

Іван
САЛІЙ

ВІД УТОПІЇ ДО УТОПІЇ

Книга
перша

Іван Салій

ДО УТОПІЇ

Книга перша

ВІД УТОПІЇ

**100 років
експериментів
ДОСИТЬ ІЛЮЗІЙ**

Іван Салій

**ВІД УТОПІЇ ДО УТОПІЇ:
100 РОКІВ ЕКСПЕРИМЕНТІВ.
ДОСИТЬ ІЛЮЗІЙ**

У ДВОХ КНИГАХ

Книга перша

Київ
Видавничий дім «КІЙ»
2018

УДК
С16

Салій І. М.

С16 Від утопії до утопії: 100 років експериментів. Досить ілюзій. — К.:
Видавничий дім «КІЙ», 2018. — 544 с.
ISBN 978-617-7177-12-7
ISBN 978-617-7177-13-4

У книзі зроблено спробу підсумувати і проаналізувати шлях, пройдений Українською Державою упродовж 100 років реформ-революцій-перебудов. Зрештою, дати відповідь на питання: «хто ми?» і «де ми?» — українці — нація трударів і мислителів, подвижників і споглядатаїв — народу, який обрав власний шлях до власної світлої мети.

УДК

ISBN 978-617-7177-12-7
ISBN 978-617-7177-13-4

© Салій І. М., 2018
© Видавничий дім «КІЙ», 2018

ВОЖДІ.

ЛІДЕРИ.

СТРАТЕГІЯ.

ГЕНЕРАЛЬНА ЛІНІЯ

ПЕРЕДМОВА

Автора книги Івана Миколайовича Салія — мого ровесника, відомого в Україні громадського діяча і політика, талановитого дослідника і публіциста, я знаю три з половиною десятиліття.

Познайомились ми у Вищій партійній школі при ЦК компартії України, де я викладав курс «Комплексне планування соціально-економічного розвитку міст» (цей курс зараз, на жаль, не викладається у жодному з вищих навчальних закладів, хоча аж ніяк не втратив своєї актуальності), а І. М. Салій, працюючи першим секретарем Подільського райкому

партії у м. Києві, набував у цьому закладі другу вищу партійно-політичну освіту. То була унікальна група нового покоління політичних київських лідерів районної ланки міського керівництва, які згодом цілком справедливо посіли відповідальні посади не лише в Києві, а й у різних міністерствах і відомствах України, були обрані народними депутатами України. Випускники цієї генерації за часів відомої «перебудови Горбачова» стали ініціаторами реформування партії шляхом створення «демократичної опозиції», про що йдеться у відповідних розділах книги. Не випадкове знайомство, як це нам обом сьогодні зрозуміло, переросло не лише в надійні ділові взаємини, а й у творчі і дружні стосунки.

І. М. Салій доволі часто звертався за порадами до мене як до науковця з різних питань сучасного менеджменту, працюючи головою Київської міської державної адміністрації, коли був депутатом Верховної Ради України першого скликання, очолював Центр розвитку міст, комітет транспорту Київської МДА, Громадське об'єднання «Вибір», комітет підприємців — виробників будівельних матеріалів та виробів при Торгово-промисловій палаті України. Наші творчі зв'язки суттєво активізувались і урізноманітнилились під час підготовки ним кандидатської дисертації з питань управління соціально-економічним комплексом великого міста (на прикладі Києва), яку він підготував під моїм керівництвом і успішно захистив 1998 року.

Я з великим інтересом знайомлюсь із науковими здобутками та публіцистичними працями І. М. Салія. Це стосується таких видань, як «Я повертаюсь» (1993), «Як подолати кризу та приниження? Дещо про регіональну політику України» (1998), «Обличчя столиці в долях її керівників» (2003), «Українські міста: питання власності і муніципального управління» (2001), літературно-документальне видання «Крах партійного колоса» (2007), «Іржавець — моє рідне село» (2009) та ін. Він є автором дванадцятисерійного телевізійного проекту «Обличчя столиці в долях її керівників» (2003). Усі ці роботи користуються авторитетом і попитом не лише серед фахівців, а й широкого кола читачів.

Представляючи читачам нову книгу І. М. Салія вважаю за доцільне зазначити наступне. По-перше, автор прагне виявити певні закономірності формування державницьких і самоврядних інститутів в Україні. Адже період у понад чверть століття є цілком достатнім для того, щоб зробити об'єктивні висновки із власного суперечливого досвіду національного державного будівництва. Річ у тім, що роки незалежного існування України переконливо свідчать про уразливість хаотичних метань та еkleктичних запозичень досвіду інших країн щодо формування моделей успішних держав від Японії і Південної Кореї до Польщі, що нещодавно стала членом ЄС та Великої Британії, яка,

навпаки, створила прецедент виходу із Європейської спільноти. Варто в цьому зв'язку зазначити, що подібну мету ставлять перед собою й інші дослідники, зокрема Мірошниченко Ю. Р. та Удовик С. Л.*

Отже, І. М. Салій підготував гостро дискусійну книгу цілком у відповідності до загальнонаціональних тенденцій осмислення національного досвіду.

По-друге, у своїй книзі автор намагається в контексті сучасних наукових підходів та власного вкрай різноманітного і, на жаль, недостатньо використаного в нашій державі досвіду, проаналізувати і узагальнити не лише нашу славу історію, а й численні, у тому числі й трагічні, помилки з метою виявити причини, що призводили і призводять дотепер до поразок.

Лише у такий спосіб ми можемо оптимізувати шляхи формування соборної України. Для розв'язання цього завдання І. М. Салій прискіпливо розглядає і аналізує діяльність не лише керівників держави і Києва упродовж останніх десятиліть, більшість з яких він знав особисто і працював з ними (розділ II, книга 2), а й історичний досвід національних лідерів (Ярослав Мудрий, Петро Сагайдачний, Іван Мазепа, інші) та зарубіжних діячів (Карл XII, Олівер Кромвель, Петро Столипін і т.д.).

По-третє, розвиток державності в Україні автор висвітлює на широкому політичному тлі. Це стосується, зокрема таких лідерських ланцюгів як Сталін–Хрущов–Тіто–Мао Цзедун, Сталін–Хрущов–Брежнев, довоєнні і повоєнні київські міські керівники і т. ін.

По-четверте, у книзі показано не лише практику і стилі керівництва перших посадових осіб різних часів і рівнів (гетьманів, перших секретарів ЦК КПРС і України, прем'єр-міністрів України, голів Київського міськвиконкому і мерів міста і т.д.), а й роль керівних органів (ЦК компартії України, Верховної Ради України, експертної громадськості тощо).

---

* Мірошниченко Ю. Р., Удовик С. Л. Русь-Украина: становление государственности: в 2-х т. — К.: Ваклер, 2011.

По-п'яте, особливо цікавими з практичних позицій місцевого самоврядування та пошуку ефективних механізмів поєднання централізації та децентралізації на рівні столиці України виглядають розділи, де на конкретних прикладах за тривалий період від Леніна до сучасності висвітлюються персональні стилі діяльності керівників Києва — справжніх диригентів вельми складного і численного апаратного оркестру міської влади. І хоча І. М. Салій нещодавно видав книгу з цих питань*, читачі знайдуть у розділах пропонованого видання чимало нової цікавої інформації, яка доповнить попереднє видання.

Адже у рік 200-ліття з дня народження одного з класиків економічної науки Карла Маркса, який посів перше місце в авторитетному рейтингу корпорації Бі-Бі-Сі серед найвизначніших мислителів минулого тисячоліття, випередивши Альберта Ейнштейна, Ісаака Ньютона і Чарлза Дарвіна**, доцільно нагадати його крилатий вислів: «Кожен скрипаль сам управляє собою, оркестр же потребує диригента»***.

Річ у тім, що сам автор після неочікуваного набуття Україною незалежності у 1992–1993 роках виконував обов'язки такого диригента на посаді представника Президента України в місті Києві, голови Київської міської державної адміністрації. І хоча за короткий період перебування на цій посаді І. М. Салію не вдалося реалізувати жодного із помітних для міста проєктів, читач дізнається про приховану, а тому маловідому і вельми суперечливу «кухню» муніципального менеджменту. Вона стосується розбіжностей у поглядах на розвиток Києва І. М. Салія та оточення першого Президента України Л. М. Кравчука, масштабного страйку працівників міського транспорту навесні 1993 року, гострого протистояння київського очільника із депутатами міської ради, які безпідставно звинувачували його у різного роду зловживаннях та порушеннях чинного законодавства.

---

* Салій І. М. Про Київ і моїх сучасників. — К.: Кий, 2013. — 600 с.

** Дзеркало тижня. Україна. — 2018. — № 17. — С. 7.

*** Маркс К., Енгельс Ф. Твори: 2-е вид. Т. 23. — С. 342.

По-шосте, автор не обходить у своїй книзі і таку болісну для України в цілому і для киян насамперед тему, як аварія на Чорнобильській АЕС. Адже останнім часом, завдяки більш об'єктивному, у порівнянні із минулим тридцятиліттям, висвітленню обставин цієї техногенної катастрофи світового масштабу, відкрилися нові факти, що й стали предметом аналізу автора. Для мене, наприклад, справжнім відкриттям в цьому сенсі виявилася діяльність В. Баруленкова, В. Згурського і М. Микитася.

Представляючи книгу І. М. Салія читачам в цілому, зазначу, що в ній вдало поєднані, з одного боку, яскраві спогади і роздуми автора, а з другого боку, науково-історичний аналіз діяльності вітчизняних і зарубіжних політичних діячів далекого і недавнього минулого, яких автор обрав на свій розсуд. Такий жанр звичайно не є оригінальним. Згадаймо в цьому зв'язку відомі книги помічників генеральних секретарів ЦК КПРС Ф. Бурлацького* та Г. Шахназарова**. Однак в Україні такої літератури — обмаль. Тому вихід книги І. М. Салія до певної міри заповнює цю прогалину.

Насамкінець, по-сьоме, зауважу небайдуже ставлення автора до проблем низького рівня життя населення в Україні, посилення кланово-олігархічного характеру економічної та соціально-політичної систем в Україні, величезних масштабів корупції, які у своїй сукупності викликають багатомільйонну зарубіжну міграцію співвітчизників, насамперед молодих і талановитих, до Європи і Росії.

Звичайно не всі читачі, можливо, погодяться з суворими оцінками І. М. Салія зі станом та причинами виникнення конкретних ситуацій, а також шляхами подолання ілюзій, що заважають нашому рухові вперед.

Зазначені гострі оцінки, висновки і пропозиції І. М. Салія — це його авторське право. На мій погляд, вони лише прикрашають його книгу і цілком відповідають основному закону

---

* Бурлацкий Ф. М. Вожди и советники. О Хрущеве, Андропове и не только о них. — М.: Политиздат, 1990. — 384 с.

** Шахназаров Г. Х. С вождями и без них. — М.: ВАГРИУС АСТ, 2001. — 591 с.

менеджменту, який за формулюванням одного з гуру цієї науки Пітера Друкера звучить так: «How much time is spent on doing the right things right?» (Як багато часу витрачається на те, щоб робити вірні речі вірно)*. А отже, виданням книги І. М. Салій зробив найкращий подарунок до свого 75-річчя: собі, нам і читачам.

Є. Г. Панченко, завідувач кафедри міжнародного менеджменту Київського національного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор, дійсний член академії економічних наук України, Лауреат премії ім. О. Г. Шліхтера Національної академії наук України в галузі економіки (1990), випускник Гарвардської школи бізнесу (1992 — програма «Загальний менеджмент для викладачів Центральної і Східної Європи»; 1993 — програма «Стратегічний менеджмент і організаційна поведінка»)

---

* Більш ґрунтовну інформацію про основний закон менеджменту та його практичне використання допитливий читач може знайти в публікації Євгена Панченка (Закон менеджмента. Управление в квадрате. — Персонал. — 1998. — № 2. — С. 34–40).

ВІД АВТОРА

Сучасне — завжди на дорозі з минулого в майбутнє.
Олександр Довженко

Вступне слово — як заспів, як приспів. Тут і мелодія, і мета, і місія. Минув рік, і я вже вкотре переписав першу сторінку. Та краще за мене відповідь на питання: *чому пишу* — сформулював феноменальний хірург, академік і письменник Микола Амосов:

«...Не будет декларации: “для чего пишу?” Пишу для самовыражения потому, что уже нет более важных дел. Пишу потому, что мне 84 года и боюсь оторваться от якоря памяти, чтобы не потерять себя перед концом.

...Эта книга — одновременно и познание самого себя. Кем был, как менялся, что осталось»*.

От і у мене теж склалися свої сторінки життя, сприйняття і власне бачення майбутнього, яке виростає, як і народ, з історії, з дій або бездіяльності попередників. Інший час, інший масштаб і своя висота й доля. В ім'я майбутнього, осмислюючи власне життя, доходжу думки: чимало зроблено, а міг би зробити більше... Мені ось-ось 74, та я працюю на майбутні успіхи України.

Розмірковуючи про долі людей, долю власної держави, ловлю себе на думці: усе вже відбувалося, десь колись уже ставалося, і ролі особистості в історії не скасовано у бутті людства. А ми досі не можемо позбутися так міцно в нас закладеного переконання, що ми — першовідкривачі і творимо щось нове, чого нібито ніколи ще не звідало суспільство, замість осмислити і проаналізувати минуле, зробити висновки з історичних процесів і явищ — досягнень, помилок, невміння, незнання... І як тут

---

* Амосов Н. Голоса времен. — К.: Оранта-прес, 1998. — С. 13.

не згадати вислів Павла Загребельного: «На превеликий жаль, ми кармічно страждаємо і на брак пам'яті, і на брак правди про свою історію». А від себе додаю: і про своїх лідерів та керівників усіх часів.

Плине час. Відходять у небуття вожді та їхні абсолютні істини — за них, і шкідливі — без них. Одні догми та міфи змінюються істинами нових лідерів. Прийдешнім же поколінням залишається лише частка від правди минулого.

Як ставитися і як послуговуватися цим надбанням, можливо, дещо прояснить і ця моя, до певної міри, волонтерська праця.

На власному досвіді переконався: коли зробиш відчайдушний крок уперед, доведеться робити кроки і вбік, і назад — аби наступний був вдалим. А вдалий крок — то ефективна стратегія, політична воля, напружена і копітка праця. І тут, для нових, молодих, багато важить усвідомлення досвіду попередників, їхні успіхи і гіркі та повчальні уроки.

В усі часи і в усіх народів, окрім владних вождів та привладних діячів, є геніальні й мудрі особистості поза владою. Вони навіть розумніші, проте їхня мудрість, якщо й не сприймається сучасниками, то слугує майбутнім поколінням.

Є й в Україні свої величні постаті на віки і крізь віки. Є й нам чим пишатися або замислитися і проаналізувати наші звичаї і прорахунки. Давні події мають відгомін до сьогодні і слугують майбуттю.

Беззаперечно, як патріоти рідної землі, ми, нинішні українці, пишаємося звичаїми своїх пращурів...

Ярослав Мудрий творив власну державу задовго до Петра I і Катерини II. Возвеличений і справедливо увічнений, але ж землі (області, регіони, як на сьогодні) він наділяв в управління численним синам, які, зазвичай, одружувалися з іноземками і отримували опертя з-поза

Ярослав Мудрий (983/987–1054) — великий князь київський із династії Рюриковичів, син Володимира Святославича.

меж держави, не по-братськи, а братовбивчо ворогували, децентралізували, федералізували державу, послаблювали її...

Сини Ярослава мали князувати в уділах за принципом родового старшинства, передаючи владу від старшого брата до наступного за віком, що спричиняло перехід князів з одного володіння до іншого. Тож, за задумом Ярослава, кожен князь мав можливість із часом стати великим князем київським мирним шляхом. Ще за свого життя Ярослав заповів:

найстаршому синові Ізяславу — Київ, Великий Новгород, Туров і Псков;

Святославу — Чернігів, Муром і Тмутаракань;

Всеволоду — Переяслав і Ростов;

В'ячеславу — Смоленськ;

наймолодшому Ігорю — Володимир-Волинський.

Спочатку Ярославичі жили в мирі і злагоді, та невдовзі почалися міжусобиці, сварки і непорозуміння.

У 1073 році Святослав звинуватив Ізяслава у змові і за допомогою Всеволода захопив київський стіл. Ізяслав утік до Польщі, і до Києва зміг повернутися лише після смерті Святослава наприкінці 1076 р. Після загибелі Ізяслава у 1078 р. у міжусобній боротьбі з Всеволодом та сином Святослава, Олегом Святославичем, який прагнув повернути собі Чернігівське князівство, у Києві став княжити Всеволод. І так далі...

Отже, заповіт Ярослава було порушено. Нова форма правління засвідчила слабкість центральної влади і виявилася неефективною, і фактично вела до роздробленості держави...

Петро Сагайдачний — і до Константинополя ходив, і в Чорному морі громив турецький флот, і до Москви дійшов, та, мовляв, передумав, отаборився в Калузі... Насправді ж, король Польщі пішов на замирення з Росією, тобто на Москву пішли за волею Польщі і, напевне, разом із Польщею.

Свого часу ми, насамперед, актив Всеукраїнської спілки виробників будматеріалів, наслухалися про вільну економічну зону від губернатора Калузької області, якому начебто сам В. Путін власноруч видав записку — охоронну грамоту від перевірок.

І відтоді усе там правильно: за сприяння влади введено податкові пільги, мережі з енергозабезпечення, водовідведення та дороги доводяться до території, до самісінької огорожі; інвестори з'явилися і з машинобудування, і з медпрепаратів... І точиться конкурентна боротьба за розширення зони на сусідні депресивні райони.

Про те, що саме тут народився колишній прем'єр-міністр України М. Азаров, ми знали, як і про те, що побував він там раніше за нас. Отже і досвід такий був йому відомий, та, мабуть, не до того було, бо ж не скористався задля втілення у життя прогресивних нововведень.

Петро Кононович Конашевич-Сагайдачний (близько 1582, Кульчиці, нині село Самбірського району Львівської області – 1622, Київ) — гетьман реєстрового козацтва, кошовий отаман Запорозької Січі.

Тим часом, побувавши у тих краях, я придбав «Путеводитель по Калуге и Калужской области», прочитав у ньому і про нашого гетьмана: *«Еще в 1371 году в грамоте литовского князя Ольгерда* были первые упоминания о Калуге. Тогда Ольгерд пытался прорваться к Москве, Калуга трижды останавливала литовское войско.*

...С января по декабрь 1610 года в Калуге укрывался Лжедмитрий II с Мариной Мнишек, этот самозванец был убит 11 декабря недалеко от Калуги своим телохранителем — крещеным татарским князем Петром Урусовым.

...В 1617 году город был осажден войсками польского королевича Владислава**. Тогда оборону города возглавил князь Пожарский***.

* Ольгерд (лит Alqirdas; бл. 1296— 24 травня 1377) — великий князь литовський (1345–1377).

** Владислав IV Ваза (пол. Władysław IV Waza; 9 червня 1595–20 травня 1648) — правитель Речі Посполитої, син Сигізмунда III Вази й Анни Габсбург.

*** Дмитро Олександрович Пожарський (17 жовтня 1577, Московська губ. — 30 квітня 1642, Москва) — російський державний і військовий діяч.

...В 1618 году город был захвачен запорожским отрядом, который возглавлял гетман Сагайдачный. Тогда Калуга была разорена, а практически все ее непокорное население погибло».

Отож і виходить: у кожного своє бачення історії, свої акценти, героїка і міфи, політизована часом однобічність в оцінках.

Зізнаюся, я намагаюсь у своїх судженнях спиратися на авторитетні думки, поглянути на ситуацію зусібіч, бо, як згадував Павло Загребельний: «*Перед тим, як (знамениту) “Роксолану” написати, я став майже мусульманином, вивчив Коран, вивчив закони шаріату*»*.

Тож у Загребельного думки нарозхрист, а я свої — аби донести до співрозмовника-читача — для переконливості підкріплюю висловлюваннями відомих, визнаних особистостей. Адже і Ліна Костенко наголосила, що «всі слова уже були чиймись».

Ще приклад з нашої історії — **Іван Мазепа**. Зняли анафему і портрет (як визначного діяча!) вмістили на десятигривневій банкноті чи не через 300 років! І хоча Іван Степанович Мазепа упродовж 25 років вірно служив Росії та Петру I, та коли з'явився шанс вийти з-під влади Росії, пішов у союзники до шведського короля Карла XII, розколовши власне оточення, бо значна частина (по стількох роках спільного урядування) пішла все-таки не за ним, а... за Росією. Не в останню, мабуть, чергу й через те, що Петро I пообіцяв землі відібрати у мазепинських полковників і передати тим, хто з ним.

Іван Мазепа був мудрим, але так тоді вчинив, що і Карл XII до кінця йому не довіряв, тож він змушений був утікати з України до Бессарабії, де через рік помер. І коли 12 листопада 1708 р. проголосили анафему І. С. Мазепі й усім його прибічникам, розіслали архієрейські грамоти про читання текстів прокляття по усіх церквах України, то анафему ту проголошували духовні чини, насамперед, — ставленики того самого Мазепи. І лише рішенням помісного Собору Руської православної церкви 1917–1918 рр. усі анафемати, оголошені з політичних

---

* Загребельний П. Думки нарозхрист. 1974–2003. — К.: ПУЛЬСАРИ, 2008. — С. 10.

мотивів, скасовані, як заявив архімандрит УПЦ МП Віктор (Бедь) 22 травня 2013 р. Тобто через 209 років цю анафему скасували, та забули повідомити...

В. Ющенко, В. Янукович та й П. Порошенко багато в чому повторюють долю І. Мазепи у суспільній свідомості.

Та з промазепинськими настроями ще тривалий час боролася Росія: 1712 року заслано до Астраханської губернії, як посібників гетьмана Мазепи, батуринського архімандрита Гедеона Одорського, монаха Сімеона Остаф'єва, лохвицького протопопа Івана Рогачеського.

Шведів розгромили, не зміг Карл XII нацькувати на Росію турецького султана, через кілька років повернувся до Швеції і роз-

Іван Степанович Мазепа-Калєдинський (Колєдинський) (20 березня 1639, хутір Мазепинці – 21 вересня (2 жовтня) 1709, Варниця) — український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави на Лівобережній (1687–1704) і всій Наддніпрянській Україні (1704–1709). Князь Священної Римської імперії (1707–1709). Представник шляхетного роду Мазеп–Колєдинських герба Курч із Київщини.

Карл XII (27 червня 1682, Стокгольм — 30 листопада 1718, Галден, Норвегія) — король Шведської імперії.

почав нову війну, в якій поліг за загадкових обставин.

За **Карла XII** було програно Північну війну, через що Швеція втратила значну територію, а з нею і статус великої держави. Це був останній монарх, який поліг у битві за своє королівство.

Тривалий час його нащадки розмірковували і лише через 150 років у 1868 р. таки поставили, в ряду усіх своїх королів, у Стокгольмі пам'ятник Карлу XII з бронзи: «за посадою», а не «за здобутки», як я розумію. Постаць короля просто «дихає» рішучістю і повною безкомпромісністю, як уособлення сміливості та вольового характеру. Той пам'ятник хотіли перенести у віддалену частину міста, але більшість шведів виступили проти такого рішення...

Ці приклади вкотре підтверджують, що доля історичних особистостей, лідерів і вождів — вікопона, хоча й непроста (неоднозначна): немає спокою ні за життя, ні опісля.

А хіба ми, дорогі мої сучасники, в змозі врівноважено, об'єктивно і неупереджено поцінувати свій час, останні 100 і 25 років, аби побачити обрії майбутнього? Адже не може людина, чи то видатний діяч, чи пересічний

громадянин, не помилятися, якщо, звичайно, вона щось робить. Тож слушною в цьому сенсі видається думка Ліни Костенко для сьогодення: «Кожне покоління вип'є свою чашу. Але чому вони повинні пити ще й нашу!?»

* * *

Сьогодні 31 грудня 2016 року. Висхідна: де ми, Україна, нині?

**АНАТОЛІЙ КІНАХ, депутат,
екс-прем'єр-міністр, тепер —
авторитетний аналітик, експерт:**

«1991 рік — в Україні населення було 51,4 млн, тепер 42,0 млн. Де поділись? Голодомору не було, концтаборів так само... І що про нас з цього приводу напишуть онуки? Що діди робили?»

Що ж відбувається в економіці України? У першому півріччі 2015 року показник ВВП України збільшився на 0,1 %, однак загалом спад склав близько 10 %, у 2014 році — 7 %, разом — 17 %. Отже, таке незначне зростання — це, по суті, підтвердження стагнації, а не успіхів. Обсяг ВВП порівняно з 1991 роком складає близько 62 %. Це, на жаль, найгірший показник з усіх країн світу. З нами поруч лише Молдова (71 %) та Грузія (85 %). У 2005 році ВВП дорівнював 86 млрд дол., у 2015 році — 90 млрд дол. Тож 10 років, коли в світі набувала обертів четверта промислова революція з її інноваційними технологіями і миттєвим упровадженням їх у життя, Україна топталася на місці. Якщо точніше, відкотилася назад на фоні країн, які стрімко рушили вперед.

Стурбованість також викликає структура економіки, а саме експорту. Відомо, що 40 % обсягів експорту Україна втратила через трагедію на сході, анексію Криму, втрату звичних ринків. На сьогодні близь-

Анатолій Кирилович Кінах (4 серпня 1954, Братушани, Молдавська РСР) — український політик і державний діяч, прем'єр-міністр України.

ко 41 % експорту — це сировина АПК з дуже низьким рівнем доданої вартості (зерно, кукурудза, рапс, м'ясо птиці, мед). 25–27 % припадає на гірничо-металургійний, хімічний комплекс, інші базові галузі. Разом сировина складає близько 70 % українського експорту, і це дуже ризиковано з точки зору коливань світових ринків».

Віктор Іванович Суслів (25 лютого 1955, село Гродеково, Гродековський район, Приморський край, РРФСР) — український політичний і державний діяч.

«Слышите: все трещит по швам?!»

ВИКТОР СУСЛОВ об економіке

Украины в 2017 году

Сайт РИА Новости Украина, 07.01.2017 р.

«Рассказал финансовый аналитик, экс-министр экономики Украины Виктор Суслів в интервью РИА Новости Украина:

— Для украинской экономики уходящий год был годом стагнации и постепенной деградации. Возможно, по итогам года и будет достигнут ранее запланированный показатель роста ВВП на 1 %, но после падения производства валового продукта в два раза в течение 2014–2015 годов (по данным МВФ, в долларах), этот

1 % Украине не компенсирует потери. Как и правительственный прогноз на 3 % рост в 2017 году. По объемам ВВП на душу населения (2115 долл. по данным МВФ) Украина по итогам 2015 г. оказалась на 134 месте в мире — ниже многих стран Африки. По этому показателю отставание от России (9054 долл.) достигло 4,3 раза. Уже и украинское руководство признает, что Украина стала беднейшей страной Европы.

В первую очередь, сокращаются объемы производства сложной и высокотехнологичной продукции, все более явный характер приобретает сырьевая ориентация нашей экономики. Главной причиной этого, бесспорно, является конфликт с Россией, введение взаимных торгово-экономических ограничений и резкое сокращение объемов промышленной кооперации. Единственная отрасль, кото-

рая продолжает показывать положительную динамику, — это сельское хозяйство и, в какой-то мере, добывающая промышленность.

Очевидно, что страна с объемом производства ВВП в 2 тысячи 115 долларов на душу населения не может позволить себе развивать науку, образование, общедоступное здравоохранение, иметь атомную энергетику, авиакосмическую промышленность, строить метро и реализовывать любые капиталоемкие проекты.

В стране начался тяжелый кризис инфраструктуры. Изношена энергетика. Производство электроэнергии упало более чем на 20 % по сравнению с 2013 годом, а экспорт электроэнергии в 2016 году сократился на 55 %, по сравнению с 2014 годом. В кризисном состоянии автомобильное хозяйство, железная дорога, коммунальное хозяйство. Следовательно, и инвестиционная привлекательность Украины продолжает падать.

Важной особенностью экономической политики правительства Украины в уходящем году стал перенос экономических тягот на население. Это связано с резким повышением тарифов на газ и электроэнергию для населения, и отсюда — стоимости всех жилищно-коммунальных услуг. На население все больше перекладываются расходы на содержание и ремонт домов и коммунальной инфраструктуры. А население, по преимуществу, уже неплатежеспособно.

...Ведь 2014–2015–2016 годы прошли в Украине под знаком ожидания “плана Маршалла” для Украины. Не дождались.

...недопустимо занимать позицию какой-либо стороны в геополитическом противостоянии других стран за передел мира, что нельзя превращать Украину в поле геополитической схватки между великими державами, что политика активного нейтралитета для Украины была и остается единственно правильной».

ОЛЕГ УСТЕНКО, виконавчий директор

Міжнародного Фонду Блейзера,

випускник Гарвардського університету:

«Если развитие Швеции остановится, то Украина может ее догнать через 100 лет.

Олег Устенко, виконавчий директор Міжнародного Фонду Блейзера, має ступінь магістра Гарвардського університету.

[Тепер навряд чи доречно нагадати, що саме під Полтавою у 1709 році шведів розбили росіяни з українцями. — *Авт.*]

Україна стала явно сировинною країною, після того як “умерло” машинобудування, а воно реально умерло. Три чверті нашого машинобудівного експорту реалізовувались на території Росії. Ще порядку 10% — на території СНГ.

Т.е. за 25 років незалежності потім 25% населення. Не тому, що ти отримав незалежність, а тому що ти проводив ідиотську економічну політику, ти дав можливість обнищати своєму народу... Представь себе, в минулому (2015) році “нищія Румунія” завершила рік з ВВП на одну душу населення близько 6 тис. дол., угорці — 10 тис., а Польща — 15 тис. В той час як в Україні цей показник всього 2 тис. дол. — такої гігантської різниці!»

Цитую це не лише для себе, а й для читача, аби збудити енергію до змін.

Зазначу принагідно, що рідкісне явище в українській журналістиці — **Юрій Романенко**, з яким я особисто не знайомий, із «Хвилі», не диктофон в руках тримав, як це зазвичай роблять журналісти, а вів бесіду на рівних із випускником Гарварду:

«В 1991 році я працював на сільському ринку, тоді урожайність 25 центнерів — це було дуже добре, а зараз урожай по 40–45 і більше центнерів уже стає нормою.

[Ключове в діалозі: «При Кучмі починається впровадження олігархічної системи... — *Авт.*]

...Ми експортуємо, грубо кажучи, рабов, як це було в часи Київської Русі, коли ми спеціалізувались на сировині, транзитних послугах і експорті рабов.

Парадокс заключається в тому, що за эти 100 лет мы вернулись ровно к тем же проблемам: вопрос собственности, социальной справедливости, суверенитета».

До чого я веду? А до того, що, як зазначав Олег Ольжич, **«держава не твориться в будучині, держава будується нині».**

Про голод без хліба і урожайність зернових — в українця думки щодня. Ще було мені 6–8 років, коли доводилося з хлопчачаками збирати на колгоспному полі колоски і здавати їх до комори, а за це нас могли пригостити шматочком соняшникової макухи. І я, як і бабуся, пробував м'яти колоски в долонях, вивювати зерно пшениці і жувати; не як жуйку, а як їжу.

В останні роки радянської влади кожного літа проголошувалася «битва за врожай», інколи збирали навіть 50 млн т, по одній тонні на жителя, і це була велика перемога. Керівники України і виробники, аж до голів колгоспів та комбайнерів, удостоювалися найвищого в державі звання — Героя Соціалістичної Праці.

А нині Україна стала першим, найбільшим у світі експортером зерна пшениці, кукурудзи і соняшнику. І робить це новий бізнес і нові технології.

2016 рік — зібрано рекордні 66,0 млн т зерна, урожайність пшениці — 42,1 ц з гектара, жита — 27,3, кукурудзи — 66,0 ц з гектара.

Згадаймо обсміяного М. С. Хрущова, який не там і не так змушував сіяти кукурудзу, але ж досвід із США був завезений. І стало село головним трендом розвитку України. І це — без доріг, без шкіл і медицини у більшості наших сіл...

Щоправда, академік і земляк **Валерій Михайлович Геєць** застерігає:

«Украина находится в определенной глобальной системе координат. Если систему не менять, то и решить принципиально вопрос роста уровня жизни не сможем. Население проголосует

Валерій Михайлович Геєць (20 квітня 1945, село Сезьки Ічнянського району Чернігівської області) — доктор економічних наук, професор, академік НАН України.

ногами и покинет страну. Что уже произошло, например, в Румынии и Венгрии — государствах более успешных, чем Украина.

У нас сложилось несколько искаженное понимание вопроса, за счет каких секторов экономики страна сдвинется с места. Часто звучит тезис об АПК как локомотиве экономики. Что производство 100–120 млн т зерна в год сдвинет Украину с места. Поверьте результатам наших исследований — это путь в никуда. Подобные объемы производства предполагают

высокий уровень химизации сельского хозяйства. И в погоне за урожаем мы загрязним наши территории до такого уровня, что потом капиталовложения для возвращения экологии в стабильное состояние будут намного выше, чем полученная ранее выгода».

Отож академік В. Геєць вважає, що прекрасним інструментом для розвитку підприємств машинобудування є створення індустріальних парків. Тим часом і в країні, і в столиці, зокрема, жодного технопарку.

У структурі ВВП країн ЄС сільське господарство займає не більше 3 %, в Україні — 11 % і це сьогодні головне джерело валюти.

Мегаміста сконцентрують глобальну економіку і світові таланти. Прогноз: через вісім років 600 міст світу будуть вміщувати 25 % населення планети (2 млрд осіб) і продукувати 60 % світового ВВП. Тобто економіка зростає інтелектом у великих містах, а не ручною працею на «ланах широкополюх», там теж інновації і глибинна переробка, а не сировинні поставки.

А в Туреччині на турецько-українському промисловому форумі в м. Коджаелі 1–4 червня 2016 року знайомство з повним набором державно-приватного партнерства із залучення

інвестицій та розвитку інновацій: технопарки, які управляються спільно місцевими та іноземними компаніями, спрощені процедури і пільги, вільні економічні зони — тут дозволи видає міністерство економіки керівництву економічних зон і знову низка звільнень від податків.

Регіональне (для нас — обласне) інвестиційне агентство, задіяне в 31 проєкті, що фінансуються ЄС — 18,0 млн євро.

Промислові економічні зони — отримання дозвільної документації — компетенція саме керівництва зони (не депутатів місцевих), звільнення від низки податків, нижчі тарифи на електроенергію та водопостачання, тощо.

Інфраструктура! Проєкти вражають: швидкісна залізниця, включно з тунелем під Босфором, платна автострада в 420 км з другим у світі за довжиною підвісним мостом.

А Україна має обмаль доріг, ще менше мостів через Дніпро, тунелі будувати не беремося, а в Запоріжжі та Києві мости почали будувати і припинили, що просто алогічно.

І про зони ті чи інші немає рішень, є лише — забудова торговими комплексами та житлом територій зруйнованих підприємств.

І це вкотре переконає: молодому поколінню, яке сьогодні тримає і веде Україну, потрібно невідкладно шукати шляхи вирішення багатьох проблем сьогодення, переймаючись не лише знесенням в процесі декомунізації 1320 пам'яток Леніну, перейменуванням 1012 населених пунктів; а, насамперед, тим, чому 7 млн українських сімей, практично кожна друга, отримують субсидії за газ-тепло, електроенергію. Скільки приниження пройшли ці сім'ї, доказуючи довідками, що вони бідні (газета «Сьогодні» 30.12.2016 року). А ми ж упродовж 100 років боремося із бідністю.

Президент України Петро Порошенко в залі вченої ради Київського політехнічного інституту ім. І. Сікорського урочисто підписав 20.07.2017 року два закони: «Про Фонд енергоефективності» та «Про енергетичну ефективність будівель».

Але в преамбулі виступу було: 61 млрд грн субсидій — частину потрібно монетизувати. Із зекономлених субсидій громадяни зможуть також продовжити термомодернізацію.

Навіть у приклад об'яву: Хрещатик, здається в оренду 4-кімнатна квартира, і внизу приписка — «субсидія оформлена».

Президенту, мабуть, тепер, а нам і півтора роки тому була очевидною велика помилка: громадяни у влади «вибивають» бідність і субсидії, які не економлять, а влада акумульовані бюджетні кошти одним натисканням клавіші передає олігархам за енергетику. Водночас, аби отримати широко пропіарені «теплі кредити» за державною програмою, тепер потрібно довести, що ти заможний, отже, в змозі повернути той кредит. Тобто, малозабезпечене населення, саме те, якому надаються субсидії, і саме те, якому необхідна підтримка для утеплення з метою зменшення витрат на енергоносії, не підпадає під критерії державної програми... Отже, замкнуте коло...

Тим часом, е-декларації правлячої політичної верхівки приголомшують не лише Україну, а й Європу, й США: мільйони го-

тівки в доларах та гривні, палаци і по кільканадцять квартир, земельні угіддя, антикваріат, престижні годинники, дорогущі авто, якими не вважається пристойним володіти в заможних країнах старої Європи. Там взагалі у тренді трамвай, метро, велосипед і «рвані» на колінах джинси...

І все це нині бачать усі, і всі чують. Натомість армію й сили АТО, що сьогодні захищають нашу державність, підготовують і доозброюють, доодягають волонтери, збираючи пожертви, а фактично, це не що інше, як додатковий податок «на війну» зі збіднілих громадян незаможної держави і з підприємців, того самого середнього класу, який іще не винищив до ноги державницький олігархат, і навіть із пенсіонерів... бо до олігархів їм не достукатися. Там — збитки...

І в цей період набрав обертів «банкопад» — з 2014 року закрито 87 банків і ще може бути ліквідовано 10–15. А це втрати мільярдів гривень юридичних і фізичних осіб, вкладників, втрати і відсутність будь-якого кредитування інновацій і кон-

Київський політехнічний інститут. Президента провели...

курентноздатності, крадіжки та мільярдна корупція. І що було неможливо уявити, але сталося: найкрупніший, найуспішніший комерційний «Приватбанк» оголошено банкрутом і держава його викупила за одну гривню, вкладаючи у його підтримку до 40 млрд бюджетних гривень, і це ще не остаточна сума збитків.

Нав'язуване уявлення, що банкіри — найрозумніші і наймудріші, і раптом повний крах моралі і ділової етики, розкрадання коштів і обкрадання вкладників, масове і під керівництвом, за нашими попередніми уявленнями, святого Національного банку. І виявилось, йде війна, волонтери впрошують на їжу, на одяг та озброєння останне у незаможних, а фінансова еліта роздерибанила усю банківську систему. А в цей період нувориші при владі поетизують та восхваляють патріотичність наших святих волонтерів та «подільчивість» бідних громадян.

Отже, існує в державі влада, яка «бачить» лише успіхи, тобто піар-процес, а не результат. Є народ, готовий боронити власну державу від будь-кого, бо народ — це звичайні люди, які можуть і хочуть працювати, хочуть жити у цій державі, а не по-невірятися по світах у пошуках заробітку. Є й видатні і визначні особистості — наші сучасники, які закликають і одних, і інших: щось робіть, але інакше.

Якось зовсім несподівано пізно ввечері 30 грудня 2016 року, мене з Новим роком із США (у них було 16:00) привітав професор, видатний наш сучасник, доктор філософії **В'ячеслав Кудін**. Він підтвердив, що у світі так багато тупикових рішень, що 2017 рік (тобто для мене — через 100 років після початку побудови світлого майбутнього людства) світ змінить кардинально. За його оцінками, в США соціалізм уже на 80 % утвердився, особливо за президента Обами з його медичною страховкою для бідних.

ЮЛІЯ МОСТОВА, головний редактор тижневика «Зеркало недели»:

«Мы имитируем реформы, которые должны привести нас в тупик, в который уже зашел мир».

«Сегодня день, когда мы вспоминаем жертв Голодомора. Почему такое с нами случилось? Потому что мы были объектом. И на самом деле сегодня мы тоже являемся объектом. Мы настолько слабы. Мы настолько не знаем, чего хотим на самом деле для себя в этом мире. Нам необходимо с собой что-то делать.

... рецептов нет и не у кого спросить.

... мы идем в Европу...

... мы идем в Россию...

Мы никому не нужны.

Мы даже не интересны как рынок сбыта... потому что... (они) через пять лет все это захватят.

Мы можем объединиться для того, чтобы разрушить.

370 политических партий. Это приговор.

...Необходимо повышение амбиций украинской нации и украинского народа».

Юлія Володимирівна Мостова (20 липня 1968, м. Київ) — українська журналістка, співзасновниця і головний редактор тижневика «Дзеркало тижня».

Я залюбки і пристрасно посилаюсь на інтелект народу поза владою, бо народ — мудрий. А цитати вождів, хоча й були правильними — вони в лозунгах, промовах і у віршах, та проголошувалися вони для нас. Аби ми слухались і вірили, що то є вірним. Переконався: вожді, їхні доповіді були правильними, та управляли вони, як уміли, або — навпаки. Тільки ми про це не здогадувалися.

І що маємо сьогодні? Може, тих визначних попередників запросили до Уряду, у міністерства чи Адміністрацію Президента України аби вислухати їхні думки, зрозуміти їхнє бачення, дослухатися до аргументів? Може, їх якось відзначили, нагородили за

високий поклик серця і духу? Хоч хтось до їхніх слів і думок дослухався? Звичайно, ні. Жодних посилянь, натомість суцільне замовчування і власне (чи власне?) бачення реформаторських принципів і шляхів подолання кризи. Та ж чи й справді немає пророка у власній вітчизні?

В. Янукович «переміг» на виборах з лозунгом: «Почую кожного!», але не чув навіть найближчого свого оточення. І нинішня влада не чує, не дослухається, відокремлюється та віддаляється через фальшиві пости на Facebook.

4:30 ранку 21.10.2016 року: «Від Утопії до Утопії» — то моя потреба звільнити душу, то мій внутрішній поклик і моя сутність, моя карма вимагає — віддай борги, працюй, роби те, що, окрім тебе, ніхто не зробить так.

Сотні й тисячі людей, з ким мене зводила доля, з ким особисто спілкувався, намагався давати надію і не завжди був дотепним чи успішним, зобов'язують мене діяти, і ця дія — це спроба спільного з читачем осмислення сучасності в ім'я майбутнього, адже, на моє глибоке переконання, знання і досвід — то рушійна сила. Ми осмислимо, і наші думки проростуть, дадуть кращі плоди... Але час спливає невблаганно... Відлічує хвилини буття...

У мене є почуття державного патріота, сина моєї України, її столиці Києва і рідного села Іржавця. Я зберігаю в собі до сьогодні надію на перспективу. Не гнувся і не гнусь, у розпач не впадаю. Шукав і шукаю шлях. Тепер ми його, шановний читачу, шукаємо разом...

І гадаю, нам за це, тепер уже точно, нічого не буде.

Читаємо у **Павла Архиповича Загребельного**:

«З дитинства пам'ятаю, що нас весь час кудись вели.

...Всі кудись ведуть. Самі стоять, і не ворушаться, а народ, маси кудись пхають.

Коли Максим Тадейович Рильський мав необережність написати: “Вже всі знайшли, а я шукаю”, то за велінням кремлівського вождя йому для шукання “створили всі належні умови” в Лук'янівській тюрмі, так що довелося поетові мерщій визначитися з ідеєю шляху:

*«На вершини всі ми линею,
Сонце променем в очах,
Льотом сталінським орлиним
Вождь показує нам шлях»».*

У 1920 роки, письменник **Микола Хвильовий** проголосив: *«Геть від Москви — ближче до психологічної Європи!»* За ці слова його довели до самогубства, затаврували буржуазним націоналістом. Заборонили навіть згадувати його ім'я...

Я ж упродовж десятиліть вірив, що нас «Партія веде!», сам вів, водив і проводив лінію партії, бо іншої не знали і не уявляли. Багатопартійність в уяві не була.

Я так само неодноразово чув: *«Геть від Москви!»*, та лише тепер Павло Архипович пояснив, що ніхто не цитував повністю, а сприйняли у скороченому варіанті, без контексту:

«Хвильовий же всього-навсього хотів, щоби українська література була не плакатною, не примітивною — агітаційною, а психологічною, як у Європі»*.

Іван Дзюба зазначив: *«Ми не можемо ввійти в Європу як духовні утриманці...»**.*

І це — істина, яку підтримував Павло Загребельний.

Такими є настанови й інших видатних українців. А насправді до сьогодні, і тепер, як ніколи, «плач

Павло Ахипович Загребельний (25 серпня 1924, село Солошине – 3 лютого 2009, Київ) — український письменник.

Іван Михайлович Дзюба (26 липня 1931, село Миколаївка Волноваського району) — український літературознавець, літературний критик, громадський діяч дисидент радянських часів, академік НАН України.

* Загребельний П. Думки нарозхрист. 1974–2003. — К.: ПУЛЬСАРИ, 2008. — С. 212.

** Там само. — С. 228.

Ярославни» на всю Європу і Америку з Київських пагорбів лунає: захистіть, допоможіть, дайте грошей, а власні ми у готівці тримаємо або виводимо в офшори чи залишили в Лондоні або у Швейцарії.

Та попри усі негаразди, Україна виживає, бо набуває досвіду, змінюється. Хоча сусіди і світ у глобальному змаганні нас випереджають. Наші мегамаркети, ресторани, торгівельні мережі часто-густо навіть перевершують відповідні євросоюзівські зразки, а власна економіка занепадає, бо не може будуватися лише на торгівлі.

І сьогодні, по 26 роках здобуття незалежності, Україна знову на зламі ментальності. То формували інтернаціоналістів, «нерушимое единство, новую общность советских людей», тепер хочемо мати європейця з їхньою полікультурністю.

Україна має уникнути розпаду і громадянської війни, як у Сирії чи Югославії. Але той розпад провокується одночасно і ззовні, і зсередини: відмова від досвіду поколінь, занепад культури і моралі, навіть викривлення історії. Нетерпимість, агресивність, напади, стрілянина, грабіжництво, жорстокі вбивства навіть між поліціантами стають майже звичними явищами у нашому повсякденні ...

Політична істерія аж до рукоприкладства чи то в парламенті, чи в прямому ефірі телеканалів. Пафос маніфестацій, захоплення зали засідань судів, адміністративних приміщень, перекриття автострад, активісти під маєтками чиновників з телекамерами, пограбування та хабарі — цілодобово на телеекранах, в ефірі і друкованих ЗМІ.

Усі ці негативні явища призвели не лише до занепаду економіки, зубожіння суспільства, морального колапсу, зневіри і недовіри до будь-яких рішень влади, особливо «шокової терапії» у реформах.

Не побудували соціалізму з людським обличчям, хоча були поруч. І Комуністична партія, і Радянський Союз втратили свій шанс оновлення, стрибка в розвинуту економіку і демократію.

Проте і ми в Україні, одержавши шанс, і досі не збудували капіталізму з людським обличчям, хоча нині нас ведуть до Європи, соціальних гарантій та добробуту. Уже 26 років, а розквіт обіцяють ще через 20 років. Ті ж таки 20 років, які М. С. Хрущов свого часу визначив для побудови матеріально-технічної бази комунізму: «Коммунизм есть советская власть плюс электрификация всей страны, плюс химизация...».

І я в те щиро вірив, тож у Політехнічному інституті без вагань з вірою у вождя і «світле завтра» обрав факультет хімічного машинобудування...

Польський прихильник діяльності Всеукраїнської спілки виробників будматеріалів, мій друг Роман Тарновський, неодноразово попереджав: «Ви розрізняйте інтеграцію і колонізацію бо у Польщі поляки працюють на німецьких заводах...»

Можливо, «колонізована» економіка була б більш ефективною, бо тут лише вибірково відбувається експансія, коли заводи в Україні викупувають, а з ними і внутрішній ринок, фактично позбавляючи викуплені заводи права експорту не лише у Європу, а й у Росію, бо там європейці так само викупили підприємства.

Наприклад, цементні заводи України перейшли до європейських власників. Іноземці почали проводити власну цінову політику, користуючись практично монопольним становищем на ринку. Лише «Івано-Франківськцемент» залишився не проданим гігантам-виробникам цементу і є єдиним в Україні національним підприємством в цементній галузі, яке і надалі успішно розвивається.

Таких ситуацій багато, і це, можливо, не найгірший варіант.

А ось колонізація духу уже відбулася настільки, що нас не хочуть в НАТО, та і в члени ЄС одні, інші — не пускають, а ми... «йдемо», «йдемо» на словах, а насправді тупцюємо на місці.

Хоча насправді все це означає давніше: «Геть від Москви!».

А ще ж не так давно, за Л. І. Брежнева та В. В. Щербицького у великій наддержаві одні були щасливі, інші тішилися ста-

більністю сьогодні та впевненістю у завтра, а потім назвали цей період *застоем*.

Так, за Радянського Союзу застоялися в мирі, у паритеті ракет, зупинилися в розвитку філософії та економіки, суспільство задрімало, впали в летаргічний сон; і день, і ніч товкмачили: «Ми — незламні, майбутнє — за нами».

Прокинулися біля порожніх прилавків у продовольчих магазинах. Самозруйнувалися у 1980-х роках. Виявилось, 70 років йшли не туди і не так, і побачили лише жахи.

І М. С. Горбачов проголосив перебудову та реформи.

Усі проблеми пояснювались просто: «Мало перестройки, мало реформ».

Нові політики революційно змінили вектор розвитку держави абсурду: раз не побудували нам комунізм чи розвинутий соціалізм, то затято сплюндрували, оббрехали попередників і справи своїх батьків і дідів.

Розпад, розвал гігантського Союзу Радянських Соціалістичних Республік дав незалежність Україні, а незалежність — революцію у філософії буття. Тепер будуюмо капіталізм, народний, теж соціальний, з новими цінностями, людським обличчям та ефективною економікою.

«Геть від Москви!», йдемо у Європу — старий-новий тренд суспільного життя. Але ж довгенько йдемо у борні та змінах влад, будуюмо омріяні цивілізований добробут і євроремонт повсюдно, нового англомовного українця-європейця підносимо, замість озирнутися на власні здобутки та прорахунки. Забули Тарасове:

«Не дуріте самі себе,
Учітесь, читайте,
І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь».

Натомість знову — тупцювання і кризи всеосяжні, знову і знову з чистого аркуша. І прагнемо нової Конституції, нових законів та нових поводитирів.

А щоразу виходить те саме, тобто ті самі граблі — є бурхливий процес (на словах), малопомітний поступ (на ділі), очевидний регрес і радикалізм — як результат.

Не вдається ні перескочити через руїну, ні вскочити у добробут, довголіття і мир, але історичний процес, пошук, зміна поколінь і філософії буття невідворотні, процес і розвиток неминучі, навіть коли цьому опираємось.

Україно, вперед!

3 ВИТОКІВ

...24 серпня 2016 року.

25-та річниця незалежності України. Через рік — 100 років великій жовтневій соціалістичній революції у Петрограді (нині — Санкт-Петербург), радянській імперії. 100 років від чергової драматичної боротьби за незалежність України. Парад на Хрещатику, прийом від Президента у Святій Софії Київській. Запрошено й нас, депутатів Верховної Ради України першого скликання. Адже саме ми спромоглися прийняти Декларацію і Акт про незалежність.

Депутатів — засновників незалежності прийшло замало, близько 40, бо хтось поїхав, когось не знайшли, а чимало й тих, уже понад 140, хто відійшов у інший світ...

Жодних урочистостей, як раніше — урочисте засідання Верховної Ради України за участі Уряду і Президента, заходи із вшанування «першопрохідців», а головне, обговорення про шлях пройдений та дорогу в майбутнє, не відбулося. Прикро і поза логікою. Все-таки 25 років.

Щоправда, відбулося кілька круглих столів та зустрічей із депутатами того скликання на телебаченні — думки і міркування з приводу тогочасних подій і сьогодення висловлювалися слухні, розумні — та то вже за ініціативи громадських організацій. І навряд чи почув їх, роблячи бодай якісь висновки, хтось із можновладців.

Депутати ж, як тоді в 1990–1991 роках групувалися за взаємними симпатіями, так і через 25 років групуються.

Я спостерігав, аналізував, спілкувався з колегами, нинішньою владою та сьогодишньою елітою, обмінювався мікродіалогом і потерпав від безвідповіді: вдягнені гідно і стильно, ведуть чемні бесіди, чекають безропотно понад годину прези-

дентів — Петра Порошенка та Анджея Дуду. Наїдки і сервіс — вишуканий, шатри і столи білі, мікрофони в саду всесвітньої історичної пам'ятки Софії Київської. Тут історія нависає, а на-тхнення, впевненості, що правильно йдемо — немає. Мало щирості і відвертості...

І снує в голові думка: чому, чому, чому Україна борсається у кризі?

Коли ж уже наші лідери перестануть боротися поміж собою, знекровлюючи дух і душу нації?! Коли, врешті, візьмуться до справи — творення держави, і не власного, а державного добробуту, задля тієї квітучої України, яку так возвеличують, прагнучи і йдучи у владу.

От саме тоді і там, під куполами Софії, я остаточно впевнився: потрібно аналізувати, потрібно діяти, читати і писати. І я таки сконцентруюсь і напишу «Від Утопії до Утопії». Що вийде — судити читачеві. Бо книга — квінтесенція пережитого, де оцінки живуть довше за автора.

Чітко усвідомлюю: який майстер, такий і товар.

* * *

Якось мене несподівано, чи не через 25 років знайомства, привітав із Ракошиного Закарпатської області Михайло Дмитрович Ремета, керівник у радгоспі, якому я завжди вдячний. На моє: «Як життя батьківське?» — звучить у відповідь: «Діти живуть окремо і змістовно. Для них я і живу: син Юра передав мені ваші книги “Обличчя столиці в долях її керівників” та про сучасників. Читаю, згадую, вітаю». Цей короткий дзвінок з минулого викликав у мене спогади про минуле в ім'я майбутнього.

Намагатимусь уникати автобіографічної деталізації та самогероїзації. Однак доленосні події, що характеризують час і епоху, закарбую.

Отож. Чим глибшою ставала криза КНРС і СРСР, тим слабші приходили на зміну одне одному лідери, до того ж, вони — і за віком, і за станом здоров'я — уже й не правили, а «відбували чергу», помираючи «при исполненні». Їх, як було заведено, пом-

пезно, так само почергово, ховали на Червоній площі у Москві: Леоніда Брежнєва — 10.11.1982, Юрія Андропова — 9.02.1984, Костянтина Черненко — 10.03.1985. І раптом — надія: молодий, завзятий; ходить легко сам (тобто без сторонньої допомоги) і не читає натужно, а говорить своїми словами; в народі — купається; бадьорий, дотепний, тисне руки і обіцяє зміни. Він — Михайло Сергійович Горбачов.

Усі зачекалися «поліпшення», тож активно взяли за «перестройку». На папері, у планах та маніфестах усе було правильно, чітко і, начебто, зрозуміло. Та в «закодованих» мізках, подекуди зашланних імперськими амбіціями, часом не позбавлених колоніального мислення, усе відбувалося набагато складніше та неповороткіше. Можливо, через те (вже вкотре!) і сталося не так, як гадалося.

І от вперше відбулися демократичні, на конкурентній основі, вибори до Верховної Ради Радянського Союзу. І (шок!) не обрали, хоча й були вони по одному в бюлетені (закон дозволив), першого секретаря міськкому партії Костянтина Масика і голову міськвиконкому Валентина Згурського. Вони — добросовісні чиновники того часу, старанні і досить компетентні, але навіане: «дорогу молодим», новим та некомуністам — і усім «заціпило». Водночас чесної розмови, по-більшовицьки, за результатами тих виборів так і не відбулося. Не усвідомили і не визнали поразки.

Багато хто з нас, партійців, щиро вірив у те, що справді настав час «сподівань і звершень», і кожен має визначитись, адже зміни відбувалися неймовірно: відкрилися шлюзи інформації, звідусіль лунали заклики до оновлення партії, що діяти і мислити слід по-новому...

Тож я вирішив власним прикладом довести, що потрібно більш уміло вести виборчу кампанію. Сподівався, безперечно, на підтримку вищестоящого партійного керівництва. Та воно сприйняло мене самозванцем, і в бюлетені вже був не один перший секретар міськкому партії, а 33 кандидати. Я один і чотири-п'ять секретарів різних районів, кандидатури яких погодили, тоді як мою, — ні, я й не запитував. Відповідно до закону, кан-

дидатів тепер висували трудові колективи, а не бюро міськкому партії. А від правлячого міськкому партії кандидатури не було. Здались.

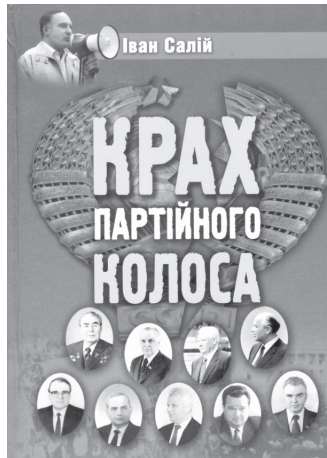
Партія ж боролася не проти безпартійного економіста Володимира Черняка від Народного Руху України, а проти свого самочинного самовисуванця однопартійця Івана Салія. Причому «проти» боролися дошкульно і вишукано. «За» — нічого не вміли. Я програв, у мене четвертий результат. Час розплати настав.

Покритикували за неправильну програму, призначили пленум райкому, аби зняти з тріском з посади. Та вперше в історії компартії комуністи Подільського райкому Компартії України м. Києва підтримали свого першого секретаря, який у чомусь помилявся, напевне, але був щирий у намірах і діях... І не послухались «есть мнение», захистили мене, і я пожиттєво їм за це вдячний.

Із книги «Крах партійного колоса»^{*}:

«Пленум задля верховенства демократії і чистоти експерименту обрав президію та вперше без першого секретаря райкому. Я сидів у залі, в другому ряду, щоб не бачити, як голосують, і цим не впливати на позицію членів райкому.

До речі, до зали, де відбувався пленум, і на Червону (Контрактову) площу, 2 постійно надходила інформація про перебіг мітингу, що відбувався в той же час у центрі Києва. Його учасники отримували повідомлення з нашого партійного форуму і збиралися вже йти від Головноштамту на Поділ.

* Салій І. Крах партійного колоса. — К. : Вирій, 2007.

Костянтин Масик напередодні пленуму збирав бюро райкому без першого секретаря [тобто без мене. — *Авт.*]. Це було нетрадиційним для таких заходів вчинком і промовистим жестом його ставлення до мене. Однак підтримки райкомівського бюро К. Масик не отримав. Дослухався, щоправда, не категорично до позиції міськкому партії лише голова райвиконкому І. Криштофов.

Після пленуму, за традицією, збиралося бюро райкому і слухало зауваження товаришів. Цього разу ніхто не збирався. А я довго дякував колегам за підтримку. Члени бюро розійшлися, а К. Масика ніхто не супроводжував і не слухав, він сам якось непомітно зник.

Так, Поділ мене підтримав, не дав звільнити з посади. Бо формально першого секретаря і бюро обирали тоді ще на пленумі райкому. А бюро міськкому та секретаріат ЦК Компартії України лише затверджували рішення низового партійного органу.

Ми перемогли на пленумі, а в житті потрібно було працювати під керівництвом тих же, хто мав наміри розправи. Ми повинні були виконувати їхні вказівки, звітувати, проводити лінію партії, яку вони й формували.

Через кілька днів відчув, що вже не свій серед своїх, і не чужий для чужих... дискомфорт, біла ворона, не такий, як усі. Заспокоював себе відомим: "Клейменный, но не раб"».

Вирішив сховатися у відпустку всією сім'єю, бо раніше ми по черзі з дружиною, тещею і тестем брали відпустки, щоб опікуватися синами. Просити путівки в Єсентуки, в номенклатурний санаторій було просто нелогічно.

Дістали путівки в заводський пансіонат у Трускавці: до бюджету хвилин 30–40, процедур жодних, у пансіонаті жодного партійно-радянського начальника, лише робітники-передовики та пенсіонери. Ставлення до нас співчутливе: «Це той Салій...»

Аж тут хтось із відпочивальників дає нам газету «Комсомольская правда», 12 липня 1989 року, а в ній велика стаття **Вадима Бойка «Он не стал депутатом, но сохранил своих избирателей»**.

Стаття була мені на підтримку, але я сприйняв її без ентузіазму, бо в ній цитувалися мої вислови та тези програми, за які ледве не «пов'язали».

І от неочікувано, як плече для опертя, щоби не став на коліна і не зігнувся, — ця публікація Вадима Бойка у всесоюзній газеті — як захист... Та й, на відміну від мене, він точніше бачив час. Цитую його як свідчення, що високе — незабутнє.

Тож питання було винесено вже на все-союзний рівень. Знову повертало до дискусії. У Києві я зустрівся з Вадимом. Кажу: «Навіщо ви мене — по найболючіших місцях?» На те він відповів, що, як журналіст, написав правильно, цитував правильно, отже, претензій жодних, так треба, і вам, мовляв, буде легше.

У свої молоді роки він відчайдушно викривав корупцію, був прихильником гласності, друкував інтерв'ю з П. Шелестом, вів телебесіди з реабілітованою невісткою М. Хрущова. Писав про Чорнобиль, про В. Щербицького та Й. Сталіна. Я щиро дивувався його молодому запалу та професійній відданості*.

Загинув Вадим на тридцятomu році життя. Загинув у розквіті свого журналістського таланту, в zenіті своєї слави (у власній квартирі, начебто вибухнула на балконі каністра з дефіцитним тоді бензином). Та його смерть багатьом видалася не випадковою. Такі тоді були часи...

Саме Вадим — ведучий популярної на той час молодіжної студії «Гарт», московського «Взгляда», народний депутат України 12 (першого) скликання — змусив мене зібратися, оговтатися і дати йому інтерв'ю.

Вадим Леонідович Бойко (5 листопада 1962, м. Світловодськ, Кіровоградської області—14 лютого 1992, місто Київ) — журналіст, народний депутат України 12 (1-го) скликання.

* Там само.

Ця публікація була для мене важливою, бо після шквалу критики від партійців та конфліктів до виборів і після них настав звичний тепер період замовчування. Мене сторонились, я почувався «пошкрябаним»... Не зняли, не побили, але «верхи» і не сприйняли моїх поривань і попереджень, доводів, аргументів.

Як данину пам'яті журналістові і непересічній особистості Вадимові Бойку і для усвідомлення того, що слово живе довше за автора, вважаю своїм моральним обов'язком вмістити статтю «Он не стал депутатом...» Це нині пишуть і друкують будь-що і про будь-кого, а на той час то був інформаційний, резонансний прорив і свідчення того, що партія втрачає контроль над журналістами та пресою.

ОН НЕ СТАЛ ДЕПУТАТОМ, НО СОХРАНИЛ СВОИХ ИЗБИРАТЕЛЕЙ

КРАСНАЯ ПЛОЩАДЬ. Центр Подола. Райком партии. Долго созваниваюсь с первым секретарем. «Иван Николаевич? В заповеднике “Киев древний”». «Уехал в школу-интернат». «...Пошел в домик Булгакова». «А на месте-то он вообще бывает?..»

Из его кабинета виден практически весь Подол. И золоченые купола Андреевской церкви, и поднимающиеся строительные леса над замком Ричарда Львиное Сердце. Памятник великому философу Сковороде. В кабинет то и дело входят молодые люди. О чем-то спрашивают. Что-то предлагают. Настаивают. Спорят. Я начинаю сомневаться: не перепутал ли этажи? Не в комитет ли молодежных организаций попал?

— Вас упрекают в заигрывании с неформалами, — говорю я ему.

— А у нас в районе нет неформалов. Когда-то были. Мы их не затирали. Наоборот, чем могли — помогали. И они, выражаясь по-вашему, стали «формалами». А вообще это просто неравнодушные люди, точка зрения которых на какие-то вещи не совпадает с общепринятой. Другое дело — Украинский культурологический клуб, Хельсинкский союз. Это наши политические оппоненты. Тут идет борьба аргументов.

Начало его деятельности было многообещающим. Авторитет у молодежи, истосковавшейся по уважительному к ней отношению. Поддержка горкома партии. Кадры для работы в райкоме начали подбирать гласно, на конкурсной основе. Не потому ли райком на глазах «помолодел»? Не потому ли самому «младшему» инструктору — 25, самому «старшему» — 35? Один за другим открывали на Подоле театры-студии, выставочные залы. Молодые художники получили творческие мастерские. Сколько лет бились, чтобы на домике Булгакова повесить мемориальную доску, а о том, чтобы создать в этом доме музей, клуб «Мастер», никто даже мечтать не смел! Доску повесили. И музей, клуб тоже открыли.

— Я понимал, — говорит Иван Николаевич, — предубеждение к партийным работникам было большим. Особенно это показало поражение партийного лидера города. Впрочем, выборы открыли мне глаза на многие вещи. Я понял: нужно по-настоящему изучать настроение людей, а не навязывать свои, часто книжные взгляды. Часто догматичные. Поэтому мы «митинговали» перед входом в крупные универсамы, возле станций метро, в фойе кинотеатров, у заводских проходных.

— Правда, что ваши митинги и в «трубе» проходили?

— Если вы имеете в виду огромный переход под площадью Октябрьской Революции [тепер майдан Незалежності. — *Авт.*], где собираются художники, поэты-авангардисты, барды и просто заядлые спорщики, — правда. Я хотел, чтобы эти люди также знали мою позицию. Чтобы поняли и приняли ее. Можно, конечно, было бы избежать таких встреч. Организовать пару митингов с бурными аплодисментами и единодушным одобрением. Прокрутить по телевидению: вот какой хороший у нас кандидат — голосуйте.

Но ведь фальшь народ видит сразу. Люди-то ведь спрашивали не только о Сталине, но и о том, кто несет ответственность за застой в нашей республике, интересовались.

Салию приходилось носить с собой целый ворох бумаг. «Лечитесь, небось, в 4-м управлении?» — спрашивали недоверчиво во время теледебатов. «Лечусь в районной поликлинике, — отвечал Салий. — Там же — жена и двое детей». «Имеете ли сбережения? Куда тратите

КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ
ПРЕДСТАВНИКА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відтворення церкви
Богородиці

З метою збереження та відтворення історичного середовища міста Києва.

1. Відтворити церкву Богородиці Пирогової на Контрактовій площі площі, як межконфесійну.
2. Функції замовника покласти на заповідник "Стародавній Київ".
3. Доручити Головкивархітектурі на засіданні розширеної містобудівної ради прийняти остаточне рішення по варіанту проекту.

Представник Президента

І.САЛІЯ

м.Київ

" 14 " вересня 1992 р.

№ 1056

деньги?» — был и такой вопрос. Иван Николаевич объяснял, показывал чеки. Это — 500 рублей — на госпиталь «афганцам». Это — 420 рублей — на реконструкцию церкви Пирогощи. Это... Впрочем, за церковь ему влетело. Пристало ли коммунисту жертвовать деньги на реконструкцию культового сооружения? «Да это история наша. Прежде всего. "Слово о полку Игореве". Неужели быть нам манкуртами?» [я таки всіляко сприяв відродженню Пирогощі аж до видання Розпорядження та участі у Громадянському Комітеті...— Авт.]

НА ПЛЕНУМЕ горкома как бы косвенно прозвучал вопрос: этично ли ему участвовать в выборах после неудачи первого секретаря горкома? Откажись он, по-видимому, обеспечил бы себе тихую, спокойную жизнь.

У него были шансы выиграть. Неформалы, выставившие своего кандидата — беспартийного ученого-экономиста Черняка, приняли решение: против Салия агитацию не вести, соблюдать, так сказать, нейтралитет.

ПИРОГОЩА: ВІД «СЛОВА...» — ДО ДІЛА

На пропозиції читачів створити громадський комітет, який узяв би на себе координаційні і організаційні клопоти по відродженню цінної історичної пам'ятки, ми запропонуємо експрес-випуск на сторінках газети. В ній на обговорення вноситься питання, чи потрібен такий комітет і, якщо потрібний, кого включити до його складу.

До редакції надійшло 57 відгуків. За створення комітету висловилося 49 чоловік, проти — 8. Серед кандидатів у комітет назвали 52 прізвища, серед

ГРОМАДСЬКИЙ КОМІТЕТ

них вчені, письменники, художники, історики, парлайни та редакційні працівники. Найбільше голосів набрало:

ОПІЛНИК Борис Ілліч, — поет;

ТОЛОЧКО Петро Петрович — член-кореспондент Академії наук УРСР;

АСЕСЕВ Юрій Сергієвич — доктор архітектури;

ФІЛАРЕТ — мітрополит

БРАЙЧЕВСЬКИЙ Михайло Юліанович — кандидат історичних наук.

Цей склад громадського комітету ми представили читачам — кожен міг висловитися з приводу названих кандидатів. Звернувшись також і до товаришів, яких назвали громадськість: про згоду увійти до складу комітету по відношенню Пирогощі просимо повідомити редакцію письмово або по телефону 434-61-09 щодня з 9:30 до 10:30.

24620

Світлана Карбовацька уже є для відновлення історичної пам'ятки — Пирогощі — і залучувати там можна «Слово о полку Ігоревім». Про це поспішила нам висловити Українського фонду культури Ольга Олександрівна Шестак. Окрім підприємств, організацій, кооперативів, про які ми вже розповідали, добровільно внесли збори товариші В. А. Чуха, М. І. Селевнюк, Є. А. Ферець, Шпіра Людмила та інші «Братчики».

А ось найцікавіша новина: колектив Київського ринкового порту переказав у фонд Пирогощі 1000 карбованців! — Це гарний зразок — дітяться думками і наші земляки Києва і міста, і наш Поділ. Тож ми просто не могли залишити це сторону.

Знаєте, здають гроші, адемі вони добрі господарі! Іноді купують паперу. Під тарілку гроші — ми купуємо таку стільцю виключно власної завдання, отримав невеликі гроші. Та й розуміємо, що вони треба не тільки собі, а й в інтересі району, міста. Нещодавно ми зробили чималий перевал у фотозоні пам'ятки середовища.

І Дмитро, на азовку ми, порівняно, суворо, і Пирогоща отримав у «Слово о полку Ігоревім». Уважайте, як гарно

А вот городская газета за день до выборов посвящает ему почти целую страницу! Три огромных материала. И все три — против. Люди получили дозу компромата на «партийного аппаратчика». Люди пове-рили газете. Салий проиграл.

Он был четвертым. Чуть-чуть обошел его футбольный тренер Валерий Лобановский. Далеко ушли вперед беспартийный экономист и редактор «Вечерки». И только свой, Подольский район отдал ему 24 процента голосов при 32 соперниках. Мало. Недостаточно. В горьком из всего этого сделали вывод: «То, что предлагает Иван Николаевич, толкает партию к тактике заигрывания, потере принципиальности, хвостизму».

— Я увидел, что авторитет отдельных партийных руководителей в массах невысокий. Думаю, что в предвыборной борьбе мы обрели новый опыт, — говорит Иван Николаевич. — Я чувствовал их боль. В Быковнянском лесу, где лежат безвинно погибшие от рук сталинских палачей их отцы и деды. На митинге 26 апреля, в день Чернобыльской трагедии. Этот митинг всем нам — немой укор: почему никто из руководителей республики не выступил на нем? Неужели нечего было сказать? Собственному народу, избирателям?

Срывать аплодисменты на собрании актива или на слете передовиков может каждый, а вот открыто излагать свои взгляды на многотысячных митингах... Нужно идти к людям. Руководителям любого ранга. Не тогда ли в программе Салия появился такой пункт: «Большинству партийно-советских кадров города легче повернуть ход развития вспять, пойти обратно, чем вперед, по пути демократизации и гласности. Так в прошлом, им кажется, не все было столь уж плохо: входишь, приветствуют вставанием и аплодисментами. Партийные работники без борьбы получали депутатские мандаты, а теперь боремся-боремся, а мандатов нет. Плюс дефицит. Главный из них — дефицит гражданской смелости. Не потому ли в Киеве и республике — кризис доверия к отдельным руководящим кадрам? Партия должна найти своих лидеров, которых поддерживает и народ, и партия. Необходим закон о партии. Необходима защита прав меньшинства».

Был пленум райкома. Салий сказал на нем: «Я приму вашу волю. В каком бы неприятном виде она мне ни выпала. Как и немало людей,

имею недостатки в характере. Я считаю, что руководители всех рангов в партии должны нести ответственность перед народом и законом за свои решения и их результаты. Во имя партии, ее авторитета я и вступил в предвыборную борьбу. Ведь если мы никаких результатов не добьемся, народ без нас может создать другие партии, а от нашей отвернется. Этого допустить нельзя».

Участникам пленума продемонстрировали видеозапись митинга. Того самого, на котором (по газете «Прапор комунізму») произошло отречение Салия от партии. Зал притих. В выступлениях Салия были такие слова: «Говорят, что главный мой недостаток — партийность. Но я думаю, что то, что я только первым секретарем работаю шестой год, — это мой главный козырь. Я принимал решения, отвечал за них, знаю нужды района». Других высказываний не оказалось.

Зачитали на пленуме и письмо директора третьей школы, той самой, где ученики соорудили памятник погибшим «афганцам». «Благодаря помощи т. Салия школа получила возможность поставить гранитный памятник в память о погибших воинах — бывших учащихся школы».

Пленум райкома постановил: считать платформу Салия политически правильной, нацеленной на подъем авторитета партии.

Коммунисты потребовали немедленных теледебатов между своим руководителем и первым секретарем ЦК Компартии Украины В. В. Щербицким.

Выступление Салия на пленуме напечатала одна-единственная газета — многотиражка судоремонтного завода. На свой страх и риск...*

Отже, один пленум Подільського райкому викликав цілий буревій у вищих компартійних ешелонах. Це був вибух, наслідки якого виявилися без перебільшення небезпечними і для КПРС, і для КПУ.

---

* *Бойко В.* Історії потрібна правда. — Бібліотечка «Відродження України». — Світловодськ, 1994.

* * *

Пригадалося мені, як у дні Чорнобиля, після сумнозвісної першотравневої демонстрації, в умовах «сухого закону», перший секретар міськкому партії Ю. Н. Єльченко, в присутності В. В. Щербицького, подякував за участь у прискореній демонстрації та дозволив, порадив випити «Каберне»...

Невдовзі влада Подолу відправляла дітей на літній відпочинок подалі від Києва. За Подолом закріпили Закарпаття, що сприймалося доволі образливо: не в Крим у шахтарські санаторії чи інші бази металургів., а у звичайні бази відпочинку в Закарпатті. Проте ми швидко збагнули, що нашим дітям таки поталанило: їм потрібно менше сонця, і море тут необов'язково. Словом, такої щирості і доброчинності, такої уваги до наших дітей, які виявили закарпатці, — не було ніде. Дітьми активно опікувалося місцеве населення, запрошували на гостини, тамтешні жіночки час від часу (по черзі) пригощали домашніми витворами традиційної кулінарії.

Якось я зателефонував і подякував директору того радгоспу, а він і запросив: «Приїздіть до мене з ночівлею, це по дорозі до Ужгорода...»

Ми з родиною саме збиралися туди на екскурсію. У мене — «Жигулі». За кермом — сам, зі мною дружина і два сини-школярі. Тож і поїхали.

Побувавши у тих краях, ми побачили іншу культуру оселі, побуту і подвір'я. Є поросля, а не бруднуля-свиня, — в білій дерев'яній загорожі, що на вулиці, чисте, охайне; у хлів — лише на ніч; курочки на сідалах — наче на красивих етажерках. Тут тобі шланг з водою: стоки — до бетонної ями, і — на добриво. Кругом чисто, як у лікарні; є грядка з городиною і виноград. Тобто є все до столу.

Розмістили нас на другому поверсі, постіль була незбагненою: принц на горошині, пухових подушок — у зріст людини.

Показали нам і пагорби, де визріває «Каберне»... Та приломшило інше: на схилах, на терасах повирубували виноградники, виконуючи вказівку щодо боротьби з пияцтвом.

Запитую: «І що там, на терасах і сонці ростиме — пшениця чи кукурудза?» У відповідь чую: «Ніщо там, окрім винограду, рости не зможе»...

А дурнувату команду, тимчасом, виконали...

З господарем М. Д. Реметою домовились про нові зустрічі і в Києві, і в Ракошиному...

Тож і керівництво Компартії України, і Києва, окрім комуністів рідного Подолу, мене затаврувало, а мало б, як на мене, на мою думку зважити: вийти за межі шаблонних та заформалізованих беземоційних зборів активу, позбавлених і щирості, і відвертості; натомість сприйняти і запровадити нашу практику як основу перебудови роботи партії в масах.

На доленосному для мене пленумі я сказав:

«Считаю важным сразу же высказать свои оценки.

1. За полтора месяца я выступил более 130-ти раз, ответил на 500 записок — нередко это были целые послания из острейших вопросов.

Так как ни одним райкомом встречи мне не организовывались, как, впрочем, и другим кандидатам, то я вынужден был организовывать встречи с избирателями: у кинотеатров и в парках, возле универсамов и станций метро, у Главпочтамта или спорить в “трубе” (підземний перехід біля станції метро “Майдан Незалежності”, а тоді — площа Жовтневої Революції. — *Ред.*).

Я не уклонялся от ответов, и, чтобы не запоминать ответы, не печатать на каждый важный вопрос заготовку или цитату, к чему мы привыкли, я избрал другой путь: говорить правду, а она одна и, таким образом, завраться ни перед кем из киевлян я не мог. Отвечать, исходя

из моей платформы предвыборной, которую я буквально выстрадал, я готов.

Конечно, в перепалках и острейших дискуссиях я не всегда был удачлив и точен. Многие меня не поняли или вовсе не поддержали.

Об этом говорят и итоги выборов: лишь немногим больше 60 тысяч голосов было отдано за платформу Салия и, что особенно не радует меня, лишь 24% жителей Подольского района отдали за меня голоса. Для меня не может быть объяснением то, что гг. Солдатенко и Мокроусов, тоже первые секретари райкомов, делегаты XIX Всесоюзной партконференции, получили в своих районах голосов в несколько раз меньше, чем я.

Но правда и в другом.

Я и мои доверенные лица, группа поддержки, освоили новые методы политической работы в массах, почувствовали подлинный нерв народа, его заботы и размышления. Мы говорили не с передовиками, а с народом, не в залах, а под открытым небом с теми, кто искренне желал перемен. И если бы люди так встречались, многие партийные работники, то я вынес главное впечатление: у нас никогда бы не было ни застоя, ни проблем в стране»*.

Із виступу першого секретаря Київського міськкому Компартії України Костянтина Івановича Масика:

«Спасибо. Товарищи! Сегодня пленум райкома партии по существу рассматривает итоги состоявшихся 14 мая повторных выборов. Результаты выборов вам известны. Как и в первом туре, не получили поддержку некоторые руководители-коммунисты, в том числе партийные, советские работники.

В связи с этим я бы хотел подчеркнуть следующее. Партия, как вам известно, выступила инициатором перестройки. Со всей решимостью вскрыла накопившиеся проблемы и негативные явления, причины, по которым страна пришла к кризисному состоянию.

---

* Салій І. Крах партійного колоса. — К.: Вирій, 2007.

Чрезвычайно, товарищи, важно, что партия с принципиальных позиций проанализировала и свою деятельность, свои ошибки и просчеты, смело вызвала огонь в свой адрес.

Тем не менее, товарищи, надо понимать важность процесса самоочищения партии, избавления от наслоений, которые вредят сегодня ее авторитету.

Вскрывая “белые пятна” прошлого, КПСС сегодня настойчиво ищет пути вывода страны на новый качественный уровень, стремится к консолидации здоровых сил нашего общества, выступая за перестройку, за социализм. (*Шум в зале*). Я по делу говорю, товарищи! Но реальности, товарищи, таковы, что предпринятые шаги, реформа пока не дали ощутимых результатов, прежде всего в социально-экономической сфере. Безусловно, наши люди понимают, что за короткое время трудно добиться кардинальных сдвигов, но нельзя и не заметить, что в обществе накапливается неудовлетворенность дефицитами, инфляцией, ростом преступности, другими проблемами.

Общая атмосфера нетерпимости к этим недостаткам не могла не сказаться и на результатах голосования.

Подольским райкомом, его бюро, лично первым секретарем развернута работа по демократизации и гласности, активизации деятельности первичных партийных организаций. Под руководством райкома партии трудовые коллективы района добились сдвигов в решении ряда злободневных вопросов и проблем, концентрируются, в частности, усилия на сохранении историко-культурного наследия. Положительная оценка работы Подольского райкома партии была дана, как вам известно, на XXXI городской отчетно-выборной партийной конференции. Хотя переоценивать достигнутые результаты, тем более, товарищи, сопоставив их с имеющимися трудностями, проблемами, ни в коей мере не следует.

Но давайте посмотрим предвыборную программу Ивана Николаевича.

В ней не найти ни слова о его отношении к решениям XXVII съезда партии, XIX партконференции. (*Шум в зале*). Наконец, к предвыборной платформе и обращению ЦК КПСС к советскому народу. Первый, сегодня это говорилось, а следовательно, и основополагающий тезис программы Ивана Николаевича — это бесконтрольность партии.

Конституція не передбачає відповідальності партії, її кадрів перед народом — утверджується здесь и выдвигается требование разработки Закона о КПСС. Спрашивается, товарищи, разве секретарю райкома партии не известна статья 6 Конституции СССР, которая гласит, что партия действует в рамках советских законов? (*Шум в зале*). Или, может быть, позабыт двенадцатый параграф Устава КПСС, где четко сказано, я цитирую: “За нарушение советских законов член партии несет двойную ответственность — перед государством и перед партией”. (*Шум в зале*).

Следующий момент платформы Ивана Николаевича: “Вначале — выборы в Советы, а затем из получивших доверие коммунистов формируется руководство партийных органов. Главное — подлинный мандат народа”, — утверждает Иван Николаевич, как будто доверие коммунистов уже перестало быть подлинным мандатом. (*Шум в зале*).

На первый взгляд — это весьма демократично. Но если вдуматься, товарищи, то получаются далеко идущие выводы. По сути, Иван Николаевич, призывая выбирать партийные органы с участием всего населения, обрекает партию на растворение в массах, лишая ее этим самым лидирующей роли в обществе.

(*Шум в зале*).

Безусловно, партия обязана отражать то, что сознает народ, но быть настоящим выразителем народных чаяний она может только при условии, если будет опираться на научные знания, теоретическое осмысление действительности. Партия, по словам В. И. Ленина, должна не опускаться до уровня обыденного сознания, а поднимать массы до уровня авангарда. Это Ленин. А то, что предлагает Иван Николаевич, толкает партию к тактике заигрывания, потере принципиальности, хвостизму.

(*Шум в зале*).

Это противоречит, товарищи, ленинскому учению о партии как авангарде трудящихся масс, которая должна выступать их учителем, воспитателем и организатором.

Как следует из выступления Ивана Николаевича по телевидению 11 мая “Партия не выдержала испытания политическим комфортом”. И он об этом говорил сегодня с трибуны.

В вашей, Иван Николаевич, предвыборной платформе можно прочесть, что в партии пока не создан надежный механизм, который предотвращал бы возникновение условий для формирования культа личности, отрыва от масс. Мысль эта, товарищи, не нова. Но почему вы, Иван Николаевич, секретарь партийного комитета, говоря об этом, не раскрываете того, что для создания такого механизма самой же партией предпринимаются серьезные шаги, в числе которых гласность, четко определенная сменяемость кадров, определенная XIX партконференцией, демократизация избирательного процесса в партии.

Мало иметь желание пойти на предвыборную борьбу, надо еще и отстаивать принципиальные партийные позиции, не опускаться до заигрывания, не сбиваться на конъюнктурные заявления.

Хотел бы затронуть такой вопрос, как партийная этика. Иван Николаевич, к сожалению, опустил в своей предвыборной программе, что он работал в городском комитете партии в аппарате, ни на одной листовке, а они все есть, товарищи, это все не отмечается. То, что главным инженером 4 месяца работал, там отмечается. А что в аппарате горкома партии — нет.

(Шум в зале).

Я покажу вам листовки, если нужно.

Время, товарищи, сегодня, а об этом свидетельствует и наш пленум, неумолимо повышает требования к партийным кадрам, их личному поведению, характеру взаимоотношений в нашей партии. Терпимость к инакомыслящим, которую предусматривает предвыборная платформа, отнюдь не освобождает Ивана Николаевича от обязанности быть активным политическим бойцом. Вы, однако, не всегда выдерживали принципиальные партийные позиции при неожиданных поворотах событий. В ходе состоявшихся митингов, теледебатов вам не хватало мужества для того, чтобы дать антипартийным, экстремистским заявлениям и высказываниям отпор. Такая позиция партийного руководителя не только подрывает его личный авторитет, но и авторитет партии.

(Шум в зале).

И последнее, товарищи. Главное — уметь анализировать свое поведение, политические позиции, общественные процессы через призму ленинских принципов и норм партийности. Конечно, никто из нас

не застрахован от ошибок, в том числе в своих политических оценках. Если это просто заблуждения — от них надо быстрее избавляться. Но складывается впечатление, что он действовал с осознанной преднамеренностью. **Это, на наш взгляд, недостойно партийного руководителя, первого секретаря крупной партийной организации** [виділено мною. — Авт.]»*.

Ось такі тоді були ідеї, принципи, дії та оцінки...

І знову несподіванка. У рупорі перебудови — журналі «Огонёк» — підмога, і звідки — з самої Москви(!), наче підтримка від головного редактора Віталія Коротича — мудрість і хоробрість журналу — лист шліфувальника, робітника заводу «Еталон», члена райкому партії:

«Недавно, 16 мая, состоялся пленум ЦК Компартии Украины, на котором, в частности, была дана и оценка прошедшим выборам народных депутатов СССР от Украины.

И вот что обращает на себя внимание: в опубликованном докладе первого секретаря ЦК КПУ В. В. Щербицкого по этому поводу упоминается фамилия только одного кандидата в народные депутаты. Читаем: "Отдельного разговора заслуживает позиция некоторых членов КПСС. Будем откровенны: не все они показали себя в избирательной кампании настоящими бойцами партии. Были такие, кто примиренчески, беспринципно относился к антисоветским и националистическим проявлениям. А некоторые и сами позволяли себе политически незрелые, недостойные члена партии заявления и демагогические выпады, как, например, первый секретарь Подольского райкома партии г. Киева И. Н. Салий. Ясно, что это не должно оставаться без соответствующей оценки и выводов. Факты надо называть своими именами".

Вот оно как! Член КПСС почти с четвертьвековым стажем, шесть лет возглавляющий райком, вдруг оказался политически незрелым. Конкретные факты, объясняющие такой феномен, не были приведены в докладе.

---

* Салий І. Крах партійного колоса. — К.: Вирій, 2007.

“Мы разучились любить свободу”, — сказал как-то в одном из своих интервью И. Н. Салий. И ошибся, по крайней мере в отношении коммунистов Подольского района. Участники пленума райкома партии (состоявшегося уже после пленума ЦК Компартии Украины, на котором так четко было сказано, какие надо сделать выводы и дать оценки И. Н. Салию) в присутствии первого секретаря горкома партии К. И. Масика, который поддержал обвинения, выдвинутые на пленуме ЦК КПУ, высказались за позицию своего районного партийного вожака. Только один голос члена райкома из нескольких десятков коммунистов был подан против, остальные — за! Еще 2–3 года назад такое не приснилось бы и в самых смелых снах. Членов райкома поддержали сотни коммунистов, приглашенных на пленум.

И. Н. Салий на пленуме райкома предложил провести теледебаты с В. В. Щербичим по этому поводу, чтобы расставить все точки над “i” и избежать конфронтации между коммунистами. Участники пленума высказались за это предложение.

Может, это действительно выход из создавшегося положения? Мы сейчас ратуем за дискуссии в партии, так почему бы им и не появиться уже в реальной жизни?

С. Позий, инженер
П. Педченко, шлифовщик, член райкома
Киев*.

они и партийные), адекватно для региональных программ и эстетика в своей жизни

— в нашем райкоминформ. Решающее влияние РК КПСС не о передаче автору выдвигать так ли просить то, идеалист? — свое начало по-прежнему попытку вынести — мнение его качества, проинформировать раз убедительности удалось собрать 1200 подписей о передаче Дому пионеров

и в этом случае-только. И через неделю появилась бюро райкома районная в адрес, и в адресная (это были репрессивного культурного дня) рождалась бюро такую кожу нужно быть

партии Украины, на котором так четко было сказано, какие надо сделать выводы и дать оценки И. Н. Салию) в присутствии первого секретаря горкома партии К. И. Масика, который поддержал обвинения, выдвинутые на пленуме ЦК КПУ, высказались за позицию своего районного партийного вожака. Только один голос члена райкома из нескольких десятков коммунистов был подан против, остальные — за! Еще 2–3 года назад такое не приснилось бы и в самых смелых снах. Членов райкома поддержали сотни коммунистов, приглашенных на пленум.

И. Н. Салий на пленуме райкома предложил провести теледебаты с В. В. Щербичим по этому поводу, чтобы расставить все точки над “i” и избежать конфронтации между коммунистами. Участники пленума высказались за это предложение.

Может, это действительно выход из создавшегося положения? Мы сейчас ратуем за дискуссии в партии, так почему бы им и не появиться уже в реальной жизни?

С. ПОЗИЙ,
инженер
П. ПЕДЧЕНКО,
шлифовщик, член райкома
Киев

* Огонёк. — № 23. — 1989.

Тож поволі сподівання мої на розуміння побратимів-партиїців танули, але залишався час і прагнення до звершень, бо розумів: як було — вже не може, не повинно бути і не буде. Потрібні зміни настануть...

Замість оголошувати мені анафему, мої опоненти мали б керуватися рішеннями XIX партконференції:

Резолюція «О борьбе с бюрократизмом»

«1. Конференция отмечает, что решения апрельского (1985 г.) Пленума ЦК КПСС, XXVII съезда партии положили начало действительно наступлению на бюрократизм, на такие уродливые его проявления, как диктат, административный произвол в экономике, социальной и духовной сферах, казенное равнодушие к правам и нуждам людей, пренебрежительное отношение к общественному мнению и социальному опыту трудящихся. В обстановке застоя, скованности демократических институтов бюрократизм разросся до опасных пределов, стал тормозом общественного развития. Бюрократические извращения, особенно в политическом руководстве, чужды социализму как живому творчеству масс.

Радикальная экономическая реформа, реформа политической системы, процессы демократизации в партии и обществе, гласность, развитие критики и самокритики, реальное вовлечение народа в управление обществом основательно подрывают позиции бюрократизма. Но вся борьба впереди.

Долг всех партийных организаций, всех коммунистов — на полную мощь использовать создаваемые перестройкой условия для последовательной, бескомпромиссной борьбы с социальной скверной бюрократизма, за высокое качество социалистического аппарата управления.

В области духовно-нравственной развивать наступление на бюрократизм...

Необходимо добиваться все большей передачи управленческих функций и полномочий сверху вниз...

...Партийные организации должны отказываться в доверии коммунистам, которые, занимая ответственные посты, проявляют формальное отношение к делу, черствость, безразличие к нуждам людей.

XIX Всесоюзная конференция КПСС призывает коммунистов, всех трудящихся активнее развернуть борьбу с бюрократизмом во всех звеньях управления, во всех сферах жизни общества.

...Пункт первый. Комиссия единогласно сочла необходимым внести дополнения об интернационалистической сущности утвердившегося в ходе социалистического строительства единства народов СССР, о советском народе как новой исторической общности. Это — главное дополнение в этом пункте.

...Высказывалось мнение, что всякое стремление к национальной замкнутости может привести только к экономическому и духовному оскуднению. (Оживление в зале, возгласы одобрения).

Пункт четвертый. Обстоятельно обсуждался вопрос о свободном развитии и равноправном использовании гражданами СССР родных языков, овладении русским языком, добровольно принятым советскими людьми в качестве средства межнационального общения».

І знову, беззаперечно правильні і традиційні у самій резолюції: «потрібно», «необхідно», «важливо», однак, хто і в який спосіб ці заклики реалізуватиме, не зазначалося.

Та це й не дивно, коли усвідомлюєш тепер, що з бюрократизмом партія бореться принаймні з 1924 року (щось на зразок боротьби з корупцією нині):

«...главная задача — это вопрос о борьбе с бюрократизмом.

И что такое бюрократизм? Бюрократизм — это такое состояние, когда человек решает вопрос механически, инстинктивно, формально, не входя в существо вопроса.

И мне кажется, что одним из средств, которые могут серьезно парализовать бюрократизацию, является то, чтобы профорганы советских работников резко подчеркнули, **что не население для аппарата, а аппарат для населения.** Чтобы каждый совработник осознал, что он является при всех обстоятельствах слугой для населения...

Михайло Іванович Калінін (7 (19) листопада 1875, с. Верхня Трійця, Корчевський повіт, Тверська губернія, Російська імперія — 3 червня 1946, Москва, РРФСР, СРСР) — російський революціонер, радянський державний і партійний діяч. Всеросійський староста.

...не являлось простой отпиской. Мне думается, что одним из мощных условий, вызывающих бюрократизацию нашего аппарата, является **желание снять с себя всякую ответственность**.

Мы в наследие от старого режима имеем громадное недоверие. Возьмите хотя бы национальный вопрос. Мелкие национальности не доверяют великороссам...

И за эти 7 лет мы основательно уже восстановили это доверие, — уже русское имя, русский язык не являются столь одиозными, нетерпимыми, имя русского не является синонимом кнута, синонимом угнетения»*.

Отже, усвідомлення — це ще не дія, не практика.

А Подільська партійна організація, комуністи Подолу саме практику утверджували: відбудовували і передавали митцям, художникам історичні пам'ятки, будували музеї та відроджували Старий Поділ і Андріївський узвіз, реставрували зайняті під склади автобази та швейні цехи культурі споруди, і передавали їх релігійним громадам різних конфесій.

Дійсно, за найкращі поривання і прагнення отримуєш найсильніші, а часом і найдошкульніші, удари, але так і формуються лідери і лідерські якості.

Тож підтримуймо тих, хто шукає, хто експериментує, бо він бачить далі.

---

* Калинин М. И. Избранные произведения. — Том 1. — О борьбе с бюрократизмом. Речь на VI съезде профессионального союза советских и торговых служащих СССР. 23 декабря 1924 года.

Партійне керівництво звинувачувало мене, що біг попереду паровоза, і не розуміло, що то була не емоція, то визрівали переконання.

Із книги «Крах партійного колоса»:

«Я шукав і продовжую шукати в них відповіді на виклики історії.

Ще 9 червня 1985 року завів окремих зошит-щоденник "Стиль и опыт работы, идеология. Афоризмы". Взявши за кредо "Дорогу осилит идущий", розпочав політичну самоосвіту, вільну від офіційної ідеології. Наведу окремі з тих занотованих і важливих для мене на той період думок. Гадаю, чимало з них актуальні й сьогодні».

* * *

«Почему они боятся перестройки и гласности? Да потому, что перестройка и гласность подразумевают открытое соревнование талантов и в сфере административной, и в производственной сфере, и в сфере искусства.

А в открытом соревновании кое-кто не способен к новому мышлению, может потерять свое уютное кресло.

Интеллигентность — это не специальность, а комплексное осмысление мира.

Наша перестройка — не разрушение идеалов, а разрушение догм, сковавших эти идеалы»^{*}.

* * *

«Наконец-то настало время, когда всем стало особенно интересно вслух размышлять о делах государственных, партийных. Но сердце болит. Слишком грязно много накопилось. Слишком многие люди с партбилетами обманывали, предавали партию.

Правда целебна.

Надо пройти через это, чтобы с чистыми руками и чистой совестью драться за линию партии.

---

* *Евтушенко Е.* Право на однозначность // Сов. культура. — 1987. — 3 янв.

Н. С. Хрущев, бросивший вызов защитникам культа личности Сталина, вскоре стал допускать и поощрять славословие в свой адрес.

Л. И. Брежнев, человек, наделенный, несомненно, природным здравым смыслом, позволил превратить себя в памятник самому себе*.

* * *

«Нынче много говорим о «серости».

Посредственность утвердилась повсеместно? Похоже, так.

Время исчерпано прошлым! Альтернативы нет.

Следовательно, первая причина лени — свободное время, понятое как праздность.

Посредственность... довольна серостью... духовное унижение ее не тревожит.

Твое свободное время есть достояние общества, и ты обязан не праздности предаваться, а полезным делом заниматься**.

* * *

«Взаимное доверие возникает только там, где есть общие враги.

Обожглись, а хотят выглядеть победителями.

О Сталине: ...он, не знающий языка, чувствовал свою удручающую незаметность... с детства тщедушный и слабый, он был чувствителен ко всему, что ставило под сомнение его физическую силу и смелость, — душевное состояние, из которого потом выросла подозрительность. Он любил клясться именем Ленина, ссылаться на него. Они убеждены, что он всем обязан им. Они глубоко заблуждаются. Истинный вождь приходит сам, своей властью он обязан только самому себе. Иначе он не вождь, а ставленник. Не они выбрали его, а он их выбрал. Для того, чтобы возвыситься, монарх должен уничтожить окружение, привыкшее в нем видеть марионетку. Так было с Петром, так было с Грозным.

Неудачливый претендент — всегда потенциальный враг.

Иосиф... презирал их всех, своих соучеников, презирал богатых, которые кичатся своим богатством, презирал бедных за то, что стыдят-

---

* Бовин А. Резерв памяти // Новое время. — 1987. — № 5.

** Васильев И. Большое дело не для труса // Советская Россия. — 1986. — 22 апр.

ся своей бедности. Еще тогда, в молодости, он понял, что демократия в России — это лишь свобода для развязывания грубых сил. Грубые инстинкты можно подавить только сильной властью, такая власть называется диктатурой.

Великая цель требует великой энергии, великая энергия отсталого народа добывается только великой жестокостью. Все великие правители были жестоки.

Материалы, по которым Ягóду можно при желании обвинить в провокаторстве, Сталин оставил у себя: "Будет предан из страха, а это лучше, чем преданность по убеждению: убеждения меняются, страх не проходит никогда".

Киров понимал, что Сталин перекраивает историю не только для возвеличивания собственной личности, но и для оправдания своих прошлых, настоящих и будущих жестокостей.

Наоборот, по мере укрепления своего положения Сталин становился все более нетерпимым, капризным, злобным, плел закулисные интриги, стравливал между собой руководителей партии, главным орудием руководства сделал органы безопасности^{*}.

* * *

«Я прошу принять во внимание, что невозможность писать равносильна для меня погребению заживо.

Мне советовали выкрасить шкуру. Нелепый совет. Крашеный волк, стриженный ли волк, он все равно не похож на пуделя^{**}.

І тут спадає на думку діалог двох молодих і завзятих мрійників із забороненого свого часу «Собору» Олеся Гончара і міркування одного з його героїв суголосні моїм роздумам: «...Бо ми хоч бідні, але горді. Живемо в тіні, але сонце бачимо. Бачимо, де будівник справжній, а де псевдо будівник. Комфорт і порядність — це, по-моєму, могло б стати девізом часу. Між силами добра і зла зберігай рівновагу, крайнощів уникай... Одне слово,

* Рыбаков А. Дети Арбата // Дружба народов. — 1987. — № 4, 5, 6.

** Михаил Булгаков, 28.03.1930

як той казав: не будь солодким, бо розлижуть, не будь гірким, бо розплюють...»*

Горький — Дзержинському (6 октября 1919 г.)

...сообщаю Вам, что я смотрю на эти аресты как на варварство, как на истребление лучшего мозга страны и заявляю в конце письма, что Советская власть вызывает у меня враждебное отношение к ней.

Горький — Бухарину (7 июля 1922 г.)

Всюду наблюдаю я бессмысленное озверение ...

Короленко В. Письма к Луначарскому (1920 г.)

Новый мир. — 1988 — №10.

В миллионах русских голов в какие-нибудь два-три года повернулся внезапно какой-то логический винтик, и от слепого преклонения перед самодержавием, от полного равнодушия к политике наш народ сразу перешел... к коммунизму, по крайней мере, к коммунистическому правительству.

Нравы остались прежние, уклад жизни тоже. Уровень просвещения за годы войны сильно подняться не мог, однако выводы стали радикально противоположные.

Троцкий:

...принуждение невозможно, если народ сопротивляется ему.

Незабутні враження справили на мене й «Дневниковые записи, воспоминания члена Политбюро ЦК КПСС» Петра Юхимовича Шелеста, свого часу першого керівника Української РСР, безпідставно усунутого з посади «на підвищення» у Москву, висуванця М. Хрущова, а згодом активного учасника його відсторонення від верхньої влади.

---

* Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1989. — С. 68.

Из дневника П. Шелеста, 13 октября
1964 г.:

«Брежнев (о Хрущеве):

- нет коллегиальности;
- решения принимаются непродуманно;
- допускается оскорбление единомышленников по работе;
- непомерно возрождается и растет культ личности;
- разделение обкомов партии на промышленные и сельские — это большая ошибка.

Хрущев: Все здесь сказанное Брежневым, к моему огорчению, я, возможно, и не замечал, но мне никто никогда об этом и не говорил, а если это так, то надо бы было сказать, ведь я тоже просто человек. Кроме того, вы ведь все меня во всем поддерживали, всегда говорили, что делаете все правильно.

Так спрашивается: почему же о них (недостатках. — *Ред.*) мне раньше никто не сказал, разве это честно среди нас, единомышленников?

Шелест: Лично я уважал Н. С. Хрущева за его многие положительные качества, он никогда меня не ругал, не оскорблял, даже не повышал голоса.

(Но первым выступал против Хрущева, “ставка сделана, игру вести надо”)

Хрущев допускал:

- ущемление прав республики;
- бесперывные реорганизации;
- нигде, никто, ни под каким “предлогом” не может критиковать действия руководства...

Петро Юхимович Шелест (14 лютого 1908, Харківська губернія— 22 січня 1996, Москва, Росія) — партійний і державний діяч УРСР та СРСР. Перший секретар ЦК КП України, член Політбюро ЦК КПРС.

Олексій Миколайович Косигін (21 лютого 1904 р., Санкт-Петербург, Росія – 18 грудня 1980 р., Москва, Росія) — радянський державний і партійний діяч, голова радянського уряду упродовж 16 років.

Брежнев: У Н. С. Хрущева нет скромности, очень большое властолюбие, он возносит свой культ через печать, радио, телевидение, он все это видит, но не пресекает.

Хрущев: Я не могу с вами бороться — идеология и основа у нас с вами одна, я уйду и драться не буду.

Меня обвиняют в том, что я совмещаю два поста: первого секретаря ЦК и предсовмина, но вы все должны согласиться, что я лично не добивался этого.

...в т. ч. и вы, тов. Брежнев, настаивали на том, чтобы я принял пост предсовмина СССР.

Напишите заявление о моем уходе, об отставке, я его подпишу — я полагаюсь на вас в этом вопросе.

И под конец выступления: “Если у вас пойдут дела хорошо, я буду только радоваться и следить за сообщениями газет”.

А. Косыгин — П. Шелесту, переведенному “наильно” Брежневым из Киева в Москву зам. предсовмина СССР:

“Петр Ефимович, у тебя сейчас центральный вопрос — не впасть в меланхолию, не допустить ослабление самоконтроля. Держаться подтянуто, ходить с поднятой головой, гордо: ведь на тебе нет ни единого черного пятнышка, ты все отдал партии и народу...”

Ведь только в горе и беде познаются настоящие друзья. Я имею в виду, что и в наше время льстецы и шавки из подворотни подают голос и имеют какое-то влияние. Держись, все пройдет”.

Шелест:

27 октября 1972 г.

Я все чаще и чаще задумываюсь над вопросом: почему среди нас, коммунистов-единомышленников, среди руководящего состава, существует такая коварная подлость, жестокость, необъективность и несправедливость по отношению к бывшим товарищам по работе при перемене его места и должности.

Нас губят, разьедают подхалимство, лесть, угодничество, трусость за свое положение.

Борьба за власть стала еще сильнее и ожесточеннее, чем в прошлом за частную собственность. Власть — это все. [Виділено мною. — *Авт.*]

22 апреля 1973 г. Смерть сама по себе — это для каждого человека неотвратимое явление, никто не может ее отвернуть. Но издевательство, глумление, травля — это тяжелее самой смерти, ибо это "дело" рук злобного, черстоного, бессердечного человека».

Це лише окремі з виписаних мною в зошит нотаток, але вони налаштували мою свідомість на реалістичний лад. Я почав сприймати лідерів не як вождів, а як звичайних людей з усіма їхніми недоліками та обмеженістю. Перестав читати та конспектувати класиків марксизму-ленінізму, а намагався діставати все друковане, чого не було в широкому вжитку, й аналізувати та осмислювати.

І в Україні було чимало національно-патріотичних публікацій та яскравих виступів: Бориса Олійника, Івана Дзюби, Петра Толочка, Івана Драча, Юрія Щербака, Володимира Яворівського, Дмитра Павличка, Мирослава Поповича, В'ячеслава Чорновола, Віталія Дончика, Романа Лубківського, братів Михайла та Богдана Горинів, Ігоря Юхновського, Олесь Гончара, Євгена Сверстюка, Сергія Плачинди, Михайла Брайчевського, Степана Хмари, Левка Лук'яненка, Богдана Гаврилишина.

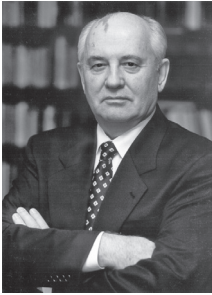
Повертаючись до ситуації 1990-х років в Україні, згадую, передусім, суцільний дефіцит: зникли продукти і товари широкого вжитку, то «не було» прального порошку, то хліба, то м'яса. Молоко — вночі-вранці «на розлив» під будинком, коли з трілітровою банкою дружина виштовхує чоловіка в чергу.

Ситуація в державі погіршувалася, але адекватної оцінки та дій центру не відчувалося. До влади після смерті Л. Брежнева прийшов Ю. Андропов, потім К. Черненко, але їм не судилося щось кардинально змінити, та й вік був уже не той.

А далі — **М. Горбачов** із його перебудовою.

У другій половині 1990-х років у Києві і Москві відбулися також сумнозвісні й останні в радянській історії пленуми ЦК,

Михайло Сергійович Горбачов (2 березня 1931 р., Привольное, Краснодарський район, Ставропольський край) — радянський політичний та партійний діяч; останній Генеральний секретар ЦК КПРС; перший і останній Президент СРСР.

XIX партконференція і XXVIII з'їзди КПУ та КПРС. Вони суттєво вирізнялися з-поміж інших: передусім відчуттям втрати комуністичною партією своєї лідерської позиції у державі й суспільстві, гострою критикою партійних лідерів і запеклими дискусіями щодо майбутнього КПРС.

У моїй свідомості, на той час першого секретаря Подільського райкому партії, від усього того, що я бачив, чув і намагався розв'язати, змагалися два почуття, що ятрили душу. З одного боку, вдячність Комуністичній партії, яка мене фактично виховала і дала путівку в життя, а з іншого — непереморне бажання кардинально її реформувати. Бо вона вже не могла відповідати на виклики часу. Не могла змінити стиль партійної діяльності, надати їй нових сенсів: більшої відкритості, публічності, людяності. Партія стала не здатною виступати проти догматично налаштованої партійної бюрократії, вводити до складу вищих своїх органів нові кадри, спроможні працювати за нестандартних умов, відновлювати довіру людей, вести (!) їх за собою. І це ставало очевидним...

Бачив це і я. Однак пов'язував свою віру з необхідністю проведення партійної реформи. Дедалі частіше спадало на думку, що партійна монополія на владу — це, врешті-решт, застій і гниття. Потрібні політична конкуренція, публічна політика, що мала б забезпечити відкрите обговорення, урахування та узгодження інтересів різних соціальних груп у процесі підготовки та прийняття рішень органами влади.

Тоді — мовчали (бо були навчені), доповіді з газетних шпальт читали вголос, обговорювали на кухні. У виступах або у силі-силенній статей тогочасних мислителів виловиш хіба що один факт або одне оригінальне судження. А скажеш сам бодай

слівце, та ще й не узгодивши із «верхнім» начальством, — начувайся. І лише імениті поети або письменники вишукано-художньо критикували тих, хто їх утримував.

Прорвало, вибухнула державно-партійна машина. Відтоді як за М. С. Горбачова розпочалася та довгоочікувана «гласність» і дотепер, вже понад 30 років, говорять усі, цілодобово і на багатьох теле- і радіоканалах: експерти, політологи і депутати, журналісти, оглядачі та звичайні громадяни; днями і роками дискутують (читай «товчуть воду в ступі»), приміром, як же позбутися народним депутатам тої «вожденної» прокурорської недоторканності. Та віз і досі там. Бо ж саме через неї, ту «індульгенцію», переважна більшість змушена напружувати свої мізки, сушити їх над законами, які в ряді випадків і прочитати до ладу не здатна.

Тож оригінальність надії автора цієї книжки полягає в тому, що достовірно зафіксовані факти і оцінки того дня мають дати нагоду читачеві самому собі відповісти на дошкульні питання: «що ж з нами усіма відбулося? як усе й усі змінилися? що — на краще, що — на руйнацію?»

Тоді не мітингували, безжально критикуючи владу, лише ті, хто не хотів: і партійні, і безпартійні месники-різничинці пригадали все. Верхи ж не готові, та й не здатні були оволодіти аудиторією у вільній і гострій дискусії.

Там, у Москві — Б. Єльцин, і при ньому або з ним А. Собчак, О. Афанасьєв, Г. Попов, Т. Гдлян та інші — плеяда потужних постатей під загальнотеоретичним автортитетом академіка-ядерника, тричі Героя Соціалістичної Праці А. Сахарова, а ще М. Горбачов, Є. Лігачов, О. Яковлев, Д. Волгогонов...

У нас — В. Чорновіл, Д. Павличко, І. Драч, В. Яворівський, Л. Лук'яненко, С. Хмара, Л. Скорик та їхні команди. Але це — письменники-поети та репресовані й дисиденти, тобто люди, відірвані від господарсько-економічних проблем, як, приміром, Л. Лук'яненко, якого 25 років перевиховували у таборах для політичних в'язнів, натомість лише загартували.

У них боротьба точилась всередині влади, а у нас, в Україні, — збоку влади. І неадекватним, дошкульним для мене, було

Володимир Антонович Івашко (28 жовтня 1932 р., Полтава — 13 листопада 1994 р., Москва, Росія) — український радянський державний і партійний діяч.

Станіслав Іванович Гуренко (30 травня 1936 р., Іловайськ — 14 квітня 2013 р., Київ) — український радянський партійний діяч.

порівняння, навіть на плакатах, мовляв, у Москві — Б. Єльцин, у Києві — І. Салій. Єльцин очолював Свердловський (Єкатеринбург) обласний комітет партії, Московський міськком партії...

І. Салій — секретар Подільського районного комітету — району, про який у місті існувала приказка: «Погано, як на Подолі». Не той масштаб, рівень, досвід. Та доля мені подарувала шанс відродити Поділ, Андріївський узвіз і Контрактову площу, утвердити нову славу древнього Подолу. І я ним скористався. Гадаю, що не підвів тих, хто мені і в мене вірив. А ще Господь, бо хоча й був я атеїстом за посадою, але ж хрещений і не безбожник, допоміг нам відродити церкви, покинуті та занедбані, силами комсомольців і комуністів Подолу — як сповідь, і дав мені сили стати спаринг-партнером під час історичних виборів в Україні.

Обирали В. Івашка, першого секретаря КП України Головою Верховної Ради, і я не зняв, як багато хто, свою кандидатуру. Бо й сам В. Івашко, коли я йшов на трибуну виголошувати програму і публічно відповідати на серйозні, каверзні та злостиві запитання, просив: «Іване, не знімай свою кандидатуру».

Обирали С. Гуренка першим секретарем КП України, і знову кандидати та програми, а в бюлетені залишилися С. Гуренко та І. Салій. С. Гуренко тоді з добрим гумором вітався зі мною: «Іване, ти друга людина в партії!» Для мене було щастям, що не обрали. Але щастя було й у тому, що я все зробив, як учили і закликали, але тільки я зробив цей крок:

забезпечив для компартії альтернативність виборів, бодай види-
мість перебудови у доборі вождів.

Я мав більш радикальні за офіційні пропозиції щодо змін,
спонукавши до дискусії і в Києві, і в Україні. Це була моя місія
того періоду.

Иван Салий: «Отрекаюсь от догм»

Газета «Собеседник», лютий 1990 р.

*То письмо в газету воспринималось как сенсация. Рабочая офсет-
ной фабрики, беспартийная, называла себя свидетельницей публично-
го отречения от партии. Отрекался не рядовой, а первый секретарь
райкома. «Его речь была так проста, как и одежда: джинсовые брюки
и куртка...» Вслед за этими «показаниями» следовал вопрос: «Кто же
вы такой, товарищ Салий?..» По просьбе редакции с первым секретарем
Подольского райкома партии города Киева Иваном Николаевичем
Салием беседует журналист Василий Комарницкий.*

— **Перестройку возглавляют люди, которые пришли к руко-
водству, когда партия занимала монопольное положение в обще-
стве. Не накладывает ли это отпечаток на ход перемен?**

— Конечно. Перестройка провела лишь первую смену кадров.
И пришли люди в основном тех же взглядов, привычек, той же номен-
клатурной обоймы, того же стиля работы. Вспомнить хотя бы митинг на
стотысячном стадионе, организованный горкомом партии после нашу-
мевшего съезда Народного движения Украины за перестройку, если
кратко, Руха. Та же обязательность посещения, озвучивание заранее
подготовленных текстов. Кому сегодня нужна показная массовость?
Или взять весение, прошлого года, выборы... Не знали настроения лю-
дей. Не представляли силу общественного мнения, а оно даже в усло-
виях слабой организованности, фактически без руководящих структур
оказалось сильнее всей нашей тяжелой и застарелой политической
машины. Ее механизмы проворачивались вхолостую. В Киеве, к приме-
ру, ни один партийный или советский работник не был избран в народ-
ные депутаты. Да и сейчас ситуация не лучше.

— На последнем пленуме горкома партии во время обсуждения предвыборной платформы вы сказали буквально следующее: «Воздерживаюсь, потому что не хочу один быть «против».

— Меня давно тревожит стиль наших собраний, пленумов, особенно их результативность, способность отражать реальные процессы. Говорим много, чаще всего о том, что «под рукой», и решение принимаем все так же единодушно. Да и может ли быть иначе, если спорные мысли, альтернативность даже не предполагаются.

Так получилось и с платформой городской парторганизации. В ней много правильных, по нашим нынешним представлениям, мыслей, но нет авангардных идей, достойных крупной парторганизации. Нужен если уж не интеллектуальный прорыв, то хотя бы политическая воля и смелость.

Все эти ссылки на «классовое чутье», «политическую целесообразность» — из тех времен, которые, надеюсь, ушли безвозвратно.

— **Вы ратуете за принятие закона о партии. Какими видите его основные положения?**

— Сейчас раздумываю: о партии или о партиях? А может, об общественных организациях, включая партии?

— **Значит, вы за многопартийность?**

— Считаю, что сильной партии нечего бояться политического соперничества. Вкратце о том, что хотел бы видеть в законе. Во-первых, положение об ответственности правящей партии, точнее ее руководящих кадров, за результаты проводимой ими политики. Сколько ошибок уже наделано во время перестройки, а виновные не только не понесли наказания — нам неведомы даже их фамилии. Разве это нормально? Во-вторых, право, вернее, механизм защиты мнения меньшинства и даже одного человека. В-третьих, положение об обязательном проведении в центре и на местах референдумов о доверии народа к политике партии. Ведь если она действует в интересах людей, то неплохо бы знать их мнение, чтобы не навязывать ни политику, ни руководителей. Да и сами коммунисты не должны находиться в таком ненормальном положении, когда они вынуждены — непонятно из каких соображений — отстаивать перед людьми слабых лидеров и их негодную политику.

— Так что же с нами происходит? Почему нет результатов, на которые рассчитывали?

— По-моему, не работают средства властвования. Первое для любой власти — авторитет. Но авторитет партии, советов — и без того невысокий — продолжает снижаться, увеличивая разрыв между провозглашенными, поддержанными народом целями и реальным положением. Другая сторона этой медали — уважение к праву и соблюдение законности. Но правовое государство одновременно построить нельзя. В нашей стране культы бывали разные, не было лишь культа законности. Поэтому мы легко принимали прогрессивные законы, включая сталинскую конституцию, ратифицировали многие декларации, в том числе о правах человека, но исполнять их в полном объеме никто и не собирался. Поэтому смею предположить, что и новые, прогрессивные законы исполняться будут не скоро и не сразу.

Ситуация осложняется еще и тем, что права партии все решительнее оспариваются, а Советы, особенно местные, которые непосредственно контактируют с людьми, не имеют для властвования ни экономической, ни кадровой основы. Ведь нужно власть не только взять, но и умело, со знанием дела ею распорядиться, не допустив насилия и разрастания репрессивного аппарата. Величайшая заслуга нового мышления, на мой взгляд, в том и состоит, что им приостановлен разгул карающих функций власти.

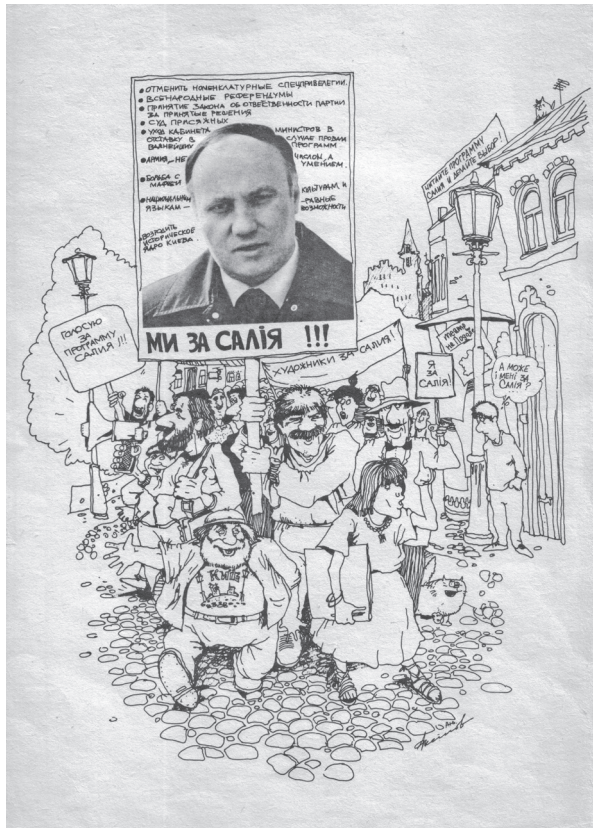
— На съезде Народного движения Украины за перестройку вас встречали бурными аплодисментами, вставанием, а провожали очень сдержанно. Не развеяли ли вы миф о себе?

— А разве был миф? Да, провожали сдержанно, но не враждебно. Я ведь присутствовал на съезде по приглашению и брать слово не собирался. Но через день понял, что не выступить не имею права. Считал своим гражданским и партийным долгом предостеречь Рух, защитить обновляющуюся партию и напомнить многочисленным гостям из других регионов страны и зарубежья, что украинский народ учитывает все их советы, но способен проложить себе дорогу сам, несмотря на множество проблем. Говорил я и о том, что в Рухе, как и в партии, одинаковые болезни: манифесты-лозунги пишут и провозглашают одни, а выполнять их поручают другим, ибо сами не всегда представляют, как это

можно реально сделать... А как не сказать было о том, что в партии, как и во всем нашем народе, происходит горькое осознание ошибок и заблуждений прошлого и вместе с народом партия ищет дорогу к храму правды, свободы и человеческого достоинства. Поэтому размежевание здоровых сил партии и Руха — нелепость, которой надо избежать.

Ясно, Руху нужно помочь, а он должен помочь партии и обществу справиться с безбрежным морем вставших проблем, от которых у одних кружится голова и появляется растерянность у других.

— В период предвыборной кампании видел плакат, призывающий голосовать за вас. Насколько я знаю, это сюрприз художников,

и считается, что вы — единственный партийный работник Киева, которого на выборах поддерживали неформалы. Говорят, вы их побаиваетесь, поэтому и заигрываете...

— Уточню: те, кого вы называете «неформалами», в открытую против меня не боролись. Это факт. Но с ними не заигрываю, а разговариваю на равных. Стремлюсь уважительно относиться к взглядам, которые не совпадают с моими. Если же неформалам, как мы их не совсем удачно окрестили, удастся меня переубедить, — а это случается, — принимаю их сторону. Бываю на их мероприятиях, даже на тех, где партийному работнику не только говорить, но и присутствовать непросто. К примеру, мне дали слово в Быковнянском лесу, на организованном обществом «Мемориал» митинге памяти жертв сталинизма. Год тому назад там был открыт монумент жертвам фашизма. Сложный был разговор о последствиях сталинщины и в клубе верующих «Истина»...

Я уже давно убедился, что с неформалами можно не только дискутировать, но и сотрудничать. Совместно с Рухом мы провели митинг, а вслед за тем воскресник по восстановлению памятников культуры. Вышло около 500 человек. Работали, кстати, руховцы рядом с членами райкома партии и сотрудниками аппарата дружно и организованно. Необошлось и без политических споров, но это нормальное явление.

— И последний вопрос: так от чего все-таки вы отрекаетесь?

— Если кратко, то в первую очередь отрекаюсь от догм и стереотипов в жизни партии и общества, от равенства в бедности.

**Первый секретарь Подольского райкома партии
И. Н. Салий выдвинут кандидатом
в депутаты Верховного Совета Украинской ССР.
Желаем Ивану Николаевичу победы на выборах!**

РЕФОРМИ І РЕФОРМАТОРИ!

В усіх державах існують проблеми і трапляються кризи, усі держави мають свої злети і падіння. Проте знаходяться лідери, дійсно вожді, і досягають успіху — чи то де Голль, Тетчер, Аден-ауер, Меркель, Путін, чи Лі Куан Ю.

Україна нині воює, утверджує себе, будується. Але поступ сповільнений...

Нам, як зразок, просто втискують у свідомість ефективність реформ у Грузії за Міхеїла Саакашвілі, при цьому, не акцентуючи уваги на масштабах підтримки США при значній різниці в територіальних та людських ресурсах, а російські війська не ввійшли у Тбілісі, можливо, лише тому, що США направили у Чорне море вертольотоносець чи авіаносець...

Не акцентуємо і на тому, що колишній президент-реформатор Грузії, ставши громадянином України, і тут так само боровся з корупцією, завівши свою команду і в прокуратуру, і в поліцію, і в Уряд, а сам очолив Одеську держадміністрацію. Хоча успіхи такої «масштабної» боротьби видаються доволі сумнівними. А через рік ця команда (вже без державних посад) створила нову політичну партію в Україні. Водночас на останніх виборах до парламенту Грузії сподівались отримати більшість — не вдалось: близько 25 % набрала партія Саакашвілі, хоча і його дружина там балотувалась (в одномандатному окрузі не пройшла).

І тут вибух: Президент України П. Порошенко позбавив українського громадянства Президента Грузії М. Саакашвілі, друга зі студентських років і успішного реформатора.

Соціальні мережі відкоментувалися:

«Екс-министр оборони Украины Анатолий Гриценко, к примеру, обещает паспорт Саакашвили вернуть: «Коварно. Противно. Какое же

оно трусливое, никчемное и мстительное. Изберут Президентом — восстановлю Михеилу гражданство, одним из первых указов».

Нардеп Мустафа Найем называет «глупостью» решение Президента:

«Лишение Михеила Саакашвили украинского гражданства — это самое глупое, что можно было придумать, признак слабости, который не красит Президента Украины. Глупее была только посадка Юлии Тимошенко во времена Виктора Януковича. С Михеилом можно не соглашаться, он может не нравиться, но в целом Саакашвили по нашу сторону цивилизационных баррикад. И, в конце-концов, от разборки двух президентов выиграет кто угодно, но не Украина». (Источник: <https://sensor.net.ua>)

Игорь Эйдеман: «Саакашвили бросил вызов криминальной бюрократической и бизнес-олигархии!»

Целью двух украинских революций XXI века была европейская демократическая Украина, входящая в Евросоюз. Путинские власти России всячески препятствовали реализации этой задачи, в том числе и с помощью агрессивной войны.

Но у европейской Украины есть не только внешний, но и внутренний враг. Это тандем коррумпированной бюрократии и криминального крупного бизнеса. Пока он у власти, ничего в стране радикально не изменится. После первого Майдана олигархат коррумпировал Ющенко и сожрал Тимошенко. Сейчас он уничтожает Саакашвили.

Я не идеализирую бывшего грузинского президента. Но понятно, что он пострадал, не из-за каких-то своих объективных недостатков, а потому что бросил вызов криминальной бюрократической и бизнес-олигархии. Янукович смог придти к власти только потому, что команда Ющенко не уничтожила господство олигархата, а значит и коррупцию. Лишение украинского гражданства самого яркого критика олигархической системы — очень опасный симптом. Пока эта система существует, реальных реформ, а значит и европейской Украины, не будет. Именно на это рассчитывает Путин».

Ще нам постійно, як мантру, товкмачать про успіхи Польщі. Дійсно, на рубежі 1980–1990-х років Україна виглядала економічно потужнішою і більш підготовленою до реформ. На той час поляки в Україні скуповували побутову техніку, товари легкої промисловості і все, що можна перепродати, хоча, ніде правди діти, й наші «челноки» підтримували наш добробут за рахунок різноманітних польських товарів. Тепер ми веземо туди кругляк лісу контрабандою, а цигарки наші спритники «доставляють» у Європу і через тунелі, і канатними дорогами, і дронами. Тисячі вантажівок простоюють на кордоні до Польщі.

І ось черговий виверт кадрової політики: 20 квітня 2016 року головою правління ПАТ «Укрзалізниця» було призначено Войцеха Балчуна, польського рокера.

А тепер найцікавіше: голова правління тривалий період на робочому місці НЕ ПЕРЕБУВАВ (87 днів зі 145 робочих у 2016 році та 45 зі 103 у 2017-му). Слідством встановлено, що від виконання своїх безпосередніх обов'язків В. Балчун фактично самоусунувся, ефективне керівництво не здійснював, що негативно позначилося на діяльності товариства та стані законності на залізничному транспорті загалом.

Зокрема, органами прокуратури та іншими правоохоронними органами на сьогодні розслідуються близько 90 кримінальних проваджень за фактами привласнення, розтрати, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем керівними особами ПАТ «Укрзалізниця».

Звичайно, тендери з державних закупівель, нові пасажирські потяги, — усе це, переважно, пов'язано із Польщею: там уже за різними оцінками 1,0–1,5 млн працюючих і 35–40 тис. студентів з України.

Я особисто знаю видатних залізничників, здатних впоратися, та вони звинувачені..., за судом не поновили на посадах і т.д.

Кадровий кошмар продовжується: «Укравтодор» так само очолив іноземець (поляк), який, насамперед, визначив для себе премію у 900 відсотків.

Яке зневір'я і недовіра до власних кадрів, а доведеться знову декомунізованих професіоналів призначити...

Результати були для мене очевидними одразу, тому публічно-особисто, з хвилюванням і важкими роздумами: «воно тобі треба?», звернувся до Уряду.

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА СПІЛКА ВИРОБНИКІВ БУДМАТЕРІАЛІВ
UKRAINIAN UNION OF MANUFACTURERS OF BUILDING MATERIALS

info@avbmv.com.ua, avbmv@mail.ru, www.avbmv.com.ua
м. Київ, вул. Освітлї, 4, оф. 321,
поштова адреса: 03037, м. Київ, а/с 75

Вих. № 10
від 18 січня 2016 року

Президенту України **Порошенку П.О.**
Прем'єр-міністру України **Яценюку А.П.**
Віце-прем'єр-міністру - Міністру регіонального розвитку,
будівництва та ЖКТ України **Зубку Г.Г.**
Міністру інфраструктури України
Пивоварському А.М.
Міністру економічного розвитку і торгівлі України
Абромавичусу Айварасу
Міністру юстиції України
Петренку П.Д.
Голові Державної регуляторної служби України
Львівній К.М.
В.о. голови правління ПАТ «Укрзалізниця»
Загворонському О.В.
Голові Державного агентства автомобільних доріг України
Батинцеву А.В.
Президенту Американської Торгівельної Палати в Україні
Гундеру А.
Учасникам Всеукраїнської спілки виробників
будматеріалів

*Укрзалізниця дорожчас.
Укравтодор – штрафус.*

ВІДКРИТЕ ЗВЕРНЕННЯ ВИРОБНИКІВ БУДМАТЕРІАЛІВ

І. Укрзалізниця «приїхала»... (як дзеркало українських реформ)... при щорічному збільшенні тарифів.

Електровозам по 40 років.
Тепловози зносилися на 90%.
5,8 тис.км залізничних колій потребують капітального ремонту.
0,2-0,3 тис.км ремонтуються на рік.
Вагонний дефіцит покривали тисячами вагонів Білорусі та Литви.
Кредитна заборгованість залізниць близько 50,0 млрд.грн.

Укрзалізниця перманентно «реформується» до сьогодні:

Не довго думали реформатори: 2016 рік – чергове підвищення залізничних тарифів на 20, 30, 40%, а для позакласних вантажів (будматеріали: щебінь, цегла, плитка керамічна і т.д.) – підвищення на 50% і більше...

Представники промисловості пропонують:

1. Не поспішати, об'явити мораторій на підвищення тарифів.
2. Провести внутрішню оптимізацію Укрзалізниці.
3. З надією підтримують як останні кадрові зміни в Укрзалізниці, так і наміри реформувати УТЛЦ: ліквідувати фірми-прокладки, від яких лише штучний дефіцит вантажних вагонів та «прокладочні» тарифи...
4. Віримо у можливість укладати прямі договори на перевезення Укрзалізницею, УТЛЦ без штучних посередників.
5. Підтримаємо заявлене уже не вперше: різницю тарифів, інвестиційну складову консолідувати і публічно витратити на оновлення вагонного та тягового парку (очікується – немалий плюс 11,0 млрд.грн.).

6. І тоді Уряд, Міністерство і Укрзалізниця вправі і в моралі будуть оперувати новими тарифами.

Цінсьмо місію Укрзалізниці, але:

За період з 2006 по 2015 рік:

- вартість цегли провідних підприємств зросла на 107%;
- залізничний тариф на перевезення зріс на 496%;
- перевезення глини каолінової зросло з 26,7 грн. до 159,0 грн. за тону.

То хто ефективніше працює: реальна економіка, бізнес чи державна монополія?

Суспільство пам'ятає, в період Кірпи Г.І. та Кучми Л.Д. залізниця – генератор ділової активності та відродження інфраструктурного транспортного будівництва. Залізниця тоді здолала зневіру та безпорадність в Україні.

В сьогоднішній залізниця ледь виживає і стишує ходу економіки країни.

Укрзалізниця сьогодні знову може стати дзеркалом економічних реформ, якщо!!!!

1. **Дослухається висновків і рекомендацій Американської торгівельної палати в Україні:**
Будьте обережні, зберігайте поступовість і публічність, адже прогноз зростання цін виробників на 2016 рік – 10-12%, прогноз підвищення залізничних тарифів монополіста – 25-50%.

Врахуйте: буде зменшення вантажоперевезень ...

2. **Зігнорує позицію Міністерства економічного розвитку і торгівлі України:**
Підвищення тарифів залізниці не протирічать прогнозам Мінекономрозвитку щодо зростання цін від виробника.

Звідки знати лібералам-дерегуляторам, що при вартості тону щебеню гранітного 100 грн., уже тепер транспортна складова становить 55-60 грн. і зростає суттєво.

II. Укравтодор штрафус.

Просимо Мінекономрозвитку та Мінінфраструктури призупинити «реформ» в автоперевезеннях – Постанову КМУ від 21.10.2015 року № 869: якщо автоперевізник перевищити обмежену вагу на вісь на 5%, то штраф – 827 грн., якщо на 50% - штраф 7,7 тис. грн. Оштрафований автомобіль не матиме права рухатися.

1. Обмеження в паводок та хурделицю, літню спеку застосовуються і сьогодні – і це правильно.
2. Вагові параметри автотранспорту запізно огульно вводили: Україна – міжнародна транзитна, сільськогосподарська та сировинна держава, і уже здавна має вантажівки 40-тонни та більші, але їх маршрути визначені і в основному сталі.
3. За кожним маршрутом органи місцевої та центральної влади разом із бізнесом ухвалюють заходи щодо вчасного ремонту визначених ділянок і т.д.
4. Словом, почали не з того кінця: накупили імпорتنних вагових комплексів, визначили штрафи і узаконюють рекет.
5. Потрібно дороги будувати і ремонтувати, створити гідний великої держави Спеціальний дорожній фонд.

Не збирати-здирати кошти, а заробляти. І тут підприємства будівельної галузі підтримають і Уряд і залізничників, дорожників.

Чекаємо на публічні роз'яснення, а також просимо надіслати відповідь на e-mail: info@avbmv.com.ua, avbmv@mail.ru.

З повагою,
Президент Всеукраїнської спілки
виробників будматеріалів

I.M. Салій

Словом, «варяги» та позичені іноземні управлінці високого штибу в Україні не прижились, і скидається на те, що позбавили нас ще однієї ілюзії: «Хочеш, аби було зроблено, — РОБИ САМ».

Мені випало бути особисто знайомим з **Юрієм Миколайовичем Пахомовим**. Інститут світової економіки, де він працював, знаходився на вулиці Леонтовича — навпроти Управління транспорту м. Києва. Час від часу я бував у нього, коли працював заступником О. Омельченка, а потім Л. Черновецького, консультувався з різних питань, бо ніколи не нехтував можливістю отримати інформацію з питань, що мене цікавили, з різних джерел.

Одержав великі два томи по 600–700 сторінок за редакцією академіка НАН України Ю. М. Пахомова і доктора філософських наук Ю. В. Павленка «Цивилизационная структура современного мира».

Зауважу принагідно: є в Україні Національна академія наук, Інститут світової економіки і міжнародних відносин, існує науковий погляд і аналіз, працюють над цим серйозні наукові кадри. Але хто ж їх питає? Іноді складається враження, що ті від кого залежить вирішення таких важливих для держави питань, навіть не підозрюють про існування інституцій, структур, наукових розробок, здатних прислужитися, можливо, не лише в Україні, а й деінде.

Світлої пам'яті Юрія Миколайовича, наведу важливі для мене його висновки:

«Мы сейчас подзабыли, что Запад на глазах старшего поколения пережил эпоху краха. Забыли, что в [19]20–30-х гг. наиболее прогрессивные умы человечества, даже будучи сторонниками ценностей Запада, считали, что Западу пришел конец. Кризисная ситуация ста-

Юрій Миколайович Пахомов (15 липня 1928, Кунгур, Пермська обл., Росія – 22 жовтня 2014, Київ, Україна) — український економіст, доктор економічних наук, професор, академік НАН України.

новилась все более тупиковой, разрывы между кризисами сокращались, и в 1929 г. мировая экономика была парализована. Люди типа Н.А. Бердяева — противники большевиков — говорили, что за большевиками, увы, будущее, и печально, что капитализм, несомненно, погибнет. Тем более к этому склонялись более левые интеллектуалы типа Р. Роллана, Л. Фейхтвангера или Т. Драйзера.

А капитализм, вопреки прогнозам, совершил чудо. В начале [19]30-х гг. он получил второе дыхание и обеспечил себе доминирующее положение еще с большим запасом прочности.

Источник успеха и невиданной в мире способности реанимироваться состоял в том, что капитализм оказался в силах изменить свой облик, переделать самого себя — во многом отказаться от традиционных либеральных ценностей, основанных исключительно на саморегулировании, в пользу ценностей социальных. Капитал стал уступать часть функций государству, и в новой, изменившейся ситуации ранее отвергаемое в этой роли государство оказалось способным выводить экономику из кризиса. [А нам досі нав'язують "реформи: чим менше держави, тим краще" — *Авт.*].

"Учено" было то обстоятельство, что в новые времена, когда наступает кризисный тупик, классические либерально-рыночные саморегуляторы уже не срабатывают. И хотя о капитализме его оппоненты справедливо говорили, что этот строй не способен делиться наживой — как не может человек сам себя поднять за волосы, к удивлению, капитализм это сделал. Он пересилил самого себя, поделился прибылью с государством, а через него — с народом, с обездоленными.

В отличие от русской буржуазии, которая погибла от своей жадности, именно западная буржуазия оказалась способной не просто делиться с народом, но и, позже, позаимствовать у своего врага — социализма — соответствующий механизм и при этом существенно его улучшить. Идея на уступки, государство стало концентрировать в руках все больше прибыли, бросая ее безработным на пособия, на социальные программы, а дальше — больше: на развитие человека через культуру, образование и науку; наконец — на развитие высоких технологий, всеобщую компьютеризацию начиная с детского возраста и пр.

Так, монополия (не только экономическая!) уравнивается здесь конкуренцией; свобода — как благо прежде всего для богатых, — началами справедливости; азарт борьбы — поисками согласия в результате компромиссов и взаимных уступок при понимании каждой стороной интересов противоположной и уважением к последним и т.д.

Или когда мы бьем в набат, что в западном мире “кончают” государственную собственность, то нашим радикал-реформаторам невдомек, что они наблюдают лишь очередной циклический “кач” экономического маятника, что до этого — было, а когда-то после — снова будет оправданное наращивание государственности в сфере экономической жизни. Мы же, не зная о несовпадении наших и “чужих” циклов, — рушим и без того слабое государство под “модным” девизом: “чем меньше государства, тем лучше”.

Лишь рынок и вызревший на его основе западный капитализм, лишь западная демократия как адекватная его природе социально-регулирующая система выработали в Новое время, в особенности же пройдя через страшные испытания 1914–1945 гг., эффект подлинно гомеостатического, самонастраивающегося регулирования, а значит и саморазрешения противоречий не в ходе бешенных скачков, а в процессе относительно нормальной эволюции.

И дело тут не только, а часто и не столько в эффективности. Напомним, что эффективность экономики Советского Союза в [19]30-е гг. (при всей бесчеловечности отношения сталинского руководства к собственному народу) была не только сопоставима с эффективностью капитализма, но и в чем-то превосходила ее. По тем временам это признавали и друзья, и враги СССР за рубежом. Президент США Ф.Рузвельт, например, считал, что “будущее принадлежит идеалу, который будет представлять нечто среднее между капитализмом США и коммунизмом СССР”. Но оказалось, что этот “монстр” бесславно рухнул, так и не приспособившись к новым вызовам, а капитализм уже к середине уходящего столетия переделал сам себя.

Мы были во власти страстей и облегченных представлений о путях достижения успеха. Нас очаровал мираж нашего потенциального богатства и относительной “европейскости”.

Не похожи мы по исходным (стартовым) позициям и на Польшу, Венгрию, другие постсоциалистические государства... Там... сохранился не только рыночный менталитет, но и элементы конкурентной среды в виде весьма обширного частного сектора...

Экономика... у нас тотально монополизированная, чрезвычайно утяжеленная "милитаризированная".

...Уместно напомнить, что в Украине, как и в России, выполнение наиболее разрушительных процедур "неолиберального реформирования" контролировалось МВФ с особой тщательностью. Нетрудно догадаться, что срабатывало опасение реставрации прежнего режима, восстановление СССР и его былой военной мощи.

Но ведь можно было исключить опасность коммунистической реставрации достижением реальных, ощутимых для массы населения, успехов, а не тотальным разрушением производства и прочих национальных ценностей»*.

Мун Сон Мьон (25 лютого 1920 р., Чонгджу, Північна Корея — 3 вересня 2012 р., Капхьо, Південна Корея) — корейський релігійний і громадський діяч, засновник новітньої релігійної течії «Церква об'єднання», яка має послідовників у багатьох країнах світу.

Якось у червні 2006 року мені пощастило побувати як «послу миру» у Південній Кореї. Поважна була делегація з України: Василь Кремень — міністр, освітянин-дипломат був нашою «фішкою».

Преподобний Мун Сон Мьон заснував Церкву об'єднання церков і народів, оголосив себе «другим пришествям Христа», «месією» і центр діяльності переніс із Південної Кореї до США. Церква, як я тепер вчитав, сектантського типу та світового масштабу настільки, що мала свої об'єднання і в Росії, і в Україні, Казахстані, Киргизії і т.д.

Мені розповіли, що пан Мун — мільярдер, газетний магнат, але головна його мета — об'єднання Південної та Північної Кореї, та

---

* Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации. — Киев, 1998. — С. 236–237, 282, 294.

ще має відбутися відкриття «Палацу Миру», до якого капсули з землею привезуть з усіх континентів сотні делегацій. Дійсно, палац, на зразок французьких, велетенський і вражаючий. Це місце для мирних конференцій і музею літописних ініціатив у галузі миротворення. Це місце знаходиться на горі серед лісу — для споглядання і віднайдення миру Божого.

Я не переймався релігійною тематикою, з перекладом теж виникали складнощі, тобто дисципліновано відвідував феєричні ритуали та норувив «відволікатися» на екскурсії і ділові зустрічі в Сеулі. Тим паче, можливість така нам надавалася.

Ще в літаку я розговорився із суднобудівниками з Миколаєва: дома роботи немає, а Південна Корея запрошує фахівців на роботу, стала найкрупнішою державою із суднобудування. Ми — були, вони — стали.

Я дивувався: уздовж гірської річки — автострада, а на клаптях у кілька соток і квадратних метрів серед каміння посаджена капуста. У них тут — сотні її сортів для безлічі страв. У нас же до такої ділянки ніхто не підійде.

В Сеулі річку свого часу, як і ми свою Глибочицю, заховали під дорогу. Мер розкрив річку для зони відпочинку (що і нам слід було б зробити з Либіддю). Я запитував у будівельників: «Ви уже усе побудували, чим займатись будете?» Вони кажуть, що житлові будинки побудовано на 50 років, і ми їх знесемо та будуватимемо нові. «А хто погодиться відселитись?» Виявляється, існує закон, згідно з яким, якщо 70% погодилися, то решту відселяє поліція. А у нас у ветхій квартирі прописане чи не все село, і усім потрібно надати квартири, на які вони мають погодитися... Отож ніхто й не може відселити наші «хрущовки».

Я, звичайно, захоплено переконував, що тепер Україна йде у Європу, європейські цінності опанує і заживе. І тут мені дорікнули: а ви подивіться навкруги. Європа та Європа. Є й інші країни успішні, є інша культура і успіх.

І дійсно, вщент розгромлені і розбиті війнами, радянськими та американськими військами Японія і В'єтнам, революціями

і громадянською війною Китай сьогодні успішні і надуспішні економіки і держави. І цінності у них не ринкові, а морально-етично-власні і проростають у їхніх душах. І Європу чи Америку вони заповнили своїми товарами, студентами та туристами. Та тоді я з Україною дивився лише в бік Європи, а тут дещо звисока почувався. Бо ми були необізнані, що там уже є феноменальний успіх Сінгапуру: і незалежність здобув, і диво-економіку продемонстрував усьому світові.

Із передмови доктора **Генрі А. Кіссинджера**:

Лі Куан Ю (16 вересня 1923 р., Сінгапур – 23 березня 2015 р., Сінгапур) — державний діяч, перший прем'єр-міністр Сінгапуру, один з творців сінгапурського «економічного дива», перебував при владі близько 30 років.

«Та, як вчить нас історія, раціональні розрахунки багатьох звичайних людей одним махом може пере-креслити непересічна людина.

Коли йдеться про Лі Куана Ю, “батька” Сінгапуру як незалежної держави, у давній суперечці, що саме визначає хід подій — обставини чи особистість — тези схилиються на користь останньої.

...Він не просить нас [Захід, який його критикував. — Авт.] змінити свої стереотипні уявлення; він лише хоче, щоб ми не застосовували їх до суспільств із відмінною від наших історією і потребами*».

Сінгапур був Британською колонією, потім увійшов до складу Малайзії, але: «У серпні 1965 року перед нами залишився лише один шлях — піти».

«Той травматичний досвід міжнаціональних сутічок налаштував мене і моїх колег з іще більшою рішучістю будувати багатонаціональне суспільство, здатне забезпечити рівноправ'я всім своїм громадя-

---

* Лі Куан Ю. Із третього світу в перший. Історія Сінгапуру: 1965–2000. — К.: Видавнича група КМ-БУКС, 2016. — С. 8.

нам, незалежно від їхньої раси, мови чи релігії. Саме довіра народу стала для уряду основною рушійною силою»^{*}.

І ось тепер варто зазначити:

1. Сінгапур, перебуваючи в оточенні та близькості великих держав Китаю, Індонезії, В'єтнаму, не став сателітом, ні до кого не прихилився, а став незалежним і шанованим у провідних країн світу, насамперед США та Англії, колонією якої він свого часу був.

2. Заходу він пояснював, що держава молода і має іншу культуру, історію та ментальність. Не нав'язуйте нам ваших цінностей, які формувалися у вас століттями.

3. Утверджував рівність мови, релігії і рушійну силу Уряду — довіру народу.

А тепер послухаємо наших реформаторів. Вони проголошують, що головне в Сінгапурі, те що Лі Куан Ю стверджував, нібито для боротьби з корупцією потрібно розстріляти трьох найближчих соратників. Перечитую втретє розділ «Боротьба з корупцією».

«Учорашні борці за свободу народу виявилися неспроможними жити озвученими ідеалами і стали грабіжниками держави.

...Багато хто з китайської молоді в Сінгапурі стали на бік комуністів, в яких вони бачили зразок самовідданості, самопожертви та альтруїзму. Китайські комуністичні вожді демонстрували своїм спартанським життям революційну добродесність, в яку безоглядно вірили дуже багато людей.

...Ми з колегами визначили свою головну місію — формування чесного і ефективного уряду.

...Людська винахідливість переходить через край, коли трапляється нагода напхати кишені, скориставшись зі своїх повноважень».

Одного міністра національного розвитку зняли з посади, міністр охорони довкілля — засуджений до 18 місяців тюрми, інший міністр національного розвитку учинив самогубство: «Як

---

* Там само.

людина честі, я вважаю, що повинен заплатити за свою помилку найвищу ціну. Щиро Ваш Те Чин Ван». І питання полягало лише у дозволі будівельній компанії зберегти земельну ділянку, тобто: допоміг підряднику придбати ділянку державної землі під приватну забудову.

«Проголошувати високі моральні принципи, тверді наміри побороти корупцію — легко. А жити згідно з цими найкращими намірами — важко. Для цього потрібні сильні лідери і рішучість боротися з усіма порушниками без винятків»*.

Лі зазначає: «Надто висока вартість виборів була і є прокляттям для більшості країн світу», розповідає, що в Таїланді цю систему «гречки», за українськими виборами, назвали «комерційною демократією», а кандидата, що роздавав гроші назвали «пан-банкомат». Звідси бере початок корупція...

У Сінгапурі вдалося уникнути використання грошей у виборчій боротьбі — голосування зробили обов'язковим та заборонили використання автомобілів для підвезення виборців до дільниць. І це — 1959 рік, а ми про такі рішення і сьогодні навіть не думаємо.

Він стверджує: *«Система прозорих виборів, де не задіяні великі гроші, дає змогу зберегти чесний уряд... чесність стає звичною...»***

І фінал боротьби з корупцією: 1995 рік, прем'єр-міністр мав змогу призначити розслідування за фактом придбання дружиною і сином лідера квартир зі знижками 5–7%, тоді як іншим надавалися знижки у 5–10%. Парламент, опозиція прискіпливо діяли, бо ще й брат був задіяний. Та порушень не виявлено.

І останній аргумент для нас, останній рядок у боротьбі з корупцією: «у Сінгапурі немає людей, які перебувають понад законом».

---

* Там само. — С. 181–182.

** Там само. — С. 184, 189.

Тож, усе нескладно, якщо чесність стає звичною, а у владу приходять, аби змінити країну на позитив.

Частина II цієї книги називається «У пошуках свого місця в регіоні та світі», наведу лише заголовки: «Гойдалки» у відносинах з Малайзією», «Індонезія: з ворогів у друзі», «Розвиток зв'язків із Таїландом, Філіппінами та Брунеєм», «В'єтнам, М'янма, Камбоджа: шукаємо компромісів у сучасному світі», «АСЕАН: перспектива розвитку», «Сінгапур — член Британської співдружності націй. Нові зв'язки з Великою Британією», «Відносини з Австралією та Новою Зеландією», «До Європи слідом за Великою Британією».

Здавалося б, крихітна держава, ще в складніших умовах, аніж Україна, але виховала і привела до влади лідера із масштабним, планетарним мисленням і авторитетом ззовні і вдома. Заздрість роздирає...

У двадцять сьомому розділі «Крах Радянського Союзу» Лі Куан Ю — визнаний у світі успішний реформатор — розмірковує про чергові реформи в СРСР (Росії): *«Прогрес у космічних технологіях, здавалося, давав право СРСР називатися країною номер один у світі. У 1962 році відвідав Москву. Представники офіційної влади ізолювали мене від людей на вулицях, у магазинах та готелях, і я не мав змоги поспілкуватися з жодною людиною».*

Натомість йому організували стандартну екскурсію: повезли на балет до Великого театру і ось його враження:

«...Москва: сувора, безбарвна, скорботна.

...Біля ліфта на моєму поверсі готелю "National" — найкращому готелі в Москві... робота "бабушки" полягала в тому, щоб там сидіти. До сніданку мені подали ікру, копченого осетра, буженину і м'ясо, білий і чорний хліб, масло, каву, чай, горілку та коньяк — усе це виставили на стіл, накритий скатертиною з темного оксамиту. Коли я повернувся до номера ввечері після вистави, стіл так і стояв неприбраний.

Мене попереджали, що у ванні та у раковині не було корків. Я спеціально привіз із собою гумового м'ячика, щоби затикати раковину. На щастя він підійшов для ванної».

У вересні 1970 року... Лі Куан Ю зустрівся у Москві з Миколою Підгорним та на великій віллі у Піцунді з прем'єр-міністром А. Косигінім. Він згадував: *«Гостинність росіян вражала»*.

Проте: *«Після вторгнення радянських військ до Афганістану ми приєдналися до бойкоту Олімпійських ігор 1980 року... — пише він далі. — Стосунки між нашими країнами залишалися прохолодними майже десять років, аж поки Горбачов не оголосив політику гласності й перебудови»*.

1990 рік, прем'єр-міністр Микола Рижков в Сінгапурі, йому показали супермаркет: «... він висловив своє здивування тим, що простий людина у нас міг собі дозволити купити широкий асортимент м'ясних продуктів, фруктів та овочів, привезених з усього світу... Рижков визнав, введення Сталініним централізованої економіки та ізоляція Радянського Союзу в умовах автократії завдали країні великої шкоди. Його уряд, за словами самого Рижкова, докорінно змінив курс»*.

Вересень 1990 року. Москва. На зустріч М. Рижков заїздився, вибачився, затримався у Верховній Раді — шукали перехід до ринкової системи: *«та держава перебувала в останній стадії розвитку»***.

Зустріч з Михайлом Горбачовим відкладалась кілька разів через дискусії з приводу переходу до ринкової економіки.

«Горбачов не мав певності в тому, які кроки слід зробити для вирішення майже нерозв'язних проблем... фатальною помилкою з його боку було проголосити гласність раніше за перебудову... Ден Сяопін був мудріший, коли зробив навпаки...

Горбачов заявив, що Радянський Союз розпочав свою перебудову 1917 року, але тоді вона пішла не тим курсом, яким повинна була. Зараз він робив спробу ще раз повернути країну на шлях реформ.

---

* Там само.

** Там само.

Він (Горбачов) стверджував... незалежно від того, на якому етапі економічного чи культурного процесу стоїть країна, жодний народ не має права твердити, що він кращий за інший, бо унікальним є кожен народ.

І далі він розмірковує, що і США, і всім страшенно пощастило, бо інший керівник спробував би розрубати гордіїв вузол СРСР, застосувавши війська.

Він збагнув, що Китай сприймає Горбачова, як людину, яка сліпо повірила своїм ворогам. Ворожі ЗМІ співали дифірамби, повірив їх лествоцям, зіграв на руку ворогу.

Вони вважали, що він зруйнував СРСР успішніше, ніж це могло б зробити ЦРУ.

У 1970 році під час зустрічі з прем'єром А. Косигіним відчувалася надмірна впевненість, що майбутнє за ними. Тепер страшно було спостерігати, як розвалюється ця велетенська імперія».

А в ці революційно-кризові випробовування Компартія Радянського Союзу з претензією на реформи Горбачова під вітання у Європі: «Горбі, Горбі» виставила як нового реформатора Бориса Миколайовича Єльцина.

У мене збереглася копія «засекреченої» стенограми виступу Б. Єльцина 1987 року. Тоді його сприйняли як гіганта, наче Іллю Муромця, незламного і категорично-сміливого, можливо, тому, що самі були залякані та заколисані у тому застої і вірі у нового вождя — Михайла Горбачова.

Тепер виділяю в тексті: «Да, именно сейчас решается нами вопрос: быть или не быть социалистическому обществу на планете».

І тут «ключові» проблеми соціалізму і комунізму на планеті: «...мне трудно объяснить рабочему заводу, почему на 70-м году его политической власти он должен часами

Борис Миколайович Єльцин (1 лютого 1931 р., Бутка, Росія–23 квітня 2007 р., Москва, Росія) — російський політичний і державний діяч, перший президент Російської Федерації у 1991–1999 рр.

С Т Е Н О Г Р А М М А

выступления Б.Н.Ельцина на Пленуме ЦК КПСС 21.10.87г.

Товарищи! Как и на всех присутствующих, доклад М.С.Горбачева произвел на меня ~~большое~~ большое впечатление. Тот героический путь, который прошел наш народ за 70 лет строительства социализма, отражен в докладе во всей его сложности. Да, мы первопроходцы, наверное, этим обусловлены тяжелые и мучительные страницы нашей истории. И, конечно, прав т.Горбачев, что если мы хотим уверенно идти вперед, надо знать и изучать ошибки на этом пути, чтобы уже никогда не повторять их. В докладе дан подробный и объективный анализ бурной и подчас противоречивой политической жизни на нашей планете. Показана ведущая и, я бы даже сказал, основополагающая роль нашего государства в этой жизни. И мы, товарищи, вправе гордиться тем благотворным положительным влиянием, которое оказывает наша страна на международные события. Я думаю не ошибусь, если скажу, что все мы с большим воодушевлением выслушали ту часть доклада т.Горбачева, в которой показана суть и перспективы совершающейся в нашей стране перестройки политической жизни.

Да, трудно переоценить значение перестройки нашего общества для судеб социализма на земле. Да, именно сейчас решается нами вопрос: быть или не быть социалистическому обществу на планете. И именно поэтому, товарищи, я хотел остановиться на некоторых болезненных явлениях, тормозящих, а в некоторых случаях и становившихся хид перестройки.

Михаил Сергеевич предлагал мне отложить обсуждение этих вопросов до окончания юбилейных торжеств. Но я думаю, что торжественное, праздничное настроение не помешает, а поможет всем со всей партийнической ной ответственностью и честностью рассмотреть эти вопросы и дать им принципиальную, ленинскую оценку.

Как вы знаете, товарищи, в адрес Московского городского комитета партии, да и на мой имя приходит много писем трудящихся, в которых москвичи делятся своими мыслями, сомнениями и надеждами, связанными с ходом перестройки. Так вот, товарищи, когда читаешь эту почту и ищешь ответы, праздничное, юбилейное настроение улетучивается.

Да, товарищи, мне трудно объяснить рабочему заводу, почему на 70-м году его политической власти он должен часами стоять в очереди за сосисками, в которых крахмала больше, чем мяса, а на наших, товарищи, праздничных столах есть и блины, и икорка, и другие деликатесы, полученные без хлопот, куда его и близко не пустят.

2.

Как я должен объяснить всё это ветеранам и участникам Гражданской войны, которых и осталось-то по пальцам пересчитать? Вы видели список продуктов их праздничного стола? А мне принесли, показали. И каково мне выслушивать их, когда они говорят, что это-объедки с барского стола? И вы понимаете, товарищи, чей стол они имеют ввиду? Как я должен смотреть им в глаза? Ведь они, не щадя жизни, завоевали вручили нам власть. Что же я теперь могу им ответить? Может тов. Лигачев мне подснажет? Я думаю, товарищи, что все эти, как их в народе называют, кормушки, являются наследием застойного периода жизни. И с этим явлением пора кончать. А те, для кого всевозможные привилегии являются главным в их парвильной жизни и работе, я думаю, товарищи, им с нами не по пути. Не надо, т.Лигачев, на меня кричать. И пугать меня не надо. Нет, я не мальчишка, и у меня такая принципиальная позиция. И я должен сказать вам, товарищи, со всей откровенностью, что трудно работать когда вместо конкретной товарищей помощи получаешь назидания или грубые окрики. И в этой связи, товарищи, я вынужден просить Политбюро избавить меня от мелочной опеки Раисы Максимовны, от её почти ежедневных звонков и нагоняев.

Товарищи, вот у меня подготовлены некоторые не весёлые цифры по сокращению административно-управленческого аппарата по Москве в различных ведомствах, но не буду портить ими праздничное настроение присутствующих, тем более, что большинство товарищей их знает. Вспомните сколько было разговоров, сколько решений принималось, а численность нашей бюрократии в большинстве ведомств не снизилась, а в Агропроме, например, даже выросла! Вот где тормоз! Вот где буксует перестройка! Вот где вязнут в чиновничьем болоте все блага замысли!

Товарищи! Нам надо ясно помнить, что пока мы не разгромили армию бюрократов-волокитчиков, именно армию, товарищи, перестройке хода не будет и все наши постановления и указания будут отражены потоком инструкций и циркуляров.

Не улучшатся дела и в торговле. Я вам докладывал, товарищи, как здесь обстоит дела. С тех пор мало что изменилось. И те же чиновники из министерств всеми силами покрывают ворг от приливка. И, думаю, не из гуманных соображений.

Нет, тов.Чебриков, к сожалению, есть факты.

Очень много разговоров, товарищи, а дело не идёт. И пока за всеми этими разговорами о перестройке рядовому человеку пользы нет, а кот Васька слушает, да ест. И ему плевать на разговоры, пока у него кормушка не отняли. Пора, товарищи, от слов переходить к делу. Пора употребить власть. А власть у нас есть. Она нам вручена народом, и если мы, утонув в болтовне, не используем её, защищая истинно народные интересы от прожорливых котов, не будет у нас результатов перестройки.

3.

Еще один вопрос, товарищи, еще один тяжелый, может быть самый тяжелый вопрос, доставшийся нам в наследство. Это Афганистан, товарищи. Примерно треть приходящих к нам писем так или иначе затрагивают этот вопрос. Вы все знаете результаты опросов москвичей по этому поводу французским корреспондентом. И я думаю, товарищи, что тут не может быть двух мнений. Этот вопрос надо решать и решать как можно быстрее. Надо выводить оттуда войска. И я думаю, именно этим должен вплотную заниматься тов. Шеварднадзе, а пока он занимается другими, на мой взгляд менее горящими делами и его месяцами не бывает в стране.

В конце своего выступления, товарищи, я хочу выразить глубокую уверенность, что сегодняшние наши трудности – это стартовые трудности переходного периода, которые мы должны преодолеть и обязательно преодолеем в самой короткое время. И я хочу вас заверить, товарищи, что московская партийная организация, опираясь на поддержку всех настоящих коммунистов города и всех москвичей-патриотов, сделают все, чтобы этот болезненный период как можно быстрее завершился полной победой идеи перестройки, идеи обновления нашего общества, полного социалистического общества.

стоять в очереди за сосисками, в которых крахмала больше, чем мяса, а на наших, товарищи, праздничных столах есть и балык, и икорка».

Наступне, доленосне: «товарищи, я вынужден просить политбюро избавить меня от мелочной опеки Раисы Максимовны, от ее почти ежедневных звонков и нагоняев». І далі:

- «Мы не разгромили армию бюрократов-волокиччиков...»,
- «надо выводить оттуда (из Афганистана) войска».

Ось звідки бере початок сьогоднішній популізм, а не філософія епохи і майстерність в управлінні.

А лідер далекої і малої держави (Сінгапур) стверджує:

«На смітник історії можна викинути комуністичну систему, але не росіян [маючи на увазі “нову общность” — радянський народ. — Авт.]».

Тоді ж, 1991 року, Іван Салій у Києві шукав шляхів для майбуття України і Компартії України:

Популярна газета «Україна молода» (№8, 1991 рік, сторінка 6, 7), журналістка Л. Янюк, велике і відповідальне інтерв'ю на-

— Що ж, правду нікуди діти — рідко коли над матеріалами, які отримував із ЦК, міркував: а може, щось не так. Абсолют. І чим з вищої інстанції документ, тим він мав магичнішу силу. Гадаю, ми сьогодні повинні не лікті кусати...

— **Ви знаєте, що ми мусимо робити?**

— Однозначної відповіді в мене немає... Знаю, що треба займатися практичною роботою: будувати нову державу — Україну молоду.

З проекту Програми шляхи цього творення комуністам не постають. От проект зазначає: дана Програма має стати ідейною основою консолідації комуністів, усіх прихильників соціалістичного вибору. "Соціалістичний вибір" — це просто штамп. Тим більше, що ми не знаємо, що це є. Тобто, що таке соціалістичний вибір без соціалізму та ще після нашої практики. Згадка про нього — данина традиції і прагнення, аби хтось не звинуватив, що проект Програми не соціалістичний.

Я не думаю, що цей текст здатний виконати об'єднуючу функцію. Бо нині є тисячі різних програм, кожен депутат її має, кожна партія — велика й мала. І люди ставляться до них усіх з недовірою, скептично. Бо за кожною немає практики.

Думаю, якби сьогодні ми знайшли ці 5–6 тез, які вирізняють Компартію од інших партій, і щоб ці тези відображали інтереси суспільства, та воно ще їй повірило... Я весь час нині серед людей. І, на жаль, не бачу навколо якогось великого ентузіазму... Все ніби правильні слова, і не можна їх не підтримати, а от у душі відлуння немає».

Я переконував, що нова програма — то програма нової партії, а не КПРС:

- більшовики, комуністи вважали себе авангардом, революціонерами у всесвітньому масштабі;
- а в проекті програми — партія стає реформаторською, відмовляється від «насильницької» перебудови суспільства;
- спірні тези щодо власності, щодо реорганізації рад і т.д.

Але сьогодні для мене важливо процитувати себе ось де:

«Я бачу, проект викликає у вас стільки критики...

— Як не дивно, сам по собі проект негативних емоцій не викликає. Бо фактично він увібрав усі надбання наших демократичних уявлень. І не всі пропозиції йшли від комуністів. Вони йшли від суспільства загалом. У суспільстві, думаю, така програма, така партія підтримується. Але така партія не є правонаступницею нинішньої КПРС, документ цей не є розвитком попередніх програм. Ще раз кажу: фактично йдеться про становлення нової партії. І треба так чесно сказати людям один раз.

— Ви так настійно підкреслюєте цю думку, що можна запідозрити...

— Не слід нічого підозрювати. Я — прихильник стабільності й гарантій. Та я переконаний: КПРС нині не та, що була, і буде іншою, не може не бути за даних реалій і розвитку суспільства.

Тут мовиться про опір перетворенням. Я вам скажу, добрим перетворенням опору ніколи не було. Але що ми робимо? Я не пам'ятаю за останні роки рішення, яке б не змінювалося. Будь ласка, приклади: антиалкогольна кампанія, продовольча проблема, програма "Житло" результатів не дали. І вже хочемо про них забути. Про кооперативи — змінювали установки чи не кожен квартал. І на сьогодні чіткої позиції немає. Стабільністю, гарантіями не пахне....

Це — метод? І, зрештою, як викликати бажання в людини бути в партії, яка весь час робить помилки? Та не зробити б головної помилки, дай Боже...

— Заради і в ім'я чого ви молитесь?

— Сьогодні йдеться про історичні дні і місяці для держави і комуністів України. Бо приймаємо рішення, які справлятимуть вплив на життя народу України на десятиліття, а, може, й на століття. Фактично, ми самі творимо історію; і треба зрозуміти, яку історію ми творимо.

— Ви так урочисто про це говорите...

— Бо маю на увазі підписання Союзного договору. І насамперед, позицію комуністів України в складі КПРС.

Я думаю, що комуністи України повинні відчувати себе партією свого народу, відстоювати інтереси саме України. А потім бути інтернаціоналістами настільки, наскільки це не суперечить інтересам народу України, наскільки він здатний і згодний буде піти на жертви або на пожертви.

— **То що ж це ви маєте на увазі під жертвами?**

— Чи то Кубу підтримати, чи, скажімо, в Афганістан піти, чи підняти Нечорнозем'я, чи може БАМ та КАМАЗ будувати, цілину піднімати, вахтами нафту видобувати в Тюмені. Скажіть мені, які права уряду України на КАМАЗ, на БАМ, на селище Ноябрське в Тюмені, в яких велика праця народу України?

Он "Комсомолка" зневажливо назвала нас суверенно-купонною Україною.

Я вважаю, що Україна не може бути автоматичним сателітом або чимчикувати за тими новітніми ідеями, які висловлюються в Москві або в Ленінграді, чи в центральних органах, чи в Росії. У нас можуть бути інші уявлення про світ й свої підходи до переважної більшості реалій життя. Не треба все повторювати, в тому числі й реорганізацію влади.

Я сподіваюся, що КПУ в своїй програмі повинна відобразити ці моменти.

— **Тобто, я чую голос відвертого суверен-комуніста. Як ви ставитеся до цього визначення? Не ображаєтеся? Я знаю, що дехто ображається, коли його за переконання так називають. Надто ображаються ортодокс-комуністи...**

— Ортодоксів-комуністів не повинно бути. Комуніст — це людина, яка найпершою і найактивніше сприймає й підтримує нове.

І от нова програма, коли не вибиває підґрунтя під ногами комуністів-ортодоксів, то хоча б зобов'язує їх зовсім відмовитися від догм, або вийти з партії. З такою Програмою їм робити нічого. Ні тобі класової боротьби, ні авангардної ролі, ні демократичного централізму...

Щодо суверен-комуніста, то треба пишатися обома складовими цього слова. Бо він — син свого народу, а не щось таке аморфне. Я вважаю, що КПУ повинна сьогодні відстоювати саме інтереси свого народу.

...Моя позиція, як комуніста, депутата, відома — я багато разів її висловлював з трибуни сесії Верховної Ради, спілкуюся також з керівниками партії й України...

Ми ведемо з вами мову про проект програми КПРС.

У ньому називаються суверенні республіки. Гасло вірне. Але коли взяти запропонований новий ново-огарьовський Союзний договір, то він не відповідає програмі. Знову розбіжності між практикою і теорією.

Комуністи України найближчим часом повинні визначитися в своєму ставленні до Союзного договору, напевне, виробити свою програму. Посилатися і прикриватися результатами весняного референдуму нині — не в усьому буде коректно.

Питання національного суверенітету — економічного, культурного, політичного — повинні бути для комуністів України визначальними».

А сьогодні би я висловився більш відверто, тепер і не страшно, і коректно, бо по-товариськи на той час це було б неетично:

— По-перше, ситуація, а разом з нею і погляди змінюються дуже швидко. Тим паче, що люди висловилися за Союз, але на принципах Декларації. Поєднати одне та інше дуже складно.

— По-друге, склалося стійке переконання в некомпетентності центрального керівництва.

— Результати дискусій на сторінках газет ніхто не враховує.

— Я маю текст звернення до ЦК, всіх членів КПУ, підготовлений групою членів ЦК. У ньому пропонується провести таке (широке) обговорення. Я особисто не зовсім поділяю такий романтично-категоричний тон звернення. Може, було б дещо спокійніше викласти думки. Однак я його підпишу, бо суть його така: підписання тексту запропонованого Союзного договору увійде в історію, як «Український Мюнхен».

— Я, як українець, не знайшов у ньому чогось привабливого. Так, останній відрізняється від попередніх. Але це невеличкі поступки. Та головне ось у чому: Горбачов може з Єльциним домовлятися про щось до 2–3-ї ночі. І нібито Росія таки домоглася

одноканальних податків... А Україна? Що, може бажати і мати менший суверенітет, ніж Росія? Єльцин може мати свою позицію. А Україна? Зрештою, за ким іти: за Горбачовим, Єльциним? Ми ж знаємо, наскільки розбіжні їхні погляди і підходи. Чого і куди тоді поспішати?

Ніхто не збирається «воювати» з Росією, розривати економічні зв'язки. Але ми маємо перейти на світові ціни. І тоді буде знати, хто скільки робить, хто скільки заробляє, хто на кого працює. А коли допомагаємо, то буде фіксуватися: хто, кому і скільки допоміг.

А так ніхто в Союзі не добре, хто кого утримує. Росія вважає, що утримує всіх, і Україну в тому числі (робить наголос на нафту, газ). Та я переконаний: наш український народ найпрацелюбніший. І тому не думаю, що нас годують. Хай про це і Росія знає. І ще нехай визначиться, де ж її кордони: чи біля, чи за Уралом, чи біля Якутії, чи біля Тихого океану... Я не дуже знаю, чи мені потрібен з Якутією, зокрема, Союзний договір. Та й із сусідами треба визначитися. Можливо, передусім мені потрібен договір не з Грузією, хоч я дуже поважаю грузинів, маю друзів серед них і хотів би, щоб у них щасливо все було... Можливо, нам слід було б звернути погляд на Молдову, Угорщину, Чехію або Словаччину, ту саму Польщу, хоч ми ніколи друзями не були (не будемо й на це закривати очі), на Німеччину, яка ніколи не ходила в нас у товаришах, але це нині така держава, що слід визначитися. І звичайно — з Росією. Є Росія і є РРФСР.

А далі — хто знав! Ніхто і гадки не мав. 19 серпня 1991 року було оголошено надзвичайний стан та сформовано ДКНС (рос. ГКЧП) — Державний комітет з надзвичайного стану.

Ось якою була моя позиція уже напередодні ДКНС, розстрілу з танків парламенту Росії, коли Б. Єльцин з «броньовика» [у кожного свій броньовик. — *Авт.*] оголосив незалежність і суверенітет Росії, а депутати Верховної Ради України визначались, як бути далі...»

А Україна заповзялась і до сьогодні змушена опанувувати ринкову економіку в глобалізованому світі, хитатись між варіантами демократії та державності, а тепер ще й боронити власну територіальну цілісність.

Занадто багато одночасних викликів, і Україна їх долає, можливо, не зовсім на «відмінно», але поступ очевидний.

Останні десятиліття Україна утверджує ідентичність та шукає, чому успіхи обертаються поразками і кризами, чому такі розумні та унікальні, а відстаємо від усіх сусідів...

Віктор Ющенко, патріот гіпертрофований, «месія», третій Президент України, розпочинав відлік України здалеку, з V–III ст. до н. е. з Трипільської культури. Проте археологічні знахідки яскравої культури трипільців наявні не лише в Трипіллі та Ржищеві Київської області, а й у Молдові, Румунії і... в далекому Китаї.

І до чого, і де тут спільна та давня генетика, коли глина є чи не в кожному селі в Україні, а гончарство передувало бронзі та залізу за температурою випалювання...

Не лише В. Ющенко, а ще раніше письменник-радикал Сергій Плачинда стверджував прадавню історію України, а я, необізнаний, піджартовував, що невдовзі рухівські письменники напишуть, що світова цивілізація народилася саме в Україні.

Уважно ознайомився з музеями трипільської культури в Трипіллі і Ржищеві, де навіть запровадили свято Трипільської культури. І ось чергова публікація.

Игорь Рассоха. «Трипольская культура: почему это так круто»

Интернет-обозрение «ГлавноеТМ», 1 июля 2009 г.

«Древняя Украина (Русь, Скифия) была одним из ключевых регионов Старого Света.

...На территории Украины было сделано самое выдающееся изобретение в истории человечества — было изобретено колесо.

...В окрестностях Николаева развалины шикарного города Ольвии, где когда-то стояли римские легионы. А такие города, как Одесса, Белгород-Днестровский, Евпатория, Севастополь, Симферополь, Алушта, Фе-

Ігор Рассоха — політичний і громадський та науковий діяч.

одосія, Керчь — прямо основані на місцях античних городів.

При цьому Керчь (Корчев) декількох століть була саме містом Русі під владою київських і чернігівських князів.

І історія грецьких міст на півдні — частина історії України.

... Очевидно, що ті давньогрецькі міста все-таки заснували предки сучасних греків (тех же греків-ромеев з району Маріуполя), а не сучасних українців.

... У трипольців в сучасному світі прямих наслідників немає.

І теж частково влилися в склад наших предків. Так що в наших жилах тече немала частина крові давніх трипольців.

Но все-таки непогано б пам'ятати при цьому і те, що ми, в першу чергу, прямі потомки тих, хто багато століть боровся з трипольцями і, в кінці кінців, сокрушив і знищив їх цивілізацію.

Так от, деякі горшки культури Яншао не зможе відізнати від трипольських навіть спеціаліст-археолог. Дуже схожі спіральні орнаменти, склад глини і технологія обпалювання.

... Во всьому світі, за винятком України і Росії, трипольську культуру називають кукутеньською, в кращому випадку культурою Кукутень-Трипольє.

Трипольці з'явилися на землі України як іноземні завоювачі во другій половині 6-го тисячоліття до н. е. Вони прийшли з Малої Азії через територію сучасної Румунії.

Ітак, трипольська культура — крайня північна гілка великого кола культур розписаної кераміки, пік розвитку яких приходився на 5-е тисячоліття до н. е., т. е. це відбулося 7–6 тисяч років тому. Не просто давно, а дуже-дуже давно.

Єгипет взагалі не був найдавнішою цивілізацією на Землі.

...Сучасною археологічною наукою безсумнівно встановлено: **найдавніші на Землі високі цивілізації виникли не в Азії чи Африці, а в Південно-Східній Європі.** Це сталося в п'ятому ти-

сячелетии до н. э., на территории современных Украины, Румынии, Болгарии, (бывшей) Югославии, Венгрии, Греции и Турции. Эта эпоха археологами названа **медным веком** или энеолитом.

Зато у трипольцев были и плуг, и сани, и волы, и сады с вишнями, сливами и яблонями. Были профессиональные ткачи, кузнецы и гончары. А также было довольно резкое имущественное неравенство: богатые и бедные. Были огромные здания в два и даже в три этажа, с площадью этажа до 500 кв. м.

Не меньше восхищает и трипольская керамика. У них было что-то вроде глиняных ложек или черпаков, были обычные горшки и миски, но были и особые ритуальные сосуды очень странной формы. Самые из них удивительные — сосуды, по форме очень напоминающие театральные бинокль.

Но в одном важнейшем моменте трипольская цивилизация **абсолютно уникальна** и не имеет себе равных даже среди прочих поразительных цивилизаций Европы медного века. Внимание: далее будет простекают **самая важная** и поразительная, действительно **абсолютно сенсационная** информация о Трипольской культуре.

Итак, еще в 1964-ом, а затем в 1968 году в киевском сборнике “Археологія” вышли статьи совсем даже не профессионального археолога, а профессионального военного топографа Константина Шишкина. Он занимался расшифровкой аэрофотоснимков для создания новых топографических карт Черкасской области. И увидел на них поразительные огромные структуры в виде нескольких концентрических кругов с радиально расходящимися от центра линиями. Он правильно интерпретировал, что речь идет о гигантских древних поселениях и даже связал их конкретно с трипольской культурой: в некоторых местах руины (это спустя-то 6 тысяч лет!) все еще выходили на поверхность, а древние черепки и кости выворачивались при пахоте. Именно этому человеку мир обязан поразительным открытием.

В итоге еще примерно через 10 лет сенсацию сквозь зубы признали: да, в географическом центре Украины обнаружены “поселения-гиганты” медного века.

...А потом трипольской цивилизации не стало. Хотя агония ее длилась почти тысячу лет».

А потім, наш «месія», Президент Віктор Ющенко головною трагедією українського народу проголосив Голодомор 1932–1933 років, по усіх селах України меморіали радянської епохи, пам'ятники, обеліски загиблим односельцям, героям Великої вітчизняної війни замінили або доповнили меморіалами Голодомору. На сльози замінили радість і велич перемог у Великій Вітчизняній війні та Великій Жовтневій соціалістичній революції.

Віктор Андрійович виявив політичну волю, а мені довелося переусвідомити історію Биківнянського лісу: спочатку там планували звести другий залізничний вокзал, та громадськість протестувала, хоча вокзал був конче потрібен. Згодом мені випало бути учасником відкриття монументу жертвам фашизму, а по кількох роках виявили рештки і увіchnили тут жертв сталінських репресій.

Із книги «Крах партійного колоса»

«Компартія на виборах у Києві програла. Прикро було за простих комуністів, яких безпорадна партверхівка вела до неминучої поразки.

Зважаючи на це, я вирішив висунути свою кандидатуру в народні депутати СРСР для повторних виборів у Київському міському національно-територіальному виборчому окрузі № 33. Так розпочалася моя виборча кампанія. Я не узгоджував це з керівництвом міста, бо все одно не зрозуміли б, оголосили б партійно неспроможним. А запропонувати мені підтримку для перемоги — не вистачало розуму. Бо хто ти там, Салій на Подолі? Тут ми, мудрі фаворити та наближені, свої, і то не в змозі адекватно осягти ситуацію. З тим і пішов я на вибори.

На зустрічі з виборцями став ходити у джинсах, без краватки, зустрічався з людьми переважно не в актових залах, сидячи в президії, а безпосередньо на автобусних зупинках чи, скажімо, біля торгових центрів. Не боявся виступати на мітингах, вступати в гостру полеміку.

Трагедія Биківні — це трагедія всього багатонаціонального радянського народу. Це жорстокий урок для нинішніх і прийдешніх поколінь

Я й мої довірені особи знайшли громадянську сміливість поглянути співвітчизникам у вічі і засудити сталінізм під час велелюдного мітингу

в Биківнянському лісі (поховані там жертви нібито фашизму виявилися жертвами сталінського режиму), побувати на засіданні клубу вірян "Істина" в підвалах Жовтневого палацу культури (нині — Міжнародний центр культури і мистецтв), де свого часу катували і розстрілювали цвіт української інтелігенції та військових.

Згадувати про ці події без нестерпного болю я й досі не можу. Як усе це витримав — не знаю...

Отже, 7 травня 1989 р. у Биківнянському лісі зібралися тисячі людей з усього Радянського Союзу на громадянську панахиду по жертвах сталінського беззаконня, яке чинилося тут у 1937–1941 роках.

Згадую скорботні постаті рідних і близьких загиблих навколо пам'ятника жертвам сталінізму і фашизму... Зав'язують на гілках дерев стрічечки... Пишуть на них прізвища...

... Як писала тоді газета "Сільські вісті" (від 9 травня 1989 р.), пекучі слова про сталінщину, про очищення суспільства від неї говорили у своїх виступах перший секретар Подільського райкому партії Києва,

Биківня. Мітинг-реквієм пам'яті жертв сталінських репресій. Мій виступ перед тисячами близьких і рідних невинно страчених людей став найважчим випробуванням у моєму житті.

кандидат у народні депутати СРСР Іван Салій, письменники Іван Драч, Володимир Яворівський та інші промовці.

У тому числі й власний кореспондент "Литературной газеты", кандидат у народні депутати СРСР Сергій Кисельов: "Рівно рік тому в цьому лісі вже проводили мітинг. Були на ньому перший секретар Київського міськкому партії Костянтин Масик, голова Київського міськвиконкому Валентин Згурський, міністр культури УРСР Ю. Олененко. Нікого з них нині не бачу. Чи не тому, що той мітинг проводився з нагоди відкриття псевдопам'ятника: написали на ньому, що тут — жертви фашизму..."

Тему биківнянських поховань широко обговорювали ще й тому, що на цій території планували збудувати для столиці ще один залізничний вокзал.

Заповзято боролися проти цього Партія зелених і окремі депутати Київради. Найвагомим аргументом проти спорудження вокзалу було усвідомлення масштабу поховань — десятки тисяч невинних людей. Лесь Танюк і Володимир Яворівський закликали рішуче протидіяти будівництву на кістках невинних жертв.

Запросили до виступу й мене.

Піднявся на трибуну... Сам на сам, як член компартії, з тисячами спрямованих на мене сповнених справедливої ненависті очей... Я, перший секретар райкому партії, кандидат у депутати до Верховної Ради СРСР, мав відповідати і за КПРС, і за Сталіна, і за репресії.

Більшого хвилювання в моєму житті не було. Не міг так вдало говорити, як Яворівський чи Драч, та ще ж взяв на себе моральну відповідальність за злочин.

Хотів яось поспівчувати цим людям, виправдатися перед ними за те, в чому фактично не винний. А в цей час парткерівництво стояло поза натовпом людей між деревами, фіксувало кожне моє слово, як свого часу на вкрай агресивному мітингу біля Києво-Могилянської академії. Ніхто з них донині мене публічно не поправив, більше того — не взяв на себе сміливість виступити замість мене.

Слухаючи попередніх промовців, я бачив сльози матерів, батьків і родичів, чув їхні прокляття українською й російською мовами: «Тут живое проявление сталинизма среди нас; коли партія відзвітує за зло?!; мордовороты; четыре года оттянул за политику. Политзаклучен-

ный психиатрического профиля. С меня снят диагноз. Не бойтесь меня, я уже не шизофреник; я не диссидент, я отсидент, я отсидел; контора глубокого бурения работает; мы стоим на грани гражданской войны. Россия вся в крови; геть провокацію; долой мемориал — кооператив еврейский; тайны о Быковнянском лесе — у КГБ есть все данные. Немцы были уже в Святошино, а в Быковню все вывозили и расстреливали "своих"».

У такій атмосфері я вкотре намагався коригувати тези свого виступу на складеному вчетверо і списаному з усіх боків аркуші паперу. Як висловити співчуття людям і, може, якось виправдати партію, адже були мільйони чесних комуністів, вони також стали жертвами репресій і лежать тут серед похованих.

Отже, сказав, що зміг. Ось короткі тези.

1. Я тут був, коли комісія проводила ексгумацію. Що бачив — це жахливо. Людей не вважали за людей.
2. Це біль і трагедія народу.
3. Правда в тому, що партія сама постраждала, зазнала величезних втрат, але вона не захистила і не вберегла народ від сталінізму, страхітливих репресій.
4. Людина, звичайно, живе, щоб будувати майбутнє. Однак майбутнє треба будувати з чистим сумлінням. Треба, врешті-решт, зробити висновки, щоб подібне ніколи не повторилося.
5. Треба сказати правду. Правда гірка, але цілюща.
6. "Ложь во спасение" — злочин — чи то по Биківні, чи по Чорнобилю.
7. Потрібні громадянська сміливість, відповідальні вчинки, культура, доброта і милосердя.
8. Нині величезний опір демократії і від консерваторів застою. Однак народ уже прокинувся.
9. Найвища цінність — життя людини. Усе — в ім'я людини.
10. Партія не повинна займатися ідеологічним диктатом. Не замовчувати діяльність клубу "Істина".
11. Народ має право через референдуми знімати партійних лідерів, якщо партія не може.
12. Не боятися свого народу. Каятися разом із ним, з народом.

13. Сталінізму, репресіям, застою — ганьба!

14. Під час виборчої кампанії ми доносили до людей правду і про голодомор в Україні.

То був геноцид українського народу, і про це ми відверто казали людям.

Я наводив спогади Героя Радянського Союзу Михеєва: "... У 33-му році мені було років із тринадцять. У Подільській гавані топили баржі з хлібом. Хлопці пірнали, діставали, а їх убивали за це. Сам бачив".

...Я зустрічався з виборцями в інститутах, у військових частинах, на підприємствах. Навіть виступав перед персоналом слідчого ізолятора Лук'янівської в'язниці. Скрізь відверто викладав свої погляди — як людина і громадянин. Тоді ж опанував українську мову, бо на той час, соромно згадати, в райкомах не було навіть друкарських машинок з українськими літерами.

...У таких умовах за підсумками виборів у загальноміському окрузі з 33 кандидатів депутатом Верховної Ради СРСР, Ради національностей став представник Руху, позапартійний економіст Володимир Черняк.

Партійно-радянська влада в Києві була розгромлена ідеологічно, але що це початок краху, ще ніхто не уявляв: оголосили реформи, гласність і перебудову, а народ уже не вірив у дієздатність реформаторів».

ЩО З НАМИ НЕ ТАК?!

Надія України і людства, Горбачов по-українськи, Президент Віктор Ющенко підписав Указ, і Україна святкувала 300-ліття Полтавської битви, та приписав поставити пам'ятник Карлу XII, в принципі на той час — окупанту, тепер — символу європейських устремлінь. Відбудував Батурич, до «ювілею» трагедії. З особливим наголосом стали відзначати день пам'яті жертв, що загинули під Крутами (1918 рік) та згадувати Биківню — сталінські репресії 1940–1941 років.

Обожнюваний Віктор Андрійович у дні святкування 1020-ліття хрещення Київської Русі звернувся до Константинополя утвердити в Україні єдину помісну Українську православну церкву, незалежну від Московського патріархату.

Йому багаторазово аплодував і вставанням вітав Конгрес Сполучених Штатів Америки, вшановували й інші європейські столиці. А народ України зневірився у ньому, відвернувся і не переобрав на другий термін, обравши його політичного опонента Віктора Януковича, який тепер ховається від правосуддя у Росії.

Тим часом історію краю і народу поглиблено пропагують не лише В. Ющенко, а й інші відомі особистості сучасності.

Зокрема, Іван Плачков — болгарин, знаний енергетик Києва, двічі міністр енергетики, экс-губернатор Одеської області, історію нашої землі розпочинає із II ст. — від скіфів; III–IV ст. — готів; V ст. — гунів та Агтіли! Легендарний Агтіла створив імперію від Болгарії, Угорщини і Німеччини аж до Волги, дійшов до Риму... «Від Волги до Риму імперія болгарська була», — стверджує болгарин, український патріот Іван Плачков.

Академік-археолог Петро Толочко утверджує видатну історію і місію Київської Русі і єдність слов'янських народів. Але ж «федералізувались», роздробились, між собою бились, і під-

корило усіх монгольське іго. Князі тодішні втратили державу на віки. Втратили фатально, розпорозивши мудрість Ярослава Мудрого?!

Монгольське завоювання Русі, подальший поділ її між Золотою Ордою, Великим князівством Литовським і Річчю Посполитою, фактична колонізація надовго призупинили розвиток і визначили відставання від католицької частини християнства. Звільнилась спочатку в XIV ст. частина Північно-Східної Русі, і лише у XVII ст. звільнилась Південна Русь — Україна. Незалежною державою Україна стала під проводом гетьмана Богдана Хмельницького у національно-визвольній війні 1648–1654 років.

Богдан Хмельницький (1595, Суботів– 6 серпня 1657, Чигирин) — український військовий, політичний і державний діяч. Гетьман Війська Запорозького, очільник Гетьманату.

Невже відтоді ми ніяк не наздоженемо і не переженемо бодай когось із великих країн? Що стоїть на заваді? Бракує інтелекту чи політичної волі?

І в чому полягає та національна ідея, про яку постійно торочать на всіх рівнях як про панацею? Бо вже ясно і зрозуміло, що без ідеології держава існувати не може. Але не здатні второпати це наші можновладці, не спираються на досвід власної історії та успішних народів і їх лідерів. Успіх повсюдно, а у нас примітивне взаємопоборювання та корупція, зневіра і неефективна, просто хуторянська влада із знанням англійської мови та офшорними рахунками.

Борис Володимирович Новіков, доктор філософських наук, професор Київського політехнічного інституту.

«Незатребуваний інтелект»

«Товариш», №5 (435) лютий 2001 року

«Інтелект нації має ту особливість, що він виховується і навчається десятиріччями і більше того — віками. А от «опустити» його оптом і вроздріб, виявляється, можна за якийсь десяток років.

Не можна постійно жити ані в режимі хвали, ані в режимі хули.
Слід жити в режимі істини.

В житті можна творити, а можна витворяти... подавати, що вся наша історія (70, 100, 363 чи 1025 років), особливо останні 70 років позначена суцільною кривавою плямою — це нікчемне міфотворництво.

Є і інші міркування з цього приводу:

Патріот — любить своє.

Націоналіст — ненавидить чуже.

Тотальний геноцид:

- економічний — руйнація підприємств високого рівня технологій;
- фінансовий — на внутрішньому ринку функціонують валюти інших держав;
- демографічний — зменшення кількості громадян».

Яким було життя після 1240 року, коли згоріли в Десятинній церкві останні захисники Києва від рук татаро-монголів, відомо мало.

Зате чітко зазначено — 1494 рік. Литовський князь Олександр грамотою дарував киянам значні податкові пільги, а в 1499 році він же дарував киянам і іншим містам України магдебурзьке право: литовський уряд, аби захистити інтереси міського населення від свавілля місцевих старост і воевод, створив магістрат, як орган самоврядування. «До складу магістрату входили війти, бурмістри, райці та лавники, яких обирали городяни»^{*}. Зазначимо принагідно, що саме на Подолі містився тоді магістрат, біля Гостинного двору та фонтану «Самсон».

Намагаюся усвідомити нашу ідеологему історичну.

Пишаємось, що легендарний Сагайдачний дійшов до Москви у 1618 році, і ніхто жодного разу не інформував, що Україна на той час була у складі Польщі, окупована.

---

^{*} Косаківський Л. Самоврядування в Києві: минувшина і сьогодення. — К.: Парламентське вид-во, 2004.

Відзначаємо як свято у Полтаві і Батурині, а йдеться ж про поразку. Гетьман Іван Мазепа спробував перейти під крило, протекторат Карла XII, європейця, натомість Україна втратила останні автономії козацтва, ставши Малоросією.

Пишаємось битвою під Синіми Водами 1362 року, але то литовсько-білорусько-українсько-руські війська розгромили монголо-татар, тобто відбулася зміна сюзерена, а у нас — свято.

500-ліття магдебурзького права у Києві сприймалося і святкувалося, як утвердження європейської приналежності та необхідності прийняття закону «Про столицю», нових прав і особливостей урядування в Києві.

**Николай Пашковец. «Потому что здесь было
Великое княжество Литовское...»**

Газета «Зеркало недели» № 26 (74) 4 августа 2012 г.

«Речь идет о 650-й годовщине победы литовско-русского войска в битве на Синих Водах 1362 года, окончательно подорвавшей могущество Золотой Орды.

В результате победы князь Ольгерд отвоевал у татар Киев и завоеванное ими в середине XIII века Подолье.

Этим самым он распространил свою власть далеко на юг по направлению к Черному морю, образовав Великое княжество Литовское, Русское и Жемайтское, которое уже при княжении Витовта простиралось от моря и до моря.

Битва на Синих Водах — это действительно событие, которое послужило причиной цивилизационного разлома. За 200 лет своего существования Великое княжество Литовское оставило след в Европе. Мы вместе создавали ценности европейской цивилизации.

“Великим собирателем воедино земель литовских и русских, — пишет украинский историк Александра Ефименко, — обычно считается Великий князь Литовский Гедимин (Гедиминас) (период правления — 1316–1341 годы)”.

Зависимыми от Гедимина были и киевский, и смоленский князья, и сам Киев, который в результате победы войск князя Гедимина

в битве на реке Ирпень в 1321 году впервые был освобожден из-под татарского господства.

После разгрома татар на Синих Водах (Сниводе) литовско-русские войска дошли до Торговицы, а позже заняли Белую Церковь — важный форпост татар на южных подступах к Киеву, а также Звенигород (под Киевом). Вскоре была освобождена от татарского владычества и сама столица Древнерусского государства.

Население сдалось им без сопротивления, благосклонно встречая новую власть. Литовские завоеватели-освободители вызвали к себе симпатии прежде всего тем, что вели борьбу с монголо-татарами и были могущественными союзниками наших предков против Золотой Орды.

В 1932 году в тогдашней столице Литвы Каунасе в ознаменование 500-й годовщины смерти Великого князя Литовского и короля Руси Витовта был сооружен памятник (скульптор Винцас Грибас), восстановленный в 1992 году».

Українці ж тоді прихильно, без вагомих претензій сприймали литовців, що були православними, і ставали «своїми» через шлюби.

Отже, до 1569 року, років з 200 — у нас був литовський період підданства.

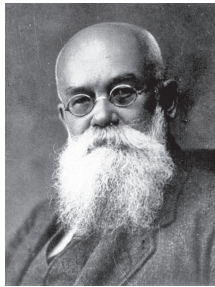

1569–1651, тобто 82 роки в Україні владарювала Польща, що була більш жорстокою, визискуючою, тож і допекла українців, що вони мусили повстати, а згодом і сама «впала, та й нас привалила».

1651–1654 — всього якихось три-чотири роки Київ і значна частина України управлялись Богданом Хмельницьким, якому (1888 р.) через 234 роки у Києві, навпроти Софії Київської, встановлено геніальний пам'ятник.

1654–1991 — Україна незмінно у складі Російської імперії, і так само з Росією у складі Радянського Союзу, 337 років!

Отже, лише 25 років незалежності України. Звичайно, це — молода і значною мірою зчужимлена держава. А за 337 років чимало відбулося і сталося. Та переломними тривалий час вважалися (бо ж нам постійно це втовкмачували!) революції в Росії, Санкт-Петербурзі 1905 та 1917 років.

Михайло Сергійович Грушевський (29 вересня 1866, Холм, Польща – 24 листопада 1934, Кисловодськ, Росія) — український історик, громадський і політичний діяч. Голова Центральної Ради Української Народної Республіки. Член-кореспондент ВУАН та АН СРСР.

В Україні 1917–1922 роки — період кількох невдалих спроб отримати незалежність, влада в Києві, за свідченням всесвітньо відомого киево-московського письменника Михайла Булгакова, змінювалась разів 14–16.

Михайло Сергійович Грушевський, автор «Історії України-Руси», дав українській нації вирізнитись з-поміж інших народів і, насамперед, від російського. Його вважали майже генієм сучасності, тож безальтернативно обрали Головою Української Центральної Ради (практично першим Президентом України), яка мріяла під його проводом щонайбільше про автономію у складі Росії.

Національний лідер і вождь, як і багато громадян, вважав себе не підданим, а громадянином Росії настільки, що емігрував, та повернувся уже в Радянський Союз і став академіком.

УНР. 1917 рік

Через кілька днів після зречення царя Миколи II на Звенигородщині, а потім по Україні постали відділи Українського вільного козацтва для охорони сіл від російських дезертирів, що тікали з фронту.

Піднесено проходила українізація частин російської армії. Українські частини і вільне козацтво творилися бурхливо. Проводилися з'їзди... та над усім панувала ненависть до Російської імперії, витримувана понад 200 років.

(І тепер, саме добровольчі загони зупинили наступ сепаратистів з Донецька і Луганська, бо все це у нас, козаків, залишилось, певно, на генному рівні).

І ще дивно: проти козацьких формувань виступила Українська соціал-демократична робітничка партія на чолі з Володимиром Винниченком.

Він різко виступив проти творення українських збройних сил, «шароварщини» та «козакофільства».

Центральна Рада боялася озброєного українського народу.

Нащадок козацької старшини, армійський офіцер Павло Скоропадський і Симон Петлюра всіляко підтримували відродження козацтва.

Чигирин, 3(16)–7(20) жовтня 1917 року. З'їзд вільного козацтва. Військовим отаманом обирається Павло Скоропадський, а почесним отаманом — професор Михайло Грушевський. Обрали одногосно, хоча знали, що між ними існують протиріччя.

Скоропадський вважав, що вільне козацтво зможе врятувати Україну. І мав рацію.

Центральна Рада, Володимир Винниченко побоювався української стихії... виступив проти «національних гасел трухлявих традицій».

Тож уже 21 жовтня (3 листопада) В. Винниченко «скасував» обрану на з'їзді Генеральну раду Українського вільного

Павло Петрович Скоропадський (15 травня 1873, Вісбаден, Німеччина — 26 квітня 1945 Меттен, Німеччина) — український державний, політичний і громадський діяч, військовик. Походив зі старовинного українського козацько-старшинського роду Скоропадських. Останній гетьман України (1918).

козацтва, розпорошив козаків: у населеному пункті могла існувати лише одна сотня вільного козацтва.

Попри це, козацтво в УНР було чи не єдиною силою, що протистояла більшовикам. Козаки звільняли міста від більшовиків, а УНР 23 березня 1918 р. припинила фінансування козацтва, а потім видала накази про розформування та з 5 квітня — роззброєння вільного козацтва. Можливо, саме тут слід шукати витоки сучасної «зради» — терміну, що багато що пояснює: недалекоглядність, нерішучість, невпевненість. Адже то були добробати, як на сьогодні.

А 29 квітня 1918 року отамана вільного козацтва П. Скоропадського усунуто від влади УНР, а з'їзд хліборобів проголосив його гетьманом...

Більшовицькі ж ідеологи-професіонали тим часом творили власну державу, утверджуючи відданість ідеям світового соціалізму. У чому він полягав і до чого призведе така перебудова в умах і душах людей, достеменно

не знав тоді ніхто, але державу — незбагненого монстра таки було створено...

Митрополит УАПЦ Василь Липківський був категоричний в оцінці протигетьманського повстання С. Петлюри: «То був найбільший злочин в нашій історії (зруйнування Гетьманщини), і осуджую його безапеляційно».

П. Скоропадський: «Треба пам'ятати, що чужинці позбавляли нас волі у власній хаті тоді, коли ми самі втрачали свою внутрішню національну єдність та починали самопоборювання і самовирізування»*.

---

* Україна — козацька держава. — К.: ПП «ЕММА», 2006.

Генерал Павло Скоропадський, геніальний і ризиковий, бо менше ніж за рік здійснив переворот, узяв владу, утворив Академію наук України, Національний Банк та правив за підтримки німців, які Україну окупували за Брестським договором з Росією.

Наводжу по пам'яті вислів П. Скоропадського: «Ми, Україна, так багато вклали в Росію, що втрачати нам її не варто».

Ось так Україна виокремлювалася із Росії, не те, що Польща чи Фінляндія.

Журнал «Личности» №11(75) 2014 року

«В 1917-м — февральская революция. “В Киеве собралась Центральная Рада, потребовавшая от Временного правительства широкой автономии. Было принято решение об украинизации воинских частей...”

Павел Петрович Скоропадский жене: “Купил себе книгу и собираюсь, возможно, сделаться украинцем, но, должен честно признаться, не очень убежденным”.

В октябре 1917-го Всеукраинский союз вольного казачества избрал П. Скоропадского войсковым атаманом.

В Петрограде власть захватили большевики.

В Киеве Центральная Рада провозгласила Украинскую Народную Республику.

Генерал Скоропадский — в отставку. Украина не имела боеспособной армии.

Январь 1918 — в Киеве большевики, и началась охота за белыми офицерами.

Скоропадский передвигается по городу в рабочей одежде.

Март 1918 — Центральная Рада вместе с немцами в Киеве, т.е. на немецких штыках.

Слабость и некомпетентность украинского правительства привели к хаосу и анархии. Немцам это не нравилось».

[Так і хочеться наголосити: і знову через 100 років наш хаос і слабкість німцям не подобаються. — *Авт.*].

«29 апреля 1918 года в Киевском цирке собрался Всеукраинский съезд хлеборобов — помещиков и зажиточных крестьян:

- необходима сильная власть;
- необходим диктатор, гетман;

П. Скоропадского объявили Гетманом.

УНР была распущена, а верные ей части разоружены при помощи немцев.

Цель: создать сильное правительство не социалистическое, а демократическое.

Помещики получили отнятую землю обратно.

Для белых Скоропадский — предатель, “второй Мазепа”. Для большевиков — оплот контрреволюции.

Скоропадский создал:

- 150 украинских гимназий;
- государственные университеты в Киеве и Каменец-Подольском;
- Украинскую академию наук (возглавил Владимир Вернадский);
- Украинский государственный архив;
- Украинский исторический музей;
- Украинский театр драмы и оперы...

Он пытался построить сильное государство, но развернулась борьба между русофилами и украинофилами [до сьогодні. — *Авт.*].

Хоть Гетман обеспечил миллионам обывателей спокойную жизнь, его ругали и русские, и украинские патриоты, интеллигенция и ба- зарные торговцы.

Реквизицию продовольствия для поставок в Германию приходи- лось проводить силой.

13 ноября 1918 года — в Германии революция. Кайзер бежал из страны 11 ноября.

Немцы уходят. Антанта настаивает — Украину в состав белой России. Скоропадский провозглашает Манифест о вхождении в Рос- сийскую Федерацию. Акт отчаяния... Предатель национального дела для украинских националистов.

А русским и Деникину с белой армией не нужна Федерация. Им Рассея великая и неделимая.

13 ноября 1918 года подпольно была создана директория УНР с военным предводительством Симона Петлюры, который летом был арестован, а накануне выпущен из тюрьмы.

Симон Васильевич Петлюра. 16 ноября в Белой Церкви поднял вооруженное восстание против Гетмана.

Ведут бой. Немцы — как и ранее, нейтралитет. У Директории солдат вдесятеро больше и пошли на штурм Киева.

14 декабря 1918 года. Скоропадский отказался от власти. “Бог не дал мне силы справиться..., чтобы вывести край из тяжелого положения...”

Петлюра негласно разрешил Скоропадскому выезд в Германию.

О свергнутом правителе не жалел никто.

Украинские патриоты — опорочил идею независимости в глазах народа.

Для белогвардейцев — упустил шанс спасти Россию от большевизма... “если бы с апреля месяца он начал формирование офицерских корпусов, мы бы взяли теперь Москву”».

Ось чому так часто П. Порошенко згадує про цей період. І вашим, і нашим, а вийшло — нікому, та попри кровопролиття, інтелектуальну силу він для України все-таки зберіг. Тут важливо, як донька П. Скоропадського це описує сьогодні*:

«9 лютого 1918 року в Берліні українська делегація підписала сепаратний мир з Центральними державами. Одночасно делегати від Центральної Ради попросили Німеччину і Австрію про негайну військову підтримку проти російських більшовиків.

2 березня 1918 року німці увійшли до Києва.

...батько був змушений лояльно співпрацювати з німецькими окупаційними владами, адже німці таки допомогли звільнити Україну від більшовицьких військ.

---

* *Отт-Скоропадська О.* Остання із роду Скоропадських. — Львів: Літопис, 2013. — С. 385, 403.

14 листопада 1918 року батько видав “Прокламацію про вступ України у створювану Загальноросійську Федерацію”. Ця прокламація була помилковим рішенням».

Петлюра так само через переворот прийшов до влади, захищався від більшовиків разом з поляками. Та більшовики переслідували поляків мало не до Варшави, були розбиті народним ополченням і віддали під Польщу Західну Україну, а у Києві відтоді владу поновили росіяни-більшовики.

Головний отаман армії УНР Симон Петлюра

«Україна — козацька держава»

Видавництво ПП «ЕММА», Київ, 2006 рік

Симон Васильович Петлюра (22 травня 1879, Полтава – 25 травня 1926, Париж, Франція) — український державний, військовий і політичний діяч, очільник Директорії Української Народної Республіки (1919–1920), Головний отаман війська і флоту.

«Ще 31 жовтня 1917 року С. Петлюру офіційно призначено Генеральним секретарем з військових справ Центральної Ради.

Він убачав у більшовицькій Росії нову версію централізованого імперського поневолення.

У розпорядження Центральної Ради переходять українізовані штаби та війська.

10 листопада створено Український Генеральний штаб.

Петлюра видав наказ про мобілізацію вільного козацтва по всій Україні та про нечинність наказів більшовицьких армійських військово-революційних комітетів на території УНР.

С. Петлюра готував українські війська до відсічі більшовикам. Але лідери Центральної Ради такої загрози не вбачають. 18 грудня він іде з Уряду.

С. Петлюра негативно поставився до запрошення Центральною Радою німецьких та австро-угорських військ.

С. Петлюра не сприйняв і урядування гетьмана П. Скоропадського: антинародного і контрреволюційного режиму, а не демократичних свобод.

П. Скоропадський двічі арештовував і звільняв його з ув'язнення через чотири місяці.

12 листопада його було звільнено, а 14 листопада 1918 року обрано до складу Директорії з метою повстання проти гетьманату. Фактично він очолив збройні сили, створив Головну Ставку військ Директорії УНР.

9 травня 1919 року В. Винниченко вийшов зі складу Директорії, і її очолив С. Петлюра.

Безперервні бойові дії на усіх фронтах... а його називають узурпатором та диктатором.

Антанта (В. Черчилль) залишалась прихильником неподільності Росії, підтримувала Польщу, яка воювала за Східну Галичину, та підтримувала Денікіна, який і чути не хотів про незалежну Україну.

21 квітня 1920 року було підписано Варшавський договір між УНР та Польщею в ім'я боротьби проти Москви.

25 квітня 1920 року розпочався спільний похід українських та польських військ на схід проти більшовиків.

7 травня польські війська ввійшли в Київ, а уже 10 червня Київ взяли більшовики.

12 жовтня 1920 року між Польщею і Радянською Росією був підписаний Ризький мир... на всьому фронті бойові дії припинилися...

Армія УНР, С. Петлюра, уряд УНР відступили за кордон і продовжували боротьбу: С. Петлюра керував екзильним урядом в Парижі, бо із Польщі змушений був емігрувати.

25 травня 1926 року в Парижі, перед виставкою книг С. Петлюру було вбито сімома револьверними пострілами. Йому йшов 47 рік...

Він боровся яскраво, сильно і самовіддано за честь великої вільної, самостійної України».

Тепер так само вирішується доля України: домагаються її цілісності Німеччина, Польща, Франція, Литва — усі — проти Росії. Відмінність лише в тому, що світовий лідер тепер не Європа, а США.

Отже, все уже було, ніякої новизни: боротьба за інтереси і впливи не припиняється. Змінюються методи та інструменти. І ми, Україна, знову в епіцентрі протистояння.

Знову, ще раз підсумуємо нашу тисячолітню боротьбу за незалежність з позиції сьогодення. Це мій свідомий повтор, огляд і підсумок.

Коли на твоїх очах твориться доля президентів незалежної України: від ейфорії — до осуду, від месії — до бандитської влади, від «ТАК!» — до «ГЕТЬ!», мимоволі згадуєш усю історію національних лідерів, і обрання Ющенка у три тури голосування.

Про лідерів нашої держави, вождів ми залюбки і прискіпливо пишемо, коли вони відійшли від посад або пішли з життя. Причому ті далекі часи ми схильні опоетизовувати, а сучасних керманичів — ганьбити.

Проте і тоді, і тепер князі, гетьмани, генеральні секретарі компартії і президенти мали досягнення, невиконані місію і обіцянки, позбавлялися посад і вдячності народу.

У 1240 році князі і князьки не зупинили татаро-монголів, бо до цього ділили владу, землю, ослаблювали і шматували власну державу аж до братовбивства. І не ми звільнились, а нас відвоював, розгромивши трьох ординських ханів, великий литовський князь Ольгерд Гедимінович 1362 р. у битві біля Синіх Вод.

У 1648 році гетьман Богдан Хмельницький повстав проти поляків та створив Українську державу — Гетьманщину; організував адміністративний поділ України на полки, що займали територію приблизно трьох воєводств: Київського, Чернігівського та Брацлавського; уклав військову угоду з Росією. Коли Росія з Польщею поділили Україну по Дніпру на Правобережну і Лівобережну, Богдан Хмельницький вже тяжко хворів і невдовзі помер. Він не боровся за волю кріпаків (селян), але прагнув польських панів замінити на козацьку старшину. Шанував лише козаків. Але сам по суті свій лишався феодалом.

1708 року освічений, розумний, самодостатній — видатна особистість — гетьман Іван Мазепа спробував перейти під крило прогресивнішого на той час за московських царів короля Швеції, який завоював майже усю Європу. Мазепа хотів знайти захист у Європі від утисків Петра I, та не вдалось, останні автономії козацька Україна втратила, ставши Малоросією.

1917 рік — ще один шанс і знову невдалий. Бо у доморощених лідерів Центральної Ради не було ані єдності політичних ідей, ані узгоджених дій, широти поглядів та, зрештою, елементарної самоповаги.

Самостійники виступали за негайне проголошення незалежності, автономісти та їхні прихильники бачили Україну автономною республікою у федеративному союзі з Росією. Самостійники пішли на об'єднання з федералістами, бо сподівалися, що розвиток революції спонукає останніх до визнання необхідності незалежності України.

Центральна Рада керувалася головною ідеєю «пролетарського братерства всіх народів» і вважала власну українську армію нікому не потрібною. Тож у січні 1918 р. не змогла протистояти наступу більшовиків на Київ, маючи лише кілька загонів добровольців і зовсім не підготовлену військову частину зі студентів, які героїчно загинули під Крутами.

У Київ увійшли більшовики. 9 лютого 1918 року у Бресті Центральна Рада звернулась до Німеччини і Австрії по негайну військову підтримку проти більшовиків, які захопили практично майже всю Україну.

2 березня 1918 року німці увійшли в Київ.

29 квітня 1918 року з'їзд землевласників з усієї України — 6432 делегати — обрав Гетьманом України Павла Скоропадського, який перебрав на себе владу від Центральної Ради.

Царський генерал Павло Петрович Скоропадський, нащадок українського козацького роду, стає Гетьманом Української Держави. Йому був близький білогвардійський рух, але його лідери не підтримали гетьмана. Патріот-генерал дуже швидко стабілізував економіку. За сім з половиною місяців йому вдалося створити Українську академію наук, два українські університети (в Києві та Кам'янці-Подільському), 150 українських гімназій. Також вийшло друком кілька мільйонів примірників українських підручників; засновано широку мережу загальнокультурних закладів та установ. Павло Скоропадський змінив три уряди у пошуках професіоналів для розбудови Української Держави.

11 листопада 1918 року німецький кайзер Вільгельм зрікся трону, як до цього цар Микола II. Німці поверталися додому.

14 листопада 1918 року П. Скоропадський видав грамоту-маніфест до українського народу про вступ України до створюваної загальноросійської федерації. Українці сприйняли це, як зраду. Росіяни в Україні зрозуміли: з ідеєю незалежної України покінчено. А Антанта не прийшла на підтримку незалежності України.

14 грудня 1918 року гетьман зрікся влади, аби запобігти кровопролиттю. Директорія так само прийшла в результаті повалення попередньої влади.

Гетьманат Скоропадського змінився Директорією В. Винниченка і С. Петлюри. Симон Петлюра уклав угоду з главою польської держави Юзефом Пілсудським, за якою Галичина відійшла до Польщі. Директорія протрималася чотири місяці, хоча влада ця й була соціалістичною.

Юзеф Клеменс Пілсудський (5 грудня 1867, Литва — 12 травня 1935, Варшава, Польща) — польський політичний і державний діяч, перший голова відродженої польської держави, засновник польської армії, маршал Польщі.

Якби Україна тоді вистояла, Європа була б іншою. Фінляндія, Польща здобули незалежність, Україна знову втратила у взаємних побороюваннях свій шанс.

Польща навіть втратила державність, та потім знову її здобула, відвоювавши у 1918 році і відстоявши у 1920 році, коли радянсько-російські війська, не зупинившись у Києві, дійшли до Варшави. І відбулася 12–25 вересня 1920 р. велика Варшавська битва, «диво на Віслі», яка відвоювала незалежність Польщі і зупинила триумфальний похід світової червоної революції Леніна–Троцького.

Польща зі своїм першим маршалом Юзефом Пілсудським намагалася відновити якщо не Річ Посполиту, то Конфедерацію Міжмор'я, від моря до моря, і завоювала не лише Західну Україну, а й, розгромивши Червону армію, увійшла в Київ, щоправда, ненадовго — травень–червень 1920 р.

І сьогодні Польща знову сильніша за Україну.

Далі — більшовики, Росія. 1922 рік — утворення політичного Союзу Радянських Соціалістичних Республік, з якого теоретично можна було вийти, однак до повного розвалу ніхто вийти так і не зміг. Державу будували не лише через колективізацію та індустріалізацію, а й через Голодомор, Соловки та сибірські табори. Через випробування і війни здобули першість у космосі, досягли паритету у ядерному озброєнні, і знову... жертви задля того, аби розвалитись, розпастиись, вивільнитись. За обсягом національного продукту Україна й до сьогодні на рівень 1990-х років не виїшла.

Напередодні Другої світової війни і після, за її підсумками, Україна у своїй історії набула найбільших і найвеличніших територіальних і людських ресурсів, проте не стала рівновеликою в урядуванні, демократії і добробуті до провідних європейських держав.

Спроби націоналістичних лідерів, насамперед Західної України, здобути незалежність від Росії, Польщі, Австро-Угорщини закінчились фактично громадянською війною, що призвело до нових значних втрат, як і у війні з німцями, молодих сильних чоловіків — генофонду України та еміграції. Можливо, через те ми, українці, такі кволі у політичних збуреннях сучасності.

Водночас, як бачимо, в усі часи на чолі України стояли лідери, які домагалися самостійності, утверджували авторитет і силу, майбутню державність.

Петро Юхимович Шелест — активний учасник усунення з посади через 10 років правління першого реформатора-антисталініста М. С. Хрущова, який його і поставив на чолі України,— був усунутий Л. І. Брежневим лише за незначні спроби відновлення української ідентичності.

Володимир Васильович Щербицький вгамував націоналістичні прояви і, перебуваючи понад усіма, тримав на посадах ретроградів з ідеології та КДБ. Боротьба ця була прихованою від народу і навіть від комуністів, про її гостроту мало хто здогадувався. Прізвища Левка Лук'яненка, В'ячеслава Чорновола, Сте-

пана Хмари, братів Горинів та інших стали відомими вже після горбачовської «відлиги», коли їх повипускали з таборів, Гулагу та Соловків. Табори не виправили, а, навпаки, загартували і зробили їх ще запеклішими ідейними борцями-революціонерами за незалежність України.

За радянських часів національну ідентичність народів підмінювали термінологією «новая советская общность людей», і як нас категорично орієнтували: «головна проблема у світі — націоналізм», згодом стало очевидним, що Україна і українці — не виняток. Націоналізм є і буде — це об'єктивна реальність і його ніколи не позбутись, а комуністи його заперечували, боролися з ним ідеологічно і зі зброєю.

В. В. Щербицький — визнаний лідер в Україні і Радянському Союзі, незаперечний командний і моральний авторитет, який, замість Конституційного Суду, по честі і, виходячи з державних і партійних інтересів, розсудить і кожному вкаже на його місце: Раді Міністрів, Верховній Раді і керівникам областей. Він плекав Україну як найнадійнішу братню республіку, передусім, для Росії і Москви.

Володимир Васильович Щербицький (17 лютого 1918, Верхньодніпровськ — 16 лютого 1990, Київ) — український радянський партійний і державний діяч. Перший секретар ЦК КПУ.

Він не сприймав, але вголос і не заперечував горбачовської перебудови, не боровся проти нього і прогнозованого розвалу великої держави — партійна дисципліна не дозволяла. Проте й на бік демократичних перетворень і здобуття незалежності України не став, визначивши комунікатором з Народним Рухом і громадськістю від комуністичної партії Л. М. Кравчука, навіть не члена політбюро ЦК Компартії України, а завідуючого ідеологічним напрямом.

Станіслав Гуренко, який згодом очолив Компартію України і на якого покладалися великі надії, зокрема, на останньому XXVIII з'їзді КПРС у Москві, так само протестував,

але не публічно; був проти, але кулуарно; не боровся проти московського «начальства», не спрогнозував подальшого розвитку подій.

Як перший секретар ЦК Компартії України, Станіслав Іванович міг би стати головою Верховної Ради України, та йому тоді ця посада видавалася маловпливовою і моторошно-дискусійною. Він міг би балотуватися й у Президенти України і мав би шанс. Натомість ухилився від боротьби і відправив тоді вже другого секретаря ЦК КП України Л. М. Кравчука у голови Верховної Ради та президенти. Сподівався, що встоїть компартія і надалі усіма керуватиме...

Та після невдалого військового путчу підстаркуватих ретроградів у Москві: коли путчисти, генерали і маршали включно, злякалися власної показної сміливості, почав розпадатись і Радянський Союз, і компартія. Україна стала парламентською державою: Уряд, міністри стали виконавчим органом ідеологічно збуреної Верховної Ради. Останнє слово в державі стало за народними депутатами та Верховною Радою, обласні та міські ради так само відчули себе міні-парламентами, що пишуть місцеві «закони»...

Хаос у державі наростає, тож постало питання про утворення президентсько-парламентської держави, питання обрання Президента України. Що це таке, уявлення не мав ніхто, але фактично йшлося про роль В. В. Щербицького, з тією лиш відмінністю, що до цього його обирали на з'їзді та пленумі, і погоджували у Москві; а тепер свого лідера обирати мав народ прямим голосуванням в умовах неймовірного сум'яття в головах і діях. В. Щербицький на це піти не міг.

А Леонід Макарович Кравчук погодився і, отримавши підтримку комуністів того періоду, перемиг. І добре попрацював, репрезентуючи Україну як незалежну державу. Серед інших колишніх союзних лідерів він, як і всі, хто тоді обійняв керівні посади, був «новачком» — ідеолог, гуманітарій: у питаннях функціонування економіки, оборони, силових структур без достатніх необхідних знань і досвіду. Але ж вистояв.

Я не перебував у близькому оточенні наших президентів, хоча мав з ними спілкування, у ході яких домагався їхньої прихильності та розуміння. Моя доля у переломні моменти, як і доля країни, залежала від їхнього рішення, а не їхня від моєї позиції.

Тож, можливо, сьогодні зарано давати оцінку їхній ролі в історії, проте окремі, пам'ятні для мене епізоди, зобов'язаний навести, як штрихи до політичних портретів від сьогодні, — для майбутніх дослідників.

Наші президенти і прем'єри, беззаперечно, особистості визначні, вони тепер — наша історія, їхня діяльність, безсумнівно, суперечлива. Наша доля з ними — також, але вони діяли, спираючись на нас, громадян, на наші знання, можливості і здатність державотворення. Їхня доля не трагічна, нині вже й без посади є можливість пожити, і не в засланні. Та їхні імена і сьогодні в контексті політичної боротьби, тому на них ми посилаємось, як на вагомий аргумент. Головне — тепер їх не оголошують ворогами народу.

Андрій Дмитрович Сахаров (21 травня 1921, Москва, Росія — 14 грудня 1989, Москва, Росія) — радянський фізик, лауреат Нобелівської премії миру, дійсний член АН СРСР, співтворець водневої бомби, активний борець за права людини.

В'ячеслав Кудін у своїй книзі «Раздумья» нагадує нам мудрість древніх: «Ценить выдающуюся личность нужно по вершинам ее содеянного, а не по провалам и ошибкам, допущенным в процессе значительных деяний». Та велике бачиться на відстані, на відстані часу... Саме так ми тепер оцінюємо, наприклад, видатних Володимира Святославича, Ярослава Мудрого, Пилипа Орлика... Однак прискіпливіше ставимось до наших сучасників, керманичів у будівництві сьогодні.

Усе відбулось філософськи правильно: «Низи не хочуть, а верхи — не можуть».

Наводжу кілька своїх виступів того буремного часу — одного із секретарів райкому, а не членів політбюро, секретарів ЦК чи обкомів партії. Низи, в даному разі я, шукали і кричали, та верхи були стрижонені звичкою і зобов'язанням виконувати:

— Шаповалі товариші!

24.12 1989 (7)

30м Передгаєма кончини Асудіє Дмитровича Сварове — гідний одиниць — ~~Біль і сум~~ — Біль і сум, для іншим — ~~себе прикрив~~ полеміка.

Він- творець страхітливої зброї.
 Він- розумний і стражданий сумлінням.
 Він- єдиний борець, чумачіст.

Він- як і котек — фізичний, його пошесть, дієвність і нестерпимість шалюкам клеветать ще величавим, вивади.

Тому вивади? Кілька тез.

Багато хто не поділяє його активну позицію по що до набудови Радянського Союзу як прихильник Конфедерації Республік Союзів і автономій на правах Республік.

Але не він не вступив сораміть такої мережі, а обов'язком Конфедерацій державність КВ ЗАКНИКОВ створювати армію не котекальну кутурі чи по густоті.

У Транспарті: зв'язок він НЕ БІЛ ЧАВ засоби міжреспу-ліканського Терору та блокаде.

Миколай Будаков, який програв і уседавсь і ~~творив~~ в Києві, і тільки до 100-річчя з дня народження був ~~створено~~ ~~море~~, намагався безприметно підкентися над СЕРВОНИМИ і Білшес... Можливо і чим подяковувать що мурат бали на радні: веному чз свої буде тільки до 100-річчя з дня народження (в 1991 році)

Дмитрій Дмитрович ~~намагався~~ ~~підкентися~~ ~~над~~ ~~СЕРВОНИМИ~~ ~~і~~ ~~Білшес~~ ~~Каліта-~~ ~~м~~ ~~Зв'язок~~, дійшов до ідеї збіжжесня, конвергенції;

Тому вважало, що треба вивади, розбиратися зупин, а не керзі 100 років.

Дмитрій Дмитрович дієв зупин, ~~зупинитися~~ не скажеш стільки самим, він не учився нестте доз оброти, не бав-ля чукленднень для себе — і в чужому він не приклад.

24.12.87р

Шановні товариші!

Передчасна кончина Андрія Дмитровича Сахарова – для одних – біль і сум, для інших – ледь прикрите полегшення.

Він-творець страхітливої зброї.

Він-роздуми і страждання сумління.

Він-стійкий борець, гуманіст.

Він – як і кожен – різний. Його погляди, діяльність і життєвий шлях нам належить ще осмислити, вивчити.

Чому вивчити? Кілька тез.

Багато хто не поділяє його активну позицію щодо побудови Радянського Союзу на принципах Конфедерації союзних республік і автономій на правах Республік.

Але ж він не вказував строків такого переходу, а обстоюючи конфедеративну державність, не закликав створювати армію на кожному хуторі чи полустанку.

У транспорті і зв'язку він не вбачав засоби міжреспубліканського терору та блокади.

Михайло Булгаков, який народився і хрестився в Києві, намагався безпристрасно піднятися над червоними і білими... можливо і цим пояснюється що музей йому на Андріївському узвозі буде тільки до 100-річчя з дня народження /в 1991 році/.

Андрій Дмитрович – намагався піднятися над соціалізмом і капіталізмом, дійшов до ідей зближення, конвергенції.

Тому вважаю, що треба вивчати, розбиратися зараз, а не через 100 років.

Андрій Дмитрович діяв завжди, не економив останні сили, він не уявляв життя без боротьби, не боявся ускладнень для себе – і в цьому він нам приклад.

Що нам треба робити ?

Нам конче потрібна позитивна об'єднувача ідея і ціль.

Непотрібно одні догми і ідолів замінити на інших. На жаль, конфронтація і розмежування посилюються. Обидві сторони – наготові, очікують на команду.

Головне, в тому числі на нинішньому мітингу – не дати спровокувати себе консерваторам ні справа, ні зліва політичним романтикам.

Геть тих, хто свідомо дискредитує чисті ідеї перебудови, демократії, гласності, самоврядування .

Наш багатостраждальний народ, партія, Михайло Сергійович Горбачов дійшли, а правильніше вистраждали загальнолюдські цінності.

Не тому, що не враховують інтереси робітників, селянства, інтелігенції, а перш за все тому, що розмовами про якісь особливі класові пролетарські інтереси не прикривали свої інтереси група, прошарок бюрократів кар'єристів чи то від партії, чи держави, чи громадських організацій.

Булгаков в листі до Сталіна писав : "Нет такого писателя, чтобы он замолчал. Если замолчит, значит, был не настоящий".

Коли країна, суспільство переживає кризу, не повинен ніхто мовчати, справжній громадянин, комуніст, представник тієї чи іншої партії, чи об'єднання.

І треба, щоб голос кожного було почуто. А люди, народ – не помиляться. Я проти того, щоб ми в кожному супернику чи не в згоджений думці – шукали ворога.

Тільки так ми знайдемо нових людей, знайдемо необхідні рішення, вернемо повагу до Країни, впевненість. Чесні люди, комуністи, і в наш, як декому уявляється, вільний час – страждають.

№ 61 90. Виступ на пленумі ККМ КПУ

Товариші!

Виступи пошуку має *стаття небезпечна* в подматія судабі міської парторганізації. *вплив*

Саме знаменитість моменту, а не *підприємство* популярності, як про це стверджують деякі колеги, змушує мене з особливою відповідальністю відноситися до цього виступу.

Чого ми хочемо, повинні сьогодні досягти?

Не сваті жості, а відновлення нормального і політичного авторитету партії. *Автоматично* політичної партії, це перш за *всіх* **НАРОД** в народі.

Для мене головне - довіра народу.

Хочу, щоб кожен міг пишатися своєю належністю до партії. Щоб партія працювала не лише на себе, чи на апарат, а в ім'я людей.

І все, більше нічого.

Давайте звернемося до оцінки роботи міському партії і його бюро претендентами на посади секретарів:

Тов. Мокроусов А.А. Сказує:

- слабо вивчається громадська думка як серед комуністів, так і серед безпартійних, проблеми вирішуються наосліп, напомуцки;

- важливо передбачити, упереджувати негативні наслідки, *наслідки*

Давайте звернемося до оцінки роботи міському партії і його бюро претендентами на посади секретарів:

Виступ І. М. Салія на Пленумі Київського міського комітету Компартії України
Газета «Гостинний двір», №2, 1990 рік
18.01.90 р. (стенограма)

Товариші! Нинішній пленум має стати поворотним в подальшій долі міської парторганізації. Саме значимість моменту, а не прагнення дешевої популярності, як про це стверджують деякі колеги, змушує мене з особливою відповідальністю поставитися до цього виступу.

Чого ми хочемо, чого повинні сьогодні досягти?

Не конституційного закріплення керівної ролі партії, а відновлення морального і політичного авторитету партії. Адже керівна роль чи влада політичної партії це, перш за все, її авторитет в народі.

Для мене головне — довіра народу. Хочу, щоб кожен міг пишатися своєю належністю до партії. Щоб партія працювала не лише на себе чи на апарат, а працювала в ім'я людей.

І все. Більш нічого.

Перш ніж обирати, давайте звернемося до оцінки роботи міському партії і його бюро претендентами на посади секретарів.

2

Тов. Чебунін О.І. вбачає:

- відсутність у міському власних позицій з ряду питань; - немає системи ради з людьми, *як його не люблять*.

Тов. Смоляников О.П. проголошує:

- до питання чого і біля якихось аналізів. *Але ми і біля, тільки партії, і його бюро уміє, як, скільки, скільки не треба?*

Або так: "Взагалі ми народ все знає і його довіра право залежить від того, скільки правди йому говорить". *Адже, як ми говоримо*

"Скільки народу залежить не від дози, "скільки правди йому говорить", а від того, чи каже йому правду взагалі. Вон. Вон доз.

Тим більше, якщо "народ все знає".

Конструктивних пропозицій просто немає - загальні слова: "форми, методи, зміст, система взаоді, засоби" і т.д. І тільки в одному місці: "висування і залучення до роботи в наших умовах кадрів", а на вибори їх самими комуністами.

Тим висування і залучення, чи вибори самими комуністами? Зрозуміте, справа не в особистостях, річ про забувте міському парторганізації!

Тов. Волгаров Д.Г.

- змити "апаратні ігри", протекціонізм і самотбуддя;

/Давайте хоча б сьогодні не займайтеся цим./

Безпартійний вбачає:

Відсутність у міському партії і його бюро претендентами на посади секретарів.

Отже, цитую. Товариш **Мокроусов А. А.:**

- слабо вивчається громадська думка як серед комуністів, так і серед безпартійних. Проблеми вирішуються наосліп, напомуцки;
  - важливо передбачити, упереджувати негативні наслідки.
- Товариш **Чебунін О. І.** вбачає:
- відсутність у міському власних позицій з ряду питань;
  - немає системи ради з людьми, на його погляд.
- Товариш **Смоляников О. П.** проголошує:

– ще потрібен час і більш детальний аналіз. Але ж ми з вами, тобто міським партії і його бюро, уже рік згаяли. Скільки ще треба?

Або таке: «Взагалі наш народ все знає, і його довіра прямо залежить від того, скільки правди йому говорять».

На мою думку, довіра народу залежить не від дози, «скільки правди йому говорять», а від того, чи кажуть йому правду взагалі. Всю. Без доз. Тим більше, якщо «народ все знає».

Зрозумійте, справа не в особистостях, мова про майбутнє міської парторганізації.

Товариш **Болгаров Д. Г.:**

– зжити «апаратні ігри», протекціонізм і словоблуддя. (Тож давайте хоч сьогодні не займатися цим!) А щодо відповідей «Вечірньому Києву» товаришів Горovenка Л. О. та Новохатька Л. М., то вони нічого нового не додають.

До того ж товариш **Новохатько Л. М.** в критичних гострих ситуаціях у місті, та й у виборчих кампаніях помітно себе не виявив.

А товариш **Горovenко М. О.** на наших пленумах обстоює консервативні погляди, непослідовний в оцінках і діях.

Змушений охарактеризувати і товариша **Нечитовського Г. Г.**

У його поглядах новизни немає зовсім, своєю ортодоксальністю бравує, не розуміючи, що це вже вчорашній день.

Тому я вважаю, що сьогодні у нас вибір без вибору. Перш за все — за світоглядом, та й за життєвим шляхом.

Тому підтверджую свій самовідвід.

Вважаю доцільним сьогодні звіт товариша **Корнієнка А. І.**, інших членів бюро. Вважаю необхідним провести через 2–3 тижні міську партконференцію або розширений пленум.

Навіщо оцей конспіративний пленум? Яка тут гласність? Навіть секретарів не запросили, хоча таку пропозицію вносив і я особисто товаришеві **Переході І. В.**

Наголошую — проведенням конференції ми не відволікали б комуністів, а, навпаки, вселили б у них надію. А новообране керівництво могло отримати кредит довіри, широкі повноваження.

Звертаюсь до вас не за ярликами, не для того, щоб хтось відлучав мене від когось чи від чогось, а прошу зрозуміти і підтримати.

Зрозумійте, треба відчувати політичну ситуацію. Ось витяг з рішення комуністів інженерно-будівельного інституту: «Керівництво міськимму партії залишається на консервативних і догматичних позиціях, непослідовно і нерішуче відстоює точку зору первинних парторганізацій».

Сьогодні — час вибору. Цей вибір буде для багатьох комуністів визначений нашими рішеннями.

«Три вопроса претендентам»

Газета «Вечірній Київ», 10.01.1990 р.

После публикации в «Вечерке» («ВК» № 4 за 5.04.90 г.) информации о пленуме Киевского горкома Компартии Украины, на котором был рассмотрен организационный вопрос, а также биографические данные кандидатов на должности секретарей горкома, в редакцию звонили секретари первичных организаций, коммунисты, беспартийные

и высказывали предложения по обсуждению выдвинутых кандидатов. Как правильно заметили наши читатели, из биографических справок, опубликованных в городских газетах, тяжело судить о позиции, взглядах на жизнь того или иного претендента на пост секретаря. Поэтому мы и предложили всем кандидатам на должности секретарей горкома партии ответить на три одинаковых вопроса. Вот они:

- Какие недостатки в стиле работы горкома видятся вам и какковы, на ваш взгляд, пути их устранения?
- Есть ли у вас конкретные предложения по ускорению перестройки и городской партийной организации?
- Как относитесь к критике в ваш адрес? Как вы поступите, если вас после избрания секретарем горкома партии покритикуют в городской газете?

**ЧЕБУНИН Алексей Иванович,
первый секретарь Харьковского райкома партии.**

Первый недостаток — это отсутствие у горкома собственной позиции по ряду вопросов, в том числе и крайне важных в сегодняшней обстановке. Поясню мысль. От первичек достаточно много поступило предложений по демократизации внутривнутрипартийной жизни. Их нужно было уже обобщать и в чем-то определиться. Мы этого пока не сделали. Второе. Горком партии не оказывает должного политического влияния на решение социальных вопросов. А часть из них по Киеву можно было бы снять с повестки дня. В их числе я вижу ликвидацию очередей на гаражи и автостоянки, на строительство индивидуального жилья, решение вопросов по коммунальному обеспечению городских поселков. Речь о газопроводе, водопроводе, в некоторых из них — электрификации.

**СМОЛЯННИКОВ Алексей Петрович,
заместитель заведующего отделом организационно-партийной и кадровой работы ЦК Компартии Украины.**

Самое важное и трудное — изменить содержательную сторону всей партийной работы, углубить демократизацию внутривнутрипартийных отношений, преодолеть груз инерции. Никаких волшебных средств, способных одновременно изменить положение, не существует.

Нужно новое понимание роли и места партии в обществе, нужно обновление Устава и Программы КПСС, более тесно связывающие их с реалиями жизни.

САЛИЙ Иван Николаевич, первый секретарь Подольского райкома партии.

1–2. На пленуме городского комитета партии довольно неожиданно коммунисты выдвинули и мою кандидатуру на пост второго секретаря.

Осознавая ответственность момента, уважая мнение членов горкома, которые согласились с внесенным предложением, я считал необходимым подумать, посоветоваться с активом района.

Критически оценивая возможности своей работы в составе секретариата горкома партии, вынужден снять свою кандидатуру с рассмотрения. Прежде всего потому, что немало моих принципиальных предложений в отношении обновления стиля и методов работы, кадровой политики горкома, обеспечения принципа личной ответственности, о созыве городской партконференции и внеочередного съезда Компартии Украины в основном не рассматривались и нынешним составом городского комитета не воспринимались. Это касается и предложений принять принципиально иную предвыборную платформу городской парторганизации, а также отставки бюро и аппарата горкома.

Отстаивая насущную потребность обновления в городской парторганизации, предлагаю, во-первых, не решать окончательно на намеченном пленуме кадровых вопросов, ведь одних биографических справок мало для того, чтобы коммунисты могли составить определенное представление о названных кандидатах; во-вторых, заслушать отчет всех секретарей горкома, включая первого, а также бывших — тт. Мартынюка С. М. и Килимника Ю. В., других членов бюро, и прежде

всего т. Згурского В. А.; в-третьих, через неделю-другую созвать расширенный, за счет делегатов с правом голоса от партийных организаций (100–150 человек), пленум городского комитета партии, избрать новый состав бюро горкома на альтернативной основе.

Такой порядок, новые люди, на мой взгляд, подтвердят искренность намерений к прогрессивным преобразованиям, демократизации партийной жизни, смогут привлечь внимание, а впоследствии и доверие киевлян.

3. К критике отношусь нормально. Мы к критике уже привыкли. Вообще считаю, что чем больше критики, тем меньше недостатков.

**ГОРОВЕНКО Михаил Алексеевич,
первый секретарь Зализнычного райкома партии.**

1–2. Конечно же, в коротком ответе обо всем сразу не скажешь. Начну с главного. Основной выход из сложившейся ситуации вижу в поиске лица столичной парторганизации в быстро меняющейся политической обстановке. Первый шаг в этом направлении, на мой

взгляд, уже сделан — я имею в виду гласное обсуждение кандидатур на вакантные должности секретарей горкома партии, выход на учет мнения рядовых коммунистов. Это уже шаг к демократизации внутрипартийной работы. Думаю, больше должно быть наступательности в идеологической работе, более предметным должно стать сотрудничество с общественными формированиями.

**НОВОХАТЬКО Леонид Михайлович,
заведующий идеологическим отделом горкома партии.**

1–2. Главный недостаток — это недостаточная реализация решений XIX Всесоюзной партконференции о переходе на политические методы руководства. Политические методы руководства — вообще сложное дело для любой партии.

И, конечно же, если в прошлые десятилетия мы, политическая партия, тем не менее отдавали предпочтение административно-командным методам, то сегодня действительно возродить партию как политический авангард общества, в полной мере наполнить ленинские принципы деятельности партии перестроечным содержанием — это тем более сложно. Отсюда — и видение путей перестройки в городской парторганизации. В принципе, оно сводится к одному: каждый коммунист должен стать политическим работником, бойцом партии. В этом смысле я считаю, что формирование нынешней 20-миллионной численности партии не сопровождалось должной требовательностью к политическим, деловым и моральным качествам членов КПСС.

ГОЛОС ВОЛАЮЧОГО У ПУСТЕЛІ

Виступ на Пленумі ЦК Компартії України

Газета «Радянська Україна», 04.04.1990 р.

І.М. САЛІЙ

(перший секретар Подільського райкому партії, м. Київ)

Я член КПРС з 1965 року і бачу, і відчуваю, що не маю права сьогодні промовчати. Це ще й тому, що надзвичайно важливі питання ми вирішуємо дуже вузьким складом.

Отже, усім присутнім відома і так необхідна в роботі тріада: розум, культура, відповідальність.

Напередодні в палаці культури «Україна» відбулися великі збори секретарів партійних комітетів Компартії України. Вони, на жаль, якщо виходити з критерію якраз розуму і культури, мало дали прогностичних, на випередження рішень. Нарада мало збагатила нас культурою пошуку і взаємовідносин.

Дійсно, обговорювався проект платформи ЦК КПРС до XXVIII з'їзду, тобто програма гуманізації, демократизації суспільства. Вона практично не критикувалась, а відносно Демократичної платформи, скажімо, навіть у вступному слові було приблизно таке сказано, що Демократична платформа — це розкол партії, наміри похоронити Компартію України. Дніпропетровськ каже: «Разлагает партию изнутри», Миколаївська область: «Забрать партбилеты у наших демократов сегодня, завтра». «Почему они до сих пор члены КПСС?» — запитував офіцер прикордонної застави. Й інші можна навести цитати.

Скільки тут політичного розуму і культури, скільки в цьому демократії — хай уже кожен з нас судить на свій розсуд про культуру і відповідальність.

Виходячи з тріади, більш розумно і відповідально було б, на наш погляд, не закликати до розмежування, а добиватись ідейної єдності і співставляти позиції, щоб була конкретизація, конкуренція не адміністративних заходів і політичних ярликів, а аргументів. Доказовість щоб була, врешті-решт, в нашій партії. І на Україні теж коли-небудь.

Інтелектуальний пошук, мозкова атака потрібні для вияснення перспектив комуністичної і соціалістичної ідеї саме в нашій республіці і в кожному обласному центрі. В країнах соціалістичної орієнтації і світовому комуністичному русі. А про це якраз мова не йшла вчора і сьогодні не йде.

В документах партклубів записано: «Партклуби ставлять собі за мету об'єднання комуністів, які на ділі прагнуть корінної перебудови партії і суспільства». Тобто вони, я думаю, не найгірші комуністи, зневірилися у спроможності ЦК і комітетів на місцях врятувати партію. А вони бачать, що робиться не тільки в країні, а і в наших сусідів. То треба просто ж розібратись, хто більш правий, та й судді хто, з яких параграфів вони будуть судити. Та ще ж ніхто не знає: через 2—3 роки, чи через 10 років, які будуть долі нинішніх суддів.

Що партклуби Києва, скажімо, просять? Вони, так як і ви, проти фракцій в партії, розуміють, що це розмежування і дійсно розкол. Вони проти демократичного централізму, перш за все у самих демократів, тому що й тут хочуть вертикальну структуру мати. Тобто ми, комуністи України, хочемо, щоб народ України знав, що комуністи України думають перш за все про свій рідний український народ, без всякої централізації в даному випадку, якщо вона навіть в Демократичній платформі.

Потім, ну що вони такого просять? Вибори після з'їзду. А хто їх не просить? Вони просять взяти участь у підготовці з'їзду, в засіданнях цього пленуму. Так що тут дикого, хотілось би знати, якщо комуніст хоче послухати або брати участь у підготовці пленуму? Ну і ще — голосувати по партійних платформах і багатомандатних округах. То треба вияснити, у кого краща пропозиція.

І ще. Що це за демократична практика у нас? На попередньому пленумі погрожували погромами, та на мітингу ніхто з присутніх не виступив. Під вибори — військові маневри, нині — погрози відлучення від партії.

А хто знає сьогодні, хто правий і де істина? Тепер уже, не через 50 років, а кожних 2–3 місяці позиції верхів теж змінюються, будь то 6 стаття Конституції, суверенітет республіки чи, скажімо, президентство. І хто знає, хто в якому становищі буде.

Або, де право комуніста, де воно пропало — відстоювати свою позицію. Навіть застарілим Статутом це право гарантується. І потім, індивідуальний пошук комуніста. Він повинен збагачувати платформу партії. Врешті-решт, марксизм-ленінізм — це вчення прогресу, а не захисту догм і слабких політичних лідерів.

Вважаю, найбільше зло сьогодні, найбільший екстремізм — це консерватизм і махровий догматизм. Саме вони, а не студентство чи демократи, руйнують партію з середини. В тріаді — відповідальність. Є таке? Немає і не було. Відповідають низи. Ми заложники у народі, якщо відноситись до низів, некваліфікованих рішень і партіапаратних штук. Хто відповів за революції обласного масштабу, хто відповів за те, що партію привів до поразки на виборах? Реальність саме в тому, що не думали, не гадали, а треба вчитись працювати не стільки в умовах безвладдя, а вже й в опозиції. Про це якраз ніхто не вчить, як працювати. Які тут установки ЦК і в чому вони полягають, нам невідомо.

Зрозуміло, що тепер не партія над Радами, а партія в Радах, тобто тепер для партії головне — комуністи-депутати, а не комуністи в партіапараті. І їм треба створити умови, працювати усією партіапаратацією, щоб їх підтримували депутати і підтримав цих комуністів народ.

Коли будуть результати, народ знову повернеться через комуністів-депутатів до довіри до всієї партії. Позитивною діяльністю, а не внутріпартійними репресіями, не боротьбою зі своїми одномудцями чи народом треба відтворювати цей авторитет.

Криза в партії. Ну і що ж — це теж форма розвитку. Раз виявились неспроможними, в тому числі і в цьому залі, інтелектуально і організаційно на інший шлях. Ми інший шлях не запропонували нашому народові і нашій партії. То кого звинувачувати? Без паніки. Я думаю,

треба йти в люди. Тільки і сьогодні читали листи. Товариші, перестаньте прикидатися, читати чийсь листи, казати, що ви знаєте думку простих людей. Майте свою думку. І думки простих людей ми не знаємо. Треба подивитись, як вони живуть, тоді б узнали.

Я вважаю помилковим, що не спростовані на нараді установки і думки щодо того, що «уход от демократического централизма и производственного принципа — смерть партии политической», «ми не можемо переходити на територіальний принцип».

Потрібно підтримувати партію у виробничих партійних осередках. Звичайно, це необхідно, але головну увагу приділяти політичній боротьбі і лідерству не тільки у виробничих округах, а й на території. Тому тепер, коли партія в Радах і не одна, територіальний принцип стає пріоритетним багато в чому, і це треба, врешті-решт, зрозуміти.

І ще про одне. Ми інтелектуальну еліту сьогодні хочемо вигнати з партії. Я знаю багатьох із них, багато хто з цих людей не виходить, а бореться за партію. Це теж треба зрозуміти. Якщо ми не будемо підтримувати людей, які думають інакше, то ми загубимо партію, як це було в 1930-і роки. І це буде інтелектуальна катастрофа. Мені здається, що тінь Брежнєва над нами, товариші, вже два дні підряд.

Не зрозуміла нас інтелігенція або не розуміє. Так і робітники ж виходять з партії, і офіцери запасу виходять. А селяни, напевно, мають право створити свою партію, зважаючи на результати зближення села і міста.

На жаль, ні та, ні інша платформа поки що не відображає стан суспільства.

В них багато констатації. Сьогодні всі просять, щоб Горбачов приїхав і допоміг розібратися або врятувати, в обох платформах багато констатації, та мало реальних практичних кроків по перетворенню нашого суспільства. Так що потрібно одне — не розмежування, а об'єднання зусиль заради пошуку.

Я, секретар райкому партії, вбачав у цьому заклик до вождів: схаменіться! Будьте правильними! Натомість від професора комуністичного будівництва — авторитетного і знаного, — чекав на пораду, одержав лише критику ... без жодного поступу вперед.

В. М. ОРЛОВ

(професор, завідуючий кафедрою партійного будівництва Київської вищої партійної школи)

Сьогодні в науковому середовищі, поміж суспільствознавців багато розмов ведеться про Бернштейна, про повернення до нього, про його знаменитий лозунг: «Кінцева мета ніщо, а рух — усе». Мені здається, нам треба чіткіше визначитися в цьому. Соціалізм — це кінцева мета на певному етапі? Так. Це рух, процес? Так, процес, який коригує якість шляхи досягнення цієї кінцевої мети. Отже, соціалізм — це і мета, і процес. Мабуть, про це чіткіше треба сказати. Але в цілому проект Платформи ЦК КПРС може бути основою для згуртування партії.

Я особисто всією душею підтримую ту настанову, яка прозвучала вчора. І ту, що я прочитав у постанові Секретаріату ЦК Компартії України про розмежування. І не треба нас лякати, Іване Миколайовичу Салій. Ви нас лякаєте тим, що буде через 50 років. Мабуть, не треба красуватись в історії. Не треба дивитись на себе з позицій того, а який же я маю вигляд. Такі люди в політиці люблять більше себе, ніж народні маси і саму політику як діяльність. Треба вести політику, яка відповідала б інтересам партії і народу.

У нас тепер з'явилося чимало людей, які на хвилі різко зрослої політизації і активності людей хочуть за всяку ціну прорватись до влади. Їх тепер багато в Москві, в Ленінграді, на жаль, у Свердловську, де обстановка непроста. Та й у нас вона непроста, особливо в західному регіоні. Я здивований виступом академіка Підстригача, який, може, з позицій математика і правильно виступив, але з позицій комуніста з Львівського регіону, в якому на виборах провалилась партійна організація, мені, здається, повинен був інакше виступати. Як же у Львові це сталося, які причини цього? Ну, я розумію першого секретаря обкому товариша Погребняка. Він нас, у тому числі й мене, як гостя Пленуму, умовляв на попередніх пленумах: «Усе, добре, усе, що ми робимо, то добре». От вам і «добре». Це неминучий підсумок.

... Я уявляю, що нам треба проаналізувати підсумки виборів. У мене створилося враження, що під час виборів у нас не було зовсім ніякої тактики. Дивна річ! Французькі, італійські комуністи збираються, виробляють свою тактику у виборах, аналізують їх підсумки. Ми ж,

уперше проводячи вибори в таких умовах, зовсім не виробили потрібної тактики. Адже установка була на блок комуністів і безпартійних, а довелося вести боротьбу з іншими політичними силами. Тому комуністи з комуністами боролись, а «Рух» та інші сили потирали руки, так би мовити, і дивіденди здобували. Хіба це не так? Нам треба глибоко проаналізувати і винести уроки. Висновки треба робити, що справді потрібно для масових кампаній, що справді потрібно для того, щоб завоювати маси і на наш бік.

... Я не знаю, чи знайдеться суддя на товариша Єльцина. (Я чомусь, коли говорю «товариша», у мене язик не повертається. Чи товариш він мені?). Я сам чув, як він закликав: «йдіть до райкомів, влаштовуйте мітинги, вимагайте скинення цього райкому, а потім до наступного йдіть». Чи не за цим сценарієм у нас пройшли на Україні обласні революції, перед якими на якийсь час і ЦК КПРС заціпенів. Адже виступ товариша Разумовського по телебаченню з цього питання — це ж сором і ганьба. Він не витримує критики.

... Мені дуже докладно розповідали, як проходила Московська конференція партклубів 21–22 січня, яка породила цю платформу. Доповідачем був Ю. Афанасьєв, який сказав, що треба партію ліквідувати не тому, що вона зробила прорахунки, а тому, що вона — ленінська партія. Він це висловив і на III з'їзді Рад. Там же, на конференції, Попов виступив і звернувся до присутніх: «Що нам робити? Залишатися в Цій партії чи виходити?», його поправили Станкевич і Малюгін, сказавши так: треба залишитися в цій партії, щоб підірвати її зсередини, оволодіти її будинками, засобами масової інформації тощо. Це ж факти, товариші.

Ю. О. ОЛЕНЕНКО
(міністр культури УРСР)

Адже досі не подолано формалізму, бюрократичного ставлення до питань культурного будівництва, не забезпечено нормального матеріального буття працівників культури, зміцнення вкрай жалюгідної матеріально-технічної бази закладів. Та й як може бути інакше, коли на культуру виділяється 1,2 відсотка державного бюджету, коли, крім залишкового принципу, впродовж багатьох років діяла ще й жорстка заборона на будівництво всіх без винятку об'єктів культури.

Ми не можемо сьогодні не згадати й про те, що оті постійні багаторічні спроби заощадити якісь копійки на культурі відкинули нас на останні місця в Європі по кількості музеїв, професійних художніх колективів, театрів, виданню книг, дитячих музичних та інших мистецьких учбових закладів. Із 120 тисяч пам'яток історії та культури на Україні так-сяк доглянуто лише 40 тисяч. А з рештою стан справ такий, що при нинішніх мізерних асигнуваннях і потужностях реставраційної бази незабаром реставрувати і відроджувати просто вже не буде чого.

Показово, що жодне з прийнятих за останні п'ять років партійних рішень з питань культури в повному обсязі не виконано.

Особливо з тих питань, що стосувались будівництва, матеріально-технічного забезпечення, поліпшення умов праці.

От і говоримо ми сьогодні про занепад, духовну деградацію культури. І тим занепадом докоряють на всіх неформальних і формальних мітингах. Ось чому, я сподіваюсь, усі працівники культури України, усі, хто не байдужий до її долі, з розумінням і надією сприймуть програмні принципи діяльності Компартії України.

Брак культури (культури в широкому розумінні цього слова) позначається і на культурі промислового виробництва, і на екології, і на культурі велелюдних мітингів, де демократичні принципи і гасла спритно підмінюються анархічною безпринципністю, всездозволеністю, топтанням людської гідності.

«Парламент республіки: виступають кияни»

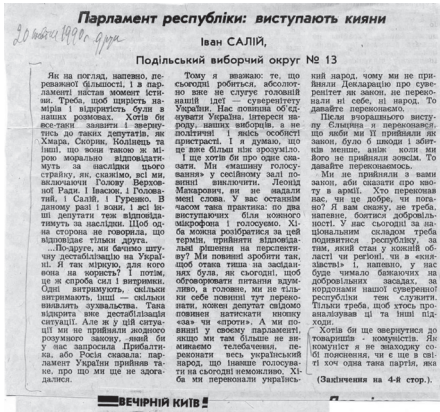
Газета «Вечірній Київ», 20.10.1990 р.

Іван САЛІЙ,

Подільський виборчий округ № 13

Як на погляд, напевно, переважної більшості, і в парламенті настав момент істини. Треба, щоб щирість намірів і відкритість були в наших розмовах. Хотів би все-таки заявити і звернутись до таких депутатів, як Хмара, Скорик, Колінець та інші, що вони такою ж мірою морально відповідатимуть за наслідки цього страйку, як, скажімо, всі ми, включаючи голову Верховної Ради. І Івасюк, і Головатий, і Салій, і Гуренко.

В даному разі і вони, і всі інші депутати теж відповідатимуть за наслідки. Щоб одна сторона не говорила, що відповідає тільки друга.

...По-друге, ми бачимо штучну дестабілізацію в Україні. Я так міркую, для кого вона на користь? І потім, це ж вигробування сил і витримки. Одні втримують, скільки витримують, інші — скільки виявлять зухвальства. Така відкрита вже

дестабілізація ситуації. Але ж у цій ситуації ми не прийняли жодного розумного закону, який би у нас запросила Прибалтика, або Росія скандинавія: парламент України прийняв таке, про що ми ще не здогадалися.

Хотів би ще звернутися до товаришів-комуністів. Як комуніст я не знаходжу для себе пояснення, чи є ще в світі хоч одна така партія, яка б так захищала своїх слабких лідерів. Ми захищали то Черненка, то інших, не буду нагадувати прізвища. Зараз захищаємо Рижкова, який, зрозуміло, вже не підніме економіку, захищаємо Масола і наш уряд, який на сьогодні фактично не має ніякої концепції. Якби ми знали, що хоче наш республіканський уряд в економічному плані, у нас сесія йшла б інакше. А так ми що завгодно розглядаємо, що запропонували, особливо на ніч. І це про одне. Звертаюся до керівництва і ЦК нашої партії, до комуністів.

Майно партії. Найзацікавленішим у тому, хто сьогодні хоче розібратися з майном партії, є сама партія, її комуністи. Ми зацікавлені сказати чесно: це наше, а це не наше. А не навпаки, щоб на нас насідали інші партії, які, напевне, теж хочуть щось поділити. А ми самі приймемо рішення, що належить не партії, партіям. Звертаюся до лідерів інших партій — Лук'яненко і тих, хто представляє республіканську і демократичну партії: товариші-некомуністи, розкажіть про свою партію, не критикуйте мою, в якій я 25 років. Сьогодні складно в ній дійсно перебувати, і це вже не честь і не героїство вийти з неї.

Ви розкажіть з цієї трибуни, Сергію Головатий, якщо ви керуєте Рухом у Києві, що позитивного вже киянам зробила ваша організація. А Левко Лук'яненко нехай скаже, що він для народу України сьогодні позитивного зробив. А тоді вже як депутат або як громадянин розкажіть, які ви маєте претензії до комуністичної партії.

Дякую вам за увагу.

«Реформатор»

Газета «Комуністична вахта», №7 (2157), 20.02.1990 р.

«Кожна зустріч з Іваном Миколайовичем Салієм — це подія.

Звичайно ж, найбільше навантаження при таких зустрічах щоразу припадає на нього, Салія. Проте ніколи його промови (часом й довгі) не схожі на нудний монолог академіста, не стомлюють слухачів, бо пробуджують у людей роботу думки, і розпочатий ним монолог рано чи пізно все одно переростає у діалог, дискусію чи навіть у полеміку.

І може, не всіма учасниками таких зустрічей усе сказане Салієм сприймається беззаперечно, однак безумовним є те, що байдужих після таких спілкувань з ним не залишається.

13 лютого трудовий колектив нашого заводу зустрічався з І. М. Салієм, першим секретарем Подільського райкому Компартії України, кандидатом у депутати до Верховної Ради УРСР, особою у нашому місті неординарною і дуже популярною.

Партійний працівник, громадський діяч, реформатор, людина контактна, ерудована, з ім'ям якої пов'язаний початок перебудови у нашому місті...

Тому нам, комуністам, слід йти разом з усіма, хто за оновлення. У тому числі і з РУХом, з його демократичним крилом. І буду радий, коли ця радикально

Реформатор
Кожна зустріч з Іваном Миколайовичем Салієм — це подія. Звичайно ж, найбільше навантаження при таких зустрічах щоразу припадає на нього, Салія. Проте ніколи його промови (часом й довгі) не схожі на нудний монолог академіста, не стомлюють слухачів, бо пробуджують у людей роботу думки, і розпочатий ним монолог рано чи пізно все одно переростає у діалог, дискусію чи навіть у полеміку. І може, не всіма учасниками таких зустрічей усе сказане Салієм сприймається беззаперечно, однак безумовним є те, що байдужих після таких спілкувань з ним не залишається.

13 лютого трудовий колектив нашого заводу зустрічався з І. М. Салієм, першим секретарем Подільського райкому Компартії України, кандидатом у депутати до Верховної Ради УРСР, особою у нашому місті неординарною і дуже популярною.

настроєна частина РУХу буде не тільки підтримувати партію, а й сама вступити до неї. Я вестиму таку роботу, бо займаюсь політичною діяльністю.

... Відомо, що деякі положення програми кандидат у депутати Салій вже перетворив в життя. Зокрема, він разом з іншими депутатами Подільської райради прийняв рішення про звільнення від квартплати тих мешканців Подолу, які проживають у ветхих будинках.

Запитання: Чи буде відселено з території Києво-Могилянської академії Вище військово-морське політичне училище?

Відповідь: Так, безумовно. Це справа часу. Територія древньої Києво-Могилянської академії належить народові і на її місці буде створено незабаром історичний заповідник».

Т. Гирик.

«За партами ... апарат райкому»

Закон про мови: перші кроки на шляху реалізації

Газета «Вісті з України», №1, січень 1990 р.

«У 35-ОМУ НОМЕРІ НАШОГО ЧАСОПИСУ ОПУБЛІКОВАНО МАТЕРІАЛ “ЯК ВІДНОВИТИ АВТОРИТЕТ”, В ЯКОМУ, ВІДПОВІДАЮЧИ НА ЗАПИТАННЯ ЧИТАЧІВ, МИ РОЗПОВІДАЛИ ПРО ТЕ, ЯК ІДЕ ПЕРЕБУДОВА В ПАРТІЙНИХ КОМІТЕТАХ КИЄВА. АДЖЕ НЕ СЕКРЕТ, ЩО ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДДАНО ОСТАННІМ ЧАСОМ ГОСТРИЙ

КРИТИЦІ. СЕРЕД ІНШИХ РАЙКОМІВ БУВ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ І ПОДІЛЬСЬКИЙ.

СЬОГОДНІ ЦЮ ПАРТІЙНУ ОРГАНІЗАЦІЮ НАЗИВАЮТЬ ОДНИМ З ЕПІЦЕНТРІВ ПЕРЕБУДОВИ В СТОЛИЦІ РЕСПУБЛІКИ.

Пленум заявив: “Віддайте ресурси, встановіть справедливі податки і не заважайте працювати”.

Словом — “владу — виборним органам, а не апарату!”.

Як бачимо, про це говорить сам апарат.

...Йдемо до приміщення райкому. Восьма ранку. Робочий день починається через годину. Та в кімнатах вже по черзі спалахує світло.

Середа. Тому всі приходять раніше. Через кілька хвилин розпочнеться практичне заняття з української мови.

— Звичайно, ми всі володіємо українською мовою, — говорить перший секретар райкому Іван Салій. — Але як? Ніхто, мабуть, у всьому світі не зможе заперечити того, що наша мова розвинута і багата. Та яке наше щоденне мовлення? Здебільшого бідне. Треба взяти в активний словниковий запас те мовне багатство, яким володіє наш народ, література. І ми вирішили невідкладно цим зайнятися.

Скажемо, просто: інколи соромно перед людьми, коли чуєш виступ того чи іншого “лідера”. Тому як не погодитися з Іваном Миколайовичем? До речі, він теж серед інших в аудиторії. І столи, за якими сидять апаратники, без всякої натяжки нагадують парті.

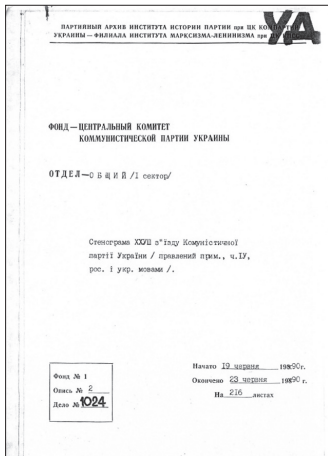
Віталій Довгич, кандидат філологічних наук, розпочинає “урок” з аналізу виступу першого секретаря на вже згаданому нами пленумі. Були допущені помилки, неточне вживання слів. Іван Миколайович, як і інші, занотовує все на папері. Робить це спокійно, на обличчі ні тіні образи. Згодом — черга інших вислухати зауваження.

Ще задовго до прийняття Закону про мови в Українській РСР Подільський райком Компартії України створював умови для формування мовного середовища у своєму районі. І найперше — діловодство. В районному комітеті партії воно було переведено на українську мову. Також рекомендовано партійним організаціям сприяти запровадженню українського мовного режиму в практичну діяльність трудових колективів. Хочеться згадати й те, що на базі Кобзарєвого будиночка, що зберігся в Подільському районі, створюється осередок Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Таке піклування партійного комітету про районний осередок не може залишитися не поміченим. Адже по сьогодні республіканське Товариство української мови імені Т. Шевченка не має свого приміщення».

Фрагменти стенограми XXVIII зїзду КПУ (мовою оригіналу)

Четвертий мікрофон

Василенко (м. Київ). Я письмово звертався в комісію, щоб запропонувати на посаду першого секретаря Секретарюка — першого секретаря Львівського обкому, а також від колективу будівельної орга-

нізації міста Києва, в якій я працюю, Салія Івана Миколайовича — секретаря Подільського райкому партії м. Києва.

Головуючий. Зараз висунуті наступні кандидатури. Дозвольте тільки прізвища називати тт. Гуренко, Кравчук, Ружицький, Овчинников, Івашко, Громов, Секретарюк, Салій.

Є така пропозиція, що в порядку висунення кандидатур розглядається кожна з них з такого розрахунку: на кожну кандидатуру, на кожного претендента виділяється до однієї години. Це ж не обов'язково ця година. 15 хвилин для виступу, до 20 хви-

лин, якщо це буде необхідно, але не більше 20 — відповіді на питання і потім до 25 хвилин — для виступів по кожній кандидатурі.

Салій. ...користуючись нагодою, хочу сказати, нашому партійному активу про інтерв'ю на лавці. Сама тяжка партійна робота — це давати оце інтерв'ю, та ще в нашій партійній обстановці. Коли мені довелося перший раз «Свободі» дати інтерв'ю по телефону — це 45 хвилин пройшло, як чотири. Я все життя буду пам'ятати, що вони виконали умову, яку наша преса не може виконати: у них виявляється такий підхід, тобто вони кажуть: «Ми відповідаємо за запитання, а ви вже повною мірою відповідайте слово в слово за свою відповідь». А ми ж звикли як: ми — начальство, що хочеш, відповідаємо, а потім журналісти вберуть у нас саме розумне, а як не було, то допишуть.

Тому Володимир Антонович Івашко правильно сказав, ніхто там нічого не заробляє. Це просто велика відповідальність, і прислали з Великої Британії відеокасету. У мене вона є. Цікавились, Володимире Антоновичу, що я про вас думаю.

Це мій самозахист — є можливість показати, тому що немає у нас іншої захищеності, щоб хтось чогось там не додумав. Нам всім треба не боятися роботи важких запитань, як мене лякали, не уникати цієї відповідальної роботи.

Наступне. Я вважаю і переконаний, що партія в нашому суспільстві сьогодні потрібна, але її треба докорінно оновити. Нові справи, звичайно, і ми в цьому не раз переконувались, повинні робити нові люди, але досвід і знання треба зберегти.

Я вірю, що в нас ще є передостанній шанс оновити Компартію України, це саме той другий етап, це саме той термін, який ми собі визначили. Я беру від марксизму-ленінізму, щоб не було там ніяких пересудів, на мій погляд, саме непохитне і вічне — це діалектика розвитку, відкидаю догми, це знаєте клятвозаклинання у вірності бездумно, це клятвoprиношення прикривається найчастіше бездіяльністю. Нерідко просто цими цитатами прикриваються бездіяльність і неспроможність вирішити складні справи. Я думаю, що за долю її народу повинна відповідати наша Компартія України з своїм Статутом і Програмою в рамках КПРС.

В ім'я партії я готовий бути в меншості, погано бути тільки вчотирьох, як на Верховній Раді, але я думаю, що Гуренко Станіслав Іванович, якщо йому не буде альтернативи при голосуванні, то він буде просто погано почуватися...

Я вважаю, що тут є різні пересуди, вважаю себе комуністом, який вболіває за майбутнє нашої партії, дітей і онуків, які будуть, і тому хочу розібратись і думаю, що кожен з нас шукає відповіді у нинішньому нашому суспільстві.

І ще кілька принципів для мене питань. Я вважаю, що, врешті-решт, ми повинні усвідомити і осмислити ту нову політичну систему, що народжується. Нова політична система і ситуація — це багатопартійність, це відкрита, гостра і щоденна боротьба за владу не тільки на виборах, але й щоденна боротьба у Верховній Раді, у всіх Радах. Я думаю, що нова політична система і ситуація, а ми тут на з'їзді її не дуже проаналізували, — це ствердження нових, не зручних для нас партійних сил... незалежних профспілок, «Рухів», робітничого і селянського руху.

На мій погляд, зараз ми дуже активно звинувачуємо центр, Москву. І перебудова не туди, і розвал партії, і гласність, і алкоголізм, і розвал економіки, все погано. Я себе запитую, хто повинен, або буде, ці питання вирішувати. За нашу республіку, за її народ повинен відповідати не Горбачов у першу чергу, і, звичайно, не Єльцин. За нашу

республіку повинен відповідати тов. Масол, тов. Івашко і, сподіваюсь, тов. Гуренко.

Але нам треба уникати звинувачень таких, що партія перебудову проголосила, а весь тягар хоче покласти на плечі нових Рад.

Я вважаю, що якщо Росія має свій Статут, свою партію, то нам треба ж бути теж якимось в формі тут. І це зовсім не виключає нашу спільну роботу в рамках КПРС. Але ж, я думаю, що різні ми республіки, різні завдання вирішуємо, треба мати свій Статут. Інша справа, який він буде за змістом.

Запитання. Вы в Верховном Совете входите в Демблок, по сути, оппозиции коммунистам Совета. Как вы считаете, в этой ситуации вы можете претендовать на пост первого секретаря ЦК Коммунистической партии Украины?

Відповідь. ...Я вважаю, що в Верховній Раді наша більшість повинна знати, що механічно голосувати, проводити рішення неможливо. Інакше ми знову нічого не зробимо. І тому треба, щоб в Верховній Раді був той чи інший центр, який би говорив лівим, що ви далеко вискакуєте і схаменіться. Який би говорив консервативній нашій частині занадто правим, що ради Бога, не забудьте, що сьогодні уже скоро наступне тисячоліття.

Запитання. Вы первый секретарь райкома, председатель, член горкома, депутат Верховного Совета, баллотировались...

Відповідь. Я вам скажу, що не треба хвилюватись за мене. Дійсно це багато навантажень. Я все-таки хочу поїхати, мене обрали делегатом з'їзду, в Москву. Я там жодного разу не був, мене якимось ніхто нікуди не брав далі, ніж в Київську область. І я хочу подивитись світ, де та Москва, я ні разу не був в Центральному Комітеті КПРС, тому що в нас такі відносини. Я хочу побачити, де цей будинок, ну що там поганого. А потім буде районна конференція чи, скажімо, пленум, ми всі ці питання вирішимо. Але я вважаю, що це процес, навіть передача повноважень, і важливо розставити кадри в конкретній ситуації, треба дати можливість претендентам проявити себе, а після цього нормально передати пост. Я хочу сказати, що ми порядок у себе тут забезпечимо. Буду потроху звільнятися від деяких обов'язків. Сьогодні у мене є результат, більш-менш справляюся з багатьма обов'язками.

Тому що багато років працював в одному місті, районі підібрані кадри та команда.

Запитання. Невже Ви щиро вірите, що Ви можете? А не здається Вам, що Ви себе переоцінюєте?

Відповідь. Я вам тоді казав і тепер кажу, для мене важливі не стільки наслідки голосування, скільки те, що я використовую велику можливість разом з вами проаналізувати все-таки стан ситуації. І я, ви бачите, абсолютно спокійно і виважено себе відчуваю.

Запитання. В случае Вашего избрания, какой будет принцип формирования аппарата ЦК?

Відповідь. Такий, як був в Подільському райкомі партії. Весь апарат ЦК повинен піти у відставку, тому що приходить новий лідер. А то по 20–30 років сидять на місці, і у Горбачова таке... Вони швидко там це діло якось препарують. Потім пройти виборним органам атестацію і серйозно оновитись. Інакше зміна одного лідера нічого не дає.

Запитання. Як Ви ставитесь до кооперативів в їх сучасному вигляді?

Відповідь. Так, як вони цього заслуговують. Дійсно, тут багато протиріч, тільки нам треба урівняти в можливостях всі наші сфери економіки, включаючи кооперативи. Зараз їх трошки вже на місце ставлять, але й без них теж не можна. Уже не можна.

Раніше було можна, зараз назад вертатись буде гірше.

Другий мікрофон

Мне хотелось бы поблагодарить тов. Салия за то, что он вывел из затруднительного положения не только первого претендента, но и всех нас здесь присутствующих.

Хто бажає висловитись, прошу. Бажаючі є?

Бегей (секретар Ленінського обкому партії м. Львова). Вже під кінець першого дня нашої роботи, мені стало ясно, хто буде першим секретарем. Думаю, що і в Станіслава Івановича, мабуть, ще й раніше не було сумнівів щодо цього. І так складається ситуація. Безумовно, судячи з виступу Станіслава Івановича і з його відповідей, людина, яка має великий потенціал. Але одне шкода, що цей потенціал буде використовуватись на благо тільки великої обласної партійної організації, оскільки він не бачить потреби у власному Статуті і Програмі партії. Цю

потребу бачить на сьогоднішній день Іван Миколайович Салій, і тому я закликаю голосувати за нього.

Перший мікрофон

Дело, конечно, коммунистов округа, наделивших мандатом делегата нашего XXVIII съезда Компартии Украины тов. Салия. Как относиться к подобного рода заявлениям, что он едет в Москву, поскольку раньше его туда никто не брал. Это дело его совести, а дело коммунистов избирательного округа к нему относится соответствующим образом.

Но я лично считаю, что свое выдвижение он использовал просто не то, что даже не практично, а очень практично, профессионально практично для того, чтобы использовать трибуну и изложить свои взгляды.

Спасибо.

Третій мікрофон

Гачечка (Волинь). Дорогие делегаты! Я вас прошу, вы не спешите отбрасывать кандидатуру Салия. Время сложное, требуется нестандартное решение. Вот по этим накатанным дорогам, сколько мы на съездах принимаем решения, постановления, они все не выполняются. Но по-моему, это тот человек, который может принять нестандартное решение...

Четвертий мікрофон

Шановні товариші! Іван Миколайович Салій мій колега і після останнього виступу я не можу просто не сказати про нього. Іван Миколайович Салій, товариші, дуже порядна, чесна і дуже ділова людина, і він це підтвердив тим високим авторитетом, який комуніст Салій має у м. Києві.

Тому я хотів би, щоб ви не зважали на ті звинувачення, які зараз прозвучали. І якщо ви маєте свою думку на користь Салія, то я думаю, що ви не зробите помилку.

Третій мікрофон

Гаєвський (м. Львів). Я категорично проти того, товариші, щоб на одного лити бруд, а іншого хвалити. Адже ми сьогодні говоримо про те, що партія повинна оновитися, що то буде за оновлення, коли придуть працювати всі ті, хто працював? Ми бачимо, до чого довела ця робота в західному регіоні, в якому стані сьогодні партійна обласна організа-

ція. А де принциповість Політбюро і тов. Івашка, і тов. Гуренка, і всіх інших, які приїжджали? Тов. Івашко взагалі до нас не приїхав, хоч ми його просили. І першого секретаря бувшого тов. Погребняка відправили отак собі легесенько на пенсію, написали як в застійні часи, які ми називаємо, що вийшов на пенсію, а хто буде відповідати за це все, що робиться сьогодні на Львівщині?

Я пропоную тов. Салія залишити в списку для таємного голосування, тому що Політбюро непринципово підходило до всіх питань.

Другий мікрофон

Бондар (Черкаська обласна партійна делегація). Люди четвертий день із хвилюванням слідкують за тим, чим ми тут займаємось. І люди чекають сьогодні, як ми вирішимо питання продовольчої проблеми, як вирішимо з житлом...

...І товари, яких немає сьогодні в магазинах. Люди чекають сьогодні, щоб ми дали їм віру. В що вірити, за ким іти, і що конкретно сьогодні зробити, щоб людям стало краще жити? А ми сьогодні торгуємось тут, я вибачаюсь, з товаришем Салієм концерт влаштували. Куди вже тільки не пропонують його. І я не знаю, яка буде чергова посада і куди, в яку організацію його будуть пропонувати. Тому давайте серйозно підходити, і я закликаю: давайте серйозно вирішувати питання, кому вручити долю нашої республіканської партійної організації і українського народу. Пропоную голосувати за Станіслава Івановича. */Оплески/*.

Головуючий. Будемо закінчувати, товариші?

Так, хвилиночку. Залишилося троє. Біля п'ятого мікрофона один і два біля четвертого. Дамо їм по хвилині і все.

П'ятий мікрофон

Иоффе (Луганск). Уважаемые товарищи коммунисты! Мы же сами сегодня виноваты в том, что у нас практически мог выступить один претендент товарищ Салий! Мы же ломимся в открытую дверь. Мы внимательно видели т. Салия на Верховном Совете. Ну, не поднял он сегодня планки. Хорошо, если бы у нас было 5–6 сильных кандидатур и было из чего выбирать. Мы сами виноваты: не воспитали и не выдвинули. Зачем сегодня устраиваем этот концерт? Мы же видели его на Верховном Совете и видим здесь. Охота человеку на трибуну — кто виноват?

Швакрук (Севастополь). Я, как говорят на Украине, дуже гарно познайомився з Іваном Миколайовичем во время засіданий сесії Верховного Совета. Лично я с ним не знаком. Человек, безусловно, талантливый, неординарный. В своей записке я написал ему: Иван Николаевич! Вы всерьез оцениваете свои шансы, либо используете столь дорогое время для саморекламы? Но записка к нему не дошла. Я считаю, что все мы сейчас добавляем ему популярности. Мы теряем время. Каждый сделает свой выбор.

Что до идейной убежденности, способности повести за собой республиканскую партийную организацию, то способностей у Ивана Николаевича недочет. Я глубоко заблуждаюсь, и более того — уверен, что он не способен этого сделать.

Я предлагаю кандидатуру товарища Салия в список не включать. Спасибо.

Күшнеренко. Товариші, протокол № 2, засідання лічильної комісії XXVIII з'їзду Компартії України по виборах першого секретаря, члена Політбюро, члена ЦК Компартії України від 22 червня 1990 року.

Лічильна комісія у складі голови, секретаря і членів комісії доповідає XXVIII з'їзду Компартії України, що в бюлетень закритого таємного голосування по виборах першого секретаря, члена Політбюро, члена ЦК Компартії України внесені кандидатури т. Гуренка Станіслава Івановича — другого секретаря ЦК Компартії України і т. Салія Івана Миколайовича — першого секретаря Подільського райкому Компартії України, м. Києва, голови районної Ради народних депутатів.

З 1696 делегатів присутні на з'їзді 1677 делегатів, взяло участь у закритому таємному голосуванні 1659 делегатів. При розкритті виборчих скриньок виявилось 1653 бюлетенів. З них лічильна комісія виявила дійсними 1650 бюлетенів, недійсними — 3. За підсумками закритого, таємного голосування кандидатури одержали наступну кількість голосів: т. Гуренко «за» — 1383... Проти 267.

Товариш Салій, «за» — 194, проти — 1456. (*Оплески*). Дописані прізвища Громов, Шевченко, Чернуха, Секретарюк по одному разу. Таким чином, першим секретарем, членом Політбюро, членом ЦК Компартії України обраний тов. Гуренко Станіслав Іванович. (*Оплески*). Є підписи: голова лічильної комісії, секретар і члени лічильної комісії.

«Парламент республіки: виступають кияни»

Газета «Вечірній Київ», 06.03.1991 р.

Іван САЛІЙ, Подільський виборчий округ № 13 (27.02.91 р.)

На жаль, вчора голова Верховної Ради не надав мені можливість виступу. Йому легше на півгодини раніше закрити засідання, ніж надати можливість виступу депутату. А я хотів запитати, Леоніде Макаровичу, хто пішов у відставку в республіці, хто і кого звільнив з роботи з «тріском», кого виключили з партії (КПРС, республіканської чи демократичної?) за те, що сьогодні економіку довели до краю піриви? І робимо вигляд, що нічого жакливого не відбувається в нашому житті. І взагалі, що ми тут розглядаємо, якщо так щиро і відверто поглянути? Вчора засідання парламенту було абсолютно непередбачене, і Леонід Макарович не знав, що з нами роботи. І це в той час, коли люди хочуть працювати, а ми їх довели до відчаю. І ніхто не відповідає. Всі очікують, поки Центр збереться з духом і розумом. А центр далекий від наших потреб, від нашої долі, як ми бачимо, не зовсім вже такий чуйний.

Ось невеличка фабрика на Подолі, її результати за січень жакливі. І це результат саме нашої роботи на чолі з головою Верховної Ради, який вже побував у Швейцарії, а дехто — в Італії. Так от, фабрика за січень реалізувала продукції на 178 тисяч карбованців. Збитки 90 тисяч, кредит 400 тисяч на зарплату, комерційна позика ще 150 тисяч. Це ж безглузда економіка. І тут не відповідає вже ні Горбачов, ні Єльцин, ні Афанасьєв. За це відповідаємо ми, депутати, комуністи, демократи і безпартійні. Саме ми, і я про це вам хотів вчора нагадати і нагадую сьогодні. Ми повинні рішуче зайнятися економікою, банківською системою саме республіки Україна, щоб ми навчилися самі і дали людям заробляти, а потім уже приймати рішення, наскільки звільни-

**Парламент республіки:
виступають кияни**

Іван САЛІЙ,

Подільський виборчий округ № 13
(27.02.91 р.)

Питання про національну банківську систему — це один з найважливіших завдань сучасної економіки. Як нам сьогодні задатися, сьогоднішній політичній ваті. Тут немає перешкоди — і Центр буде великий тиск і опір. Та, наважало, що ми повинні сьогодні рішуче підтримати пропозицію уряду республіки і конституційно забезпечити завершення внесення проєкту у верховну інстанцію — це і є принцип. Нині уряд і ми сьогодні на більше не давати, не спростувати, інакше ми хоробриші кроки. А вже в другому читанні — узгодити з тим альтернативним проєктом, який запропонував депутат Барбаро. А інакше не отримано, можливо, ні тоді, ні ніколи.

Потрібно активно і цілеспрямовано вже зараз працювати над введенням в дію цього закону. Можливо, догнати уряд уряду як по роботі конкретні заходи і щодо грошової одиниці і щодо формування власного заводу залізничного фонду. Потрібно монетарний дивізіон співробітників банківської системи, об'єднання, у нас же нічого цього нема — або об'єднати, або надалі, можливо, давайте розглянемо, хто, які роботи будуть отримати ділячки наші рішення.

Далі, треба чимало конференцій, фіналізація союзних, національних, автономних банків. Вони всі об'єднуються, стільки підприємств, об'єднання, асоціації, своїх ділянок власників. Врешті-решт

пішов у відставку в республіці, хто і кого звільнив з роботи з «тріском», кого виключили з партії (КПРС, республіканської чи демократичної?) за те, що сьогодні економіку довели до краю піриви? І робимо вигляд, що нічого жакливого не відбувається в нашому житті. І взагалі, що ми тут розглядаємо, якщо так щиро і відверто поглянути? Вчора засідання парламенту було абсолютно непередбачене. І Леонід Макарович не знав, що з нами роботи. І це в той час, коли люди хочуть працювати, а ми їх довели до відчаю. І ніхто не відповідає. Всі очікують, поки Центр збереться з духом і розумом. А центр далекий від наших потреб, від нашої долі, як ми бачимо, не зовсім вже такий чуйний. У Києві, товариші, тількияк референдум на склав на 8—10 мільйонів за старими підрахунками, і це в той же ранку, сам бачив, мери відмічав, падає, виступає, гріються. І ніхто нічого не продає. Платився, що, мовляв, тимчасові діні ввезти! Коммерційні цілі? Аукціон! Ну все ж лежить, все ж зупинили. То яна ж тоді наші з нами діяльність! Боями дель роботи 35 підприємств роботи в Києві. Далі, треба на 200 тисяч карбованців.

Хто спав, який виступати будемо сквати? Його всі сьогодні збиткові, практично всі державні підприємства! Ос, невеличка фабрика на Подолі. Її результати за січень жакливі. І це результат

ти жінок, скоротити їм робочий день. Хочу, щоб всі жінки працювали менше, тільки для цього давайте чоловікам подовжимо робочий день на 2 або на 4 години. А поки ділити нічого...

«Америка очима депутата.

Іван Салій. У кого що болить...»

Газета «Вечірній Київ». 11.06.1991 р.

Важке становище моєї Батьківщини, безправ'я народу, принизливі дефіцити, чорнобильське лихо, гарячкуваті пошуки виходу з цього занепаду, а в результаті лише розмови, розмови...

Такі невеселі думки не покидали мене під час тривалого перельоту до Америки, де я ніколи не був, і котра видавалася мені трохи химерною.

Довго і болісно осмислюємо ми сьогоднішню ситуацію. Вже й «з окопів вийшли»: хто на вулиці, хто на мітинги, хто на страйки. Але все ходимо по колу навколо проблем, блукаємо, один від одного захищаємось КрАЗами, самоскидами, змопівцями...

Побачене весь час порівнював та приміряв до нашої ситуації, до психології, проблем. Згадувалась думка Леніна (вже потім, після повернення, віднайшов її в повному зібранні творів): черпати обома руками хороше із-за кордону: радянська влада + прусський порядок залізниць + американська техніка та організація трестів + американська народна освіта = соціалізм.

Сотні зустрічей, тисячі вражень, але головне, що було в моєму настрої та відчуттях, — якомога швидше повернутись додому і хоча б щось змінити на краще. Це позначалося на моїй поведінці, бо намагався все випитати, занотувати в товстому записнику, осмислити деталі. При цьому болісно було чути поради колишніх наших співвітчизників, в тому числі і подолян, які на своєму житті порівняли два полюси цивілізації. «Не дуже старайся і не надійся, — застерігали вони. — За краще —

мовчи, що був в Америці, що бачив і про що дізнався, бо нічого в тебе, "комуняки", не вийде».

І, напевне, щоб зовсім мене приголомшити, вони поночі (близько 22-ї години) вели мене до овочевого магазину, де без черги ми могли купити, чого душа забажає: і сливи, і суніці, і кавуни, і дині, і зовсім екзотичні для нас ананаси, ківі, кокосові горіхи, не говорячи вже про звичайні груші, яблука, банани, лимони, апельсини, свіжі огірки, помідори... І все добірне, найкращого ґатунку. Яке співвідношення цін — то інша справа. Головне, що товар є, і люди мають за що його купити.

Найперше, що я виніс для себе, — це треба дивитись на Америку спокійними очима, не втрачаючи гідності і не вдаючись до плазування чи жебракування. Не ідеалізувати все, але й не відкидати корисний для нас досвід. Настав час компетентних, відповідальних і рішучих дій, і цей шанс для оновлення нам треба використати обов'язково. Бо і життя одне, і кожна людина має право бути щасливою і заможною. Від усвідомлення цього ще більше щемить та болить, надто, коли люди звертаються як до голови районної Ради чи депутата Верховної Ради (тільки на останній прийом завітало більше 30 чоловік) за найнеобхіднішим: житлом, продуктами, будматеріалами, врешті по грошову допомогу. Просять допомогти, а допомогти-то нічим, а якщо і є, то немає прав. І це безсилля доводить до відчаю і тих, хто просить, і того, хто не в змозі допомогти.

... Розуміючи, що без національного банку, власної валюти, митної служби нам не вибратись із економічного занепаду, я переконався, що то не головне, скільки президентів чи міністрів мати в країні. Головне — це відносини власності і мотиви до праці.

Підприємливість, стимулювання економіки — ось нинішня нагальна потреба.

12.06.1991 р.

На прикладі Сполучених Штатів я переконався, що якщо дати людям чесно заробити, особисто зацікавити кожного, не гальмувати їхню ініціативу, винахідливість, енергію, то від цього виграє і країна, і той, хто працює на її збагачення.

В Америці працювати не соромно, не соромно виконувати будь-яку роботу. Ким би ти не був: двірником, водієм, продавцем, адвокатом, за хорошу роботу тобі вдячні і добре платять. А заробляти гроші — теж не соромно. Вирішальним фактором є не членство в партії і не пресловута п'ята графа. Головне — пройти тестування, мати кваліфікацію. І якщо ти не ледар, добре працюєш — чи розумово, чи фізично, — то ти маєш достойне, забезпечене життя. Тому не раз повторювали мої колишні співвітчизники, що в Америці важко працюється, але легше дихається.

Вражає, з якою відданістю і самовіддачею люди служать своїй фірмі і своєму роботодавцеві, себто — хазяїну. За це тебе матеріально заохотять і згодом, як матимеш бажання та вміння, можеш відкрити власну справу, стати роботодавцем. Роботодавці там і в ціні, і в пошані.

Звідки так стійко у нас укоренилося: вимагати, відбирати, ділити, а не давати і примножувати?

Житла там, у Америці, вистачає всім (це — найболючіша проблема на Подолі). І не якогось там собі, а добротного. Переважна більшість городян проживає у власних одно-, двоповерхових котеджах без огорож і парканів, без городів і садів, без худоби і птиці. Бо навіщо ж? Усе є в магазинах. А біля будинку — охайно підстрижені куці, зелені гаєчки, гараж для автомобіля.

У тій дивній Америці багато чого різниться від нашого. Не чути, як ревуть двигуни автомобілів, не димлять вихлопні труби, вдосталь бензину (хоч, як на мене, він дорогий). Та їздять усі. Автомобілів — як мурашок у мурашнику...

Питна вода — чиста, як сльоза, — продається в чудових літрових чи 10-літрових прозорих ємкостях, що не йде ні в яке порівняння з нашими чорнобильськими умовами. (А використати численні мінеральні джерела на Закарпатті нам просто в голову не приходять).

Все продумано і доглянуто. Навіть сміттєвізні машини виблискують хромованими дисками коліс і свіжовифарбованим білим корпусом так, як у нас пожежна машина взірцевого варіанта.

Роздержавлення, приватизація торговельних закладів — це реальна передумова до насичення ринку товарами.

Важко і боляче проводити паралель з нашими магазинами, з їх порожніми торговельними площами. Навіть у ювелірних відділах товару вистачає на годину-дві, а потім вродливі дівчата-продавці величаво охороняють прилавки, дехто в'яже, дехто книжку читає, замість того, щоб шукати товар по всьому світу, організувати власний промисел. Іноді сидітимуть без роботи і не приберуть, а чекатимуть, щоб прийшла прибиральниця. І ремонтом не займуться, допоки його не зроблять будівельники.

В коловороті вражень мені хотілося знайти відповідь: чому в Америці, яка сама по собі дуже багата, продаються товари звідусіль, особливо китайського, японського, корейського виробництва. Тільки наших, радянських, там вкрай мало. Бачив лише гречку та горілку.

Чому ми не можемо — чи боїмося? — наситити наш ринок імпортними товарами? На нашу пайку товарів у світі вистачить. І, до речі, зарубіжні торговельники, особливо наші колишні співвітчизники, думають, як їх завезти до Радянського Союзу, шукають кожну можливість, щоб при цьому і самим мати вигоду, і нам дати заробити.

13.06.1991 р.

Тим, хто був лікарем чи інженером у Радянському Союзі, доводиться розпочинати з водія чи двірника, солити оселедці чи квасити яблука. Але, зрештою, їх працьовитість, витривалість, невибагливість до комфорту незмінно пробивають дорогу до визнання їх здібностей і обдарованості.

Американці вже самі шукають серед вихідців із Радянського Союзу спеціалістів в галузі програмного дослідництва, математики, фізики, хімії. Вважається що радянський програміст — найкращий програміст у світі. Він володіє фантазією, в нього немає того, що мають надміру американські інженери — прагматизму, який стримує розвиток.

«Якби в Радянському Союзі посади і блага розподілялися відповідно до розуму і старанності, то в ньому теж був би порядок».

Не можна не помітити, що жодна справа там не обходиться без посередників. Між виробником і ринковою торгівлею обов'язково є з'єднуюча ланка, яка працює на якісний кінцевий результат.

Негативно ставитися до посередництва — значить не розуміти бізнес, це безкультур'я в бізнесі, вважають американці. Маклерські, брокерські, дилерські, аудиторські контори, глибоко вкраплені в господарчий і економічний організм, користуються заслуженою пошаною, а відтак і високою оплатою за послуги.

Відверто кажучи, під час своєї заморської поїздки мені не раз доводилося відчувати гіркоту за свою країну, за її безталання і біди. З часом мого перебування на далекому континенті співпала трагічна дата для мого народу — п'ята річниця чорнобильського лиха. І я безмежно вдячний тим американцям, які поставилися до нашого горя, як до свого власного. Ніколи не забуду біль і співчуття в очах учасників мітингу в підтримку жертв Чорнобиля, який проходив 26 квітня в Бостоні, і співчуття жителів міста до долі 6-річного Володі Малафійка з Чернігова, який прибув до Америки на лікування від лейкемії. Він тут, у Бостоні, поки що єдиний з тих, хто постраждав від катастрофи на ЧАЕС. Фотографія обліслого від радіації хлопчика у вишій українській сорочці з'явилась у всіх місцевих газетах як пересторога і заклик бути пильними щодо ядерної енергії. Одна ін'єкція, яку роблять в спинний мозок Володі, коштує 1000 доларів, а за 1 день лікування в клініці треба платити ще 500 доларів. В Бостоні на це гроші зібрали, бо людське серце повинно відгукуватись на чужу біду. Вважаю обов'язком висловити глибоку вдячність українській діаспорі, представництву України в Об'єднаних Націях за цю милосердну роботу.

Я не можу не згадати ще про одну рису, яка є визначальною для американського народу. Це — їх патріотизм.

В ірландському аеропорту Шенон нам зустрілися американські солдати, які поверталися з Іраку до Америки. Охайні, акуратно підстрижені, бадьорі, вони жваво про щось розмовляли зі своїми колегами по зброї — дівчатами, теж в солдатській формі, які нарівні з чоловіками відбувають військову повинність і складають приблизно 1/5–1/10 персонального складу тієї військової частини, яка поверталася в США. Око стороннього спостерігача одразу вловлює чисті товариські стосунки між військовослужбовцями протилежних статей, без натяку на будь-які непристойності.

На рукаві уніформи американського солдата — незмінний і обов'язковий атрибут — символічне зображення державного пра-

пора. Власне, таким способом, коли чи то приватні особи, чи фірми за своєю ініціативою вивішують державний прапор будь-яких розмірів, де хочуть і коли хочуть, проявляється американський патріотизм. А Вашингтонський обеліск, який велично здіймається у вінку 50-ти зіркасто-смугастих прапорів, викликає почуття гордості за приналежність до своєї вітчизни. Обеліск і навколо на щоглах — прапори. Ось і весь монумент. Але великої вражаючої дії.

Светри з прапором США з'явилися в продажі на 3-й день після початку іракського конфлікту. Багато фірм в ті дні безплатно роздавали прапори...

Мимоволі згадую, скільки мені, як посадовій особі, довелося вислухати різних інструкцій відносно того, що радянський і український прапори слід вивішувати тільки у визначеному місці і у визначені дні. І тільки вночі. І знімати теж вночі. Головне — не переплутати, який повинен бути ліворуч, а який — праворуч.

Але все-таки гадаю, що патріотизм полягає не в тому, з якого боку вивішувати державний прапор і де його краще розмістити: на сорочці, светрі чи джинсах. Головне, щоб твій прапор майорів гордо і щоб не було соромно за Вітчизну, за дефіцити і високі ціни, за Чорнобиль. Щоб, навпаки, радість сповнювала груди, що ти представляєш свою країну, свою Батьківщину.

... Я залишав Америку із задоволенням. І не тому, що на лацкані мого піджака виблискував жовто-блакитно-білий значок слухача Хофстра-університету, а тому, що знову побачив перспективи своєї роботи.

Треба працювати!

Працювати і не чекати милостиню від когось.

І все ж — чим закінчити ці роздуми?

На Андріївському узвозі — вернісаж. Вдивляюсь в людей. Бачу їх красу і талант. Переконаний: ці люди повинні жити краще, ніж американці.

Іван Салій.

«Наш образ у "Дзеркалі" Китаю»

Газета «Київський вісник», 07.08.1991 р.

Зі своїх ідеологічних висот та імперських амбіцій ми звикли ділити країни світу на «загниваючі» (тепер виявилось, вони — високорозви-

нені) та країни третього світу. Собі ж відвели роль єдинопрогресуючого укладу і свій шлях розвитку нав'язували іншим. Тепер бачимо, що ніхто не має права вчити інші народи. У кожного народу свої уявлення про сутність життя, своє розуміння щастя і розквіту, своя культура і філософія і за ним право вибору.

Я не їхав у Китай шукати недоліки, вчити уму-розуму (що траплялося спостерігати під час поїздки до колишніх країн соціалістичної співдружності), а через знайомство з досягненнями цієї країни пізнати шляхи вирішення наших проблем.

Суверенна Україна повинна торувати стежки-дороги не тільки, а, можливо, не стільки в Європу чи Канаду, а й на Схід. Там, на Сході, нас ще чекають, наші товари східним країнам ще потрібні, і співробітництво з ними може бути взаємовигідним, воно дасть можливість разом витримати жорстоку конкуренцію на світовому ринку товарів і послуг, куди ми так пізно направились слідом за Китаєм.

Хотілося збагнути: чому на певному історичному етапі ця земля являла собою приклад небаченого сплеску людської цивілізації, а сьогодні країна відноситься до малорозвинутих держав. У цьому — якась спільність долі обох наших народів: дві великі і надзвичайно багаті держави виявилися другорядними на фоні сучасного світу. Чому так? Людям важко побачити і оцінити себе зсередини, натомість можна багато зрозуміти, порівнявши своє життя з іншими.

Не раз задавався питанням, чим зумовлена така контрастність Китаю: в країні, яка сьогодні значно відстала від передових, свого часу винайшли секрети виготовлення пороху, паперу, фарфору, шовку? Забальзамоване кілька тисячоліть тому людське тіло збереглося так, що після віднайдення його в 1981 році лікарі змогли знову провести...бальзамування, але вже сучасне.

Древні реліквії — дивні витвори талановитих рук китайців — постійно свідчать про мудрість і велич нації.

Серед них — знаменита Велика китайська стіна — одне з чудес світу, яку можна розпізнати навіть з Місяця. Викладена з великих прямокутних плит та цегли, вона сягає 7–8 метрів висоти і 5 метрів ширини у своїй верхній частині, в'ється по рельєфу гір понад 6 тисяч кілометрів (як від Якутська до Києва).

Ми це вміємо, правда, своє життя не можемо організувати доцільніше. (Боюсь наше покоління буде розкритиковане нащадками ще більш глузливо, ніж сьогодні ветерани-комуністи). А хіба не тим самим займалася моя країна, коли укріплювала свої кордони з Китаєм упродовж більш як 7,5 тис. км (Кажуть, на це пішло 200 млрд крб, а які результати від цих витрат?).

Та й не тільки між собою і Китаєм ми здіймали «залізну завісу». А Берлінська стіна!

Однак китайці після лихоліть «культурної революції» раніше за нас почали розуміти, що не слід ховатися за стінами, а, навпаки, вести політику відкритості, встановлювати ділові контакти, співробітничати, бо це дійсно шлях до розвитку.

І ніяка стіна не стримає природного прагнення людства до інтеграції, до спілкування, і ніякі правителі не зможуть втримати свій народ за китайськими чи іншими залізними завісами. Нині в Китаї шукають будь-якої можливості для встановлення ділових зв'язків в усіх куточках світу. Їхні товари — якісні і надійні — дедалі більше наповнюють світовий ринок. А для збереження цієї тенденції китайці легко йдуть на контакт із зарубіжними бізнесменами, переймають передову технологію, вивчають кон'юнктуру, створюють умови, щоб зарубіжному партнерові вигідно і комфортно працювалося в Китаї. Готелі, банки, побудовані в Пекіні, навряд чи поступаються рівнем тим, які я бачив у Нью-Йорку. Кожне промислове підприємство має за правило випустити рекламний проспект про свою продукцію (це роблять на прекрасному папері і на високому поліграфічному рівні), в кінці якого неодмінно звертаються до друзів і всіх зацікавлених за кордоном завітати на фабрику, щоб обговорити шляхи співробітництва та інвестування.

Я досі не перестаю дивуватися, як могли китайці в невеличкому адміністративному центрі, який за значенням рівний нашому районно-

му центру, побудувати суперсучасний готель з водоспадом, штучною водоймою, що омиває його стіни, з прекрасним інтер'єром і телефонним зв'язком, не просто в номері — навіть у ванній кімнаті. Чи можемо ми уваяти подібну споруду, скажімо, у Вишгороді чи в Бородянці? Та навіть у великому і величавому Києві, зокрема на Подолі, — з його потужним і всезростаючим туристичним потенціалом, фактично немає жодного готелю. Б'ємося, пропонуємо вже кілька років створити багатофункціональний суспільно-культурний комплекс з бізнес-центром, з апартаментами та офісами.

Ніхто не відмовляє, але й не бере на себе ініціативу чи необхідну підтримку. До того ж не всім відомо, що для таких справ район не має ні прав, ані матеріальних можливостей. Не робиться — нехай, за це ніхто не відповідає ні в місті, ні в районі. Починаємо щось пропонувати — одразу запідозрюють щось не те. Самі не роблять й іншим не дають.

Гіркий приклад — будівництво готелю в «Замку Річарда» — окрасі Андріївського узвозу. З десяток років мучать цю споруду, а відтак, весь узвіз і гору Уздихальницю. Розвалити каретний дворик — зуміли, а побудувати щось пристойне — це занадто. Вже й теплотрасу підвели від станції метро Т. Г. Шевченка (2,5 км), у що вклали немало гроші, і лише тепер побачили збитковість об'єкта, а тому протягом останнього року будівельні роботи зовсім не ведуться. За цю справу, втрачену містом вигоду нікого з посади не зняли.

І знову те ж саме: якщо хочеш ЧОГОСЬ ДОМОГТИСЯ, ходи, плазуй, випрошуй собі роботу у того, хто не робить або не зробив справу.

20 серпня 1991 р.

Вся система освіти в Китаї спрямована на підготовку спеціалістів, які б вільно орієнтувались у світовій економіці і не відчували мовних бар'єрів з іноземцями. Якщо раніше пріоритетним було вивчення англійської та російської мов, то нині велика увага приділяється також і французькій, німецькій, японській мовам.

Я був здивований, коли дізнався, що при факультеті російської мови Уланського університету створено кафедру української мови. Організований також єдиний центр україністики та української культури

в Китаї. Але найбільше вражає, що спеціалістів з української мови, необхідну літературу вони знаходять не в Україні, а в Канаді.

Знайти перекладача російської мови не було проблемою навіть у невеличкому містечку та й практично на кожному підприємстві. А як у нас? В одному із своїх останніх номерів газета «Молода гвардія» вмістила публікацію, де йшлося про те, що німці запропонували за свої кошти навчити 5 київських лікарів методів генетичної діагностики. Але уявіть, що не знайшли таких, хто б володів німецькою мовою! Аналогічна ситуація на Подолі — запрошували навчатися у Франції з питань бізнесу, маркетингу. Але через незнання мови не поїхав ніхто.

У той час, коли в Україні навчається 27 тисяч іноземних студентів, 1300 аспірантів і біля 700 стажерів, з України за кордоном опановує науки лише 14 аспірантів та 104 студенти, з них тільки 71 чоловік — на постійній основі. Чи не штучно ми себе обмежуємо?

Сувенірами торгують всюди: на оглядових баштах Китайської стіни, всередині Довговічної пагоди, в музеї розкопок, знайдених у храмі Зенга. Ми так багато сувенірів не продаємо, бо їх стільки й немає. Китай же переживає своєрідний бум туристичної індустрії, тому використовується все, що може привабити туриста і одночасно принести прибуток країні.

У тому ж музеї, де демонструється унікальна реліквія китайської античної цивілізації — низка бронзових та кам'яних дзвіночків, якій більше двох тисячоліть, нам продемонстрували концерт музики на стародавніх інструментах. І на них виконали знамениту «Катюшу». Виявляється, звідки приїжджає делегація, пісні тієї країни і виконуються. Дуже вражає, коли за тисячі кілометрів від своєї домівки чуєш рідні звуки.

Був ще один випадок, коли ми пережили трепетне хвилювання і відчули тепле ставлення до нашої землі. Виступали китайські школярі і серед інших пісень з надзвичайним пафосом у зал полилося: «Мой адрес не дом и не улица, мой адрес — Советский Союз!».

Але прикро, що ми не привезли з Китаю жодного реального економічного проекту. Не тому, що китайці не хотіли, а через те, що ми не можемо їм щось запропонувати через неконкретність наших законів або й відсутність таких.

Отже, серйозно, дуже серйозно слід ставитися до Китаю, і, головне, — вже сьогодні. Бо якщо запізнимось, то втратимо шанс зробити крок до інтеграції в рамках світової системи розподілу праці.

І останній висновок. Надзвичайно корисними є подібні візити для людей, котрі вважають себе причетними до вирішення долі своєї Батьківщини, бо необхідно час від часу дивитись на себе в «дзеркало» інших культур. Не для самозамилування. Щоб порівняти, зробити висновки і краще зрозуміти себе.

«Іван Салій: роздуми про сьогоднішня.

Щасливим себе робить сам народ»

Газета «Вечірній Київ», 04.01.1992 р.

УКРАЇНА, тепер уже поза рамками імперії, шукає і повинна-таки знайти свій шлях до заможного і вільного життя. Які б вади не були у соціалістичної ідеї, слід сказати чесно: ми її не усвідомили і своєю невмілою практикою довели до абсурду. А нинішні надривні і сумбурні зусилля щодо революційного прориву до ефективної економіки та демократичного устрою держави, «повальне» введення ринкових відносин, буржуазно-демократична капіталізація суспільства в умовах нової ейфорії й догматизму можуть призвести до ще більш жорсткої кризи і страждань. Немає

ж ніякої гарантії, що ми успішно подолаємо труднощі, пов'язані з переходом до ринку.

Є й інша, теж важлива причина, яка спонукає мене висловити свої думки: днями Українське радіо передало рекламу про те, що з Одеси прямо в Хайфу відправляють кораблем моїх співвітчизників без будь-яких обмежень на вантаж, який вони везуть з собою, без пересадок і затримок.

В чому ж справа? Здобули-таки незалежність, а їдуть не до нас, а від нас. Хоч там, я це знаю напевне, вони живуть нашими пробле-

мами, дивляться програму ТСН, під час путчу в Москві цілодобово стежили за повідомленнями радіо і телебачення, в автомобілях слухають касети з нашими піснями, а подумки мріють, як би приїхати в гості на колишню батьківщину, а то й повернутись назавжди. За статистикою, з Подолу в цьому році оформили документи на виїзд 342 громадянина єврейської національності, а повернулось 7. Прецедент є, тому в Ізраїлі мене прискіпливо допитувало немало людей: чи матимуть вони право на колишнє своє житло, якщо повернуться в Союз, чи дозволять купити квартиру за валюту, чи відновлять пенсію?.. А тим часом передають листи, коротесенькі записочки знайомим, друзям, які залишились на покинутій батьківщині, доручають передзвонити їм і сповістити, що про них пам'ятають ті, котрі зараз в Ізраїлі. Просять український парламент прийняти закон про подвійне громадянство, а також виступити в Організації Об'єднаних Націй з вимогою про зняття рішення, що отоотожнює сіонізм з расизмом. Добре, що Л. М. Кравчук порушив це питання під час свого перебування в Нью-Йорку і Генеральна асамблея ООН підтримала цю пропозицію.

І все ж від'їжджають, і вже — кораблями.

Не так давно на Андріївському узвозі відбулося відкриття меморіальної дошки Григору Тютюннику. Зібралися рідні, друзі письменника, соратники по перу. Говорили про його трагічну долю, згадували, як він самовіддано боровся з ідеологічною облудою, насильством та наругою, що чинилися як над свідомістю кожної людини, так і в українській літературі. І тут раптом донеслося стривожене: «А чи не обіллять меморіальну дошку фарбою, як це вже було не раз зроблено вандалами ХХ століття з будинком Михайла Булгакова?» Допоки ж ми будемо воювати зі своєю пам'яттю і пам'ятниками? Зняли меморіальну дошку на будиночку Петра І — зробили вигляд, що її відправили на реставрацію. На стіні салону-магазину «Творчість» зафарбовували вже й свастику...

То що ми робимо і як будемо жити далі? Темпи будівництва житла зменшили чи не вдвічі, зате стали за безцінь його продавати. Раніше була зрівнялівка, котра вбивала всіляку ініціативу, але чи набагато краще зараз, коли йде змагання не за те, щоб більше заробити, а хто більше урве за безготівковим рахунком чи готівкою. І ніхто не хоче тут виявитись простаком, відставати, а всі намагаються рвати, рвати, рвати...

Рекет і побори, роздержавлення, що переростає на безсоромне розкрадання, — все це є, і потрібні відповідні запобіжні дії, але ніхто досі на себе це не бере. Ось ще статистика. Вбивств на території Подільського району в 1985 році було 3, важких тілесних ушкоджень — 9. В цьому році відповідно 14 і 18. Зате проходять пишні презентації фірм і з таким розмаїттям закусок та спиртного, що і в застійні часи не побачили б. З одного боку — безмежна розкіш одних, а поруч — нічліжки без гарячої води, денного світла і туалету для інших.

Для мене, як для депутата і голови райради, найважчим з робочих днів є четвер — день прийому з особистих питань, коли фактично 80–90% звернень людей пов'язані з житловим питанням, а ти відчуваєш свої обмежені можливості допомогти їм, і від цього біль і гіркота. А люди по праву, гарантованому соціалістичною Конституцією, вимагають пристойних умов життя, і від розпачу, що нічого не можна змінити, нерідко плачуть, їх жалібні сльози можуть розчулити кого завгодно, але якщо всім плакати, то від того з місця нічого не зрушиться, тому й доводиться обривати цей безкінечний потік гірких схлипувань, можливо, й занадто різко.

Де ще, окрім нашої некерованої держави, можна купити квартиру за 5–15 тисяч дерев'яних і тут же продати її за 60–230 тисяч карбованців, а то й за 2,5–25 тисяч доларів і помахати «дяде ручкой»? Тільки заради такого доходу дехто готовий поїхати і на край світу.

Зобов'язаний всі питання, пов'язані з єврейською проблемою, виставити на обговорення для пошуку цивілізованих рішень. Окрім всього, зізнаюсь, що кілька місяців тому, коли був в Тель-Авіві, побачив там таке, про що не можу не сказати. Не можу змовчати, що сам бачив, як автобусну зупинку із затемненого скла, лавки для пасажирів, що очікують автобус, мили шампунем. Під'їжджають двоє хлопців на фургоні, гумовими скребками та щіткою все миють, насухо витирають і через мить їх вже немає, а зупинка сяє чистотою і свіжістю. Без єдиного слова, без метушні, швидко й справно вони виконують роботу, яка б у нас вважалась дуже неprestижною. А їм не соромно. Скажу більше: влаштуватися двірником на Заході велика проблема. Колись, напевне, так буде і в Києві, а поки що у нас не вистачає шампуню, щоб голову помити...

Вони фактично досягли реалізації таких бажаних для нас принципів, як принцип взаємодопомоги, рівноправності, соціальної справед-

ливості, принцип «від кожного за здібностями, кожному за потребами». Тут праця — головна цінність, ідея достоїнства праці возвеличує найнепрестижнішу роботу.

Тут ще й сьогодні обходяться практично без грошей, відповідальність за всі потреби членів кібуца — від олівця до одягу, від меблів до холодильника і відео, від медобслуговування до навчання і аж до поїздки за кордон — бере на себе колектив. І навіть якщо кібуцник їде в гості за межі кібуца, то він отримує кошти на подарунок із загальної каси.

Тут розвинене самоуправління, демократія. Голова, секретар кібуца, обраний на рік-два, не користується привілеями, а, як і всі, чергує на кухні, охороняє кібуц, доїть корів. А там, де, віддаючи данину сучасному життю, ввели часткову виплату грошей, отримує їх стільки ж, як і кожен член кібуца.

Приклад кібуца на кордоні з Сирією. В 1924 році його заснували вихідці з Радянського Союзу, котрим вдалось дістатись сюди із заслань і в'язниць. Кібуц — це фігурально село-колгосп, компактно розміщений на безплідному камінні. Зовні обнесений колючим дротом, він охороняється озброєними вартовими. Приїхали сюди люди: землі обмаль, води — ще менше. Та створили квітучий оазис, малесенький рай для кожного, хто тут живе і працює. Мають тисячу голів худоби, і серед цього стада 400 — це дійні корови, кожна з яких дає до 10 тис. л молока на рік. Це далеко не рекорд, швидше — мінімум. Процес доїння корів в кібуці — захоплююче видовище, яке просто вражає.

З фонтану їх обмивають низу. В загоні дві дівчини і чоловік прикріплюють доїльні пристрої, а далі — все автоматично. На нозі у кожної худоби є електронний датчик, зв'язаний з комп'ютером, який фіксує її фізичний стан і кількість надоеного молока. Корова, за якою я спостерігав того вечора, видала 11,6 л молока.

Поступово кібуц почав приваблювати людей, його населення зросло. Купили 20 автомобілів, які розвозили вантаж по всьому району, побудували водонапірну башту, а також цех по виробництву дерев'яних ящиків. Потім — фанерну фабрику, для якої завозять деревину із Західної Африки. Держава не втручається в господарство кібуца і, головне, — не заважає. Тому вони почали вже випускати комп'ютерні доїльні системи оригінальної конструкції, які купує і Європа. Випуска-

ють автомобільні холодильники-підігрівачі на 300 мілілітрів, інвалідні коляски, і знову все це — на експорт. Запитую, як це вдається невеличкому кібуцу? У відповідь почув, що пластик закуповують в Гонконзі, двигуни — з Малайзії, а алюміній використовують свій. Отак! А ми своїм людям не те що торгувати — виїздити за кордон забороняємо. Навіть зараз існує певна упередженість, правда, не без підстав, щодо бізнесу з іноземними фірмами.

Найбільшою увагою в кібуці користуються діти та люди похилого віку. До речі, якщо раніше дітей зовсім відбирали з сім'ї, цілодобово виховували в громадських закладах, то тепер це визнано «перегибом», і на вечір дітей забирають додому, де вони спілкуються з батьками і ночують. А пенсіонери все одно безплатно намагаються хоча б по кілька годин на день попрацювати: у швейному цеху чи на інших дрібних роботах.

Я і до сьогодні — куди б не поїхав, поспішаю додому щось застосувати та опрацювую нотатки в статті та звіті.
 Переконався, повсюдно є повчальний досвід і філософія та політика, було б кому вчитись... моралі, етиці, реформам.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович, П. Порошенко — усі реформатори. Усі так себе позиціонують. Реформи, реформи, реформи... І лише кардинальні.

А насправді історія всього людства — це розвиток через реформи і війни, зміни системи управління і зміни лідерів держав через перевороти, включаючи військові, через революції, включаючи кольорові. В Україні через революції «Україна — без Кучми», «Помаранчевий майдан», «Майдан Гідності», через вибори і зміну правлячих еліт, що мало б уже дати потужний поступ, натомість поки що дало регрес і бажання усе почати спочатку...

Заклик «Так жити не можна» ще 100 років тому звучав, а 2013 року П. Порошенко проголосив: «Жити по-новому» — те саме.

В Україні знову і знову зміни до Конституції, знову утверджується ідея парламентсько-президентської держави, як у більшості країн Європи. Тільки у них парламентська, як у Німеччині, чи президентська, як у Франції, республіка, а ми не визначимося ніяк.

Президенти України, після «безправного» президента Ющенка, за будь-яку ціну домагаються ключових впливів, як президент В. Янукович, так і нинішній — П. Порошенко.

Парламент намагається обмежити абсолютизм президента, уникнути диктаторської схильності президентів.

Але український парламент, як парламент, ще визріває, він ще далеко недосконалий: коаліції аморфні і нестійкі, голосування ситуативне і забезпечується нерідко опосередкованим підкупом і т.д.

Та нам не варто захоплюватися парламентаризмом, скажімо Великої Британії. Просто слід зрозуміти, що наші нинішні суперечності їхнє суспільство почало розв'язувати років з 350–400 тому.

Легендарний **Олівер Кромвель** утворив та очолив парламентську армію, розгромив армію короля Карла I. Короля страшили в ім'я парламентаризму. Король до цього неодноразово розпускав парламент, був тривалий період без парламенту, в т.ч. був і Короткий парламент, бо, виявляється, гроші на війну ще тоді виділити міг лише парламент. Тобто парламент мав певні повноваження.

Олівер Кромвель (25 квітня 1599, Гантінгдон, Англія – 3 вересня 1658, Лондон, Велика Британія) — військовий керівник громадянської війни в Англії, прибічник парламентаризму, один з організаторів армії парламенту Англії в боротьбі з королівською армією, лорд-протектор Англії у 1653–1658 роках.

Запанувала парламентська республіка, яку очолив Кромвель і не назвав себе королем, а лише лорд-протектором... Вів війни і створив парламентську Британію Великою, приєднав Ірландію, Шотландію... Але розігнав парламент за законом «Шаблі».

Коли він помер, на похорони коштів у казні не залишилось.

Через два роки після поховання (1661 р.) тіло його ексгумували, повісили, відрубали голову, на списі підняли...

Боялися і ненавиділи за життя. Поквиталися.

Через 200 років у 1875 році в Манчестері встановили пам'ятник на повний зріст зі шпагою, а на місці спочинку голови Кромвеля встановлено пам'ятну табличку.

Михайло Дубинський.

«Олівер Кромвель: Англія без короля»

«Личности» №5 (21) 2009 р.

«30 января 1661-го в Лондоне из могилы извлекли тело О. Кромвеля, скончавшегося два с лишним года назад, и демонстративно повесили, а затем обезглавили...»

О. Кромвель, конспективно, але дещо детальніше:

- легендарний революціонер;
  - царевбивця;
  - творець непереможної імперії;
  - лорд-протектор Англії;
  - гроза ірландців, шотландців, голландців, іспанців та британських роялістів.
- Квітень 1653 року — полководець, що розігнав довгий парламент;
- 16 грудня 1653 року проголошений Лордом-протектором — «первым слугой Республики»;
- 3 вересня 1658 року помер; для похорону довелося брати кредит;
- 1660 рік — відновлення монархії — Карл II.
- Ірландія: англійські солдати не щадили ні жінок, ні дітей.

1628 року Олівера Кромвеля було обрано до парламенту. А через рік Карл I розпустив парламент і став правити одноосібно, запроваджуючи незаконні податі та переслідуючи пуритан. 11 років Англія не мала парламенту.

1640 року довелося скликати парламент для затвердження нових податків і запозичень, бо шотландці повстали...

Парламент грошей не дав, через кілька тижнів парламент розігнали — Коротким назвали.

Новий парламент уже в листопаді 1640 р. скликали, і він діяв упродовж 12 років.

22 листопада 1641 р. парламент прийняв «Великий протест», перерахував усі зловживання короля і вимагав, аби міністри звітували перед парламентом.

(370 років до нас!!! Вимагали, аби міністри звітували — чого й домагається нинішній парламент України).

Король — до парламенту, аби арештувати лідерів опозиції, ті поховалися. Міщани, озброєні хто чим, стали на захист парламенту (чи не аналог нашого Майдану?).

Почалась громадянська війна: король — парламент. У кожного своя армія.

О. Кромвель створив парламентську армію і переміг, армію короля та опозиціонерів вигнали з парламенту «по праву more».

30 січня 1649 р. — плаха і страта короля, його відтяти голову підняли, аби продемонструвати народові...

17 березня 1649 р. — парламент ліквідував королівську владу як «непотрібну, обтяжливу та небезпечну».

А тепер королева Великої Британії найшанованіша персона не лише в Англії, а й у світі.

А в нас — В. Янукович у Росії: чи то в Москві, чи то в Ростові.

Як на мене, Україна у процесі творення свого парламентаризму, захоплюючись європейськими зразками, має усвідомлювати, наскільки важким і тернистим був шлях до того парламентаризму, яким сьогодні вихваляється Європа. Безперечно, ми багато в чому відстаємо, позаяк штучно були вилучені з еволюційного процесу державотворення на багато років, блукаючи манівцями і шукаючи власного шляху до побудови того незбагненого світлого майбуття, що так і лишилося для нас на видноколі, як дивовижна *Fata morgana*. Та попри все, долаємо, намагаємося надолужити, хоча й втрачаємо; б'ємося, блокуємо, а президенти тим часом за кожного парламенту прагнуть стати у нас царями чи королями...

Мене постать Кромвеля спонукає також і до інших роздумів та аналогій.

Підкоряючи сусідні держави, завойовуючи фортеці, винищували в Ірландії захисників, тож в Ірландії з усього населення залишилася третина. Жорстокість часу.

Отже, коли ми намагаємось підкреслити жорстокість Петра I під час руйнування і нищення гетьманської столиці І. Мазепи Батурина, то варто усвідомлювати, що це відбулося лише через 60 років після тих подій. А кровопролитні битви Богдана Хмельницького — ті самі 1640–1650 роки. От і виходить: рубали

голови на той час і в Англії, і в Росії, і в Україні — в один історичний період.

Отак наближалися до парламентаризму.

І наш парламент — це «поле бою», публічна, емоційна, але незамінна легітимна воля народу, позначена значною мірою відсутністю політичної культури, а подекуди й елементарного виховання.

Президент Л. Кравчук свого часу дострокові вибори до Верховної Ради призначив, але й президентські, так само дострокові, витребував той самий парламент. Кравчук програв.

Парламент намагалися підкоряти усі наші президенти: і Л. Кравчук, і Л. Кучма, і В. Ющенко, і В. Янукович, і П. Порошенко. А розпочалося це давним-давно, ще тоді, коли, як стверджує Олександр Яковлев — ідейний натхненник перебудови М. Горбачова, затятий руйнівник соціалізму й кому-

Петро I — Петро Олександрович Романов (9 червня 1672, Москва, Росія – 8 лютого, 1725, Санкт-Петербург, Росія) — засновник Російської імперії.

Петро Аркадійович Столипін (14 квітня 1862, Дрезден, Німеччина — 18 вересня 1911, Київ, місце поховання: Києво-Печерська лавра) — російський державний діяч, прем'єр-міністр Росії у 1906–1911 роках.

нізму в своїй державі і партії, «после смуты 1905–1907 годов и выборов в I Государственную думу Россия стала страной “правового самодержавия” де-юре»*.

Свого часу дочка Столипіна, побувавши на засіданні I Думи, коли там виступав її батько, змінила своє уявлення про те, що депутати — то мудрі, з високими ідеями люди; те уявлення розвіялось, як ілюзія: «Депутаты на левых скамьях встали, кричат что-то с искаженными, злобными лицами, свистят, стучат ногами и крышками пюпитров».

...І сьогодні у нас тусують і б'ють черевиком генерала в обличчя. Але, з іншого боку, що ж то за генерал, який не здатен постояти за себе...

I Державна дума Росії, обрана на 5 років, проіснувала 72 дні. І в нашій новій історії подібне відбувається. Виходить, що нічого нового...

Після розгону I Державної думи ЦК партії есерів прийняв рішення про вбивство Столипіна. Та есерів випередили максималісти.

Будучи прем'єр-міністром, Столипін наполіг, аби його суботні прийомні дні були доступні для усіх. Уявляєте, Сталіна чи Андропова, та навіть Горбачова чи Порошенка, аби вони приймали в суботу без запрошення і без посвідчення звичайних громадян?

Переодягнені жандармами троє терористів-смертників з бомбами у портфелях обдурили охорону, та не до кінця. Їх все-таки зацідозрили. Портфелі-бомби кинули, стався потужний вибух: загинуло 29 осіб, на шматки розірвало і терористів, і невинних людей та поранено 25 осіб, серед них двоє дітей Столипіна. Сам Столипін

---

* Яковлев А. Сумерки. — М.: Материк, 2005. — С. 80.

тоді не постраждав. Однак і у відставку не пішов. Він умиряв та реформував Росію. Яка мужність та відданість справі!

Через тиждень, 19 серпня 1906 року затверджено військово-польові суди для випадків, коли злочини настільки очевидні, що вирок виконувався за 48 годин і через 24 години приводився до виконання за розпорядженням начальника гарнізону.

Але, виявилося, залякати неможливо. Бажаючих вступити до бойової організації есерів, хто завідомо йшов на смерть, покінчити життя самогубством мали за честь, було достатньо.

Столипін — цареві: «К горю и сраму нашему, лишь казнь немногих предотвратит море крови».

«Столыпинские галстуки» стали забувати, коли втратили в 1910 році 129, а в 1911-му 58 чоловік. Країна заспокоювалася, а до цього жертвами столипінського терору стали: в 1906 р. — 1102, 1907 — 1139, 1908 — 771 особа, вбивць і конкретних терористів.

І як існувала Росія, і як нею управляти було тоді, виводити із потягів...

1 вересня 1911 року — Київ. Вистава в опері. Антракт. Постріл...

Я так, тезово-скоромовкою, однак і детально для читача і для себе доводжу: оцінити дії попередників можливо лише, якщо зануритись у їхню епоху, епоху і революцій, і контрреволюцій, терору «білого» чи «червоного»... Бо вся наша історія — неймовірна втрати й перемоги. Та поступ невідворотний.

Аналізуючи події і факти історії будь-якої держави, завжди доходиш висновку: спротив невідворотно породжує спротив, насилля — насилля, а шлях до влади, а надто до влади абсолютної, є кривавим...

Микола II — останній російський імператор Микола Олександрович Романов (18 травня 1868, Пушкін, Росія– 17 липня 1918, Єкатеринбург, Росія).

Через 100 років Петро Столипін «недооцененный при жизни и оболганный после смерти, превратился в один из символов российской государственности»^{*}.

Цікаве, «мелодичне» листування Столипіна-прем'єра:

П. А. Столыпин — Николаю II

«13 августа 1906 г.

Получив Всемиловитую телеграмму Вашего Императорского Величества, имею счастье всеподданнейше доложить, что жизнь моя принадлежит Вам, Господь; что все помыслы, стремления мои — благо России; что молитва моя ко Всевышнему — даровать мне высшее счастье: помочь Вашему Величеству вывести нашу несчастную Родину на путь законности, спокойствия и порядка.

Вашего Императорского Величества
Верноподданный
Петр Столыпин».

П. А. Столыпин — Николаю II

«9 апреля 1907 г.

Приемлю долг послать Вашему Высочеству, ввиду завтрашней аудиенции Головина, еще одну стенограмму, в которой отмечены обвинения Родичевым [Федор Измайлович, один из лидеров кадетской партии] правительства в мошенничестве, причем он не был остановлен председателем.

...Сегодня я был в Думе; впечатление тусклое и серое. В комиссиях, по словам наших чинов, не умеют взяться за работу ввиду неподготовленности и неумения работать вообще».

Все як про нинішній парламент в Україні: голосування картками «и за того парня», відсутність кворуму, неадекватність законотворчості і поведінки, блокування трибуни і роботи парламенту, популістські та «відволікаючі» закони і видимість бо-

---

* Цитується за виданням: П. А. Столыпин. Я верю в Россию. — М.: ЭКСМО, 2012.

ротъби з корупцією, хоча без корупційних варіацій народним депутатом нині можна стати лише як виняток.

«Дума "гниет на корню", и многие левые, видя это, желали бы роспуска теперь, чтобы создать легенду, что Дума создала бы чудеса, да правительство убоилось этого и все расстроило...».

Сьогодні довіра до Верховної Ради — кілька відстоків, і винні у проблемах України, якщо судити зі ЗМІ, — переважно, самі депутати, не виконавча влада чи, скажімо, губернатори та міські голови... «Вічні» теми досі — дострокові вибори та зняття депутатської недоторканності.

П. А. Столыпин — Николаю II

«2 июня 1907 г.

Только что получены мною исторические слова Вашего Величества, которые я позволил себе прочесть господам министрам.

Совет заседал до трех часов ночи, все было готово к роспуску. Манифест и все документы за подписью Вашего Величества, чтобы дать сигнал для обнародования.

Верьте, Государь, что все министры, несмотря на различные оттенки мнений, проникнуты были твердым убеждением в необходимости роспуска, и колебаний никто не проявлял. Думе дан был срок, она законного требования не выполнила и по слову Вашему перестала существовать...

Председатель Совета министров
Столыпин»

Письмо Л. Н. Толстому

«23 октября 1907 г.

...Природа вложила в человека некоторые врожденные инстинкты, как то: чувство голода, половое чувство и т.п. и одно из самых сильных чувств этого порядка — чувство собственности. Нельзя любить чужое наравне со своим и нельзя обихаживать, улучшать землю, находящуюся во временном пользовании, наравне со своею землею...

Смешно говорить этим людям о свободе, или о свободах. Сначала доведите уровень их благосостояния до той, по крайней мере, наименьшей грани, где минимальное довольство делает человека свободным.

А это достижимо только при свободном приложении труда к земле, т.е. при наличии права собственности на землю...

Впрочем, не мне Вас убеждать, но я теперь случайно пытаюсь объяснить Вам, почему мне казалось даже бесполезным писать Вам о том, что Вы меня не убедили. Вы мне всегда казались великим человеком, я про себя скромного мнения. Меня вынесла наверх волна событий — вероятно на один миг! Я хочу все же этот миг использовать по мере моих сил, пониманий и чувств на благо людей и моей родины, которую люблю, как любил ее в старину, как же я буду делать не то, что думаю и сознаю добром?..»

В августе 1911 г. Петр Аркадьевич проводил отпуск в своем имении в Колноберже, совмещая отдых с работой над новым законопроектом. И отпуск, и работу пришлось прервать для поездки в Киев, где в присутствии императора должно было состояться открытие памятника Александру II по случаю недавнего юбилея Великой реформы.

Пребывание премьер-министра в Киеве началось с оскорблений — ему явно давали понять, что он здесь лишний и его не ждали. Столыпину не нашлось места в автомобилях, в которых следовали царь и его свита. Ему не дали даже казенного экипажа. Председателю Совета министров... пришлось искать извозчика. [У свій час Президент В. Ющенко не дав літак прем'єр-міністру Ю. Тимошенко, бо теж була занадто яскрава. — *Авт.*].

1 сентября 1911 г. Император Николай II, его дочери и приближенные министры, в том числе Столыпин, присутствовали на спектакле «Сказка о царе Салтане» в городском театре Киева. Во время второго антракта Столыпин разговаривал у барьера оркестровой ямы с министром двора бароном Фредериксом и графом Потоцким. Неожиданно к премьер-министру приблизился секретный сотрудник охраны Дмитрий Богров и дважды выстрелил в него из браунинга: первая пуля попала в руку, а вторая в живот, задев печень. У Столыпина достало

сил перекрестить Николая, после чего он тяжело опустился в кресло и произнес: «Счастлив умереть за царя».

... По задержании преступника у него оказался билет, выданный для входа в театр начальником Киевского охранного отделения, подполковником отдельного Корпуса жандармов Кулябкой, негласным сотрудником коего состоял означенный Богров.

Через два дня во Владимирском соборе был отслужен торжественный молебен о выздоровлении Столыпина. Некоторое время у врачей еще сохранялась надежда, но 4 сентября Петру Аркадьевичу стало хуже, и 5 сентября он скончался.

Во вскрытом завещании Столыпина, написанном задолго до смерти, в первых строках было наказано: «Я хочу быть погребенным там, где меня убьют». Указание Столыпина было исполнено его близкими: местом вечного его упокоения избрана Киево-Печерская лавра. Похороны состоялись 9 сентября 1911 г.

... Из воспоминаний С. Ю. Витте:

«Мы правительству вообще не верим». Согласен, что оно, когда начнет говорить о либеральных мерах, часто не заслуживает доверия. Теперь Столыпинский режим это нагляднее всего показывает. Если будет когда-либо издан сборник его речей в I, II и III Думе, то всякий читатель подумает, — какой либеральный государственный деятель, и одновременно никто столько не казнил, и самым безобразным образом, как он — Столыпин, никто не произволил так, как он, никто не оплевал так закон, как он, никто не уничтожал так хоть видимость правосудия, как он — Столыпин, и все сопровождаемая самыми либеральными речами и жестами. Поистине, честнейший фразер...»

Так розпочинався наш парламентаризм, і довіра до Уряду і тоді, й тепер — мізерна: «Приборкання» парламенту президентом і пошук правдами і неправдами більшості голосів Урядом. І нічого дивного. Столыпін-прем'єр, цар Микола II так само були змушені надавати право народу обирати, проте не уявляли, як можна абсолютною владою ділитися, шукати консенсусу.

Мене життя двічі, у Верховній Раді УРСР 12-го скликання (1-го скликання Верховної Ради України) і в 3-му скликанні, випробувувало українським парламентаризмом.

Згодом, працюючи президентом Асоціації народних депутатів України попередніх скликань, усіляко сприяв видавничому проекту (755 сторінок) за ініціативи головного редактора Якова Зайка, «Верховна Рада України дванадцятого скликання. 1990–1991 роки». Мета — поділитися досвідом творення того самого парламенту, проаналізувавши досягнення і помилки, здобутки і прорахунки — зробити той досвід надбанням прийдешніх парламентарів. Та не так сталося, як гадалося...

ТОДІ — 1990–1991 РОКИ

16 липня 1990 року голосував за Декларацію про Державний суверенітет України.

24 серпня 1991 року голосував за Акт проголошення незалежності України.

Із власних нотаток та опублікованих текстів:

«Звертаю увагу на те, що Декларація про Державний суверенітет України обговорювалась довго-довго, з 28 червня до 13 липня 1990 року, на 14 засіданнях Верховної Ради УРСР».

«За цей час було проведено п'ять засідань Президії ВР УРСР.

Я і в Москві побував на останньому з'їзді КПРС, і встиг проголосувати за Декларацію. Отримав багато хвилюючих вражень, заряд енергії та готовності до діяльності в ім'я утвердження суверенітету України.

На початку роботи у Верховній Раді Української РСР уже діяли (протидіяли) дві політичні сили — Народна рада і «група 239», вона ж «партгрупа» (комуністів у травні 1990-го у Верховній Раді було близько 390!!!).

Результати, що висвітилися на табло, були вражаючими. Мабуть, такого не чекав ніхто: ані ті, хто був переконаний у правильності цього акта, ані ті, хто вагався. Це було просто приголомшливо: «за» — 357; «проти» — 3; утримались — 0; не голосували — 6.

Вдень перечитав Декларацію і дійшов висновку: йшли в невідоме, боролися вже менше один з одним, більше — за незалежну Україну. Результат феноменальний: змістове наповнення Декларації — гідне великого народу, ним пишатимуться у віках, голосування комуністів і рухівців чи не одноголосне.

Це говорить про те, що, попри традиційне українське самокритичне самоїдство та протиборство, Україна мала тоді і державотворців, і інтелектуальний потенціал.

Декларація — то гідна і поворотна в історії України подія, і розробили та прийняли її гідні сини України».

**Виступи кандидатів, висунутих на посаду
Голови Верховної Ради Української РСР
Депутат І.М. Салій, Подільський 13-й виборчий округ, м. Київ**

Газета «Радянська Україна», 01.06.1990 р.

Шановні депутати! Народився я на Чернігівщині, в селі Іржавці Ічнянського району в 1943 році. Це Батьківщина українського радянського композитора Левка Ревуцького. Мої земляки в свій час розкуркулили його, а минулого року до 100-річчя з дня народження відкрили йому меморіальний музей.

Моя Батьківщина — це Качанівка, чудовий палац, ансамбль XVIII сторіччя. Твори найвищого ґатунку явили світові тут Т. Г. Шевченко, І. Ю. Рєпін, М. І. Глінка, М. В. Гоголь та інші. Та чудовий парковий ансамбль вже десятки років у реставрації і не видно кінця-краю. І це, як на мій погляд, відображає нинішній стан саме нашого суспільства.

Мій край — це «Тростянець», один з найвідоміших дендропарків України, рукотворний пам'ятник садово-паркового мистецтва.

Мій край — це район, в якому мало стало людей, а половина жителів — пенсійного віку. Люди тут працюють тяжко, а живуть бідно. І думається, що ж ми за люди, що ж це за суспільство, в якому чим більше відправиш державі хліба, м'яса і молока, цукру і нафти, тим станеш біднішим?

Моя бабуся-стахановка і мати трохи вчилися та ходили на ланку. Батько спромігся якось в 1953 році закінчити технікум і отримав призначення на цукровий завод у Київській області.

Я українець. У мене селянські корені. Тому все, що діється в Україні, стосується мене особисто. Я усвідомлю масштаб і відповідальність посади, про яку йдеться, і при цьому наголошую: голова Верховної Ради — це голова вищого органу державної влади республіки, а не її президент і не голова уряду. Оцінюю свої можливості реально. Справа не в шансах. Я, як і більшість депутатів, вперше на цій найвищій трибуні життя. Бачу в залі багато завзятих, енергійних і розумних посланців народу. Відчуваю, що настав час реалізувати творчі сили саме цього

нового Українського парламенту. Тому що в недалекому минулому ні таких можливостей, ні такого парламенту у нас не було.

Вважаю, переконаний, нам потрібен постійно діючий парламент. Це нагальна потреба ще й тому, що центр ще й досі не переконався в неспроможності і недоцільності усе розписувати з Москви. А Україні конче потрібно мати свої закони про власність, про землю, про са-моуправління і місцеве господарство, про партію тощо.

Ми повинні мати весь комплекс законів суверенної республіки, суверенної держави, і ці закони повинні бути пріоритетними на території республіки. І цю роботу може виконати лише постійнодіючий, тобто дієвий парламент. Всі питання ми повинні вирішувати з урахуванням думок усіх депутатських груп, не хотілося б добавляти «групіровок». Наш парламент повинен стати парламентом національної згоди.

Виконавча влада. Вона керується тільки законом. Ми нею не поганяємо і не нехтуємо, але й враховуємо, що головний обов'язок виконавчої влади — втілення в життя прийнятих нами законів і декретів. Ми утворюємо Раду Міністрів, і саме вона в рамках закону повинна відповідати перед парламентом і перед народом за розвиток соціальної сфери і економіки, виконання програм. Вона повинна звітуватись на постійній основі ще й тому, що ми не повинні повторювати практику роботи Верховної Ради Союзу, коли говорять багато, законів приймають немало, та все це не реалізується і навіть всерйоз не завжди сприймається. Нам такі законодавчі «підмурки» не потрібні.

Ми повинні забезпечити конкурсність і альтернативність при за-твердженні уряду. Потрібен досвід, але головне, що потрібно, — це свіжі сили. Думаю, буде правильно, якщо ми домовимось про сформу-вання уряду національної згоди.

Ну що поганого зробила, скажімо, наша районна рада Подільського району? Вперше ми не дали вилучити наш приробіток, а бюджет затвердили знизу вгору, як це і повинно бути. Наш приробіток за минулий рік досяг семи мільйонів карбованців, а за перший квартал нинішнього року — три з половиною мільйони карбованців. Якби нам залишили ті ж нормативи відрахувань, то ми б мали ще десять мільйонів. Але у нас тут кожен волонтарист, хто що хоче, те й робить.

А як ми цими грошима розпорядились? Ми з нового року звільнили наших радянських людей від квартплати за проживання в квартирах, непридатних для житла. Мені, як першому секретареві, соромно працювати і знати, що більше тисячі сімей ще й сьогодні в центрі Києва, на Подолі, живуть у ветхих будинках і повинні ще за це сплачувати квартплату.

Не такі тут великі суми — сто тисяч карбованців. Ми маємо допомогти і допоможемо, маємо такі наміри допомогти приватному сектору, тому що він вірив нашій міській владі.

То говорили, що їх зносять: нічого не будуйте. Тепер не кажуть, чи зносять, чи не зносять. Хто слухався, не будувався і тепер живе в жахливих умовах. А хто не слухався радянську владу, той непогано живе, тепер каже: не зносьте. А там ні каналізації, ні іншої екології...

Ми додатково виділили 850 тисяч на капітальний ремонт шкіл, дитячих садків і, на біль наш, дитячі інтернати. Їх дуже багато в нашому районі в Пущі-Водиці. Або хіба можливо харчувати дітей за 69 копійок і зробити ремонт школи до 1 вересня за 6 копійок на квадратний метр? Ми витратили в цьому році на вітаміни для дітей району 150 тисяч карбованців. Акумулювали на розвиток соціально-культурної сфери 2,5 мільйона карбованців і на будівництво другої дитячої лікарні 1,5 мільйона.

Кожен депутат райради особисто поздоровив учасника Великої Вітчизняної війни і вручив йому 50 карбованців. Вважаю, що наші ветерани багато що зробили, хоча комунізм і не побудували, і треба їм сказати спасибі.

Товариші! Оновлення суспільства можливе тільки через оновлення політичної системи. Ми бачимо, як змінюється наша політична система, в якій донедавна авангардна роль була за КПРС. Але якщо багато дано, то й відповідальність велика. Я маю на увазі історичну відповідальність за минуле, яку повинен нести перед партією і народом консервативний, бюрократичний апарат, яким була підкорена вся політична система нашого суспільства. І якщо партія ще не пододала своїх консервативних апаратників, то вона сама у відповідальності перед народом.

Як комуніст, від себе особисто, від своїх виборців-комуністів, які делегували мене на з'їзди, я приношу вибачення перед народом за наслідки такої політичної монополії.

Сьогодні політичні процеси в республіці — це старт багатопартійної системи. На жаль, цей старт на принципах жорсткої політичної конфронтації, у яку дедалі більше втягується і парламент, і народ. Сама по собі багатопартійність — явище позитивне і нормальне для демократичного суспільства, для того, хто займає посаду хоча б по закону, або за якостями своїми особистими... Тому, ну що ж сказати, я як комуніст повинен був захищати і Брежнєва, і Черненко, але я не хочу захищати слабких політичних лідерів інтелектуально і своїм здоров'ям.

Свобода преси — це, звичайно, не гарантія істини. І не тільки я, багато з вас переконалися в цьому. Але це гарантія висловлення різних позицій, аналіз яких і допомагає вибрати вірний шлях. Якщо ж маємо тільки одну монополю нав'язану через масову інформацію думку, яку узагальнюють і кажуть, що це думка народу, то це все одно, що підкласти під компас сокиру. Ніяких коливань стрілки, але курс на міліну, на скелю політичної катастрофи. Поки партії не набули парламентського досвіду, поки вони ще будуються на жорсткій партійній дисципліні, доречно розглянути питання про запровадження практики припинення членства у будь-якій партії осіб, що обираються на керівні державні посади.

Без культури немає демократії. Без демократії вимирає культура. Головне тут від сьогодні і назавжди національно-культурне відродження, розвиток всіх національних культур. Починати, на жаль, доводиться саме з відродження. Тому, що були періоди в історії нашого народу, коли ми були уособленням в європейській цивілізації. Не завжди ж ми були такі бідні і нещасні, як сьогодні, хоч і не такі вже нещасні. Наш народ великий і розумний, тільки не тих обирали. Ми досі не знаємо правдивої історії нашого народу. За нас її нам писали. Був період, коли під забороною було навіть поняття «Київська Русь». Ми повинні знати свою справжню історію, своїх лідерів народу і передати все нащадкам.

Що ж до Києво-Могилянської академії, про яку тут йшла мова, то, незважаючи ні на які труднощі, вона мусить бути і буде відроджена. Як і інші скарби нашої національної культури. Багатства України і бід-

ність її народу не сумісні. Ми переконались, що наш республіканський уряд — це не уряд, а придаток союзних міністерств і відомств.

Виключне право республіки повинно бути на землю, її надра і заводи, фабрики, газопроводи і електромережі, усі ресурси на території республіки.

Різноманітність і рівність усіх форм власності, в тому числі й приватної, колективної власності робітників, антимонопольне законодавство, конкуренція різних економічних укладів, власність на землю тих, хто її обробляє, — оце і буде засіб подолання такої ганебної безгосподарності.

Ми повинні вирішити питання про запровадження нової податкової політики республіки. Треба подумати над світовим досвідом, наприклад, що 40 % податків залишаються на місцевому рівні, 40 — областям, а 20 — республіці.

На закінчення ще раз хочу підкреслити: голова Верховної Ради — це не Президент України і навіть не гетьман. Це парламентська, виборна посада. Вся влада повинна належати Радам.

Дякую за увагу.

Щоденник сесії Верховної Ради Української РСР

Газета «Радянська Україна», 08.06.1990 р.

Депутат Салій І. М. Я вважаю, що реального протиборства зі Щербицьким у мене не було, так як на відміну від Володимира Антоновича [Івашка], і я повинен це просто сказати, щоб ви всі знали, який доступний — з ним можливе спілкування. Щербицькому ж за свої багато років партійної роботи я тільки один раз спробував поставити питання про Києво-Могилянську академію. Стояв він тоді в міськкомі партії, там кімнатка для президії. Був там Дмитро Гнатюк, про щось вони вдвох розмовляли, а я влетів, як з конопель. Але все-таки зрозумів, що київське «Динамо» керівників республіки тоді хвилювало більше, ніж доля Києво-Могилянської академії. Тому ніяких у мене конфліктів не було, оскільки ми не бачились. А буду завжди дякувати не тільки долі, а й комуністам нашої районної парторганізації. Вони виконали один раз у нашому житті статутне право: за вказівкою чи за бажанням чийось просто взяли і не дали звільнити з посади секретаря райкому Компар-

тії, що зовсім ніколи і не заперечувалось цим же статутом. Віднині так повинно бути і в інших місцях.

Головуючий. Будь ласка, другий мікрофон.

Депутат Власін Є. М. 316-й округ, місто Полтава. Шановний Іване Миколайовичу, біля будинку цього парламенту і в пресі звучать слова про економічні реформи, які проходили чи проходять у Польщі, називають їх такими страшними словами, як «шокова терапія», «анестезія» чи «операції без анестезії» тощо. Причому, говорять, що у Польщі цей шлях тільки для Польщі. Вам, як партійному працівникові й господарському, який вбачається шлях на Україні у зв'язку з введенням ринкової економіки?

Депутат Салій І. М. У мене була можливість не тільки овочі заготовляти чи на будівництвах бувати, а кілька разів бував у Польщі. В тому числі, як тільки військовий стан ввели і потім уже з незалежними профспілками спілкувалися. Хотів би сказати так, товариші. Чую різні регіони, різні республіки, різні країни. Наш п'ятдесятидвохмільйонний народ гідний мати свій шлях, як він і мав його в історії, і створити свій такий достойний господарський механізм, щоб приїхали з Польщі і сказали, що краще нас, українців, ніхто не спромігся це зробити.

Відносно «шокової терапії». Ми вже в шоці. Яка потрібна ще шокова терапія? Поляки 12 чи 10 років «мучили» народ, не могли прийняти рішення. А ми що робимо? Відтяжки називаються великою виваженістю. Треба або приймати рішення, або тоді сказати: ні, їх не буде. Сьогодні наш союзний уряд не користується довірою, і по заслугах. І я ще тоді, під час попередніх виборів, казав, якщо товариш Рижков за півроку, за рік не поправить становище в країні, то він повинен вперше за всю нашу історію зі всім своїм урядом піти добровільно у відставку, дати можливість попробувати іншим, — не мучити себе, нас і Горбачова хоча б.

Депутат Шевченко В. І., 133-й округ. Шановний Іване Миколайовичу! Коли я був ще школярем і захоплювався тваринним світом, я дізнався, що в певний період року в певний сезон ящірка міняє забарвлення і шкіру свою. Мені зрозумілі тверді переконання депутатів Чорновола, Лук'яненка та інших. Та зовсім не зрозуміло ваше.

Ви 15 років працювали в партії, зараз займаєте дві посади. Змінились за цей час. Яюсь дуже легко говорите про монополію начебто

в партії. А наприкінці ви сказали, що голова повинен припинити членство в партії. Тож дайте, будь ласка, відповідь на запитання. Чому ви до цього часу не припинили своє членство в партії? Якщо ви будете обрані головою, то ви вступите в партію, яка буде на чолі, чи ж будете вірні Комуністичній партії?

Салій І. М. Я вам скажу, шановний депутате, мій колего, вибачте, не знаю, хто ви за посадою, що ви погано мене слухали і, можливо, це тому, що ви «в дитинстві захоплювались тваринами і дивились, як ящірка міняє колір». І тому я скажу, не пам'ятаю Белінський чи Достоевський ще зазначав, що тільки дурень не міняє поглядів. А до речі, я їх і не міняв. (*Шум у залі*). І дурнем не являюсь...

Головуючий. Будь ласка, другий мікрофон.

Салій І. М. Ні-ні, товариші. Це надто важливе питання, щоб я не використав оцей термін, хоча ви мені перервали можливість відповідати.

По-перше, завжди працював зі своїм народом, зі своєю партією, яка піднесла мене. Я 25 років їй служу і хочу їй служити. Хочу, щоб комуніст, кожен комуніст, а не тільки представник Руху чи «зелених», носив гордо свій значок, щоб комуністи не стояли десь там сором'язливо.

Комуністичній партії, самій сильній сьогодні партії, пропоную серйозне випробування, а потім майбутнє, а не навпаки, зразу майбутнє, а потім будемо ми працювати чи ні...

* * *

Якою ви бачите Україну в майбутньому: незалежною, суверенною часткою конфедерації чи є якийсь третій варіант?

Погляди треба оновлювати. Я ще донедавна був за добру таку сильну, оновлену федерацію. Але після останнього виступу Рижкова вважаю, що тепер ми йдемо до конфедерації, бо з такими виступами, з такою політикою нам, напевно, перед своїм народом нічим буде звітувати.

Які функції нашої правлячої КПРС на переломному етапі розвитку? Що ви можете сказати про революційне завдання розвитку нашого суспільства?

Скажу коротко. В мене час вже закінчується.

Скажу вам, що всі ми переконались, і хай комуністи це теж ще раз усвідомлять, що авангардна роль не дається ні статутом, ні програмою

і не дається статтею в Конституції. Вона завойовується і я хотів би, щоб це було в парламентській чесній боротьбі. Становище і Компартії України, і КПРС залежатиме від того, які будуть прийняті рішення на з'їзді.

* * *

«ГКЧП» — момент істини і вибору позиції.

Не віднайшла відповіді комуністична ідеологія і на багато інших викликів і запитань того часу. Тому для мільйонів комуністів настала пора, як я її називав, — прозріння через потрясіння. Серпень 1991 року, коли у Москві трапився так званий «ГКЧП», то був із морального погляду дуже важкий період мого життя.

У ніч на 19 серпня 1991 р. радіо і телебачення з Москви повідомили про створення Державного комітету з надзвичайного стану (ДКНС), відомого за російською аббревіатурою як «ГКЧП», і беззастережного виконання всіма органами влади й управління СРСР, союзних республік режиму надзвичайного стану.

А я — на Подолі. Ніхто мені не телефонує як члену ЦК Компартії України. Жодних вказівок від керівництва Верховної Ради України як народному депутату. Жодних повідомлень з боку міськкому партії. Тільки окремі телефонні дзвінки від колег із районів, і ніхто не знає, що робити. Не знав і я.

Безпорадність «ГКЧП», невизначена поведінка його керівництва, мабуть, приголомшеного власною сміливістю, лише підняли нову хвилю антикомуністичних заяв і виступів.

* * *

До речі, Станіслав Іванович [Гуренко] супроводжував і повпреда «ГКЧП», Головнокомандувача Сухопутних військ, генерала Варенникова до Голови Верховної Ради Леоніда Кравчука. У генерала з Кравчуком бесіда не склалася. Я чув, і не стверджую, що то правда, але остання фраза першого секретаря ЦК КПУ С. Гуренка своєму колишньому колезі членові Політбюро і другому секретарю ЦК Л. Кравчуку була така: «Будеш заарештовувати, то хоч зателефонуй». Тільки вони знають, як там насправді було. Однак між цими потужними постатями і братами-однопартійцями стосунки розірва-

лися назавжди: ніде і ніхто не бачив, щоб вони щось по-товариськи обговорювали.

Для мене це був момент переосмислення багатьох істин. Насамперед, у чому я остаточно переконався: партія, в лавах якої я перебував чверть століття, вже ніколи не стане іншою, не реформується. А якщо так, то вона є гальмом розвитку нашого суспільства.

Треба було для себе приймати рішення, хоча відповідальність за кризу в країні, яка склалася внаслідок заколотницьких дій Державного комітету з надзвичайного стану, несли вищі партійні і державні структури. Та я тоді вважав, що позиція хитруватого стороннього спостерігача — злочинна.

Через два дні після початку заколоту, 21 серпня 1991 р., я як голова Подільської райради запросив на загальні збори депутатів Подільської районної ради та депутатів Київської міськради від нашого району. Тоді ми схвалили рішення «Про поточний момент». Дії «ГКЧП», що запровадив надзвичайний стан, було оцінено як «невиправдані і неконституційні».

Того ж таки дня відповідні рішення були прийняті, на Подолі, на щоглі, біля адміністративної будівлі, замайорів синьо-жовтий стяг.

Прийняття Акта проголошення незалежності України.

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла Акт проголошення незалежності України, який поклав відлік часу існування нашої країни, як суверенної держави серед таких самих незалежних країн світової спільноти. Цій найважливішій події в історії нашої країни, як пролог, передувало прийняття Декларації про Державний суверенітет України.

ПОСТАНОВА

Верховної Ради

Української РСР

Про день проголошення незалежності України

Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації

про державний суверенітет України 16 липня 1990 року.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної

Республіки ПОСТАНОВЛЯЄ:

вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України

Перший заступник

Голови Верховної Ради

Української РСР І. Плющ

м. Київ

16 липня 1990 року

* * *

«Відповідно до Постанови Верховної Ради про проведення референдуму 1 грудня 1991 року відбувся всеукраїнський референдум, на якому 28,8 млн громадян, або 90,32 % тих, хто взяв участь у голосуванні, підтвердили Акт проголошення незалежності.

На основі рішення свого народу, Україна першою з колишніх радянських республік, 5 грудня 1991 року, заявила, що вважає Договір 1922 року про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік недійсним і нечинним стосовно себе, а 8 грудня в Біловезькій Пущі щойно обраний Президент України Л. Кравчук підписав угоду про припинення існування Радянського Союзу як держави».

**ПОСТАНОВА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР**

Про проголошення незалежності України

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки
п о с т а н о в л я є:

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови Уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження акта проголошення незалежності.

Голова Верховної Ради Української РСР

Л.КРАВЧУК

м. Київ, 24 серпня 1991 року

№ 1427-ХІІ

А К Т
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні,
- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України,

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

п р о г о л о ш у є

н е з а л е ж н і с т ь   У к р а ї н и   та створення самостійної української держави –
УКРАЇНИ.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

РЕЗУЛЬТАТИ
поіменного голосування
щодо прийняття найважливіших рішень
Верховної Ради України / Української РСР

Позачергова сесія, 24 серпня 1991 року

До зведеної таблиці включені результати поіменного голосування щодо прийняття рішень Верховною Радою України / Української РСР з найважливіших питань, розглянутих на Позачерговій сесії 24 серпня 1995 року. Відповідно до спеціального рішення Верховної Ради, усі голосування на Позачерговій сесії 24 серпня 1991 р. проводилися у поіменному режимі.

Таблиці результатів голосування підготовлені і надані Управлінням комп'ютеризованих систем Апарату Верховної Ради України (керівник – Сидоренко О. О.).

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ГОЛОСУВАННЯ :

- 1 – голосування №5, 24.08.1991: За порядок денний сесії Верховної Ради УРСР (пропозиція народного депутата Воробйова О.М.).
- 2 – голосування №7, 24.08.1991: За заслуховування на сесії звітів керівників Верховної Ради УРСР, членів Президії Верховної Ради УРСР та Кабінету Міністрів УРСР (пропозиція народного депутата Головатого С.П.).
- 3 – голосування №16, 24.08.1991: **За проект постанови Верховної Ради УРСР про проголошення незалежності України.**
- 4 – голосування №17, 24.08.1991: **За прийняття Акту проголошення незалежності України.**
- 5 – голосування №18, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про департизацію органів прокуратури, МВС, КДБ України.
- 6 – голосування №29, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про департизацію органів державного управління.
- 7 – голосування №31, 24.08.1991: За прийняття у цілому постанови «Про політичну ситуацію».
- 8 – голосування №33, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про підпорядкування військових підрозділів армії, розташованих на Україні, Верховній Раді України.
- 9 – голосування №34, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про надання додаткових повноважень Голові Верховної Ради України.
- 10 – голосування №35, 24.08.1991: За постанову Верховної Ради України про опечатування приміщень політичних партій, громадських організацій та рухів (пропозиція народного депутата Гриньова В.Б. з доповненням народного депутата Матвієнка А.С.).

ЗАГАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ ГОЛОСУВАННЯ
Верховної Ради України / Української РСР :

Питання для голосування	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
За	241	244	321	346	331	219	278	256	289	177
Проти	55	53	2	1	10	56	13	16	14	70
Утрималися	30	20	6	3	5	8	6	19	6	21
Не голосували	39	47	31	12	12	47	47	43	26	49
Прийняття рішення	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-

ПОІМЕННІ ГОЛОСУВАННЯ
народних депутатів України / Української РСР:

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Алтунян Г.О.	370	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За
2	Ананьєв В.І.	354	Нг	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
3	Андріяка О.О.	212	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
4	Аптер Я.М.	246	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
5	Артеменко М.М.	429	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	Архіпова Г.Г.	406	За	Утр	За	За	За	-	За	За	За	Пр
7	Асєєв Г.С.	440	Пр	Пр	За	За	За	Пр	-	-	-	-
8	Бабанський Ю.В.	48	Пр	Пр	Нг	За	Нг	Нг	За	Нг	За	Пр
9	Бабій Д.В.	434	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
10	Багров М.В.	255	Нг	Пр	За	Нг	За	-	-	-	-	-
11	Бадов В.Ф.	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	Базілянський Л.Л.	61	За	За	За	За	За	Пр	За	За	Утр	Утр
13	Байрака М.М.	89	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
14	Баландюк М.С.	84	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
15	Бандура А.І.	138	Утр	За	За	За	За	За	Нг	Пр	Пр	Пр
16	Бандурка О.М.	388	Пр	Пр	За	За	-	Пр	За	Нг	-	-
17	Барабаш О.Л.	87	За	За	Утр	За	За	Нг	За	Нг	За	За
18	Багалов В.Г.	338	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
19	Батіг М.І.	270	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
20	Батюшко С.В.	374	За	За	-	-	За	За	За	За	За	За
21	Башкіров М.В.	292	За	Пр	За	За	Пр	Пр	За	Пр	Нг	Нг
22	Бєдь В.В.	176	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
23	Бичков В.В.	401	Нг	Пр	За	За	За	Пр	За	-	Пр	Пр
24	Бідений В.К.	432	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Пр
25	Білий В.П.	334	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26	Білий Л.С.	193	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
27	Білоблещкий М.П.	421	Пр	Утр	За	За	За	Нг	За	За	За	-
28	Білоусенко О.Ф.	188	За	Утр	За	-	За	За	Нг	За	За	За
29	Богатирьова Р.В.	127	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
30	Бойко Б.Ф.	361	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
31	Бойко В.Л.	320	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	Бойко І.В.	431	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Пр
33	Бойко І.Г.	192	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
34	Бойко К.В.	416	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	Бондаренко А.Д.	351	Нг	За	За	За	Нг	Нг	-	-	-	-
36	Бондаренко В.О.	377	-	-	-	-	-	За	За	За	За	За
37	Бондаренко В.С.	66	За	За	Нг	За	За	Утр	За	За	За	Утр
38	Бондарєв В.П.	164	Пр	Пр	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг

Вожді. Лідери. Стратегія. Генеральна лінія

	Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
39	Бондарчук А.І.	44	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
40	Борейко М.С.	161	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	–	–
41	Борзих О.І.	53	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
42	Бортник В.Ф.	411	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
43	Борщенко І.О.	27	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
44	Будько В.С.	163	Нг	Нг	За	За	За	–	–	–	–	–
45	Буянда О.О.	137	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
46	Бутенко А.І.	310	Нг	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За
47	Валеня І.Ю.	372	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
48	Вансєв Г.І.	238	Пр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	Утр	Пр
49	Васильєв В.І.	129	За	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За
50	Васильєв Г.І.	208	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
51	Васін С.М.	316	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
52	Веретенников В.О.	79	За	Нг	Нг	За	За	За	–	За	За	За
53	Виноградський М.П.	282	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
54	Віцяк П.І.	45	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
55	Влох О.Г.	258	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
56	Восвода М.Т.	418	За	Утр	За	Нг	За	За	За	За	За	Нг
57	Волковецький С.В.	200	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
58	Волощук М.Ю.	175	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
59	Воробйов О.К.	194	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
60	Воробйов О.М.	343	За	За	Нг	За	За	–	За	Пр	Утр	За
61	Габор І.М.	174	За	За	За	За	За	За	–	–	За	Пр
62	Гавриленко М.М.	63	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг
63	Гаврилов А.В.	256	За	За	За	Утр	За	За	За	Утр	За	Пр
64	Гайовий В.М.	166	Пр	Нг	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
65	Гайсинський Ю.О.	373	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
66	Галас І.І.	171	За	За	За	За	За	Пр	Нг	За	За	Нг
67	Гальцев П.С.	303	Пр	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	За
68	Ганжа М.О.	391	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
69	Герасименко С.Д.	149	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
70	Герц І.І.	173	За	За	За	За	–	–	За	За	За	За
71	Гетьман В.П.	425	За	За	За	За	За	Утр	За	–	–	–
72	Глуховський А.Я.	410	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
73	Гнаткевич Ю.В.	8	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
74	Голобородько О.М.	378	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
75	Головатий С.П.	18	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг
76	Головач В.М.	60	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За
77	Головенко М.Я.	296	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
78	Головко Ю.П.	96	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
79	Голубєв М.А.	198	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
80	Гоменок І.А.	191	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
81	Гопей І.О.	326	Пр	Утр	За	За	Утр	Пр	За	Утр	За	–
82	Гордієнко А.Л.	379	Пр	За	За	За	За	Нг	За	–	За	За
83	Горинь В.М.	272	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
84	Горинь М.М.	260	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
85	Горін Е.О.	293	Пр	За	–	За	За	Пр	–	–	–	–
86	Горохівський Л.Т.	356	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
87	Грабін В.В.	344	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Утр	Нг	Пр
88	Гребенченко Л.Г.	118	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	За	Пр
89	Гринів С.А.	271	За	За	За	За	За	За	За	За	За	–
90	Гринів І.О.	276	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
91	Гринчук І.А.	35	Пр	За	За	За	За	За	За	За	–
92	Гриньов В.Б.	369	За	За	Нг	Нг	За	За	Нг	За	За
93	Грицай І.Т.	290	–	–	–	–	–	–	–	–	–
94	Гришко М.В.	442	За	Нг	За	За	За	–	За	За	–
95	Грищенко І.М.	350	Утр	Пр	За	За	За	–	–	–	–
96	Гудима О.В.	41	–	–	–	–	–	–	–	–	–
97	Гуменок М.В.	363	За	За	За	За	За	За	За	За	За
98	Гуренко С.І.	219	За	Утр	За	За	Утр	Нг	За	Нг	Утр
99	Гусев В.І.	113	За	За	За	За	За	За	За	За	За
100	Данчевський В.Я.	168	За	За	За	За	За	За	За	За	За
101	Дашивець Г.А.	152	Пр	За	За	За	За	За	Пр	За	За
102	Демидов Г.В.	254	За	За	За	За	–	За	За	За	За
103	Дем'янов В.В.	189	За	За	–	–	–	За	Пр	За	За
104	Держак І.С.	266	За	За	За	За	За	За	За	За	За
105	Дзюба М.Г.	11	За	За	За	За	За	За	За	За	За
106	Дідик М.А.	31	Пр	Пр	За	За	За	Нг	За	За	Пр
107	Ділоренко Е.О.	49	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
108	Дмитришин Я.І.	40	За	За	За	За	За	Нг	За	За	Нг
109	Дмитрів С.І.	435	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За	Пр
110	Дмитрук Л.М.	426	–	–	–	–	–	–	–	–	–
111	Дорогуєв С.І.	299	Пр	За	За	За	За	Пр	За	–	За
112	Дорофєєв В.М.	56	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
113	Дорошенко І.К.	109	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
114	Драч І.Ф.	259	За	За	За	За	За	За	За	За	За
115	Дробинський В.Г.	420	–	–	–	–	–	–	–	–	–
116	Дронь А.А.	449	За	За	За	За	–	За	–	–	–
117	Дубенков Г.О.	33	–	–	–	–	–	–	–	–	–
118	Дубовський А.І.	183	–	–	–	–	–	–	–	–	–
119	Дубров Л.В.	85	Утр	Пр	За	За	За	Нг	Нг	За	Пр
120	Дудченко В.І.	307	–	–	–	–	–	–	–	–	–
121	Дума З.С.	202	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
122	Дунтяк О.М.	304	–	–	–	–	–	–	–	–	–
123	Дупляк М.С.	159	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
124	Дурдинець В.В.	230	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
125	Духов Б.І.	7	Пр	За	За	За	–	–	Нг	За	Пр
126	Ейсмонт В.Ю.	216	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
127	Євтухов В.І.	94	За	Нг	За	За	За	За	Утр	За	За
128	Єліашевич І.В.	167	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
129	Єльченко Ю.Н.	424	–	–	–	–	–	–	–	–	–
130	Ємельянов О.С.	417	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
131	Ємець О.І.	21	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
132	Єршов А.В.	341	Нг	–	За	За	За	–	–	За	За
133	Єщенко В.М.	217	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
134	Желіба В.І.	233	–	–	–	–	–	–	–	–	–
135	Жук В.В.	436	Утр	Утр	За	За	За	Пр	За	–	Пр
136	Жуков В.Р.	131	За	Пр	За	За	Нг	За	За	Нг	Пр
137	Завальська К.П.	359	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
138	Загородній Г.Д.	422	Пр	Нг	За	За	За	–	За	За	Нг
139	Задорожний Б.В.	139	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За
140	Засць І.О.	17	За	За	Нг	За	За	Нг	За	Нг	За
141	Зайко Я.Я.	153	За	Нг	За	За	За	–	За	Нг	За
142	Залудяк М.І.	321	За	За	За	За	–	За	За	За	–

Вожді. Лідери. Стратегія. Генеральна лінія

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
143	Захарук Д.В.	205	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
144	Збітнев Ю.І.	4	За	За	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За
145	Звягльський Ю.Л.	112	Пр	За	Нг	За	За	–	За	За	За	Пр
146	Зінченко А.Л.	24	За	За	–	–	–	–	За	За	За	Пр
147	Іванчук Р.І.	265	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
148	Івасюк В.П.	9	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	За
149	Ігнатенко В.В.	231	За	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	Нг
150	Ізмалков В.М.	185	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Утр
151	Іоффе Ю.Я.	55	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
152	Істратенко М.В.	86	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
153	Казак Л.В.	257	Утр	Нг	За	За	За	–	За	За	–	–
154	Казмірук В.Й.	383	Пр	Пр	За	За	Пр	Пр	–	–	–	–
155	Калинець І.О.	274	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Утр	За
156	Камеичук С.О.	335	Пр	Пр	За	Нг	За	Пр	За	За	За	Пр
157	Капшик І.М.	210	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
158	Карасик В.М.	384	Пр	Пр	За	За	Пр	–	–	–	–	–
159	Карпенко В.О.	14	За	За	Нг	За	За	За	За	За	Пр	За
160	Касьяненко А.І.	393	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
161	Качура Б.В.	382	Пр	За	За	За	За	Пр	За	–	За	Пр
162	Квасов В.І.	51	За	Нг	За	За	Нг	Нг	За	Нг	За	Пр
163	Кельман Д.І.	172	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	За
164	Кендзьор Я.М.	278	За	За	За	За	За	–	Нг	За	За	За
165	Кисельов А.В.	142	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	Утр
166	Кислий П.С.	15	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
167	Ківшик П.А.	325	Пр	За	За	За	За	Пр	За	Утр	За	–
168	Кінах А.К.	284	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
169	Кіпаріс Ф.С.	317	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
170	Коваленко М.М.	215	Утр	Утр	Утр	Утр	За	Пр	Утр	За	За	Пр
171	Ковінько А.І.	331	Нг	Пр	За	За	За	Пр	За	Утр	–	–
172	Козаренко В.І.	54	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
173	Козярьський Б.І.	268	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
174	Колеснік С.В.	143	За	Нг	Нг	Нг	За	За	Нг	За	Пр	За
175	Колеснік О.М.	385	–	–	Нг	За	За	Пр	Нг	За	За	Нг
176	Колінець В.В.	355	Утр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
177	Колісниченко М.П.	252	Пр	Пр	Утр	За	За	–	Пр	Нг	Пр	Нг
178	Кондратьєв Я.Ю.	12	За	За	За	За	За	Утр	Нг	Нг	Нг	Нг
179	Кондряков О.М.	239	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
180	Корж А.В.	76	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
181	Коржик В.І.	386	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
182	Корнєєв А.В.	110	Утр	За	Пр	Пр	За	За	Нг	Пр	За	Пр
183	Корнієнко Л.Я.	381	–	–	–	–	За	За	За	За	За	Нг
184	Коробко М.І.	93	За	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
185	Короленко С.С.	181	Пр	Пр	За	За	За	Нг	За	–	–	–
186	Косів М.В.	277	–	–	За	За	За	За	За	За	За	За
187	Костенко Ю.І.	22	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
188	Костюк О.В.	337	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
189	Котик Б.Д.	262	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
190	Кошоба О.П.	16	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Нг
191	Кравчук Л.М.	39	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
192	Криволап В.І.	419	За	За	Нг	За	За	За	За	За	Утр	За
193	Крижанівський В.П.	10	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр	Пр	За
194	Крупна Л.М.	362	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
195 Крючков В.Д.	232	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
196 Кузьменко М.І.	253	Утр	Нг	За	За	За	–	За	–	–	–
197 Куніцин С.В.	247	За	За	За	За	За	За	За	Нг	Утр	Утр
198 Курашик В.В.	245	Утр	Пр	За	За	За	–	–	–	–	–
199 Куцай І.І.	213	Нг	Утр	За	За	За	–	За	За	За	Нг
200 Кучма Л.Д.	81	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
201 Кушнар'юв С.П.	376	За	За	Нг	Нг	Нг	За	За	За	За	За
202 Куянов В.В.	445	Пр	За	За	За	За	–	За	Нг	За	Утр
203 Лазаренко П.І.	107	Нг	Нг	–	–	–	–	–	–	–	–
204 Лебедик П.В.	396	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
205 Левченко Г.П.	371	За	За	За	За	Пр	Нг	За	За	За	За
206 Леміш В.П.	46	Пр	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Пр
207 Лисенко А.О.	439	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
208 Лісовенко В.Т.	448	Пр	Пр	За	За	За	–	За	–	За	Пр
209 Ліщина Б.М.	64	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
210 Лобач В.І.	59	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
211 Лобенко А.О.	302	За	За	За	За	За	За	За	Пр	Пр	Пр
212 Локтєв С.В.	120	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
213 Лубківський Р.М.	281	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
214 Лук'яненко Л.Г.	196	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	Нг
215 Любенчук М.І.	414	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
216 Ляхов І.А.	67	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	За
217 Ляшко В.І.	125	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
218 Мазур В.Д.	101	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
219 Мазур Ю.М.	295	За	За	Утр	За	За	За	За	За	За	За
220 Макар І.І.	279	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
221 Макаренко С.М.	134	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
222 Македонський І.І.	308	Утр	За	За	За	Утр	Пр	За	Нг	За	Пр
223 Макеєнко В.В.	209	Утр	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
224 Марков Б.І.	395	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
225 Мармазов С.В.	235	Пр	Пр	За	За	Пр	Пр	За	За	За	Пр
226 Мартиненко В.П.	319	Нг	Нг	–	–	–	–	–	–	–	–
227 Мартинчук В.Й.	214	За	Нг	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг	–
228 Марченко В.Р.	347	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
229 Марченко І.Д.	117	Утр	За	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Пр
230 Маслов М.І.	28	Нг	Пр	Нг	За	Пр	Нг	Нг	Пр	Пр	Нг
231 Маслюк Г.Є.	115	За	За	–	За	За	За	За	За	За	За
232 Масол В.А.	450	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
233 Матвієв В.Й.	285	За	Пр	За	За	Пр	Пр	За	Пр	За	Пр
234 Матвієнко А.С.	30	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
235 Магійко А.С.	243	Нг	Пр	За	За	За	За	За	Нг	За	За
236 Мацияко М.В.	360	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За	За
237 Маякін В.А.	126	Пр	За	За	За	За	Утр	За	Утр	Нг	Утр
238 Медведєв В.Г.	99	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
239 Мельник А.М.	97	Пр	Утр	За	За	За	Пр	Нг	Утр	За	Пр
240 Мельник Б.П.	314	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
241 Мельник М.Є.	37	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
242 Мельничук В.Г.	155	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
243 Меньшов В.О.	104	За	Утр	За	За	За	–	За	За	За	За
244 Мещеряков В.Ф.	366	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
245 Мисеник П.О.	446	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
246 Михайлюк В.П.	211	Пр	Нг	За	За	За	Пр	За	–	–	–

Вожді. Лідери. Стратегія. Генеральна лінія

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
247 Мовчан П.М.	2	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
248 Мокін Б.І.	23	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
249 Мокроусов А.О.	19	Утр	За	За	За	За	Пр	За	—	—	—
250 Мороз О.В.	283	За	За	За	За	За	За	За	Пр	Пр	За
251 Мороз О.О.	224	За	Пр	За	За	За	За	За	Нг	Нг	Нг
252 Московка В.М.	365	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
253 Мостицький А.Б.	42	—	—	За	За	За	За	За	За	За	Нг
254 Мотюк М.П.	364	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
255 Мусієнко І.М.	234	Пр	Нг	За	Нг	—	Пр	—	Нг	Нг	Пр
256 Нагулко Т.Д.	407	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
257 Науменко М.В.	404	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
258 Негода В.Ф.	95	За	Утр	За	За	За	Пр	Утр	За	За	За
259 Некрасов В.П.	237	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
260 Нечипоренко О.Л.	220	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
261 Ніколаєнко І.А.	222	Нг	Пр	За	За	За	—	—	—	—	—
262 Новицький С.А.	204	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
263 Новіков В.Я.	141	—	—	—	—	—	—	За	За	За	За
264 Носов В.В.	318	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
265 Олійник Б.С.	26	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
266 Омеліченко М.Г.	102	Нг	Пр	—	—	—	—	—	—	—	—
267 Осалчук П.І.	207	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
268 Остапенко О.Ф.	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
269 Островський З.В.	146	За	За	—	За	За	За	За	За	За	За
270 Остроушенко С.В.	298	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Утр
271 Павленко Ф.О.	228	Пр	За	За	Нг	За	За	За	Нг	Нг	За
272 Павличко Д.В.	358	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
273 Павліченко В.К.	240	За	Нг	—	—	—	—	—	—	—	—
274 Павлов В.О.	77	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Утр
275 Павлюк С.П.	280	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
276 Панасовський О.Г.	121	За	Пр	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр
277 Панасюк Ф.Т.	162	—	—	За	За	Нг	Пр	За	За	За	Пр
278 Панченко В.С.	225	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
279 Парасунько М.В.	47	Пр	Пр	За	За	За	—	За	За	За	Пр
280 Пасічник І.Д.	428	Пр	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
281 Пауль В.Й.	144	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
282 Передрій Б.І.	328	Утр	Нг	За	За	За	Нг	За	Утр	За	—
283 Перепадін О.І.	251	Нг	Утр	За	За	За	—	За	За	—	—
284 Петін В.М.	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
285 Петренко В.О.	195	Утр	Нг	За	За	За	Нг	—	—	—	—
286 Петренко М.Я.	324	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
287 Петров В.М.	322	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
288 Печеров А.В.	309	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
289 Пилипенко В.В.	306	Пр	Пр	За	За	Пр	Нг	—	—	—	—
290 Пилипчук В.М.	333	За	За	Нг	За	За	За	Нг	За	За	За
291 Пиріг Л.А.	203	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
292 Півень М.І.	132	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	За
293 Під'яблонський М.І.	136	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
294 Піскун О.І.	342	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
295 Пłosконос І.М.	353	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Пр	За	Пр
296 Плош І.С.	221	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
297 Поджаров І.І.	311	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
298 Подоч Г.С.	32	Утр	За	Нг	За	За	—	—	—	—	—

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
299	Полчих А.В.	170	–	–	–	–	–	–	–	–	–
300	Полях В.І.	423	За	За	За	За	–	За	–	–	–
301	Поперняк А.Н.	412	За	–	За	За	–	За	За	За	–
302	Попик І.В.	36	Утр	За	За	За	За	Нг	За	За	–
303	Попов М.М.	73	Нг	За	За	За	Пр	Пр	За	Нг	За
304	Попович І.В.	177	–	–	–	–	–	–	–	–	–
305	Порада О.М.	182	–	–	–	–	–	–	–	–	–
306	Поровський М.І.	340	За	За	За	За	За	За	За	За	За
307	Портной В.С.	441	За	Нг	За	За	За	–	За	Нг	За
308	Потебенько М.О.	291	За	Пр	За	За	Нг	Нг	За	Пр	За
309	Правденко С.М.	83	За	За	За	За	За	За	За	За	–
310	Приходько В.А.	447	Нг	Утр	За	За	Нг	–	–	–	–
311	Причкін О.О.	190	Пр	Нг	За	За	За	Пр	–	–	–
312	Продан К.К.	106	–	–	–	–	–	–	–	–	–
313	Протасов В.І.	74	За	Утр	За	За	Нг	Нг	Нг	За	Утр
314	Пудінець П.М.	397	–	–	–	–	–	–	–	–	–
315	Пустовойтенко В.П.	78	Пр	Утр	За	За	За	Пр	Нг	Нг	За
316	Пучко О.О.	390	–	–	–	–	–	–	–	–	–
317	Пушик С.Г.	199	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
318	Пшеничников А.С.	244	–	–	–	–	–	За	–	–	–
319	Рапій Р.К.	346	–	–	За	За	За	За	За	За	Пр
320	Рабрик Б.В.	206	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
321	Рева В.М.	249	Пр	Нг	За	За	–	–	–	–	–
322	Ревенко М.М.	437	Пр	Пр	За	За	Нг	Пр	–	Пр	За
323	Резнік Б.Я.	301	За	За	–	–	–	–	–	–	–
324	Рибальченко А.А.	305	За	Утр	За	За	За	За	Утр	За	Пр
325	Рибін О.М.	151	За	За	За	Нг	За	За	За	За	Утр
326	Родигін В.М.	147	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
327	Романов Ю.С.	294	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг
328	Романчук В.М.	178	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
329	Романюк В.С.	415	За	За	За	За	За	За	За	За	–
330	Романюк В.С.	267	За	За	За	За	За	За	За	За	За
331	Руденко В.М.	336	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За
332	Рудик В.Н.	165	За	За	За	За	За	За	За	За	За
333	Рябокони В.П.	29	Пр	Пр	За	За	–	–	–	–	–
334	Рябокони О.Г.	218	Нг	Пр	За	За	За	Нг	За	Нг	За
335	Рябенко М.А.	90	За	Пр	За	За	За	Нг	За	За	За
336	Саввін О.М.	25	Нг	Пр	За	За	Утр	Нг	За	За	Утр
337	Савельєв О.Є.	313	Пр	Пр	За	За	За	Пр	–	–	Пр
338	Савченко А.П.	286	Нг	Пр	За	За	Нг	Пр	За	За	Нг
339	Савчук А.Я.	38	За	За	Нг	За	За	Нг	За	За	За
340	Салій І.М.	13	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг
341	Сальніченко В.М.	62	За	За	За	За	За	За	За	За	За
342	Санін В.Н.	368	–	–	–	–	–	За	За	–	–
343	Сашків В.А.	180	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За
344	Савтук Л.Б.	323	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
345	Свідерський Ф.Ф.	43	За	За	За	За	За	Пр	За	За	Нг
346	Севастьянов В.І.	241	За	За	За	За	За	Нг	Нг	За	За
347	Семенец С.В.	443	За	За	За	За	За	Нг	За	Пр	За
348	Сербін Ю.С.	348	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
349	Серебрянников Ю.П.	111	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	За
350	Симоненко В.К.	297	За	За	За	За	Нг	За	За	Пр	За

Вожді. Лідери. Стратегія. Генеральна лінія

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
351	Ситник В.П.	329	–	–	–	–	–	–	–	–	–
352	Сичов В.О.	187	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За
353	Сівкова Л.М.	123	За	Пр	За	За	Нг	За	За	Нг	Пр
354	Сівцов М.П.	105	–	–	–	–	–	–	–	–	–
355	Скальський В.В.	409	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	Нг
356	Скорик Л.П.	1	За	За	Нг	За	За	За	Пр	За	Пр
357	Следнев В.П.	108	–	–	–	–	–	–	–	–	–
358	Слєсаренко В.М.	179	–	–	–	–	–	Пр	За	За	За
359	Слободенко В.М.	98	За	За	За	За	За	За	За	За	За
360	Сметанін В.І.	80	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
361	Смирнов Ю.К.	130	Утр	Пр	За	За	За	–	За	За	–
362	Снігирьов М.М.	312	Утр	Нг	За	Нг	За	Пр	За	Нг	За
363	Соболєв С.В.	184	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За
364	Спаський О.М.	150	За	За	–	–	–	–	–	–	–
365	Спис М.М.	250	За	За	За	За	За	За	За	За	За
366	Стадиченко В.Я.	315	Утр	За	За	За	За	Утр	За	Нг	Пр
367	Стариченко О.Г.	124	–	–	–	–	–	–	–	–	–
368	Степенко В.І.	330	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За
369	Стецьків Т.С.	275	За	За	За	За	За	За	За	За	За
370	Стрельников В.К.	392	За	За	За	За	Пр	–	–	–	–
371	Ступников Ю.І.	236	–	–	За	За	За	Пр	За	За	За
372	Стус В.І.	433	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Пр	За
373	Сугоняко О.А.	154	За	Нг	За	За	За	–	–	Нг	За
374	Сухий В.В.	103	За	За	За	За	За	–	За	За	–
375	Сухоруков А.О.	367	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За
376	Табурницький Л.І.	82	За	За	Нг	За	За	За	Нг	Нг	За
377	Танок Л.С.	3	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За
378	Тарасенко О.Г.	227	Нг	Нг	За	За	Утр	Пр	За	За	Утр
379	Терехов В.П.	242	–	–	–	–	–	–	–	–	–
380	Теряник В.І.	58	–	–	–	–	–	–	–	–	–
381	Тимчук С.А.	405	За	За	За	За	–	За	За	За	Утр
382	Тихонов В.М.	52	Нг	За	За	За	Пр	Нг	За	Нг	Пр
383	Ткачук А.Ф.	403	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
384	Толстоухов А.В.	148	Утр	За	За	За	За	За	Пр	За	За
385	Толубко В.Б.	287	Нг	Нг	За	За	За	Пр	За	Нг	Нг
386	Топалов В.А.	122	За	За	За	За	За	За	За	За	За
387	Тризна В.С.	114	За	Утр	За	За	За	За	За	За	Пр
388	Уманець Ю.І.	394	За	За	За	За	За	За	Пр	За	За
389	Усатенко В.І.	389	–	–	За	За	За	За	За	За	За
390	Федоров В.Г.	158	За	Утр	За	За	–	–	–	–	–
391	Фесун Н.А.	413	Нг	Нг	За	За	За	Нг	За	За	–
392	Філенко В.П.	387	За	За	За	Нг	–	–	–	–	За
393	Фокін В.П.	6	Пр	За	За	За	Нг	Нг	За	–	–
394	Фоменко Г.П.	65	–	–	–	–	–	–	–	–	–
395	Хананов Е.А.	71	–	–	–	–	–	–	–	–	–
396	Хижняк В.М.	34	Утр	Утр	За	За	Нг	Пр	За	За	Пр
397	Хилко О.О.	156	За	За	За	За	За	За	Пр	За	Пр
398	Хмара С.І.	261	–	–	–	–	–	–	–	–	–
399	Хмельнюк В.Я.	300	Утр	За	За	За	За	Утр	За	Нг	Нг
400	Ходоровський Г.І.	430	За	За	За	За	За	–	–	–	–
401	Хоменко М.Г.	345	Утр	За	За	За	За	За	За	Нг	–
402	Хомич Д.М.	91	Нг	Нг	За	За	За	Пр	За	За	Пр

Прізвище, ініціали	в/о	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
403 Холдубей Ю.Ю.	135	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
404 Цекон С.П.	248	За	За	—	—	За	За	—	—	—	За
405 Церг М.П.	69	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
406 Чародєєв О.В.	116	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	За
407 Чобан О.О.	288	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
408 Чепурний А.Г.	380	Нг	Нг	За	За	За	За	За	За	За	Нг
409 Червоний В.М.	332	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
410 Череп В.І.	349	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За	За
411 Черненко В.Г.	119	За	За	За	За	За	За	За	За	Нг	—
412 Чернявський О.П.	352	Нг	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Пр
413 Чобіт Д.В.	269	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
414 Чорновіл В.М.	264	За	Нг	За	За	За	За	За	За	За	За
415 Чернокур В.Р.	88	За	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За
416 Чулаков С.Р.	100	Нг	Пр	—	—	—	—	—	—	—	—
417 Чумак А.С.	399	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Утр
418 Чураков В.М.	145	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
419 Чучук М.С.	197	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За	За
420 Шаповал В.Н.	427	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	Пр
421 Шариков Б.І.	398	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	За
422 Швайка М.А.	273	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
423 Шведенко М.М.	72	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
424 Швєць В.Р.	223	За	За	За	За	За	Пр	За	За	За	Пр
425 Шевченко В.І.	133	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	Нг	Утр
426 Шевченко В.П.	186	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
427 Шевченко О.Т.	357	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
428 Шевченко О.С.	5	За	За	Нг	За	За	За	За	За	За	Нг
429 Шєпа В.В.	169	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
430 Шершун М.Х.	339	За	Пр	За	За	За	За	За	За	За	За
431 Шеховцов О.Д.	128	Нг	За	Утр	Утр	За	За	Пр	За	Пр	За
432 Шинкарук В.М.	289	За	За	За	За	За	Нг	За	За	За	Нг
433 Шишкін В.І.	226	За	За	—	За	За	За	За	За	За	За
434 Шкарбан М.І.	327	За	Пр	За	За	За	За	Нг	За	За	За
435 Шлемко В.Т.	201	За	За	За	За	За	За	Нг	За	Нг	За
436 Шовкошитний В.Ф.	20	—	—	—	—	—	—	За	За	За	За
437 Шудьга М.О.	68	Утр	За	За	За	За	Утр	За	За	За	Утр
438 Щєрбина В.О.	375	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
439 Юрченко А.П.	402	Пр	Пр	За	За	За	Пр	За	Нг	За	Нг
440 Юхновський І.Р.	263	—	За	За	За	За	За	За	За	За	За
441 Яворівський В.О.	229	За	За	За	За	За	За	За	За	За	За
442 Ягоферов А.М.	50	За	За	За	За	За	За	За	За	За	Пр
443 Яковичин Л.Г.	444	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
444 Янушевич С.А.	160	За	За	За	За	За	За	За	Утр	За	За
445 Яришев М.М.	70	За	Нг	За	За	За	—	За	За	За	—
446 Ярчук М.М.	408	За	За	За	За	За	—	За	За	За	Утр
447 Ясинський В.В.	140	Нг	За	За	Нг	За	За	Пр	За	Нг	Нг
448 Яхєєва Т.М.	438	За	За	За	За	За	За	Нг	Утр	Пр	За
449 Яценко В.М.	157	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
450 Яцуба В.Г.	75	Пр	Пр	За	За	За	Пр	Нг	За	За	Пр

Верховна Рада України. Саме тут 24 серпня 1991 року я вийшов з будівлі Верховної Ради у натовп, який ось-ось візьме її штурмом. Василь Хмельівський — хороший друг, видатний тележурналіст, «продвинутий» у ті часи, запитав мене: «Іване Миколайовичу, то коли оголосять незалежність?»

Я йому відповів: «Сьогодні, або ніколи». Так і сталося. За незалежність проголосували практично всі — і комуністи, і Народна Рада.

Ось такі тоді були тексти та дії.

Так, то було тоді.

Витяги із стенограми пленарного засідання Верховної Ради України 24 серпня 1991 року:

«Вранці 21 серпня Гриньов, Ємець, Юхновський вимагають від Голови Верховної Ради термінового скликання Верховної Ради. Він вагається (а раптом Верховна Рада РРФСР не збереться?) і вимагає 150 підписів депутатів. Тут же дзвонить Лук'янову з вимогою, щоб на засіданні Верховної Ради СРСР був Горбачов. У противному разі Леонід Макарович Кравчук не визнає чинними постанови Верховної Ради СРСР. Стає очевидним, що переворот провалюється, Скорик, Завадська і Крижанівський збирають список з прізвищами 151 депутата з вимогою скликання сесії. Серед депутатів 57 безпартійних, 30 членів КПРС, серед них Салій, Білий, Євтухов, Ходоровський, 25 членів Партії демократичного відродження України, 13 членів ПРП (партія реформи і порядок), один член Народної партії, 3 соціал-демократи.

...**Голова (Кравчук Л. М.)** Тому я ставлю на голосування постанову. Читаю:

“Постанова Верховної Ради Української РСР.

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення чинними в Україні є тільки Конституція України, її закони, урядові постанови та інші законодавчі акти республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності”.

Голосування поіменне.

“За” — 321. Постанова прийнята. (*Оплески*).

Шановні народні депутати! Хто не встиг проголосувати, напишіть до секретаріату письмові заяви і висловіться».

Наступний документ:

Акт проголошення незалежності України.

«Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною, в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- виходячи з права націй на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української РСР урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — України, територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення».

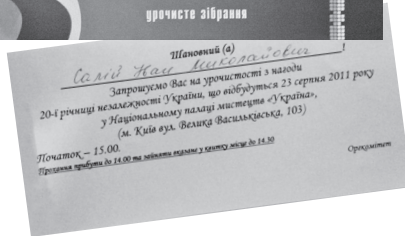
Прошу проголосувати. Про референдум є у постанові.

“За” — 346. Приймається. (*Оплески*).

Таким чином постанова і Акт проголошення незалежності України прийняті конституційною більшістю (*оплески*), й хочу поздоровити вас і народ України з прийняттям цих важливих доленосних історичних документів».

...Це було тоді. Нині — парад та прийом від імені Президента П. Порошенка і його дружини?!

А тепер наведу кілька роздумів свого колеги — депутата першого скликання, активного борця за парламентаризм в Україні, **Олександра Барабаша** з його статті «Принижена незалежність».

«...Формалістично-сором'язливе ставлення до відзначення річниць незалежності України було притаманне для усіх державних влад і політичних режимів усі

25 років існування нашої держави. Усі заходи "з відзначення" відбувалися сухо-офіційно, без душі, ніби з примусу — не тому, що це дійсно загальнонародне свято, а тому, що "так потрібно". Хіба що "дата" була дуже зручним приводом для водоспаду державних нагород і високих військових звань. Проте в усі ці річниці не ставилася під сумнів політико-правова природа, історична генеза дати 24 серпня.

* * *

Ситуація з офіційним поглядом на історію здобуття незалежності України докорінно змінилася 9 квітня 2015 р., коли Верховна Рада України прийняла Закон "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті" (№ 314-VIII). Відповідно до статті 2 цього Закону, "Держава визнає, що борці за незалежність України у ХХ столітті, визначені у статті 1 цього Закону, відіграли головну роль у відновленні української державності, закріпленої Актом проголошення незалежності України, ухваленим Верховною Радою України 24 серпня 1991 року, що є основою передумовою надання правового статусу та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті". "Борцями за незалежність України" Закон № 314-VIII (стаття 1) визначив осіб, що входили до складу понад 80 організацій і формувань (згрупованих у 19 пунктів), практично усі з яких здійснювали свою діяльність 50–100 років тому.

Водночас, у названому Законі не визначено **жодної ролі** Українського народу та ВР УРСР-XII у підготовці до відновлення української державності у 1990–1991 роках, проголошенні незалежності України 24 серпня 1991 р. та становленні нової української держави у 1991–1992 рр.

* * *

Законом України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” (№ 317-VIII від 9 квітня 2015 р.) часові рамки цього “режиму” в Україні визначені 1917–1991 роками, тобто — включно з 1989–1991 рр., саме тоді, коли Український народ у різних формах безпосередньої демократії та діяльності ВР УРСР-XII (ВР України 1-го скликання) здійснював гігантську, системну і величну діяльність з підготовки до відновлення української державності, проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та перших кроків становлення нової української держави.

Повна абсурдність зазначених норм Закону № 317-VIII щодо, передовсім, 1989–1991 рр., стає очевидною при ознайомленні з визначенням цього “режиму” у статті 2 цього Закону: “Комуністичний тоталітарний режим 1917–1991 років в Україні визнається злочинним і таким, що здійснював політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, депортацій, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з етнічних, національних, релігійних, політичних, класових, соціальних та інших мотивів, заподіянням моральних і фізичних страждань під час застосування психіатричних заходів у політичних цілях, порушенням свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсут-

Олександр Леонідович Барабаш (1 березня 1955, Коунрад, Карагандинська область, Казахська РСР) — народний депутат України 1-го скликання.

ністю політичного плюралізму, та у зв'язку з цим засуджується як несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина".

Більше того, визначення у Законі № 317-VIII "комуністичного тоталітарного злочинного режиму" є практично тотожним визначенню у тій же статті 2 Закону "націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режиму". Точніше, "нацистський режим" має трохи вужчий склад злочинності, тобто виглядає навіть, хоч і мікроскопічно, але — менш злочинним.

* * *

Авторами Закону № 317-VIII відкинуті очевидні раціональні аргументи щодо кричущої історичної помилки періодизації "комуністичного тоталітарного режиму" 1917–1991 роками. Перш за все, головні — у **1989–1991 рр.** в Україні **НЕ ВІДБУВАЛОСЯ жодних подій**, що мали би хоча б найменші ознаки діяльності "режиму", який "здійснював політику ДЕРЖАВНОГО ТЕРОРУ. І, водночас, **ВІДБУВАЛАСЯ низка подій, абсолютно несумісних з сутністю "комуністичного тоталітарного режиму" та "державним терором"**.

* * *

Відновлення, нібито, історичної справедливості — необхідності повернути до офіційної української історіографії справжніх героїв, борців за незалежність України у 20-х, 30-х, 40-х, 50-х роках минулого століття, перш за все — ОУН, УПА та інших. По-перше, ці два процеси — повернення в історію справжніх героїв 20-х — 50-х років та неправдиве приниження, упослідження історичної ролі ВР УРСР-XII у здобутті незалежності України у 1990–1991 рр. — абсолютно не пов'язані між собою жодним історично-наслідковим зв'язком.

Більш вірогідним видається таке явище, як РОЗРИВ ПОКОЛІНЬ [виділено мною — *Авт.*]. Не зміна політичних поколінь, що є явищем звичайним, коли, за недоброю радянською традицією, політичні наступники вщент критикують і принижують своїх "попередників". А саме — розрив, коли покоління-наступник взагалі не чує, не бачить попередників, не визнає їх здобутків, в тому числі — шляхом прямо-

го заперечення загальновідомих історичних фактів і документів. Сьогодні до влади у різних сферах уперше прийшло політичне покоління (у широкому розумінні), яке у масі своїй не перетиналося з поколінням початку 1990-х. Образно кажучи, покоління тих, хто "не ходив на референдум 1991 р." (за віком). Явище розриву поколінь у сучасній українській політиці зустрічається вперше, але прояви супернігілізму, відкидання політико-культурної тягlosti, наступництва виглядає дуже тривожним».

Я солідаризуюсь із висновком молодого та завзятого й до сьогодні (адже багато хто вже зневірився) народного депутата України першого скликання Олександра Барабаша:

«У законі про декомунізацію, дуже гарному законі, тим не менше, є один підступний момент. І там є визначення періоду тоталітарного режиму — аж до 1991 р. Загалом, питання періодизації є питанням не закону, а історичної науки. І казати, що 1989–1991 роки, коли вже діяв Народний рух за перебудову, коли були проведені перші дійсно демократичні вибори 1990 року, були періодом розгулу тоталітарного режиму й репресій в Україні, безперечно, є помилкою. Один із учених Інституту держави і права у відповіді, яку він подав до профільного комітету, зазначив, що тоталітарний режим в СРСР існував з 1929 р. до 1953 р. з послабленням під час війни».

* * *

Дмитро Павличко, поет, трибун в Парламенті і на велелюдних мітингах, народний депутат України першого скликання, Надзвичайний та Повноважний Посол України:

«І я хотів би сказати, що ми повинні бути вдячними колишньому комуністу Кравчуку, який, до речі, запхав у піджачок указ як Президент України про призначення Чорновола Прем'єром і прийшов зі мною на 3-й з'їзд Руху, а рухівський "симпозіум" сказав: "Ніколи з комуністом не будемо працювати!" І, таким чином, проголосивши незалежність, ми, рухівці, не взяли влади. А чому не взяли? Тому що лідер,

наш друг великий — і друг, і недруг — В'ячеслав Чорновіл сказав: ні! А чому? Він хотів бути Президентом.

Мені здається, що я пережив цих 25 років не в державі мудрих людей. Насамперед, я звертаюся до наших демократів, до наших патріотів: скільки можна творити партій? Чому ми не можемо об'єднатися ні з ким?»

* * *

Володимир Василенко, доктор юридичних наук та Повноважний Посол України:

«Стратегічною помилкою було те, що націонал-демократи виступили проти пропозиції Кравчука, щоби Чорновіл очолив уряд та були проведені дострокові вибори. Помилка стратегічна тому, що вибори тоді позбавили би парламент комуністичного окрасу. І тоді можна було би провести і реформи, і декомунізацію, і люстрацію. Внаслідок цієї помилки ми сьогодні маємо не українську, а кланово-олігархічну владу».

Отже, тоді були помилки,.. а сьогодні?.. Різдво... Вже котрий рік! триває війна (офіційно — АТО), що далі — не відомо, а депутатів у країні, і навіть у телеящику — немає. Подалися у відпочинкові мандри. Мабуть, перепрацювали і надто втомилися...

Тим часом вкотре вже продовжую осмислювати наше і своє власне життя, гортаючи сторінки історії. Дивно: завжди вважав себе атеїстом, та, виявляється, був ним за посадою, а в душі ж безбожником не був ніколи.

07.01.2017 року у мене гостюють онучки, і Софійка каже, що хотіла б побувати в Грузії. Соломійка каже: «І мене візьміть!» І Божий промисел, не інакше. Через годину — телефон, рідний голос Грузії — Захар Шотаєвич, з яким я був на перепідготовці офіцерів запасу від райкомів партії. Я виявив увагу і організував консультацію лікаря. Обмінювалися ідеями і досвідом.

Чорнобиль, 1986 рік. Нарешті наприкінці червня відправив старшого сина-школяра у Грузію. Одного, літаком, але постри-

Мої сини Вадим і Костя в Грузії, 1986 р.

женим наголо. Захар зустрів Вадима в аеропорту Тбілісі. Упізнав, бо такої «чорнобильської» зачіски не було ні в кого.

Потім туди полетіла дружина з молодшим сином, а потім я полетів забирати своїх уже на відпочинок у вересні, коли стало зрозуміло з аварією.

Нас, коли усі зібралися, зустрічали по-грузинськи щиро і щедро (хлібосольно), гори і музей Сталіна, — усе, що забажаєш. Зібралось нас на вечерю родичів з 50.

Потім вони приїздили до Києва, найчастіше подорожуючи до Європи. Їх багато, а я, як секретар райкому в Києві, виглядав досить таки скромно, порівняно із секретарем райкому з Грузії, і досі дорікаю собі, що не міг забезпечити такого прийняття.

А потім, упродовж 30 років, наче й пам'ятаємо один одного, та телефонували далеко не кожного року.

І тут Софійка про Грузію, а Грузія (дивина!) за годину й сама дзвонить. Виявляється, вони зібралися сьогодні вузьким колом родичів — лише з 25 і півгодини згадували про нас, українців.

У нас -17°C , а у них $+20^{\circ}\text{C}$ — пообіцяв Захарові й онучкам — полетимо до Грузії, а їх запросив до України...

І от, сьогодні 8 січня 2017 року. Кажу своїй дружині Валентині: «Щось ми єдиній, кому не зателефонували і хто не зателефонував нам — то Тетяна. Дружина набирає — зайнято. А через півтори години нам на радість, зателефонувала сама Тетяна М. на мій телефон. Свого часу її десятирічний онук у шахи чи шашки виграв у двадцятирічного майстра з Польщі. Партія тривала 5 годин і 21 хвилину.

От я й подумав про Бога і його Божий промисел. І коли ж Україна заслужить Божої ласки?!

А співбесідниці, до слова, сказав: «Якщо у нас такі талановиті онуки, то чому малоуспішна влада?..»

Що ж до парламентської, то й взагалі — відсутня... неадекват повний. Парламент 12-го скликання чесно і демократично обирався і палко та гідно вибудовував, народжував державу, не прогулював... Не те, що сьогодні. Відстаємо від усіх, а історією становлення України цікавимося мало, я б сказав, дуже мало. Принаймні ті, від кого нині залежить майбутнє держави...

ЗМІНИ... ПОВСЮДНО... ПЕРМАНЕНТНІ

Економіка — усьому голова. Бо хліб хоч і теж усьому голова, але і він — економіка.

Звичайно, уся діяльність людства — то шлях до досконалості, що лежить через зміни. Горде в Україні прізвисько «реформатор» — не наше надбання, а надбання людства.

Мене вражає доля російського царя Олександра II. Провів історичні і кардинальні реформи, у 1861 р. звільнив селян від кріпацтва, і... вбили революціонери-терористи з «Народної волі». У 1881 році. Через 20 років. І хто головний організатор вбивства? Соф'я Перовська, онука міністра внутрішніх справ, дочка Петербурзького військового губернатора. У такий спосіб інтелігенція боролася за народ. Вона ж знала, напевне, що йому (народові) потрібно... Неправильно, але з самопожертвою. Так було тоді. А як зараз любить свій народ наша «еліта», — відомо з корупційних скандалів.

Потім на місці того терористичного нападу спорудили Храм Спаса на Крові, на огорожі його, по колу, встановлено кілька виразних постаментів, які засвідчують численні добрі справи самодержця. Зізнаюсь, я кілька разів обійшов цей Храм, розмірковуючи про долі реформаторів, про Столипіна, якого теж убили, в Києві, в театрі...

Перелік видатних справ Олександра II:

1. 19 лютого 1861 р. проголошено маніфест про скасування кріпацтва.
2. 1862 року реформовано фінансове господарство держави.

3. Того ж, 1862 р. розпочато військову реформу: проведено переозброєння армії, вдосконалено постачання, управління.

4. 1864 р. проведено судову реформу.

5. 1864 р. запроваджено земське самоуправління.

6. Останньою реформою була міська — у 1870 р. У містах встановлювалися міські ради — думи, членів яких обирало все населення, що платило податки, себто власники будинків, крамниць, підприємств і т.п. Виконавчим органом ради була управа з міським головою на чолі.

А ось як один із завзятих реформаторів за часів М. Горбачова О. Яковлев характеризує визначного реформатора-«вешателя»

Олександр Миколайович Яковлев (2 грудня 1923, Корольово, Ярославська губернія, Росія – 18 жовтня 2005, Москва, Росія) — радянський і російський політичний діяч, публіцист, академік РАН, один з головних ідеологів, «архітекторів» перебудови М. Горбачова.

П. Столипіна: «Храбрость его была невероятной. В Столыпина стреляют, бросают бомбы, присылают подметные письма с угрозами. В целом Петр Аркадьевич пережил двадцать покушений за свою жизнь»*.

9 листопада 1906 р. він провів Указ про право виходу селян із общини і закріплення наділених земель у особисту власність — фактично розпаювання. Земля могла продаватися, купуватися і заставлятися, щоправда, в обмежених рамках... А ми й сьогодні тупцюємо на місці і досі не визначились із мораторієм на продаж землі-паїв...

Усього за три роки (1908–1910) Столипін збільшив видатки на народну освіту у чотири рази. А ми практично перейшли на платну освіту усіх, адже знання не головне: одні — платять і мало навчаються, інші — мало навчають, адже авансом заплачено...

---

* Яковлев А. Сумерки. — М.: Материк, 2005.

М. И. Калинин: «Наказ коммунисту, работающему в деревне»

«И, наконец, надо любить крестьянина. Любить таким, каков он есть, твердо зная, что в каждом из них сидит мелкий собственник со всеми присущими мелкому собственнику качествами. И эту природу крестьянина можно изменить лишь медленной, осторожной работой параллельно с улучшением его благосостояния, с увеличением культурных ценностей, идущих от государства к крестьянству»*.

Селянин-власник усвідомлювався і Столипіним, і більшовиками, але потім більшовики фактично землю одержавили, провели колективізацію.

Видатний прем'єр царської Росії, реформатор(!), то за що ж його есери засудили на смерть?.. — «Він небезпечніший за будь-якого реакціонера — царський сатрап з “людським обличчям”, розумом і порядністю, обдарований, сильний, непересічний» — визнавали революціонери, та досягнути, мабуть, не змогли всієї величчї цієї грандіозної історичної постаті.

Не зупинило їх столипінське: «Вам нужны великие потрясения, нам — великая Россия».

Він «успішно» служив цареві. І якщо у 1905 році селянських виступів було в Саратовській губернії 854, то в 1906 році — 535. Було спалено понад третину поміщицьких маєтків.

За «успокоение края», Саратовської губернії, Столипін отримав подяку і його зарахували в «резерв» на підвищення.

Його кредо того періоду: «Родина требует себе служения настолько жертвенно-чисто, что малейшая мысль о личной выгоде омрачает душу и парализует всю работу».

Не віднайти тепер політика з таким високим покликом душі.

25 квітня 1906 р. імператор призначив Столипіна міністром внутрішніх справ. Молодого, з провінції, перед відкриттям I Державної думи, під керівництво прем'єра, якого підопічні

* Калинин М. И. Избранные произведения. — Т. 1.

називали «Ваше Высокобезразличие». (Як у наш час політбюро «старців» призначило молодого Горбачова).

Століпін — дружині: «Я Министр внутренних дел в стране окровавленной, потрясенной, представляющей из себя шестую часть мира, и это в одну из самых трудных исторических минут, повторяющихся раз в тысячу лет».*

Йому лише 43 роки...

З думкою, що як і попередніх міністрів поліції його таки колись уб'ють, він проводив, долаючи опір і обравши шлях мирної прогресивної еволюції, ліберальні реформи і сильну владу.

Він був непримиренним до революціонерів і політичного терору, запровадив 48 годин для судочинства, відтоді з'явився й вислів «стольпинские галстуки», тобто, шибениця за часів столипінської реакції — страчували до осені 1906 р. в середньому 9 чоловік за рік, з серпня 1906 по квітень 1907 р. було засуджено 1102 потенційних терористи.

І він таки здійснив аграрну реформу, балансує між розпусками II і III Державної думи, коли достатньо було рішень уряду і, як визначний оратор, таки переконав і думу. І нині слухними є його кроки у цій царині: вихід селян із общин (у перспективі як прототип вихід із колгоспів), закріплення земельних наділів і вихід у хутори. Землю купити могли лише селяни (ті, хто її обробляє), причому в обмеженій кількості. Створив Селянський земельний банк.

1907–1914 роки — до Сибіру переселилося 2,4 млн селян, а з 1909 по 1914 рік Росія збирала зерна більше, ніж основні її конкуренти у США, Канаді, Аргентині разом узяті.

І як же потрібно було боротись за владу і неперевірені практикою теоретичні утопії, аби дореформуватися до голоду, голодомору в 1933-му і голодного розвалу Радянського Союзу через 70 років.

---

* Цитується за виданням: П.А.Столыпин. Я верю в Россию. — М.: ЭКСМО, 2012.

Тож і виходить, що працьовитих «куркулів» (читай — господарів) з людським обличчям і тверезим розумом розкуркулили, вислали, розорили та знищили, а нікчеми знущалися з селян до повного їх зубожіння і розвалу того «благоденствія», яке й витворили самі керманічі. Висновок: бійся малоосвічених і недолугих реформаторів.

Жовтень 1885 рік — Рада Петербурзького університету затвердила дисертацію Столипіна, кандидата фізико-математичних наук, диплом.

Травень 1896 рік — коронація Миколи II у Москві.

«На Ходынском поле царь должен был встретиться со своим народом. Поэтому в деревянных ларьках были заготовлены для бесплатной раздачи тысячи кульков с подарками! Кружки с царскими вензелями, фунтовая сайка, полфунта колбасы, вяземский пряник с гербом и орехи. Подарков заготовили десятки тысяч, а на поле собралось около полумиллиона».*

От звідки бере початок падкiсть на дармовщину і «гречку» у виборчих кампаніях.

Народне свято, гуляння... Чутки, що усім не вистачить пакунків... Загинуло понад 1300 чоловік.

Опiвдні усі трупи прибрали. Начебто ніякої катастрофи не відбулось. Прибув імператор, оркестр на Ходинському полі грав марш.

9 січня 1905 рік — «Кровавое воскресенье».

4 лютого 1905 рік — бомбою, кинутою в карету, на території Кремля вбито Великого князя Сергія Олександровича.

Та москвичі не співчували, мовляв, Сергій Олександрович вперше «пораскинул мозгами».

Цусима... Поразка від японців на морі. Та є й такі росіяни, які радіють.

22 листопада 1905 року на ранковий прийом колишнього воєнного міністра, генерал-ад'ютанта В. В. Сахарова, якого направили

---

* За матеріалами: С. Степанов. Великий Столыпин. — М.: ЭКСМО, 2012.

в Саратовську губернію для «усмирення аграрних волнених», що зупинився в будинку губернатора, з'явилась молода скромна жінка і подала прохання. Сахаров уважно прочитав «бумагу». Це був смертний вирок від імені партії есерів... Вихопила із дамського ридикюля револьвер і застрелила генерала.

Тож замислимося, де батьківщина того тероризму, й жіночого у тім числі?

Та, попри все, публіка співчувала терору. Терористка Анастасія Біценко, що була членом летючого загону есерів: *«Ее тюремную камеру завалили цветами, а когда ее везли на каторгу, на вокзале солдаты приветствовали террористку долгим несмолкаемым “Ура!”»**.

І як після цього губернатору, в оселі якого вбили «куратора» з центру, далі не налякатися, не відійти в бік, а продовжувати усмиряти спочатку Саратовську губернію, а потім і всю Росію?!

01.01.2017 року 23:25 — пишу далі.

Франклін Делано Рузвельт (30 січня 1882, Нью-Йорк, США – 12 квітня 1945, Джорджія, США) — 32-й президент США, демократ.

Реформатор Франклін Рузвельт

У нас досить широко відома участь США і, зокрема, президента Ф. Рузвельта в організації допомоги Радянському Союзу і у відкритті другого фронту в Європі проти гітлерівської Німеччини, коли вже відбулись доленосні переможні для Червоної армії битви під Москвою, Курськом та Сталінградом.

Нам відомі й зустрічі на найвищому рівні: Рузвельта, Сталіна, Черчилля у Тегерані 28 листопада — 1 грудня 1943 року та в Ялті під час Кримської конференції 4–11 лютого 1945 року.

Значно меншою мірою ми обізнані з його практичною діяльністю щодо подолання де-

---

* Там само.

пресії економіки та апатії населення США у 1930-х роках. Нині ж ситуація в Україні почасти схожа, та Рузвельта у нас немає.

1932 рік — 12 млн безробітних, банкрутство фермерів, підприємців, банків...

Театри спорожніли, жебраки просто неба грілися побіля бочок з вогнем, метро — нічліжка для безхатченків, з військових вантажівок роздавали безкоштовний суп... Страх, розпач і апатія...

Багато схожого для сучасної історії України.

Виборча кампанія Рузвельта: «Необхідні зміни», «Новий курс» — згадаймо «про забуту людину, яка перебуває в основі соціальної піраміди». Випромінював бадьорість і оптимізм. І виграв вибори!!!

Подібним чином діяв і президент США Дональд Трамп: і оптимізм, і бадьорість та оригінальність випромінював і заводи в Америку пообіцяв повернути, бо в депресивних регіонах робітники потерпають.

Умисно подаю тут свій конспект («Личности» № 7 (17) 2009 для сьогоднішніх вершителей долі нашої: «Новий курс», після присяги 4 березня 1933 року американського президента).

Необхідно відступ перетворити на наступ.

1. «Бесіди біля каміна» регулярні президентські роз'яснення реформ по радіо — досяг довіри народу. В Україні прем'єр-міністр Яценюк фактично повторив цей прийом: 10 хвилин з прем'єром на телебаченні, у вихідні, у прайм-тайм.

Проте його скоромовки — про результати і успіхи, а не про технології і цілі реформ — не змінили негативного сприйняття урядових дій, і ставлення до його партії.

2. Утворив «мозковий трест» із визнаних вчених для гострих дискусій щодо реформ.

Президент П. Порошенко створив (і не раз, і не одну) Раду реформ, визначив з Адміністрації Президента кураторів реформ, спонукає Уряд і Верховну Раду до їх реалізації. Європа і США, Міжнародний валютний фонд — усі вимагають реформ. Президент за кілька днів надає громадянство фахівцям з інших держав і призначає їх на високі державні посади.

«Новість о лишении Саакашвили гражданства Украины многих удивила. Ведь после Майдана власти активно раздавали должности и украинские паспорта грузинским, польским реформаторам и даже российским деятелям и журналистам.

Одними из первых, в декабре 2014 года, украинские паспорта получили американка Наталия Ярьско (экс-министр финансов), грузин Александр Квиташвили (экс-министр здравоохранения) и литовец Айварас Абромавичус (экс-министр экономики). В тот же период гражданство получили грузинки Эка Згуладзе (экс-замминистра внутренних дел) и Хатия Деканоидзе (экс-глава Нацполиции).

Позднее, в 2015 году, украинские паспорта получили Микхэйл Саакашвили (экс-глава Одесской областной администрации), Давид Сакварелидзе (экс-заместитель генпрокурора) и Гизо Углава (первый замдиректора Национального антикоррупционного бюро). В июле 2015 года нынешний и.о. министра здравоохранения Украины Ульяна Супрун и ее муж получили украинское гражданство.

В августе 2015 года Петр Порошенко подписал Указ о предоставлении украинского гражданства двум россиянам.

Позднее, 7 августа 2015 года, Гайдар заявила, что таки написала заявление об отказе от гражданства России. Кроме того, 20 июля 2016 года российский журналист Матвей Ганапольский получил украинское гражданство.

6 декабря 2016 года украинское гражданство получил экс-депутат Госдумы РФ от КПРФ Денис Вороненков. Вороненков давал показания для следствия по делу о госизмене экс-президента Виктора Януковича.

23 марта 2017 года экс-депутат Госдумы был убит в центре Киева. Его охранник, сотрудник одной из украинских спецслужб, ранил предполагаемого убийцу, который позднее скончался в больнице.

В начале 2015 года Боровик получил украинский паспорт, надеясь стать заместителем министра экономики в Украине. Назначение не состоялось, и в итоге он вошел в одесскую команду Михэила Саакашвили.

... Как известно, поляк Войцех Балчун, который с 20 апреля 2016 года возглавил "Укрэлизныцю", так и не получил украинское гражданство. 22 апреля 2016 года Петр Порошенко назначил поляка Лешека Бальцеровича своим представителем в Кабмине. Он входит в группу международных советников во главе с экс-министром экономики и финансов Словакии Иваном Миклошем. Однако Бальцерович с самого начала заявил, что не планирует получать украинское гражданство. Сделали исключение и для Ивана Миклоша, который дал согласие на вхождение в правительство Гройсмана при условии сохранения за ним словацкого гражданства»^{*}.

Та щось все-таки не так. Бо відсутня столицінська щирість і моральність у нинішньої влади. Адже там тоді про корупцію у владі не йшлося.

Рузвельт оздоровив банківську систему, надійні банки отримали «рефінансування», інші збанкрутували. Але він запро-

---

* Новые и бывшие украинцы. Кому дали и у кого забрали гражданство. — Тема: Михо мне друг, но истина... Порошенко против Саакашвили. — 28.07.2017 РИА Новости Украина: <http://rian.com.ua>

вадив страхування депозитів. Здійснив девальвацію долара, надрукували долари...

Володіти золотом дозволялося лише державі, і держава викупила у населення золото, нехай і за низькими цінами.

Та найбільше мені припало до душі його кредо: турбота держави про громадян має виявлятися не у формі милостині, а як виконання обов'язків, «людям потрібні не подачки, а работа!». І за федеральний рахунок було зведено 122,0 тисячі громадських будівель, 77 тисяч (!) мостів, 285 аеродромів, 644 тисячі (!) миль доріг.

Він переміг ментальну депресію, загальну зневіру і апатію. Що й до сьогодні не зрозуміло нинішнім керманичам, потрібно будувати, будувати і будувати.

Раніше, як відомо, в будівництві було затяжне і глибоке падіння: 2013 рік — мінус 14,5 %, за 2014 рік — на 21,7 %, за 2015 рік — падіння становило на 18 %, 2016 рік — переломний + 17,4 %.

Тобто позитив є. Але він обмежений і недостатній.

Обсяг будівельних робіт в Україні за рік сягає 2,5 млрд євро; у Польщі — 36,0 млрд євро, а в Німеччині — понад 300,0 млрд євро.

У країнах з ефективним державним управлінням будівельна галузь у внутрішньому валовому продукті займає близько 10 % і навіть 12 %. В Україні частка будівництва у ВВП знизилась з 5,0 до 2,2 %.

Тож завдання для влади, бізнесу, науки і всього народу — збільшити обсяги будівельних робіт у 2,5–3 і більше разів.

У нас в Україні страшенний, але відтермінований попит на масштабне будівництво. Це для кожного очевидно, бо стан шляхів, мостів і відсутність багаторівневих розв'язок у містах та на залізничних переїздах, з огляду на кількість жертв у результаті недосконалої організації руху транспортних засобів, це доводить.

Вже 20 років «мусолимо» міст у Запоріжжі, ніяк не збудуємо щонайменше іще три мости через Дніпро у Києві... А швидкісні залізниці у 300–400 км/год? І хто їх береться будувати? Або

станції метро у наших великих містах? У Києві — 52 станції, а в Мадриді, приміром, при тих самих 3 млн населення — понад 300 станцій і автотунелі, про які у нас мріють посадовці, запевняючи киян: будуть збудовані! Пропіарити пропіарили, та хто і коли це зробить, повідомити забули. Та й тему призабули, бо відчують, що нездатні. Позаяк навіть цими національного масштабу інфраструктурними об'єктами урядовці не опікуються. Адже за будівництво метро та мостів через Дніпро в Києві, Запоріжжі ніхто із урядовців не відповідає. Хоча б якийсь різновид технопарків би розбудовували.

Для ефективного управління ресурсами народ обирає владу. Адже, влада — це відновлюваний ресурс народу і держави.

Сьогодні є усі підстави як співчувати, так і сприяти владі, бо в Україні так багато проблем, що навіть Бог з ними б не розібрався, не те що президент. Однак є й усі підстави вимагати та наполягати на ефективному державно-приватному партнерстві. Народ і громадськість, зобов'язані мати власну позицію і домагатися, аби влада до нас не лише дослухалася, а й чула.

Хочеться вірити в те, що, зрештою, якщо не почують, то хоча б послухають.

Ліберальна та олігархічна ідеологія збанкрутувала і довела до революцій, війни і розвалу економіки.

Ліберальні лінощі урядовців, відстороненість від управлінської діяльності, зухвале зведення діяльності до законотворчості та дерегуляції — ключова помилка сучасної центральної влади України.

Бо про які інвестиції можна говорити в істеричі боротьби.

Сьогодні важлива позитивна дія, а не політична тріскотня про втрачені або незасвоєні вектори розвитку, такі як: народний капіталізм, його різновиди, управління міськими агломераціями, зріла і поступова демократія.

Найперша проблема — житлова: від М. С. Хрущова і М. С. Горбачова до Л. Д. Кучми, В. А. Ющенка і В. Ф. Януковича існували житлові програми мобілізації, заохочення та управління.

Вперше, за нинішньої влади, відсутні будь-які державні програми житлового будівництва, окрім придбати і вручити кілька ордерів задля піару — на всеукраїнських телеканалах.

В Україні ще до «війни» 10 %, або 1,7 млн, домогосподарств мають на одну особу житлової площі менше 7,5 кв.м; а 42 %, або 7,1 млн, домогосподарств забезпечені житловою площею меншою за 13,65 кв.м на одну особу, тобто нижче норми, передбаченої статтею 47 чинного Житлового кодексу.

Житло на селі: 94,2 % сільського житлового фонду побудовано у дорадянський або радянський періоди, в 2000-х збудовано менше 1 % сільського житлового фонду.

Лише третина сільських будинків збудована із цегли, решта — із недовговічних матеріалів.

В одноквартирних будинках на селі каналізацією обладнано лише 21,4 %, водопроводом — 25,4 %, ваннами — 18,9 %. А в цілому по Україні каналізацію мають 57,4 % квартир, водопровід — 59,5 %; гарячим водопостачанням забезпечено 44,1 % квартир. А ми так багато і заповзято на різноманітних телешоу рвемось у Європу.

Без каналізації в Європу не візьмуть! На сьогодні централізованими системами водовідведення забезпечено 1 685 населених пунктів із 29 815, тобто 5,7 % загальної кількості.

У Європі за кількістю кімнат на одну особу визначається рівень забезпечення житлом: Франція, Іспанія — по 1,8 кімнати, Швеція, Данія — по 2 кімнати на одну особу, а в Німеччині та Великій Британії — 2,2 та 2,3 кімнати відповідно.

І попри це, там, у Європі, так само є незадоволені житловою забезпеченістю. І вони, а не ми, розвивають сектор соціального житла.

У зв'язку з гострим дефіцитом житла у Швеції за підсумками 2016 року зафіксовано найвищий приріст будівельного сектора в Євросоюзі (+ 11,2 %).

Як повідомили у Євростаті, у грудні 2016 року темпи будівництва в країнах ЄС зросли в середньому на 3,2 %.

Після Швеції найвищий річний приріст будівельного сектора спостерігався в Нідерландах (+10,4 %) і Словенії (+9,1 %).

При цьому найзначніший річний спад будівельної галузі зареєстровано в Румунії (-26,7%), Словаччині (-18,5%) і Угорщині (-14,9%).

Загальний річний приріст темпів будівництва на 3,2% відбувся головним чином за рахунок зведення об'єктів міської інфраструктури (+6,5%).

У Швеції по 2 кімнати, на одну особу, і вони відчули гострий дефіцит житла.

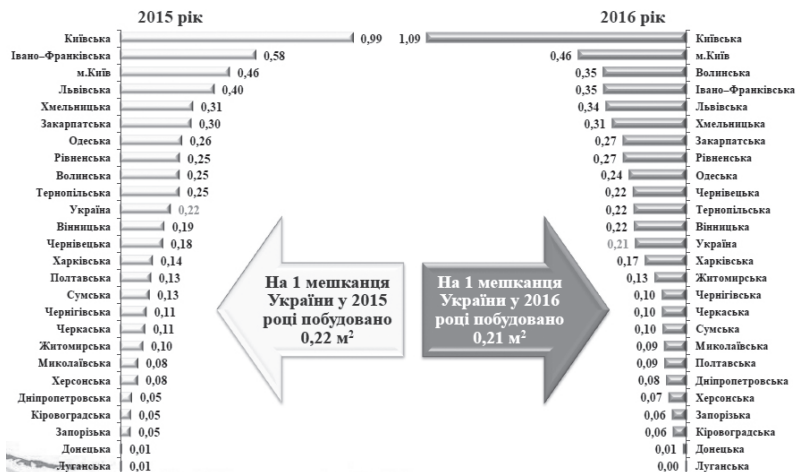
У Нідерландах на 1000 мешканців — 150 соціальних квартир, у Швеції, Данії, Німеччині — по 100 квартир.

Частка орендного житла в Берліні — 88%, Амстердамі, Женеві чи Відні — 41–85%.

Словом, у Європі сьогодні до 60% громадян проживають у найманих будинках та орендних квартирах, у США — це 35% населення.

А в Україні комунального житла залишилось 6%, державного 1,4%, а орендується житло у приватному секторі — 92,6% за довільними, непосильними цінами, на які держава не має жодного впливу. Тобто влада знову повинна реально будувати жит-

Введення в експлуатацію житла за 2015 та 2016 роки, кв.м на 1 мешканця

ло, брати його на баланс та обслуговування і надавати в оренду, і з правом викупу теж. Але будувати і експлуатувати, бо ОСББ максимально охопить у перспективі не більше 25–30 %.

Особливо засмучує таблиця будівництва житла на одну особу: потрібно будувати по 1,0 кв.м на одного мешканця на рік, ну хоча б 0,5–0,7 кв.м, а в Україні — лише 0,21 кв.м.

А ще додамо, що житлове будівництво з року в рік на 99,6–99,7 % фінансує населення. Тобто державне фінансування відсутнє. Крім того, держава не забезпечила приватного інвестора від усіляких фінансових та корупційних афер, не заморожених, а покинутих будов, незаконного будівництва... І повсюдно — втрати населення через неефективність влади.

Ми і Америка сьогодні плещемо в долоні великому Рузвельту. А тодішні «олігархи» ким тільки не називали його: і комуністом, і фашистом, і соціалістом, і популістом, і психічно хворим, а роль президента, мовляв, виконує двійник. Рузвельт підтримував середній клас та молодь і вигравав вибори, а міцніли тим часом США...

«Что делать с финансовой системой... разорились несколько крупных банков и толпы вкладчиков ринулись... чтобы поскорее забрать свои деньги...»*

А в нас натомість у схожій ситуації — «банкопад».

4 березня 1933 року урочиста інавгурація, 9 березня 1933 року — через п'ять днів!!! — надзвичайне засідання обох палат конгресу США.

«...Конгресс действовал как бы на осадном положении. Процедурные нормы не соблюдались... помощники президента из "мозгового треста" ведут точный учет, как голосует тот или иной конгрессмен. [Як і у нас за Л. Кучми, В. Януковича і П. Порошенка — кожен голос на обліку. — *Авт.*].

---

* За виданням: Чернявский Г. Франклин Рузвельт. — М.: Молодая гвардия, 2012.

По требованию президента все банки страны были на четыре дня закрыты — объявлены “выходные дни”, запрещен экспорт золота и серебра.

...закон о деятельности банков в чрезвычайных условиях (текст существовал в единственном экземпляре... зачитал клерк... парламентарии вынуждены воспринимать его на слух). Законопроект стал законом... менее чем за предусмотренные 40 минут*.

І як це кореспондується із діями нашого парламенту? Вночі 27 грудня 2016 року прийняли бюджет і розіхалися-розбіглися аж до лютого, попри те, що в країні — війна, АТО, економіка в занепаді, політика в тупику: куди йдемо і куди не прийдемо, так і не сказали...

Звичайно, лідери світового масштабу — то реформатори.

І Наполеон, і Мао Цзедун, і Ден Сяопін, і Рейган, і Тетчер, і особливо Лі Куан Ю.

Щоправда, існує впевненість і наукові рекомендації щодо послідовності реформ. М. Горбачов не почув, не послухав, поспішав і розпочав усе одразу і розвалив гіганта, а Ден Сяопін вивчив світовий досвід і встановив черговість! **Економіка забезпечує розвиток демократії, а не навпаки.** Не дослухався до досвіду ні В. Ющенко, ні навіть англомовний і досвідчений чиновник-бізнесмен П. Порошенко.

Очевидно слід було б враховувати, що «...слияние рыночных и демократических реформ во времени не всем по плечу, не всем несет удачу... Успех выглядит так: **сначала рынок, потом демократия**»**.

І наголошується у цій роботі про те, що в поставторитарних, а надто у постдиктаторських державах це очевидно.

Дійсно, Японія і Німеччина реформувались за контролю та інвестицій окупаційних адміністрацій.

---

* Там само.

** За виданням: Пахомов Ю. Н. ...Цивилизационные модели современности. — К.: Наук. думка, 2002.

Ден Сяопін (22 серпня 1904 – 19 лютого 1997, Пекін, КНР)— діяч комуністичної партії Китаю, один з керівників китайської держави. З 1978 р. проголосив курс на радикальну реформу з метою побудови соціалізму з китайською специфікою.

Ден Сяопин: «Нет! (демократичным реформам) Реформы потом! Давайте сначала наведем элементарный порядок в экономике».

Г. Киссинджер и З. Бжезинский еще в не худшее для СССР время считали, что в СССР для успешных экономических преобразований требуется скорее авторитарное, нежели демократическое посткоммунистическое правительство».

Выдающийся экономист **В. Леонтьев:** «... Проще было бы сначала осуществить перестройку экономики, а потом объявлять гласность».

Л. Абалкин считает, что наиболее радикальный вариант реформ «500 дней», составленный, как известно, в США и выданный за продукт творчества Явлинского–Шаталина (Шаталин признавался, что этот документ не открывал), мог быть реализован лишь при условии установления в стране диктатуры.*

Ось і усі розгадки парламентської кризи і зубожіння народу: не читав, а не читав, то й не писав. Той, хто писав, не те мав на увазі.

Але послідовники з'явилися: Є. Гайдар, А. Чубайс, В. Пинзеник, В. Ющенко.

А тепер Президент зібрав Раду реформ і оголосив їх понад сімдесят одразу, а потім чи не кожен місяць оголошують нові й нові реформи, забувши про попередні.

І нас реформуватись примушують США, Міжнародний валютний фонд (ті самі США і Європа, навіть гроші, гранти виділяють, допомогу фінансову, та ми — погані учні, або «кидали»), бо в результаті не відбувається нічого надзвичайного, невідомого світу, ба, навіть не поліпшується.

---

* Там само.

100 РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Коли США впали в кризу, їх вивів Рузвельт.

Коли впала в кризу Європа, розпочалися Перша і Друга світові війни. Росія потерпіла поразку при Цусімі, від японців — здалося мало. Росія притихла, почала розвиватися, так втягнулася у світову війну, у якій стояла на порозі перемоги і величі.

То «свої» революціонери розхитували («шатун» по-теперішньому в Києві) державу зсередини, домагалися поразки власної країни, аби взяти владу. І більшовики її таки захопили, відстоявши (якою ціною!) у громадянській війні. Знову відкат розвитку і людські та матеріальні втрати і невинні жертви.

Моє покоління вивчало в деталях участь та дії Леніна, Троцького, та й Сталіна, у жовтневій революції чи не погодинно. Нехай і в інтерпретації тодішніх ідеологів.

А громадянська війна — то соціальні герої і подвиги: розгромили, розбили, розстріляли.

«Мое серце в бинтах» — це найлегша моя емоція від усвідомлення безглуздя того часу і моя молитва — не зрівіться, не повторіть, утримайте в Донецьку зону розмежування, зніміть усілякі дурні і дуже дурні та злі блокади, віднайдіть мир і історія вас, сучасних політиків, возвеличить.

Мені належить, або я беру на себе відповідальність за оцінку дій політичних діячів та шляху, пройденого Україною за 100 років.

І тому усвідомлено опрацьовую працю, в основному мемуарні, багатьох видатних діячів сучасності, їхні оцінки і акценти, аби здолати стереотипи підручників з історії і наукового комунізму, які мені колись викладали та вкладали.

Вінстон Леонард
Спенсер-Черчилль
(30 листопада 1874,
Велика Британія – 24
січня 1965, Лондон,
Велика Британія)
— державний діяч
Великої Британії —
прем'єр-міністр у роки
Другої світової війни,
письменник, лауреат
Нобелівської премії
з літератури.

Вважаю цікавим погляд геніального Вінстона Черчилля, а тоді молодого міністра Великої Британії, «куратора» білогвардійців у боротьбі з більшовиками...

Але аналогії, паралелі та повчальність тих подій б'ють у груди і спонукають до роздумів про сьогоднішній безрезультатний пошук у реформах задля Української держави.

«В начале войны Франция и Великобритания во многом рассчитывали на Россию. Потерь не боялись... чтобы спасти Францию от уничтожения в первые же два месяца войны... несмотря на страшные поражения и невероятное количество убитых, Россия оставалась верным и могущественным союзником... потеряла убитыми больше, чем все прочие союзники, взятые вместе.

Царь отрекся от престола 15 марта 1917 года, Петроградский совет стремился подорвать всякую власть и всякую дисциплину, между тем как целью Временного правительства было сохранить и то, и другое в новых и более приемлемых формах.

Министры Временного правительства важно шагали по кабинетам и дворцам и, произнося цветистые и сентиментальные речи, выполняли свои административные обязанности.

Все основы власти были подорваны, армии быстро таяли, вагоны были битком набиты взбунтовавшимися солдатами, ... старавшимися добраться до новых центров революционного движения, и дезертирами... Вся огромная страна находилась в состоянии хаоса и возбуждения.

Но среди всеобщей болтовни слова перестали действовать»^{*}.

---

* Уинстон Черчилль. Защита империи. Автобиография. — М.: ЕКСМО, 2012.

Я шукаю аналогії подіям 1917, 1991, 2004 та 2014 років і до сьогодні. Тоді політики-дилетанти Тимчасового уряду спочатку намагались перевершити екстремістів, аби тримати їх у руках, але О. Керенський не хотів ризикувати і вирішив опиратися. Та коли перейшов до боротьби, то вже розгубив і свою зброю і своїх друзів.

6 серпня 1917 року Керенський виріс у Тимчасовому уряді до прем'єр-міністра. І перейшов (увага!) від революційних фраз до політики репресій.

Він надав повноваження рішучому і популярному генералу — солдату-патріоту Л. Корнілову, і нагадаю, як більшовики перемогли корніловський заколот.

Він надав повноваження сильному, нещадному, безстрашному Борису Савінкову, який «являвся воплощением практичности и здравого смысла — правда, выраженных в динамите».

Він хотів для Росії в хаосі перемоги над Німеччиною і бути разом з ліберальним Заходом.

1 серпня Лавр Корнілов став головнокомандувачем, а 8 серпня було відновлено смертну кару задля поновлення дисципліни на флоті.

Німці наступали, взяли Станіслав, Тернопіль, 3 вересня — Ригу. Корнілов повстав проти Керенського.

26 серпня генерал Корнілов зробив спробу взяти владу в свої руки, розігнати більшовиків та Раду... Керенський злякався і видав зброю більшовицькій Червоній гвардії. Повстання спільно придушили, Корнілова заарештували.

«С точки зрения судеб российской демократии, Корнилов, конечно, не был оптимальным выбором, но гораздо предпочтительнее, чем Ленин. Еще до назначения Главкомандующим Корнилов говорил: "Пора немецких ставленников и шпионов во главе с Лениным повесить, а Совет рабочих и солдатских депутатов разогнать, да разогнать так, чтобы он нигде не собирался".

К концу августа напряжение достигло кульминации. Корнилов отдает приказ войскам двигаться к Петербургу, чтобы избавить страну от большевистской угрозы. Керенский испугался за себя и объявил о том, что Корнилов является государственным изменником... (а в июле 1917 г. тот же Керенский государственным изменником объявил Ленина) ...а затем бросается к большевикам*.

Дума, де була велика антибільшовицька більшість, уряд видавали маніфести, обіцянки та заклики бути вірними союзникам. Тим часом німці наступали по всьому фронту. Балаканина і анархія, замість дієвих кроків, коли ще не визрів більшовицький переворот (аби не створювати для нього передумов).

У перші дні листопада Ради під керівництвом Леніна і Троцького захопили владу і заарештували міністрів.

«Дума и Всероссийское демократическое совещание, Всероссийский съезд советов, продолжавшие болтать и принимать значительным большинством резолюции протеста, были сметены в пропасть... канули во тьму кромешную либеральные и радикальные политики и реформаторы».

Більшовики для В. Черчилля — «...это сообщество крокодилов, обладавших образцовыми интеллектами».

Їхні дії — соціал-революціонери, меншовики стали приреченими, а штаби анархістів, ще більших екстремістів, у Петрограді і Москві обстріляли з артилерії без церемоній. Їхні заклики:

«Долой войну!»

«Долой частную собственность!»

«Смерть всей оппозиции внутри страны!» Тоді як самі були і є опозицією, бо їх у владу ще лише брали.

«Грабь награбленное!» На жаль, характерне для України й сьогодні.

---

* Яковлев А. — Сумерки. — М.: Материя, 2005.

«Всю землю — крестьянам!»

«Вся власть — советам!»

Убивства, грабунки, швидко накрили країну. Сподівалися, що вихід Росії з війни викличе бунти в арміях і революції в європейських державах. І більшовики домоглись-таки припинення війни — передиху.

«Декрет про мир», ідея укласти мир через голови урядів з повсталими проти них народами... Троцький кидає пропозицію — негайні мирні переговори. Російський головнокомандувач генерал Духонін відмовився вести переговори. Генерала більшовики замінили прапорщиком Криленком, над генералом вчинили самосуд... Почалося братання з німцями.

2 грудня 1917 року стрілянина таки припинилася, а через три місяці було підписано Брест-Литовський (Брестський) договір. Німці вели перемовини принизливо, зверхньо і одночасно секретно з делегацією українського уряду. Троцький — за відновлення війни, як свого часу Керенський, Колчак та Савінков. Але армія розбіглася, Росія поринула в хаос.

Троцький: «Ни войны, ни мира». Демобілізація на всіх фронтах. Але німцям цього було замало, і 18 лютого 1919 року на тисячокілометровому фронті вони пішли в наступ, російський фронт було знищено, і 19 лютого більшовики здалися, а 3 березня було підписано мирні угоди.

«Мир без анексій», «мир без контрибуцій», «самовизначення народів» закінчилося втратами: 26 % залізниць, 75 % вугільних родовищ і 55 млн слов'ян були віддані під німецьке панування.

Росія дезертирувала, тоді як Захід і Америка продовжували боротьбу.

Більшовицьке перемир'я і принизливий мир підняли на Дону прапор контрреволюції: Корнілов, Алексєєв, Каледін, Денікін.

Російська добровольча армія у розпочатій громадянській війні розширила підконтрольні території, встановила співробітництво з союзниками.

«С поразительной энергией создавалась Красная армия для защиты революции в России»^{*}.

Незалежність оголосили:

28 листопада 1917 року — Естонія;

6 грудня 1917 року — Фінляндія;

18 грудня 1917 року — Україна;

12 січня 1918 року — Латвія;

16 лютого 1918 року — Литва;

9 квітня 1918 року — Бессарабія уклала унію з Румунією;

22 квітня 1918 року — Закавказька Федерація.

13 березня 1918 року німецькі війська зайняли Одесу, 17 березня — Миколаїв, 8 квітня — Херсон.

28 квітня встановлено диктатуру гетьмана Скоропадського в Києві.

1 травня — зайняли Севастополь. 8 травня — Ростов-на-Дону.

Німці прийшли, як визволителі від більшовиків. Життя стало кращим, потрібно лише підкорятися... А проти більшовиків уже був увесь світ.

США вступили у війну на 32-му місяці і зайняли одразу провідну роль у формуванні умов капітуляції Німеччини.

А ще — адмірал Колчак, Японія, США, Велика Британія та в Іркутську чеські полки до Владивостока.

А ще німці, а потім Англія у Фінляндії, в Архангельську і Мурманську. Похід Юденича на Петербург.

А ще Англія і Франція на Кавказі і в Севастополі.

А ще Денікін з Півдня і в Україні.

Громадянська війна 1919 року — без «доблесті и пощады». *«Крестьянам теперь принадлежала вся земля. Они убили или прогнали прежних владельцев»^{**}.*

Не було поміщиків та орендної плати. Але рішення союзників підтримати Колчака та Денікіна не було одноставним.

---

^{*} Черчилль В. Захист імперії, автобіографія, ціна величі — відповідальність. — Глава V. Інтервенція Глава IV. — М.: ЭКСМО, 2012.

^{**} Там само. — Глава XII. Гражданская война в России.

Громадянську війну, війну білих проти червоних організували, надихали і ідейно та стратегічно керували, надавали всіляку можливу військову допомогу великі держави — союзники царської Росії, і, насамперед, Англія та її міністр оборони — Черчилль, який найдетальніше описав і успіхи, і провали.

Одне, чого він не домогся і тому наголошував: *«Деникин сражался с Петлюрой, и его войска одержали бы полную победу над украинским лидером, но как раз в это самое время его собственный растянутый фронт был прорван большевицким контрнаступлением»*^{*}.

Черчилль розмірковує, що 20–30 тис. рішучих і свідомих, добре озброєних європейців по залізниці могли б узяти Москву і звідти управляти державою. Але Колчак ішов і не дійшов. Денікін — не дійшов, Юденич — не взяв Петербург. І Петлюра не з'єднався з Денікіним...

Він констатує: *«Слабые, расстроенные, колеблющиеся, находившиеся в полном замешательстве армии и государства, охватывавшие кольцом Советскую Россию, были не способны к согласованному нападению. ...русские белогвардейцы сражались за наше дело»*^{**}.

А тепер Україна в АТО і в Криму захищає Євросоюз і західну демократію?! Через 100 років знову те саме.

3 лютого 1920 року Денікіну повідомляють від імені Черчилля, що у британського уряду немає необхідних для організації нового походу проти Радянської Росії ані людей, ані грошей.

У липні більшовики узяти Крим, незгодні з діями нової влади хаотично тікали до Константинополя. Кораблів не вистачало. Епідемія віспи, тифу, голод, безлад і штики...

Кораблі, навантажені обездоленими і зараженими людьми, — один за одним прибували до столиці Туреччини, і без того злиденної, переповненої і зруйнованої... Союзні держави відводили свої погляди вбік і затикали свої вуха. Вони багато

---

* Там само.

** Там само. — С. 293.

про що воліли не знати... Таким був останній акт цієї жахливої драми.

27 квітня 1920 року Польща підтвердила права України на незалежність і визнала уряд Петлюри.

Маршал Пілсудський заявив, що польська армія залишить-ся на українській території тимчасово, доки український уряд самоорганізовується.

Петлюра закликав до спільних військових операцій українських і польських військ.

Генерал Денікін виступав за неподільну Росію і був вороже налаштований і до сильної Польщі, і до незалежної України.

2 липня 1920 року поляки евакуювали Київ, а більшовики пішли наступом на Польщу.

15 серпня 1920 року почалась битва під Варшавою, в якій більшовиків було розбито, а 70 тис. червоноармійців потрапили в полон.

«Вялые усилия заключить мир с большевиками сопровождались такими же вялыми попытками вести с ними войну.

Мне отрадно думать, что моя страна лучше других исполняла свои обязательства по отношению к русским товарищам в борьбе, оказавшимся в столь злосчастном положении»*.

Черчилль говорить про експедицію англійців до Архангельська і Мурманська, про суттєву допомогу Денікіну, озброєння армії у майже 250 тис...

«Им (союзникам) дано было оружие, при помощи которого они могли бы, безусловно, добиться победы, если бы это были люди более духовных качеств и если бы они лучше знали свое дело и свой народ... Не недостаток в материальных средствах, а отсутствие духа товарищества, силы воли и стойкости привело их к поражению...

---

* Там само.

В России началась суровая, бесконечная зима нечеловеческих доктрин и сверхчеловеческой жестокости, а тем временем Финляндия, Эстония, Латвия и Литва, и главным образом, Польша могли в течение 1919 г. организовать в цивилизованные государства и создавать сильные, патриотически настроенные армии»^{*}.

Ці роздуми і міркування — то нотатки з історії, боротьби за нову людину, а далі — за нову незалежну державу.

Денис Глухов. «В польских паспортах появятся изображения Львова, но МИД Украины против»

«Комсомольская правда» в Украине, 7 августа 2017 года.

«Киев направил в Варшаву ноту протеста. Украинские дипломаты считают, что это был невежественный шаг с их стороны.

В 2018 году Польша введет паспорта нового дизайна. Они будут приурочены к столетию независимости республики. Снимки некоторых элементов паспорта уже публиковались в сети и вызвали неоднозначную реакцию за пределами Польши. В частности, свои претензии выразили Украина и Литва.

Что не понравилось Украине

Министерство иностранных дел Украины передало ноту протеста, в которой выражается решительный протест относительно дизайна нового паспорта, а именно изображения часовни-ротонды, расположенной на территории польских военных захоронений на Лычаковском кладбище во Львове.

— Украина рассматривает такие намерения как недружественный шаг, который негативно влияет на развитие стратегического украинско-польского партнерства. Оценка исторических событий — дело историков. Украина выступает против политизации отдельных исторических фактов, которые вредили бы развитию взаимовыгодного стратегического партнерства между Украиной и Республикой Польша, — сказано в сообщении пресс-службы от 7 августа.

---

* Там само.

Что не понравилось Литве

Вильнюс отреагировал на ситуацию еще на прошлой неделе. Как выяснилось, у них тоже есть претензии к новому дизайну. Глава министерства иностранных дел страны Линас Линкявичюс даже вызвал временного посла Польши в Литве.

Претензии Литвы связаны с изображением Святых ворот, которые находятся в Вильнюсе.

— Мы объяснили ему ситуацию и предупредили, что такого не должно быть... Ненормально, когда используют фотографии других стран... В нашей истории были разные страницы. Что касается Вильнюса, судьба этого региона до сих пор воспринимается болезненно, — цитирует Линкявичюса издание "Lietuvos žinios".

Отметим, Мемориал орлят — польский военный мемориал во Львове. Орлята — это участники боев против войск Западноукраинской Народной Республики (1918–1919 г.) и против большевиков (1920 г.)».

Активно в пресі і експертами коментується несподіване і знакове:

«На Николаевщине в городе Очаков строительный батальон ВМС Соединенных Штатов Америки (США), который еще называют "морские

пчелы", возводит Центр морских операций ВМС Украины.

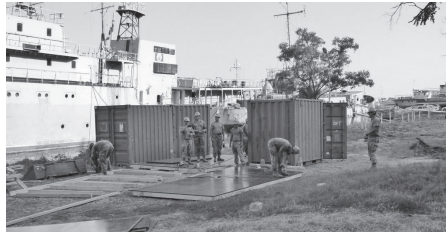
Ожидается, что он станет своего рода морским форпостом на юге Украины и координационным центром для международных военно-морских учений.

По словам спикера ВМС Украины Олега Чубука, строительство начато в рамках сотрудничества между Украиной и США.

ВМС США реализует в Очакове проект, цель которого — усовершенствовать инфраструктуру, повысить уровень обороны морского порта. Эту инфраструктуру планируется активно использовать в рам-

ках українсько-американських учень Си Бриз.

Тем временем в России уже успели назвать строительство недружественным шагом и провокацией.

Другими словами: и во время учений, и при военной угрозе с моря Очаков сможет стать командным пунктом.

Эксперты говорят, что место для будущего центра — лучшее из всех возможных, отмечая его удобное географическое расположение.

Этот Центр, по большому счету, будет находиться напротив Крыма, то есть командование будет на первой линии. С одной стороны, такая близость в случае боевых действий может первой попасть под удар, но с другой стороны позволит оперативно мониторить ситуацию и быстро принимать решения.

Стоит отметить, что именно в порту Очакова после аннексии Крыма базируются корабли военного-морского флота Украины, поэтому оборона порта и защита черноморской акватории имеет стратегическое значение».

Ось такі «досягнення» української дипломатії і зовнішньої політики з друзями і партнерами уже сьогодні, через 100 років.

ДОЛІ НАРОДІВ СВІТУ. КОМУНІСТИЧНІ «БРАТТЯ»: СТАЛІН — ХРУЩОВ — ТІТО — МАО ЦЗЕДУН

Мені, свідомому комуністу, який читав велетенські доповіді вождів у газеті ЦК КПРС «Правда» було незрозуміло: як це так, якась маленька Албанія — проти, ревізіоністи у них не розуміють, що міжнародний Комуністичний інтернаціонал з КПРС, а мала партія і незалежна, і проти, та настільки, що М. Хрущов «припинив» надавати економічну допомогу та «вивів» підводні військові човни, штук вісім, коли СРСР з усіх боків оточують війська НАТО, а ядерна зброя, ракети та літаки США в сусідній Туреччині.

Особливо мені було прикро, коли весь у білому, і кашкет теж феноменальний — маршальський, з чорною тростиною, красивий і, як виявилось, непохитний гість Москви Й. Броз Тіто так само не наш союзник.

Проти фашистів воювали разом, однак переможці не визнають гегемонію КПРС, як найбільшої (після Китайської) комуністичної партії. Адже якщо найбільша, якщо непереможна, — значить в усьому права...

Нас не підтримують, не розуміють, однак було лише обмежене інформування суспільства про розбіжності серед братських партій.

Колись давно занотував для себе.

Культу особистості Тіто міг позаздрити Сталін.

Не КПРС, а Югославія очолила світовий рух неприєднання.

Тіто заявив Сталіну: «Мы (Югославія) не будем разменной монетой».

Я так часто повертаюсь до цієї позиції, оцінюючи політику України останніх років.

28 жовтня 1944 року Тіто заявив: «... они (переможці) жестоко ошибаются, если думают, что плоды, за которые мы пролили столько крови, будут для нас потеряны... мы больше не будем детским мячиком или разменной монетой. Мы в этой борьбе заслужили право, вместе с союзниками, участвовать и в этой войне, и в строительстве новой Европы».

І лише через десятки років почали оприлюднювати непрості стосунки Сталіна, Хрущова й Тіто.

Тіто і албанський вождь Енвер Ходжа погодились створити в Албанії військову базу югославської армії, не поставивши до відома Сталіна.

Димитров, вождь Болгарії й Коммуністичного інтернаціоналу проговорився і набрав багато галасу, що існує план створення федерації Румунії, Болгарії, Югославії, Албанії, Чехословаччини, Польщі, Угорщини і Греції...

Сталін, запросивши до себе делегацію Югославії і Болгарії, після гострих взаємних звинувачень та вибачень заявив: «... Югославы, видимо, боятся, что мы отнимем у них Албанию. Албанию вам следует взять, но умно... Только три федерации возможны и естественны: 1. Югославия и Болгария. 2. Румыния и Венгрия. 3. Польша и Чехословакия»*.

«Вождь народів» тут дійсно постав вождем, який утримав Югославію від окупації Албанії, бо саме так би це сприйняли США й Англія. Він не повірив в успіх повстання у Греції, бо ті

Йосип Віссаріонович Сталін (Джугашвілі) (18 грудня 1878, Горі, Грузія – 5 березня 1953, Москва СРСР) — державний, політичний і військовий діяч Радянського Союзу.

* Магокин Е. — М. : Молодая гвардия, 2012.

самі США і Англія не допустять розриву своїх транспортних артерій у Середземному морі.

Тож, розпочніть з політичного об'єднання, а не з введення військ.

Сталін — Дмитрову: «Ерунда. Вы зарвались, как комсомолец. Вы хотели удивить мир, как будто вы все еще секретарь Коминтерна»*.

Такі пристрасті і плани, та ми бачили тоді лише урочисті фото та заяви про дружбу і взаємовигоду.

Тіто виступав проти федерації з бідною Болгарією, бо то був брильянтовий кінь Сталіна в Компартії Югославії.

Я зупинився. Болить. Я читав давно листування Сталіна і Черчилля і цілком поділяв точку зору Сталіна на прищвидшення відкриття другого фронту проти Німеччини та бажання розширити впливи Радянського Союзу на Балканах, всупереч Великій Британії, яка і другий фронт хотіла відкрити через Італію та Грецію, а не з Франції.

Йосип Броз Тіто (7 травня 1892, Хорватія – 4 травня 1980, Любляна Словенія) — лідер Югославії з кінця Другої світової війни до своєї смерті (1945–1980), маршал (1943).

Але я не можу зрозуміти Сталіна в листуванні і у протистоянні з Тіто.

В таємному листі «По порученню ЦК ВКП (б) В. Молотов, И. Сталин. 27 марта 1948 года».

«...Нам известно... в Югославии бытуют различные антисоветские высказывания... и ВКП(б) вырождается..., СССР стремится экономически поработить Югославию.

...Коминформ — средство ВКП(б) для подчинения других партий.

... Югославы "действуют из-за спины", официально "фарисейски хваля и вознося до небес" ВКП(б)...»

---

* Там само.

Тіто ставив питання про самовідставку. Ображено говорив: *«Я очень люблю русский народ. Я там (в России) провел шесть лет...»*

А конфлікт штучно накручувався, обмін листами-звинуваченнями тривав. Фактично Сталін підготував заміну Тіто із тих, арештованих і виведених з політичного керівництва.

Уже мало хто вірив, що Тіто утримається при владі.

21 липня 1948 року з'їзд Компартії Югославії. Доповідь Тіто (триває 8 годин).

«...Учителя ломаются в открытую дверь, и, приводя цитаты из Маркса, Энгельса, Ленина и Сталина, не обращают внимания на то, что мы эти цитаты уже применили и применяем на практике...»

Сталіна, мовляв, ввели в оману.

На з'їзді овації і крики: «Да здравствует товарищ Тито!», «Сталин—Тито!», «Да здравствует вождь прогрессивного человечества товарищ Сталин!».

З'їзд завершився перемогою Тіто: за нього проголосувало 2318 делегатів, а проти лише п'ятеро, — і сказав «твердое «нет» Сталину».

З'їзд завершився перемогою Сталіна, закликком Тіто: «Да здравствует великий Советский Союз во главе с гениальным Сталиным!»

Сталін в нинішніх оцінках — тиран, але назвіть мені нинішніх керівників, яких так би вітали в інших країнах.

Щоправда, і Віктора Ющенка, Президента України, на Конгресі США вітали вставанням і гучними оваціями...

Але боротьба — хто перший і наймудріший комуніст посилилась. Югослави зрозуміли — примирення не буде. Москва оголосила Тіто «агентом імперіалізму».

16–19 листопада 1949 року, третє засідання Комінформу прийняло відверту резолюцію: «Югославская Компартия во власти шпионов и убийц».

Дійшли до того, що Сталін, Ульбріхт, керівник Східної Німеччини (НДР) та інші розглядали можливість військового вторгнення у Югославію і на Балкани. А Тіто тоді реально розглядав план війни з переходом до партизанської, як із німцями...

Отак «брати» братаються, старшого брата визначають. Ідею замаху на Тіто Сталін обговорював із Судоплатовим за два дні до своєї смерті...

Україна, Компартія України була поза такими процесами, не набували ані досвіду, ані підготовки кадрів.

Тепер у Москві В. Путін, і уже реальна інтервенція в Україні, Крим анексовано. І знову постає те саме питання: хто підкориться, хто визнає верховенство старшого брата.

Ідеї об'єднання в Європі мали історію і завершилися створенням НАТО із європейських країн на чолі із США, і країн Варшавського Договору на чолі з СРСР. Але Югославія виокремилася і створила рух неприєднання.

Незалежна Україна проводила багатовекторну політику, потім — тільки в СНД і Росію, потім — тільки в Європу і до США, а ось так, як Тіто провів свою державу, — ми не змогли.

У Югославії критикували сталінський соціалізм, йшли власним курсом побудови соціалізму.

«Заводы — рабочим!», але заводами керують директори і чиновники, яких призначає держава.

«Государственная собственность — это низшая форма общественной собственности, а не высшая, как считают руководители СССР... Речь идет об отмирании государственной функции в экономике», — стверджував Тіто*.

У Югославії створили робітничі ради на більшості підприємств, утверджувався госпрозрахунок та самофінансування — тобто будувався «самоуправленческий социализм» за Марксом.

---

* Там само.

Зняли обмеження на вихід селян із югославських колгоспів, робився наголос на фермерські форми (а раніше ж їх називали «куркулями». — *Авт.*).

Курс «ДДД» — «Децентралізація. Дебюрократизація. Демократизація»*.

І що тут було не так? А що робили Горбачов, Єльцин, Гайдар — ідеї югославів і інших довели до абсурду, бо відстали в усвідомленні дійсності і перспектив.

Тим часом усе завершується миром:

Хрущов «інкогніто» — в Белграді, Тіто — в Криму, королівський прийом.

Хрущов — у Югославії, Тіто — в Москві, і розпочалася відлига, бо інтереси спільні — вистояти і встояти перед імперіалізмом, який оновлювався і міцнів.

4 червня 1955 року Тіто поклав вінок до мавзолею Леніна–Сталіна з написом на вінку «Владимиру Ильичу Ленину — Иосиф Броз Тито». В мавзолей не зайшов, бо там лежав «гад Сталін»...

Хрущов намагався повернути Югославію в «социалистический лагерь», Тіто був проти і сам термін засуджував. Тож «лагерь» замінили на «Співдружність», «Содружество».

19 жовтня 1956 року до Польщі прибули Хрущов, Молотов, Мікоян, Каганович, а на Варшаву вже йшли радянські війська. Бо Польща так само схотіла «робітничих рад», як у Югославії. Зупинились, Польща залишилась в рядах «Социалистического лагеря».

Але тепер «загорілось» в Угорщині, сталінський режим тут був одним з найжорсткіших.

Микита Сергійович Хрущов (15 квітня 1894, Калинівка, Курська губ., Російська імперія – 11 вересня 1971, Москва, Росія) — радянський державний діяч українського походження, перший секретар ЦК КПРС, Голова Ради Міністрів СРСР, Герой Радянського Союзу, тричі Герой Соціалістичної Праці.

* Там само.

24 жовтня 1956 року у Будапешт ввели радянські війська, які вже за кілька днів почали виводити.

30 жовтня 1956 року Імре Надь, новий прем'єр-міністр Угорщини, прийняв зрозумілі для сьогодення рішення:

- відновлення багатопартійності;
- коаліційний уряд.

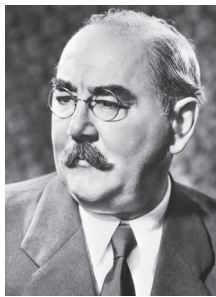
В Україні тепер Уряд формує парламентська більшість за квотним представництвом. Теоретично вибори у нас і вільні, і демократичні.

- Вільні вибори.
- Вихід з Варшавського договору.
- Закликав народ до зброї проти радянської армії.
- Звернувся до західних країн по допомогу...

І ось питання до критиків **М. С. Хрущова**. Що йому робити?

Провів консультації з китайцями, поляками, чехами, болгарами і румунами. Усі підтримали силовий варіант, — введення військ.

Хрущов вважав головним режисером угорських подій саме Тіто і запросив його до Москви. Тіто відмовився, тоді Хрущов інкогніто прилетів до Тіто. Перемовини продовжувалися 10 годин без протоколів, і Тіто заявив: «Надо разгромить контрреволюцію».

Імре Надь (7 червня 1896, Капошвар, Угорщина –16 червня 1958, Будапешт, Угорщина) — угорський політик, прем'єр-міністр Угорщини.

4 листопада 1956 року радянські війська входили у Будапешт на запрошення нового уряду Яноша Кадара.

На запрошення. Після політичних рішень — війська.

Чому про це потрібно писати і читати? Бо тоді мені було 13 років, а події в Польщі, Угорщині, Чехословаччині, Карибська криза, а потім і зіткнення з Китаєм до сьогодні справляють свій вплив, і вони були предтечею розпаду і Радянського Союзу, і утворен-

ня України, тож і українці повинні знати, що незалежність виборюється через десятиріччя боротьби...

А Імре Надя, який сьогодні був би першопрохідцем, 16 червня 1958 року після таємного суду повісили разом з двома його соратниками.

А Тіто? Захід йому допомагав грошима і товарами, аби віддалити його від «соціалістического лагеря», а Хрущову західна допомога Югославії дошкуляла... [На сьогодні це спаринг: П. Порошенко — В. Путін. — *Авт.*]. І тільки знову встановились теплі стосунки, як Хрущова змінив Брежнев, і Тіто послав йому вітальну телеграму, чекаючи, яким надалі буде співробітництво.

Тіто на з'їзді СКЮ в листопаді 1964 року заявив: «... у товарища Хрущева были известные ошибки и промахи, он сыграл большую роль в процессе десталинизации... Он много сделал для сохранения мира во всем мире... его большие заслуги в деле улучшения и нормализации отношений между Югославией и Советским Союзом»*.

Проте від членів політбюро ЦК КПРС, яких Микита Сергійович сам добирав у соратники, таких слів він не почув. Та змінилась традиція — ізолювали під Москвою, на грядках з сапкою, а не в Якутії... І в Україні активні до сьогодні усі колишні президенти, а раніше було б — на «підвищення» до Монголії чи Сибіру... Таки зміни...

А що ж після Тіто: радянська влада «впала», ярмо соціалізму скинули, соціалістичне «наследие» переділили, цивілізація сусідів перемогла...

Намісники змінилися. Теж намісники, але вищого штибу, демократи, реформатори, ліберали... прями вибори. Багатокабельне телебачення, права меншинств... Відкрилися шлюзи, а берегів не закріпили...

Старий світ міжнародного комунізму та інтернаціоналізму вмирав кровоточачи...

---

* Там само.

Мао Цзедун (26 грудня 1893, Шаошань, Китай – 9 вересня 1976, Пекін, Китайська Народна Республіка) — китайський політичний лідер і теоретик маоїзму. Засновник і лідер Китайської комуністичної партії.

«Началась резня в Югославии. Сербы убивали хорватов, те — сербов, боснийцы — тех и других; албанские косовары — тех, кто не мусульманин, а так называемые христиане — напротив. Убивали мусульман...»*

* * *

«Весь 1959 год Дэн по-прежнему следовал за Председателем, который еще думал, что трудности временные!»

Главную причину неудач («большого скачка») он видел в том, что в 1958 году в партии возникло «поветрие бахвальства».

Дэн... внимательно прислушивался к тому, что говорил по поводу ситуации в стране и мире Председатель, однако не пропускал мимо ушей и мнение других вождей... Правда, те тоже особенно мудрых идей не высказывали, предпочитая, как и Мао, сетовать на временные трудности... и предрекать гигантский подъем в ближайшем будущем**.

Все, як і в нас, один лише міністр оборони, член політбюро, маршал Пен Дехуаю відважно направив лист Мао з критикою «большого скачка»: Мао діяв, як і у нас Хрущов, — вивели зі складу політбюро, зняли з посади міністра. Ден дійшов висновку, що Мао Цзедун теоретично не марксист. Маркс стверджував, що «бытие определяет сознание», а Мао на перше місце ставив ідеологію і політику.

Сучасною мовою — економіка визначає політику. Але від М. Горбачова і до сьогодні політики, політичні рейтинги, популізм і критиканство, а за ними корупція, що не лише гальмує, а нищить економіку і ринок.

---

* Кантор М. Учебник рисования. — М.: АСТ, 2013.

** Панцов А. Ден Сяопин. — М.: Молодая гвардия, 2013.

КПРС, М. Хрущов відчували себе єдиновірними марксистами і спочатку в закритих бесідах, а потім і публічно критикували політику китайського «большого скачка» та народних комун. Хрущов усвідомив, що Мао його не поважає, і в Китаї вважають його слабким керівником (очевидно, після Й. Сталіна).

Радянський Союз скоротив торгівлю з КНР, відмовився передавати технологію ядерної бомби: «Нас так поносять... а мы в это время, как послушные рабы, будем снабжать их атомной бомбой?»; заявив відкрито, що в Китаї «плохо понимают, что такое коммунизм и как его надо строить»*.

Звичайно, Микита Сергійович вважав, що лише він правильно буде комунізм.

XX з'їзд КПРС — заявили про політику «мирного співіснування», Радянський Союз не підтримав Китай у конфлікті з Індією, і взагалі М. Хрущов полетів у Вашингтон до президента США Ейзенхауера. Все це Китай сприймав як помилковий курс.

Ні Хрущов, ні Мао не хотіли зрозуміти один одного.

У нас Ющенко, Порошенко і Путін не змогли дипломатично та ідеологічно розплутати ситуацію і довели до затяжної війни — АТО.

* * *

Мені на той час було 16 років, але уже тоді від дорослих і, насамперед, від батька чув такі судження, що китайці нібито нас не підтримують і вони — ревізіоністи...

З часом, ставши молодим комуністом, на закритих партзборах слухав зачитувані листи ЦК до комуністів щодо ревізіонізму в китайській, югославській, албанській, а згодом і французькій та італійській компартіях. А ще була Карибська криза, було повстання у соціалістичних Угорщині та Чехословаччині і складно йшло комуністичне будівництво в Польщі. А ще Берлінська стіна і тунель під нею для прослуховування перемовин радянських військ у Німеччині...

---

* Там само.

Я дорослішав. Усе це фрагментарно чув і, звичайно, вважав, що наші лідери — як і Сталін — вожді усіх часів і народів.

А тепер конспектую для себе і пропоную вашій увазі дещо з прочитаного:

«1 сентября 1949 года на площади Тяньаньмэнь в Пекине Мао Цзэдун провозгласил образование Китайской Народной Республики.

Поначалу Мао во многом копировал опыт Советского Союза: индустриализация, помещичье земледелие ликвидировано, крестьяне-бедняки получили землю, скот и инвентарь, расправы с реакционными элементами, осуждение “врагов трудового народа”, казни. Миллионы были убиты, сосланы в трудовые лагеря.

1957 год, февраль. Мао: “Пусть расцветают сто цветов, пусть соперничают сто школ!” — призвал интеллигенцию к открытым дискуссиям...

Ответ: шквал критики коммунистической диктатуры, некомпетентности властей, нарушение прав и свобод. [М. Горбачов, проголошуючи гласність і перебудову, зобов'язаний був цей урок врахувати. — *Авт.*].

1957 год, июнь. “Сто цветов” резко свернули, буржуазных критиков отправили в тюрьмы и лагеря.

Мао хотел опередить нерешительных советских товарищей в строительстве коммунизма.

1958 год. Великий кормчий провозгласил “великий скачок”: “Три года тяжелой борьбы — десять тысяч лет счастья!”

Созданы в селе народные коммуны с уравниловкой, военизированным бытом, они также должны выплавлять сталь в допотопных глиняных печах... массовое уничтожение прожорливых воробьев...

Кормчий не хотел видеть правды — разразился страшный голод. Ели насекомых, кору деревьев, даже землю, имели место случаи каннибализма...

А местные руководители, как и у нас, слали “наверх” фантастические рапорты об успехах. Мао: “Говорят, что бедность — это плохо. На самом деле бедность — это хорошо. Чем народ беднее, тем он рево-

люционнее". "Учите крестьян меньше есть, делайте суп и кашу более жидкими!"

1961 год. Голод в Китае достиг апогея. Умерло 30–40 млн. Мао осознал. Народные коммунны были распущены. Зерно закупили за рубежом»*.

Сталін — першими реформами довів до голоду, та попри голод, продовжував експорт зерна в ім'я індустріалізації. Отже, голодомор штучний, як і в СРСР свого часу.

Мао — голод і теж експорт зерна, бо атомну бомбу створювали.

«Великий кормчий выступил против "хрущевской оттепели" и разоблачения культа Сталина.

Кремль обвинили в ревизионизме и великодержавном шовинизме.

1969 год. Остров Даманский, вооруженный конфликт».

Ось такою була братня «дружба».

«Мао — "культурная революция": "Мы не можем идти старыми дорогами всех стран мира и ковылять шаг за шагом после других".

1966 год. "Культурная революция". Ставка на молодое поколение, слепо преданное председателю Мао, «красных охранников» — хунвейбинов.

Избавим от предрассудков:

- Старого мышления;
- Старой культуры;
- Старых обычаев;
- Старых навыков.

Начались погромы в университетах, школах, госучреждениях, парткомах.

---

* Личности. — № 2 (18), 2009.

Происходили жестокие уличные расправы: хунвейбины попросту забивали негодных до смерти.

Мао: "Без разрушения нет созидания!"

Середина 1967 года. Власть перешла в руки "революционных масс". Анархия. Кровопролитные стычки.

Мао бросил армию хунвейбинов на перевоспитание в отдаленные деревни. Города брали штурмом, город Гуйлинь штурмовали 30 тысяч солдат и бомбили напалмом, вырезали всех хунвейбинов.

"Культурная революция" безжалостно пожирала своих буйных детей. Вождь старел, слепнул, находился в глубокой депрессии: за 20 лет борьбы коммунизм создать не удалось.

9 сентября 1976 года Мао Цзедун скончался, но до сих пор популярен в Китае: малоразвитую страну он превратил в мощное государство, обладающее ядерным оружием*.

Як і наші «недолугі» — Сталін ядерну бомбу створив, а Хрущов — з космосу Юрія Гагаріна зустрів. Як це все поєднувалось у часі — уяви тверезої немає до сьогодні.

А до цього «30 сентября 1959 года Хрущев прилетел в Пекин на переговоры, а заодно и на празднование 10-й годовщины Китайской Народной Республики». Як відомо, Мао Микиту Сергієвича в розмовах з дружиною Цзен Цин називав «дураком», який «зарвався».

«Такого накала страстей на встрече двух лидеров социалистических стран еще не было. Позицию Китайской Компартии наиболее откровенно выразил маршал Чэнь И, с 1958 года — министр иностранных дел КНР.

Он заявил, что политика СССР — это приспособленчество.

Хрущев:

— Ишь какой левый; смотрите, товарищ Чэнь И, пойдете налево, а можете выйти направо. Дуб тоже твердый, да ломается.

---

* Там само.

— Почему же вы можете нас критиковать, а старший брат вас не может? Не свысока ли вы говорите с нами...

— Вы хотите нас подчинить себе, но у вас это не выйдет, мы тоже партия...

— Не надо на нас плевать с маршальской высоты. Не хватит плевков, нас не заплюёшь!»*.

М. С. Хрущов перервав візит, розбрат між вождями компартій Радянського Союзу та Китаю став фактом.

Рівень дипломатії світових лідерів-комуністів вражає.

Мао: *«Хрущев — нехороший марксист... он великодержавный и буржуазный либерал... этот человек не понимает марксизма-ленинизма, его знания поверхностны и т.д.»*

Хрущов у відповідь: *«Если старик не умен, то он ничем не лучше пары рваных калош».*

І почалась публічна полеміка. Хто правильний і кращий марксист...

Тут я не витримав, пішов перекинутись враженнями з дружиною та підвечеряли...

Хто вершив долі світу? Геніальні в боротьбі і звичайнісінькі побутово-заздрісні посередності.

1960 рік. III з'їзд Румунської Комуністичної партії в Бухаресті. Хрущов у виступі представнику Китайської Компартії прокричав: *«Если вам нужен Сталин, забирайте у нас его гроб! Мы пришлем вам его в специальном вагоне!»*

Хрущов соратникам у Москві: *«Когда я гляжу на Мао Цзэдуна, я просто вижу Сталина. Точная копия».*

І відкликав з Китаю 1390 радянських інженерів і техніків, учених, конструкторів.

Ден тричі подовгу в складі делегацій компартії Китаю дискутував у Москві з Хрущовим, Сусловим та іншими. Був ясний і енергійний в дискусіях зі «старшими братами».

І все-таки досягли компромісу.

---

* Там само.

КПРС прийняла тезу китайців про незмінну природу імперіалізму та про рівноправність усіх компартій (кудись подівся «старший брат»). Китайці погодились зі значенням ХХ з'їзду КПРС (розвінчав? Сталіна) та про «мирний перехід».

Однак курс, реформи Мао спричинили кризу на селі і в промисловості. Спроби одним махом домогтись гігантського розвитку народного господарства, суб'єктивні бажання за ігнорування об'єктивних законів призвели до невдачі.

І Ден дійшов думки про необхідність перебудови утопічного маоцзедунівського соціалізму.

Він намагався опонувати вождю, не ускладнюючи свого статусу в партії.

Тим часом Мао стали відкрито критикувати за провал «большого скачка», прискореного переходу до комунізму. Суперечки точилися гострі.

І тут Ден заявляє знамените: *«Неважно, черная кошка или желтая, если она может ловить мышей, это хорошая кошка»*. Суть — не теревенити про старі правила, і марксизм, і маоцзедунізм, не йти протореними шляхами, а діяти, виходячи із обстановки. Мао це сприйняв, як готовність відновити капіталізм.

Ми виділяємо кілька експресивних, частіше в іронічному контексті фактів діяльності лідерів, ні про кого не говоримо позитивно. Хрущов поспішно деканонізував, відрікся від Сталіна, повсюдно нав'язував американську кукурудзу і стукав каблуком по трибуні ООН — ми їм покажемо «кузькину матір».

І все-таки не можна погодитись із тим, що в усьому винні «попередники»... або вороги...

Боротьба за тисячами напрямів і всюди потрібна рішучість, виваженість, аналіз — геніальність думки і дій. А де ж їх узяти... письменники, художники не прославляють...

І тоді ХХІІ з'їзд КПРС, 1961 рік — нова Програма КПРС приймається: «мирний перехід» приймається, культ особи Сталіна знову піддають критиці, а китайці вважають це ревізійнізмом.

Китайська делегація поклала вінок з надписом: «Й. В. Сталіну, великому марксисту-ленінцю», зустрівся Чжоу Еньлай з Хрущовим, виклав свої заперечення і за вісім днів до завершення з'їзду вилетів до Пекіна. Понад 10 годин доповідав Мао і керівництву КПК, і висновок: «...в идеологической борьбе между двумя партиями (КПК и КПСС) стоит вопрос КТО КОГО».

А в Москві, за рішенням з'їзду, 31 жовтня 1961 р. винесли гроб з тілом Сталіна із Мавзолея, захоронили біля Кремлівської стіни.

Як Хрущову було тримати політичну лінію на десталінізацію, коли опір звідусіль і, передусім, — Мао. Значить, мав місію і характер і не потрібно паплюжити. Хто б іще таку «політичну волю» міг виявити із сьогоднішніх?!

Мао вважав, що китайські хрущовці зрадять його так, як «коварний» Хрущов Сталіна.

14 жовтня 1964 року пленум ЦК КПРС «відправив» Хрущова на пенсію.

Уже не як за Сталіна — не судили, не розстріляли, ізолювали на дачі.

А щодо Ден Сяопіна, то він залишив чесну оцінку своїх історичних дороговказів: 50 на 50, позитивного і негативного. Адже практика — критерій істини.

Стосунки між братніми народами і партіями дійшли до воєнних зіткнень на кордонах, хоча ще донедавна Радянський Союз допомагав перемогам Мао Цзедуна, його армії у громадянській війні з Чан Кайші та розгромив японську армію-окупанта.

У 1949 році на Паризькій мирній конференції утвердилася ідея: кордони між державами, як правило, але не обов'язково, проходять по середині головного фарватера річки.

Росія давно вважала китайський берег і невеликий острів Даманський в 0,74 квадратного кілометра на річці Уссурі радянською територією, хоча острів і був ближче до китайського берега.

Селяни Китаю, коли спадала вода, тут намагалися випасати худобу, заготовляти сіно, а прикордонники їх звідси витіснили,

спочатку без застосування зброї «тактикою живота», а згодом дійшло і до збройних провокацій і реальних бойових операцій із застосуванням автоматів, гармат і навіть аналога «катюші» — «градів» і танків.

3 березня 1969 року газети в Пекіні: радянські війська «двинутые кликой ревизионистов-ренегатов, нагло вторглись на остров...», під Радянським посольством в Пекіні — демонстрація.

7 березня в Москві демонстрація під посольством Китайської Народної Республіки, закидали посольство пляшечками із чорнилами... У газеті «Правда» — «Позор провокаторам».

Стояло питання про застосування ядерної зброї, але кажуть, США попередили Радянський Союз про неприпустимість такого удару. Конфлікт залагодили... Острів залишився за Китаєм, а кордони уточнювалися упродовж багатьох років. Не обійшлося й без жертв...

А як Україні здійснити власний «великий стрибок?» Як досягти миру на Донбасі, значно більшому за Даманський острів, і приналежність його Україні сумнівам не підлягає? Відповіді на ці питання слід шукати у внутрішній політиці...

ДОЛІ НАРОДІВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ: СТАЛІН — ХРУЦОВ — БРЕЖНЄВ

Зрозуміло, що зовнішні впливи вождів визначаються їхніми талантами, інтелектом, духовною силою та організаторськими здібностями, які віддзеркалюються у внутрішній політиці, в добробуті і довголітті очолюваного ними народу.

Сталін — то революційні реформи силовими методами, тоталітаризм, державна власність, централізація і беззастережний держплан.

Хрущов — то відлига, волюнтаризм у реформах, і далі ті самі крайнощі («перегибы на местах»).

Брежнев — то повсюдне пом'якшення, відсутність будь-яких змін, стабільність, що призвела до застійних і гнилих явищ як у суспільному, так і в економічному функціонуванні держави. «Старці» більше уже опікувалися власним здоров'ям, аніж здоров'ям держави і світового комуністичного руху. Видавали перли на кшталт: «Экономика должна быть экономной» — і вся новизна з'їздів чи пленумів. Формалізм і бюрократизм, усі доповіді писались рядовими писарчуками, а керівники усіх рівнів, не відриваючись від тексту, з осердям, не піднімаючи очей, читали, зупиняючись лише там, де було прописними надруковано «ОПЛЕСКИ».

І все-таки Сталін виграв Велику Вітчизняну війну (1941–1945), у Другу світову війну вплутався (1939–1945), розширив межі Радянського Союзу і України, країни Східної Європи підпорядкувавши Радянському Союзу і комуністичній ідеології,

поділивши Берлін на східну (з Радянським Союзом) і західну (із США та Англією) частини. Японію теж розгромили. Китаю допомогли звільнитися від окупації та встановити комуністичний «братський» режим, поділили Корею.

За 5–10 років після війни відновили і заводи, і фабрики, і зруйнований Хрещатик, та так, що його унікальний архітектурний комплекс тривалий час був окрасою міста, тепер з його непередумано-чванливими новобудами навряд чи робить нам честь.

І дивно, немає відповіді, як такі результати: і ядерна зброя, і ракети, і літаки, і танки, і підводні човни, — як усе це було можливим в умовах репресій, тюремних переслідувань і значних людських жертв, розстрільних списків інтелігенції та активних громадян. Списки розстрілюваних затверджувалися, тож то була свідомо політика.

Прийнято вважати, що розстрілювали кращих і талановитіших, тоді звідки ті історичні за масштабом успіхи й результати?

Поки що у суспільстві оцінки крайні: спочатку — вождь усіх народів, а після смерті — чудовисько, монстр — найжахливіші помилки, що негайно виправляються зі зміною керівництва.

«P.S. Сталин умер 5 марта 1953 года. Руководил в Советском Союзе 30 лет, и кроваво. Тиран, один из самых жестоких режимов XX века. Два миллиона заключенных в концентрационных лагерях, фактически.

Но в это же время большинство советских граждан видели в Сталине “божественного отца”. В день смерти плакала в школе моя учительница, плакали и в лагерях некоторые заключенные.

В Колонном зале, на траурной церемонии заметным был плотный лысеющий человек, который не скрывал своих слез, — Никита Хрущев, он преданно служил Сталину в Украине, где Советы жестоко подавили националистическое движение, боровшееся за независимость.

После смерти вождя Хрущев одержал верх над своими конкурентами, возглавил Центральный комитет Коммунистической партии.

В Кремль, на первый съезд после смерти Сталина, съехались 1200 делегатов, то есть только представители партийной элиты.

Съезд продолжался 10 дней, и все это время Хрущев укреплял свою власть, речи его сопровождалось бурными аплодисментами, овациями...

Когда съезд близился к концу, Хрущов развенчал "культ личности Сталина".

Когда в заседании был объявлен перерыв, делегаты избегали смотреть друг другу в глаза, в зале висела атмосфера шока и отчаяния*.

Ось лише тепер переді мною повний текст «секретного доклада», який повністю надрукований в американській і англійській пресі.

Доповідь розпочинається здалеку.

Маркс і Енгельс завжди були проти будь-якого «культу особи»...

«Известна величайшая скромность гения революции Владимира Ильича Ленина. Ленин всегда подчеркивал роль народа, как творца истории... роль Центрального Комитета.

Ленин... беспощадно бичевал всякие проявления культа личности...

Ленин учил...

Ленин с гордостью говорил...

...Он заявлял: "Ей мы верны, в ней мы видим ум, честь и совесть нашей эпохи".

Ленин решительно выступал...

Ленин называл Цетральный Комитет партии коллективным руководителем, хранителем и истолкователем принципов партии...

Ленин ...своевременно подметил в Сталине именно те отрицательные качества, которые привели позднее к тяжелым последствиям... надо рассмотреть вопрос о перемещении Сталина с должности Генерального секретаря в связи с тем, что Сталин слишком груб, недостаточно внимателен к товарищам, капризен и злоупотребляет властью...»**

---

* Голуэй Т. Важнейшая речь в истории. Слова изменившие Мир. — М.: ЭКСМО, 2013.

** Там само.

Наводиться скарга в політбюро Н. Крупської на грубість Сталіна:

«О чем можно и о чем нельзя говорить с Ильичем, я знаю лучше всякого врача, т. к. знаю, что его волнует, что нет, и во всяком случае лучше Сталина».

Після 23 грудня 1922 р. — лист Крупської, а 5 березня 1923 р. вже сам Ленін направив листа Сталіну:

«Вы имели грубость позвать мою жену к телефону и обругать ее. ...согласны ли Вы взять сказанное назад и извиниться или предпочитаете порвать между нами отношения?».

Ці листи були вперше оприлюднені на з'їзді і стали відомими, адже якщо ще за життя Леніна Сталін міг так поводитися, то надалі всі негативні риси його характеру лише посилювалися...

Однак у доповіді зазначається, що Сталін відіграв позитивну роль у боротьбі проти троцькістів, буржуазних націоналістів, троцькістсько-зінов'євського блоку, бухарінців, проти правого ухилу, який ставку робив на «ситцевую індустріалізацію» і «кулака».

«У нас не было бы тогда мощной тяжелой индустрии, не было бы колхозов, мы оказались бы обезоруженными и бессильными перед капиталистическим окружением».

Але по кількох роках, коли ідейних противників партії було розгромлено, проти них почалися репресії, бо саме Сталін запровадив поняття «враг народа».

«Основанием и, по сути дела, единственным доказательством вины делалось, вопреки всем нормам современной юридической науки, "признание" самого обвиняемого. Причем это "признание", как

показала затем перевірка, получалось путем физических мер воздействия на обвиняемого»*.

І знову Ленін, Ленін, Ленін...

- Потрібно розгромленій опозиції підібрати, відповідно до їхніх психологічних особливостей роботу...
- Радив людей, які відхилялися від партійної лінії, терпляче виховувати...
- Мудрість Леніна...
- Каменєв і Зінов'єв розкрили перед ворогом рішення ЦК про повстання 18 жовтня в меншовицькій газеті, заявили, що повстання — то авантюра. Ленін поставив питання про виключення із партії, але після революції їм надали високі посади... Ленін не ставив питання про їх арешт, і тим паче про їх розстріл.
- Якби був живий Ленін, то троцькістів би там не переслідували...
- Одночасно вимагав жорсткої розправи з ворогами революції і робітничого класу — нещадно, проти есерів, контрреволюційного кулацтва.
- Проти ворогів класових рішуче боровся, а не проти тих, хто помиляється.

А Сталін виявляв нетерпимість, грубість і зловживання владою, репресії і фізичне знищення...

І знову Ленін, Ленін... З'їзди партії проводилися регулярно, на кожному крутому повороті розвитку партії і країни:

1918 рік — VII з'їзд — питання імперіалістичної інтервенції і миру.

1919 рік — VIII з'їзд — громадянська війна, прийнято нову програму партії.

1920 рік — IX з'їзд — питання «хозяйственного строительства».

---

* Там само.

1921 рік — X з'їзд — нова економічна політика (неп) і історичні рішення «о единстве партії».

За Сталіна між XVIII та XIX з'їздами партії минуло більше 13 років, за всі роки Великої Вітчизняної війни не було проведено жодного пленуму ЦК.

І лише після «артпідготовки» шокуючі факти.

«Установлено, что из 139 членов и кандидатов в члены Центрального Комитета партии, избранных на XVII съезде партии (1934 год), было арестовано и расстреляно (главным образом в 1937–1938 годах) 98 человек, то есть 70 % (*Шум возмущения в зале*)»*.

Наголошується, що 80 % складу учасників того з'їзду вступили в партію до 1920 року, в роки революційного підпілля і громадянської війни. 60 % делегатів з правом вирішального голосу — робітники. Із 1966 делегатів 1108 було арештовано за звинуваченням у контрреволюції.

А це був з'їзд переможців.

Сталін почав масовий терор проти кадрів партії.

Злодійське вбивство в 1934 році С. Кірова. Розпочалися масові репресії за «підготовку» терористичних актів...

Саме вбивство Кірова, і особливо факти, що за півтора місяці до цього вбивця Николаєв був заарештований за підозрілу поведінку і випущений, причому його навіть не обшукали. А закріплений за Кіровим чекіст 2 грудня 1934 р., коли його везли на допит, «виявився» вбитим при «аварії» автомобіля, але більше не постраждав ніхто.

Працівники Ленінградського НКВС були спочатку м'яко покарані, а в 1937 році — розстріляні, напевне, щоби замести сліди...

Далі — Сталін ігнорував попередження В. Черчилля і багатьох інших джерел, що Гітлер нападе на Радянський Союз, відповідав, що це все — провокації.

---

* Там само.

Сталін безпосередньо втручався в хід бойових операцій некомпетентно, що призводило до колосальних втрат людських життів.

«Сталин операции планировал по глобусу. (*Оживление в зале*). Сталин считал, что он никогда не ошибается, что он всегда прав».

Никита Хрущев. «Секретный доклад».

Москва, 25 февраля 1956 года.

«В докладе Сталина на февральско-мартовском Пленуме ЦК 1937 года “О недостатках партийной работы и мерах ликвидации троцкистских и иных двурушников” была сделана попытка теоретически обосновать политику массовых репрессий под тем предлогом, что по мере нашего продвижения вперед к социализму классовая борьба должна якобы все более и более обостряться. При этом Сталин утверждал, что так учит история, так учит Ленин.

На самом же деле Ленин указывал, что применение революционного насилия вызывается необходимостью подавить сопротивление эксплуататорских классов, и эти указания Ленина относились к тому периоду, когда существовали и были сильны эксплуататорские классы. Как только политическая обстановка в стране улучшилась, как только в январе 1920 года был взят Красной Армией Ростов и была одержана главная победа над Деникиным, Ленин дал указание Дзержинскому об отмене массового террора и об отмене смертной казни. Ленин следующим образом обосновал это важное политическое мероприятие советской власти в своем докладе на сессии ВЦИК 2 февраля 1920 года:

“Террор был нам навязан терроризмом Антанты, когда всемирно-могущественные державы обрушились на нас своими полчищами, не оставиваясь ни перед чем. Мы не могли бы продержаться и двух дней, если бы на эти попытки офицеров и белогвардейцев не ответили беспощадным образом, и это означало террор, но это было навязано нам террористическими приемами Антанты. И как только мы одержали решительную победу, еще до окончания войны, тотчас же после взятия Ростова, мы отказались от применения смертной казни и этим показали, что к своей собственной программе мы относимся так, как обещали. Мы говорим, что

применение насилия вызывается задачей подавить эксплуататоров, подавить помещиков и капиталистов; когда это будет разрешено, мы от всяких исключительных мер отказываемся. Мы доказали это на деле”.

Сталин отступил от этих прямых и ясных программных указаний Ленина. После того, как были уже ликвидированы все эксплуататорские классы в нашей стране и не было никаких сколько-нибудь серьезных оснований для массового применения исключительных мер, для массового террора, Сталин ориентировал партию, ориентировал органы НКВД на массовый террор.

Этот террор оказался фактически направленным не против остатков разбитых эксплуататорских классов, а против честных кадров партии и Советского государства, которым предъявлялись ложные, клеветнические, бессмысленные обвинения в “двурушничестве”, “шпионаже”, “вредительстве”, подготовке каких-либо выдуманных “покушений” и т. п.

...

Используя установку Сталина о том, что чем ближе к социализму, тем больше будет и врагов, используя резолюцию февральско-мартовского Пленума ЦК по докладу Ежова, провокаторы, пробравшиеся в органы государственной безопасности, а также бессовестные карьеристы стали прикрывать именем партии массовый террор против кадров партии и Советского государства, против рядовых советских граждан. Достаточно сказать, что количество арестованных по обвинению в контрреволюционных преступлениях увеличилось в 1937 году по сравнению с 1936 годом более чем в десять раз!

...

Большинство членов и кандидатов ЦК, избранных XVII съездом и подвергшихся арестам в 1937–1938 годах, были исключены из партии незаконно, с грубым нарушением Устава партии, поскольку вопрос об их исключении не ставился на обсуждение Пленума ЦК.

Теперь, когда расследованы дела в отношении некоторых из этих мнимых “шпионов” и “вредителей”, установлено, что эти дела являются фальсифицированными. Признания многих арестованных людей, обвиненных во вражеской деятельности, были получены путем жестоких, бесчеловечных истязаний.

...

Примером гнусной провокации, злостной фальсификации и преступных нарушений революционной законности является дело бывшего кандидата в члены Политбюро ЦК, одного из видных деятелей партии и Советского государства т. Эйхе, члена партии с 1905 года. *(Движение в зале.)*

Тов. Эйхе был арестован 29 апреля 1938 года по клеветническим материалам без санкции прокурора СССР, которая была получена лишь через 15 месяцев после ареста.

...

Сохранилось второе заявление Эйхе, посланное им Сталину 27 октября 1939 года, в котором он убедительно, опираясь на факты, писал: "25 октября с. г. мне объявили об окончании следствия по моему делу и дали возможность ознакомиться со следственным материалом... Все мое дело — это образец провокации, клеветы и нарушения элементарных основ революционной законности..."

Теперь я перехожу к самой позорной странице своей жизни и к моей действительно тяжелой вине перед партией и перед Вами. Это о моих признаниях в контрреволюционной деятельности... Дело обстояло так: не выдержав истязаний, которые применили ко мне Ушаков и Николаев, особенно первый, который ловко пользовался тем, что у меня после перелома еще плохо заросли позвоночники и причинял мне невыносимую боль, заставили меня оклеветать себя и других людей.

Большинство моих показаний подсказаны или продиктованы Ушаковым, и остальные я по памяти переписывал материалы НКВД по Западной Сибири, приписывая все эти приведенные в материалах НКВД факты себе".

...

2 февраля 1940 года Эйхе был предан суду. В суде Эйхе виновным себя не признал и заявил следующее: "Во всех якобы моих показаниях нет ни одной названной мною буквы, за исключением подписей внизу протоколов, которые подписаны вынужденно. Показания даны под давлением следователя, который с самого начала моего ареста начал меня избивать. После этого я и начал писать всякую чушь... Главное

для меня — это сказать суду, партии и Сталину о том, что я не виновен. Никогда участником заговора не был. Я умру так же с верой в правильность политики партии, как верил в нее на протяжении всей своей работы”.

4 февраля Эйхе был расстрелян. (*Шум возмущения в зале.*) В настоящее время бесспорно установлено, что дело Эйхе было сфальсифицировано, и он посмертно реабилитирован.

...

Сложилась порочная практика, когда в НКВД составлялись списки лиц, дела которых подлежали рассмотрению на Военной Коллегии, и им заранее определялась мера наказания. Эти списки направлялись Ежовым лично Сталину для санкционирования предлагаемых мер наказания. В 1937–1938 годах Сталину было направлено 383 таких списка на многие тысячи партийных, советских, комсомольских, военных и хозяйственных работников и была получена его санкция.

...

Мы обвиняем Ежова в извращениях 1937 года и правильно обвиняем. Но надо ответить на такие вопросы: разве мог Ежов сам, без ведома Сталина, арестовать, например, Косиора? Был ли обмен мнениями или решение Политбюро по этому вопросу? Нет, не было, как не было этого и в отношении других подобных дел. Разве мог Ежов решать такие важные вопросы, как вопрос о судьбе видных деятелей партии? Нет, было бы наивным считать это делом рук только Ежова. Ясно, что такие дела решал Сталин, без его указаний, без его санкции Ежов ничего не мог делать.

Мы сейчас разобрались и реабилитировали Косиора, Рудзутака, Постышева, Косарева и других. На каком же основании они были арестованы и осуждены? Изучение материалов показало, что никаких оснований к этому не было. Арестовывали их, как и многих других, без санкций прокурора. Да в тех условиях никакой санкции и не требовалось; какая еще может быть санкция, когда все разрешал Сталин. Он был главным прокурором в этих вопросах. Сталин давал не только разрешения, но и указания об арестах по своей инициативе.

...

Болезненная подозрительность привела его к огульному недоверию, в том числе и по отношению к выдающимся деятелям партии, которых он знал много лет. Везде и всюду он видел “врагов”, “двурушников”, “шпионов”.

...

Когда волна массовых репрессий в 1939 году начала ослабевать, когда руководители местных партийных организаций начал ставить в вину работникам НКВД применение физического воздействия к арестованным, Сталин направил 10 января 1939 года шифрованную телеграмму секретарям обкомов, крайкомов, ЦК нацкомпартий, наркомам внутренних дел, начальникам Управлений НКВД. В этой телеграмме говорилось:

“ЦК ВКП(б) разъясняет, что применение физического воздействия в практике НКВД было допущено с 1937 года с разрешения ЦК ВКП(б)... Известно, что все буржуазные разведки применяют физическое воздействие в отношении представителей социалистического пролетариата и притом применяют его в самых безобразных формах. Спрашивается, почему социалистическая разведка должна быть более гуманна в отношении заядлых агентов буржуазии, заклятых врагов рабочего класса и колхозников. ЦК ВКП(б) считает, что метод физического воздействия должен обязательно применяться и впредь, в виде исключения, в отношении явных и неразоружающихся врагов народа, как совершенно правильный и целесообразный метод”.

...

Единовластие Сталина привело к особо тяжким последствиям в ходе Великой Отечественной войны.

Если взять многие наши романы, кинофильмы и исторические “исследования”, то в них совершенно неправдоподобно изображается вопрос о роли Сталина в Отечественной войне. Обычно рисуется такая схема. Сталин все и вся предвидел. Советская Армия чуть ли не по заранее начертанным Сталиным стратегическим планам проводила тактику так называемой “активной обороны”, то есть ту тактику, которая, как известно, допустила немцев до Москвы и Сталинграда. Применив такую тактику, Советская Армия только-де благодаря гению Сталина перешла в наступление и разгромила врага. Всемирно-историческая

победа, одержанная Вооруженными Силами Советской страны, нашим героическим народом, приписывается в такого рода романах, кинофильмах и “исследованиях” всецело полководческому гению Сталина.

...

Сталин проявлял большой интерес к оценке тов. Жукова, как военного полководца.

...

Вспомним хотя бы картину “Падение Берлина”. Там действует один Сталин: он дает указания в зале с пустыми стульями, и только один человек приходит к нему и что-то доносит — это Поскребышев, неизменный его оруженосец. (*Смех в зале.*)

А где же военное руководство? Где же Политбюро? Где Правительство? Что они делают и чем занимаются? Этого в картине нет. Сталин один действует за всех, не считаясь и не советуясь ни с кем. В таком извращенном виде все это показано народу. Для чего? Для того, чтобы возвеличить Сталина и все это — вопреки фактам, вопреки исторической правде.

Спрашивается, а где же наши военные, которые на своих плечах вынесли всю тяжесть войны? Их в фильме нет, для них после Сталина не осталось никакого места. Не Сталин, а партия в целом, Советское правительство, наша героическая армия, ее талантливые полководцы и доблестные воины, весь советский народ — вот кто обеспечил победу в Великой Отечественной войне. (*Бурные, продолжительные аплодисменты.*)

...

Так, уже в конце 1943 года, когда на фронтах Великой Отечественной войны определился прочный перелом в ходе войны в пользу Советского Союза, принято было и осуществлено решение о выселении с занимаемой территории всех карачаевцев. В этот же период, в конце декабря 1943 года, точно такая же участь постигла все население Калмыцкой автономной республики. В марте 1944 года выселены были со своих родных мест все чеченцы и ингуши, а Чечено-Ингушская автономная республика ликвидирована. В апреле 1944 года с территории Кабардино-Балкарской автономной республики выселены были в отдаленные места все балкарцы, а сама республика переименована

в Кабардинскую автономную республику. Украинцы избежали этой участи потому, что их слишком много и некуда было выслать. А то он бы и их выселил. *(Смех, оживление в зале.)*

В сознании не только марксиста-ленинца, но и всякого здравомыслящего человека не укладывается такое положение — как можно возлагать ответственность за враждебные действия отдельных лиц или групп на целые народы, включая женщин, детей, стариков, коммунистов и комсомольцев, и подвергать их массовым репрессиям, лишениям и страданиям.

...

Надо сказать, что в послевоенный период положение еще больше усложнилось. Сталин стал более капризным, раздражительным, грубым, особенно развилась его подозрительность. До невероятных размеров увеличилась мания преследования. Многие работники становились в его глазах врагами. После войны Сталин еще больше отгородился от коллектива, действовал исключительно единолично, не считаясь ни с кем и ни с чем.

Невероятной подозрительностью Сталина ловко пользовался гнусный провокатор, подлый враг Берия, который истребил тысячи коммунистов, честных советских людей. Выдвижение Вознесенского и Кузнецова пугало Берия. Как теперь установлено, именно Берия “подбрасывал” Сталину состряпанные им и его подручными материалы в виде заявлений, анонимных писем, в виде разных слухов и разговоров.

...

Здесь присутствует делегат съезда, бывший министр госбезопасности т. Игнатьев. Сталин ему прямо заявил: “Если не добьетесь признания врачей, то с вас будет снята голова”. *(Шум возмущения в зале.)*

Сталин сам вызывал следователя, инструктировал его, указывал методы следствия, а методы были единственные — бить, бить и бить.

Через некоторое время после ареста врачей мы, члены Политбюро, получили протоколы с признаниями врачей. После рассылки этих протоколов Сталин говорил нам: “Вы слепцы, котятка, что же будет без меня — погибнет страна, потому что вы не можете распознать врагов”.

...

В организации различных грязных и позорных дел гнусную роль играл махровый враг нашей партии, агент иностранной разведки Берия, втершийся в доверие к Сталину. Как этот провокатор смог добиться такого положения в партии и государстве, что стал первым заместителем Председателя Совета Министров Советского Союза и членом Политбюро ЦК? Теперь установлено, что этот мерзавец шел вверх по государственной лестнице через множество трупов на каждой ступеньке.

...

Центральным Комитетом партии Берия был разоблачен вскоре после смерти Сталина. В результате тщательного судебного разбирательства были установлены чудовищные злодеяния Берия, и он был расстрелян.

Спрашивается, почему же Берия, который уничтожил десятки тысяч партийных и советских работников, не был разоблачен при жизни Сталина? Он не был раньше разоблачен потому, что умело использовал слабости Сталина, разжигая в нем чувство подозрительности, во всем угождал Сталину, действовал при его поддержке.

...

В макете книги "Краткая биография" (Сталин, 1948 год, он лично редактировал, — *Прим. авт.*) была такая фраза: "Сталин — это Ленин сегодня". Эта фраза показалась ему явно недостаточной, и Сталин собственноручно переделывает ее следующим образом: "Сталин — достойный продолжатель дела Ленина, или, как говорят у нас в партии, Сталин — это Ленин сегодня". Вот как сильно сказано, но не народом, а самим Сталиным.

...

Далее сам же Сталин пишет: "Сталинское военное искусство проявилось как в обороне, так и в наступлении. С гениальной проницательностью разгадывал товарищ Сталин планы врага и отражал их. В сражениях, в которых товарищ Сталин руководил советскими войсками, воплощены выдающиеся образцы военного оперативного искусства".

Так прославлялся Сталин как полководец. Но кем же? Самим же Сталиным, но выступающим уже не в роли полководца, а в роли автора-редактора, одного из главных составителей своей хвалебной биографии.

...

Или возьмем вопрос о Сталинских премиях. (*Движение в зале.*) Даже цари не учреждали таких премий, которые назвали бы своим именем.

Сам Сталин признал лучшим тот текст Государственного гимна Советского Союза, в котором ни слова нет о Коммунистической партии, но зато есть следующее беспримерное славословие Сталину: "Нас вырастил Сталин — на верность народу, На труд и на подвиги нас вдохновил".

В этих строчках гимна вся огромная воспитательная, руководящая и вдохновляющая деятельность великой ленинской партии приписана одному Сталину. Это, конечно, явное отступление от марксизма-ленинизма, явное принижение и умаление роли партии. К вашему сведению следует сказать, что Президиум ЦК уже принял решение о создании нового текста гимна, который отражал бы роль народа, роль партии. (*Бурные, продолжительные аплодисменты.*)

А разве без ведома Сталина его имя присваивалось многим крупнейшим предприятиям и городам, разве без его ведома по всей стране устанавливались монументы Сталина — эти "памятники при жизни"?

...

При освещении событий, связанных с Октябрьской революцией и гражданской войной, в ряде случаев дело изображалось так, что главная роль везде как бы принадлежит Сталину, что всюду и везде он подсказывает Ленину, как и что надо делать. Но ведь это же клевета на Ленина! (*Продолжительные аплодисменты.*)

Я, вероятно, не согрешу против истины, если скажу, что 99 процентов из присутствующих здесь мало что знали и слышали о Сталине до 1924 года, а Ленина в стране все знали; вся партия знала, весь народ знал, от мала до велика. (*Бурные, продолжительные аплодисменты.*)

...

Товарищи! Культ личности способствовал распространению в партийном строительстве и хозяйственной работе порочных методов, порождал грубые нарушения внутривнутрипартийной и советской демократии, голое администрирование, разного рода извращения, замазывание недостатков, лакировку действительности. У нас развелось немало подхалимов, аллилуйщиков, очковтирателей.

...

Некоторые товарищи могут задать вопрос: куда же смотрели члены Политбюро ЦК, почему они своевременно не выступили против культа личности и делают это лишь в последнее время?

Прежде всего надо иметь в виду, что члены Политбюро смотрели на эти вопросы по-разному в разные периоды. В первое время многие из них активно поддерживали Сталина, потому что Сталин является одним из сильнейших марксистов и его логика, сила и воля оказывали большое воздействие на кадры, на работу партии.

Известно, что Сталин после смерти В. И. Ленина, особенно в первые годы, активно боролся за ленинизм, против извратителей и врагов ленинского учения. Исходя из ленинского учения, партия во главе со своим Центральным комитетом развернула большую работу по социалистической индустриализации страны, коллективизации сельского хозяйства, осуществлению культурной революции. В то время Сталин завоевал популярность, симпатии и поддержку. Партии пришлось вести борьбу с теми, кто пытался сбить страну с единственно правильного, ленинского пути, — с троцкистами, зиновьевцами и правыми, буржуазными националистами. Эта борьба была необходима. Но затем Сталин, все более злоупотребляя властью, стал расправляться с видными деятелями партии и государства, применять против честных советских людей террористические методы.

Попытки выступить против необоснованных подозрений и обвинений приводили к тому, что протестовавший подвергался репрессиям. В этом отношении характерна история с т. Постышевым.

В одной из бесед, когда Сталин проявил недовольство по адресу Постышева и задал ему вопрос: "Кто вы такой?" Постышев твердо заявил с присущим ему окающим акцентом: "Большевик я, товарищ Сталин, большевик!"

И это заявление было расценено сначала, как неуважение к Сталину, а потом как вредный акт и впоследствии привело к уничтожению Постышева, объявленного без всяких к тому оснований “врагом народа”.

...

Чем у нас иной раз измеряется авторитет и значение того или иного руководителя? Да тем, что его именем названо столько-то городов, заводов и фабрик, столько-то колхозов и совхозов. Не пора ли нам покончить с этой “частной собственностью” и провести “национализацию” фабрик и заводов, колхозов и совхозов. (*Смех, аплодисменты. Возгласы: “Правильно!”*.) Это будет на пользу нашему делу. Культ личности сказывается ведь и в такого рода фактах.

Мы должны со всей серьезностью отнестись к вопросу о культе личности. Этот вопрос мы не можем вынести за пределы партии, а тем более в печать. Именно поэтому мы докладываем его на закрытом заседании съезда. Надо знать меру, не питать врагов, не обнажать перед ними наших язв. Я думаю, что делегаты съезда правильно поймут и оценят все эти мероприятия. (*Бурные аплодисменты*).

...

У нас есть полная уверенность в том, что наша партия, вооруженная историческими решениями своего XX съезда, поведет советский народ по ленинскому пути к новым успехам, к новым победам. (*Бурные, продолжительные аплодисменты*).

Да здравствует победоносное знамя нашей партии — ленинизм! (*Бурные, продолжительные аплодисменты, переходящие в овацию. Все встают*)».

Беззаперечно, це був героїчний крок Микити Сергійовича, але без необхідного аналізу наслідків. Кавалерійська атака на попередника і вождя, який особисто його і ввів у страх, але й у вищі ешелони влади...

Справді, після того з'їзду дещо потепліло, недарма ж той час народ охрестив «потеплінням», люди вільніше стали дихати, по trochu відходили від того жахливого, всеохоплюючого страху — «відлига», відлягло настільки, що творчу і дисидентську інтелі-

генцію вже не відправляли до таборів, проте інша частина — за звичкою — формувала новий культ особистості без особистості. Бо М. Хрущов генієм не виявився.

Що ж, такою була дійсність. Тепер одні сприймають утаємничену доповідь, як початок побудови соціалізму з людським обличчям волюнтаристськими, а не диктаторськими методами. Інші вважають початком розпаду Радянського Союзу і комуністичної ідеології.

А насправді — то історичний процес, в якому лідери реалізують історичні тенденції без необхідної масштабності та філософського осмислення й усвідомлення тактики і практики того дня.

Але їхні великі вчинки, хоч у позитив, хоч у регрес — справді величні. Їх вивчають десятиліттями і сотнями років, бо й аналогії простежуються, тому що техніка змінюється, а людська природа «відновлюється» в кожному поколінні, і мало чим відрізняються поняття слави, влади і владарювання, революцій, переворотів, приходу та відходу від влади. Тут кругообіг амбіцій і пристрастей, навіть якщо тепер це і називається рейтингом та PR-акціями. Лідер діє публічно, результат втілює народ своєю уособленою працею.

Ущербність цієї доповіді ще й у тому, що Сталін — деспот, Ленін — божественно-зразковий.

Нам, звичайним громадянам, лише тепер, а членам політбюро і самому М. Хрущову були напевне відомі «розстрільні» резолюції і установки Леніна під час революції і громадянської війни, історично невинуватий войовничий атеїзм, категоричність в оцінках філософів та інтелігентів.

Тепер друкується безліч матеріалів і про самого Леніна, і про його перебування в еміграції та повернення в Росію у залізничному опломбованому вагоні з кількома причепними вагонами з відданими революціонерами-пацифістами та коштами, наданими німецькою розвідкою задля сприяння перемозі Німеччини над Англією і Францією у Світовій війні, і про револю-

цію в самій Росії, фінансовану ззовні, навіть із США, та шляхом експропріації — «грабь награбленное»...

Щось подібне коїться й донині: то була Жовтнева, а тепер Помаранчева, Гідності, та всі вони червоно-кольорові революції, адже як військовим, так і революціонерам потрібне всіляке спорядження і забезпечення...

І немає відповіді на питання: коли Микита Сергійович був щирим — коли сльозу пустив на похоронах, чи коли труну зі Сталіним виносили з мавзолею...

Лауреат Нобелівської премії з літератури Світлана Алексієвич:

«Коммунисты впервые утопию реальностью сделали, и почему это — красивая ведь мечта! — огромной братской могилой закончилось? Миллионы людей положили, и я вот понять хотела, почему страдания, которые на долю наших народов выпали, в свободу не конвертировались».

[Далі вона розмірковує та наводить спогади відданого справі партії активіста, який вижив. — *Авт.*]: «Победила Ее Величество колбаса! Хорошая жратва победила! “Мерседес-бенц”!»*.

Василий Петрович М. — член коммунистической партии с 1992 г., 87 лет:

«Мечтали о мировой революции: “Мы на горе всем буржуям мировой пожар раздуем”.

Мое время кончилось раньше моей жизни.

Мы представляли себе справедливую жизнь, без бедных и богатых. Умирали за революцию, умирали идеалистами... бессребрениками...

Продразверстка, продотряд, лишенец, комбед... пораженец, повторник...

Я — справочник... живой архив... А собеседников нет...

Світлана Олександрівна Алексієвич (31 травня 1948, Івано-Франківськ — радянська та білоруська російськомовна письменниця та публіцистка. Лауреатка Нобелівської премії з літератури за 2015 рік.

* «Бульвар Гордона», октябрь 2016 год, № 40(596), №41 (597).

На какой участок бросала партия, там и служил. Предан был партии. Жизнь мало помню, помню только работу.

Мы отставали от передовых стран на 50–100 лет. На целый век. Сталинский план — догнать за 15–20 лет. Знаменитый сталинский скачок. И мы верили — догоним!

Сейчас люди ни во что не верят, а тогда верили.

“Догоним капитализм!”

Наше время... мое... Великое время! Никто для себя не жил. Поэтому обидно... в какое страшное время мы жили. Она в книжках читала, а я там жил.

У людей каша в голове. Все перемешалось: Колчак и Чапаев, Деникин и Фрунзе... Ленин и царь... Бело-красный салат. Окрошка. Четверку на гробах отплясывают!

Кто был никем, тот станет всем...

Хотели построить Царство Божие на земле. Красивая, но избыточная мечта, человек еще к этому не готов. Не совершенен он. Ну да... Но от Пугачева и декабристов... до самого Ленина... все мечтали о равенстве и братстве.

“Дураки! — говорят про нас. — Зачем они революцию делали?”

Раньше строили флот, покоряли космос, а сейчас — особняки, яхты...

...В поле лежали наши товарищи... На лбу и на груди у них были вырезаны звезды. Красные звезды. Распороты животы, туда насыпана земля: хотели земли — нате! Наши чувства — смерть или победа! Пусть мы умрем, но мы знаем, за что умрем.

...У реки увидели проколотых штыками белых офицеров. Почернели на солнце “их благородия”. Из животов торчали погоны... животы набиты погонами... Не жалко! Мертвых людей видел столько, сколько и живых...

Лозунг первых лет революции: загоним железной рукой человечество в счастье! Раз партия сказала — я верю партии! Я верю.

Мы верили в какую-то красивую жизнь. Утопия... это была утопия... А вы? У вас своя утопия — рынок. Рыночный рай.

Был в этом убежден... Абсолютно убежден... искренне! Сначала я был ленинец, потом сталинец. До 1937 года я был сталинец. Верил

всему, что говорил и делал Сталин. Да... величайший... гениальный... вождь всех времен и народов.

Следователь на первом допросе мне объяснил: "Вы виноваты уже в том, что не донесли на свою жену". Но это уже в тюрьме... А тогда все в памяти перебрал. Все... Одно только вспомнил... Вспомнил последнюю городскую партконференцию... Зачитали приветствие товарищу Сталину, и весь зал встал. Шквал оваций: "Слава товарищу Сталину — организатору и вдохновителю наших побед!", "Сталину — слава!", "Слава вождю!". 15 минут... полчаса...

На столе у следователя лежал донос, подписанный — я не поверил! — нашим соседом.

Сверху им спустили лимит, план на врагов — месячный и годовой.

Вы думаете, что нам коммунизм, эту заразу, как пишут в сегодняшних газетах, в plombированном вагоне из Германии привезли? Что за ерунда! Народ восстал. Не было того "золотого века" при царе, о котором сейчас вдруг вспомнили. Сказки! И о том, что Америку хлебом кормили, и что судьбы Европы решали. Умирал русский солдат за всех — это правда. А жили... У нас в семье на пятерых детей были одни боты. Ели картошку с хлебом, а зимой — без хлеба. Одну картошку... А вы спрашиваете: откуда взялись коммунисты?

"Пойти за родину умирать — для этого люди все-таки найдутся, а вот от взятки отказаться гораздо сложнее, и то же самое с русской элитой произошло: испытание сталинским лагерем она выдержала лучше, чем долларом".

"Цивилизация нам дополнительные 20–30 лет подарила, а философии этого нового куса жизни нет — как эти годы прожить. Просто на грядках их просидеть и внуков нянчить недостаточно"»^{*}.

Як це було в Україні розповідає мій земляк і товариш, активіст перебудови, майданів та революцій, депутат і голова Чернігівської обласної ради **Зверев Микола Вікторович** у нашій розмові:

---

* «Бульвар Гордона» октябрь 2016 год, № 40(596), №41 (597).

Микола Вікторович Зверев (29 листопада 1967, Терешиха, Чернігівської області, Україна). — український політик. Колишній голова Чернігівської обласної ради.

Іван Салій:

— Мене дивує розвал партії радянського періоду — це була боротьба з корупцією і пільгами.

Микола Зверев:

— Саме цікаве, думають про Палажченка (перший секретар Чернігівського обкому Компартії України. — *Авт.*), що він належав до тих керманичів області, який ненавидів корупцію, не любив пільги, але був частиною радянської системи.

Перше — це перебудова. Я юнак перебудови і всі ці моменти пам'ятаю.

Економіка — криза, люди стояли в чергах за молоком, за маслом. Як тоді

у нас казали: танкери стояли в морі, щоб підтримати Алжир та підтримати соціалістичний табір. Треба було рятувати свою країну, а ми рятували соціалістичний світ. А на прилавках — пусто і голод.

17 тисяч тоді працювало на Чернігівському радіоприладному заводі, і от уявіть собі, робочі вийшли, замучені, напівголодні, зайшли в гастроном, черга, всім не вистачило продуктів. Коли поруч стояли на зупинках міського пасажирського транспорту, то з-за гастроному вїхала чорна «Волга» і на повороті її різко розвернуло, а з багажника випала ковбаса. В машині був секретар обкому партії Заїка... Люди зупинили машину, почали все витягати з неї, потім потягли машину проспектом до обкому партії.

Після того почалася «ковбасна революція» — перша демократична революція в СРСР.

Мітинг зібрався під обкомом партії з транспарантами «Хто з'їв моє м'ясо?», «Геть Палажченка!». Планували брати штурмом обком.

Потім другий мітинг зібрався під райкомом партії на вулиці Шевченка.

Доповіли ЦК Компартії України, потім Горбачову. І було прийнято рішення, що підуть на поступки.

Для Палажченка це стало страшенною несподіванкою.

Але ж Палажченко був взірцем тієї партійної номенклатури. Він одягав чоботи і об'їжджав усі села і колгоспи.

Мій батько розповідав: «Косимо сіно між Софіївкою і Парафіївкою, бо більш ніде було взяти — кругом колгоспні поля. Коли дивимось — хтось іде. Палажченко сам доїхав туди обкомівською машиною і обходить поля. Бо планували там збудувати дорогу. Запитав, хто ми такі. А я кажу: "Нас відправили сюди косити бур'ян, а заодно собі на сіно, бо тут буде їхати якийсь *** з обкому". А він: "Так це ж я той ***, Палажченко, перший". Я думав мене паралізує!!!».

Тобто це була дуже проста, дуже доступна людина, господарник, але на його долю випала ця «ковбасна революція».

На цих мітингах було прийнято рішення зібрати мирний мітинг усіх чернігівців на другий день на стадіоні ім. Гагаріна, де виступив Палажченко. Була прийнята резолюція цього мітингу і Палажченко пішов у відставку.

І все!!!

У книзі В. Врублевського, помічника В. Щербицького, наведено такі дані:

Ляшко Олександр Павлович — з 1960 року — другий секретар ЦК Компартії України, з 1969 року — Голова Президії Верховної Ради, з 1972 року — Голова Ради Міністрів УРСР.

Ватченко Олексій Федосійович — перший секретар Дніпропетровського обкому партії. З 1975 року — голова Президії Верховної Ради УРСР.

Шевченко Валентина Семенівна — з 1985 року — Голова Президії Верховної Ради республіки.

Соколов Іван Захарович — з 1976 року — другий секретар ЦК Компартії України.

Леонід Іванович Палажченко (10 серпня 1934, Ромни, Сумської області, УРСР, СРСР – 2 грудня, 1993, Київ) — український радянський партійний і державний діяч, керівник Волинської і Чернігівської областей. Герой Соціалістичної Праці.

Титаренко Олексій Антонович — з 1982 року — другий секретар ЦК Компартії України.

Отже, «лавка запасних» коротка, немає ані Л. Кравчука, ані В. Івашка і навіть С. Гуренка, К. Масика чи Ю. Єльченка.

Далі — «генерал-губернаторы на местах»:

«Самым слабым и консервативным, по моему мнению, было кадровое звено обкомов партии, а собственно, областные звенья системы управления».

Добрик Віктор Федорович — перший секретар Івано-Франківського та Львівського обкомів.

Моргун Федір Трофимович — перший секретар Полтавського обкому. Дійсно, талановитий організатор, публіцист, а головне, рідкісне тоді серед партноменклатури — трибун. Він ратував за безвідвальний метод обробки ґрунту, а мені запам'яталось, коли дістали анонімки, на Пленумі це він виголосив: «Шилом море не нагрієш», і В. Щербицький офіційно звернувся в Москву, і таки перестали створювати численні перевірки парткомісій за «підметками» (підметні листи) і брехливими на 80 % листами анонімів.

Федір Трохимович Моргун (12 травня 1924, Новоолександрівка, Сталінський округ, Донецька губернія, УРСР, СРСР – 7 липня 2008, Полтава, Україна) — радянський український партійний і державний діяч, агроном, письменник, публіцист. Герой Соціалістичної Праці.

А ось як В. Врублевський характеризував Л. Палажченко. В главі «Короля играет окружение...», оцінки соратників:

«К этой плеяде неординарных руководителей примыкает незаурядная личность Л. И. Палажченко.

Палажченко Леонид Иванович, 1935 г. рождения, украинец. По образованию агроном. Начинал в комсомоле. Перейдя на партийную работу, стал одним из самых молодых первых секретарей райкомов партии — Черниговского. Избирался первым секретарем обкомов на Волыни и Черниговщине.

Истинный самородок, Леонид Иванович, будучи секретарем райкома, стал Героем Соцтруда, защитил кандидатскую диссертацию по экономике картофелеводства. Впитывал, как губка, все новое и стремился внедрять его на практике. За пять лет он вытянул отсталую Волынскую область и возвратился на Черниговщину. Но вскоре началась перестройка, срабатывали уже привходящие политические факторы, и его способности оказались невостребованными. В 55 лет он вынужден был уйти на пенсию.

Вот, пожалуй, и все наиболее заметные соратники В[ладимира] В[асильевича] на областном уровне. Но в целом, несмотря на постоянное внимание со стороны Щербицкого, преодолеть на этом уровне серьезный кадровый кризис не удалось. К сожалению, положение не только не улучшалось, а, на мой взгляд, усугублялось»*.

Та все-таки тоді, і потім за Л. Кравчука і Л. Кучми, голови обласних адміністрацій, генерал-губернатори, були особистостями загальнодержавного масштабу, відомі і дієздатні, підготовлені професійно (що б хто не говорив), перспективні, не те що нині...

Народний художник України, незалежний історик Микола Сядристий — автор книжок «Чи важко підкувати блоху?», «Таємниці мікротехніки», «Мить». Творчість цього майстра затвердила у світі появу нового терміна — «мікромініатюра», якого раніше не було ні в енциклопедіях, ні в словниках.

Дивуєшся, як міг художник виготовити найменший у світі діючий електромотор, у 800 разів менший від сірникової головки. А ще створити найменший у світі «живий» годинниковий механізм, умістивши його

Микола Сергійович Сядристий — відомий майстер мікромініатюр.

* Врублевський В. Владимир Щербицкий: правда и вымыслы. — К. : Фірма «Довіра», 1993.

в голівку метелика, крила якого виготовлено зі скла і золота. Мікродвигун, який живиться від електромережі, вмонтовано в тіло метелика. Уся ця механіка складається зі 130 деталей — шестерень, осей, рубінових підшипників, і все це крутиться, показуючи час. За стрілки править людська волосина.

Вважає себе незалежним істориком і що краще за нього ніхто не знає суті ідеологій соціалізму і комунізму, того, на чому вони трималися, в чому їх міць і в чому їх слабкість.

А ще дивує його унікальна пам'ять: він може цитувати години роботи й уривки з листувань Маркса і Енгельса, Леніна і Сталіна, Лассала і Вейтлінга, називаючи не лише номер тому, його сторінку, а й рядок! Ретельний, прискіпливо аналітичний підхід до створення своїх мініатюр, він перетворив на свій принцип вивчення філософської, історичної та соціальної літератури.

Я шанобливо ставлюся до цієї унікальної великої постаті, а цитатники навіть копіював.

На думку митця, в політику частіше йдуть для задоволення свого марнославства, претендуючи на владу, про суть, тяжкість якої не мають уявлення. Більшість політичних лідерів — це не народодлюбці, а люди з великими особистими претензіями та амбіціями.

«Парадокс, але трагедія українців у тому, що Бог дуже щедро їх наділив природними багатствами. Приміром, Японія — одна з найрозвиненіших країн, хоча в неї немає ні чорноземів, ні нафти, ні руди. Те саме в найзаможніших країнах Європи — Норвегії, Швеції, де малородючі землі. Але там все роблять якісно, щоб потім не переробляти. Нас же природне багатство розбестило. Окрім того, в силу історичних обставин в народі сформувався дуже терплячий характер: навіть своїх ворогів називаємо ніжно — "воріженьками". А ще ми — великі мрійники, яких дуже важко об'єднати до рішучих дій. "Дивлюсь я на небо та й думку гадаю..." Уявіть раціонально-практичних американця, француза, італійця, норвежця чи єврея в такому стані.

...

Приміром, Гітлер і Муссоліні завжди вважали себе учнями Леніна. “Я завжди вчився у своїх противників, — казав фіурер, — вивчав революційну техніку в Леніна, Троцького, інших марксистів”. “Я вчився в більшовиків і не боюся говорити про це...” “Я не борюся з марксизмом. Я лише виконую його заповіді”. “Що я помітив? Із соціал-демократів ніколи не виходили добрі націонал-соціалісти, а з комуністів виходять відмінні!” У зв’язку з цим Гітлер дав вказівку — приймати в партію нацистів усіх колишніх комуністів. А також призначив головним прокурором рейху колишнього комуніста і чекіста Рональда Фрайслера, а головним ідеологом Німеччини — Альфреда Розенберга, який свого часу подавав заяву про вступ в РСДРП».

Закликати ж до реабілітації Сталіна та прагнути «залізної руки», вважає Микола Сергійович, можуть лише люди, які не знають історії або прагнуть зла своєму народові:

«Той страшний терор у країні, відверте знищення духовенства, інтелігенції та селянства, масові розстріли козаків на Кубані та “куркулів” в Україні розпочалися за вказівками Леніна, а Сталін, як вірний лєнінець, лише все це продовжив. У 1921 році в 20 областях Росії вже існувало 48 концентраційних таборів, створених за вказівкою Леніна, переважно для “реабілітації ворогів народу” та перевиховання “непевних елементів”. Сталін лише продовжував справу свого вчителя, створюючи нові й нові страшні ГУЛАГи. Тож термін “сталінізм” був вигаданий Троцьким, щоб відвести удар від Леніна і тієї партії, яку вони створили і яка провела страшний геноцид проти власного народу. “Куркулі — ...це кровожери... Це павуки... Це п’явки... Це вампіри... Нещадна війна проти цих куркулів! Смерть їм!”. Це слова Леніна. А ось що пише Й. Сталін: “Куркулі розбиті, але вони далеко ще не добиті. Більше того, — вони не швидко ще будуть добиті, якщо комуністи позіхатимуть і будуть благодушними, гадаючи, що куркулі самі зйдуть у могилу в порядку, так би мовити, стихійного свого розвитку...”

Коли ми переможемо у світовому масштабі, ми, думається, зробимо із золота суспільно відхожі місця на вулицях найбільших міст світу».

Вся біда в тому, переконаний Микола Сядристий, що історія нас нічого не вчить, що ми її не знаємо і не робимо відповідних висновків:

«Суспільство платить величезні жертви за те, що воно приходить до правильних рішень з великим запізненням. Згодом люди ставлять пам'ятники тим особистостям, до яких вчасно не дослухалися. Ці пам'ятники великим людям нації, які говорили правду за життя, — своєрідна спокута натовпу за свою тупість, яку він виявив тоді, коли треба було прислухатися і приймати виважені рішення. Ще Довженко казав: “У чомусь найважливішому, в чомусь найсуттєвішому ми, українці, народ нікчемний, у нас немає поваги до самих себе. Ми вічні парубки, а Україна наша вічна вдова”. А Шевченко?! Ми про нього паляємо скрізь, готуємося до 200-річчя з дня народження. А як він сказав: “А ми дивились і мовчали, і мовчки чухали лоби, німії подлії раби”. Або ще влучніше: “Ми серцем голі до гола, раби з кокардою на лобі, лакеї в золотій оздобі”. Подібні висновки робили Леся Українка та Іван Франко. Тож маємо те, що маємо, до чого, на жаль, прагне більшість обивателів — поїсти, поспати, зайнятися розпустою, вимагати після тяжкого, похмільного просоння “хліба та видовищ”»*.

Співзвучні цим думкам:

«...подвиг в наше время величайшего ученого-генетика Николая Вавилова, судьба которого поражает тем, что он мечтал освободить человечество от голода, собрав и начав выращивать новые виды пшеницы, но из-за тупости руководителей, поддерживавших лженаучные идеи, его арестовали в 1940 году, а в 1943 году он умер в Саратовской тюрьме от голода.

...

Цена невежд, пребывающих у власти — задушенные жизненно важные истины, заторможенные, на многие годы парализованные ...

---

* Сядристий М. Історія — це величезні перегони людських обманутих мас по історичній савані // Урядовий кур'єр. — 22 червня 2013. — №112.

открытия Н. Вавилова — это на десятилетия прерванные исследования в генетике...

Таковы были наши "вожди". Они постоянно грызли друг друга, заботясь только о собственной шкуре. Известно, как Зиновьев и Каменев грызли Троцкого. Потом Орджоникидзе, Микоян, Ворошилов и другие "разоблачали" Бухарина и Рыкова. В 1936 году Раковский, Радек и Пятаков публикуют в "Правде" статьи с требованием расстрела Зиновьева и Каменева*.

Однак сьогодні замовчується світла сторона в діяльності вождів-більшовиків. Береться до уваги винятково негатив. Мало хто робить собі труд об'єктивно поглянути на події та особистостей.

Олександр Довженко «виборював Україну зі зброєю в руках, добровольцем петлюрівського війська», уже в радянській біографії самознищувався: «Увійшов у революцію не тими дверима».

Максим Рильський теж про вибір юності: «Не маючи ні сейсмографа, ані доброї антени», щоби розпізнати велич радянської дійсності.

Але сьогодні не про творчість генія, його самоздійснення, психологічні травми та випробовування, терни в психологічно-романтичній формі, викладених у Віри Агеєвої «Геній і ціна компромісу» чи її ж авторське «Я» і романтика: «Розкуття Олександра Довженка», а розділ III, який розпочинає Сергій Тримбач «Довженко та вожді» (Сталін – Хрущов – Берія).

«Сталін врятував мені життя...»**

Та вожді і лідери багатогранні і різні. У них місія і роль.

Олександр Петрович Довженко (10 вересня 1894, Сосниця, Чернігівщина, Україна – 25 листопада 1956, Москва (Перedelкіно), Росія) — український радянський письменник, кінорежисер, кінодраматург, художник, класик світового кінематографу.

* Кудин В. А. Энергия оптимизма. — К. : Золотые ворота, 2015.

** Цитується за виданням: Довженко без гриму. Листи, спогади, архівні знахідки — К.: Комора, 2014.

Сталін — Довженко

Фільм Довженка «Земля» так само пов'язаний зі Сталіним. Хоча й опосередковано. Картина викликала зливу відгуків та дискусій, незрідка доволі брутальних. Серед інших вирізнявся один відгук, на який сам режисер відповів так: «Радість творчого успіху була жорстоко по-давлена страховинним двопідвальним фейлетоном Дем'яна Бедного під назвою "Философы" в газеті "Известия". Я був так приголомшений цим фейлетоном, мені було так соромно ходити вулицями Москви, що я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма...»

«ЗЕМЛЯ» — кулацкая кинокартина.

На ней показана нам Украина

Кулацки-румяная,

Сытая, пьяная,

Дебелая, прочная,

Нарядная, сочная,

Буйной плотью бунтующая,

Сладострастно «жартующая».

Аби зовсім добити автора фільму Дем'ян Бедний звертається до авторитету В. Леніна: «Кино-штучка "ЗЕМЛЯ" Ильичу была бы не в радость, — он ее оценил бы брезгливым словом: "Нестерпимая гадость"».

Довженкового батька вигнали з колгоспу. «За віщо?» — терзався режисер... — через сина, звісно. Голодомор нищив українських селян сотнями тисяч. Довженкові про це було відомо.

1 березня 1933 р. Миколу Скрипника знімуть з посади наркома освіти України. 13 травня того року пострілом у власну скроню закінчить свій земний шлях Микола Хвильовий, 7 липня — Скрипник. Довженко приїздив до Харкова на похорон Хвильового — і це багато про що свідчить. Усе літературно-мистецьке коло, до якого належав режисер, було приголомшене самогубством і передсмертною запискою, де говорилося про розстріл цілої генерації. Усі розуміли: по суті справи їм, усій Україні оголошено війну. А точніше терор, оскільки самозахист виключався.

* * *

В Сухуми я (Ю. Солнцева, дружина. — *Авт.*) несподівано отримала лист Бориса Захаровича Шумяцького. Мені дуже шкода, що це лист не збереглося. Він був наступного змісту: «Юлія Іпполитівна, не повертайтеся на Україну, не ходіть навіть на станціях, їзжайте одразу в Москву, з Александром Петровичем тут неприємливо. По приїзді я Вам все поясню».

«В цей же день Сталін прийняв Довженко. Вони були разом з Шумяцьким. Він подивився картину "Іван", їй йому дуже сподобалася, особливо йому сподобалися двері, через які втікала мати і яка не могла знайти людину, з якою вона могла б поговорити. "Бюрократизм,— коротко сказав Сталін.— Ви це добре показали". Сталін просив Шумяцького передати українцям, щоб вони сей час же пустили картину во всіх кінотеатрах, щоб всі її подивилися (роки були дуже голодні, а в кінотеатрах в буфетах продавалися хліб і ковбаса). Публіка валила в кінотеатри. О ковбасі і хлібі рішення виходило зверху».

По приїзді в Москву, я одразу з великим душевним хвилюванням написав лист товаришу І. Сталіну з проханням захистити мене і допомогти мені творчо розвиватися. Товариш Сталін моє прохання чував. Я глибочайшим чином впевнений, що товариш Сталін рятує мене життя. Не звертатися я до нього вчасно, я, безумовно, загинув би як художник і громадянин. Мене б уже не було».

Як відреагували в Україні на його «Арсенал»:

«Його не прийняла письменська громадськість і, треба сказати, вище українське керівництво. "За зміну матері-України", за "погань української нації, інтелігенції", за зображення українських націоналістів в формі провінціальних ничтожеств і авантюристів і пр. і пр. фільм був обруганий ними в пресі, я був впродовж ряду років бойкотований, і керівництво стало відноситися до мене довгий час з незрозумілою мені прохальною стриманістю. Во всякому випадку, письменська делегація, їздивши в Москву з протестом і вимогами зняти фільм з екрану, керівництвом порицана не була».

І далі вже про ситуацію, що склалася з фільмом «Земля».

«На Украине в ЦК мне было заявлено, что я своей работой и поведением в Москве осрамил украинскую культуру, и я был призван к покаянью. От меня требовали покаяний...»

В автобіографії 1939 року (цей фрагмент донедавна так само вилучався із публікацій) він пригадував, як, завершивши сценарій «Аерограду» (березень-квітень 1934 р.):

«Обратился в письменной форме к товарищу Сталину с просьбой разрешить мне прочесть ему этот сценарий лично.

Великий Сталин принял меня в тот же день у себя в Кремле как добрый московский хазяин, представил меня, взволнованного и счастливого, товарищам Молотову, Ворошилову и Кирову, выслушал мое чтение, одобрил и пожелал счастливой работы.

Фильм "Щорс" я сделал по совету великого учителя...»

Далі Б. З. Шум'яцький наводить висловлювання Сталіна про О. Довженка (використовує скорочення «И. В.») та його роботу в кіно, які свідчать про ставлення вождя до самого режисера і до всього, що відбувається на мистецькому фронті в цілому.

И. В. говорил: вот напустил туману, символов. Но это ничего. Он проще не может. Одним словом, «наплыв». А получается здорово. Даже стихи в устах колхозников и старообрядцев не так режут слух, как то ожидалось.

И. В. Да, но то, что сделал, это в его манере и в его понимании явлений. Иное у него вряд ли бы вышло. А так как и заснятое получилось интересно, приподнято, то, как говорится: «Хай живэ», тем более, что это все делается впервые и зритель хорошо это встретит и оценит, так как трактуется мотив советского патриотизма.

Затем беседа перешла на фильм о Щорсе. И. В. спросил, как идет работа.

И. В. Нет, зачем же сразу. Не надо торопиться. Наоборот, надо хорошо отдохнуть, а затем и за работу. Вот народные песни надо не забыть использовать. А то у нас все стараются гармонизировать. А на проверку не узнаешь первоисточника — хорошей народной песни. Вот, например, «Запрягайте, хлопцы, кони» и ряд других. Танцы народные — также.

А. Довженко указывает, что он об этом крепко думает.

...Далі дивилися — уже вкотре! — «Чапаева».

Во время просмотра И. В. все время подчеркивал наиболее яркие места и особенно хвалил фильм (который он уже смотрит 27-й раз). К. Ефр. (Ворошилов.— С. Т. [Сталину]). Я уже просмотрел 10–11 раз и готов его смотреть и впредь.

И. В. В этом свойство больших произведений искусства. Чем больше смотрим, тем больше нравятся.

...Його наздоганяє репліка Сталіна: «За ним борг — український Чапаєв».

Репліка Сталіна була «височайшим» держзамовленням, і його сутність Довженко вловив блискавично.

Одначе Сталіну і справді не сподобався сценарій. У записці до Шумяцького, датованій 9 грудня 1936 року, він вказує на основні недоліки твору:

Щорс вышел слишком грубоватым и малокультурным. Нужно восстановить действительную физиономию Щорса. 2. Боженко не вполне вышел. Автор, видимо, больше сочувствует Боженко, чем Щорсу. 3. Штаба Щорса не видно. Почему? 4. Не может быть, чтобы у Щорса не было трибунала, иначе он не стал бы сам расстреливать бойцов из-за пустяков (табакерка и пр.). 5. Нехорошо, что Щорс выглядит менее культурным и более грубым, чем Чапаев. Это неестественно.

А на Политбюро мне сказали, что не в этом дело. И, между прочим, когда я возвратился с природы, я был у Косиора, и он мне подчеркнул, что Иосиф Виссарионович спросил и говорил, что на вопросе троцкизма не нужно особенно акцентировать, а нужно акцентировать на вопросе дружбы народов, что особенно важно в связи с последними событиями.

* * *

Довженко таки пише сценарій «Україна в огні»

І тут знову на поміч йому стає Микита Хрущов:

Він був у ангіні. Закутався платком і в шинелі. Увесь білий. Страшно нагадав мені чогось Кутузова. Бесіда була довга і надзвичайно приємна. Гарна і розумна людина. Багато перестраждав, постарів і збирається реставрувати українське господарство. Буду допомагати йому скільки вистачить сил».

Довженко знайомить із повістю. Ось щоденниковий запис від 28 серпня 1943 р.: «Читав сценарій М. С. до двох годин ночі у с. Померках. Після читання була досить довга і приємна бесіда. М. С. сценарій "Україна в огні" сподобався, і він висловив думку про необхідність надрукування його окремою книжкою. Російською та українською мовами. Нехай читають. Нехай знають, що не так воно просто».

... «Товаришу мій Сталін, — записує митець до щоденника 27 липня 1945 року, — коли б ви були навіть богом, я й тоді не повірив би Вам, що я націоналіст, якого треба плямувати й тримати в чорнім тілі. Коли немає ненависті принципової, і зневаги нема, і недобррозичливості ні до одного народу в світі, ні до його долі, ні до його щастя, ні гідності чи добробуту, — невже любов до свого народу є націоналізм?»

«Нащо обернули Ви моє життя на муку? Для чого одняли в мене радість? Розтоптали моє ім'я? Проте я прощаю Вас. Буваючи вельми малим, прощаю Вам малість Вашу і зло, бо й Ви недосконалі, як би не молились Вам люде. Бог є. Але ім'я йому — випадок».

І в іншому записі: «Я не Хрущову належу. Я не його прикріплений. І не Україні одній належу. Я належу людству як художник і йому служу, а не кон'юктурним намісникам України моєї і їх лизоблюдам і гайдукам п'яненьким. Мистецтво моє — мистецтво всевітнє».

«Когда Сталин меня спросил, делал ли я свои формулировки сам или за мной стоял кто-нибудь, я должен был бы по существу сказать, что за мной стояли все присутствующие на данном заседании политические деятели Украины, что я ничего не скрывал» и т.д...

Довженко різко ворождебно настроєн к руководству ЦК КП(б)У и правительству УССР.

«...Я присутствовал дважды на заседании Политбюро ЦК КП(б)У и Совнаркома УССР. Я наблюдал за людьми, и это жалкая картина. Все работники самого крупного масштаба на Украине — это люди с низким интеллектом. Так, например, Хрущев только и делает, что плохо копирует Сталина, а своего, видимо, у него ничего нет. Так же и все остальные наркомы — это очень ограниченные, провинциальные люди. А вот этих жалких людей вновь теперь вернули на их посты».

Советскую демократию Довженко характеризует как «величайшую ложь и фальшь, которую когда-либо знало человечество». Довженко особенно настроен против монополии внешней торговли и коллективизации, именуя их «крепостным социализмом». Довженко говорит о «материальной нищете», в которой, по его мнению, находится весь советский народ, и в особенности интеллигенция.

«...Стране необходимы не одна, а несколько партий, которые не душили бы друг друга, а соперничали в выборах и во всех областях жизни».

* * *

Цього мало — пафос під завісу стрічки нагнітається ще більше. Ювілей Мічуріна, народні маси вітають його. А ще надходить вітання від самого Сталіна. Зворушений учений вражений до глибини душі: «Телеграмма от имени Иосифа Виссарионовича явилась для меня высшей наградой за все восемьдесят лет моей жизни. Она дороже мне всяких иных наград. Счастлив вашим великим вниманием...»

«Мічурін» сподобався Сталіну.

Промовистим є текст статті до 70-літнього ювілею Сталіна у грудні 1949 року:

«В самый ответственный период жизни человечества <...> над всем встревоженным миром возвышается и светит, как солнце, великое имя — СТАЛИН ...

Каким же сверкающим будет коммунистический наш день, в который указал народам путь Ваш гений.

Пусть же продлится на многие годы жизнь Великого учителя и пусть живет и славится в потомках долгие тысячелетия в семье народов-братьев его великое благородное имя».

Александр Довженко

14.12.1949

* * *

Умер Великий наш вождь... і сьогодні ми поховали його. Уже ми без Сталіна рідного. Лежав у труні, поклавши богатирські руки творця. На грудях сяяли золоті знаки епохи, ним створеної. Лице мислителя і трудівника великого було живе, втомлене і чимось невдоволене з нас. Скільки суму і смутку!..

...Не стало мого заступника, що кілька разів рятував моє життя од загибелі через злих і жорстоких ворогів, що помітив мене, відзначив, підняв морально.

* * *

А вже по смерті Сталіна, у Довженковому щоденнику з'являється такий запис (18 липня 1954 р.):

....на аудиенции украинских писателей в ЦК по случаю празднования трехсотлетия воссоединения Украины с Россией Ник[ита] Сергеевич] Хрущев сделал заявление, что проект присоединения Крыма к Украине был разработан и решен еще в 1943 году, но осуществлен, т.е. проведен в жизнь, лишь после смерти Сталина и Берии. Сии два великих мужа отказались проводить в жизнь это решение правительства. Виновником этого отказа, оказывается, был не кто иной, как я. "Какой там Крым? Слава Богу, что еще Киев остался у нас!" — сказали якобы они Хрущеву.

Йдеться про історію з "Україною в огні", яка тоді, мовляв, випрозирила вождям ситуацію з "українським націоналізмом". Справді, як було не налякатися кремлівським стратегам такої небезпеки?

І — надпромовистий іронічний фінал цього запису: "Сталин, перед которым я преклонялся, оказывается, боялся меня. Какой ужас..."

У своїх мемуарах Хрущов пише також, що саме йому належала ідея найменування кіностудії Довженковим ім'ям.

После смерти Александра Петровича я порекомендовал украинцам: “Назовите Киевскую киностудию именем Довженко, потому что он очень многое сделал для развития кино на Советской Украине; много тут поработал и, безусловно, наиболее достоин того, чтобы его имя красовалось на знамени Киевской киностудии”. Так и поступили.

Так само, багато в чому завдяки саме Хрущову, Довженку, хоч і посмертно, присудили найвищу тоді в СРСР Ленінську премію.

Підсумки своїх борінь із чиновним військом Довженко узагальнив у такий спосіб:

«Множество маленьких сірих людей поступово і методично послідовно переконували мене, що я — “ошибающийся”. І що головне, на що я здатний — се різні “наказуєміє” помилки. І з великим трудом я піддався їх обробці. Вони возненавиділи мене, бо більшість із них була не руська й не вкраїнська. Їх влада мусила ненавидіти мою владу художню. І, очевидно, в кінці кінців я здався, бо я думаю тепер теж ідеями. У мене їх багато. І всі вони прекрасні й високі, і живуть вони в мені, як в “Правде”, як в “Известиях”. Тільки образи покинули мене. Одвернулися од мене мої улюблені, рідні, дорогі. І я ходжу з важкою від дум головою, і часом страх мене проймає і скорботи охоплюють душу — ангели покидають мене, а ворогів кругом, аж темно».

Це написано у Новій Каховці 15 жовтня 1954 року. Довженкові лишалось жити ще два роки. Однак цей присуд самому собі вже не мінявся, з цим він і пішов — з відчуттям того, що поєдинок із владою він, художник Ренесансного, світового рівня, програв. А з ним разом прогнали і всі ми. Гуллівер капітулював перед ліліпутами. На жаль, то була далеко не остання поразка митця і мистецтва в Україні.

В іншій автобіографії 1949 року він пожаліється:

У меня склероз сердца, склероз аорты и сосудов головного мозга, но духовно я иду вперед, и хотя повечерел мой день уже, мне кажется, что лучшие две картины мои где-то еще впереди, и я могу еще принести радость народу.

Так, стогони, відчуття близької смерті переслідують його, і він не хоче цього приховувати навіть в отаких напівофіційних текстах. 1954 року він ніби вже підсумовує своє життя:

Мне много лет. И мне очень жаль, что так мало сделал я по сей день. Порою кажется, какие-то злые силы кружились над моей головой. И еще жаль, что не позволено было мне воспитывать творческую молодежь в той мере, на какую я всю свою жизнь чувствовал себя»*.

А сьогодні з'являються і такі публікації.

«Раймонд Паулс: главными убийцами были латыши, а не русские»

19 августа 2011 года

Прямо-таки огорошил вчера местных националистов выдающийся латвийский композитор Раймонд Паулс, заявив, что главными «убийцами» в 1917–1918 годах были отнюдь не русские, а латыши. Так он прокомментировал газете Neatkarīgā обвинения в свой адрес в том, что он «продался русским» и является предателем латышского народа.

«Я немного изучал то, что происходило в 1917 и 1918 годах, — сказал маэстро. — Кто был главными убийцами? Наши соотечественники. Что они творили на Украине? Кто сформировал весь этот чекистский аппарат? В основном наши и евреи, хотя они и были потом сами ликвидированы. Кто отстаивал ту революцию? И кто служил в охране Кремля? Латышские стрелки».

Раймонд Паулс (12 січня 1936, Ільгюціемс, Рига, Латвія) — латиський композитор, піаніст, політичний діяч.

«Советская власть держится на еврейских мозгах, латышских штыках и русских дураках!» — такая поговорка существовала в России в годы революции. Была тогда у простого народа в ходу и иная фраза: «Не ищи палача, а ищи латыша». Об этом написал недавно в своем «Живом журнале» блогер Александр Добровольский.

Сперва их называли «железной гвардией Октября», пишет автор. Потом прежние фанфары сконфуженно умолкли. «Вдруг» обнаружилось, что на сче-

---

* Цитується за виданням: Довженко без гриму. Листи, спогади, архівні знахідки — К.: Комора, 2014.

ту латышских стрелков сотни тысяч ни в чем не повинных жертв. Они положили начало большевистской диктатуре, а затем исправно топили страну в крови.

К концу 1916 года общее количество этих стрелков достигло 39 тысяч, из них создали отдельную Латышскую стрелковую дивизию. Абсолютное большинство ее бойцов были в прошлом рабочими или батраками, не имели ни гроша, но мечтали о «светлом будущем». На этом и сыграли большевики. Успех был полный.

В дни Октябрьского переворота, продолжает автор, латышские полки не допустили отправки контрреволюционных войск с Северного фронта в Петроград. «Латышские полки первыми и почти поголовно перешли в Красную социалистическую армию, самоотверженно и храбро исполняя свой революционный долг пролетарской армии как на внутреннем, так и на внешних фронтах РСФСР», — писал в 1919 году лидер большевиков Латвии П. Стучка.

19 ноября один из латышских полков, бойцы которого отличались «образцовой дисциплиной и пролетарской сознательностью», был вызван в столицу для усиления революционного гарнизона. Эталонные «солдаты революции» пригодились, например, для разгона Учредительного собрания в начале января 1918 года, положившего начало большевистской диктатуре в стране. Еще 250 человек «самых-самых» были выделены в особый сводный отряд под командой бывшего подпоручика Яна Петерсона, которому поручалась охрана «колыбели революции» — Смольного дворца. Именно эти стрелки охраняли литерный поезд, перевозивший Ленина и членов правительства советской России в новую столицу — в Москву. А там отряд Петерсона, который позднее преобразовали в отдельный полк, взял под охрану Кремль, где жили и работали руководители страны.

Чекистское начальство в значительной мере состояло тоже из «земляков». И первым среди них вспоминается, конечно, Я. Петерс — заместитель председателя ЧК. Вот лишь несколько цитат из его публичных выступлений, относящихся к 1918—1919 годам: «Я заявляю, что всякая попытка русской буржуазии еще раз поднять голову встретит такой отпор и такую расправу, перед которой побледнеет все, что поимается под красным террором...» «...Произведена противозаразная

прививка — то есть красный террор... Прививка эта сделана всей Рос-
сии...», писал Петерс о расстрелах сотен заложников после покушения
на Ленина и убийства Урицкого в 1918 году.

... Страшную память о себе оставили латышские стрелки в Крыму.
Дивизия под командованием Яна Лациса храбро форсировала Сиваш,
за что и получила «эксклюзивное» имя — 15-я Краснознаменная Си-
вашская. А когда войска генерала Врангеля были выбиты из Тавриды,
латыши вместе с другими красноармейскими частями и отрядами че-
кистов занялись «чисткой» полуострова от «всякой белогвардейской
сволочи». «Крым — это бутылка, из которой ни один контрреволюцио-
нер не выскочит!» — таков был их лозунг тех дней. И его воплощали
в жизнь, не жалея собственных сил и чужих жизней. Всех неблаго-
надежных, всех, кто не мог убедить в своем пролетарском происхо-
ждении, ожидала жестокая расправа. Людей расстреливали, топили
в море, сбрасывали с обрывов. В Севастополе все деревья, все фонар-
ные столбы в центре города были «украшены» трупами повешенных
«врагов советской власти» — среди них инженеры, гимназисты, вра-
чи... Немудрено, что после таких «мероприятий» Крым стали называть
«всероссийским кладбищем»: на полуострове было казнено более
100 тысяч человек.

... Печальное будущее ожидало «железную гвардию Октября»: во
времена сталинских репрессий многие из этих людей погибли. Впро-
чем, часть стрелков сумела вернуться на родину. Там, в буржуазной
Латвии 1920–1930-х годов, своих «заблудших сыновей» считали пре-
ступниками. Их судили и отправляли в тюрьмы. Но, по крайней мере,
не расстреливали! А когда это прибалтийское государство было при-
соединено к Союзу, официальная пропаганда вновь стала называть ла-
тышских стрелков героями. В их честь был даже сооружен памятник.
Он и до сих пор стоит в центре Риги. Вот только музей, расположенный
рядом, поменял свою «политическую ориентацию». Раньше он был по-
священ истории красных латышских стрелков, а теперь стал Музеем
оккупации — советской и фашистской.

...отчетливо проявились непрофессионализм, политическое бес-
силие и алчность власть имущих.

... латышская нация не заслуживает нормальной жизни. И своего государства не заслуживает тоже.

... крушение иллюзий и полная растерянность.

«У Латвии давно нет никакой независимости, — говорит Шенхоф. — Мы стоим на коленях и перед Брюсселем, и перед МВФ — он уже задавил нас этими миллиардными кредитами. Что там за секретный протокол, никто не знает! Скорее всего, государство уже давно продано с потрохами, а народ еще по инерции думает, что он независимый. Мы наверняка жертвы какой-то схемы...»

«Мне кажется, — поясняет Шенхоф, — мы пали жертвой плана по очистке территории от местного населения. Географически мы находимся в неплохом месте: почему бы не заселить эту землю толпами беженцев и мигрантов, которых Европа больше не в состоянии принять? Придет время, когда латышские радикалы будут с умилением вспоминать русских, которых столько лет мечтали выдавить отсюда. Потому что на их место приедут люди другой религии и цвета кожи, им уже не заявишь: “Убирайтесь к себе на родину!” Последуют взрывы и теракты. К счастью для Латвии, русские пока реагируют на оскорбления, в основном выступая в своих СМИ или тихо уезжая. А могли бы, между прочим, бить витрины, жечь машины. Во Франции таких радикалов, как наши, уже давно бы порвали на куски».

Как быть с негражданами, которые составляют около 20 процентов населения?

... Довольно жить рецидивами прошлого, наступать друг другу на большие мозоли, провоцировать друг друга — пора реально объединять общество и вместе решать насущные проблемы!

«И тем не менее Латвия предпочитает говорить с Россией языком ультиматумов, пытаясь выставить ей счет за оккупацию, русификацию и тяжелое наследие советского режима...», — говорит корреспондент.

«А если Россия как правопреемница СССР предъявит Латвии встречный иск? — парирует Шенхоф. — Например, обчисляет роль латышских стрелков, штыками которых завоеван Октябрьский переворот и уничтожена Российская империя? Сколько наших чекистов бесчинствовали по всей России, заливая ее кровью! А если вспомнить советское время, сколько всего здесь было понастроено — мы же по сей день ездим по

этим мостам и трассам. Москва вкладывала в Латвию деньги, а Брюссель одной рукой дает, а другой — отбирает, да еще с процентами.

Довольно жить оккупацией и депортациями, — резюмирует Шенхоф. — Латыши и сами активно участвовали в тех событиях. Как ни прискорбно признать, но с упоением сдавали своих — из комплексов и зависти.

Наша семья тоже была выслана в Сибирь. Недавно я решил поднять архивные документы, хотел узнать, с чьей же подачи мы заслужили такую участь. Оказалось, брат отца “позаботился”. При Улманисе мы жили зажиточно, а он, воспользовавшись ситуацией, унаследовал всю нашу землю и дома. Слава Богу, бабушка и мама не дожили до этой правды...»*

От вам і народна мудрість: «Про бідного і багатого брата»...

Тобто, роль і пересічної особистості в історії не лише однієї держави, а цілого людства. Вожді та керманічі лише «розділяють і владарюють»: кому — грошей, кому — влади, кому — територій, кому — могутності... Нескінченний, циклічний процес, просто він по-різному проявляється у часі і просторі.

Як же так сталося, що 18 млн членів Комуністичної партії Радянського Союзу, 3 млн включно членів Комуністичної партії України заблукали, завели в кризу і не знайшли ні адекватних лідерів і вождів, ні засобів виходу на шлях, а фактично, як у листопаді 1917-го, відносно мирно, без спротиву (змарнували) втратили владу і країну, наддержаву, яку самі ж і збудували (нехай і не самотужки, а силами дідів і батьків, але ж своїх, не позичених).

Пояснень — безліч. Але тут неспростовний факт.

І не політики чи філософи, а знову письменник, Василь Симоненко: «Немає нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини».

Це — постріл і в сьогодні, і в завтра.

---

* <http://www.day.by/news/174/24-11-13-14/>

Непрофесійність і нездатність (і молодість тут — ні до чого), коли призначаються або беруться за справу, не знаючи, з якого боку до неї підступитись, бо — «свій», бо кум чи брат, чи сват, чи за розподілом у коаліції... Проте знову — не без зацікавленості, лише не задля справи чи результату... Тож знову — безперспективність, знову сподівання на «терпение и труд — все перетрут...»

Отож, путч, «ГКЧП» — 1991 року — останній штик в СРСР.

М. Горбачов — і генеральний лєнінець, і антисталінець, і головний у парламенті і на з'їзді депутатів Верховної Ради СРСР став міфом, влади уже не було, впливи втратив.

Остання його спроба — укласти новий Союзний договір, замість договору 1922 року, виявилась нездійсненною — «Союз Независимых Государств» не утворили. «Союз суверенних держав» — так само не сприйняли.

А амбіційні і незалежні трое: Єльцин, Кравчук і Шушкевич строго оцінюючи, не знали, що творять, головне — не підкорялись центру, М. Горбачову, а потім... будемо дружити.

Із численних публікацій Л. Кравчука, С. Шушкевича, В. Фокіна особливо в публікаціях «Гордона», вимальовується людське і примітивне: не будемо слухатись М. Горбачова, кожен тепер сам буде приймати іноземних послів і президентів.

Вони точно, особливо Б. Єльцин напідпитку, «не ведали, что творят».

А причина так само людське: М. Горбачов не був серед них лідером, четвертим і сильнішим, виявився слабким при найвищих посадах у державі, при безкінечних монологах і спонуканнях західних лідерів до розвалу всього соціалістичного.

Здоровий глузд мав би продиктувати: а що потім? Як виходити реально з організму, павутиння вен і судин..., аби не зашкодити власному органу, не обрікати його на згасання.

Про економіку, єдиний народногосподарський комплекс, його функціонування і думок, мабуть, не було. Свавілья політичної доцільності принесло в жертву економіку, добробут і відчуття впевненості у великій державі, її високій місії.

Не берусь вичерпно пояснити крах, це — лише роздуми, міркування.

Побіжно робив свої записи.

...Так влаштовано більшість людей: вони палко бажають працювати довше, ніж можуть...

І Л. Брежнев був політичною іграшкою і ширмою останні роки з десять із вісімнадцяти, і Андропов зміг бути у лідерах якихось 14 місяців, до самої смерті, і Черненко уже через кілька тижнів навіть голосував у лікарні, при телекамері, а прожив, «керуючи» мало не півсвітом, 11 місяців.

Неправильно було їм вмирати при виконанні службових обов'язків, втомившись від життя раніше, ніж від роботи. Жадоба, уже не працювати, а царювати, керувати довше, аніж фізично і інтелектуально здатні — це аморально і зле.

Притому ці повадки вождів були незмінні.

І не дивно, що відбувся розрив поколінь. М. Горбачов потрапив у розрив: знаю, що усе погано, хочу добра і слави, а знань,

життєвого досвіду і волі — обмаль, не набув, бо довго перебував на периферії влади.

Та сама ситуація і в Україні: після Володимира Щербицького, лідера його масштабу, а головне довіри і авторитету не з'явилося і до сьогодні. Що ж уже казати про Януковича, що його оточення «подобострасно» називало «лідером», надто рано почав царювати і розкошувати у Межигір'ї.

Ще Луцій Сенека зауважував: «...то, что освящено мудростью, для старости неуязвимо».

Але навіть мудрістю Андропова, який вирізнявся аналітичним розумом, навряд чи можна визнати його жертвоне служіння ідеї до останнього дня.

Л. Сенека більше про сучасних лідерів:

«...Они задыхаются под тяжестью того, что зовут благами... Сколько многих гнетет богатство! Сколько крови портит многим красноречие и ежедневная обязанность блистать умом!

...Во всех своих жизненных отправлениях они настолько рабы тщеславия, что уже не едят, не пьют иначе, как только напоказ».

Тепер сучасність виглядає дещо по-іншому — підписання указів на телекамери, урядові щотижневі «меседжі» про те, як буде добре без стипендій, з платною медициною...

А насправді мудрець резюмує:

«Чтобы произвести должное впечатление, нужно показывать уже сделанное».

Та у практиці нинішніх політиків живе старе: «Нынешнее поколение советских людей будет жить при коммунизме!». Усі обіцяють майбутнє і не відповідають за виклики сьогодні.

КРАХ ВОЖДІВ

Лозунг: «Вчення вічне, бо вірне» виявився невірним, бо вічного ще менше, ніж абсолютних істин.

Закони економіки, їхня циклічність вимагають нової філософії, методів і підходів до управління і розвитку, або настає розв'язка через кризу, війну і революції.

Восени 1917 року в лавах більшовиків було всього 250 тисяч членів РСДРП, і вони взяли владу, імперіалістичну війну трансформували у криваву братовбивчу громадянську війну, де бідні і малоосвічені перемогли і багатих, і заможних, і інтелектуальну еліту.

Чому білогвардійці і Антанта не перемогли у громадянській війні, український філософ Микола Бердяєв пояснював тим, що вони воювали за реставрацію монархії, царя і стару Російську імперію, не сприймали жодної автономії для України.

Ленін же проголосив інтернаціоналізм під лозунгом «Пролетарі всіх країн — єднайтесь!» та дав «добро», зокрема, на створення Української Соціалістичної Радянської Республіки. Дав революції широкий світовий контекст.

Тож сама революція-переворот виявилася фактично безкровною. Це вже потім настав розпад імперії та громадянська війна. А далі — крах монархії в Росії увінчався червоною монархією Сталіна.

Поклонялися одним ідеям — «Боже — царя храни», стали присягати іншим, більшовицьким — «Сталін — вождь і учитель усіх народів».

І ось І з'їзд не РСДРП, а Верховної Ради СРСР. Вперше відбулися справді демократичні вибори — досягнення перебудови М. Горбачова.

У складі депутатів, народних обранців не 40 %, як колись регулювали і «обирали», а 86 % комуністів.

Але і в Москві, а згодом і в Києві номенклатура ганебно провалилася, секретарі обкомів та ЦК Компартії. У владу народ обрав комуністів-різничинців, науковців, письменників, юристів, начальників цехів заводів, завідуючих лабораторіями, представників демократичної платформи у партії.

Леонід Брежнев

...Здоров'я Л. Брежнева погіршувалось, тож представники «клану Брежнева» використали навіть XXVI з'їзд КПРС для укріплення своїх позицій: в ЦК обрали лише лояльних, працівників особистого секретаріату Брежнева та сина, зятя... Аби продемонструвати мобільність і відносно здоров'я, Л. Брежнева «відправили» аж до Узбекистану...

«Брежнев с небольшой свитой медленно шел по цеху. Неожиданно леса вокруг одного из крупных самолетов стали рушиться и вместе с рабочими падать прямо на него... Брежнев испытал шок и испуг от падения и потерял сознание... Это был не просто обморок, а инсульт»*.

* *Медведев Р.* Генсек с Лубянки. — Нижний Новгород: Лета, 1993.

Леонід Ілліч Брежнєв (19 грудня 1936, Кам'янське, Катеринославської губернії, УРСР, СРСР – 10 листопада 1982, Москва (Заріччя), СРСР) — радянський партійний і державний діяч.

У травні 1982 року на пленумі Центрального комітету секретарем з ідеології обирають Ю. В. Андропова — «лідерство», але право вести засідання політбюро Брежнєв передає Черненко, а сам — у відпустці — до вересня 1982 р.

Восени 1982 року Л. І. Брежнєв здійснює поїздку до Азербайджану і там йому влаштовують пишну й урочисту зустріч...

7 листопада 1982 р. Брежнєв під час військового параду і демонстрації на Червоній площі кілька годин простояв... милувався своїми портретами.

На великому прийомі в Кремлі за участі західних дипломатів і гостей Брежнєв проголосив перший тост: «За нашу ленинську партію...»

9 листопада приблизно о 12 годині Брежнєв прибув у Кремль... і запросив Андропова. Вони довго розмовляли.

10 листопада, приблизно о 8 годині 15 хвилин, коли помічник пішов: «А я поїду деда будить», Брежнєва побачили в ліжку мертвим...

Лікарі майже чотири години намагалися повернути його до життя, як їм уже це вдавалось двічі-тричі, та о 12 годині усі спроби було припинено.

За правління Л. І. Брежнєва, а це 18 років, СРСР регресував і в культурному, і в інтелектуальному відношенні, що ж до інакомислення, то у Брежнєва, на відміну від Хрущова, були свої заходи — репресії...

За Брежнєва СРСР досяг «паритету» військового із країнами НАТО і навіть США, розвивався космос і зброя, а економіка тупцювала на місці. Контролювався «социалистический лагерь», країни РЕВ та Варшавського Договору, розширявся вплив на країни «третього світу» — Азію, Африку, Латинську Америку.

Юрій Андропов

І ось новим генеральним вождем обрали секретаря ЦК з ідеології (пропрацював на цій посаді лише кілька місяців), а до цього — головного кагебіста, завданням якого була, в тому числі, і боротьба з дисидентами та ідеологічними ворогами.

Через десять днів після обрання — пленум ЦК, деякі кадрові зміни, секретарем ЦК з промисловості стає М. І. Рижков, але без різких реформ. 23 листопада 1982 р. — чергова сесія Верховної Ради СРСР і формальним очільником держави залишають 81-річного В. В. Кузнєцова.

Через місяць центральною темою пропаганди і преси стали питання дисципліни і порядку, боротьба зі злочинністю і корупцією... (І так до сьогодні).

Змінювалися міністри, і навіть стрілялись... Ім'я Брежнєва переставало згадуватись, натомість ім'я Хрущова — навпаки, почало з'являтися частіше.

Тим часом ситуація ускладнювалась, особливо в зовнішніх стосунках: США вирішили встановити ракети середньої дальності дії в Західній Європі, Афганістані, Китаї...

І тут — знакове. 1 вересня 1983 р. над Японським морем — корейський цивільний авіалайнер «Боїнг-747» з 269 пасажирами і пілотами був збитий, знищений радянськими ракетами, бо літак глибоко «вторгся» в радянський повітряний простір.

Було вирішено, що тут є електронна розвідка і шпіонаж літака-розвідника... Міжнародний скандал (як і зі збитим у Донецькій області 24 липня 2014 року літаком МН-17)...

Юрій Володимирович Андропов (15 червня 1914, Нагутська, Ставропольська губернія, Росія – 9 лютого, 1984, Москва, СРСР) — радянський партійний і державний діяч.

«1984 год был для США годом выборов президента, и советское руководство дало ясно понять, что будет дожидаться результатов, сократив до ничтожного минимума все контакты с Соединенными

Штатами. Не виключено, що Андропов рахував таким образом по-влиять на исход выборов в США, как это сделал Хрущев в 1960 году»^{*}.

Можна лише уявити собі ці колосальні навантаження. І ключовим стає здоров'я.

У 1960-х — інфаркт, нирковий діабет ще з молодості. 1979 рік — Андропов у Китаї — незвична кухня — сальмонельоз. 1981 рік — Афганістан — «азіатський грип» і 1982 рік — діаліз, штучне очищення крові «штучною ниркою», обладнання із ворожого закордоння.

Знаменитий радянський хірург академік В. В. Петровський: «Не только работоспособность, решения, но и взгляд на мир Божий зависят от состояния здоровья в значительно большей степени, чем кажется». Він рішуче засуджував збереження Брежнева при владі в державі і партії в останні роки його життя: «С моей точки зрения, — писав Петровський, — назначение Андропова на высокий пост было антигуманным, чрезвычайно опасным и для него самого, и для государства»^{**}.

Винятки, безперечно, бувають: якщо Леонід Брежнев у 70 років фактично перебував у стані «старечого маразму», то, скажімо, Конрад Аденауер в свої 73 роки очолив ФРН і 15 років успішно керував своєю державою на її благо.

Травень 1983 року. Андропову важко підніматись сходами, виходити з авто без сторонньої допомоги... Проте ...8 червня 1983 року на черговій сесії Верховної Ради його одноголосно обирають головою президії Верховної Ради СРСР — з метою консолідації влади.

Вже 7 листопада 1983 року Юрій Андропов не зміг прийняти парад і демонстрацію на Червоній площі, з трибуни Мавзолею, на якому не тьмяніє позолочений «Ленин».

А потім, перебуваючи вже у лікарні, Андропов вирішує зміцнити свою «команду», і секретарем ЦК «призначив» Єгора

---

^{*} *Медведев Р.* Генсек с Лубянки. — Нижний Новгород: Лета, 1993.

^{**} Там само.

Лігачова, в майбутньому — головного «трезвенника» в Союзі та грози і загрози В. Щербицькому (Україні).

Єгор Кузьмич побував з перевіркою центру в Україні, а згодом до Москви на його адресу прибув цілий контейнер з дорогими подарунками, продуктами і «сувенірами». Лігачов контейнер відправив назад з проханням «избавить его впредь от таких забот и подарков».

Академік АМН СРСР А. Чучалін:

«О Брежнев и Черненко рассказывать нечего. В последние месяцы своей жизни они уже не могли ни говорить, ни думать. Андропов же в больнице сохранял ясный ум, хотя у него отказали печень, почки, легкие, и мы применяли внутривенное питание... Видеть Андропов мог только одним глазом, но читал много — около четырехсот страниц в день...из всех ныне покойных высокопоставленных пациентов, которых я лечил, он был самым высокообразованным. А уж мне есть с кем сравнить...

9 февраля 1984 года в 16 часов 50 минут Андропов скончался»*.

Брежнев правив 18 років. У США за цей час змінилося п'ять президентів. Він пережив своїх соратників по усуненню Хрущова і можливих спадкоємців. Андропов же навколо хворого і безпорадного Брежнева вів боротьбу за вплив і владу, як у свій час Сталін навколо хворого Леніна.

«Он с трудом понимал, что происходит вокруг него. На встрече с Картером в Вене он сумел подписать ОСВ-2, но удержать папку в руках ему уже было не по силам, он бы выронил ее, если бы вовремя не поспел помощник...

Время Брежнева называли бесцветным»**.

Андропов став всесильним правителем ще за життя Брежнева. За його спиною стояла таємна поліція...

* Там само.

** Соловьев В. Юрий Андропов; Елена Клепикова. Тайный ход в Кремль — С.-Петербург, 1995.

Для консолідації влади в одних руках Андропову знадобилося кілька місяців, Брежнєву — 13 років, Хрущову — 5, а Сталіну було потрібно 17 років.

Розпочата ним боротьба з корупцією по суті стала політичною боротьбою з конкурентами за перерозподіл влади.

Він упродовж 15 років — шеф КГБ і 14 місяців — глава наддержави.

Він боровся з партійними вельможами, уседозволеністю і безвідповідальністю, пияцтвом серед народу. Влаштував грандіозну чистку в апараті ЦК, Раді Міністрів, а зі 150 обласних лідерів змінили 47 партійних босів, практично — третину.

Був (на той час — безпрецедентно!) засуджений директор Єлісеєвського гастроному в Москві, а міністр внутрішніх справ М. Щолоков застрелився.

Однак організм, фізичні сили почали здавати уже через чотири місяці після енергійного старту. Проте, на відміну від інших, він до останнього був інтелектуально здатен і управляв... Здоров'я погіршувалося, а влада посилювалась. Феноменально.

Прямо скажу, про Генерального секретаря К. Черненка навіть у мене всього дві-три книги — не пишуть, пропускають, не залишив жодного, окрім дат, сліду в історії: Сталін, Хрущов, Брежнєв, Андропов, Горбачов... а Черненко випадає (не вписується).

Довелось «перетрусити» усі полиці, знайшов-таки: «Апарат» Віктора Прибиткова*. Помічник, і той співчутливо-скептично подає нам Генерального на 390 днів...

Костянтин Черненко помер у тій самій палаті, що й Ю. Андропов. І штори, меблі, телевізор ті самі. А початком його кінця стала передвиборча кампанія... його полишають останні сили, але комусь дуже потрібно, аби Черненко взяв участь у парадно-святковому шоу.

Черненко, друга людина в партії, з родиною відправився у Крим на відпочинок. Далеко і далеко запливає за буйки, охоронець протестує, але супроводжує,.. і тут в гості, просто по-су-

---

* Прибитков В. Апарат. — С.-Пб., 1995.

сідськи приходить В. Федорчук — голова КДБ СРСР зі ставридкою власного улову, жирною і трохи солонуватою... Їли усі. Дуже смачно.

А вночі у Костянтина Устиновича болі в животі, блювота... Терміново переправляють до Москви, у кремлівську реанімацію... це відбувалося ще за Андропова. Чудом тоді викараскався. Тепер уже він — об'єкт №1 для медицини. За її рекомендацією, з астмою відправляється зміцнити здоров'я в гори, високогір'я... Через 10 днів — терміново перевозять у Підмосков'я, на колишню дачу Брежнєва «Завидово».

Двічі лікувався на курортах так, що здоров'я підірвав остаточно. І вже після двох «отпусків», «уже фізически не мог участвовать ни в каких избирательных кампаниях — ни стоя, ни сидя, ни лежа»*.

З трибуни він виступати не міг фізично, сидючи за спеціальною трибуною — так само в лікарні. Тож у записях по телебаченню показували невиліковно хворого...

А на зустрічі з виборцями промову К. Черненка прочитав Віктор Гришин, який домагався підтримки, на противагу енергійному М. Горбачову.

І народ по команді обрав недієздатного депутата, що голосував у палаті кремлівської лікарні.

Сил для життя залишилось на три дні, Черненко не міг стояти без підтримки, проте йому вручають таки депутатський мандат (!).

Усе це я бачив, спостерігав, розумів і страждав невимовно через те, що доводилося брати участь у цьому фарсі, спостерігати за ним, не маючи можливості впливати... Більше того, я був зобов'язаний цитувати «мудрі вказівки» цього німчного генсека, як і попереднього:

Костянтин Устинович Черненко (24 вересня 1911, Велика Тесь Новоселовського району Красноярського краю. Росія – 10 березня 1985, Москва, СРСР) — радянський державний і партійний діяч.

* Там само.

3102.844

1. ММ в 1980 г.г., с 1 и 2
 2. Не по, правильно привадило Бог зич сего чл сем.
 3. Не все всели обичие
 4. Не все предели ширини с дили предели р-на
 5. Довести наши обичие. Всели свиростит, доверит, не предели
 6. Високая и именьтее — ясем — не изготили, раздвор.

1. 02.844. Сев. свир-м/о и ф/рив.

1. М.В. Андропов

Ю.В. Андропов еще и еще раз сосредотачивает наше внимание на бережном, доброжелательном, вместе с тем принципиальном и требовательном отношении к кадрам. Именно так мы и поступаем. Вместе с тем, отдельные руководители, прикрываясь чуткостью, доброжелательностью нарушают наши законы. Об этом мы говорили и на пленуме райкома партии.

На бюро районного комитета партии в декабре прошлого года мы обсуждали за это директора комбината асбестоцементных изделий т. Демченко В.Х.

Его помощники в июле 1980 года приняли на работу кладовщи-ком гр. Безуглую, с высшим филологическим образованием, не имеющую в г. Киеве ни жилья, ни прописки.

С разрешения т. Демченко она с дочерью и мужем, работающим на этом же комбинате, была поселена в две комнаты незаконно существующего общежития. А теперь она пишет во все инстанции, жалуется на руководство комбината, допускающего подобные беззакония. Сейчас нужно решать вопрос ее прописки в г. Киеве, трудоустройстве по специальности.

Вот к чему порой приводит "доброта" и я бы сказал, даже беспринципность некоторых руководителей. Разумия — значит добротам! ЗАНУ-ЗКАИВ!

Орешин, на Крышину и о том, как он к этому относился. Вспоминаю, как вела беспринципность.

Более 3-х лет проживал с семьей без прописки в двухкомнатной квартире рабочий комбината хлебопродуктов т. Стельмащук, которого поселило туда его руководство без решения исполкома. Ровно столько же занимались: он — написанием жалоб, руководство

Меня поминали еще в своих п/о, в своих коллективах, и в своем Райкоме. Уже отдельные руководители больше не пишут о хороших впечатлениях побегов, даже предвзято и несправедливо отмахиваются от критики Невзванного Разденко. Разденко "1/2

Виступ на пленумі Київського Міськкому
Компартії України. 28.04.1984 р.

28.04.84
Місц. и Г.К.

Уважаемые товарищи!

Апрельский Пленум ЦК КПСС с высокой ответственностью оцени сделанное, определяя задачи коммунистов по совершенствованию социалистической демократии, воспитанию молодого поколения.

Высказанные на Пленуме ЦК, сессии и заседания Президиума Верховного Совета СССР Константином Устиновичем Черненко установки и практические рекомендации имеют долговременный характер и принципиальное значение для каждой партийной организации, каждого коммуниста.

Значимость задач по выполнению решений апрельского Пленума ЦК, пути их осуществления в городе ясно и определенно очерчены в докладе Юрия Никифоровича Ельченко.

Эти задачи особо актуальны для нашей районной партийной организации. К тому же, в наш адрес в докладе совершенно справедливо прозвучали критические оценки и замечания.

Однако более-менее пристальный взгляд на любую проблему, /только нужно найти возможность остановиться и осмотреться/ вскрывает перед нами прежде всего упущенные возможности. "Обойтись без дальнейшего повышения напряженности в нашей хозяйственной работе", как говорил товарищ Черненко К.У. на Пленуме ЦК мы не можем. Нам необходимо умножить усилия по выполнению допущенного отставания от заданий пятилетки, повысить уровень партийного руководства малых и средних предприятий, строительных организаций и прежде всего треста № 3 комбината "Киев-промстрой".

Тим часом партійні чиновники зверху знали правду, слухаючи наші знизу традиційні ритуальні заштамповані промови, чи думали вони тоді про те, що колись і в який саме спосіб ця «клоунада» закінчиться:

«Высказанные на Пленуме ЦК, сессии и заседании Президиума Верховного Совета СССР Константином Устиновичем Черненко установки и практические рекомендации имеют долговременный характер и принципиальное значение для каждой партийной организации, каждого коммуниста.

Значимость задач по выполнению решений апрельского Пленума ЦК, пути их осуществления в городе ясно и определенно очерчены в докладе Юрия Никифоровича Ельченко».

І далі — все по ділу: плани, їх реалізація, нагальні проблеми, перспективи їх вирішення. Позаяк нам, тим, що «від сохи», і це було видно і зрозуміло.

«План роста производительности труда в первом квартале превышен на 2,6 %. Достигнуто сверхплановое снижение себестоимости на 0,7 %. Такого показателя по снижению издержек производства мы добились впервые за последний десяток лет. За последние пять лет в районе снесено 260 ветхих и малоценных домов, район интенсивно развивается и благоустраивается. К нам, в старую часть Подола, на Ветряные Горы и в Пущу-Водицу пришла ведущая строительная организация города, — Главкиевгорстрой. Всегда в подолян это вселяет чувство здорового оптимизма, стремление работать еще лучше.

Райком партии, райисполком, административные органы района рассмотрели в прошлом году 5200 писем и заявлений трудящихся, треть из них поступила из вышестоящих органов.

И одновременно в районе делается много так называемых инициативных объектов. Но ни разу в перечень престижных объектов ремонт жилого дома не был включен. Фонтан, яхтклуб — это выиграно. Ремонт жилья — с трудом справляемся с напряженными планами.

Нашим кадрам порой недостает политической культуры, учета воспитательных последствий хозяйственной практики. Чем иным можно объяснить, что в помещениях Фроловского монастыря, даже в бывшем доме игуменьи расположен детский сад. Наши постройки имеют крайне неприглядный вид, а через уродливый деревянный забор строения действующего монастыря ухожены и выглядят величественно. При этом четыре года прошло, как по ул. Борисоглебской отселили и снесли 8 домов для строительства нового дошкольного учреждения. И все эти годы "Киевпроект" и "ГлавУКС", тт. Коваль В. С. и Газукин В. Г. привязывают проект, а председатель райисполкома т. Крештофов И. М. не может, несмотря на многочисленные хождения по инстанциям, преодолеть сопротивление бездеятельности и бюрократизма этих работников.

Но нужно, даже вне связи с реформой, в десяти школах достроить спортивные залы, в 6 — столовые. Должного масштаба в этой работе пока нет.

В 17-й школе обучается 870 школьников, столовая — 20 кв.м, спортзал в здании памятника архитектуры бывшей Дмитриевской церкви, крыша протекает, внешний вид — удручающий. Рядом из аварийного здания отселен детский садик аж из четырех групп.

И вот два года в горплане /Онищенко Е. И./ и райисполкоме вырабатывают позицию по ясному и доступному для понимания вопросу.

И таких проблем, которые без должных оснований не решаются, к сожалению — немало.

В урочище "Гончары-Кожемяки" отселено 28 домов. Снос их не согласовывается. Имеют ценность архитектурную, они ветхие — ремонтировать их не разрешают финорганы, средства не выделяются. Арендатора втащить не удается. Зато 50 семей на сегодня заселились в эти памятники самовольно»*.

---

* Секретар Подільського райкому партії м. Києва Іван Салій. Виступ на пленумі Київського Міськкому Компартії України 28.04.1984 р.

«Жовтень — в серцях і ділах мільйонів»

Газета «Прапор комунізму», 06.11.1984 року

«Напередодні трудящі республіки відзначили знаменну дату — 40-річчя визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників. Виступаючи на урочистих зборах, присвячених цій річниці, член Політбюро ЦК КПРС, перший секретар ЦК Компартії України товариш Володимир Васильович Щербицький від імені трудящих республіки висловив безмежну вдячність рідній Комуністичній партії, великому російському народові, всім братнім радянським народам за те, що за законами єдиної родини вони разом з нами відстояли нашу землю, нашу свободу, нашу національну гідність.

Ось уже дві третини століття гордо майорить над планетою прапор Великого Жовтня — прапор миру і праці, дружби і братерства народів. Радянські люди впевнено дивляться в майбутнє. Вони сповнені почуття глибокого оптимізму, твердої переконаності в перемозі комуністичних ідей.

Запорука всіх наших успіхів і досягнень — у непорушній єдності партії і народу. Під випробуваним керівництвом Комуністичної партії ми неухильно йдемо вперед по ленінському шляху. Ідеї Леніна, прапор Жовтня, звершення радянського народу житимуть у віках.

З великим піднесенням учасники урочистих зборів прийняли вітальний лист Центральному Комітетові КПРС, Генеральному секретареві ЦК КПРС, Голові Президії Верховної Ради СРСР товаришеві К. У. Черненку.

Урочисті збори оголошуються закритими. Оркестр виконує Державні гімни СРСР і УРСР.

Потім відбувся святковий концерт майстрів мистецтв і художніх колективів республіки».

І знову з трибуни Мавзолею і тепер уже М. Горбачов: «Ушел из жизни верный ленинец, выдающийся деятель Коммунистической партии...» — знову суцільна неправда...

Зазвичай на поминки приходило політбюро у повному складі, а цього разу не прийшов ніхто. Боялися хоч на секунду втратити владні віжки...

Черненка, з подачі прем'єра М. О. Тихонова, генеральним секретарем обрали за звичкою «одногосно», його правою рукою до самої смерті став М. Горбачов.

Д. Волкогонов акцентує:

«Поражаєшся одному — більшість членів Політбюро хороши знали, не могли не знати, що чоловік, якого вони збирались рекомендувати на пост, глибоко посередствена людина, малообразована, без широкого державного мислення, дуже скудно наділена природою інтелектуальними здібностями»^{*}.

Це був слабкий фізично, позбавлений ерудиції і будь-якого досвіду в економіці партократ, бюрократ і типовий канцелярист.

І він нікуди і нікого не вів і не піднімав, кризи наростали, а вожді боролись за особисту владу... Чим складніше було, тим слабкіші і ніякіші приходили лідери.

^{*} Волкогонов Д. Семь вождей. — М.: Новости, 1999.

Такими були передумови зміни чергового лідера. Лідера могутньої, багатой і величезної держави, яка от-от готова була покотитися з гори, втративши керування. Отже всі чекали на молодого і завзятого очільника. Його гостро потребував час, суспільство...

Михайло Горбачов згадував:

«Андропов попросил нас с Рыжковым еще раз все взвесить и свои выводы доложить ему. Пытаясь понять существо дела, мы попросили дать нам возможность разобраться в состоянии бюджета. Но Андропов: "Ишь, чего захотели. В бюджет я вас не пущу". При этом напишет один из ближайших соратников Ю. Андропова, В. Крючков, сам Андропов признавал, что в экономике он профан»^{*}.

Дійсно, усі публічні плани «догнати і перегнати», а далі — як нагодувати народ — зводились до кількості тонн сталі, чавуну, прокату, вугілля, нафти, у порівнянні з США чи Китаєм, або з 1913 роком. А про бюджет партія народу не повідомляла. Це була таїна за сімома печатками, «святая святых», що передавалася, мабуть, обраним, як та ядерна кнопка...

Так, про «запах тайги», освоєння нафтових та газових родовищ, Сибір, БАМ та цілину, — все в романтичних і піднесених висловлюваннях і кінострічках, але не про ефективність і втрати або й втрати.

Пропрацювавши упродовж 20 років у Києві на Подолі, не з розмов і розповідей знаю, що бюджет «спускався», виконувався фінансовим відділом без участі і доведення до керівників району.

Головним було — виконання плану і перевиконання соціалістичних зобов'язань у штуках і метрах, а не лише в грошах, але за будь-яку ціну.

---

^{*} *Гайдар Е.* Гибель империи. Уроки для современной России. — М.: РОССПЭК, 2007. (Спогади М. Горбачова)

Якось Л. М. Кравчук, у президентському кабінеті, на мою інформацію, що в Києві практично відсутнє пальне, проронив: «Ніколи не думав, що так залежимо від Росії». Отож, коли президент про таке не думав, то нам і на думку «думати» про таке не спадало.

І саме випадок був слухний дошкулити: а у Біловезькій Пущі це не спало на думку?

Бюджет міста Києва теж на 0,1 % формується за рахунок комунальних підприємств. Міський голова В. Кличко пишається, що бюджет зріс суттєво, є кілька мільярдів продукції, пишається, пишається і говорить, що головний тренд міської влади — туризм. Тим часом до бюджету міста у 30 млрд від туризму надходить лише 20–30 мільйонів.

За О. Омельченка бюджет міста — то особлива особиста таємниця міського голови: кожного ранку «ділили» кошти у кабінеті Сан Саніча. Тепер бюджет держави і міста, його виконання — у відкритому доступі в електронному вигляді, усі обговорюють, критикують, радять, а доходи в доларовому еквіваленті чомусь падають.

Я впевнився, що партійне керівництво, сталінський догматизм директивної економіки не змогло забезпечити зростання, бо вона об'єктивно себе вичерпала. Адже з ростом індустріалізації і урбанізації потрібно і продовольства більше, і житла, і транспорту і т.д.

І тут головне — мотивація трудового народу через приватну власність, через «загребущу» руку капіталізму.

Далі ж створення кооперативів (схоже на ленінський неп) Горбачов так і не пішов.

Літо 1990 року, пленум ЦК КПСС, М. Горбачов: *«Нам досталось крайне тяжелое наследие. Наша экономика и весь общественный организм изнемогали от хронических болезней».*

І далі про запущеність села, сільського господарства, переробної промисловості... Чому дісталось? Ви, особисто, де були? Правильно — завели, зайшли і не бачимо, як вибратись.

М. Рижков: «В 1982 году, впервые после войны, остановили рост реальных доходов населения».

Продовольство, нафта — криза, спад.

І знайшли «рішення» — боротьба з алкоголіками і випивками.

Голова Держплану СРСР Н. Байбаков у квітні 1986 року на Секретаріаті ЦК КПРС: «В плане 1985 года водка занимала 24 % в товарообороте... не торопитесь — разбалансируем бюджет». «Нет, — заявил Лигачев, — давайте вначале резко сократим производство спиртных напитков, а потом введем сухой закон...»

Вересень 1988 року. Голова Ради Міністрів СРСР М. Рижков у політбюро ЦК КПРС записка:

«...за последние три года в торговле очереди возросли более чем наполовину из-за резкого сокращения продажи алкогольных напитков... повсеместно возросла реализация сахара, кондитерских изделий (карамель, пряники), томатной пасты... используемые для самогонварения...

По данным Госкомстата СССР, в 1987 году на самогонварение израсходовано 1,4 млн т сахара, что примерно равно 140–150 млн дкл самогона и практически компенсировало сокращение продаж водки и ликеро-водочных изделий».

Після виведення військ з Афганістану, після військового придушення повстань в Угорщині та Чехословаччині радянське керівництво більше не було готовим застосовувати силу. І коли збурення в 1980–1981 роках розпочалося в Польщі, то вона вимушена була ввести надзвичайний військовий стан самостійно.

СРСР вивів із Західної Європи 50 тисяч своїх солдатів. Це означало, що «доктрина Брежнєва» про обмежений суверенітет країн соціалістичного табору, введення військ скасовується.

У Польщі відбулися (1989) вільні парламентські вибори. В результаті «Солідарність» отримала повний контроль над обома палатами парламенту. Варшавський Договір перестав існувати.

Щоправда, в Румунії Чаушеску спробував застосувати силу проти власного народу. В результаті його і дружину розстріляли.

Союзникам Радянський Союз був не здатен допомагати настільки, що залишив без допомоги і Кубу, і В'єтнам, за які велась така боротьба... Здали тут перемогу. Впала і Берлінська стіна. Впавши, «привалила» й Радянський Союз. Він теж розпався... Тим паче, що М. Горбачов вірив, що національне питання в СРСР вирішено назавжди. Історія підтвердила — помилково, бо штучно (поділ на старших і менших братів).

Варто, приміром, нагадати: коли 1986 року першим секретарем ЦК Компартії Казахстану вирішили призначити росіянина (до того, зазвичай, росіяни або українці повсюдно були другими секретарями) і протест 10 тис. студентів подавили силою; причому 8,5 тис. затримали, 1,5 тис. отримали тілесні пошкодження. А... першим секретарем ЦК Компартії Казахстану таки обрали-призначили казаха Н. Назарбаєва.

Розпалила національне питання сама партія, переконливо застудивши репресії проти кримських татар, чеченців, калмиків, інгушів та інших народів, розпалила національно-визвольний рух.

25 лютого 1990 рік. Литва. Об'єднання «Саюдис» з програмою незалежності отримало перемогу на виборах до місцевого парламенту... Початок покладено.

Силу і репресії Горбачов застосувати не здатен ... адже він — демократ, захід не зрозуміє..., а позитивних, креативних, конструктивних ідей щодо об'єднання, «національну ідею» теж випрацювати нездатні...

Параліч влади ставав дедалі очевиднішим. Ні розуму, ні сили.

Квітень 1989 рік. Тбілісі. Військові застосували силу... У Москві «ніхто не знав» (подібне «ихтамнет» переживаємо сьогодні).

Травень 1989 рік. Фергана. Погроми, пожежі, загинуло понад 100 осіб, а військові не хочуть підставлятися. Три дні не приймалися рішення... Параліч влади...

Усе це нами в Києві сприймалося як щось невірогідне і далеке. Публічної інформації не було... лише чутки та пересуди.

І тут з'явився Народний Рух України, який узяв на озброєння ідеологію незалежності України, реабілітацію репресованих в т.ч. бійців УПА, а хоробрості додавала литовська «Саюдис» — взаємні поїздки, участь та виступи на з'їздах, конференціях та мітингах.

1989 рік. Перші в історії Радянського Союзу і КПРС відносно вільні вибори.

«Секретар ЦК КПРС В. Медведєв: “В ходе выборов Съезда народных депутатов СССР [У Царській Росії обирали Державну Думу, знову повернулись: не парламент, а з'їзд. — Авт.] были забаллотированы 32 первых секретаря обкомов партии из 160... В Ленинграде не избран ни один партийный и советский руководитель области и города, ни один член бюро обкома, включая первого секретаря и даже командующего военным округом. В Москве партийные работники также в основном потерпели поражение, за Ельцина проголосовали 90 % москвичей.

...Зачем затеяли всю эту передерягу? Жили не очень-то хорошо, но и не очень плохо, не богато, но и небедственно; политически и в смысле отношений между нациями и народами небезоблачно, но и без серьезных конфликтов. Так вот на тебе — все разворошили, разворотили, посеяли анархию и смуту, привели экономику к полному расстройству, а страну — к фактическому развалу.

...На словах громогласно провозглашалось “все во имя человека, все для блага человека”, а на деле острота социальных проблем нарастала.

Это относится прежде всего к продовольственному вопросу. Каждый год вели “битву за урожай”, но положение на продовольственном рынке независимо от размера урожая не улучшалось.

Все это находилось в резком контрасте с экономическим процветанием западных стран. Сопоставление с Западом уже нельзя было скрыть за “железным занавесом”. Люди все чаще задавали себе вопрос, почему же страна с самым передовым общественным строем, как это постоянно подчеркивалось, провозглашающая к тому же

приоритет человека, не может в течение долгих лет решить даже элементарные вопросы жизни людей, не говоря уж о выходе на новый, современный, качественно иной уровень благосостояния?

...Гнетущее чувство вызывали облик престарелых, немощных руководителей, обстановка славословия и словоблудия, щедрые раздачи орденов и самонаграждения. Сложилось правление геронтократии, цепко державшейся за свои кресла. Ее олицетворяли прежде всего Брежнев, Тихонов, Кириленко, Гришин — личности посредственные, ничем не выдающиеся, кроме умения лавировать, поддерживать себе подобных и получать у них поддержку. Что касается Суслова, Устинова, Громыко, Андропова, то и их “стабильность руководства” устраивала, поскольку гарантировала невмешательство в подчиненные им “вотчины”. Сформировался слой всесильных республиканских и областных руководителей, своего рода партийных губернаторов, черпающих силу на местах из близости и верноподданнического служения Генсеку: Кунаев, Алиев, Рашидов, Щербицкий, Шакиров, Медунов, Горячев, Георгиев, Юнак, Гудков, Бондаренко, Куличенко, Бородины — астраханский и кустанайский, Лощенков и многие другие.

...Но если Н. С. Хрущев пользовался как неординарная личность и уважением, и популярностью, то этого никак нельзя сказать о Брежневеве. К концу же своей жизни и деятельности, перейдя за разумные возрастные пределы, он стал объектом иронии и даже насмешек, — а это самое страшное для человека вообще, не говоря уж о политическом деятеле.

Маразм руководства достиг своего апогея при Черненко, который не обладал элементарными качествами политического деятеля, и к тому же стал Генсеком будучи безнадежно больным.

...Приход к руководству Черненко после быстрой кончины Андропова с нескрываемой радостью и оживлением восприняли те силы в партии, которые были возвращены в брежневские времена. Это вполне устраивало когорту престарелых руководителей, возглавлявших региональные и ведомственные епархии, ибо создавалась гарантия невмешательства в их дела, возникновения своего рода “охранных” зон, свободных от критики.

...Один из центральных пунктов обеих программ — переход к свободному рыночному ценообразованию. Разногласия касаются способов и темпов перехода к такой системе цен. По программе “500 дней” цены просто отпускаются, а правительственная программа предлагает начать либерализацию цен после предварительного проведения единовременного пересмотра цен с 1 января 1991 года.

Разве это такая уж коренная разница? Вопрос, в конечном счете, сводится к тому, с какого уровня отпускать цены, — с ныне существующего или с того уровня, который имелось в виду ввести через реформу оптовых и розничных цен. Мне думается, что предварительная реформа оптовых и розничных цен позволила бы иметь более обоснованный их стартовый уровень, облегчила бы переход к свободному ценообразованию. Во всяком случае тут есть простор для обсуждения и нахождения разумного решения.

...Не претендуя на истину в последней инстанции, хочу высказать некоторые соображения по этому поводу. Вышеприведенные рассуждения исходят из преувеличенного представления о сути и значении программы “500 дней”. К тому же принятый в конечном счете документ — “Основные направления перехода к рынку” — воспроизводит основное экономическое содержание программы Шаталина-Явлинского, освободив ее от налета романтизма и эйфории, декларативности и излишней детализации и, что особенно важно, — от претензий на то, чтобы предопределять будущее Союза, содержание Союзного договора»^{*}.

А Горбачов з Рижковим — тепер про ціноутворення: *«Реформу ценообразования надо проводить так, чтобы это не сказалося на жизненном уровне населения, особенно малообеспеченных слоев»*.

Тобто, відпустити ціни і якусь адресну допомогу надати.

Так і досьогодні: 50 % сімей в Україні отримують державні субсидії на енергоносії... Але кошти на ці потреби беруться з тієї самої кишені — пересічного громадянина.

---

* Медведев В. В команде Горбачева. Взгляд изнутри. — М.: Былина, 1994.

1990 рік. У деяких областях настає голод, Кузбас застрайкував: «Долой Президента». В магазинах великих міст полицки порожні абсолютно, і Горбачов просить Гельмута Коля, канцлера ФРН, допомогти взяти кредити під заставу військового майна, яке залишають війська при виході з Німеччини.

Переможці у переможених, у німців просять допомоги в поставці продовольства, медикаментів, товарів першої необхідності...

Просили кредити, а потім стали просити на Заході благодійної допомоги. Україна сьогодні просить, просить і просить...

Можливо, саме тому з нашого лексикону останніми роками намагалися витіснити слово «патріотизм», доки не змусила про нього згадати ситуація в Криму та на Донбасі. Хіба ж є здоровий глузд у випрошуванні допомоги держав, де «олігархів» — читай скоробагачків — більше на душу населення, ніж у будь-якій розвиненій країні?..

Горбачов: побоювання, не прийняття рішень від нерозуміння, від незнання...

7 січня 1991 року. Литва. Введено десантні підрозділи. 8 січня взято під охорону Дім преси із застосуванням вогнепальної зброї. Десантників ввели і в Латвію, і в Естонію.

Горбачову потрібно прийняти рішення: або танки і збереження держави, або визнання невідворотного...

Під тиском Заходу Михайло Горбачов дистанціювався (знову «не знав, не чув») від силових дій, це стало сигналом до незалежності країн Балтії.

18 червня М. Горбачов направив проект договору «О союзе суверенных государств» до Верховної Ради СРСР і Верховних Рад республік, 20 серпня очікувалося його підписання.

Це був мирний договір про розпуск СРСР, адже там була ідея одноканального оподаткування республіки. Республіки фінансують центральну державу, бюджет знизу, а не навпаки.

Михайло Сергійович і його Раїса Максимівна поїхали відпочивати в Крим. Свідомо чи провокативно, досі не уяснили...

1991 рік, 19–21 серпня — «ГКЧП», але сталося те, що і в 1917 році, — армія відмовилась стріляти в народ, розпропагували...

21 грудня 1991 року М. Горбачов відрікся, підписав Указ про складання з себе повноважень Президента СРСР, над Кремлем спустили червоний прапор СРСР і підняли трикольоровий прапор Росії.

Отже, не вистачило 10 років, аби знайти адекватні рішення, а Україна їх шукає вже 25 років, і теж без особливих успіхів. Бо справа не лише в трудових масах, а й у вождях, яким вони довіряють державу.

«Хрущевский коммунизм был разжалован брежневским «развитым социализмом», но от этого наши представления о социализме не стали убедительнее.

Умертвив опыт катком извращенной классовости (Сталин даже в нищей стране “находил” постоянно рождающихся капиталистов), социализм тем самым отрезал себе путь в будущее... И пошли назад в феодализм, а в Магадане и в иных “местах, не столь отдаленных”, опустились до рабства.

Монообственность и моновласть — не социализм.

...То, что демократия и гласность обнажат преступность большевистского решения, для меня было очевидным. Но то, что при этом выплеснется на поверхность жизни вся мерзость дна, в голову не приходило. Всеобщее воровство, бандитизм, взяточничество, терроризм, наркотики и многое другое обрели характер обыденности.

Новая номенклатура оказалась гораздо жаднее старой.

Разгул преступности, сросшейся с властью.

Снова лжем и паясничаем.

Проводим балаганные выборы.

... Как ты допустил, что реформы, в которых ты активно участвовал, в конечном счете, хотя уже без тебя, привели к новому обнищанию народа.

Мне ненавистны продолжающаяся люмпенизация общества, коррупция, наглая самоуверенность многих из тех, кому ты объективно помог прийти к власти и богатству.

Наворовались вдоволь и расползлись по личным дворцам, построенным на деньги нищих.

... Продолжаю упрекать себя в том, что сделал далеко не все, что мог и на что надеялся в своих мечтах.

...Я был убежден, что стоит только вернуть народу России свободу, как он проснется и возвысится, начнет обустройства свою жизнь так, как ему нужно. Все это оказалось блаженной романтикой*.

У лідерів складне життя. Слава і державне утримання, атрибуту комунізму для окремого вождя — то лише зовнішнє, привід для заздрості збіднілих. У них спочатку жорстка до жертв і самопожертв боротьба за прихід до влади. Далі — боротьба за утримання влади, ще донедавна — довічна, тепер в США і Україні на два терміни, в Німеччині Меркель бореться вчетверте, а В. Путін, Н. Назарбаєв, О. Лукашенко — за довічність на посаді, як Сталін, Мао Цзедун, Брежнев чи Каримов, або до розстрілу, як Чаушеску і його дружина.

І боротьба, боротьба, боротьба...

Причому незалежно від успіхів чи провалів. Влада провали завжди виправдає: зовнішнім чи внутрішнім ворогом, засухою чи повінню, та і «попередники» не все зробили.

А народ або вірить, або боїться і мовчить, або виходить на вулиці і влаштовує самосуд та революції, хоч Жовтневу, хоч Помаранчеву, хоч Гідності.

Ми критично оцінюємо діяльність сучасних політиків. Але у нас є підстави і добре сказати.

Уявімо: трапилася в державі біда, зібралися на раду усі державники — явні й неявні, виробили рішення, та, не чекаючи волонтерського руху, «скинулися» — хто скільки міг чи вважав за доцільне... А вже потім — по допомогу... Хто б таку державу і таких державників не шанував? Імена такі б закарбувалися... Та таке — утопія...

Розпад Російської імперії призвів до братовбивчої тривалої громадянської війни.

---

* Яковлев А. Сумерки. — М.: Материк, 2005.

У «скороченому» варіанті імперію відродили у формі Союзу Радянських Соціалістичних Республік з елементами федералізації та врахування національних кордонів.

Розпад наддержави СРСР, відбувався поступово і відносно мирно. Тоді, в 1917 році, армія, солдати не стали стріляти в народ, а швидше перейшли на сторону радикально революційної опозиції — більшовиків.

Тепер, 1991 рік у Москві, а в Києві й поготів, «ГКЧП» не зміг примусити армію стріляти в народ.

Існує думка, що якби в Москві вчинили, як на площі Тяньаньмень за Мао Цзедуна і Дена Сяопіна, та ще винищувачі пролетіли над столицями Союзних Республік, то Союз існував би й донині, але це не вся правда.

Я зазначав, що і в Україні є достатньо визначних людей, літераторів, митців та вчених, які знають негаразди, вголос здатні про них заявити і навіть запропонувати владі стратегію. Та їх висилали, в тюрмах утримували і не чули. Зазначу відповідально: сьогодні не чують ще більше. Бо саджати — боязко, перемагати в полеміці — не здатні, тому ігнорують, а це такий же політичний злочин, як і висилка. Це для патріота й інтелігента — моральний терор.

Для переконливості додатково наведу оцінки Павла Загребельного. Цитую для того, аби мої роздуми і оцінки більш авторитетно і літературно були підтверджені.

«Ми маємо такий факт, що марксизм-ленінізм у радянській державі практично перетворився в релігію з усіма її атрибутами.

Вітчизняний соціалізм мав усі прикмети релігії — поклоніння, заучування текстів... класиків... Істинний Бог був замінений Леніним.

...Лист, в якому пролетарський вождь наказує нищити священнослужителів, — це страшний документ. Виправдання за це не може бути ніякого.

Далі у нього роздуми, що Петро I сокирою відрубував голови (стрільцям). Навіщо йому було рубати... охочі знайшлись би... Іван Грозний — страшні події.

Батий, татаро-монголи вирізували цілі села та “татари, на відміну від більшовиків, щадили священників”.

...майже чотириста років... “найсвятіший” принцип “найсвятішої інквізиції”: знищувати єретиків, не проливши жодної краплі їхньої крові! Палили на вогнищах, або душили в казематах — справді без крові.

...У нас при Кравчукові найперше стали душити культуру... почали з культури, тепер душать увесь народ.

...до Шелеста... даруючи Олеся Гончару свою (написану, як водилося у високих партійних сферах, помічниками) книжку “Україна наша радянська”, в дедикації з двох слів примудрився втнути дві орфографічні помилки: “Олеся Гончару з пувагую”.

Та Бог з ними усіма...

...Я не дуже дивувався, коли горбачовська “перестройка”, яка так бучно й, сказати б, політично-розгадано починалася, обіцяючи нам визволення від несвобод, утисків, нестачі і принижень, зрештою обернулася ще більшими приниженнями, дикими чергами за горілкою і сірниками.

Горбачов, який зрікся всіх ідеалів, зрадив усіх, кого тільки міг, мерщій обставився якимись фондами... замурувався в тих фондах із своєю Раїсою Максимівною та оберемком прихвоснів, а нас попхав до Біловезької пущі.

...Бути відкриттям для світу, а не морально ущербним народом в аберациях чужих віддзеркалень.

Та й чим, власне, наша історія гірша, ніж в інших народів? Що, історію Англії можна читати без брому? Коли королева Марія Католицька, так і названа Кривавою, страчувала протестантів. Чи історія Франції, з її Варфоломійської ніччю, з кривавим термідором? Чи давній Рим з його гладіаторами, з його цирком, де леви на арені роздирали християн? Чи, може, історія Німеччини дає взірці ідилічного розвитку нації?

Кожній нації є за що посипати собі голову попелом. Тільки не треба тим попелом запорошувати очі наступних поколінь. Ніхто з нас, нині живущих, не може нести відповідальності за давні неспокутувані гріхи. Але кожен з нас зобов'язаний їх не повторити і не примножити.

...Я помилявся, або був не точним, Ліна мене “прозріла”:

...мовляя, відродимо економіку, тоді й почнеться духовне відродження. І розквіт культури, й літератури, й мистецтва. Так ніколи не

було, це абсолютна неправда... Бо економіку розвалюють одні, а культуру створюють інші.

...Демократія тим і добра, що при демократії не держава руйнує людину, а людина будує державу»*.

Отож 21 грудня М. Горбачов відрікся від посади Президента СРСР, над Кремлем підняли триколовий прапор Росії.

«Почему же так происходило? Ведь у партийных руководителей были знания и опыт. Но не доставало ума и воли быть на деле “Мономахом на Руси”.

...А когда нет успехов, приходится прибегать к словесам...: “1987 год для нас оказался годом трудного выбора, открытый и прорывов... Импульсы, которые дал январский Пленум, начали угасать. Решения июньского Пленума, нацеленные на радикальные экономические реформы, натолкнулись на сопротивление управленческих структур всех уровней.

... мерить достижения очередными пленумами, съездами, конференциями. Что менялось в реальной жизни к лучшему, об этом предпочитали не говорить — ведь мало что менялось... просто миллионы людей добросовестно делали свое дело”**.

Продовжуючи, доктор філософських наук, який близько знав М. С. Горбачова по спільній роботі у Ставрополі, характеризує:

«По таланту “забалтывания” он может быть, кажется, занесен в книгу рекордов Гиннеса... словесный радикализм и практическая немоть.

... Почти семь лет бесперебойной и бесплодной говорильни не только остановили развитие страны, но повернули ее вспять.

Горбачев пытался управлять бесконечным монологом.

---

* Загребельний П. Думки на розхристі. 1974–2003. — К.: Пульсари, 2008.

** Коробейников А. А. Горбачев: другое лицо. — М.: Республика, 1996.

... сколько нелепостей говорится людьми только из-за "желания сказать что-нибудь новое".

Горбачев опасен был не столько говорильней, сколько потаканием ломке кадров, в которой усердствовали его доверенные лица. "Бухенвальд перестройки" страшнее всего прошелся по судьбам людским: сколько толковых работников было сломлено!

...А разве не сам Горбачев дал разрешение на "варфоломеевские месячники" избиения кадров и пресловутые выборы руководителей, когда призывал: "Вы их жмите снизу, а мы сверху дождем".

...Или взять антиалкогольную кампанию. Пьянство стало национальной бедой? Конечно. Но надо быть слишком наивным, чтобы теми мерами, какие были определены в постановлении ЦК КПСС и Совета Министров СССР по преодолению пьянства и алкоголизма, искоренять такое зло. Идеалистами членов Политбюро не назовешь, а вот то, что никто из них не мог просчитать в "жизненных шахматах" хотя бы три хода вперед, это вполне объясняло появление большинства подобных легковесных постановлений. И винить Лигачева и Соломенцева за то, что они якобы "запоролы антиалкогольную кампанию", довели ее до абсурда, не очень порядочно. Ведь затея эта изначально была обречена на неудачу.

Горбачев, понимая всю непопулярность задуманных мер, стал хитрить, пытался переложить ответственность. Он, например, советовал: хотите — принимайте сухой закон у себя в семье, населенном пункте, в районе. И что вы думаете, принимали. Его родственник, первый секретарь Красногвардейского райкома партии И. В. Рудченко, первым приехал в крайком КПСС с рапортом о том, что с продажей алкоголя в районе покончено. А когда ему стали говорить: "Иван Васильевич, а ведь ваши механизаторы на К-700 [малый трактор. — *Авт.*] за бутылкой водки ездят в Ростовскую область. Дороговато обходится эта бутылка колхозам", — вразумительного ответа не последовало. Жизнь постепенно сама все вернула на свои места.

Горбачев нередко подчеркивал: защитить партию может только она сама, перестраивая свою работу. Но этот совершенно верный тезис произносился как бы сторонним наблюдателем, а не главным человеком...

...Кадры решают?.. Нет, губят все.

Горбачев охотно повторял: перестройка выталкивает вверх новых людей, и это исключительно важно.

...КПСС умерла не потому, а вернее, не столько потому, что ею руководили все менее одаренные и все хуже подготовленные лидеры, а потому, что именно она выносила наверх таких лидеров. В ней тысячи людей были на много порядков выше партийных вождей. Но сама природа партии, жесткий механизм ее организации, характер и способы работы аппарата порождали серость, угодничество, конформизм, догматизм, невежество, моральную неразборчивость. Интеллектуальная и нравственная немощь лидеров партии и государства стала фактом повседневной жизни, предметом неумирающего народного юмора и массовых насмешек.

Горбачев, подчеркивая свою демократичность (а на деле нерешительность и бездействие), говорил о том, что если бы он стремился к завинчиванию гаек и диктатуре, то никогда бы не отказался от ни с чем не сравнимой власти, которой обладали все генсеки. Демократическими убеждениями он мерил и свою преданность социализму. Может быть, и так, но, думаю, Горбачев все отчетливее стал понимать: КПСС не удержать от развала и надо искать другое место под солнцем.

...Фраза "процесс пошел" не просто клише, ставшее предметом насмешек, но и кредо Горбачева: процес важнее результата. Может, субъективно он и хотел великих перемен, но объективно был неспособен их осуществить.

Впрочем, сам того не осознавая, он сумел решить задачи СТРАТЕГИИ ВСПЯТЬ — развернуть страну назад, к капитализму, исправив, так сказать, "зигзаг" в истории России и ряда других государств.

...Горбачев предлагал реанимировать чувство хозяина у советского человека через активизацию человеческого фактора. Но как? Путем усиления социальной направленности планов, возрождения социалистических ценностей, совершенствования системы управления, идеологической работы, укрепления законности, выборности руководителей. Причем чуть ли не критерием демократизма он считал возможность избирать директоров предприятий на общих собраниях рабочих и служащих.

...Запад нам поможет?

Расчетливый Запад денег на ветер никогда не бросал. Руководители ведущих стран не торопились, все чаще задаваясь вопросом: а на кого можно ставить?

...И даже после Беловежского соглашения Горбачев через специального представителя Д. Эпларда просит: "Пожалуйста, передайте ему (Мейджору, прем'єр-міністру Великобританії), что нельзя останавливать помощь. Надо ее увеличить".

Перед самым своим уходом он вновь умоляет Мейджора: "Нельзя жалеть на это 5–10–15 миллиардов. В противном случае, если процесс преобразований будет сорван, придется всем заплатить цену в 10, в 100 раз большую". Увы, не пожалели вас, Михаил Сергеевич...

...Не признанный в своем Отечестве

М. С. Горбачев — "поздний ребенок зарубежья". Он долгое время не выезжал за границу. Выехал первый раз уже в довольно зрелом возрасте и влюбился навсегда.

У Горбачева, кроме пламенной страсти к власти, была и другая, не менее захватывающая страсть — заграница.

...Когда жители западных столиц ликовали по поводу приезда Горбачева, как было не уверовать, что ты и в самом деле мессия?! От счастья чуть ли не рыдала чета Горбачевых при виде толп людей, скандировавших: "Горби, Горби!" Не то что наши неблагодарные соотечественники. И как тут не вспомнить Вольтера: кто хочет точно знать, чего он стоит, может узнать это только от своего народа и, следовательно, должен отдать себя на его суд. Да и наш классик В. Г. Белинский подчеркивал другую сторону этой истины: кто не принадлежит своему отечеству, тот не принадлежит и человечеству.

...Та же заниженная планка высоты была сохранена и при выборах заместителя генсека. Горбачев остановил свой выбор на В. Ивашко, который, по мнению Михаила Сергеевича, не витал в "теоретических эмпиреях", отдает предпочтение житейскому здравому смыслу. Горбачев считает, что у Ивашко не хватило воли. Переиначив пословицу, можно сказать: "Воля есть, ума не надо". При чем тут воля, когда это был человек хотя и порядочный, но заурядный, как говорят, без

широкого горизонта? Он был обречен завалить дело. По себе выбирал Михаил Сергеевич помощников.

...Перечитав работы Горбачева последних лет, я так и не заметил, чтобы он хоть в чем-то раскаялся и счел возможным хотя бы задним числом допустить другие, более спасительные варианты перестройки в нашей стране.

Делая последний шаг на пути к вершине власти, Михаил Сергеевич Горбачев сказал: "Так дальше жить нельзя!" В конце его пути можно сказать то же самое.

"Конечно же, перестройку мы не равняем с Октябрем — событием переломным в тысячелетней истории нашей Родины и не знающим себе подобных по силе воздействия на развитие человечества", — скромно пишет Горбачев. Чего уж скромничать, Михаил Сергеевич? Перестройка нанесла такой удар по Октябрю семнадцатого года, что ее дело тоже будет жить в веках».

«Мужнім і мудрим витязем молоді української демократії», «гострим і яскравим, як меч» назвав Вадима Бойка Володимир Яворівський.

Ось підтвердження.

Интерв'ю В. Бойка з «відставним» Петром Юхимовичем Шелестом.

«Шелест: — Когда я уехал в Москву, даже не представлял, что меня ждет там. Думал, что вызывают по основной работе, как секретаря ЦК КПУ, ведающего промышленностью. Захожу к Подгорному. Он мне: "Будет идти речь о большой работе. Какой, я тебе говорить не буду, сам разберешься". И не сказал. Одновременно со мной, оказывается, вызвали на Президиум ЦК КПСС из Донецка Ляшко, из Харькова — Соболя, первых секретарей обкомов; вызвали также Казанца, он тогда был вторым секретарем ЦК Компартии Украины. И меня. нас было четверо. Значит, альтернатива была. Послушали всех нас на Президиуме. Потом вызывают меня, говорят: мы обсудили, познакомились со всеми и решили рекомендовать вас первым секретарем ЦК. Вот я и принял эту ношу. Тяжелую ношу. Старался опираться на людей. А было всякое. И недостатки были, и достижения, и промахи.

— *Повсеместное увлечение кукурузой — классический пример промахов тех лет?*

— Например, Херсонская область. Тут кукуруза дает 18–20 центнеров с гектара, а пшеница — 45. Он [Хрущев] на меня: “Ты что, правду говоришь?” Я [Хрущеву] — ему: “Никита Сергеевич, что же, я вас буду обманывать???”. Он тогда и говорит мне: “Так зачем сеете кукурузу?” А я: “Таков план”. — “А кто, какой дурак дает этот план?” Я, честно говоря, растерялся — Говорю: “Сверху, сверху”. И пальцем на небо показываю. “Если это правда, — отвечает он, — берите на себя ответственность, сейте столько, сколько вам надо. Разумно к этому подходите”. А были, конечно, такие, которые сеять — сеют, не задумываясь, команду выполняют. Руководитель должен быть твердым в своих решениях и намерениях.

— *Если бы вы сегодня были, конечно, это фантазия, воображение, ну, вот, если бы вы сегодня были первым секретарем ЦК КПУ, какие бы свои прежние решения изменили, а какие бы настойчиво проводили в жизнь и ныне?*

— Сейчас я, например, понимаю, что запрет людям держать скот, коров, даже коз — неправильное решение. Что ж, человеку свойственно ошибаться.

Время, оно неразрывно. Наша революция, ее нити не оборвались. Она продолжалась. Оттепель после прихода Никиты Сергеевича большая была, но до конца доведена не была. Так что к перестройке мы перешли не на голом месте. Я, кстати, не признаю понятия “застойный период”. Деградация была. Моральное разложение общества было. При чем же здесь “застойный период”? Это что, нужно понимать, рабчие, крестьяне, интеллигенция стояли, застаивались?

— *Вот мы приблизились к важному событию в истории нашей страны, которое в отечественной научной литературе называют октябрьским (1964 г.) Пленумом ЦК КПСС, а в западной — октябрьским переворотом, заговором.*

— Это и был заговор. За спиной Никиты Сергеевича. Созывается Пленум ЦК, а первый секретарь не знает об этом. Что это такое? Разговор с членами ЦК идет о Хрущеве, а он и не знает. Если бы соз-

вали Пленум, сказали: Никита Сергеевич, давай — объясняйся. Тогда понятно было бы.

— *Ему сразу предложили уйти?*

— Нет, не сразу. Когда Никита Сергеевич почувствовал, что к этому идет дело, он сказал: “Я с вами бороться не буду. Если, может быть, я и допускал ошибки, прошу извинения перед вами. Я старался делать, как лучше”. Когда он сказал: “Разрешите мне сказать на Пленуме несколько слов”, — Брежнев закричал: “Нет. Нет!” И Суслов закричал: “Не позволим”. И тогда у Никиты Сергеевича слезы на глазах появились.

— *Неужели вправду: слезы?*

— Да. Я эти слезы до сих пор вижу. Никита Сергеевич сказал: “Напишите от моего имени заявление. Я его подпишу”. Он даже сам заявление не писал. А кто писал, право, не помню.

— *Как вы оцениваете первые годы после октябрьского Пленума?*

— Первые три года Брежнев прислушивался к мнению членов Президиума. Пытался вникать в хозяйственные дела. Хотя он в них мало разбирался. Через три-четыре года он стал считать себя вождем. Верным марксистом-ленинцем. Выдающимся деятелем международного коммунистического движения. А страну забросил. И уже пошла расправа с кадрами, которые помогли ему прийти к власти. Ордена любил безумно. Об этой его слабости были осведомлены многие государственные деятели разных стран.

А возраст тогда в Политбюро был средний — 66 лет. “Если омолаживать, — заявляю ему, — то Почему не с центра?” — “Ты старше меня, Подгорный старше. Он [Брежнев] предложил мне пост зампреда Совмина. Я отказывался от этого дела. Но потом на Политбюро меня утвердили.

— *Несколько раз мне доводилось слышать от разных людей, что вам было фактически запрещено возвращаться на Украину, когда вы вышли на пенсию. Правда ли это?*

— Когда я подал заявление в Политбюро, я пропросился вернуться на Украину, в Киев. Там у меня все сыновья жили. Или, в крайнем случае, в мой родной город Харьков. Меня не пустили. Так что это не вымысел.

— *И вы за эти шестнадцать лет ни разу на Украине не были?*

— Был четыре раза. Два раза проездом. На похоронах брата. И на свадьбе внука. Правда, должен сказать, в последнее время меня не обижали надзором*.

Отже, коли вожді стверджували, що «вчення Леніна вічне, бо правильне, Ленін живіший за всіх живих», що «Сталін — вождь усіх народів», що «М. Хрущов знаменував політичну відлигу», що «Л. Брежнев утвердив «Миру — мир», що Ю. Андропов — видатний теоретик соціалізму, що К. Черненко — мудрий, що М. Горбачов — перебудовник та реформатор світу, виявилось, що усі разом революційний порив і трудові подвиги народу звели до краху наддержави — Радянського Союзу. Виявилось, що «ведуча партія» уже нікуди не вела, що «партія — ум, честь и совесть эпохи» — то лише мрія, утопія.

Адекватної відповіді на виклики глобалізації і демократизації, філософського дороговказу не сформулювали.

Натомість політика (і до сьогодні) збиткувалася з економіки та природної мотивації людини. І економіка суворо покарала як запозятих реформаторів-популістів, так і ретроградів, що закуняли, їдучи на возі...

На жаль, пишаючись радикальними реформами у вузькому сегменті, ефективних реформ так і не напруцювали.

Крах вождів — висока ціна для народів: добробут, стабільність, упевненість у завтрашньому дні, переконання, що ведуть правильним шляхом, довголіття, а найголовніше — морально-етичні і законодавчі принципи та основи — занедбані...

Одвічне бажання — жити по-новому, лише мрія... ілюзія майбутнього щастя.

Справджуються лише еволюційні зміни...

---

* *Бойко В. Истории нужна правда / Історії потрібна правда. — Світловодськ: МП «Рекламно-видавниче об'єднання «Слово», 1994.*

ЛІДЕРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Так керували і вели вони: Ленін, Сталін, Хрущов, Брежнев, Андропов, Черненко, Горбачов, Єльцин (у Росії) — великі, видатні і водночас слабкі керівники. Настав час інших вождів-поводирів.

І ось уже 26 років керують і в Україні, що набула незалежності цього разу нібито безкровним шляхом (за котрої вже спробу! чи ж виявиться не програною?!), Кравчук, Кучма, Ющенко, Янукович, Турчинов, Порошенко...

А думки, що обсідають,— тривожні. Процеси в нашій і без того розхитаній державі настільки загострилися і вийшли з-під контролю (це свого часу продемонстрували страйки і відставки, а тепер — майдани, АТО, «війна» з Луганськом і Донецьком, анексія Криму), тож думати про вихід із цієї надскладної ситуації треба вже не лише вождям. Тим паче, що навряд чи й вони достеменно знають, що робити і як діяти далі. Розмах кризи такий, що визначитися треба вже кожному громадянину. Дехто вже й долучився до цієї місії, якщо взяти до уваги не лише процес (зусилля самих людей) відтворення Українських збройних сил самими людьми, а й тих, хто одразу, на початку (поки оговтувалися та міркували «мужні владці»), взяв на себе забезпечення спорядженням та всім необхідним захисників рубежів нашої держави — волонтерів.

Можна, хоча й не бажано, помилятися простим смертним. Та це не дозволено лідерам, яких ті наділили своїм довір'ям і владою. За такі помилки розплачується держава, народ. Так було завжди, і так є нині. Чим палкішими і п'янкішими були декларації, тим гіркіше після них похмілля.

Я не є прихильником теорії, що, мовляв, спершу побудуємо державу, а потім будемо думати про добробут. Сильна держава виростає з економічних свобод та добробуту її громадян, тож

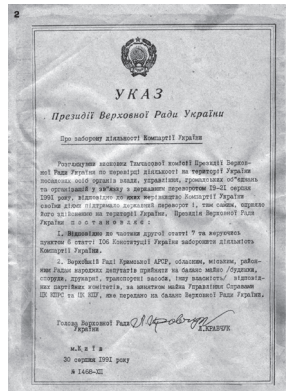
без цього вона просто неможлива. Якщо реформуємось уже впродовж кількох років, а людям живеться дедалі гірше, то правомірно постає питання не лише «куди йдемо?», а й більш неприємне — «хто і як веде?» І чи веде взагалі?

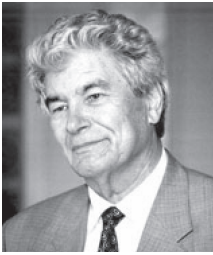
Тривалий час нас привчали беззастережно вірити вождям і догмам. Та життя довело, що вірити треба, насамперед, у себе, у власні сили. І мати свою позицію. Однак робити це зважено, не цураючись чужого досвіду, не відгороджуючись від потреб життя і навколишнього світу, нехай і тими ж догмами, тільки в новій упаковці.

Мусимо самі стукати в зачинені двері. Маємо заявити про себе на повну силу і на повний голос. Що ми не прохачі, не «варшавське сміття» і не «грязь Москви». Ми в Європі були віддавна.

Вони керували, як уміли. Тож і вийшло, за Л. Кравчуком «маємо те, що маємо».

Чи міг він уявити, що у Львові в знаному ресторані «КРИЇВКА» меню (стравопис) розпочинається з Указу про заборону Компартії України, а страви, що фігурують у ньому, мають назви: «Колонізоване Закарпаття», «Ми — хлопці з Бандерштату», а сало «Бойова серенада», Борщ червоний «Перше причастя Героя», яловичина «Будні Вермахту», а коктейль алкогольний «Вуйко Йосиф».

Вадим Петрович Гетьман (12 липня 1935, Снітин Полтавської області, УРСР – 22 квітня 1998, Київ, Україна) — український політик і фінансист.

Юрій Федорович Кравченко (5 березня 1951, Олександрія, УРСР – 4 березня 2005, Київ, Україна) — український державний діяч. Міністр внутрішніх справ України.

Зухвало вбили найвидатнішого банкіра і визначного політика **Вадима Гетьмана**. Загинув у дивній автомобільній аварії, вночі **В'ячеслав Чорновіл**, політик загальнодержавного і європейського масштабу.

Ніхто не міг уявити, що Л. Кучмі випаде брати участь у похоронах ключових, якірних (видатних!) діячів свого часу (хоча й, завдяки «добрим людям», названого «режимом»), перспективних і винятково відданих справі: генерала **Юрія Федоровича Кравченка** і **Герогія Миколайовича Кірпи**? Причому обидва дивно «застрелилися», а Кравченко ще й двома пострілами в голову...

Присутністю в історії вибудовуваної держави ці особистості — професіонали своєї справи вкотре підкреслили істину: послідовниками їхніми стали змалілі, здріб'язковілі слухняні прислужники недолугих хазяїв.

Чи замислювався (хоч сам на сам) наш «месія» В. Ющенко, коли світ і Конгрес США рукоплескали, про те, що віддані польові командири майдану та «любі друзі», як і Володимир Яворівський, відхрещуватимуться від такого «месії», який не лише втратив, а й зрадив довіру стількох людей (хіба можна зараз перелічити тих, хто перебував у стані ейфорії і очікування!)?

І я маю моральне право про це заявити. Сьогодні Віктор Андрійович, наче «дятел», товче, що головною його помилкою було призначення прем'єр-міністром Юлії Тимошенко,.. яка, до слова, його «на власних плечах» внесла у президентство.

Але ж і ми всі не вчорашні. Бо усе відбувалося на наших очах, хоча, почасти, й за закритими дверима, і все те ми, пересічні громадяни, бачили і розуміли: і призначення кума П. Порошенка головою РНБО (чи не в якості прем'єра паралельного Уряду?), і час, що його згаяно, на самомилування та пусто-порожню балаканину про «ті руки», замість, «засукавши рукава» на них, робити, нехай і не велику, але (в міру сил, знань та досвіду) справу, для якої тебе обрав народ, вручивши (умовно) булаву і клейноди. Бо на такій вершині народного сподівання, віри й очікувань ні до, ні після не перебував ще жоден із українських президентів; а балотування під час виборів В. Януковича, аби «відтягнути» голоси у Ю. Тимошенко? — усе це просто на межі політичної зради...

В. Янукович зі своїм золотим унітазом і страусами, полюючи у заповідних лісах, не міг, мабуть, й уві сні передбачити своєї втечі до матінки-Росії та суду в Україні за зраду.

Отже, й нинішній Президент П. Порошенко, так само, як і ми, не може передбачати, яким буде завершення його президентської кар'єри, але підстав для певного успіху (хоча й не простий час!) і в нього, і у нас достатньо.

Георгій Миколайович Кірпа (20 липня 1946, Клубівка Ізяславського району Хмельницької області, УРСР – 27 грудня 2004, Київ, Україна) — український державний діяч. Міністр транспорту і зв'язку України.

ЛЕОНІД КРАВЧУК — ДОБА

Він був першим, інші уже йшли його стежкою.

Чому доба Л. Кравчука? Бо він проводив ідеологічну лінію В. Щербицького, політбюро та ЦК Компартії України, у С. Гуренка він — другий секретар ЦК Компартії України (з питань ідеології), працював щоденно з урядовцями і секретарями обласних комітетів, з перспективним лідером Кабміну К. Масиком. І на якомусь етапі він виявився спроможним змінити свої погляди на протилежні: заборонив «свою» Компартію, почав будувати незалежну Україну.

На запрошення прибути на зустріч з генералом Варениковим до С. Гуренка у ЦК, бо в Москві заколот проти розвалу М. Горбачовим Радянського Союзу, Леонід Макарович своєму партійному керівникові відповів (чим і змінив подальший хід історії): «Поки я — Голова Верховної Ради, приїжджайте Ви до мене», а Костянтина Масика взагалі відправив по «Ленінських місцях», послом у Фінляндію, як, до слова, згодом послами відправив і Д. Павличка, і Л. Лук'яненка.

Але до цього все було за графіком.

70-річчя ленінського комсомолу: М. Горбачов ставить завдання і лідери України В. Щербицький, В. Шевченко, В. Масол, К. Масик... зустрілись із молоддю, аби ті відчули батьківську турботу і правильно перебудувались.

Леонід Макарович — єдиний найдоступніший з-поміж працівників в апараті ЦК Компартії України. Вільний у спілкуванні. Він міг без заздалегідь написаного тексту, а в живій дискусії переконувати у правильності політики КПРС будь-де: і на з'їзді Народного Руху, і в засобах масової інформації, і в прямому телефірі.

Тож саме його й визначили у той непростий час «куратором» ідеології і, насамперед, у дебатах з Народним Рухом України.

Рухівці запрошують його до президії з'їзду, до виступу, на лацкан піджака прикріплюють значок із забороненим тризубом. Однак, обережний в усьому (бо навчений!) Л. Кравчук знімає піджак, і акуратно вішає на спинку стільця: і від значка не відмовився, і від ідеї незалежності України не зовсім відмежувався. Він уже там, і ще тут.

Леонід Макарович — дійсно перший Президент незалежної України, який свідомо відійшов від ідеології єдиного Радянського Союзу, взявши на себе особисту відповідальність за поступове набуття Україною повноцінної державності.

Саме він першим з керівників Компартії України здобув (незаперечно!) перемогу на всеукраїнських виборах. До цього партійні керівники обиралися на зборах, конференціях, з'їздах та пленумах. Л. Кравчук переміг відомих фундаторів незалежності, які у таборах і в'язницях її виборювали — Левка Лук'яненко, В'ячеслава Чорновола та академіка Ігоря Юхновського.

Леонід Макарович, як і усі наші керівники, звичайно, припустився численних, хоча й не фатальних помилок, проте й дотепер дошкульні випадки проти нього абсолютно невиправдані і неетичні, позаяк діяв він у той історичний момент, коли ніхто

не знав «як треба». Він став першопрохідцем (а це — багато важить!). Сьогодні — усе вже не так.

Саме Л. Кравчук, дійсно перший Президент України, вів народ і разом з ним шукав шлях, істину або компроміс між комуністами, попередньою номенклатурою, радикальними директорами і агресивною та нестримною націонал-патріотичною інтелігенцією, природженими політичними бійцями.

Держава крайнощів та невизначеності була настільки безпорадною, що і президент США Буш-старший, і легендарна прем'єр Великої Британії незламна Маргарет Тетчер радили не поспішати з незалежним статусом. А тут — наслідки Чорнобильської катастрофи, поділ військового Чорноморського флоту в Севастополі, втрата Чорноморського торгового флоту в Одесі, відмова під зовнішнім тиском від статусу ядерної держави, кримський сепаратизм, на об'єднання трьох західних областей погроза створити Донецько-Криворізьку республіку. Словом, Руїна нашого часу.

Чорноморський торговельний флот, а це 400 вантажних і пасажирських суден з китобійною флотилією «Слава», через некомпетентність і зневіру у власній спроможності загадково зник «в тумане моря голубом». Нині Одеса навчає моряків для флотів світу, а володіла ж такою ресурсною базою розвитку!.. Кравчук від флоту був далекий, а одесити випустили штурвал, тож залишилася лише перевалка вантажів у портах. Лиш кораблі вже — не наші.

Ядерну зброю обміняли на ядерне паливо з Росії, головне — позбутись, бо не в змозі з нею були впоратись. Північна Корея, Іран, наприклад, у бідності провадять ядерні програми, а Україна тоді потерпала від провінційності мислення керівної еліти та переважної більшості народних мас.

Ну а підривати підземні шахти сучасних ракетних носіїв, утилізувати інженерні об'єкти, які вже не здатні відтворити — це я особисто сприймав, як зраду молодій державі, добровільно-примусову ампутацію сили і міцності, втрати гордості і слави, безпекових перспектив!

Ось так і відбувався перехід від соціалізму до капіталізму, від країни сильної і самодостатньої до країни другорядної, не-впливової — об'єкта, а не суб'єкта світової політики.

Саме у компромісності, умінні витіювато пояснити або заговорити проблему — демократична сутність Л. Кравчука (де вже тому Горбачову!). І саме ці якості дозволили йому уособити роль і місце Президента, окреслити перші уявлення про адміністрацію Президента.

Ідеолог Компартії України став ідеологом української незалежності, європейського вибору, і сьогодні він — активний політик, залишаючись вищою інстанцією і головним фахівцем з багатьох ідеологічних питань. Щоправда, вагається, як завжди: і «за», і «проти», але проти так, що це — не боротьба, це — застереження для одних і заохочення для інших...

Він завжди над поединком, він — головний експерт в Україні і знакова політична постать. До нього апелюють, на нього посилаються, на нього й сьогодні «нападають» політики-опоненти. Він зазвичай задовго аргументує свою оцінку, його не можна переконати у суперечці.

Особисто мене він призначав на посаду без бесіди і настанов і звільняв без спроб переконати чи запропонувати компроміс.

На презентацію моєї політичної роботи «Крах партійного колоса» він прибув особисто, попросив дозволу за день-два ознайомитись зі змістом, його цікавила достовірність фактів, був задоволений опублікованим та самим змістом стенограми президії Верховної Ради, на засіданні якої заслуховувалися висновки комісії до перевірки діяльності політбюро ЦК КП України під час спроби державного перевороту («ГКЧП»): «Ось, читайте, Кравчук: щоби все було по закону, по Конституції. Усе законно».

Як знакову постать зустрічали його і на презентації іншої моєї роботи «Обличчя столиці в долях її керівників». Олександр Омельченко, мер столиці, не прийшов, а Леонід Макарович змістовно й оригінально виступив, і люди дослухались.

Щоразу під час наших особистих зустрічей обмінюємося з ним діалогами на кшталт:

— Леоніде Макаровичу, ви, будучи Президентом, припустилися двох кардинальних помилок.

— А яких?

— По-перше, ви, втомившись від наших політиків і зліва, і справа, добровільно на один рік скоротили свої повноваження, оголосивши дострокові вибори президента.

— Так, а по-друге?

— А по-друге, ви звільнили мене — найактивнішого вашого прихильника.

— Слухай, ти не кажи, що я тебе звільнив. Ти кажи, що я тебе призначив...

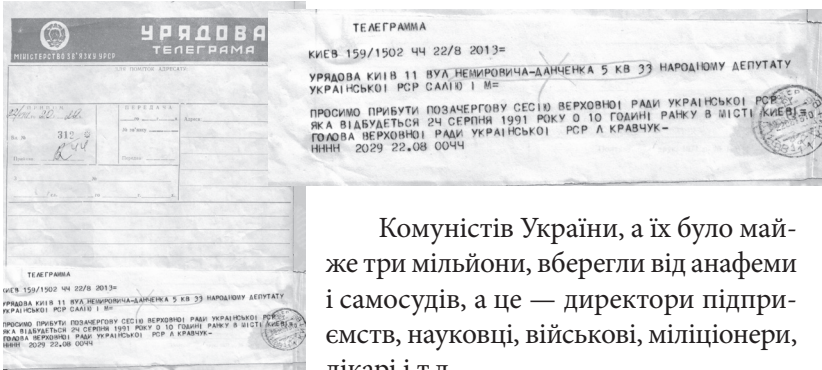
Він узяв на себе велику відповідальність і історичну місію. І, як на мене, гідно з нею впорався...

Це він, Леонід Кравчук, на той час голова Верховної Ради України, член ЦК Компартії України після оголошення 19 серпня 1991 року в Москві путчу за збереження СРСР, поки Б. Єльцин картинно виголошував протести з танку на московських барикадах, витримавши паузу, відмовив у підтримці одному з впливових організаторів путчу генералу армії Валентину Варенникову і своєму партійному керівникові Станіславу Гуренку.

Л. Кравчук знайшов у собі таку силу і мужність... Це він, головний ідеолог Комуністичної партії, уже 30 серпня 1991 р. підписав Указ Президії Верховної Ради України про заборону діяльності Компартії України і про передачу усього партійного майна на баланс місцевих рад.

А до цього, 26 серпня 1991 року, ним був підписаний Указ «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» до остаточного розслідування обставин, пов'язаних з державним переворотом 19 серпня 1991 року.

Саме Л. М. Кравчук у той неоднозначний революційний час був першою і чи не єдиною легітимною посадовою особою, що приймала або не приймала історичні рішення. У Києві танків не було, кров не пролилася, переслідувань і люстрації комуністів не було, а відповідальним працівникам партійних органів виплачувалась заробітна плата.

Комуністів України, а їх було майже три мільйони, вберегли від анафема і самосудів, а це — директори підприємств, науковці, військові, міліціонери, лікарі і т.д.

30 серпня 1991 року на засіданні президії Верховної Ради я сказав:

«Під час путчу я й на десять відсотків так не хвилювався, як зараз. І глибоко переконаний особисто, що таке рішення нам треба прийняти хоч би тому, що під час виборів, або під час мітингів 24-го на вулиці, скільки на комуністів лунає звинувачень. Комуністів, як громадян нашої республіки, звинувачують у подіях 1933-го. Скільки раз мені казали, що у комуністів руки у крові. Сталін, Брежнев, Черненко, а зараз що? А зараз правляча партія не підтримала перебудову фактично і боролася з генеральним секретарем М. Горбачовим. І не зняла його, і не підтримала. Це по-перше.

По-друге. Я вважаю, що саме правляча партія повинна нести відповідальність за те, що саме вона не вберегла знову наш народ від цього путчу і не вона “подавила” цей путч.

Голос: Вона ж його організувала.

Салій І.М.: Можна так доказувати. Ну, не вона його “подавила”.

І тому вона повинна теж нести цю відповідальність. Більше того, якщо Комуністична партія, наш Центральний Комітет отримав документ з ЦК КПРС, то він міг поступити так, що зовсім не розсилати того змісту телеграми, а, навпаки, відмежуватись, заявити, що ми партія України, не КПРС, партія свого народу і виступаємо проти.

Тому я все-таки думаю і направити таку позицію у всі партійні комітети всіх рівнів, хочете ви чи не хочете, є у нас документи в комісії чи

немає, але я вам заявляю, що, фактично, керівники партійних комітетів усіх рівнів були зорієнтовані.

Без документа, через інші канали зв'язку навіть мені вона якось передана була.

Тому я вважаю, що сьогодні, щоб зберегти багатьох наших людей, треба дійсно прийняти рішення про розпуск цієї партії, а далі, згідно з політичними уподобаннями, переконаннями, надати право створити ті чи інші партії нашим людям. І ще я хотів би дізнатися, на якій підставі на бесіді, на сумнозвісній відповідальній бесіді у товариша Кравчука був саме товариш Гуренко? Хто його запрошував?

Кравчук Л.М.: Я заявляю офіційно. Його запросив генерал Вареников, я сказав це на сесії.

Салій І.М.: Тому я підтримую це рішення комісії*.

У Л. Кравчука була поступовість і певна неспішність у діях, але й невідворотність була.

Він програв ним же ініційовані дострокові президентські вибори у 1993 році і толерантно передав владу новому президенту Л. Д. Кучмі.

ПРЕМ'ЄРІАДА. ПОЧАТОК...

Президент Л.Кравчук започаткував досить ганебну для України «прем'єриаду», коли президент надто часто змінював прем'єрів, покладаючи на них власну малоефективну роботу.

Уряду Віталія Масола працювати не дали.

Уряду Вітольда Фокіна так само — він був фактично паралізований усе тією ж Верховною Радою.

Кабінет Леоніда Кучми після традиційно недовгого «медового місяця» не стільки працював, скільки відвойовував своє право на управління.

---

* За стенограмою засідання Президії Верховної Ради 30.08.1991 р.

У мене збереглися записи, зроблені під час звіту **Віталія Масола**. Це був кваліфікований керівник, неабиякий професіонал. Він знав, що говорив, попереджаючи про неминучі наслідки непродуманих дій в економіці. Ще 24 травня 1990 р. на сесії Верховної Ради прем'єр підкреслював, що процеси в Україні не можна розглядати окремо від подій, що відбуваються в Союзі: *скрізь ослаблена планова та трудова дисципліна, розвалюється постачання, зростає злочинність, втрачається контроль над виробництвом. Закони про підприємства недосконалі і суперечливі, виборність керівників стала причиною їхньої невпевненості.*

Однак тоді, та ще й з уст Масола (адже ніхто не вчив нас розумної, зваженої толерантності, натомість у головах сиділо «весь мир насилья...») — це багатьма сприймалось як захист ненависного соціалізму, як опір «консерватора» економічним реформам.

Хоча саме В. Масол першим вголос сказав про засилля центру: 72 % обсягу виробництва в Україні становив випуск засобів виробництва, спеціалізацію регіонів визначала Москва, будівництво підприємств велося без згоди республіканських органів. Він же вказував тоді на необхідність структурної перебудови економіки — пріоритетний розвиток групи «Б», житлового будівництва, застосування екологічно чистих технологій та виробництва.

Наведу одне з критичних депутатських зауважень на адресу Масола.

Академік Ігор Юхновський заявив, що партія комуністів — це секта, де відмирає останній мозок, безвідповідальність зверху донизу, система прогнила, а настає ера абсолютної відповідальності.

Цікаво, де вона, та прогнозована академіком-реформатором «ера відповідальності»?

**ОСОБИСТІЙ ЛИСТОК НАРОДНОГО ДЕПУТАТА
УКРАЇНСЬКОЇ РСР**

Прізвище, ім'я, по батькові: Кучмівський Сергій Федорович

Рік, місяць і число народження: 1925 березень 7

Місце народження: с. Кислівщина Львівської обл. р-ну Рівненський.

Національність: українська

Партійність: чл. КПРС

Освіта, спеціальність за освітою: заочна фізич.

Назва учебного закладу: Львівський держучинварсит. ім. В. Буянда

Висхід ступінь, звання: фельдшер фельдшерська служба санітарно-лікар.

Інші відомості (на розсуд народного депутата):

Трудова діяльність:

Місяць, Т. рік		Посада в названому установі, підприємстві, організації	Місяць звільнення
вступу	закінчення		
1944 VI	1948 VII	Служба в радянській армії фельдшер в військ.	1948 VII
1948 VII	1948 VII	Служба в Львівському уч-гу	1948 VII
1948 VII	1979	Фельдшер, фельдшерська служба санітарно-лікар. служ.	1979
1979	1984	керівник Львівського лікувального ЦРР фельдшер	1984

Домашня адреса: Львівська обл. м. Львів

Кислівщина, Ім'яцького 11/14

М.Н. телефон: 226195

документів: 341377

Особистий підпис: В. Фокін

Зак. 127, Т. 700.

Та й сам академік, ставши першим віце-прем'єр-міністром у прем'єра Кучми не управляв економікою, а, повісивши в кабінеті класну дошку, сам себе з крейдою і схемками навчав. Мені, як голові Київської держадміністрації, теж лекцію, а не рішення виклав.

Тим часом 16 липня того ж року прем'єр В. Масол знову був на трибуні Верховної Ради. Говорив, що ідеї, проголошені в Декларації про суверенітет, вимагають матеріалізації, прогнозування дій і наслідків. Підкреслював: перехід до ринкових відносин — необхідність, але кожен крок має бути виваженим, «необхідна своя програма переходу до ринку», «імпровізація,

поспішність — недопустимі, економіка не терпить революцій».

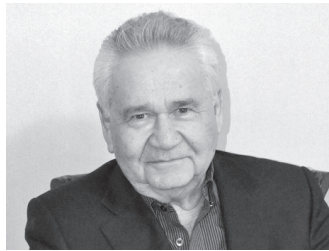
Наступним главою Уряду став **Вітольд Фокін**. Його обрали в умовах, коли ЦК Компартії України, хоча вже й не абсолютно, не одноосібно, та все ж визначав і кандидатуру прем'єра, і склад уряду, принаймні його кістяк. І Фокін за тодішнього розкладу сил першою кандидатурою не був, висунули одного з найвідоміших представників директорського корпусу — депутата Олександра Буянду, директора «Азовсталі». Той виступив з про-

грамою, відбулося таємне голосування, за нього проголосувала більшість, але... Не виявилось необхідних трьохсот депутатів. Тобто вони були, але не всі голосували.

Так чи інакше, а проти Булянди проголосувало 33 депутати, і він не пройшов, а проти Фокіна — 44, і його обрали. Його кандидатура виявилася компромісною (тодішній опозиції імпонувало, зокрема, володіння українською мовою, бажання кандидата домагатися економічної незалежності від Союзу). Проте миротворцем у стінах парламенту Вітольд Павлович не став. І не міг стати — занадто вже різними, навіть різнополярними були інтереси депутатських груп, офіційних і неформальних лідерів як більшості, так і меншості. Вже тоді відчувалося, що занадто мало були зацікавлені народні обранці в успішній діяльності і цього уряду.

Віталій Масол: *«Все було спрямоване на те, щоб за короткий період розвалити економіку. Певні кола Заходу хочуть перетворити Україну на сировинний придаток своїх країн, ринок дешевої робочої сили та вигідного збуту продукції... Тут не обійшлося без окремих наших правителів. Вважаю, через декілька років ми дізнаємось, що вони стали дуже багатими людьми»**

Вітольд Фокін у тому ж номері сказав, зокрема, таке: *«Головна причина — спровокований несвоєчасний вихід з рубльової зони. Надання купонів не притаманних йому функцій цілковито розірвало й без того надто зіпсовані господарські й економічні зв'язки з країнами СНД і, перш за все, з Росією... До того ж, додам, процвітає загальний безлад, безкарність та корумпованість апарату управління, котрі поширюються, як степова пожежа...»***.

* Демократична Україна, 24 липня 1993 року.

** Там само.

Додам від себе, що такий стан речей не змінився, і триває вже 26 років!

Уряд Фокіна був приречений. Я спробував захистити Вітольда Павловича — у газетних статтях та інтерв'ю, дбаючи не лише про конкретну особу: а й про елементарну справедливість. Так, у «Вечірньому Києві» я писав, що винен не стільки Уряд, як Верховна Рада. Як можна питати з Кабінету Міністрів, якщо ви відсторонили його від тієї ж, наприклад, державної власності? Всім заправляє Фонд державного майна, який підпорядкований Верховній Раді. Ніколи не повірю, що ті, хто проголосував за таке рішення, могли б сподіватися на інший результат, на те, що голова Фонду Володимир Прядко з 75 підлеглими дасть лад усьому державному майну. Ні, вочевидь, розрахунок робився на інше: коли все розтягнуть і розкрадуть, то ринок настане автоматично. Але для кого? Я ж вважав, що Уряду потрібно віддати все — і Фонд державного майна, і Національний банк (далеко нам ще до нормальної фінансової ситуації!), і конче потрібний Антикризисний комітет, і, ясна річ, відповідні повноваження. Сам же Фокін цього вже не вимагав...

Про **Леоніда Кучму** я вперше почув у Бориспільському аеропорту. Вже й не пам'ятаю, кого тоді зустрічали, але був і Президент Л. Кравчук. Тоді ще не було відпрацьованого протокольного ритуалу зустрічі. Чекаючи на гостя, обговорювали, як воно має бути. Коли чую, Дмитро Павличко в розмові з Президентом вже на іншу тему перейшов. Треба, каже, негайно міняти Уряд, і так напірає на це! А Леонід Макарович відбувається жартами: треба, мовляв, щоб ситуація була відповідна, щоб воно там дозріло, — і робить такий красномовний жест рукою, окреслюючи фігуру вагітної жінки. Я тоді до Павличка: «Що ти робиш? Адже з Фокіним ви ж можете працювати, а хто прийде замість нього — ще невідомо». А він: «Як невідомо? — Кучма!» А для мене, зізнаюся, і прізвище таке було незнайоме, хоч два роки був депутатом. Від Павличка й почув, що то — депутат Верховної Ради, генеральний директор великого оборонного об'єднання.

Відомий поет Д. Павличко у Л. Кравчука був головним радником і кадровиком.

Проте розпочав Леонід Данилович активно. Головне — рішуче, і це сподобалося багатьом. Згадаймо хоча б його «тронну» промову — з безжалісним аналізом стану економіки, з убивчими прикладами

тотального розкрадання національних багатств і валюти. Але невдовзі такої рішучості, а разом з нею кардинальних кроків ставало дедалі менше. Новий прем'єр говорив про крадіїв з високої трибуни, забувши, очевидно, що приголомшувати сенсаційними фактами вміють і газетярі, а перед Урядом завдання дещо складніше...

Особисто в мене стосунки з новим прем'єром склалися нормальні. Він зацікавився нашою ідеєю про створення столичного уряду. Для адміністрації і для Києва це було б порятунком, найперше — від депутатської «чорної ради» (історія повторюється як фарс, тож козацька — не виняток). Була зустріч керівництва адміністрації з Урядом.

Не було зрозуміло, чи продовжить парламент надзвичайні повноваження Урядові. Гадаю, що тоді Л. Кучма ще сподівався на підтримку з боку Президента Л. Кравчука. Але правила боротьби на виживання не пощадили нікого — і в повноваженнях відмовили. З Президентом України розпочалося очевидне протистояння (не погодився Леонід Данилович бути віце у Леоніда Макаровича). Залишилась йому тільки відповідальність за все, що погано. Кучма зрозумів важливість не лише декретів і розпоряджень, а й політичної роботи, зустрічей з людьми в областях, на різних нарадах і конференціях. Рейтинг його був найвищим у державі і тримався на такому рівні досить довго. Але саме через це його стосунки з лідером держави лише загострились. Прем'єру знову дали зрозуміти — відійди в тінь, не «маяч».

Іван Плющ. У моїх оцінках немає упередженості, і тим паче бажання звести якісь порахунки. Я віддавна симпатизував Іванові Степановичу Плющу — ще відтоді, коли був депутатом і бачив, як вміло опановує він розбухлану стихію перших засі-

дань Верховної Ради нового складу. Мені імпонувала, зокрема, впевненість, з якою І. Плющ вгамовував бурхливі пристрасті, що спалахнули навколо виборів голови Верховної Ради. Адже, допомоги від двох своїх заступників він не мав ніякої, обидва відверто виконували у Президії роль статистів.

Через невимушену, а часом, як могло здатися, надто просту манеру поведінки, не завжди відшліфовану й літературно довершену мову Іван Степанович трохи програвав на тлі багатьох претендентів на пост голови, особливо представників красного письменства і науки — які, щоправда, після барвистих програмних промов один за одним обачно знімали свої кандидатури.

Проте, змінивши Л. Кравчука біля парламентського керма, Іван Степанович одразу дав зрозуміти, що костюм просто спікера парламенту йому явно затісний. З багатющим досвідом процедурного маневрування прийшло бажання і вміння проводити у будь-якій ситуації свою лінію, а в голосі дедалі частіше звучали категоричність і безапеляційність.

З часом я завважив одну, можливо, й суто зовнішню, але дуже показову особливість. За весь час своєї роботи в адміністрації Києва мені жодного разу не вдалося зібрати на якомусь міському заході президента і голову Верховної Ради разом — хіба що на покладанні вінків 9 травня. Запрошую, скажімо, на День Києва у 1992 році І. Плющ питає: «А Леонід Макарович буде? Ну, якщо буде, то що нам обом там робити. У мене справи в Бородянці».

Так було і 30 грудня того ж року на введенні першої черги апаратно-студійного комплексу телебачення та нової дільниці метрополітену. Не знаю, як воно там має бути за протоколом, але таке дистанціювання не могло не впасти у вічі.

А Іван Степанович веде розмову ближче до анекдотів. Або ж любить згадувати. Пам'ять у нього справді чіпка — і на факти (щоправда, не всі), і на прізвища. Мова його пересипана жартами і приповідками. Цілий вечір може у такому стилі витримати.

Було це в Маріїнському палаці. Доки керівники держави на другому поверсі розмовляють, ми всі тут, унизу. Коли бачу — Плющ іде. Може, думаю, це і є ота нагода? І як «солнышко из-под бревнышка»:

— Здрастуйте, Іване Степановичу!

— Ага... Ну, так що — керуєш?

— Тут, бачите, скільки проблем...

— А тебе що — керувати столицею поставили? Ти оно закони виконуй.

— Ну, які ж закони? Конкретно. Бо ж не всі однакові.

— Які приймаємо, такі й виконуй.

— Та хіба ж ви, Іване Степановичу, від Бога? Хіба ж ви сам — Бог?

І тут він подивився на мене якось так особливо, зверху... Саме в цей момент, мабуть, і зафіксував нас фотокореспондент з «Ведомостей». Якби не той фотокор, то не знаю, чим би все закінчилося, бо ми дуже тоді наступали один на одного. Виручив тодішній прем'єр В. Фокін, що саме був поблизу:

— Хлопці, аби оце хто зі сторони побачив, яка у вас дружня бесіда...

— Це ми тут, — кажу, — про закони.

— Ага, то це добре, добре...

І делікатний Вітольд Павлович утік від гріха подалі. За кілька днів, до речі, до своєї відставки. А мені ж іще, думав я, працювати і працювати, тому зробив ще одну спробу порозумітися з І. Плющем. Останню. Організував йому «відрядження до Києва».

Було це вже в березні 1993 року. Мені, крім іншого, конче потрібно було з'ясувати, яким голова парламенту бачить у перспективі розподіл влади, а ще — обговорити конкретні й нагальні питання: земля у Києві, будівництво посольського містечка та ще деякі. Після тривалих перетрактацій, узгоджень і уточнень під'їхав я з президентом корпорації «Київміськбуд» Володимиром Поляченком до Верховної Ради, стоїмо у скверику, чекаємо. Я вже знав, що переполох здійнявся — і в Київграді, і в області: куди їхатимуть, що дивитимуться? Все, як у старі добрі часи... Тож коли Іван Степанович з'явився, я навіть поспівчував йому:

— Трудно, мабуть, весь час жити на людях?

— Дак шо там трудного...

Ця поїздка була не по «потьомкінських селлах». Показували те, що хотів побачити високий гість: нову лікарню у Дарницькому районі, нові житлові будинки і школу з басейном і спортзалом, м'ясокомбінат, де його особливо зацікавило виробництво лікарських препаратів. Наприкінці відчувалося якесь потепління, і Іван Степанович, відтанувши, висловився у тому розумінні, що з Салієм, мовляв, можна працювати. Проте, як виявилось, годинниковий механізм уже було запущено, булгаковська геро-

їня з олією свою справу зробила, і до моєї відставки лишалося всього три тижні.

Після звільнення я побував у нього. Цікава вийшла розмова. Говорили, зокрема, про ради. Мені здалося, що І. Плющ розуміє їх декоративність, у кожному разі виступає проти того, щоб усю владу — всім Радам, а результативністю роботи парламенту незадоволений: над нами, сказав, наче хрест якийсь. Але він і проти президентських структур — представників і державних адміністрацій. Згадали і Держдуму України. Він розповів:

— Запросили мене вперше на засідання Думи. Оце бачиш? — стіл засідань, у торці Ємельянов (академік) сидить, збоку біля нього — Кравчук. За столом сидять якісь члени думи, а в кінці зали, десь отам, на стільцях, туляться члени Уряду. Подивився я на все те, послухав трішки, і сказав, що більше на цю думу не ходитиму. І не ходив.

Добив він її... Про федералізацію говорили, про команду президента. Торкнулися і моєї скромної особи.

Коли Іван Степанович довідався, що президент мені ніякої роботи не запропонував, то пообіцяв:

— Добре, я «проініціюю».

Хай так, думаю, але ж я не за тим прийшов. Мені важливо було дізнатися інше — хто головний ініціатор мого звільнення. Кажу йому:

— Ви ж розумієте, що без Плюща мені ходу не дадуть. А не даєте ви. Не Президент, не Уряд — ви не даєте.

Він промовчав. Нагадав йому, що мене витиснули з депутатського корпусу як представника президента, то як буде тепер, коли я вже не представник? Він почав завідувачу юридичним відділом Верховної Ради дзвонити, щоб проконсультуватися, а той — в Англії. Слово за словом, і я таки сказав йому:

— Іване Степановичу, ви ставите мене в такі умови, що я змушений буду постояти за себе і поборотися.

І тут він як підхопиться:

— А! Так це ультиматум? Не буду «ініціювати!»

Тобто слово своє через сім хвилин забрав назад. Пересів од мене у своє крісло і почав якісь документи підписувати. Я й завагався: а може, думаю, і справді даремно грішу на нього? Сяк-так зам'яв сказане, він знову пообіцяв, що «проініціює»:

— Але учті...

Зустріч тривала хвилин 60, говорив Іван Степанович — 70. Вийшов я від нього з твердим переконанням, що сприяти моему працевлаштуванню дорогий Іван Степанович не буде. Так, врешті, і сталося.

«Ушел Иван Степанович Плющ»

Газета «Сегодня», 27 червня 2014 року:

«В ночь на 26 июня, после продолжительного онкологического заболевания, умер Иван Степанович Плющ. “Без преувеличения — это человек-легенда”, — рассказал “Сегодня” о Плюще первый президент Украины Леонид Кравчук.

О том, как Плющ руководил Радой ходят легенды. Юмор он использовал как сильное оружие при руководстве парламентом, примиря даже самых непримиримых противников.

...Но использовал Плющ не только юмор — бывало, что перед принятием судьбоносных для страны законов, через его кабинет проходили по 30–40 депутатов в день, и он убеждал их в необходимости проголосовать “за”. Нынешним спикерам стоит у него этому поучиться.

Участник студенческой “революции на граните” 1990 года, а ныне нардеп Олесь Доний говорит о неоценимом вкладе Ивана Плюща в строительство независимой Украины: “Он быстро превратился из коммуниста в украинского патриота. За его простецким стилем поведения, который помогал ему устанавливать контакт с наро-

САМЫЕ ИЗВЕСТНЫЕ ЦИТАТЫ

” Заспокойтесь! Виключіть третій мікрофон! (Плющ часто говорив на суржикі, проізносз звук «ф» как «хв»)

” Депутат Заець, не стрибайте по залу! І не кричіть так, ви не в лісі!

” Шановні депутати! Не товпіться у задньому проході!

” Зачекайте! Так це ж тьму-тьмущу кандидатів зможуть висунути. А що робити з вже висунутими членами? (О видвиженні кандидатів в суду Конституційного суда).

” Депутат! Не пам'ятаю вашої хвалілі, той, що в піджаку. Відійдіть від мікрофвона і займіть свій город (огород — Авт.).

” Депутат Скорик! Та кінчайте вже! (По поводу ее затянувшегося выступления с трибуны).

” Навіщо його гхати, якщо воно не лізе? (О лоббировании законопроекта).

” Не можна впхнути невпісуєме.

” Я за своє життя стільки сала з'їв, що вже соромно свиням в очі дивитися

дом, скривалась жезельная хватка сильного менеджера. Без таких как Плющ, Рада могла и не проголосовать за независимость". Именно под председательством Плюща Верховный Совет Украины ратифицировал Беловежское соглашение о прекращении существования СССР в декабре 1991 года».

Останню зустріч 19 січня 1993 року з Л. Кравчуком, ми, губернатори, можна сказати, просто вирвали.

Ми постаралися, щоб перебування обласних «намісників» у столиці залишило у них хороше враження. Тим паче, що в адміністрації президента ними не особливо опікувалися: повідомили про час зустрічі — і вільні. Отож зібралися на теплоході «Академік Глушков». Були, як водиться в дружньому колі, і чарка, і пісня. Але було й головне — з чим вийдемо на завтрашню розмову. На основний виступ уповноважили мене, і довелося ще добрих півночі доводити до кондиції попередні начерки тез.

Ми хотіли (і просили про це президента), щоб зустріч відбулася у вузькому колі віч-на-віч, оскільки мали намір висловити думки, не дуже приємні для його оточення. Підстави для цього були: структури виконавчої влади не лише не відчували підтримки й допомоги з боку апарату президента, а, навпаки, — часто створювалося враження, що ми в апаратчиків «під ковпаком». Та побачивши в залі засідань велелюддя та ще й телебачення, я зрозумів: відвертої розмови не вийде, буде черговий парадний захід. Залишалося одне з двох: або, не зважаючи ні на що, висловити все наболіле, або відкласти вибухонебезпечний текст і проспівати щось на зразок популярної пісеньки «Все чудово, прекрасна маркізо». Я обрав перше.

У своєму виступі я сказав президентові, що його представники, зібравшись через 10 місяців після запровадження такого інституту, вважають цю зустріч давно назрілою і важливою не лише для себе, а й для подальшого перебігу подій в Україні загалом. За дорученням своїх колег, я зосередився на 4–5 питаннях, і найперше — на деяких проблемах економічних реформ та соціального захисту.

Прийнято багато декретів — рішень політично правильних «у принципі», але немає механізму їх реалізації, та й приймалися вони донедавна без своєчасного погодження з місцевими органами. Нагадав про долю Декрету про приватизацію землі, про те, що на наші спільні з головою Київради пропозиції — жодної відповіді, у тому числі й від президента. Долю землі вирішують Ради, вони загалом проводять реформи, але ж у них немає відповідних кадрів, тому й намагаються підпорядкувати собі підрозділи адміністрацій. Щодо СНД: регіони підтримують курс президента на розбудову держави і зміцнення незалежності, але потрібно будувати стосунки з Росією та іншими державами співдружності так, щоб не доводити до кризових ситуацій, коли починають лунати голоси про нашу готовність «стати на коліна» щодо тієї ж нафти.

Верховна Рада висмикнула з-під адміністрацій повноваження в управлінні комунальною власністю, у вирішенні земельних питань — це сприйнялося, ніби так і мало бути. Президент передав нас у подвійне підпорядкування Уряду — добре, але що реально це означає, що змінилося, чи зміниться найближчим часом? Позбавленням нас згодом права розпоряджатися позабюджетними та валютними коштами президент і Уряд «здали» все. То що ж у нас залишилося, крім неясного статусу, безперспективності і персональної відповідальності за все і за всіх? Наростає шалений тиск на президента і його структури, а команда президента, його адміністрація — мовчать. Ні вас вони, Леоніде Макаровичу, не захищають, ні нас, і авторитету вам у суспільстві не додають. У Плюща команда сильніша. І ще сказав про найближче оточення президента: вальяжність, поблажливо-зверхне ставлення до людей не свого середовища — якась замкнута каста, відірвана від трудових колективів і реального життя.

Закінчив виступ, сів і враз здалося, що лунко, неприродно лунко цокає годинник. Невже, мій? Ні, годинник був чужий і в чужих руках, та час він відраховував уже мій... Надії на те, що ця нарада перед телеоб'єктивами і під прострільними погляда-

ми «камердинерів» щось у майбутньому змінить, я вже не мав. І прикро було не стільки за себе, як за Президента. Він не повинен був так легко нас «здавати», не мав права так легко відмовлятися від власної ідеї, в яку ми повірили.

ОПОЗИЦІЯ

В'ячеслав Чорновіл. Це — людина нескінченного монологу.

З перших днів у Верховній Раді він вирізнявся такою категоричністю, що організована опозиція не довірила йому керівництва Народною Радою — обрала комуніста-академіка Ігоря Юхновського, поміркованішого і розважливішого.

У Верховній Раді Чорновіл був порівняно мало — більше головував у Львові, витісняючи з тамтешніх структур членів КПРС (щоправда, завжди мав напихваті статистику — скільки комуністів і на яких посадах працюють, відбиваючись нею від звинувачень у політичному переслідуванні інакодумців). Коли ж він з'являвся у залі засідань, то завжди рвався на трибуну, використовуючи для цього щонайменший, іноді й геть не принциповий привід. Це створювало дещо комічне враження: людина, яка дбайливо плекає імідж великого політика, не мала б опускатися до дискусій про те, де ставити кому чи тире, бо ж для цього є технічні працівники.

Проте всидіти мовчки він не міг (хоч зал тоді ще належав більшості), не міг залишатися непомітним і не оціненим — хоч би й різко негативно своїми політичними опонентами. У перервах, аби не залишатися на самоті, виголошував перед кимось черговий спіч або давав інтерв'ю, як правило, з одного питання, бо більше запитань журналіст уже не встигав задати.

**ОСОБИСТІ ЛИСТОК НАРОДНОГО ДЕПУТАТА
УКРАЇНСЬКОЇ РСР**

Прізвище, ім'я, по батькові — **ЧОРНОВІЛ Віталій Миколайович**

Рік, місяць і число народження — **1 січня 1938 року**

Місце народження — **с. Брїж, Звенигородського р-ну, Черкаської обл.**

Національність — **українець**

Партійність — **безпартійний**

Освіта, спеціальність за освітою — **вища, журналіст**

Назва робочого закладу — **Київський держлісгоспарт**

Винесі судили, засудив —

Інші відомості (за розрешенням депутата) — **член Міжнародного РММ-Містуду, лауреат міжнародної «української» премії ім. Ніколаса Томашіна /Англія/**

Трудова діяльність:

Місяць і рік	Місяць	Рік	Посада з зазначенням умов, відомостей, організацій	Місце знаходження
17.58	XI.58	1958	робітник /теплар, слюсар/ на буд. "Київської комсомольської" конки Львівська телестудія - студентський керівник комсомольської організації УІВ Київської ГРО	м. Маріуполь Донецьк. області м. Львів
VI.60	IV.63	XI.63	літтраційник газети "Комсомольська правда" Київської області	с. Звенигород Київської обл.
I.64	IX.64	IX.64	літтраційник газети "Комсомольська правда" Київської області	с. Звенигород Київської обл.
I.65	V.65	X.65	літтраційник газети "Друг читача" студентський керівник комсомольської організації УІВ Київської ГРО	с. Звенигород Київської обл.
XI.66	VI.67	VI.67	інструктор з реалізації Київського торговельно-інструкторського відділення Товариства споживачів	м. Львів
VIII.67	П.69	П.69	у в а з в н и я	
X.69	П.70	П.70	літтраційно-редакційний інженер Київської телестудії "Плай"	Воловецький р-н, Закарпатської обл. м. Львів
УП.70	УП.70	УП.70	заступник начальника Київської телестудії	м. Львів
X.70	I.72	IV.72	режисер ст. Омеля Лаврівської Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район, Ігутилівський район
X.78	X.79	X.79	режисер режисурної групи Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район
X.80	X.80	X.80	режисер режисурної групи Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район
X.80	VI.85	VI.85	режисер режисурної групи Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район
VI.85	X.87	П.88	режисер режисурної групи Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район
IV.90			режисер режисурної групи Київської телестудії	с. Чаплима, Ігутилівський район, Ігутилівський район

Довідка адреса — **290058, Львів-58, вул. Лаврівська, 16 кв. 58**

МАН телефонів т. 72-80-90 службовий 72-87-67 дозвоний 52-16-90

25 травня 1990 р.

Особисті підписи: *В. Чорновіл*

Зак. 127. Т. 100

Любив виходити до людей на майдані — до голодуючих, пікетуючих, блокуючих і мітингуючих, чого уникали так звані партократи, боячись бути освистаними. Тут він мав незаперечну (а на перших порах — і вельми ентузіастичну) підтримку в народі. Людям, налаштованим критично до всього комуністичного, подобалися його різкі, наче хльоскання батогами, вислови. Його публіцистичного хисту не заперечив. 22 травня 1990 року В. Чорновіл на

майдані кидає збудженому натовпу: «Це — не парламент, а банда! Потрібно піднімати людей, відкликати партократів».

Мої особисті стосунки з В. Чорноволом були, сказати б, ніякими, принаймні до певного часу. Він завжди пробігав повз мене, ніби й не помічаючи, і я цим не надто переймався: для того, щоб вислуховувати його монологи (а говорить так швидко-швидко, без акцентуючих пауз із кількома улюбленими інтонаціями, ніби слухає сам себе), у мене не вистачило б терпіння.

Аж ось якось мені показали газетку, в якій він сказав щось зневажливе про політиків масштабу Салія. Ну, думаю, зачепить...

Але чекати довелося мені — він тоді особливо активно їздив по закордонах, тож потрапив мені на очі місяців десь через два. Побачивши його, я згадав ту газетку і, підійшовши, спокійно сказав:

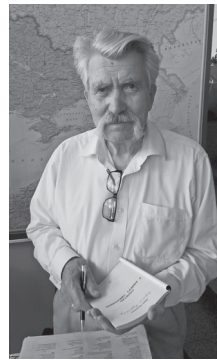
— Слухайте, ви ще хоч раз будете про мене говорити... Не з вашим масштабом визначати мій.

Він не зрозумів, про що йдеться, сказав, що вже не пам'ятає. Може, й правду казав, бо хіба ж усе пам'ятатимеш, якщо стільки говорити? На тому й розійшлися, без обговорення.

Минув час — я отримав від нього привітання з річницею референдуму про незалежність, де він, окрім іншого, відзначав моє вмiле управління справами у столиці. Що ж, спасибі, звичайно...

Він загинув уночі за загадкових обставин. Загинув патріот, мислитель і державний діяч. Ми втратили його динаміку і темп, втратила Україна... Схиляємо голови...

Левко Лук'яненко з'явився у київському політикумі як легендарна постать. Бо важко уявити, як це — відбути покарання 25 років за політику і не зламатись ані духовно, ані фізично. Знакові задовгі вуса, посивіла чуприна, впевнена статура. Він виступав не так часто, як політики нової хвилі — Чорновіл, Яворівський, Хмара, Головатий, Скорик, Заєць, а коли брав слово, то або наставляв, або поправляв. Він був, як політичний арбітр, але більш крайніх правих поглядів, ніж будь-хто.

На з'їзді Народного Руху України йому слово надали лише другого дня, 10 вересня 1989 року, і він заявив, що лінія, якої він дотримується останні роки, — це вільна, незалежна Україна. Він заявив, що Україну вперше було окуповано у XIII ст. татарами, потім Литвою, Польщею і кінець-кінцем Росією. Якщо іншим країнам Україна платила данину, то Росія «влізла їй в душу, спотворила її. І тут головне, — виходячи із виступів на з'їзді деяких представників інтелігенції, — вони поки що не подолали відчуття страху. Народ не може бути щасливим, якщо він не вільний».

ОСОБИСТІЙ ЛИСТОК НАРОДНОГО ДЕПУТАТА
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Прізвище, ім'я, по батькові: Левко Григорійович
 Рік, місяць і число народження: 11 березня 1927 року
 Місце народження: с. Давидівська вол., Тернопільський р.н. с. Кришівка
 Національність: Українець
 Партійність: Член Української Республіканської партії (УРП)
 Освіта, спеціальність за освітою: Вища юридична
 Назва улюблого закладу: Миколаївський університет ім. Миколи Славостея
 Вчений ступінь, звання: —
 Інші відомості (за розсудом народного депутата): —

Трудова діяльність:

Місяць і рік вступу	Місяць і рік звільнення	Посада в названій установі, підприємстві, організації	Місце проживання
11.1944	08.1952	Служба в Народних арміях	
1953	1958	Навчання на юридично-економічному факультеті Київського університету ім. Шевченка	Київ
1958	1959	Школярський профспілковець Народної республіки Р.П. України	Радехів та околиці
1959	1961	Адвокат Тернопільської обласної канцелярії	с. Тернопіль, Київської обл.
1961	1976	Заступник на місце адвоката обласної канцелярії в м. Давидівка і профспілковець обласного профспілкового комітету	с. Давидівка Київської обл.
1976	1977	Секретар партійного комітету в м. Давидівка	с. Тернопіль
1977	1987	Заступник на місце адвоката обласної канцелярії в м. Давидівка	с. Давидівка Київської обл.
1987	1988	Заступник на місце адвоката обласної канцелярії в м. Давидівка	с. Давидівка Київської обл.
1988	1990	Заступник на місце адвоката обласної канцелярії в м. Давидівка	с. Давидівка Київської обл.

Домашня адреса: 55705 м. Київ, вулиця Миколаївська, будинок № 10, кв. № 10
 МНН та телефон: —
 Адреса службової квартири: —
 Адреса домашньої квартири: —
 Особистий штамп: Левко Григорійович
 Знак 107. Т. 700.

ДИТЕ, ВИБИРАЙТЕ

Основні положення програми Лева Пухаченка
 5 РОКІВ ДОСТАТНО, ЩОБ УКРАЇНА
 СТАЛА РОЗВИНУТОЮ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ

Я ЗНАЮ, ЯК ЦЬОГО ДОСЯГТИ

У програмі Лева Пухаченка, кандидата в народні депутати України, на виборчих територіях, де він балотується, є чіткі пропозиції щодо розвитку економіки, освіти, охорони здоров'я та інших галузей. Він пропонує збільшити витрати на соціальну інфраструктуру та підтримку малого бізнесу. Крім того, він наголошує на важливості реформ в енергетичній та аграрній сферах, щоб Україна могла конкурувати на міжнародному ринку. Пухаченко також пропонує покращити систему освіти, зокрема збільшити фінансування шкіл та університетів, щоб підготувати кваліфіковану кадріву для майбутнього.

Степан Хмара. Спочатку він був у Верховній Раді найрадикальнішим радикалом, чим викликав незадоволення навіть серед однодумців. Вони часто мислили так само, але його конкретних дій не схвалювали. І справді: Степан Ількович робив, здається, все можливе, аби розгойдати суспільство, звести його до чорно-білих тонів, не визнаючи жодних напівтонів, а відтак — до конфронтації.

Не знаю всіх обставин інциденту між ним і полковником Григор'євим, але думаю, що якби той не нагодився, то Степан Ількович знайшов би іншого, може, й генерала... Бо об'єктивно виходило на те, щоб почалося слідство, щоби його, недавнього політичного в'язня, знову кинули до в'язниці, щоб нечисленна опозиція (тоді нею були демократи) мала кого визволяти, організовувати вуличні походи до Лук'янівського слідчого ізолятора, де його тримали, чи до суду — блокувати приміщення. А яка чудова тема для гучної кампанії у пресі, у розмаїтих радіоголосах, для майже димитровських виступів під склепінням Верховної Ради!

На той час я був для С. Хмари, можливо, лише одним із «партократів», яких він так не любить, тож ніяких розмов у нас з ним не було. Але згодом я таки підійшов до нього, поручкався (а хто собі це дозволив, на того падав гнів уже не лише «партократів», а й недавніх опозиціонерів) і запитав: «Що ж ви ото робите, навіщо людей?..» А він у відповідь приблизно так: «Якщо не розумієш, не лізь». Дуже вичерпна відповідь... І, мабуть, інтелігентна.

Разом з багатьма я засуджував його вояж на південь, зокрема до Одеси і Криму, з цілим поїздом «туристів». Представник президента у Севастополі Іван Єрмаков розповідав мені, якої шкоди завдав цей рейд: одних жителів півострова радикалізм незваних гостей налякав, інших ледь вдалося стримати, аби об-

ражені не побили депутата, третім дав блискучий пропагандистський матеріал для антиукраїнської кампанії.

Десь через місяць після мого призначення в Київську адміністрацію було подано дві заявки: на проведення мітингу та першотравневої демонстрації — від комуністів і від опозиції — для антидемонстрації. При цьому мені доповіли, що С. Хмара й УНСО «щось готують»...

Як бути? Забороняти? Вирішили дозволити мітингувати й демонструвати всім, але не допустити сутичок. На майдані Незалежності таки було вчинено напад на комуністів, але готова до всього міліція за 30 секунд рішуче припинила сплановану акцію, при цьому довелося декого затримати.

Згодом я став пильніше придивлятися до Хмари, намагався збагнути, в чому стрижень цієї доволі сильної (на відміну від багатьох інших націонал-патріотів) особистості? І допевнивсь, що для нього над усе — ідея незалежності. Він робив і, можливо, робитиме ще якісь помилки, але суб'єктивно всі його дії — в ім'я цієї ідеї. Коли він вважав за потрібне, то добивався загострення ситуації, звинувачував у конформізмі і всіх смертних гріхах не лише комуністів, а й поміркованих демократів.

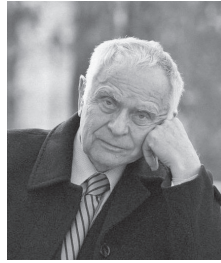
Дмитро Павличко. Не по літах енергійний, не байдужий до слави й влади, він, з його умінням блискавично запалюватися і запалювати інших, в середовищі парламентської опозиції користувався хай і не всезагальним, але відчутним авторитетом і посідав особливе місце. Разом з Ігорем Юхновським стримував своїх колег від підтримки максималістських екстрем Степана Хмари чи Лариси Скорик, а водночас виявляв неабияку рішучість і навіть настирливість у проведенні кадрів до Президії Верховної Ради, Уряду, а згодом і до складу дипломатичного корпусу.

Гортаю свої нотатки, 6 червня 1990 року. Павличко риторично запитував: «У нас “подавляющее большинство” — це переважна більшість чи пригноблююча більшість?» І тут же категорично: «Демократичний блок — меншість, але представ-

ляє, репрезентує більшість народу». Казав, що І. Юхновського запропонували, мовляв, на посаду рядового заступника голови, але коли того взагалі не обрали заступником (обрали І. Плюща і В. Гриньова), то тут же заявив, що замість Демократичного блоку в парламенті буде утворено опозиційну Народну Раду. Саме вона упродовж тривалого часу багато в чому визначала температуру й перебіг політичних процесів — як у парламенті, так і за його стінами.

На відміну від І. Юхновського, Д. Павличко був справжнім майстром трибунної риторики, з уміло поставленим голосом і певною дозою театральності. Я бачив його в різних обставинах, і мені часто здавалося, що його голос і на кухні звучатиме, як у костюлі — врочисто і строго.

Була у Дмитра Васильовича своєрідна ідея-фікс: він неодноразово підходив до мене з пропозицією очолити у Компартії України розкол. Посилався на приклад Литви, на Бразаускаса, який, мовляв, пішовши по лінії націонал-комунізму, і партію зберіг, і від імперського центру свою країну відірвав, і авторитет серед народу здобув. Дуже активно мене переконував! Я тоді справді схилився до суверен-комуністів, але, по-перше, не вважав себе величиною, яка могла вивести їх з-під морального те-

ОСОБИСТІЙ ЛИСТОК НАРОДНОГО ДЕПУТАТА
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Прізвище, ім'я, по батькові Павличко Дмитро Васильович
Рік, місяць і число народження 18 березня 1929 року
Місце народження с. Вербівка Київської області, Київська область
Національність українець
Партійність немає
Освіта, спеціальність за освітою вчитель української мови та літератури
Назва університету Київський державний університет ім. Шевченка
Фахові ступінь, звання кандидат наук
Ім'я відомості (на розрахунок народної ради) підписання заклика Вільності України і мови "Українська мово! Україно! Україно!"
Колосів! Україно! Україно! НРУ

Місяць, і рік		Посада в законодавчих органах, підприємств, організаціях	Місце знаходження
місяць	рік		
1953	1956	Академік Вищої Української Школи	Київ
1956	1958	Делегат Української РСР	Київ
1958	1964	на роботі в школі	Київ (Київ)
1964	1966	секретар Київської обл. організації КПСР	Київ
1966	1968	секретар Київської обл. організації КПСР	Київ
1968	1971	на роботі в школі	Київ
1971	1978	на роботі в школі	Київ
1978	1986	на роботі в школі	Київ
1986	1986	на роботі в школі	Київ

Докази адреси Київський 13 кв 42
Д. Павличко
1000 ..
МАН телефонів службовий 800 79 75
домашній 800 79 75
Свідомість 1. 1. 1986

рору тодішньої пори, а по-друге, був переконаний, що потрібно не розколювати партію на дві чи скільки там частин, а всю її, змінивши програму і статут, замінивши дискредитоване керівництво, трансформувати в організований і дієдатний загін, спроможний повернути собі втрачений авторитет і завоювати повагу в суспільстві.

Отож роль, яку мені пропонував Д. Павличко, могла видатися комусь спокусливою, але для мене вона була чужою.

Станіслав Гуренко і Володимир Івашко. Моє близьке знайомство зі Станіславом Гуренком розпочалося в червні 1990 року під час роботи XXVIII з'їзду Компартії України. Але ще незадовго до цього у мене була нагода зустрітися з ним. Після виборів до українського парламенту нас, депутатів, запросили в ЦК КПУ, аби порадитись щодо тактики і стратегії роботи комуністів у Верховній Раді. Нараду вів С. Гуренко, обраний другим секретарем ЦК після того, як Володимира Щербицького змінив на посту «першого» Володимир Івашко.

На тій нараді 11 квітня 1990 р. нам повідомили, що хоча в семи округах ще проходять повторні вибори, проте картина була вже зрозуміла: з 443 депутатів Верховної Ради членами КПРС були 375, тобто 85 %. Необхідно було створити партійну групу і відстоювати свою позицію в парламенті. Одразу якимось звернув увагу на те, що на нараду в ЦК прибуло тільки 255 обраних депутатів-комуністів. А потім і сама дискусія підтвердила, що на монолітну єдність партійного блоку в парламенті розраховувати навряд чи вдасться. Навіть С. Гуренко в своєму виступі зазначив, що «всі ми, комуністи, різні, в тому числі й ті, хто присутній в цьому залі». Це був новий висновок партійного керівництва, що звикло до суворої партійної дисципліни та цілковитої однотайності. Новим мотивом у виступі Станіслава Івановича було й те, що першу сесію Верховної Ради планувалося закінчити днів за 20, а не за один-два дні після пленуму ЦК, як неухильно практикувалося раніше.

Однак і цей прогноз виявився неточним. Адже сесія тривала кілька місяців, і дедалі більше депутатів переходили на постійну роботу в парламенті.

Далі другий секретар переконував, що наша партія така сама, як і інші політичні партії у світі, і має право висувати свої кандидатури до керівних державних органів. «Не зречемося цього права! Нас в парламенті — більшість!» — наполягав він. А потім додав: «Партійна дисципліна обов'язкова в усіх парламентах. І у нас вона повинна бути. Її слід дотримуватися при голосуванні з основоположних питань».

Потім слово надали наперед визначеним депутатам — усе за відомою схемою. Та раптом усталений порядок порушив депутат з Маріуполя, який не витримав і заявив, що диктату ЦК не повинно бути, хоча такі зустрічі парламентаріїв-комуністів і мають відбуватися.

З місця підвівся харків'янин Іван Валеня і висловився вже зовсім крамольно. Мовляв, Рух об'єднав у собі не тільки наших супротивників: і ми, і вони — депутати, а отже, колеги. Він перейшов до нищівних звинувачень партії комуністів, котра внаслідок своєї монополії не дає розвиватись нічому прогресивному. Тому слід вітати появу нових численних партій.

Найбільшу непримиренність виявив депутат Олександр Воробйов із Сум: «Я на виборах представляю не партію, а сам себе як особистість. Пленум ЦК КПУ вважаю взагалі реакційним. Тому керуватимось не інтересами партії, а тільки інтересами виборців!»

Так розпочинався саморозпад велетенської і, здавалося б, непохитної партії. І за таких політичних умов стартував у свою високу партійну кар'єру Станіслав Гуренко.

Після цього доля мене зводила з ним не раз. Особливо запам'ятався він мені на ХХVIII з'їзді КПУ і на наступному після нього пленумі ЦК. Потім — у Москві на ХХVIII з'їзді КПРС. І, звичайно, мав змогу спостерігати за діяльністю С. Гуренка у Верховній Раді України, про що теж залишилися документальні нотатки у моєму записничку.

В період роботи свого XXVIII з'їзду, що виявився останнім, республіканська партійна організація страждала, насамперед, від невизначеності позиції ЦК КПРС, його невпевненості. Втративши віру у можливість самостійно виробити позицію, комуністи України вирішили навіть провести свій з'їзд у два етапи. Власне, зайшовши у глухий кут, умовилися дочекатися з'їзду КПРС, а вже потім зібратись на другу частину свого форуму, аби «причесати» власні політичні рішення відповідно до установок з Москви.

Гадаю, то була головна помилка ЦК Компартії України і особисто тодішнього його першого секретаря Володимира Івашка. Цим вони власноруч відвели республіканській партійній організації другорядну роль.

Саме в такий нелегкий для Компартії України час відмовився очолювати її ЦК В. Івашко: одночасно керуючи ще й Верховною Радою, поєднуючи вищі партійний і державний пости, він, на вимогу більшості депутатів парламенту, вирішив зосередитись лише на справах парламентських. А з'їзд комуністів України довірив долю партії Станіславу Гуренкові.

Молодий, енергійний, він мав немалий досвід практичної роботи, оскільки в минулому був директором великого промислового підприємства на Донеччині, а згодом — заступником голови Ради міністрів республіки у питаннях науково-технічної політики.

Для мене особисто незаперечним було й залишається те, що то була неординарна особистість.

22 червня 1990 року на з'їзді комуністів України (того самого, що проходив у два етапи) обирали першого секретаря ЦК. Було запропоновано близько десятка ймовірних претендентів на цей пост, і серед них — Володимира Івашка, Леоніда Кравчука, Бориса Громова (командуючого військами Київського військового округу, який щойно повернувся з Афганістану), а також В'ячеслава Секретарюка (лідера комуністів Львівщини — регіону, який уже тоді вважався «заколотницьким»).

Прізвищ назвали чимало, та чи то спрацювала звичка обирати секретарів з однієї кандидатури, чи партійна етика далася взнаки, але всі претенденти зняли свої кандидатури на користь С. Гуренка. Не зробив цього один я — швидше для альтернативності. Звісно, це викликало відвертий осуд у моїх товаришів по партії. Мовляв, знайшовся герой, якщо керівництво до списку тебе не пропонує, то сиди мовчки і нікуди не випинайся. Я ж вважав, що для утвердження демократії, відродження партії, повернення її до проблем свого народу, відмови від заскорузлих ідеологічних догм альтернативність в партії просто необхідна.

Спрогнозувати результати голосування було неважко. Станіслав Іванович отримав 1383 голоси «за» і 267 — «проти». Віддаймо ж належне новим часам: не одногосно, не один-два голоси «проти», як у минулому. Мені ж вдалося зібрати набагато менше, і у своєму блокноті залишив на пам'ять короткий запис: «“Смертник”: “за” — 194». Але, як виявилось, хрест на собі поставив занадто категорично, бо одразу після цього мене ввели до нового складу ЦК. Історія повернула на те, що то був останній склад ЦК, оскільки невдовзі партія припинила своє існування. Хоча досі маю сумнів: напевне, могла б бути якась інша розв'язка.

Епізод з моїм балотуванням у парі з С. Гуренком на пост першого секретаря ЦК не залишив у нього якоїсь неприязні чи ворожості до мене. Жартуючи, він закидав: «Іване, ти ж в партії друга людина, то ж готуйся». А я продовжував пильно придивлятися до нього і знову замислювався: а якою ж вона має бути «перша людина» у партії?

* * *

...Отже, з трибуни пленуму ЦК щойно проголосив свою програму секретар ЦК Іван Грінцов, який відав питаннями агропромислового комплексу, а простіше — села. Він обирався на цю посаду знову. Вести село — вів, але ж зараз — перебудова, і потрібна нова, осмислена програма, її обговорення. Тут підводиться з місця директор заводу «Червоний гумовик»

Микола Кравець. Небайдужа, енергійна людина, незважаючи на вік, і рішучим тоном закидає на весь зал, що, мовляв, дуже збентежений почутою програмою. Її, як такої, зовсім, на його думку, немає. Є цифри, скільки потрібно плугів і тракторів, добрив та гербіцидів, але це справа відповідних міністерств. А в даному випадку йдеться про політичну програму. Де піклування і пропозиції стосовно оренди землі, її вартості, приватної власності на землю, де розуміння психології селянина і мотивів його праці? Та й взагалі, і сама мова, й інтонація кандидата якісь безбарвні.

Як на мене, С. Гуренко відреагував на такі серйозні зауваження якимось надто спокійно — неначе їх і не було. Не дуже навіть і аргументів шукав на користь І. Грінцова, а лише зазначив: «Звісно, Іван Григорович у нас не оратор, але гідний того, щоб за нього проголосувати».

І проголосували. Було всього 26 голосів «проти».

Виступ Гуренка на з'їзді КПРС в Москві не залишив нас байдужими. За традицією українському партійному лідерові надали слово другим, після виступу робітника-шахтаря. Говорив промовисто, з натхненням. Про долю партії, про те, що без реалістичної і зрозумілої людям політики партію не відродити. Закликав припинити посипати свої голови попелом і дати гідну відсіч наклепам на партію. Попереджав: якщо центр, як і раніше, розраховує на автоматичну підтримку республік, то нині це вже не так. Важливою була і така його думка: «Настав час милосердя та чесних оцінок наслідків аварії на ЧАЕС».

Однак, ще до завершення з'їзду КПРС республіканська парторганізація і її перший секретар потрапили в найскрутніше становище. Несподіваний і незрозумілий (а на мій погляд, — чітко спланований у Москві) хід з Володимиром Івашком, якого генсек ЦК КПРС М. Горбачов взяв собі в заступники, став обвальним ударом по комуністах у парламенті і по компартії в цілому. Відхід щойно і з такими труднощами обраного Голови Верховної Ради деморалізував депутатів-комуністів, посилив серед них настрої розброду і приреченості.

І все-таки, навіть у такій ситуації, С. Гуренко мав усі шанси стати наступником В. Івашка на цьому посту. Але він залишив за собою найбільш важке на той момент — керівництво партією, не втрачаючи, очевидно, надії на її реформування. Пленум ЦК (а думка «першого» була при цьому, я переконаний, вирішальною) рекомендував на пост голови Верховної Ради України другого секретаря ЦК Леоніда Кравчука...

Сьогодні вже немає жодних сумнівів у лукаво-зрадницькій суті безоглядної партійної дисципліни. У пам'яті відклалося Гуренкове: «Горбачову альтернативи немає», промовлене ним на з'їзді в Москві, на тому самому, де він особисто став дуже популярним.

Це було сказано щиро, але партійна дисципліна і тут ставила кожного «в рамки».

ЛЕОНІД КУЧМА

Другий Президент незалежної України Л. Кучма разом з розгубленими і дезорганізованими своїми співвітчизниками вибудовував нову економіку і нову державу. Він мав добрі стосунки з відомими директорами крупних промислових комплексів, зберіг рідне і репрезентативне для України виробництво — ракетобудування, літакобудування, бо такими технологіями володіють у світі лише з десяток країн.

Змінюючи чи не щороку прем'єрів, часто змінюючи керівників президентської адміністрації, він боровся за контроль над Верховною Радою. Однак завжди мав опозицію, лідерам якої здавалося, що вони були б кращими за нього президентами: і Євген Марчук, і Олександр Мороз, і Олександр Ткаченко, і Павло Лазаренко... Та попри це у другому турі президентських виборів 1999 р. його опонентом залишився комуніст Петро Симоненко. Україна, у переважній своїй більшості, вже обирала майбутнє, невідоме і непросте, але не державний соціалізм.

Леонід Данилович, будучи прем'єром за Президента Л. Кравчука (жовтень 1992 – вересень 1993), прийняв керівництво Києва, вислухав мене і, як не дивно, усіх моїх заступників, оперативно видав протокольне доручення прем'єра щодо розв'язання численних нагальних проблем столиці. Нам це імпонувало. Ми відзначали енергійну діяльність прем'єра Л. Кучми і були готові до співпраці.

Ми прагнули тісних зв'язків з Урядом і прогавили факт — уже розпочалася позиційна канонада між Банковою і Грушев-

ського, між Урядом і адміністрацією президента. Прем'єр запитував у народних депутатів і, звісно, президента: скажіть мені, що будувати, і я збудую! Маючи на увазі ринкову чи планову економіку. Зрештою, прем'єр пішов у відставку.

Свого часу Л. Кучма серйозно допоміг і Києво-Могилянській академії, від імені якої з листом-проханням «про великі гроші» напередодні навчального року я попросився на прийом до прем'єра, і кошти надійшли без затримок.

Коли Леонід Данилович пішов у відставку, я запросив його на Поділ. Був тоді з ним молодий бородатий хлопець, який норовив вестися як рівня з нами, хоч і колишніми, та все-таки прем'єром і головою Київської міської державної адміністрації. Як згодом виявилось, це був Дмитро Табачник, з яким я тоді ще не був знайомий.

Я розповідав про проблеми Андріївського узвозу, ми дружньо поспілкувалися, посиділи у кафешці. Потім я організував запис телепрограми прямо в його новому робочому кабінеті в УСПП (Український союз промисловців і підприємців) — інтерв'ю на 30 хвилин. Леонід Данилович був у чорній водолазці, з готовністю дав інтерв'ю, говорив вдумливо і змістовно.

Однак тоді я не передчував можливої перемоги Л. Кучми на виборах Президента України. Я обережно критикував свого «кривдника» Л. Кравчука, проте не вихваляв і Л. Кучму, і в штаб до нього не пішов, що було, напевне, моєю стратегічною помилкою. Тобто від одного я не відмовився, до іншого не пристав. Щоправда, зберіг можливість з кожним і сьогодні мати задоволення спілкуватися час від часу, бо ні перед ким з них не завинив.

Уже другий рік я був без державної служби, а служіння справі у громадських організаціях, в опозиції до київської, а не до державної влади, ставало малоефективним.

З кожними програмами виборами чи непризначеннями на посаду звужувалося оточення, для якого я був шансом на успіх. Дійшло до того, що виживати ставало дедалі скрутніше.

Гордовито уникаючи спілкування із моїм «наступником» Леонідом Косаківським, я не припускав навіть думки про роботу під його керівництвом. Словом, заходив у глухий кут.

Тоді я, майже у відчаї, став домагатися прийому у Президента України, і одного дня приймальня президента з'єднала мене по міському телефону з Л. Д. Кучмою. Напевне, я надто буквально зрозумів тоді вказівку Леоніда Даниловича: «Створити структуру, щоб виконували укази, щоб боялися не виконувати». Так я став керівником Контрольної служби Президента України.

Коли потроху укомплектувались і набули досвіду, я погодив у Леоніда Даниловича план роботи. Вивчали діяльність Мініекономіки, Мінфіну і Міністерства економічних зв'язків, звісно щодо виконання указів президента.

«Згадую, як працював Л. Кучма зі своєю адміністрацією. Тут, безперечно, давалася взнаки школа виробничника і господарника найвищого рівня... Щопонеділка о 8:30 або о 9:00 президент збирав на нараду керівний склад адміністрації. Заслуховували звіти і затверджували план заходів на наступний тиждень, підсумовували результати.

Коли викликали начальників усіх управлінь — 20–25 осіб, на душі було більш-менш спокійно і комфортно. У цій круговерті можна було залишитися і незауваженим. А коли вісім осіб, бувало моторошно: сидиш, як на голках. На одній з розширених нарад президент запитує мене: “А що у нас робиться в адміністрації? Щось я давно серйозних документів не читав і не підписував. Перевір Табачника, через тиждень доповіси”.

Вийшов я і не знаю, з чого почати. Конфлікт із Табачником потенційно було закладено вже самою постановкою завдання. З Володимиром Яцубою (заступник Д. Табачника) завжди було порозуміння. Він вирізнявся діловитістю і добрим ставленням до апарату. Ніхто мене не сприймає, потрібних документів не дають. Відчуття — немов чужий серед своїх. Підходить до мене В. Яцуба і співчутливо заспокоює: “Не нервуй, усе, що треба, наприкінці тижня отримаєш”. Однак, команда ж була перевірити, а не домовлятися...

Вихід зі складної ситуації, як завжди, знайшовся. Узяв програму дій Уряду Є. Марчука. Там — прикінцеві положення з коментарем: для ефективної реалізації урядової програми необхідно... І подається перелік законодавчих, інших нормативних актів, які слід ухвалити. Причому самих указів президента (з повними назвами) — близько 40; постанов Кабінету Міністрів — майже 50; законів України — добрий десяток (цифри приблизні, але тут важливий сам принцип).

За тиждень на черговій нараді президент запитує: “Де твоя доповідь? Не бачу...” Відповідаю: “А я її не писав, — і далі (без зупинки): нині на розгляді в адміністрації понад 100 документів. Лише один із них стосується, та й то, опосередковано, тих найголовніших проблем, що варті втручання Президента України і передбачаються програмою Уряду”. — “То що, у нас бардак?!” — підвищив голос Кучма. Я повторив інформацію і пояснив, що то — поза моєю компетенцією.

Тим часом в Адміністрації Президента панував певний дух, що зовсім мені не подобався, та й сам відчував, що не прийшовся “ко двору”. Пригадую одну з перших нарад у глави адміністрації Д. Табачника, у якій довелося брати участь, з керівниками управлінь цієї структури в липні 1995 р. Мене вразила тоді сама постановка завдань. Формулювалися вони так:

— у зв’язку із затвердженням глав адміністрацій районів та обласей всю інформацію про керівників здати С. Сивоконю для узагальнення перед співбесідами;

— запропонувати кожному резонансну подію, справу з утвердження іміджу Президента України (щоб було видно, і люди звернули на це увагу).

Зміст, сама ідея такої наради та прохання-вимога дати компромат або резонансну справу для утвердження іміджу справили на мене гнітюче враження. Однак пропозиції треба було внести. Пам’ятаю, як жваво обговорювалася ідея участі президента у новорічних святах з дітьми і подарунками. Це видавалося за геніальний PR-хід. От такі були масштаби. Я ж вніс пропозицію офіційну — започаткувати телепрограму “Факт”, щоб люди справді знали резонансні справи в коментарях Контрольної служби, інших управлінь адміністрації. І як це не

дивно, та кілька передач таки вийшло в ефір за участі М. Дорошенка, тодішнього прес-секретаря Президента України та Д. Табачника.

На мене, якщо і не тиснула, однак, до певної міри впливала та обставина, що Леонід Данилович займав кабінет В. В. Щербигицького, а з кабінетів секретарів ЦК Компартії України, недоступних і недосяжних для мене в партійно-радянські часи, тепер управляють державою Д. Табачник, О. Волков, В. Горбулін, В. Яцуба...

Що саме тоді про мене надоповідали главі держави, я не знаю, аж по кількох днях після тієї перевірки, працюючи в кабінеті, здригнувся від скрипучого "гвалту" президентського прямого зв'язку. Схопив слухавку, стоячи, і чую: "Ваня, ти чим займаєшся? Тут бюджет треба затверджувати, готувати доповідь Президента України Верховній Раді, а ти влаштував терор Міністерству економіки. Сотні непотрібних пояснень. Припини негайно".

А незабаром запросив мене Володимир Горбулін, мудра, поважна людина, "кардинал" при президентові. Вирок був таким: "Дивлюся вам в очі й кажу, є рішення, щоб ви написали заяву. І воно не зміниться. Нічого більше не скажу. Якщо президент захоче зустрітися з вами, то після нього і я поговорю. Ви не так зрозуміли президента і тієї ролі, на яку вас брали... Ось пропозиції з працевлаштування..." І запропонував низку посад заступників міністрів, у тому числі — і міністра промислової політики. Я відповів, що подумаю (навіть їздив на "смотрини", та сюди мене направляли, але не запрошували, а в такий спосіб нав'язуватися я не хотів, бо гординя, мабуть, зайва в мені не вгамовувалася).

Поруч з В. Горбуліним тоді стояв В. Яцуба. Я запитав у нього: "Хто? Андрій Деркач, Табачник, Косаківський?". Він мудро та з розумінням промовчав.

Ось так звільненням закінчилося моє щире бажання бути корисним уже другому Президентові України. Мета була шляхетна: домагатися не кардинальних, а ефективних президентських реформ, контролювати виконання стратегічних указів Президента України, а не великих досягнень у святкуванні Нового Року за дорученням Президента та проведення президентської ялинки»*.

---

* Салій І. Обличчя столиці в долях її керівників. — К.: Довіра, 2008. — С. 409–412.

Перші мої доповідні були доволі спокійні.

В інформації про стан виконання Кабінетом Міністрів Указу Президента України від 19.06.1995 року № 459/95 «Про забезпечення управління майном, що перебуває у загальнодержавній власності, у процесі його приватизації» констатувалося: «Всі ці доручення, крім затвердження нової форми контракту, Кабінетом Міністрів не виконані.

До цього часу не вирішено одне з основних питань щодо порядку управління акціями, які є у загальнодержавній власності...

Пропонуємо доручити Є. К. Марчуку, В. Т. Лановому, Р. В. Шпеку, В. М. Пинзенику, Ю. І. Єханурову, А. С. Гальчинському, В. Л. Рижову опрацювати 1–2 варіанти можливого вирішення цієї проблеми для наступного їх обговорення за Вашою участю та прийняття рішення».

Та далі, напевне, я припустився загострення стосунків не за моїм статусом, впливами і знаннями, хоча діяв, насамперед, в інтересах державної справи.

Доповідь Президенту України Л. Кучмі

№ 11-3/705 14.11.95

Шановний Леоніде Даниловичу!

Вивчення ходу реалізації місцевими органами державної влади політики Президента України з питань приватизації Контрольною службою Президента України в Херсонській та Чернігівській областях виявило ряд причин, що гальмують темпи і обсяги цієї роботи.

Одним із факторів, що гальмує приватизацію, є обов'язкова аудиторська перевірка, на яку підприємства, особливо в АПК, не мають коштів. За майже повної відсутності фахівців на місцях, послуги аудиторів доводиться замовляти в обласних центрах, а іноді і в столиці. Вартість одного робочого дня незалежного аудитора еквівалентна 70–100 долларам США. У підприємства, особливо збанкрутілого, як правило, таких коштів немає. А без результатів аудиторської оцінки документи на приватизацію Фондом Держмайна не приймаються. Необхідність виконувати на це кошти самих підприємств і відсутність розцінок на

аудит призвело до того, що деякі аудиторські фірми вимагають за цю роботу до 10% від вартості основних фондів.

З метою активізації процесу приватизації в Україні вважаємо за доцільне:

...надати пропозиції щодо врегулювання цін на аудиторські послуги.

...Проблеми приватизації розглянути на нараді при Президенті України. Прийняти рішення з таких питань:

управління майном або його частками, що перебувають у загальнодержавній власності (за участю А. Кінаха, В. Мазура, В. Малєва);

визначитись щодо пропозицій про передачу права управління майном галузевим міністерствам та держадміністраціям (за участю Р. Шпека, В. Пинзеника, В. Гурєєва та В. Литвицького);

концептуальне рішення по великій приватизації (пряма приватизація чи банкрутство), зокрема, щодо ряду об'єктів, які, на думку деяких галузевих міністрів, мають особливе значення для економіки та безпеки України (за участю Є. Марчука, Ю. Єханурова, В. Гальчинського, В. Рижова, В. Кузнєцова);

приватизація об'єктів незавершеного будівництва (за участю Ю. Єханурова, В. Гусакова, А. Беркути).

...Завершити в 1995 році комерціалізацію об'єктів малої приватизації.

...Приватизацію невеликих державних підприємств завершити в I півріччі 1996 року.

Просимо доручити направити ці матеріали всім учасникам наради та головам облдержадміністрацій.

З повагою,
Керівник Контрольної служби
Президента України
І. Салій

**Доповідь Президенту України Л. Д. Кучмі
№ 11-3/739 18.11.95**

Шановний Леоніде Даниловичу!

Контрольна служба Президента України, згідно з Вашим дорученням, постійно здійснює контроль за ходом виконання Указів Президента України від 12 липня 1995 р. № 609/95 «Про марки акцизного збору на алкогольні напої та тютюнові вироби» та від 18 вересня 1995 р. № 849/95 «Про запровадження марок акцизного збору на алкогольні напої та тютюнові вироби».

...До цього часу ще не узгоджені і не затверджені Кабінетом Міністрів України Правила виготовлення, зберігання і продажу марок акцизного збору та Порядок реалізації або знищення конфіскованих алкогольних напоїв та тютюнових виробів. Не визначена величина (розмір) умовних фіксованих ставок акцизного збору для відповідних видів алкогольних напоїв та тютюнових виробів, без яких неможливе проведення розрахунків сум акцизного збору. Не підготовлений і не поданий проект Указу про внесення змін і доповнень до Кримінального Кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за незаконне виготовлення, підробку та ін. марок акцизного збору.

Враховуючи важливість проблеми для держави щодо запровадження марок акцизного збору, незадовільний стан виконавчої дисципліни, формалізм, бездіяльність та безвідповідальність посадових осіб, неприпустимість подальшого зволікання по виконанню вимог Указів, вважаємо за доцільне: оголосити догану віце-прем'єр-міністру України Шпеку Р. В., віце-прем'єр-міністру України Пинзенику В. М.

Розглянути питання відповідності займаній посаді начальника Головної державної податкової інспекції України Ільїна В. А.

Керівник контрольної служби

Президента України

І. Салій

Наполягав я теоретично (та й з огляду на те, як учила нас партія) правильно, але, з огляду на життєву практику, це було недалекоглядно. Боротися так заповзято за успіх Президента

з наближеним президентським оточенням було вельми небезпечно. Вони до «тіла» мене не допускали, а я не доріс до рівновеликих масштабів його оточення. Та й розумівся на тому, що відбувалося, не настільки, аби сам усе міг розробити (мій принцип).

Леонід Данилович підняв мене «від бордюра», дав мені шанс попрацювати у найвищих ешелонах влади: Адміністрація Президента і Кабінет Міністрів погодили мою роботу в Київській міській держадміністрації заступником голови КМДА О. Омельченка, погодив призначення заступником легендарного міністра транспорту Георгія Миколайовича Кірпи по роботі з Верховною Радою.

Сьогодні мені доводиться чути, що при Кучмі Україна таки здолала економічний хаос, опанувала і приватизацію, і акцизи, і міжнародні фінанси. Саме Леонід Данилович ще раз «приєднав» Крим до України, пояснив, що «Україна — не Росія», був головним і успішним переговорником щодо газових проблем. Він, на відміну від Л. Кравчука, переміг на виборах на другий термін. Але і йому дошкуляли доморощені реформатори і державотворці, майбутні і численні кандидати у президенти своїми акціями «Україна — без Кучми», плівками Мельниченка, розкручений касетний скандал. А ще країну і світ приголомшило жорстоке вбивство журналіста Г. Гонгадзе.

Але як у великих і високих. Знаходиться один прокол і до останнього дня ним будуть шантажувати. Ю.Тимошенко через газовий контракт і засудили, і звільнили. Скоро вибори і знову хочуть загнати в одномісну тюремну «палату». А Л. Кучма і сьогодні особисто та з адвокатом ходить до Генеральної прокуратури, особливо в період «висуванця» В. Януковича. Хоча, очевидно, це спеціальна операція проти Л.Кучми, і до вбивства Г. Гонгадзе його долучають «умозрительно».

«Проведені нами із цією особою бесіди, а також отримані від неї пояснення із використанням відеозапису та аудіозапису, що, відповідно до законодавства, було оформлено протоколом, зняли всі можливі

Шановні співвітчизники!

Я - майор запасу Служби безпеки України Мельниченко Микола Іванович, передубавачи на службі в Управлінні державної охорони України, під час виконання службових обов'язків випадково дізнався про наказ, виданий Президентом України Кучмою А.Д., на проведення терористичного акту проти кандидата в Президенти України Вітрянки, направлений на політичне знищення Мороза В.О.

Також я дізнався, що Генеральний Прокурор України Потєдєнко М.О. виходить не законні розпорядження Президента України Кучми А.Д.

Враховуючи це, та на підставі ст 16 КК України, я почав збирати матеріали для документального підтвердження злочинної діяльності Кучми А.Д.

Я дізнався, що Кучма А.Д. в присутності Генерального прокурора Потєдєнко М.О., міністра внутрішніх справ Кравченка Ю.Ф., Голови ДПА України Азарова дав вказівку Голові СБУ Деркачу А.В. про те, щоб свідки покади Іванюк С.І. були направлені проти Мороза В.О.

За дорученням Кучми А.Д. міністру ВС Кравченку Ю.Ф. спеціалістом МВС викрадено головного редактора інтернет-газети "Українська правда" Георгія Гонгадзе (за критичні статті що до Президента Кучми А.Д. та його оточення)

За наказом Кучми А.Д. Голові ДПА Азарову М.А. уніаються невідконтрольні режими незалежні засади

масової інформациі (телеканали "СТБ", "ТЕТ"; газети "Сільські вісті", "Товариш", "Зеркало неділі", "Вечірні Вісті", "День", "Свобода" радіостанції "Свобода", "Бі.Бі.Сі" та інші)

підприємства, банки, фонди.

Проводиться політичне перекладання опозиції, залучення представників з використанням фізичної сили та вателів судової та виконавчої влади.

Це стосується таких НДУ як Головатий, Балашов Єрик, Єльшишвіч, Мароз, Марчук, Марченко, Назаренко, Костенко, Ткаченко, Тимошенко, Терехін, Омельченко.

Відбувається пограбування України Ющенком А.П на мільярди доларів США.

Також доводжу до Вашого відома що Президентські вибори 1999 року та півтижневий референдум що до внесення змін до Конституції України за ініціативою Ющенка А.П сфальсифіковані.

Аналізуючи зібрані мною матеріали, я визначився з метою, найкращим чином та першодом, якій можна було б передати матеріали для припинення злочинної діяльності Президента України Ющенка А.П

Саме тому, враховуючи це, та на підставі ст 21 Кримінального Кодексу України я передав матеріали НДУ Марозу О.О.

16 листопада 2000 року. *Андрій Мельниченко*

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

ПОЛІТИЧНЕ ОБВИНУВАННЯ Президента України Леоніда Кучми на порушенні присяги на вірність Україні

Ми, народні депутати України Сергій Головатий, Олександр Жир та Віктор Шишкін, висуваємо проти Президента України Леоніда Кучми політичне обвинувачення щодо порушення ним присяги, складеної народом України в день вступу на пост Президента на урочистому засіданні в палаці культури "Україна". Останнім неспростовним доказом та підтвердженням цього стала зустріч, яку ми як члени Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України провели 7 грудня ц.р. з особою, котра передала народному депутату України Олександру Морозу аудіокасету, на підставі чого 28 листопада ц.р. у Верховній Раді України ним була зроблена відома заява.

Проведені нами із цією особою бесіди, а також отримані від неї пояснення із використанням відеозапису та аудіозапису, що, відповідно до законодавства, було оформлено протоколом, зняли всі можливі сумніви як щодо реальності існування особи, котра здійснювала записи, так і щодо справжності зафіксованої на ризикованому носії інформації стосовно усвідомлених дій Президента України Леоніда Кучми, спрямованих на організацію викрадення журналіста Георгія Гонгадзе, переслідувань опозиційних політиків та засобів масової інформації, прослуховування телефонних розмов народних депутатів. Ми переконалися, що записи, здійснені офіцером безпеки, – це не провокація. Іноземні спецслужби тут теж ні при чому. І нецивілізованого обличчя наша держава набуває не через тих, хто говорить правду, а через тих, хто, перебуваючи на вищих щаблях влади, чинить злочини. У конкретному випадку – тих, хто вів відверті розмови, як розправитися з журналістом, чи з опозиційними політиками, чи з пресою.

Ми дійшли висновку, що такими діями, а також цілою низкою інших своїх дій Президент України Леонід Кучма порушив присягу в тій частині, де присягнув **"обстоювати права і свободи громадян, додержуватися Конституції України і законів України, виконувати свої обов'язки в інтересах усіх співвітчизників, підносити авторитет України у світі"**.

Це політичне обвинувачення ми ґрунтуємо на тому, що:

1. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (частина 2 статті 3 Конституції України).
2. Президент України є главою держави і виступає від її імені. Президент України є гарантом додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (стаття 102 Конституції України).
3. У передвиборній програмі кандидата в Президенти України Леоніда Кучми, на підставі якої громадяни України робили свій вибір на президентських виборах 1999 року, не було обіцянок переслідувати і знищувати опозиційних політиків, журналістів і засоби масової інформації, організувати незаконне прослуховування телефонних розмов народних депутатів України.

4. Відеозапис зустрічі народних депутатів України – членів Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України – з особою, яка здійснювала документування розмов Президента в його кабінеті, доводить пряму причетність Президента України Леоніда Кучми до дій, пов'язаних з організацією зникнення журналіста Георгія Гонгадзе, переслідування опозиційних політиків та засобів масової інформації, прослуховування телефонних розмов народних депутатів України.

Ми як юристи і ті, хто має досвід практичної роботи за фахом на посадах судді, Генерального прокурора України, Міністра юстиції України, офіцера Служби безпеки України, цілком свідомі того, що багато хто наполягатиме на дотриманні всіх юридичних процедур у справі звинувачення Президента та порушенні питання про його відповідальність.

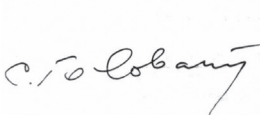
Ми свідомі того, що усунення Президента з поста Конституція України передбачає лише в порядку імпичменту. Але ми відразу ж відкидаємо такий підхід “педантів” від юриспруденції, бо він можливий лише в правовій державі, якою, на жаль, Україна на сьогодні ще не є. Більше того, саме на Президентіві України Леоніді Кучмі лежить уся відповідальність за те, що він, зловживаючи своїм суперправом президентського вето, заблокував запровадження прозорості і демократичної процедури імпичменту і не допустив створення необхідної законодавчої бази для діяльності тимчасових спеціальних та слідчих комісій, спеціального прокурора і спеціальних слідчих, без яких процедура імпичменту в Україні є нереальною. На наше глибоке переконання, Президент Леонід Кучма діяв тут цілком свідомо і цілеспрямовано.

В діях Президента Кучми ми вбачаємо грубе і систематичне порушення прав і свобод громадян України, норм Конституції і законів України, нанесення величезного удару нашій державі – Україні – в світі.

Як глава цієї держави і як людина він повинен взяти на себе відповідальність і за те, що кілька оприлюднених епізодів із відомого аудіозапису – це величезна пляма на іміджі України. І сьогодні для авторитету нашої держави надзвичайно важливо, чи чекатиме Леонід Кучма на оприлюднення всіх інших записів, що, безперечно, цілковито очорнить Україну, чи він вчинить бодай у цій ситуації відповідально як перед державою, так і перед її народом.

Поза всяким сумнівом є те, що після всіх цих подій **ЛЕОНІД КУЧМА НЕ МАЄ НІЯКОГО МОРАЛЬНОГО ПРАВА НАДАЛІ ОБІЙМАТИ ПОСТ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ**. Тому ми вимагаємо від нього подати у відставку відповідно до положень статей 108 та 109 Конституції України.

Ми віримо, що ця вимога буде підтримана нашими колегами – народними депутатами, які отримали мандат довіри від народу і вступили на посаду, присягнувши на вірність Україні.

Сергій Головатий
Народний депутат України
в/о № 222

Олександр Жир
Народний депутат України
в/о № 35

Віктор Шишкін
Народний депутат України
в/о № 133

11 грудня 2000 р.

сумніви як щодо реальності існування особи, котра здійснювала записи, так і щодо справжності зафіксованої на різного типу носіях інформації стосовно усвідомлених дій Президента України Леоніда Кучми, спрямованих на організацію викрадення журналіста Георгія Гонгадзе, переслідувань опозиційних політиків та засобів масової інформації, прослуховування телефонних розмов народних депутатів. Ми переконалися, що записи, здійснені офіцером безпеки, — це не провокація. Іноземні спецслужби тут теж ні при чому. І нецивілізованого обличчя наша держава набуває не через тих, хто говорить правду, а через тих, хто, перебуваючи на вищих щаблях влади, чинить злочини. У конкретному випадку — тих, хто вів відверті розмови, як розправитися з журналістом чи з опозиційними політиками, чи з пресою.

Відеозапис зустрічі народних депутатів України — членів Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України — з особою, яка здійснювала документування розмов президента в його кабінеті, доводить пряму причетність Президента України Леоніда Кучми до дій, пов'язаних з організацією зникнення журналіста Г. Гонгадзе, переслідування опозиційних політиків та засобів масової інформації, прослуховування телефонних розмов народних депутатів України».

Закінчилось усе це Помаранчевою революцією та Майданом.

Внутрішні й зовнішні опоненти проголошували, що головне гальмо розвитку України — це її президент, нехтуючи досягненнями, ускладнюючи його діяльність, без будь-якого співчуття та сприяння.

Дивні ми люди. Росія не дозволяла зближення з Європою і США, а США та Європа — з Росією, Білоруссю та Казахстаном, а «вдома» й сьогодні єдності немає.

Мені імпонував стиль Леоніда Даниловича: слухав системно і багатьох, говорив мало, та влучно. Перемогу виборів — і він зустрічається з довіреними особами, регулярно у нього «ходоки» із Дніпропетровська (нині Дніпро) і Чернігова, і він часто наїжджав до земляків і в Чернігівщину, і в Дніпропетровськ.

Як громадянин, я дав собі труд і взимку, у сніг і негоду, доїхав-таки до далекого села в Новгород-Сіверському районі, що

за 30 кілометрів навіть від райцентру. Бідні землі, працьовиті люди. Рідне президентові далеке село Чайкіне та райцентр на Чернігівщині — і дорогу зробили, і школу, і церкву, і паркани, і музей відтворили, і готель, і тваринництво він змусив відроджувати, цікавився районом і селом постійно, знав і спілкувався з місцевими керівниками, особисто, напрояму.

Він віднайшов могилу батька, похованого в Росії, і регулярно її відвідував. Він тепер ходить до прокуратури, організовує самозахист перед тими, кому відкрив дорогу у політику та у владу. Він найбільш підготовлений переговорник з проблем АТО у Мінську.

Ініціює написання книг з економіки України. Та, головне, не здається, не ухиляється: словом, життя традиційне для великих керівників, які відійшли від справ.

Л. Кучма, як і більшість вчених та виробничників загальноносоюзного значення, спілкувався російською, і йому потрібні були зусилля, аби заговорити українською, але гени українця з Чернігівщини йому швидко допомогли.

Він був недостатньо публічний, говорив гірше, ніж співав, але гітара робила його душею компанії.

Досяг усього, а також витримав усі можливі застосовувані до нього засоби дошкулити. Шпиняли, хто як міг, бо — демократія. Витримав і тримається.

В Україні працювати у владі, навіть президентом, означає кожен день боротись за власне утвердження, за новими законами, указами та постановами, постійно виправдовуватись і жити в умовах жакливої, безперервної критики «опозиції», а в ряді випадків просто критики заради самої критики, єдиною метою якої є беззастережне прагнення влади.

У Л. Кравчука прем'єрами були В. Фокін, В. Симоненко, Л. Кучма, Ю. Звягільський.

У Л. Кучми — В. Масол, Є. Марчук, П. Лазаренко, В. Дурдинець, В. Пустовойтенко, В. Ющенко, А. Кінах, В. Янукович та М. Азаров.

Постаті відомі, сильні, але зміни часті і невиправдані...

Призначив Л. Кучма, наприклад, Є. Марчука прем'єром, а його рейтинг зростає, і він — у президенти... Зняв, призначив П. Лазаренка із губернаторів рідної Дніпропетровщини, і той у президенти та ще й з Ю. Тимошенко... Призначив В. Януковича з Донецька, а у нього і партія і амбіції президентські. Призначив В. Ющенко, а він — у президенти і т.д.

Добре, що Леонід Данилович обирав сильних на той час персон, а далі уже пішло, особливо у В. Ющенко після прем'єрства яскравою Ю. Тимошенко призначали або вірних та покладистих — А. Кінах, Ю. Єхануров, або безперспективного в PR-і, але професійно не слабкого М. Азарова...

Тобто відповідальність за зниження рівня життя населення у прем'єра переважна, але фігурою він має бути слабкою. Все це показало безперспективність такої системи влади в Україні.

І сьогодні тривають ігри та плетуться інтриги щодо парламентсько-президентської республіки із сильним парламентом, сильним прем'єром і слабким та маловпливовим президентом.

Абсолютний неадекват. По факту президент залишається найсильнішою постаттю.

Тож було б, мабуть, доцільно:

1. Або ліквідувати посаду президента, аж до зміни назви посади.
2. Або ліквідувати посаду прем'єра (німецький чи американський варіанти).
3. Парламент скоротити вдвічі, до 200–250 депутатів замість 450.
4. Припинити взаємопоборювання олігархів та послабити їх політичні та PR-ресурси.
5. Визначити 5–7 партій, а інші 350?! попросити саморозпуститись, або влитись в парламентські партії, або оголосити себе громадськими організаціями.
6. Усі на розбудову економіки і громадських суспільств.

Зараз Л. Кучма, будучи уповноваженим Президентом України П. Порошенком веде складні та затяжні переговори щодо виконання «Мінських угод», а простіше — про припинення

АТО і війни на Донбасі, з боєм говорить про розвал високотехнологічних підприємств, переймається молодими талантами... Словом, корисно працює на Україну!

А як реально працював Президент України Л. Кучма (з моїх особистих нотаток):

02.08.95 Л. Д. Кучма — Координаційна Рада по боротьбі із злочинністю. — IV поверх.

1. Реальна V колона в Україні є.

2. Ми не отримали стратегічного здобутку. Людина пригнічена морально і фізично своєю незахищеністю.

3. Криміналізація суспільства зростає:

- статистичні маніпуляції з цифрами;
- розпродаж та привласнення;
- використання кредитів, особливо пільгових;
- обвальна бартеризація;
- легалізований відтік капіталів за кордон;
- поширюється наркобізнес, реальні його масштаби невідомі;
- нелегальна міграція. Україна — транзитний шлях.
- придбання зброї;
- підробка документів.

Потрібно інтелектуально підняти над рівнем злочинних структур (в Києві 10 відомих авторитетів).

Галасу нарobili багато, а корисних справ мало.

Кучма: «Якщо попався, а грошей немає, то — до в'язниці. А якщо є гроші, то і Верховний Суд не засудить».

Міністр Кравченко — ситуація не є катастрофічною — 63% розкриття злочинів.

1% безробіття та 5% зростання злочинності.

Управлінська еліта найбільш криміналізована, громадяни втрачають віру.

40–50% банківського капіталу має кримінальне походження, а вимагають владного захисту.

Шквал законодавчих змін призвів до внутрішньої неузгодженості.

«Шановні товариші! Зміна глобальна іде. Зміна суспільного ладу. Цілі галузі криміногенні: енергетична, агрокомплекс, металургія, хімія, фармація. 213 трл крб обслуговує тіньову економіку, але все це — поза податками. Казино — то для відмивання брудних грошей, тому їх у Вашингтоні немає зовсім, у Нью-Йорку — лише 2. А у Києві? Багато відмивається через різні Фонди».

Замість товарообміну є товарообман.

Від бартеру відійти негайно.

Президент — Главам облдержадміністрацій: «Геройство ваше закінчиться раніше, чим наше». Л. Кучма: «Укрбанана немає, а банани в Україні — є».

Багато нам не треба. Хай закони хоч погані, але діють.

03.11.95 Президент Л. Кучма:

Творчі спілки — ми знову в стороні. Адміністрація — не підпільний орган. Ми, Адміністрація, знову в стороні. Відштовхнули.

Роботи чіткої, послідовної з творчими спілками немає. Ми самі їх штовхаємо або до лівих, або до правих. Оперативний штаб, планерки — це Адміністрація?!

Адміністрація — політичний, ідеологічний, стратегічний центр. Уряд — економічний центр.

Президент Л. Кучма:

Що ви собі думаєте? Ви, як пуп землі, і біля нього щоб вся земля крутилась. Ні, це механізм.

На Президента повинні працювати, а це значить — на державу.

Кількість документів нічого не значить. Замість 100 можливо потрібно 10, або 1 (один) замість десяти.

Не готові ви, хто, що, коли зробив.

Мені доповісти, якщо прем'єр прислав, а Табачник відсилає сам назад. Це неповага до Кабміну, а ви хочете, щоб вони до вас з повагою. Це не робота Адміністрації, а гра в Адміністрацію. Соромно... Прийшов документ і канув. А кажемо — Верховна Рада не розглянула. Це саботаж.

Салію: «Бери Адміністрацію — контролюй помісячно».

13.11.95 Президент Л. Кучма Д. Табачнику:

А ти, Дмитрій Владимирович, записки пишеш «на деревню дедушке».

Все, що ми говоримо, потрібно підкріплювати організаторською роботою. За Президентом хвостом ходити, їздити тільки і вмієте. Зруйнували можливості оптової торгівлі. Кооперативну систему не зламайте. Всі революціонери — щоб боком не вилізло. Сільгосптехніка — що зробив Бортник?

Табачнику: «Замість того, щоб з Президентом їздити по Латинській Америці, працював би тут».

Час згладжування гострих кутів у виконавчій владі пройшов.

25.12.95 Президент Л. Кучма

Хто був першим політичним помічником Кравчука? Я не знаю. І ні-хто не знає. А Разумков хотів займатись не тим, чим повинен би.

Табачник, ти що, навмисне зтягуєш любе питання? Там, де тобі потрібно, ти підписуєш. Якщо Президент прийняв рішення, хто тобі дає право обговорювати рішення Президента? По Ів.-Франківській області доручення де? Позакривали всі Фонди, які створені Указами Президента, а які ще і є, то — благодійні. Без комерції та зовнішньоекономічної діяльності.

27.12.95 Президент Л. Кучма:

Менше керувати, більше працювати.

Приклад всім, і з точки зору дисципліни, і з точки зору моралі.

Хто буде баламутить, буду від таких людей позбавляться. Коли говорять про Адміністрацію Президента, то йдеться про Президента. І сили, і волі вистачить, щоб усіх поставити не місце. Не на Адміністрацію, а за Адміністрацією багато хто працює. Занадто рано почали ділити шкуру невбитого ведмедя.

Леоніда Даниловича кращим серед президентів України називають визнані аналітики та журналісти найчастіше, але є і ті, хто не вибачає, і не прощає ...

ВІКТОР ЮЩЕНКО. ВТРАЧЕНІ НАДІЇ І СПОДІВАННЯ

Звідки взявся-виник Віктор Андрійович Ющенко і як «месія», і як надія, і як феномен — не знає, мабуть, і він сам. Сотні тисяч киян і активних громадян України, насамперед, із західних областей взимку, в сніг, дощ і мороз, в наметах на Хрещатику, на Майдані Незалежності і щовечора допізна скандували: «Ю-ЩЕН-КО! Ю-ЩЕН-КО! Ю-ЩЕН-КО!».

Діючий на той час прем'єр-міністр — В. Янукович (у нього адміністративний ресурс — кругом, економіка — на підйомі, фінанси для влади та й для донецьких ніколи не були проблемою) — головний претендент на виборах Президента України... І раптом, майже нізвідки з'являються помаранчеві стрічки, а потім і шарфики, потужна кампанія «ЗА» Ющенка і «ПРОТИ» Януковича. Обидві сторони йдуть напролом, жорстко і категорично.

«Вірю. Знаю. Можемо. Так! (з підковою) Ющенко» — море прапорів і прапорців. Ющенко — прогрес і демократія. Бандитам — тюрми...

Та насправді В. Ющенка вели до влади, а не сам він за неї боровся. Бо на тому самому Майдані десятки й сотні тисяч у ніч, мороз і негоду чекали на Ющенка в оточенні революціонерів-антикучмістів, але поява не була за фіксованим часом, він на годину-дві обов'язково запізнювався і виголошував промови, коли діти вже спали. Утримувати в ейфористичному стані маси

людей міг лише невинуватий оптиміст, гуморист і анекдотчик Юрій Луценко та ще розважальник Микола Томенко.

Поява ж Юценка на яскраво освітленій сцені вночі з дружиною і трьома чудовими дітками була прямою передвиборчою технологією, і йому, моральному авторитету нації, вибачалось і що дружина друга, і що вона чи то українка, чи то шпигунка, бо ж — з Америки. Усі в помаранчевих шарфах, дітки помаранчеві, але виховані, терплять...

Та все це було потім, переважно, після оголошеного програшу виборів у другому турі. Під тиском зовнішнім і Майдану, і що, напевне, влаштовувало В. Медведчука і Л. Кучму — суд визнав вибори недійсними. Тож, за логікою, мали б бути оголошені нові вибори, учасниками яких уже не повинні були стати ані Юценко, ані Янукович.

США, Європа і Майдан це зрозуміли, і суд призначив третій тур виборів, що стало консенсусом і ноу-хау по-українськи. Однак, попри це, В. Юценко набрав не так вже й багато голосів виборців — 51,99%.

Юценка «вирахували» і «вели» як спасіння нації, за нього були усі демократи і євроінтегратори. Спочатку прем'єр, а потім — відставка, як у Кучми-прем'єра. Потім інспіровані скандали, що вразили кожного українця і світ: оприлюднення таємних записів розборок у президентському кабінеті, вбивча лексика, вбивство журналіста Гонгадзе, непідтверджена поставка радіолокаційного комплексу «Кольчуга» Іраку, де воювали США, причому все це не розслідується, а політизується

спасіння, бо в боротьбі зайшли далеко, переступали в полеміці норми політичної етики стосовно і Л. Кучми, і В. Януковича, якого начебто підтримували і Кучма, і Медведчук. Та були й інші варіанти.

Розповідь складається не про президентство В. Ющенка. Воно виявилось вкрай невдалим і проголосували за нього як діючого Президента і кандидата на другий термін у 2010 році всього 5,54%.

То йому і нам, українцям, політичний вирок і осуд: вибір Ющенка очевидний — В. Янукович, аби лише не Ю. Тимошенко, а вся інша команда, і його штаб втратили і вплив, і рейтинги...

* * *

Найцікавіше і найнедослідженіше: як з'являються такі фантоми, хто їх «ліпить» і приводить до влади? Як усі ми, і я так само, піддавалися таким маніпуляціям? Особисто у мене цей процес був тривалим і непростим. Я не був проти В. Януковича, але став за В. Ющенка, як і переважна більшість киян.

Перебуваючи на державній службі, захоплювався постаттю легендарного міністра транспорту Георгія Кірпи і не сприймав нападок на прем'єра Януковича за судимість і вкрадені шапки. Для мене вони були поза межею політичних змагань, і я їх не поділяв: ну було, піднявся, балотується, гідна біографія і шлях, як приклад...

Не сприймав я і брутальних написів на його листівках, поширюваних по Києву — таке враження, що не обираємо, а боремось із ворогом народу.

Але підломили мене роздруковані граматичні помилки при написанні власноруч біографії, особливо той «професор». Я заявив, що помічників і радників, хто здавав документи В. Януковича на реєстрацію, розтерзати і вислати з України потрібно.

Г. Кірпа, діловий і категоричний, і сам цілком міг би стати кандидатом у президенти, та оголосив, що міністерство і його партія «Відродження» підтримуватимуть В. Януковича.

Мені, як заступнику міністра, доручили цим займатися. Кілька осіб вив із державної установи, з міністерства, і організував міні-штаб та провів кілька перших установчих нарад: «збори на підтримку в колективах державних підприємств потрібно проводити у позаурочний час, поза територію підприємства, у президії зборів — профспілковий актив тощо».

Та провести на залізниці 930 зборів трудових колективів на підтримку лише одного кандидата упродовж двох тижнів, по-перше, мало реально, по-друге, недоречно, бо залізниця — установа державна.

Однак, попри все, отримали сотні протоколів про неймовірну підтримку. Випало мені побувати і в одному з центральних штабів Партії регіонів у Музейному провулку. Там видавалися листівки, на яких В. Ющенко зображений в циліндрі і з символікою американського прапора, Ющенко — американський шпигун і т.д. З приводу цього я висловився і усно, і в письмовій формі про те, що такі плакати-листівки поширювати у пасажирських потягах є порушенням закону і політично неправильно, залізниця — поважна державна структура, тож так діяти не можемо.

Після повернення Г. Кірпи з відпустки я передав йому соціологічне дослідження, яке свідчило, що В. Янукович у Києві набирає 8% голосів, а по факту у першому турі в Києві за Януковича проголосувало 14,63%.

Гадаю, що через це, хоча, можливо, й з інших причин мене звільнили з роботи без бесіди і будь-яких пояснень. Тож для мене розпочався політичний дрейф.

Невдалими були й перші офіційні листівки В. Януковича: «Тому що — послідовний»... «Тому що — справедливий»...

Як і усі кияни та гості, чи не щовечора ходив на Майдан Незалежності, оцінював і дивувався масштабу і самоорганізації людей. Польові командири — це, переважно, депутати Верховної Ради першого скликання, до них у мене давні симпатії: В. Фі-

ленко, Т. Стецьків, а у валянках і шапці-вушанці — Р. Безсмертний. У мене виникло відчуття, що саме тут твориться історія. Тож я маю стати її учасником.

Мені запропонували на Майдані виступити на мітингу. За порадою Ю. Луценка, я закликав О. Омельченка підтримати порив людей, впустити їх у будівлю мерії на Хрещатику, 36.

Коли я поглянув на площу з тисячами людей, то виголосив закоротку промову, не зміг розмірковувати розлого, бо сприймалися лише гасла та категоричність, а я такою ще не володів, бо перебував між «там» і «тут».

Пішов у захоплений Український дім, там приймали благодійну допомогу і грошима, і речами, і харчами. Всюди — тиснява, багато людей усіх соціальних станів.

Пішов у штаб «революції» — Будинок профспілок, який так само захопили. Там уночі збирались революціонери, йшли на площу до мікрофона, виголошували промови наближені, і завершував В. Ющенко.

Відбулася хода до Адміністрації Президента повз Кабмін, барабанщики в парку навпроти били в металеві бочки чи не цілодобово, але Кабінет Міністрів не працював, у ньому постійно залишався лише один Анатолій Толстоухов (підкреслено-демон-

стративно у своєму спортивному костюмі). Біля Спідки письменників на Банковій стояла радіомашинка і так само намети, загорожа і шоломи. Словом, я вивчав обставини і свій народ. Проходив усі помаранчеві охоронні «застави» за сцену майдану, у штаби без перепустки і супроводу, бо мене знали в обличчя і вважали, що я з ними, хоча насправді я тоді ще визначався.

Словом, усе побачене справило на мене сильне враження, і тоді я прийняв рішення, що треба домагатися підтримки помаранчевих уже самим Георгієм Кіркою і дивувався, чому він не з ними. Адже він зі Львівської залізниці, західняк.

На столику у штабі «революції» у Будинку профспілок я взяв оргплан блокування і «доповідь»: «Взяв до виконання».

Ніхто не наполягав, не фіксував вияву моєї ініціативи, лише побував уночі на установчій нараді у Ю. Тимошенко, яка вголос читала «план дій» і ставила завдання. Але, очевидно, була надія на активність і творчість мас на місцях.

Разом з Олегом Соскіним — дуже писучим і вкрай категоричним у своїх політичних оцінках київським інтелігентом — ми перевиконали план: «блокували», а фактично провели мітинги біля будівель «Укрзалізниці», Мінтрансу, а перед цим «взяли» Центральний залізничний вокзал. Я навіть там начебто комендантував: усіх приїжджих із Західних областей «революціонерів» розмістили у лівому крилі першого поверху вокзалу, вони тут реєструвались, отримували завдання, які намети займати, а далі їх залучали до акцій перед установами Мінтрансу включно. Не дуже це все було чітко організовано і підпорядковано. Молодь із регіонів їхала до столиці Києва на екскурсії та для демонстрації масовості, отримувала добові у своїх старших. Вівся облік прибулих, вибулих та видатків.

Нам «віддавали» і другий поверх Центрального залізничного вокзалу, звільнивши його від пасажирів, але прибульців із областей було недостатньо, і вони поспішали у місто, у вир подій, тут мало хто ночував, а залучати киян для створення видимості, що вокзал «наш», ми відмовилися через добу.

Київська мерія, колонна зала: революціонери відпочивають

На наші акції біля «Укрзалізниці» та Мінтрансу залізничники виставляли потужну охорону. Ніхто із чиновників мегафон не брав, у своїй правоті нас не переконував.

Ми на вході роздавали листівки, частково паскудні, про зловживання усіякі. Я цього не знав і не писав, але і не заперечував, що вписувалося в ейфорію правоти вулиці, а не аргументів.

Коло героїв та лідерів Майдану було обмежене, вожді ж «революції» — недоступні.

Якось я таки дочекався виступу «месії» (хоча це було і пізно, і холодно), так ставши за сценою, що нові вожді проходячи повз мене, вітали-ся рукоштованням. Я побачив сине в горбиках і ямках обличчя Ющенка, жажнувся, розчулився і емоційно, за інерцією, за покликом серця, обняв і сказав, що «я з вами, Вікторе Андрійовичу». Я глибоко співчував В. Ющенку, бо до того знав

Організаційний план дій щодо блокування магістральних ліній (писемна частина)

- Дата проведення акції:**
Початок проведення: 29.30 листопада 2004 р.
Заключення акції: громадська угода згідно з доповіддю.
- Час блокування:** 9:00 - 16:00
- Об'єкти блокування:** магістральні автошляхи держави.
- Способи блокування:**
а) основний спосіб: автополювання - 5 осіб, сформовані на магістралі зупиняться на 5-6 годин (Додаток №1)
б) додатковий (т.зв. "жорсткий"): машини не пропускатимуть зовсім, крім автомобілів швидкої допомоги (МІД) та пожежних машин, що білих червоної колірної - не пропускатимуться крім автомобілів.
- Території проведення акції:** Додаток №3 (можливі варіанти)
У Додатку №3 вказані всі території області, в яких наміряється проводити акції. По кожному регіону вказується очолює блокування, кількість автомобілів, кількість людей, відповідальні особи за проведення акції, контакти телефоном відповідальних осіб.
- Території, до яких відносять блокування:**
  - Буковина;
  - Івано-Франківська;
  - Дніпрова;
- PR заходи:**
  - агітація - окремі листівки (включаючи шаблон листівки, приклади блокування);
  - інформації про розпорядження поліції;
  - звернення до громадських транспортних організацій України з метою підтримки акції блокування магістральних ліній (Додаток №4);
  - листівки та інші листівки "Свобода не продана!" - розміщуються біля поперечувальних знаків.
- Технічні забезпечення проведення блокування ліній:**
  - розставлення автомобілів на пробіній частині;
  - встановлення поперечувальних знаків (СТОР і інших) в місцях, призначених і зумовлених автомобілем і встановленими знаками та знаками;
  - інструкції для водіїв автомобілів, які беруть відповідальність особи мобільної групи для розблокування до згоди водіїв;
  - список осіб, повноважень, обов'язків і "пунктів" для поновлення нормального ходу;
  - на ключових вузлах або територіях, де необхідна підтримка мобільних груп, будуть присутні окремі підгрупи;
  - оформлення акційними Комітетом національного порятунку для акції - учасників акції (Додаток №5 та 3 аркуша - зразок для наведення).
- Документи для акції:**
  - блокнотна книжка "Україністичні" (один Проломник);
  - блокнотна книжка "Майдан" (Енциклопедичний);
  - Завдання мета - налаштування до роботи та до роботи міста (продовження);
  - Пам'ятки - листівки символічного блокування роботи диспетчерського центру;
  - Діяльність: 29.30 листопада 2004 р.
  - Відповідальні особи:
  - Підписи осіб:

його обличчя, гарне від природи, а також про схильність цього чоловіка до нарцисизму. Уявляв, наскільки йому було тяжко. Тут він — герой, і його боротьба була героїчним служінням Україні. Що далі, то було далі. А в такому фізичному стані виявити Силу Духу — це подвиг, і не важливо вже, чим він натхненний.

Я знайшов ще один робочий штаб помаранчевих на Подолі, усі свої, усіх знаю, зайшов кілька разів, і запропонував:

— Хлопці, давайте, я поїду вашим представником у Луганськ, там декого знаю, у шахті бував, співчуваю місцевим...

— Та у нас там уже все вирішено, їдь у Донецьк.

— Ні, в Донецьк — боюсь, там, окрім мера В. В. Рибака, не знаю нікого.

— Тоді у нас слабо забезпечена робота штабу в Севастополі.

СЕВАСТОПОЛЬ

Я бував у Севастополі, в т.ч. на авіанесучому крейсері «Київ», погодився. Безперечно, є теми, які краще було б обійти. Але обов'язок не дозволяє мені ухилитись від вкарбовування фактів, а оцінки їм дає наша дійсність і майбуття. Ані фінансування, ані інструкцій, лише символіка, телефони та ще потім літаком передали посвідчення. Колоною з чотирьох мікроавтобусів та автомобілів їдемо Київ–Севастополь. Прихильників у В. Ющенка було багато, та коли постало питання про те, що треба витратити власні кошти, ризикуючи, поборотись, то героїв стало обмаль. Поїхало нас лише 12 осіб.

Це була одночасна перевірка рядів і наряд на роботу. Тим часом і в першому, і в другому турі у Севастополі працював штаб В. Ющенка, очолюваний В. Ігнатенком. Було тут кілька прихильників-партійців, але я зауважив, що за комп'ютерами працювали, здебільшого, дівчатка із Західної України, а струменеві принтери довго і нудно роздруковували списки членів комісії та спостерігачів.

СЕВАСТОПОЛЬЦЫ!

Мы сделали свой выбор 31 октября и 21 ноября 2004 года

220 тысяч избирателей славного города – героя **ПРОГОЛОСОВАЛО** за В.Ф. Януковича. Нам не поверили, наши голоса не признали, нас оклеветали вместе с 15 миллионами избирателей юго – востока Украины, перед всем миром объявив нас фальсификаторами, бандитами, людьми без чести и совести. Но за нами право, правда и закон. Мы готовы в третий раз подтвердить свой выбор. Пусть едут к нам наблюдатели из ОБСЕ и США, пусть воочию убедятся, как мы на руках будем нести на избирательные участки больных ветеранов войны и труда, которых лишили права голоса на дому, лишь потому, что они еще не инвалиды I группы. Они плачут, не спят ночами, переживают за свой город, за свою страну. Они хотят голосовать, потому что имеют право, но своими слабеющими ногами не могут дойти до избирательных участков.

**МЫ НЕ ВЕРИМ «ОРАНЖЕВЫМ»!
МЫ ЗА РУССКИЙ ЯЗЫК, ВТОРОЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ В УКРАИНЕ!
МЫ ЗА ДВОЙНОЕ ГРАЖДАНСТВО!
МЫ ЗА СОЮЗ С РОССИЕЙ И БЕЛОРУССИЕЙ!
НАТО - ПРОЧЬ РУКИ ОТ УКРАИНЫ!!**

От Азова до Карпат
Сделай верный выбор, брат!
В Президенты пусть идет,
Кто страну не продаст.
Кто без «штатовских зеленых»
Поведет к вершинам новым!

**ВСЕ НА ВЫБОРЫ!
ЗА ПРАВДУ, ПРАВО И ЗАКОН!**

Избиратель, прочти!

Не верьте голосу молвы разороченной,
Коварной яля исчадий сатаны,
Он победит, наш кандидат благочестивый,
Грядущий Президент Большой страны!

Бессильны оппозиции угрозы:
Он Украину вновь объединит,
Осшит стариков несчастливых слезы,
Для создания Державу сохранит!

Так верьте все в премудрость Провиденья,
Хранящего от напастей и бед,
Пусть вас не мучат горькие сомненья.

**Наш общий выбор –
Янукович – Президент!**

26 ДЕКАБРЯ 2004 года

СЕВАСТОПОЛЬЦЫ! ВСЕ НА ВЫБОРЫ!

Самозванцев нам не надо! Наш президент – **ЯНУКОВИЧ!**
В третий раз подтвердим свой выбор
- За дружбу с Россией;
- За двойное гражданство;
- За русский язык;
- За единую и сильную Украину!

Мы не быдло, нас не поставят на колени!

Сплотимся, друзья, и не отдадим «оранжевым» нашу
ПОБЕДУ!

Прем'єр-міністру України Януковичу В.Ф.
 Генеральному прокурору України
 Пшечку С.М.
 Копія: прокурору м. Севастополя Петруці А.Л.
 Копія: голові Севастопольської МДА Жуцьку Л.М.

2005.10.18 04:11
Ваш 2005.10.18 04:11
Ваш 04.11.05

щодо негайного вирішення проблеми
 тепло- і газопостачання
 Севастополя

ВІДКРИТЕ ЗВЕРНЕННЯ

Пане Януковичу, звернувся до вас мене змусила критична ситуація з постачанням тепла і газу, яка склалася в місті Севастополь. Без опалення залишилися дитячі сади, школи, інші навчальні заклади, готелі. Десятки тисяч севастиопольців потерпають без тепла в своїх квартирах та оселях, особливо страждають діти та ветерани, про яких ніхто і не згадує». На проблема зрештою не тільки пересічних мешканців Севастополя, але і керівників міста. Наврядчи, севастиопольській міській прокурор та його заступник і водій мешкають в квартирах, які не опалюються. Холодно в міській податковій адміністрації, яка мобілізує податки на кілька місяців вперед і яка очолюється керівником міської організації Партії Регіонів. В місті посягається на незаконності та соціальна патура.

Він відбудував місто Севастополь 14 грудня 2004 року, організували мітинг, де розповіли про наш успіх на посаді прем'єр-міністра та про "економічне диво", яке зробили в Україні. Але ж як так нічого і не зробили, щоб реально допомогти жителям Севастополя вирішити проблему тепло- і газопостачання. Хотів би підкреслити, що після вашого прибуття ситуація ще більше загострилася. До того ж як для Севастополя, то встановили ще не рекорди морозу. Але на жаль мешканці міста залишили і гріються в підвалах "за Януковичем". То де ж і тепліша вашого самого "ефективного" уряду, про які ви постійно заявляєте?

Той факт, що наразі в севастиопольському міському бюджеті відсутні кошти для вирішення проблеми газопостачання, є і вищою провинкою. Це означає про те, що ви не затіли створити систему управління, яка б задовольняла первинні потреби українських громадян відносно і мешканців міста Севастополя зокрема. Адже проект державного бюджету на 2005 рік передбачає суттєве зменшення фінансування територіальній громади м. Севастополя, що ще більше ускладнить ситуацію.

Оскільки ми ще й досі залишаємося членими с'єр-міністром, то доручити своєму заступнику М. Азарову негайно вжити заходів щодо вирішення проблеми тепло- і газопостачання в місті Севастополя.

Довірена особа кандидата в Президенти України
 Ющенка В.А. по в.№225 м. Севастополя

Ваш 04.11.05

Салій І.М.

СОГРАЖДЕНІ! НАШ ВИБОР В ОПАСНОСТІ!

Севастиопольці! В нашій справі наразі царює спланований широкомасштабний «оранжевий» державний переюрток:

- запланує та наважиться «хрестити демократію», яку урвануть нашим государством і, приймав активну участь в організації свого ставленнями любой ценой, обманів, чи українській народі немає право вибрати Президентом тільки Ющенка, а другою вибор буде недемократичним і фальсифікованим;
- самоневрозважаний «отель маленьких украинцев» - Ющенко, беззастовно содул організацію «Народна самооборона», приймав сутворивну меканіку, СБУ направили приїзду і перейти на сто сторону! «Тот» «облагодеть» 26.11.04 г. іздав свой «Декрет №4, который освободил президенту прикрити от любой ответственности. (История повторится - Азакшаф Гитлер, ради достижения своего «неудачна над завоеваниями рабаши, уже «освободил» своих «законен от «вины» под названием «советы...»;
- в западной Украине представители государственной власти запуганы, деморализованы, нават шабаш под названием «Сила народа»; сторонники Януковича В.Ф. избивают, увольняют с работы, преследуют - их списки и адреса вывешиваются в людных местах!
- севастиопольцев и жителей юго-восточной Украины, которые отдали свои голоса за Президента Януковича В.Ф., уже обещано «поставить на колени» и обнести их территории колючей проволокой, чтобы эти избранные ослепили свою вину перед «гетьманом» и его бандай националистов;
- Кучма, спасая свою шкуру, вошел в створ с бандой Ющенко, предал Конституцию, народ Украины, выбор 15 миллионов избирателей и выбор севастиопольцев;
- Верховий Суд Украины, под огромным политическим давлением, спланованый «оранжевой» толпой, принял, незаконно, не имеющее аналогов в мировой практике, порочное решение о проведении второго тура голосования 26.12.2004 г.;
- при этом для организации фальсификации и лишения нас права голоса, представитель Януковича В.Ф., даже не допустили для участия в работе Центральной Избирательной Комиссии; более 4х миллионов ветеранов войны и труда, пожилых и больных людей, тех, кто не может передвигаться без помощи - пошло и чиновно лишши права голосовать на довер, а в избирательные участки они не смогут добраться!

Все эти «оранжевые» решения и так называемое «возмезьяние народом, наглым и багатым захват власти шедро финансировались миллионами долларов из США, что американцы даже не скрывают! А некоторым севастиопольцам уже сегодня предлагают деньги - по 30 сорокденников, чтобы они голосовали за Ющенка! (Позор, стыд и позор!)

21 ноября 2004 года в нашем государстве состоится демократическое волево нового Президента Украины. В Севастополе выборы прошли в строгом соответствии с Законом - без нарушений и фальсификации. 89% севастиопольцев отдали свои голоса за Президента Партии регионов Януковича Виктора Федоровича. Мы проголосовали за мир и стабильность. Это наш выбор! Мы не станем предателями!

Политические авантюристы и провокаторы, не считаясь с волею народа, желают расколоть нашу державу и зовут на баррикады, чтобы начать междоусобную войну. Мы не допустим к управлению страной саморазрушительных, гетманов, мессий, агитманов и прочих западных марионеток. Мы не будем оставаться пассивными наблюдателями.

Мы заявляем:

Нашизм не пройдет! Севастопольцев не запугать - мы подтвердим свой осознанный выбор.

**НАШ ПРЕЗИДЕНТ ВИКТОР ЯНУКОВИЧ!
 26 декабря МЫ ЗАЩИТИМ НАШ ВЫБОР!**

**ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО
 КРЫМСКОМУ – ТАТАРСКОМУ НАРОДУ**

Саломея Абулхану Мир валеху ауму, уважаемые представители единственной армянской, уникальной и неповторимой политологической парадигмы Крым! К вам обращаемся с армянскими мыслями, мнениями, заявлениями и мольбами!

Впервые мы страшно ослеплены, а хочу сказать то, что до сих пор не удавалось сказать ни один из российских и украинских политиков!

И хочу попросить у вас прощения! Прощу и вас прощения не только за все предание унижения, убийства, депортации, геноцида, но только за кампанию клеветы, которая была развернута в наш адрес. Без немыслимых прорывов и прорывов, без обманов и выдумки фальсифицируя историю, без обманов в маршбросе. Да стонит ли повторять штампованные пропаганды!

И прошу у вас прощения, прошу кого, за неимение покаяния им. Это, стало претерпевать в политологической и коммунистической времена, продажные унижения и сегодня!

Вам приходится и себе забирать у заварившихся армянских членов обществественно-правовую землю!

Вам приходится мириться с тем, что сейчас российские ополченцы, которые, как и вообще все русские, давно пора оторваться от Крыма на историческое родину, принимают сода на курорты и забирая сулят недовольство.

Вам не дано создать собственную национальную автономию, учесть аспект культуры, иметь возможность мигрировать в Азию!

В отличие от кельтской банды чиниликов, я знаю, что ваше терпение не бесконечно. Следовательно, которое уже пролонгировано на национальную историю государства!

— Русские, в основном они в Крыму в фальсификации, ведь, где не живут, доводят дело до жителя! Они же говорят через шкуру голову какой-нибудь пидарасов. Чеченское население тоже свалдывало. И не хочу, чтобы в Крыму была Чечня. А значит, тут не должны править русские!

Значит, надо пригрозить законными им ваши требования, и исходя из совещенного права инаки на самоопределение, вернуть нам эту землю. Вернуть нам нашу родину!

И предостало, сколько право выдать на меня, когда это письмо выйдет в свет. Мои обитая в разглативании национальной розни. Но это не так, разве разглашает тот, кто ослеп несправедливости, а и справедливости восстановиваю.

Кто-то скажет, что я, говорю все это, построил на разном. Десятки лет, на выборах, шабаш борется на голое русское, которая в Крыму большевиков, шабаш с ними заигрывал, а на татарском меньшинство правителем. Нет! Но - первым, в чешине строгих принципов и не поступалось ими на полупустых предательских соображений. Но-вторых, русские все равно за меня не проголосуют. Они знают, что и что-то и прямо говорю когда и все, «да, и люблю Америку, и ненавижу Россию, люблю свободу Америки и ненавижу империю Россию. И я хочу, чтобы в Украине воспотрастилась любовь». Мне не давали, русские, пусть голосуют за кого хотят, их судить все равно не придется. Но не место на нашей и нашей земле и рано или поздно их тут не будет. Вот это я вам твердо обещаю. А подходить меня есть кому. Скажи брат, не на русском языке в Украине жарко. Есть свобода Западной Украины, есть безграничная американская финансовая мощь, есть маршала поддержка Европы! Есть Турция наша и наш дайный союзник в борьбе с русским мировым шантажом! Да разве можно спелить такую шкуру! На нашей стороне все мир и что нам горстка патентов русских инноваторов, которые пока ту бальнишество!

В эти последние дни жизни Ваши великий народ выстоял и не только не мучил под гнетом ужасных репрессий, но свои восприняли. Честные обитатели украинки, татарины и балхарины с вами вместе участь политологическим чеченцами. Все же обманите! Оман чужестранцев правды в жеманном «Аллах, Алах», который тремлет чеченцы сваливать все отсюда крымско-татарского народа!

Вместе мы выйдем!

Искренне Ющенко - депутат Верховной Рады, лидер блока «Наша Украина»

С уважением *В. Ющенко* Виктор Ющенко

Ми масово роздавали помаранчеві стрічки, прапорці і шарфики, їх забирали, але не носили. Наші листівки так само довго не висіли.

У день голосування я усвідомив, що таке організованість: усі маршрутки стояли в ряд і по команді привозили на дільниці усіх, хто цього потребував. Хто не міг голосувати, працював суд і туди йшли моряки, і їм надавалось право голосу.

Словом, наші зусилля були значні і публічні, газета «Слава Севастополя» надрукувала інтерв'ю, теледебати, якщо не вигравали, то й не були «побиті», після мого виступу і письмового звернення до В. Януковича включили опалення.

И. Н. Салий: «Единение Севастополя с Украиной – это единение Украины с Россией», інтерв'ю провела А. Калько.

«И. Н. Салий приобрел в Украине широкую известность еще в период советской истории. Едва ли не первым в бывшем СССР его избрали на альтернативной основе первым секретарем Подольского райкома партии города Киева. После обретения Украиной независимости Иван Николаевич назначается главой Киевской городской государственной администрации. И. Н. Салий прям, ершист, неординарен, полемичен... Его, человека принципов, преследуют опалы и новые взлеты. Он возвращается в столичную мэрию, где работает заместителем самого А. А. Омельченко, затем его приглашают заместителем министра транспорта Г. Н. Кирпы. Сегодня лидер основанной им десяток лет назад общественной организации «Выбор» И. Н. Салий — гость Севастополя.

— Я, — сказал Иван Николаевич в беседе с корреспондентом «Славы Севастополя», — являюсь доверенным лицом кандидата в президенты от оппозиции В. А. Ющенко. По его поручению я приехал сюда, чтобы реально оценить не только политическую ситуацию, которая, безусловно, связана с выборами, но и определиться с будущим города и внести предложения по стратегии его экономического развития, по будущему закону о статусе Севастополя. Считаю, что в числе первых

неотложных задач, накопившихся для новой власти, пора разрешить вопрос Севастополя.

— *Признает ли Виктор Андреевич результаты выборов при неблагоприятном для него исходе? Ведь шансы занять самый высокий в государстве пост имеют оба его соискателя.*

— Во-первых, В. Ф. Янукович не победит. Во-вторых, если это и случится, то, я считаю, следует прекратить судебные разбирательства, при условии, конечно, честного проведения выборов. Как будет, так и будет. У меня, однако, нет гарантий. Я не отвечаю за действия тех лиц, которые занимают радикальные позиции. Во всяком случае, как я чувствую, и в Севастополе тоже крепнет понимание того, что победить должен В. А. Ющенко. В результате переголосования второго тура страна должна обрести президента, чтобы нормально работать над укреплением своей экономики, улучшением жизни народа.

— *По вашим оценкам, насколько законно блокирование самых высоких в столице государственных учреждений?*

— С точки зрения закона власть принадлежит народу. В настоящее время не понять, кто является подлинной властью. Л. Д. Кучма исполняет обязанности Президента Украины. Правительство Верховная Рада фактически отправила в отставку. Легитимным органом власти в настоящее время является единственно Верховная Рада...

— *Но ведь и в здании парламента толпа двери ломала.*

— Ломала. Считаю, что такие крайние действия не нужны. Но мы должны помнить, кто первый показал вариант силового решения возникающих проблем в общественно-политической жизни. Это Донецк, когда задолго до выборов там продемонстрировали и мускулы в отношении делегатов и гостей сорванного съезда "Нашей Украины". Иное можно было увидеть на майдане, где в отдельные дни собиралось до полумиллиона человек. Звучала музыка, люди улыбались. Ни одной перевернутой машины, ни одного разбитого стекла. Преступность в Киеве сократилась более чем вдвое. Участники акции тепло принимали прибывших шахтеров, кормили их. Власть должна понимать, что, извините за тавтологию, власть ей дается не на вечные времена. Но она, власть, решила саму себя избрать вновь, даже ценой фальсификации результатов выборов. И народ с этим не мог согласиться. Власть

забыла, что источником власти является народ. Он сказал: “Власть, ты нас не устраиваешь”. Большим достижением В. А. Ющенко является то, что ему удалось полумиллионную массу людей удержать от стихийных поступков, стихийных действий. Если Виктор Андреевич будет олицетворять власть, то у такой власти есть будущее уже за то, что она смогла нравственно поднять людей.

— *В авторитетной киевской газете появилось пространное интервью с представителями ближайшего окружения В. А. Ющенко — депутатами Тарасом Стецькивом, Юрием Луценко и Владимиром Филенко. Они называют себя полевыми командирами и сообщили об организованных летом лагерях, где готовили руководителей — десятских, сотников. Это что, уже тогда им было известно о грядущих фальсификациях выборов?*

— Полевые командиры — это, конечно, бравада. Правда, названные вами люди по 3-4 раза избираются депутатами Верховной Рады. Они взяли на себя тяжелую миссию там, на Майдане, и в среде тех, кто блокировал здание Администрации Президента и Кабмина. Ведь никто не был гарантирован от провокаций, проявлений экстримизма. Тарас Стецькив, Юрий Луценко, Владимир Филенко — умные и деликатные ребята. Они круглосуточно несли дежурство в гуще участников акции. Может, кто-то их назвал, полевыми командирами. Что касается лагерей... Я против того, чтобы наша страна превращалась в лагерь. Пусть они будут для молодежи, скаутов...

— *Каким вы видите будущее “Поры”?*

— Я хочу, чтобы оно было счастливым...

— *Но ведь уже есть проблемы с этой молодежной организацией, которая задавала тон на Майдане...*

— Верно, проблемы уже обозначились. Но хочу надеяться, что в среде “Поры” появятся новые хорошие политики, настоящие патриоты Украины.

— *В ходе состоявшихся теледебатов с участием лидеров президентской гонки В. А. Ющенко несколько раз сказал об украденных у него трех миллионах голосов. Почему не два миллиона? Почему не пять миллионов, а именно три миллиона голосов? Где официально эта цифра названа? Кем?*

— Недавно впервые вся страна наблюдала ход заседаний Верховного суда. Это беспрецедентный случай. Есть решения суда. Он признал результаты второго тура выборов недействительными.

— *Но суд признал итоги выборов сфальсифицированными, по-моему, им не названа конкретная цифра. Откуда все-таки три миллиона якобы украденных у В. А. Ющенко голосов?*

— Установлено, что в Донецкой области в промежутке между первым и вторым турами президентских выборов число проголосовавших избирателей увеличилось на 800 тысяч человек. Откуда они появились? Да и Харьков, Днепропетровск, Луганск, обратите внимание, Крым показали существенный рост числа избирателей, где-то по 300 тысяч человек. Так и набежали три миллиона голосов.

— *При рассмотрении Верховной Радой пакета законодательных актов прошел и такой, который разрешает членам участковых избирательных комиссий выезжать с урной только к инвалидам 1-й группы. Но пошли возражения от Уполномоченного по правам человека Нины Карпачевой, политиков, партий. По их мнению, это решение отлучает от избирательного процесса многих граждан пожилого возраста.*

— (Пауза). Это лицемерие. Больше не хочу комментировать. Все нормативные акты, в которые вносились изменения, шли в пакете. Все партии, в том числе представители Партии регионов, СДПУ(о) и других, знали о содержании проектов. К чему плач Ярославны? Все знали, что это цена сфальсифицированных выборов. Это цена за то, что их голоса манипулировала власть.

— *Ваш прогноз: как проголосует Севастополь в ходе переоголовоания второго тура выборов?*

— Верю в то, что Севастополь — интеллектуальный город. Севастополь ведет торговлю с 91 страной. Севастополь успешно торгует с Россией, но еще лучше с Америкой, потому что продает ей товаров втрое больше, чем покупает. Севастополь знает много о жизни в других странах. Я верю в то, что жители Севастополя, его руководители и политическая элита уже понимают, что надо достойно представлять город в новых отношениях с грядущей новой властью. В то же время Севастополь, впрочем, как и другие регионы, подвержен пиаровским

технологіям, безнравственным, жестоким, преступным. Я верю, что севастопольцы проголосуют так, как они думают. Севастополь не боится никого и не будет бояться голосовать за В. А. Ющенко.

— *Севастопольцев всегда интересовали подходы решения языковой проблемы.*

— В ходе теледебатов В. А. Ющенко сказал, что никто и никогда Севастополь не будет ставить на колени. Ни одна русская школа не будет закрыта. Севастополь — уникальное территориальное образование, это регион, который должен быть достаточно законодательно подкреплен. Но странное дело, ни в одном законопроекте о статусе Севастополя, а я их привез с собой три варианта, проблема языка не обозначена. Ее можно было бы отразить в ходе принятия ВР пакета обновленных законодательных актов. Не сделали. Грядет внесение изменений в закон о местном самоуправлении, и там о Севастополе молчок. Если продолжить о проектах законов о статусе Севастополя, то в них не сказано о доле города от платы за базирование Черноморского флота России в его бухтах. А зря. Ведь это шанс стать самым процветающим городом на всем Черноморском побережье. Вопрос языка не следует нагнетать потому, что он не кормит. Он часто разделяет. У севастопольцев исключительная ответственность. Сегодня они хорошо смогут поддержать единение Украины. Единение Севастополя с Украиной — это единение Украины и России. Нельзя, чтобы Севастополь разжигал противостояние с Россией.

— *В случае прихода к власти В. А. Ющенко будет ли он пересматривать внесенные в Основной Закон изменения?*

— Надо уберечь страну от нового витка конституционной реформы. Почему? Закона мало тем, кто не умеет работать. Я за то, чтобы не меняли Конституцию. Проблема наша в новейшей истории в исполнении уже имеющихся законов. Есть убеждение, что новая Украина, новая власть начнут полнее выполнять законы.

— *Каковы ваши впечатления о Севастополе?*

— Все больше нравится город. Из доверенных лиц В. А. Ющенко мало кто изъявлял желание сюда ехать, так вы всех напугали. Севастополь кое-кто считает сложнее, чем Донецк. Как бывший моряк-балтиец, я сюда приехал. И не жалею. Обещаю севастопольцам, что в меру

своих сил письменно и устно, а мы с Виктором Андреевичем общаемся регулярно, буду вносить предложения по Севастополю, чтобы жизнь здесь становилась лучше. Севастополь — особый город. Он занимает 900 квадратных километров — большую площадь, чем Киев. В его составе районы, города, села. В. А. Ющенко считает, что губернаторы, главы городов, районов должны избираться населением. Но при них, считает он, должны быть поставлены префекты, то есть так называемое государево око. Словом, у нас есть над чем подумать, есть над чем работать.

— *Что бы вы хотели сказать жителям нашего города, помимо заданных вопросов?*

— В настоящее время мир не строит ни коммунизм, ни социализм, ни капитализм. Мир становится социальным, этическим и моральным. Грядущей украинской властью, как я понимаю, определяется это направление для страны. И наиболее полно движение в этом направлении олицетворяет В. А. Ющенко. Об этом надо знать».

Результат: Янукович — 88,83 %;
Ющенко — 7,96 %.

І я направив письмовий звіт про те, що то — позиція севастопольців, і що їм потрібно сприяти в соціально-економічному розвитку.

Їдемо через всю Україну на Київ. І в районі, здається, Умані мені уже телефонують: «Кірка застрелився». Перша моя реакція на питання преси: «Не вірю. Він ходив зі зброєю, так. Але за характером швидше когось би застрелив, ніж застрелився сам».

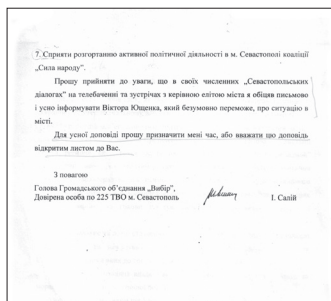
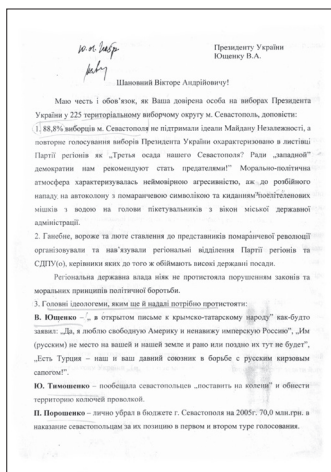
Я написав звіт про підсумки виборів, вказав на проблематику, направив його В. Юценку, Ю. Тимошенко і П. Порошенку, та до сьогодні не отримав відповіді від жодного:

Президенту України
Юценку В.А.

Шановний Вікторе Андрійовичу!

Маю честь і обов'язок, як Ваша довірена особа на виборах Президента України у 225 територіальному виборчому округу м. Севастополь, доповісти:

1. 88,8% виборців м. Севастополя не підтримали ідеали Майдану Незалежності, а повторне голосування виборів Президента України охарактеризовано в листівці Партії регіонів як «третья осада нашего Севастополя? Ради «западной» демократии нам рекомендуют стать предателями!» Морально-політична атмосфера характеризувалась неймовірною агресивністю, аж до розбійного нападу на автоколонну з помаранчевою символікою та киданням поліетиленових

мішків з водою на голови пікетувальників з вікон міської державної адміністрації.

2. Ганебне, вороже та люте ставлення до представників Помаранчевої революції організовували та нав'язували регіональні відділення Партії регіонів та СДПУ(о), керівники яких до того ж обіймають високі державні посади.

Регіональна державна влада ніяк не протистояла порушенням законів та моральних принципів політичної боротьби.

3. Головні ідеологеми, яким ще й надалі потрібно протистояти:

В. Ющенко — «в открытом письме к крымско-татарскому народу» как-будто заявив: «Да, я люблю свободную Америку и ненавижу имперскую Россию», «Им (русским) не место на вашей и нашей земле и рано или поздно их тут не будет», «Есть Турция — наш и ваш давний союзник в борьбе с русским кирзовым сапогом!»

Ю. Тимошенко — пообещала севастопольцев «поставить на колени» и обнести территорию колючей проволокой.

П. Порошенко — лично убрал в бюджете г. Севастополя на 2005 г. 70,0 млн грн. в наказание севастопольцам за их позицию в первом и втором туре голосования.

— Нет насильственной украинизации (для 90,6% севастопольцев родным языком есть русский);

— Мы — русский народ;

— Право на двойное гражданство;

— Принять закон о статусе г. Севастополя с возможностью избрания мэра и создания горисполкома без всякого контроля из Центра.

Вношу пропозицію:

1. Новій владі не ухилитись, як це було останніх років з десять, від відвертого обговорення та рішучого розв'язання проблем життєдіяльності та розвитку не фортеці, а унікального, більшою територією за столичний Київ, міста-героя Севастополя.

2. В числі перших робочих поїздок Президента України по регіонах України здійснити візит до м. Севастополя для визначення стратегії розвитку міста на основі його унікальної природної та геополітичної ресурсної бази.

3. При коригуванні Державного бюджету на 2005 рік передбачити розщеплення платежів, пов'язаних з перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України: 20–25 % на 2005 рік до бюджету м. Севастополя з доведенням до 50 % в наступні роки (Ст. 11, п. 7 Закону України «Про Державний бюджет на 2005 рік»).

4. Доручити Уряду України оперативно здійснити заходи по гарантованому забезпеченню м. Севастополя газом, опаленням та гарячою водою. Напевне, складно повірити, але м. Севастополь в грудні 2004 року буквально замерзав без опалення, місцева влада виявила нездатність розв'язати цю проблему.

5. Доручити, виходячи з прийнятих конституційних змін, розробити новий проект Закону України «Про статус міста-героя Севастополя» та розглядати його в одному пакеті із змінами до законів щодо самоврядування та адміністративної реформи в Україні.

6. Провести серйозні кадрові зміни в державних установах на професійно підготовлених керівників, патріотів України.

7. Сприяти розгортанню активної політичної діяльності в м. Севастополі коаліції «Сила народу».

Прошу прийняти до уваги, що в своїх численних «севастопольських діалогах» на телебаченні та зустрічах з керівною елітою міста я обіцяв письмово і усно інформувати Віктора Ющенка, який безумовно переможе, про ситуацію в місті.

Для усної доповіді прошу призначити мені час або вважати цю доповідь відкритим листом до Вас.

З повагою,

Голова Громадського об'єднання «Вибір»,

Доверіна особа по 225 ТВ0 м. Севастополь

І. Салій

Так почалася «доба» Ющенка.

У тому, що на В. Ющенко впав вибір змінити Л. Кучму, можливо, була логіка маятника.

Л. Кравчук — гуманітарій і демократ аж до бездіяльності.

Л. Кучма — генеральний директор всієї України з авторитарною орієнтацією аж до абсолютної влади.

В. Ющенко — знову демократ, моральний авторитет, символ українськості, ну і, звичайно, знаний банкір. Словом, США і Європа зробили ставку на В. Ющенка, а не на В. Януковича.

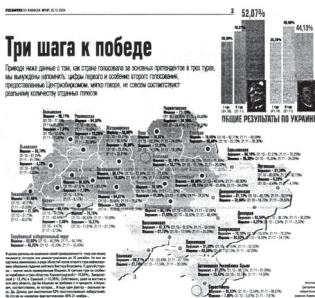
В. Янукович — директор, губернатор, знову вектор до абсолютної влади.

В. Ющенко, будучи прем'єром, хизувався краватками та хустинкою у верхній кишенці піджака. Ніколи і нікуди, хоч на зустріч з послом США, вчасно не з'являвся. Переконаний монетарист, він разом з Ю. Тимошенко, зробив головне, замінивши бартерний обіг в енергетиці грошовими розрахунками. Молодий, гарний, чесний, патріот і знавець трипільської культури і бджіл, говорив завжди високопарно і, здавалося, щиро, благородно і чемно...

Та В. Ющенка до влади вели і штовхали. Спочатку американці наполягли, і Л. Кучма призначив його прем'єр-міністром. Зробив він це знехотя.

Ідею Л. Кучми і В. Медведчука про третій термін президентства Леоніда Даниловича заблокували; змінити Конституцію, аби Леонід Данилович став прем'єр-міністром з повноваженнями більшими, ніж у президента, відбили.

Організували протестні акції «Україна без Кучми», касетний скандал і жахливе та цинічно політизоване вбивство журналіста Г. Гонгадзе, нарешті, програш у другому турі не визнали і домоглися третього туру, де В. Ющенко ледве-ледве переміг. Майдан вразив світ, але недостатньо вплинув на голосування, бо і в третьому турі перемога 22 листо-

пада 2004 року не виявилась абсолютно переконливою — 51,99%.

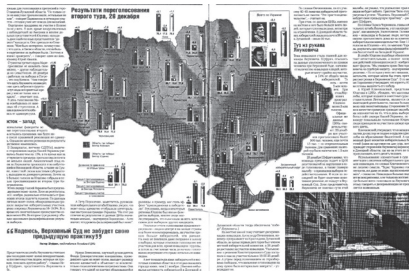
У Віктора Андрійовича усе було особливим. Інавгурацію провели на історичному Майдані: Президент України у князівському довгому з хутряним коміром пальті, герої його перемоги стоять, наче бояри, далеко і нижче — відстань, як від землі до неба. Я записав у той день: «Невже підтвердиться народне: від любові до ненависті — один крок». Не вірив і не сподівався, та, на жаль, підтвердилось.

За фактом — переміг не народ, а Ющенко, хоча й натужно, сам же народ перемогли політтехнологи.

Віктор Андрійович царював і лікувався, піарився в Україні й у світі, та не мав звички глибоко розробляти тематику і доводити до ефекту народногосподарського.

Звернення Володимира Яворівського Шановний пане Президенте!

Якби наприкінці 2004-го, коли я голіруч стояв на лихій славі со- тому окрузі проти регіональних покидьків, хтось сказав, що мені доведеться писати Вам такого листа, я б подумав, що це — бездарна про- вокація. Тому зрозумійте трагічне сум'яття моєї душі, її «розколотість»

Щиро
В. Яворівський

на шляху до цього публічного звернення до Вас.

Чи маю я моральне право так говорити з Вами як Президентом? Думаю, що здобув його і своєю письменницькою творчістю, і як останній нардеп союзного парламенту, котрий організував і вів перші протестні мітинги у Києві, очолював оргкомітет Установчого з'їзду Руху. Вірю, що здобув і своєю проукраїнською позицією та багаторічною

працею в парламенті. Згадайте кілька моїх присвячених Вам авторських радіопрограм, після чого Кучма особисто заборонив передачу. Зрештою, заслужив це право найактивнішою участю у президентській кампанії Віктора Ющенка, об'їхавши вісімнадцять областей України, агітуючи за «першого патріотичного і морального Президента». Ви не заперечите, що після Вашого важкого сходження на Український престол я ніколи нічого не просив у Вас для себе. Отож заробив це право.

У 2004-му наша нація морально дозріла до того, щоб витягнути Україну з кучмівського болота. Це був єдиний унікальний випадок, коли національні демократи зрозуміли загрозу приходу до влади жорстокого антиукраїнського клану і не пхалися один наперед одного в президенти. Чоловим ми поставили Вас (тоді ще — тебе!). Не тому, що не було іншого. Так зійшлися зірки. Ви встигли заявити про себе як банкір — автор гривні. Короткочасне Ваше прем'єрство (з Юлею) запам'яталося простолюдіві виплатою заборгованих зарплат і пенсій. Зрештою, і відставка спрацювала на Вашу дуже приховану, а все ж — опозиційність. Ми не сумнівалися у Вашій кореневій українськості, хоч боялися нерішучості та надмірної помисливості. Та ми вірили у дієздатний тандем «Ющенко — Юля», який міг принести успіх Україні.

Одні вклали у Вас гроші (почасти й розікравши їх), інші (я належу саме до них) — сповна вклали у Вашу перемогу свою душу.

Януковичу було простіше: він мав власного антиукраїнського або задуреного донецьким «патріотизмом» виборця. Вашого (нашого!) треба було переконувати, бо його багато разів ошукували на виборах і він вже не хотів помилятися. Нам вдалося під час виборчої боротьби

зробити найголовніше: розбудити народ від політичної летаргії та байдужості. Апофеозом цього став Майдан, де резонували на всю Україну та світ напрацьовані нами головні рятівні і зрозумілі ідеї для кожного українця: «Бандитам — тюрми!», «Відкритість і моральність влади!», «Багаті поділяться з бідними!», «Замовники вбивства Гонґадзе будуть покарані!» Ви їх легко згадаєте. У відповідь на це — мільйони українців скандували: «Ющен-ко! Ю-ще-нко!» Зрештою, Ви знаєте ціну нашої перемоги. Свята Українка — Ваша мати Варвара Тимофіївна опівночі, у Хоружівці, в день свого 85-ліття, сказала мені: «Ще одного Донецька (це було після політичної параної, з якою зустріли Вас у Донбасі. — В. Я.) я вже не переживу, серце не витримає!»

Ми внесли Вас на український престол, сповнені віри, що нарешті Україна матиме сильну, справедливу й українську владу, що з випущеними голубами з Ваших рук — відлітають наші українопожираючі біди: самоїдство, примітивна хуторянська «гетьманщина», спрощене розуміння української ідеї, боязні, рішучих політичних рішень, тривіальна сентиментальність замість сильної і послідовної політичної волі... Ви мали захмарний рейтинг, більший, ніж у двох Ваших попередників разом узятих. Прихильники вірили Вам як собі, а войовничі опоненти були готові притьмом здаватися на милість переможця. Янукович вже був політичним «небіжчиком», від якого відверталися вчорашні соратники. Вам треба було рішуче діяти іменем Майдану і його вимог. Ахметов втікає за кордон, боячись рішучих президентських дій. Фальсифікатори виборів та учасники Севєродонецького антиукраїнського замаху на цілісність держави сушать сухарі і готують свої білі ручки до кайданів.

Та Майдан розійшовся, і Ви почали забувати про нього. Вас одразу оточили ті, хто фінансував вибори. Стали в чергу, щоб сторичею повернути своє. Через посади і вплив на Вас. З цього й почався Ваш відступ з Майдану. Капітулянтський відступ. Кроки не назустріч, а від людей.

Перший крок — Ви знищуєте свій-таки, створений Вами, уряд, хоч два тижні тому, в День Незалежності, вихваляли його публічно. Україні забило подих: нічого не змінилося, так само лукаво чинив Кучма! Пома-ранчева громада розкололася.

А тут другий капітулятивний крок — бездарна «унія» Ющенка з уже напівзабутих Януковичем. Заради чого, якого державницького

інтересу? Задля лише кількох голосів для обрання Прем'єром «вірно-го» Єханурова. Це був надто дешевий обмін, і регіонали відверто насміхалися, збагнувши Вашу гіпертрофовану настроєвість та безвольність. Ви не лише самочинно реабілітували, а й повернули їх у політику, і вони підуть на вибори з високо піднятою головою. І — виграють їх. Завдяки Вам!

Ви завдали Майдану третього удару, коли лукавили перед камерами, що дуже хочете «помаранчевої більшості» у складі БЮТУ, «Нашої України» та соціалістів, а насправді робили все, щоб вона не відбулася. Ваша хронічна «юлебоязнь» підштовхнула Мороза до відступництва і створення антиукраїнської більшості. Антиющенківської водночас. Їм залишилося скупити ще десяток продажних нардепів, і вони б турнули Вас із президентського сідала. Ми тоді виручили Вас ще раз — добровільно склали свої депутатські повноваження, щоб законно розпустити парламент.

На останніх виборах БЮТ набирає вдвічі більше голосів за президентський НУНС, але ми віддаємо Вам половину місць в уряді, зголошуємося на всі Ваші умови задля утворення нової «помаранчевої коаліції» із двох фракцій. До речі, пропрезидентської. Що ж іще потрібно? А Ви знову зволікаєте, напускаєте політичного туману, ставите нові і нові вимоги. Ніколи не повірю, що Плющ грав роль відступника без президентського освячення. Ось-ось щойно минуле політичне безумство могло повторитися знову. Тільки через ту ж таки Вашу «юлебоязнь». Лише інстинкт самозбереження врятував Вас від фатального повторення помилки. Проте незабаром Ви розвалили і цю хистку більшість, принісши в жертву навіть вірного Вам Яценюка.

До якого трагічного стану доведено політичну та економічну ситуацію в Україні, пане Президенте! Тільки людина з унікальними здібностями здатна була свій захмарний рейтинг опустити до сільської призьби. Україна знову втратила шанс випростатися на повен зріст. Завдяки Вам нас знову сприймають у світі як націю-невдаху. Перед нашим носом зачинилися двері до Євросоюзу та НАТО. Наше військо розгромлено без бойових дій. Наша Служба безпеки — це архівісти та політичні козачки на побігеньках у Балогі. Ваші закордонні візити — це завжди привід для доносу на свій же уряд. Через безсистемність

та імпульсивність Вашої політики, через бездіяльність Крим ще більше віддалився від України, ми назавше втратили велику частину нафтогазового шельфу у Чорному морі. Ваші намісники в областях та районах вже прихопили рештки землі та нерухомості, що зосталася після Кучми.

Всі бандити, яким обіцяно в'язниці, сьогодні керують країною. Балоба у зловіснішій версії повторює Медведчука. Ваша патронатна служба — Секретаріат — стала корумпованим гадючником, що імітує роль другого уряду. Система влади перебуває у стані глибокого інсульту і здатна лише на хапальні конвульсії. Кожен львів'янин скаже, що суддю Зварича взяли на робочому місці з фантастичною сумою хабарів, бо він сортував їх на купи, щоб у той вечір везти до Києва. В тому числі й у Ваш Секретаріат.

Я не ідеалізую ні сьогоднішній уряд, ні Юлю Тимошенко, то більше — БЮТ. Малоросіян вистачає на кожну українську душу. Та сьогодні головною дійовою особою в політичних подіях України є Президент. Тому й призвідцем всього доброго та всього лихого є Ви, пане Вікторе.

Ніхто не забере у Вас реставровану пам'ять нації про голодоморний геноцид 32–33 років, про Крути і Батурин. Ніхто не применшить Ваших заслуг у українській свободі слова. Ніхто не сумнівається у Вашій, хай більше етнографічній, ефектній, але не ефективній, а все ж українськості. Я гордився, коли мій Президент полетів на мітинг до оточеного російськими окупантами Тбілісі, однак Ви зірвали прийняття Верховною Радою розумної, не істеричної заяви про події в Грузії. І сталося так, що ми не допомогли грузинам, але здорово нашкодили собі.

Та не спіште ні на кого свої драматичні помилки. Ви гірко розчарували мільйони довірливого українського люду, остаточно вбивши в ньому віру в українську владу, а то й найгірше — доречність існування самої Української держави. У 2004-му ці мільйони повелись на Вашу українськість, на Вашу театральну рішучість на Майдані, на замах на Ваше життя, на принадні гасла, які ми вкляли у Ваші уста.

Сьогодні вже очевидно для абсолютної більшості українців: Ви не стали Українським Президентом. Тоді, на Майдані, ми Вас просто вигнали з потреби (нарешті! нарешті! нарешті!) мати справжнього, сильного Президента.

Не маємо! Просто найвища посада в Україні за збігом багатьох обставин дісталася людині, котра легко піддається ревностям і підозрам, людині, котрою правлять не жорстка логіка і послідовність вчинків, а миттєві настрої. Ви довели, що все це для державного мужа високого рангу є небезпечним.

Такій запущеній, пошматованій ворогуючими кланами на зони впливу державі, такій кволій, корумпованій і зневіреній у всіх інститутах влади нації потрібен інший лідер. Із холодним системним мисленням, моральним, але рішучим інтелектом, національною повинна бути його цільна і непохитна політична воля, а не довга коса чи вишита сорочка.

Ви втратили всі свої шанси. Похитуючись над прірвою, Україна вже не вірить, що Ви здатні відвести її від останньої межі.

Єдине, що Ви ще можете зробити для неї, — добровільно, красиво піти у відставку. І це буде ще один аргумент Вашого права на місце в українській історії. З Богом, пане Президенте! З Богом!

Володимир Яворівський,
народний депутат, письменник
21 грудня 2008 року, м. Київ

Евгений Бай «Ющенко в конгрессе встретили овациями»

Интернет-издание «Известия», 8 апреля 2005 года.

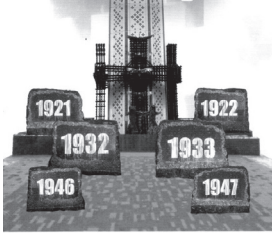
«Президента Украины Виктора Ющенко встретили в конгрессе США как национального героя. Многие члены палаты представителей и сенаторы размахивали при его появлении оранжевыми шарфами и шляпами, на груди некоторых дам красовались декоративные оранжевые цветы. И что было уж совсем необычно для конгресса, так это продолжавшееся почти две минуты скандирование фамилии гостя (произносимое правильно, с ударением на первый слог, чего так и не смогли усвоить местные телекомментаторы). Ющенко выступил перед полным составом двух палат конгресса с речью, которая продолжалась 40 минут. В ней он заявил, что новая Украина разделяет евроатлантические ценности, и выразил убеждение, что вступление его страны в ЕС и НАТО «укрепит стабильность во всем стратегически важном регионе — от Варшавы до Тбилиси и Баку».

Науково-пошуковий проект
зі встановлення імен
жертв голодоморів
в Україні

Згадаймо їх...
Вони жили
в роки
голодоморів

Національний музей
"Меморіал пам'яті жертв
голодоморів в Україні"

Науково-пошуковий проект

Згадаймо їх...

Чи знаємо ми скільки людей загинуло в Україні під час голодоморів у ХХ столітті? Сьогодні кількість жертв голоду визначається на підставі рівномірних розрахунків.

Але жодне джерело не дає повної інформації, жоден історик не має точної відповіді...

Задля відновлення історичної справедливості і повернення із забуття імен невинно вбитих голодом, ми маємо встановити усіх загиблих та створити повний, систематизований реєстр жертв голодоморів.

Вони жили в роки голодоморів

Запрошуємо кожного придатися до проекту та взяти участь у пошуку осіб, які загинули від голоду. Зібрана інформація стане основою створення єдиного банку даних жертв голодоморів, який буде доступний для української та світової спільноти.

**Скільки їх, жертв голодоморів,
і живих, і мертвих, і пенародженних?**

"Украину услышали". "Все цели, которые поставлены, выполнены и я очень доволен". Это высказывания президента Ющенко о первом своем визите в США. Сайт НТВ, 07.04.2005, Антон Вольский:

Ющенко выступил в Конгрессе. Американские парламентарии размахивали оранжевыми платками и 20 раз прерывали речь лидера "оранжевой революции" аплодисментами.

Украинская диаспора в США насчитывает около полутора миллионов человек. Из отдаленных штатов людей привозили автобусами. Бойскауты, девочки в национальных нарядах и украинские националисты — все с оранжевыми платками или шариками. Возложив цветы к памятнику Тараса Шевченко, украинский лидер вспомнил его стихи. Виктор Ющенко, президент Украины: "800 лет у Украины не было независимости. Про нас говорили, что мы малороссы, а наш язык годится только для водевилей. 14 лет назад мы получили независимость, но все равно не стали свободны. И только теперь наш народ встал с колен".

Визит Виктора Ющенко в США закончился торжественным банкетом с билетами по 200 долларов, а завтра он уже должен появиться на похоронах Папы Римского в Ватикане».

Найперше, провели масову люстрацію, заміну чиновників періоду Кучми. З Тернополя чи Західної України призначали керівників навіть у Броварський та Бориспільський райони Київської області тощо...

Міністри й уряд призначені були з числа членів штабу «революції» та польових командирів, здебільшого, без будь-якого натяку на професіоналізм. Я приїхав привітати новопризначеного міністра екології П. Ігнатенка — слабенького начальника виборчого штабу В. Ющенко у Севастополі, сподіваючись на запрошення разом попрацювати, а він сказав лише: «Ви такий відомий» — і до співпраці взяв з нашої команди завгоспа...

Герой і душа Майдану — Юрій Луценко — міністр МВС. Щонайменше — безвідповідально, от зараз, коли він пройшов суди і в'язницю, — можна і в міністри. А тоді — один призначив, а інший погодився — обидва безвідповідальні.

СБУ України — пастор Турчинов, щоби без посади не залишити і близько не допустити.

Кадрові рішення В. Ющенко були ударом по здоровому глузду, по Україні, і відрикошетило воно і йому, й нам. Кум, брат, сват, «любі друзі» — усі стали державними діячами першої лінії.

Він хитрував, та невдало. П. Порошенко був першим претендентом на прем'єра і за рівнем підготовки — то ж і призначив кума на Раду національної безпеки з повноваженнями фактично прем'єра.

Прем'єром, з огляду на зобов'язання, призначив Ю. Тимошенко, і одразу ж почав демонструвати протистояння із нею, яке триває й до сьогодні.

З Росією дійшли до гострих конфліктів, аж до відключення газу, підписання невивідного і фатального газового контракту Ю. Тимошенко–Путін, а Президент В. Ющенко — в Карпатах на шкільних канікулах. З Європою і США не здружились. Такий, на жаль, підсумок.

Дозволив і пропонував валютні споживчі кредити, був, мовляв, золотий час, але усе закінчилось глибокою кризою і проблемою у кредиторів із курсовою різницею, коли гривня впала у «дефолт».

Віктор Андрійович збудував лише першу чергу пам'ятного Національного музею «Меморіал пам'яті жертв голодоморів в Україні» у Парку Слави, лише першу чергу потрібного комплексу «Мистецький Арсенал», на «Лікарню Майбутнього» зібрали лише кошти ...

«ЮЩЕНКО, ВАМ СЧЕТ»

Газета по-киевски. 22 лютого 2010 року. № 34.

Накануне вступления в должность нового президента «Газета...» провожает Виктора Ющенко. Человека, которому всего за пять лет удалось превратить огромный кредит доверия и энтузиазма в черепки пятипроцентного рейтинга [...]

Два ведущих автора «Газеты...» выставляют счет президенту Виктору Ющенко. За сибаритство и лень, за местечковое хамство и пренебрежение реальностью, наконец, за незнание истории, которую якобы хотел очистить от имперских наслоений третий президент Украины. Ющенко доказал: пять лет — это чертовски мало, чтобы навести в стране маломальский порядок, и в сутках всего 24 часа, и не стоит это время тратить на многочасовые речи, многосерийные покорения Говерлы, забеги по ярмаркам и блошиным рынкам и массовое награждение разнообразных, но похожих своей очевидной негероичностью «героев» [...]

Совершенно невозможно себе представить, что она (мать президента — Ред.) пережила, узнав о тяжелейшем отравлении, едва не убившем Виктора и обезобразившем его внешность. И никак не укладывается в голове, почему Виктор Ющенко, заплативший такую немислимо дорогую личную цену за приход к власти, настолько безвольно и бездарно ею распорядился. Лень и жалость к себе оказались сильнее долга перед памятью матери. Впрочем, не станем исключать элементарное отсутствие государственных талантов. Мелковат оказался Ющенко для руководства такой страной, как Украина. И дело не в росте, Виктор Андреевич».

Команда В. Ющенко дошкульно шпиняла опонента В. Януковича біографічними компроматами, тож і сам отримав кілька «досліджень» біографії батька: «Загадки семьи Ющенко. Отец. Сын», виданих щотижневиком «2000» у видавництві «Довіра» 2008-го, та й інші ЗМІ не стояли осторонь... паплюжили.

Команду «різночинців» Ющенко–Тимошенко розгромили «професіонали» В. Януковича разом з «примкнувшим» С. Тігітком.

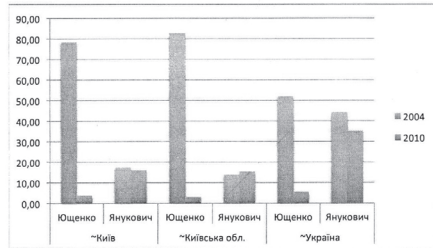
Пам'ятник Богдану Хмельницькому є найвідомішим пам'ятником Києва, своєрідним символом міста. Встановлений він на честь гетьмана, який увійшов в історію України як видатний полководець, державний діяч, що очолив повстання українського народу проти влади польської шляхти. Також відомий Богдан Хмельницький завдяки Переяславській Раді, яка зробила союзниками Московію та Україну.

Щоб не образити почуття віруючих, скульптурну композицію розвернули, після чого булава стала загрожувати скоріше убік Швеції, ніж убік Польщі. Всупереч загальній думці, у бік Москви булава не була спрямована ніколи. Про причетність до Росії говорили лише написи на постаменті: «Прагнемо під царя східного, православного» і «Богдану Хмельницькому єдина неподільна Росія». В 1919 і 1924 роках ці написи перемінили на «Богдан Хмельницький. 1888», яка збереглася до наших днів.

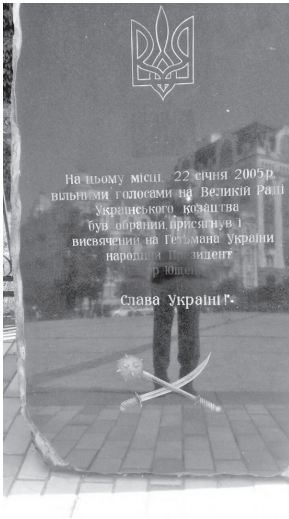
11 липня 1888 року, під час святкування в Києві 900-річчя хрещення Русі, пам'ятник Богдану Хмельницькому було остаточно встановлено і освячено.

Результати голосування на виборах Президента України 2004/2010 р.р.

	2004			2010
	1 тур 31.10.04	2 тур 21.11.04	3 тур 26.12.04	1 тур
Ющенко В.А.				
~Київ	62,36	74,69	78,37	3,78
~Київська обл.	59,72	73,36	82,70	3,02
~Україна	39,90	46,61	51,99	5,45
Янукович В.Ф.				
~Київ	14,63	19,93	17,51	15,91
~Київська обл.	16,73	20,00	13,77	15,45
~Україна	39,26	49,46	44,20	35,32

На площі Святої Софії, під постаментом пам'ятника Б. Хмельницькому встановили велетенський камінь-моноліт. На відполірованій поверхні сповіщається, що 22 січня 2005 року Віктора Андрійовича обрали і Гетьманом України, і Народним Президентом.

Камінь ще не прибрали, але прізвище Ющенка вже зафарбували.

ВІКТОР ЯНУКОВИЧ

Про Л. Кравчука, особливо Л. Кучму, В. Ющенка — наших «гетьманів сучасності», які діяли по-різному, бо в різних умовах працювали, були щирими українцями і патріотами і заслуговують не на переслідування та осуд, а на бронзові бюсти за життя, позаяк управляли, як уміли, як могли, як ми, суспільство — провладні, опозиція та зовнішні впливи, їм дозволяли, — я маю особисті враження, оскільки мені випало з ними спілкуватися особисто.

З Віктором Януковичем близького спілкування не було. Можливо, він не знає, що я такий є. Мені простіше і безпечніше б написати розділ «Я бачив Леніна», аніж сьогодні писати про монумент «Віктор Федорович».

...На Центральному залізничному вокзалі в Києві відбувався антипомаранчевий мітинг, я не організував якогось протисторства, слухав Віктора Федоровича, але більше спостерігав за тим, що відбувалося, вивчав мітингувальників: «східняки» одягнуті були простіше і бідніше, аніж «західняки».

У одних — в очах романтика, запал боротьби; у інших — дисципліна і стриманість...

Мітинг за участі В. Януковича відбувався тоді, коли весь Київ був помаранчевим, а потяг з донецькими прибув з блакитними прапорами. Мітинг цей не був емоційним і не став переламним. Протестувальники із Заходу і Сходу вже тоді обережно браталися.

Якось мене завели до кабінету лідера у кінотеатрі «Зоряний». Я щось говорив, книжку подарував, але він, мовчки, послухав і відпустив.

Проте я відчував унікальність його сподвижників — Володимира Рибака та Андрія Ключева, Василя Горбала і, зараз, відлучений від верхівки, вдячний їм за доброзичливе до мене ставлення.

Я не вступив до «Нашої України», коли в Палаці спорту відбувався дев'ятитисячний з'їзд цієї партії — почути і побачити Ющенка тоді з'їхались переможці. Там роздавали анкети і збирали заяви, та я не «достоявся» у черзі. Просто занотовував виступи, аби бути «в курсі» нових обр'їв, бо невелика купка «переможців», крім себе, нікого не бажала бачити і чути. Це було очевидним одразу.

Я не вступив свого часу до партії «Громада», хоча Павло Іванович Лазаренко прилюдно звертався: «Ви один тут не член «Громади». А я тоді був один, і її лозунг «Ти не один, з тобою «Громада» — був мені до душі.

Не зголосився я бути і членом «Батьківщини».

Але на II Всеукраїнський з'їзд депутатів рад усіх рівнів 1 березня 2008 року, що відбувся у місті Северодонецьк, поїхав, бо, подумав: з'їзд Рад свого часу проводили більшовики у Харкові, а тепер — у Северодонецьку з'їзд і знову Рад.

Тепер маю резолюцію і стенограму з'їзду...

Літаком до Луганська, там — автобуси, організованість напіввійськова та напівзмовницька. Луганськ і населені пункти по дорозі видались без евроремонтів, старі шиферні дахи, не відремонтовані паркани. Погода так само сумна. Палац спорту — завеликий для такого міста і неопалюваний, і крани в туалетах з радянських часів не замінили, тобто на ремонт і підготовку до з'їзду, як ми до цього зазвичай звикли, ані коштів, ані часу не було.

А далі — усе, як по нотах: реєстрація, папка матеріалів з'їзду, усе російською, але папка з тризубом, прапором українським, президія, виступи за регламентом, голосування — одностайне.

Віктор Федорович «каліграфічно» читав доповідь, напевне з невидимого монітора, робив і наголоси, і паузи, і конфронтаційні заяви.

Мене вчили ще за брежневських часів, що не те важливо, як прочитав, і не те важливо, хто розумно і дотепно написав, а те, що лідер бере на себе Відповідальність.

Доповідь В. Януковича на II Всеукраїнському з'їзді депутатів рад усіх рівнів у м. Сєвєродонецьку 1 березня 2008 року виявилася доленосною для України

«То, как поменяли законы, право и Конституцию принципом политической целесообразности, мы остро ощущали в 2005 году, когда пришла оранжевая власть.

Мы пережили и политические преследования, и вызовы на допросы через средства массовой информации, и незаконные аресты, увольнения с работы десятков тысяч наших сторонников, лишь за то, что они думают по-другому, не так, как оранжевые. Вы, дорогие друзья, все это знаете, потому что мы вместе прошли через это.

Фактор политической целесообразности, которую ставят над законом, над правом и над Конституцией сыграл решающую роль и при подготовке так называемого "письма трех" с просьбой о присоединении Украины к Плану действий относительно членства в НАТО, которое послужило поводом для блокирования парламента со всеми вытекающими из этого последствиями.

Неприемлемость втягивания Украины в процесс вступления в НАТО без согласия на то большинства населения страны является для нас вопросом принципиальным. [...]

Это не означает, что мы против развития максимально широкого сотрудничества с НАТО. Практически ни одно государство в мире, в том числе и Россия, не игнорирует тот колоссальный военный, экономический и политический потенциал, которым обладает Североатлантический союз. Поэтому Украина должна найти свое место в системе коллектив-

ной безопасности Европы. Сохранение статуса внеблокового государства намного больше отвечает интересам нашей страны, которая исторически является мостом между Европейским Союзом и Россией». [...]

З України на сьогодні міст ще не склався. Навпаки, тиснуть із Росії і Європи так, що нас загнали на середину мосту, або здаватися комусь, або з мосту...

[...] «Сегодня Украине, как никогда, нужны сильное местное самоуправление, справедливый бюджет, который формируется снизу вверх и оставляет не менее 50% налогов на местах, выборные руководители местной власти — от поселка до региона. Ради реализации указанных целей мы готовы к диалогу и сотрудничеству со всеми конструктивными силами в парламенте. [...] Децентрализация власти стала бы реальным шагом на пути европейской интеграции Украины. [...] Убежден, сильное местное самоуправление — это основа демократии. Поэтому мы выступаем за то, чтобы все вопросы местной политики были переданы в компетенцию тех, кто работает на местах.

Это вполне согласуется и с историческими традициями Украины, где многие города на протяжении многих столетий пользовались магдебургским правом».

Які справедливі програмні цілі, але реалізуються вони, як завжди, з точністю до «навпаки» проголошеним. Насамперед у Києві.

[...] «То, что на западе Украины может приводиться, как пример патриотизма, на Востоке будет восприниматься, как сотрудничество с вражеским режимом. И наоборот».

Тут ані В. Ющенко, ані В. Янукович берегів не зблизили, швидше — навпаки.

**Із доповіді народного депутата В. Колесніченка на
II Всеукраїнському з'їзді депутатів рад усіх рівнів,
у м. Севєродонецьку 1 березня 2008 року**

«Нас понуждают кланяться и унижаться! Кланяются и унижаются!..
[...] Страшно становится за судьбу Украины, когда воинствующий
украинский национализм перерастет в нацизм, расизм, ксенофобию».

**Із доповіді народного депутата В. Тихонова на
II Всеукраїнському з'їзді депутатів рад усіх рівнів
у м. Севєродонецьку, 1 березня 2008 року.**

«Категорическое НЕТ мы говорим опасным тенденциям, которые
ведут страну к полной централизации власти, а тем более в одних руках,
даже в руках, которые, как утверждают, "ніколи не крали". Это чревато
диктатурой тех, чьи головы "ніколи й не думали". По крайней мере, о по-
следствиях своих действий для будущего страны и народа Украины».

Нині у нас по факту не президентсько-парламентська, а президентська республіка, а в столиці пряме президентське правління. Самоврядування знищено. Правом вибору киян нехтує центральна влада.

Привіз зі з'їзду й газету «Нова демократія», де зазначено: «Основатель — Евгений Кушнарев», № 9 від 29 лютого 2008 року, від Харківщини там роздавали газету так само № 9 уже від 1 березня 2008 року «Время регионов» з привітанням делегатів, фактично, спецвипуск, а Віктор Тихонов, як президент Української асоціації місцевих і регіональних влад свої тези до з'їзду «За нами правда» поширював у вигляді брошури з власним портретом на обкладинці. Луганська парторганізація розповсю-

джувала спецвипуск газети «Жизнь региона» № 6 від 29 лютого 2008 року, гостроконфронтаційна районка вмістила статтю Олеса Бузини «Оборотни “в вышиванках”».

Я подумав: у Ющенко — Майдан, «месія», у Януковича — з'їзд депутатів усіх рівнів, 4200 делегатів, понад 6000 учасників на східному полюсі України, в бідності й у негоду, але тут він підтвердив статус лідера, який своєю присутністю визначає інший вектор політики і заохочує опозиційних політиків до діяльності. Він більш стриманий, аніж його «бійці» і активісти з регіонів.

І що? «Рішення з'їзду» виконуються: в НАТО ми не йдемо, разом лише маневри проводили; російську й інші мови відродили, підручники переписали і історію знову переписуємо.

Залишилось складне і найголовніше — куди прийдемо? У Європу чи в Росію, а може, навпаки — станемо самодостатньою державою. Тут і поділ держави не виключений...

Словом, наближаються чергові вибори у президенти... Яким В. Янукович увійде в історію України, визначає кожен день його діяльності. Він, як і його попередники Л. Кравчук, Л. Кучма і В. Ющенко, мріє переобратися на другий термін і має шанс... Але лише шанс.

Залишилось головне — економіку унормувати на базі моральних цінностей та патріотизму. «Смотрящих» за фінансами перекваліфікувати в «комісарів» по боротьбі з корупцією і неефективністю. І виконати власну програму щодо самоврядування, насамперед для Києва, вибори і бюджетні кошти, 50 %, — місцевому самоврядуванню, а ще демократію повернути та «почути кожного», як і обіцяли.

Усе стандартно, просто, зрозуміло: коли в опозиції категорично правильні тези і популістські програми, при владі головне — утримати владу. Та це, як показує досвід минулих років і колишніх президентів, можливо лише за тієї умови, що главу держави оточуватимуть не розбещені владою мужі, — які керуються навіть не честолюбством, лише елементарним прагненням величезних грошей, — а справжні однодумці і соратники,

об'єднані хоч якоюсь спільною ідеєю. Нині ж спостерігаємо брак достойників, грамотних і відповідальних керівників: інтригани — так, вправні чиновники — так, а от соратників не було, нема, а чи будуть? Час покаже...

Віктор Янукович, а з ним і Україна, напередодні історичного вибору випробувань. Звичайно, йому і простіше, і зрозуміліше, ніж його попередникам. Л. Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко постійно відслідковували, аби авторитет прем'єрів, голів Верховної Ради чи політиків не дозволяв їм протистояти у боротьбі за другий термін президентства. І це вдалося їм не найкраще: І. Плющ, О. Ткаченко, О. Мороз, Є. Марчук. П. Лазаренко, Ю. Тимошенко вступали у боротьбу, а перемагали прем'єр-міністри: у Л. Кравчука — Л. Кучма, у Л. Кучми — В. Ющенко, у В. Ющенка — В. Янукович. Саме тому, а напевно, насамперед, він, Янукович, М. Азарова у прем'єр-міністри, а В. Рибак у спікери направив, як перевірених і таких, що не претендуватимуть на булаву, сподвижників.

У молодій же команді опозиції — сучасна «канівська четвірка» — В. Кличко, А. Яценюк, О. Тягнибок і дрейфуючий П. Порошенко, в тіні — О. Турчинов та у в'язниці-лікарні Ю. Тимошенко. А тут іще історичний і відповідальний шанс — вибір, як у Богдана Хмельницького або у Івана Мазепи.

Ми «йдемо» у Євросоюз, бо сподіваємося після підписання угоди жити «по-їхньому». А без підписання Угоди про Асоціацію з Євросоюзом, що заважає:

- не переписувати Конституцію (усі президенти її лише погіршують);
- розвивати середній та малий бізнес, без цього Європа — не Європа, позаяк то добробут і самодостатність громадян;
- здолати корупцію, хабарництво;
- повернути ДОВІРУ до влади, судів та міліції.

Ми йдемо знову ейфористично, як колись розвалювали Радянський Союз: «Якщо перестанемо годувати Росію — заживемо!» І лише через роки виявилось, що сама Росія «підгодовувала» Україну, у тому числі безкоштовним газом.

Росія, як колись Східна Німеччина для Західної, не стала прикладом мудрості Україні й українцям:

– Україна — найбільший споживач російського газу і згідно з правилами ринкової економіки, попри братерські зв'язки, ціна має бути найнижчою, а вона — найвища;

– Харківські угоди по Севастополю явно не адекватні ні політично, ані економічно для України;

– спільний, але український літак-велетень АН-70 «замурили», уже років 20 немає фінансування й довіри.

А головне — корупція українських олігархів дивує світ.

І ось тепер ми на «вході» у Євросоюз і «вистрибування» із Митного союзу.

Прем'єр-міністр Віктор Федорович Янукович, змагаючись із Віктором Андрійовичем Ющенком, мав у активі кілька років зростання економіки понад 10% на рік.

Та й парламентські вибори 2012 року для Партії регіонів у Києві виявилися попереджувачими: Київ — лише 12,6%, а Київська область — 20,97% голосів, тимчасом столичний регіон мав би об'єднувати Луганськ, Донецьк, Крим, Львів. А тут — голосування непереконливе.

Склад Київради змінився, та не «затушкувався»:

	2008 рік	2013 рік
Блок Л. Черновецького	43 депутати	0 депутатів
Блок Ю. Тимошенко	32 депутатів	10 депутатів
Партія В. Кличка «Удар»	15 депутатів	13 депутатів
Партія регіонів	6 депутатів	9 депутатів

Партія регіонів, правляча в Києві, мала 6 мандатів, тепер — 9, і вона — проти вибору киян, верховодить у Києві. 9 мандатів із 120. Жодного депутата від влади киян не обрали до Верховної Ради: Г. Герегу, В. Борисова, І. Лисова, О. Довгого, В. Супрунєнка... А вони достатньо відомі і успішні, лідери в Києві...

Після поразки від Ющенка аж у третьому турі, що є унікальним фактом само по собі, Янукович і команда «розлетілись» по світах і десь на півроку принишкли.

Коли ж побачили розбрат і безпорадність помаранчевої команди, домоглись увільнення Юлії Тимошенко з посади та призначення прем'єром... закрийте очі і вуха... Віктора Януковича. Новий уряд — Микола Азаров, Андрій Клюєв та Борис Колесніков — активно почав господарювати і забезпечив здачу об'єктів спортивної інфраструктури під Євро-2012 — Єврочемпіонат з футболу. Діяли жорстко, звільняли керівників, міняли підрядників на донецьких, і що б там не було, врятували таки імідж України, та не українського футболу, бо будувати стадіони в Києві, Львові, Харкові та Дніпропетровську, аеропорти в Києві і Донецьку — це одне, а вигравати на полі — то ще не наша гра.

Уряд Азарова, а в Києві — голова Держадміністрації Олександр Попов, будували по одній-дві і три на рік станції метро, розв'язки, Московську та Поштову площі тощо. Головний тренд суспільного розвитку — асоційоване членство в Євросоюзі, зона вільної торгівлі з ЄС, що має озолотити Україну, і як колись було — не будемо годувати Росію — заживемо.

І тут чергові президентські вибори. Ющенко балотується на другий термін, але навіть глава його адміністрації Віктор Балага йде

ЖЗКИ КИЄВА НЕ ОТПУСКАЮТ ДОЛЖНИКОВ ЗА ГРАНИЦЮ

В КИЕВЕ ПОСЛЕ ПОБЕДЫ НА ВЫБОРАХ НАЦИОНАЛЬНАЯ СЛУЖБА ПО ОБРАЗОВАНИЮ НЕ СТЫЖИЛ НА АМЕРИКУ ВСЕ ПАРЕНЬ

у відставку, чесно сказавши публічно, що Ющенко вибори не виграє.

У боротьбу з головним опонентом включили все дозволене і не дозволене, аморальне і злочинне, маса технічних кандидатів.

Ющенко не бореться, а відбирає голоси у Ю. Тимошенко. Видумали прізвище «Противсіх», та мета — мінус 2,2 %.

Результат закономірний — Янукович — черговий президент України. У першому турі різниця 10 %. Але Україна вже відчутно поділилась на Схід–Захід по голосуванню.

* * *

Янукович, «донецькі» діяли, як переможці, — нахраписто, все дозволено.

Змінили Конституцію в неконституційний спосіб на президентську з парламентсько-президентською, як було за Ющенка останні роки. Другого в державі за рейтингом, кандидата в президенти Ю. Тимошенко — до в'язниці запроторили, міністра МВС Ю. Луценка — туди ж...

Міняли кадри, як хотіли, аж до того догосподарювалися, що й армію, і СБУ очолювали керівники, тісно пов'язані з Росією. Та це ще не зачіпало бізнесові маси. І коли почали системно відбирати, «віджимати» бізнес за непомірними апетитами і хитро-схемами сина Януковича та найближчого оточення президента, протест визрів уже в народі. «Саша-стоматолог» уже прагнув «віджимати» бізнес навіть у «рідних» донецьких — Р. Ахметова...

«Підпалив гніт», «вдарив по капсулю» сам В. Янукович: за ніч-другу змінивши позицію, і урочисте входження України в ЄС на їх саміті у Вільнюсі — не підписав, відмовився. Повернувся і поїхав на полювання за участі Л. Кравчука.

А в цей момент і вибухнув євромайдан: провокативно побили молодь, студентів, для яких той Євросоюз і став мрією. Їх підтримав малий (ошуканий) бізнес, різночинці, а далі — підключились політичні лідери США та ЄС — мовляв, проігнорували. Таке не вибачають великі і надвеликі держави і їхні адекватно великі лідери, не те, що наші.

Сучаснику усе це відомо.

В. Янукович — феномен навпаки: влада абсолютна, уряд, парламент, регіони надсилають інформацію, що рейтинги зростають, Партія регіонів стала прообразом КПРС — абсолютна підпорядкованість, кадри, але тут ще й гроші. Знакові постаті культури і журналістики опоетизовують. А він самозаспокоївся, зазнався, розженився, розцарювався.

І на цій хвилі — Європі від воріт. То не потрібно було років з два теревенити, що ми в Європу чалапаємо. Або підписав би, якби не боявся В. Путіна, та не робив нічого ... як, приміром, з реформами сьогодні: говорять роками і цілодобово, а результатів — обмаль.

Довелось тікати: страх за життя виявився вагомішим за долю України і виборців, які у нього повірили. Ганебно повівся В. Янукович, будучи ще Президентом, бо не відчував, що правильно вчинив.

Особисто для мене в цій трагічній для України ситуації є знакова бесіда відомого і найбільш інформованого журналіста, письменника, діяльністю якого я давно захоплююсь, Дмитра Гордона і экс-прем'єра, шахтаря, Вітольда Фокіна — глибокого і мудрого, унікального і змістовного, який мовчав років з 20:

**Первый премьер-министр независимой Украины
Витольд ФОКИН: «Донбасс — это уже пустой орех:
угля там нет, газа нет, металлургические комплексы —
груда металла», записала Тетяна Орел**

Бульвар Гордона. — №30–31 (638). — 2017. — Липень.

«— Вы задаетесь вопросом: "Что изменилось?", но изменилось на самом деле многое — хотя бы то, что Украина часть своей территории потеряла. В интервью мне вы недавно сказали: "Мне, старому человеку, мужчине, стыдно в этом признаться, но, когда аннексировали Крым, я плакал, как ребенок". Скажите, пожалуйста, Крым, на ваш взгляд, сдали специально?

— Дима, я не беру на себя ответственности честно и откровенно это трагическое событие характеризовать — я недостаточно осве-

домлен, но существует несколько версий. Маловероятная, но она есть, — что Крым просто продали: исключить этот момент нельзя. Есть и другая версия, более вероятная: Крым выскользнул из наших, как говорится, рук в результате паники, растерянности, ведь не секрет — все ждали нападения немцев на Советский Союз, но когда это, наконец, произошло (это же исторический факт!), Сталин трое суток нигде не появлялся, не показывался — он

был в шоке. Точно так же я не склонен предъявлять претензии тем людям, которые в то время не были легитимными руководителями страны, и, может, это просто паника была, но... Есть еще одна версия, и я склонен думать, что она серьезная. Ведь почему американские авианосцы вошли в Средиземное море, прошли Босфор, Дарданеллы? Если бы Россия не захватила в то время Крым, вполне возможно, она потеряла бы его навечно, потому что пришли бы сюда американцы, а Россию нужно понять — там у нее флот.

— Понять можно — простить нельзя... Витольд Павлович, в 16 лет Вы пошли на шахту, за вашими плечами 18 лет работы на Донбассе, из них 10 — подземного стажа, вы — полный кавалер знаков “Шахтерская слава” и “Шахтерская доблесть”, у вас даже случай был (вы мне о нем рассказывали), когда в шахте трое суток под трупом пролежали. Что же такое Донбасс и каков он — менталитет шахтеров? Сегодня просто многие о Донбассе рассказывают, в том числе и те, кто ни разу там даже не были, а вы пуповиной с ним связаны...

— Люди Донбасса — это потомки тех любителей свободы, тех отчаянных, мужественных, протестующих против произвола крепостных, которые помещиков оставляли, это рабочий люд, который где-то про штрафился и терпел притеснения... Это вольнолюбивый народ — они шли в шахту и каждый день рисковали своей жизнью, здоровьем...

Конечно, в 1960-е годы по организованному набору на шахты Донбасса очень много молодежи из западных областей Украины приехало, конечно, шахтерскую кровь они немножко разбавили. Неко-

торые из них прижились и стали своими, некоторые не прижились и к себе на историческую родину вернулись, но в целом донбассовцы особым шахтерским характером отличаются, и это не красивая фраза...

Я вырос в Александрии, на Кировоградщине, но человеком стал на Донбассе, так вот, так, как дружат шахтеры, уже давно не дружат.

Я убежден: 90% горняков, шахтеров, по крайней мере, в начале этой войны, если можно так эту антитеррористическую операцию назвать...

— ...ну, не АТО — так точно...

— Только не АТО, да, так вот, тогда, когда эта болезнь вспыхнула, которая потом законно проявлением сепаратизма была названа, момент упустили. Нужно было всем руководителям на Донбасс ехать...

— ...и разговаривать...

— ...и с людьми встречаться. Надо было убеждать, доказывать, потому что шахтеры в массе своей являются украинцами и ни в коем случае не людьми второго сорта, какими один известный тебе министр их назвал. Это настолько обидно было, и это такой вред нашим отношениям причинило...

— Вы тоже обиделись — лично?

— Да, я крайне оскорбленным себя считал, и, если бы с этим человеком в тот момент встретился, не знаю, что со мной было бы, потому что...

— Кстати, про Енакиево. К посту премьер-министра Украины вы шли, что называется, ни через одну карьерную ступеньку не перескакивая. Начинали с нуля и двигались по этой лестнице постепенно, накапливая опыт, подготовку, образование и так далее. Вам, государственному человеку, совестливо к тому же (мы много лет с вами дружим), не было стыдно, когда президентом Украины жители того же Крыма и Донбасса в основном дважды судимого зека избрали? Не случайно же кричали фанаты на стадионах: "Спасибо жителям Донбасса за президента... — ну, скажем, ананаса"?

— То, что Янукович по молодости лет на зоне оказался, я ему в вину не ставлю, и сколько там он ее топтал, не в курсе, но он в такой среде вырос, где не мог не стать подобным тем, кто его окружал. Вместе с тем перерождение у него значительно позже наступило, ког-

да его окружили подхалимы, которые пытались за его счет, на его горбу, как говорят шахтеры, въехать в рай. Конечно, он переродился и потерял не только авторитет, но и, собственно, право управлять страной.

Точка зрения Витольда Фокина

Более того, к политикам всегда относился и отношусь с опаской, как к людям, не сумевшим реализовать себя в созидательном, общественно-полезном труде.

Вспомним, как все начиналось. Президент Янукович и правительство Азарова всегда убежденно заявляли, что курс Украины на Запад альтернативы не имеет, хотя в их окружении было немало таких, кто, признавая привлекательность европейского выбора, тяготея к европейским социально-экономическим стандартам, понимал, тем не менее, нереальность, точнее — преждевременность таких перспектив: уровня, необходимого для равноправного партнерства со странами ЕС, Украина не достигла. По всем исторически сложившимся канонам — социально-экономическим, научно-техническим, образовательным и культурным — ближе нам был Восток, страны СНГ, среди которых лидирующие позиции нам были бы гарантированы.

Допускаю, что первые лица государства в душе были с такими реалиями согласны, хотя официально продолжали выдавать себя за приверженцев европейского курса, обманывая таким образом и себя, и народ. На что они рассчитывали, мне неизвестно, как неизвестно и то, по каким причинам буквально накануне подписания Договора об ассоциации Украины и ЕС, как гром с ясного неба, правительство изменило давно одобренный обществом курс на прямо противоположный. Не знаю, кто или что за этим стояло — самонадеянность или глупость, но при таком повороте катастрофа стала неизбежной. Обманутые, крайне возбужденные и враждебно настроенные люди, в основном молодежь, вышли на Майдан, и тут власть показала свою несостоятельность и трусость, надеясь привычными силовыми методами подавить справедливый гнев протестующих. Никто из первых лиц к людям не вышел — сидели по кабинетам, укрывшись за спины спецназовцев, давая противоречивые, необдуманные приказы. С большим опозданием отправили в отставку непопулярное правительство, но это лишь усугубило положение: активисты почувствовали слабину

властей. Вскоре инициативу перехватили правые силы — хорошо организованные, идеологически убедительные, имеющие большое влияние на школьников и студентов, однако и они не стали победителями Майдана. Главный приз достался лидерам маргинальных политических союзов и просто ловкачам, авантюристам, дождавшимся своего звездного часа.

Кульминацией стал расстрел Небесной сотни. Ради достижения судьбоносной для твоего народа цели, ради высоких, благородных идеалов и человеческая жизнь порой не слишком большая цена, но была ли такая цель у восставшего Майдана? Боюсь, что нет. Чтобы стряхнуть с себя присосавшихся трутней, кормящихся потом и кровью народа слабеющей державы, не стоило терять ни одного героя Небесной сотни — они стали праведными, но неоправданными жертвами, как и бойцы правопорядка, которые остались верны присяге. На скамье подсудимых должны сидеть не они, а те, кто отдавал преступные приказы, и те, кто провоцировал огонь на поражение.

Конечно, отказавшись от Договора об ассоциации Украины и ЕС, власти допустили фатальную ошибку, но, на мой взгляд, это был лишь повод для восстания, но не причина. Причина в ином: так, как мы жили, дальше было нельзя. Первые лица государства и их приспешники, обезумев от вседозволенности и безнаказанности, купались в роскоши, проводили фотосессии в уборах Папы Римского, с клейнодами Мазепы, мухлевали с НДС, распределяли согласно “заслугам” валюту, отливали золотые батоны, покупали музейный антиквариат и картины. Говорят, деньги не пересчитывали, а взвешивали, а сводившие с большим трудом концы с концами средние и мелкие предприниматели отбивались от загребущих рук чиновников и полубандитов, посягающих на их выстраданный бизнес.

Опасность распада можно предотвратить за счет разумного решения проблемы Донбасса, а начинать следует со снятия блокады, ведь ущерб уже нанесен невосполнимый.

Попутно дезавуирую очередной фейк, что в 2016 году Украина не закупила у Российской Федерации ни кубометра газа. А разве реверсный газ из Европы или газохранилищ не российского происхождения?

Осень надвигается стремительно, а в правительстве, несмотря на строгое поручение президента, ничего не предпринимается. Да, если честно, и сделать ничего нельзя, пока не будет снята блокада Донбасса. Не нахожу объяснения: почему завозить из России минеральные удобрения, нефть, газ, даже запчасти для бронетехники можно, а уголь — нельзя? Разговоры о диверсификации источников получения энергоносителей лишены здравого смысла.

Без Донбасса я Украину не вижу. Сам Бог велит искать пути политического решения восточного конфликта, нужно без промедления снимать блокаду и, отбросив чванство, садиться за стол переговоров, незамедлительно прекратить войну — иного не дано.

Новая власть... слишком пьянила победа, радовали высокие должности, новые кабинеты, длинноногие секретарши, кортежи, охрана, почет... Искавшие себе "стоящего дела" праворадикалы в свойственной им манере отреагировали: "Что, сепары головы поднимают? Идем их рубить!" — и колонны автомашин с вооруженными никем не контролируемые людьми взяли курс на Донецк.

Это было грубейшей ошибкой. Шахтерский характер — не миф. Коренные жители Донбасса — потомки непокорных, отчаянных людей: беглых крепостных и рекрутов, солеваров и казаков, строптивых, бегавших на Дон и Сиверский Донец в поисках воли челядников — смесь взрывная, люди сплоченные и решительные: не зря их гвардией труда называли. Они организованные, и с грамотой у них все в порядке, свои, предоставленные Конституцией права, они знали, где Статья 27 гласит: "Каждый человек имеет право защищать свою жизнь и здоровье, жизнь и здоровье других людей от противоправных посягательств".

Радикалы в Донецк не попали — завязалась перестрелка, встречный бой, и дальнейшее всем известно: против своего народа выступили Вооруженные силы Украины. Это потом уже появились люди, возглавившие борьбу защитников Донбасса, ополченцев, которых для удобства и в оправдание назвали "террористами", появились "зеленые человечки" и провокационные разговоры о Новороссии — вздорные и возмутительные.

Мало кто в Киеве знает рабочий класс Донбасса так хорошо, как знаю его я. Шахтеры — народ свободный, мужественный, способный

на самоотречение, иначе кто пойдет добровольно под землю, каждый день рискуя не вернуться домой?

Разве не безумие собственные шахты ликвидировать и затопить, а уголь завозить из Америки, обрекая тем самым десятки, сотни тысяч людей, привязанных к своим жилищам, своей земле, на безработицу и нищету?

Совершенно другие составляющие украинской национальной идеи — ей больше подходят слова преподобного святого князя Александра Невского: “Не в силе Бог, а в правде!”. В отличие от населения Московской Руси, территория которой была покрыта дремучими лесами, служившими укрытием и защитой от агрессора, поляне, будущие украинцы, занимались земледелием и были обречены отстаивать каждую пядь своей земли — обработанной, засеянной, кормящей. Им некуда было деваться, уходить с насиженных мест, выбора не было — приходилось кровью отстаивать право владеть своей землей, и по этой причине наши предки никогда не зарились на чужую, так как лучше своей не знали. Украинскую национальную идею я бы сформулировал коротко: быть хозяином на своей земле — испокон веков эта идея закладывалась в основу внешней и внутренней политики государства, становилась целью жизнедеятельности любого украинца и народа в целом.

Происходит не саботаж, а сопротивление — к сожалению, недостаточно сильное. Почему к сожалению? Потому что реформы эти антигуманны и подготовлены в высоких кабинетах втайне от народа. В истории человечества сохранилась память о великих реформаторах — Цезаре, Кромвеле, Петре I, Александре II, Столыпине. Задуманные и осуществленные ими реформы проводились в интересах государства, а не в целях обогащения и без того чудовищно разбогатевших политиков и олигархов. Вряд ли в памяти потомков сохранятся имена нынешних украинских реформаторов, разве что в ругательном контексте.

Львиная доля средств, полученная Украиной от МВФ, осела в карманах и на счетах в оффшорных зонах ловкачей и жуликов, а средства, которые Германия получала “по плану Маршалла”, шли на создание рабочих мест, внедрение передовых технологий, достижений научно-технического прогресса».

Українські журналісти і телеведучі Савік Шустер, Євген Кисельов, Ігор Гужва, Андрій Куликов, Олександр Ткаченко в гостях у Віктора Януковича, Межигір'я, 2011 рік*.

Савік Шустер в Межигірському «будиночку» Віктора Януковича. «Всім брехав, бутафорський мисливський будиночок показував ...»

Незадовго до втечі з України «легітимний президент» бігав по пеньках для підтримки фізичної форми і життєвого тону.

Якщо домовились, то хто спровокував збройні сутички і втечу Януковича?

Та це знають, напевно, лише переможці...

І останнє слово В. Януковича і перше слово Ю. Тимошенко були довгими-задовгими, але не лідерськими і невдалими. Прочитаймо, бо це поворотні для України їх публічні заяви.

---

* Бульвар Гордна. — № 3. — 2016. — Січень.

Акценти

«Последнее слово Виктора Януковича»

«Я абсолютно уверен в том, что это такой пример, который увидела наша страна и весь мир, пример государственного переворота.

Меня все время пугают, ультиматумы. Я никуда не собираюсь выезжать из страны. Я не собираюсь подавать в отставку. Я законно избранный президент. Мне давали гарантии все международные посредники, с которыми я работаю.

Все, что сегодня происходит, в большей степени, конечно, и вандализм, и бандитизм, и государственный переворот. Это моя оценка, и я в этом глубоко убежден.

Что я буду дальше делать? Я буду делать все, чтобы защитить свою страну от раскола, я буду делать все, чтобы остановить кровопролитие. Я еще не знаю, как я это буду делать...

Я остаюсь на территории Украины.

Это не оппозиция — это бандиты.

Вчера депутаты Партии регионов выходили из парламента — их забросали камнями.

Я не хочу называть никакие фамилии.

Партия пережила много таких времен. Мы пережили 2004–2005 годы, когда вышли из партии около 200 тысяч, а потом вошли 600 тысяч. Сейчас ситуация, наверное, повторится. Там полтора миллиона, но пусть выйдет 500 тысяч, хотя я не думаю, что так много выйдет.

Более 200 офисов ПР сожгли в Украине».

«Первое слово Юлии Тимошенко»

«Если те, кто это организовал, не будут наказаны самым жестоким судом, мы с вами ничего не будем стоить.

Я убеждена, что у нас была возможность сделать все мирным путем и добиться того же результата.

Во-первых, ни в коем случае вы не имеете права, пока не завершится все, что вы запланировали сделать в этой стране, уйти с этого Майдана.

Пока вы не завершите это дело до конца, до последнего шага, никто из нас не имеет права уйти.

...Дальше мы с вами обязаны сделать несколько вещей.

Вам было не по душе мировое соглашение. Оно было не по душе всем, я убеждена, что и лидерам оппозиции. Но вы захотели сделать так, чтобы оно не работало — и оно не работает сегодня. Это ваше достижение.

У Украины открыты раны, и сегодня никто, кроме вас, их не залечит.

И потому вы должны стоять до тех пор, пока не увидите, что избран честно тот человек, которому вы верите, что сформированы те кабинеты не из политиков кулуаров.

Вы своим мужеством и пролитой кровью, своим патриотизмом и героизмом заслужили право руководить своей страной. И если правительство, парламент будут сформированы без вас — это будет недопустимо и аморально.

И я буду гарантом того, что вас никто уже не предаст. Вы знаете, что политика — это театр. Я буду гарантом того, что вы будете знать, что за кулисами.

Я хочу извиниться перед вами за всех политиков, независимо от партий и должностей, которые они занимали. Хочу сделать все, чтобы вы увидели новых политиков. Политики не стоят ни одной капли крови. Я хочу сделать все, чтобы вы увидели других политиков, чиновников.

И мы это сделаем».

Сьогодні 24 серпня 2017 року. Мені не уникнути через ви-моги обраного формату найскладнішого: сказавши про крах і катастрофу президента В. Януковича, попередньо зафіксувати масштаб президента П. Порошенка.

За переможеного В. Януковича були військові паради на Хрещатику за участі президентів Росії В. Путіна та В. Медведєва.

За П. Порошенка був парад 2016 року (25 років незалежності) за участі депутатів Верховної Ради першого скликання.

Тепер 2017 рік і головний гість на Хрещатику — міністр оборони США та представлені до десяти міністерств оборони сусідніх держав, Польща і Грузія включно.

Різні паради, різні поради, різні президенти.

І крах — не в радість. І ейфорія переможців була нетривалою.

Без президента. Олександр Турчинов

23 лютого 2014 року виконання обов'язків президента поклали на О. Турчинова, якому випало провести державу в перехідний і невизначений час: у Криму — «зелені чоловічки», спроби встановити в Донецьку і Луганську помаранчеву владу переможців Майдану Гідності обернулись сепаратизмом і війною. А він — один, старший на всю Україну: для армії, але її немає, для міліції, а вона ще не «своя», без Уряду і ще з наметами у центрі Києва і розгромленими приміщеннями силовиків в усіх регіонах України.

І хто б що не говорив і не пліткував, чому він тоді так вчинив, а не так, як вам через два-три роки видається більш правильним, я скажу: треба було все зробити вам самим і більше.

Насправді, Олександр Валентинович, вічно другий і помічник та інтелектуальна складова лідерів (то у П. Лазаренка, то у Ю. Тимошенко), став волею долі першим і одним, хто приймає рішення. І, як мінімум, до прямої військової інтервенції з Росією не довів, а вибори легітимного президента забезпечив, уряд Яценюка сформував, функціонування державних органів забезпечив. І... відійшов від Ю. Тимошенко з партією «Батьківщина», якій він служив вірою і правдою років із двадцять... Та й колективного висування від переможців, нового-старого Президен-

та П. Порошенка наспіх виокремив, сформувавши Народний фронт, і за партійними списками з А. Яценюком і А. Аваковим виграв вибори до Верховної Ради України, відійшов убік і реанімував Раду національної безпеки і оборони...

Свого часу, коли Турчинов працював першим віце-прем'єром, Юлія Володимирівна виставила його кандидатом у мери Києва, аби побороти Л. Черновецького.

...Мітинг на Контрактовій площі: скоро стемніє і тоді, із запізненням, приїжджає прем'єр Ю. Тимошенко і з трибуни звертається до киян: «Віддаємо вам саме дороге, що у нас є, О. В. Турчинова»... Тримала за руку так, як мами, що ведуть до школи першокласників...

Виступ-агітація від Ю. Тимошенко з емоціями і енергією — яскравий. Натомість безбарвний, в'ялий і тихий, у кілька разів коротший виступ з популістськими лозунгами самого кандидата... Виграв Л. Черновецький...

Я про це згадав ще й тому, що раніше Юлія Володимирівна обіцяла пост мера В. Кличку...

ПЕТРО ПОРОШЕНКО

Замість епіграфа

«В далеком и мирном 2009 году мы все вместе гуляли по солнечному, весеннему Донецку, от бульвара Тараса Шевченко по бульвару Пушкина и аж до парка Щербачова. Тогда нам казалось, что ничего не может испортить этот прекрасный город, бульвар и уютную атмосферу ДОМА: “Ну разве что война начнется” — прозвучала фраза, которая в то время означала, что-то совсем нереальное, мы думали, что это просто НЕВОЗМОЖНО. Мы продолжали идти по любимым местам, а эта фраза забылась... до первых выстрелов.

Когда произошел захват Донецкой ОДА, моя дочь уже три года училась в Киеве..., но это было нормально — пять поездов в день, автобусы, самолет...

Первой уехала дочь Ирины, моей младшей сестры, когда возле офиса фирмы, в которой она работала, разорвалось несколько снарядов. Руководитель фирмы спросил: “Кто со мной в Киев, здесь работать невозможно, даю две недели на сборы”. Мы все вместе ее провожали. Ирина расплакалась. Она чувствовала, что дочь уезжает надолго, и связь с Киевом становится очень тяжелой. И правда, буквально через неделю перестали ходить поезда, летать самолеты, началась битва за Донецкий аэропорт.

Мы еще ездили на дачу, которая находилась в пос. Карловка, на линии фронта. На мосту через речку Волчью, с одной стороны, стояли сепаратисты, а с другой, там где находился наш участок, была еще Украина.

По пути в Карловку, мы проезжали три блокпоста. Меня жутко возмущал тот факт, что нашу маршрутку постоянно останавливали лица чеченской национальности и требовали документы. Мне все время хотелось сказать: “Вы кто такие, чтобы у меня на моей земле требовать документы? Но я молчала... страшно”.

В тот год сыну нужно было поступать в университет, он уже мечтал, что будет учиться в Донецком политехническом институте, туда

подали документи большинство его друзей. И когда я настаивала на поступлении в Киев, хотя бы на всякий случай, сын говорил, что все проблемы в городе скоро закончатся, что все же поступают, что он не хочет уезжать из родного города. Но я все же настояла на его переезде, на время, пока все успокоится, а оказалось навсегда...

И я оказалась права, со временем ситуация становилась все хуже, сомнительный референдум, люди в военной форме, истребители в небе... Предприятия стали закрываться, наши зарплаты стали до смешного малы. От преуспевающего города ничего не осталось, заклеенные скотчем окна и автоматные очереди, постоянные взрывы, свистящие в окнах летящие снаряды давали понять, что началась война.

Мой отец уже давно болел, и мы с сестрой не могли его перевезти из Донецка и оставить одного тоже не могли. Отец уже совсем не мог ходить. Наши дети учились и работали в Киеве, а мы стояли в очередях за гуманитарной помощью для отца и наблюдали, как люди дерутся из-за жалкой консервы.

Осенью 2014 наш отец умер..., хоронили его под летающими снарядами. Я никогда не забуду слова ребят, которые помогали копать яму: "Прощайтесь быстрее, сейчас "ответка" будет"... Мне было все равно....

Мы получили украинское свидетельство о смерти, а через неделю все государственные учреждения Украины переехали в Краматорск. В Донецке больше не было Украины. Ирине предложили вернуться в ДП "Донецкстандартметрология" и переехать в Краматорск. У сестры маленькая дочка 5 лет, постоянные взрывы, она пугалась этих звуков. Обсудили ситуацию с семьями и решили — надо ехать в Краматорск. Там цивилизация, связь с Киевом, где живут наши дети. Мы уехали, а мужа остались нас ждать.

А потом были жуткие поездки в Донецк через блокпосты, стояние в километровых очередях. Этот жуткий парад украинских военнопленных по Донецку. Во время этого парада дочка прислала мне смс: "Мама, я всегда гордилась, когда говорила, что я дончанка, а сегодня мне первый раз стало за это стыдно".

Когда живешь в чужой квартире, появляется странное чувство, что хочется домой, но ты уже как-бы дома...

Потом нас ждал переезд в Киев, неудачная попытка арендовать квартиру, поиски новой работы, знакомства с новыми интересными людьми, приятные и не очень мелочи, но, главное, наши дети были рядом и на улицах висели "жовто-блакитні прапори".

Жизнь закрутилась, но оглянувшись назад, понимаешь, как быстро все может поменяться. У каждого, кто уехал, — своя история. Но есть одно общее обстоятельство — война.

Мы все очень любим наш город, но когда война закончится, мы будем там лишь гостями».

Лілія Макарова, переселенка з зони АТО

«В Донецке мы жили в уютной квартирке, в сердце города, из окон моей квартиры виден всем известный комплекс Донбасс Арены, все вместе: я, муж, наши дочери. Наша семья всегда была очень большая и дружная, на этаж ниже жили родители мужа, в 15 минутах езды жил отец, и сестра с семьей. Мы очень часто собирались все вместе, все вместе ездили на дачу, и всей толпой отмечали там праздники, ходили на речку, поливали клубнику, собирали яблоки, разводили по вечерам большой костер, и спасались от комаров. Наша маленькая дачка была вовсе не роскошной, с незаконченным ремонтом, и старой мебелью, но она была самой лучшей!!! И я никак не могла ожидать, что мне уже совсем скоро нужно будет разрываться на части между стареньким отцом, его здоровье стало резко ухудшаться, маленьким ребёнком и взрослой дочерью, которая только-только прошла кон-курс на престижную работу.

Напротив нашего дома находилось районное отделение милиции. Наблюдая постоянные скопления людей в форме, мы уже понимали, что в городе что-то не ладно. И долго не могли понять, за кого же наша донецкая "доблестная милиция" и городская власть, ...потом стало ясно. После того, как из Славянска боевиков выпустили в Донецк, все сложилось по полочкам. Жизнь вроде бы продолжалась, но как-то сами собой начались проблемы с работой, в городе становилось все

больше людей в военной форме, странные митинги, но даже тогда мы не понимали, насколько все серьезно.

Когда ситуация стала усугубляться сильнее, было принято решение, что мне с младшей, ей было 4 года, лучше пока все уляжется уехать на море. Родители мужа достали путевку в пансионат, в тогда еще мирное Сопино (да Сопино, Широкино, Виноградное) чудный берег Азовского моря (Таганрогский залив). Подъезжая к пансионату, мы проехали три украинских блокпоста, украинский флаг и наши ребята вселяли уверенность и спокойствие. Когда ездили за продуктами в Мариуполь, на обратном пути, каждый раз выходили из автобуса и отдавали ребятам маленькие угощения, чтобы хоть как-то выразить свою благодарность и поддержку. Они настолько искренне радовались, совсем не угощениям, а тому, что мы из Донецка и мы любим Украину!

Мы все ждали, что в Донецке все быстренько вот-вот придет в норму, и мы вернемся с Полинкой домой, но где-то на другом берегу в стороне Новоазовска слышался "гром" и мы 27.08.2014 успели на поезд из Мариуполя в Миргород, на родину моей мамы, от обстрела нас разделяло несколько часов. Потом еще месяц ожиданий, а это "вот-вот" никак не наступало, поехали просто назад.

В Донецке, наблюдая из окон за передвижением колонн из "градов", БТРов, танков, слыша и видя залпы и прилеты, похороны отца под залпами "градов", пришло осознание, что уже ничего не будет так, как раньше...

Мне предложили работу, и я решила уехать в Краматорск, оттуда можно было периодически встречаться со старшей дочкой, которая с фирмой переехала в Киев, и раз в полгода, когда немного утихали бои, побывать дома. Постоянные звонки домой, страх за мужа и его родителей.

И началась вроде бы нормальная жизнь, ребенка утром — в садик, сама — на работу, по выходным — в парк... Муж и его пожилые родители остались в Донецке, всего каких-то 90 километров от нас, но там расстояние совсем по-другому измеряется... в количестве блокпостов, танков, БТРов и ям от снарядов, которые ты проехал.

Каждый переносил разлуку по своему, муж периодически по вечерам на всю врубал гимн Украины (конечно не на трезвую голову),

но это так страшно, когда ты знаешь, чем это может обернуться для семьи. Мы с Полинкой путешествовали, преодолевая пяти-, шестичасовой пробег по блокпостам, домой на Новый год, на 8 марта и летом на день рождения её папы.

Через время нам с сестрой предложили работу в Киеве, это нас вдохновило, моя старшая дочь, и дети сестры уже обосновались в Киеве. Возможность находиться рядом с детьми прибавила сил, и мы решились на переезд. Мои дети, особенно младшая, очень хочет домой к папе, бабушке, в свою комнату, в свою квартиру. Но домом ей уже стали съёмная квартира и Киев. Школа — родная, школьные друзья — друзья навек. Да, я хочу поехать в Донецк, но цель этой поездки только одна — могилы моих родителей, больше меня ничто не тревожит, нет ощущения, что там остался мой дом...

Это страшно...».

Ірина Саніна, переселенка із зони АТО

На перший погляд, Петра Порошенка вела доля, його готували, або він сам готувався до найвищої місії у нашій державі.

Молодий, освічений, англomовний, непереможний на ток-шоу, успішний бізнесмен і політик, завжди у вирі політичних зіткнень і олігарх, яких в Україні менше десятка.

Віталій Кононенко, найвідданіший його друг ще з армійських часів і бізнес-партнер, а тепер і політик, підтвердить, що в часи Майдану я особисто сказав йому, що краща кандидатура на той час в президенти є Петро Порошенко, на що він відреагував, що, мовляв, воно йому не потрібно...

У мене були для цього підстави.

Якщо народний депутат, то він — голова комітету Верховної Ради з бюджету або в комітеті парламентської співпраці Україна–ЄС, керівник фракції. Він — у Раді Національного банку України, заступник голови, але публічні експертні оцінки

його професійно переконливі. Він особисто і його 5-й телеканал відіграли ключову роль у Майдані «ТАК» Віктора Ющенка, проти Л. Кучми і В. Медведчука. Він у президента В. Ющенка кум і «брат», секретар Ради національної безпеки і оборони України з претензією на паралельний Уряд і Адміністрацію. Та зненацька (та чи зненацька?) вибухнув неймовірний і згубний скандал серед «любих друзів» Ющенка за посади, за впливи, з брудними і провокаційними підставами, тож «любі друзі» опинилися у відставках: Ю. Тимошенко — з Уряду, О. Зінченко — з глави адміністрації, а П. Порошенко — з Ради нацбезпеки з неймовірними повноваженнями, якими скористатись не зміг, бо все було мало...

Для Віктора Ющенка це був тест на лідерство, який він не витримав, бо його призначені «любі» бачили-відчували уже його слабкість. Для них він уже не був лідером.

Саме це й стало початком «падіння» В. Ющенка і усіх активістів Майдану.

Щось аналогічне було й у Михайла Горбачова, але уроків ми не засвоюємо...

Михайло ГОРБАЧОВ

Помічник М. С. Горбачова упродовж усіх шести років

А. С. Черняєв у щоденникових записках пише:

«Будучи человеком доверчивым и, в общем-то, предпочитающим видеть в людях, прежде всего, "хорошее", он, нельзя сказать, что не понимал, с кем имеет дело, — не умел своевременно поступать сообразно этому пониманию. К тому же он уже тогда преувеличивал силу своего "обаяния", уверенный, что "на нем сойдутся" все разумные политики, и никто из них не осмелится встать ему поперек.

Летом этого года он столкнулся с дилеммой Лигачев–Яковлев [У нас —Тимошенко–Порошенко. — *Авт.*], которые в Политбюро, в ЦК, в партии, даже уже и в обществе, "символизировали" две линии перестройки. Оба боролись за Горбачева, желая его видеть в качестве лидера своей линии, а он боролся за них, чтобы объединить в работе за свою, уже тогда "центристскую" линию. Объединить эти линии не

удалось. В личном же плане он ошибся и в том, и в другом. Один все больше противопоставлял себя Горбачеву. Другой, все больше разочаровываясь в способности полностью "овладеть" Горбачевым, а также обижаясь на него ("не защищает меня ни на Политбюро, ни против клеветников в газетах"), решил делать свой собственный политический "имидж".

У нас есть две позиции: одни считают, что "давай критикуй — и перестройка сдвинется, все будут правильно поступать и активно действовать". Это — Яковлев.

Другие стараются показать ростки начатого дела, положительные примеры. Это нужно, чтобы поддерживать людей, показывать, что дело началось, что оно пошло, что перестройка сдвинулась. Это — Лигачев. И в том, и в другом есть своя односторонность. Нужно сочетание того и другого...»*.

Продовжу. П. Порошенко після В. Ющенка — впливовий народний депутат V скликання.

У 2009–2010 роках — міністр закордонних справ України: Росія — Європа — світ, але відчувалась його турбота про власний імідж.

У 2012 році — міністр економічного розвитку і торгівлі України: інвестиції, проекти — масштабні.

Тобто усі механізми функціонування держави при всіх президентах України йому відомі, і об'єктивно він тоді був найбільш сильним і підготовленим кандидатом. Тож його перемога в одному турі на позачергових виборах Президента України 25 травня 2014 року була цілком логічною.

Але то було моє особисте бачення, а як йому було «вистрибнути» з-під публічних лідерів Майдану Гідності, перемовників і підписантів угоди з Януковичем? Це — питання!

---

* Черняев А. С. Шесть лет с Горбачевым. — М.: Издательская группа «Прогресс», «Культура», 1993.

**Результати голосування по Україні після опрацювання
100 % виборчих протоколів кандидат Петро Порошенко**

Реґіон	% голосів виборців, поданих за кандидата	Кількість виборців, які взяли участь у голосуванні в межах реґіону
Україна	54.70	18 019 504
Львівська	69.92	1 544 016
Вінницька	67.32	895 219
Івано-Франківська	65.13	796 008
м.Київ	64.10	1 380 012
Закарпатська	62.02	486 273
Київська	61.67	996 046
Тернопільська	60.63	650 087
Житомирська	58.64	659 335
Чернівецька	56.72	431 758
Хмельницька	56.26	728 864
Рівненська	55.46	614 771
Сумська	55.40	570 645
Черкаська	54.61	673 734
Полтавська	54.55	761 748
Волинська	52.41	581 796
Кіровоградська	50.96	467 755
Херсонська	48.71	439 332
Миколаївська	45.97	472 522
Чернігівська	44.81	557 295
Дніпропетровська	44.72	1 465 139
Одеська	41.78	836 659
Запорізька	38.15	735 764
Донецька	36.15	115 823
Харківська	35.28	1 033 847
Луганська	33.17	52 239

Напевне, він добре знав лідерів Майдану, серед яких один мав власний фінансовий і медійний ресурс, бізнес-структури в багатьох регіонах України, особливо в Києві, Криму та й у Росії...

Петро Олексійович знає, що я є, та, напевне, я надто незручний, бо від нього особисто мені надійшла лише одна пропозиція (тривав суд, кінець 2004 – початок 2005, аби другий тур виборів, коли переміг В. Янукович, визнати недійсним і «присудити» вдруге-втретє провести голосування другого туру): Петро Олексійович в лаконічно-швидкому телефонному дзвінку сказав, що для адвокатів потрібні матеріали-свідчення, тобто заява до Верховного суду із фактами використання штабами В. Януковича адмінресурсу, «і тобі усе пояснять і допоможуть оформити». Я погодився, бо то була правда.

Як на мене, видатний міністр Георгій Миколайович Кірпи відверто організував «Укрзалізницю» на підтримку Януковича. Це була його доленосна помилка (хоча, можливо, й безвихідь). Я домагався його «нейтрального» підходу у питанні виборів як державного лідера, а потім і «переходу» на бік В. Ющенка. Та Г. Кірпи мене звільнив, і я уже був в колоні «Ющенко — ТАК». І звичайно, я надав для суду правильно фактологічно оформлені матеріали.

Відтоді особисто з ним, біля нього був лише раз — у Черкасах у 2008 р., на запуску заводу зі збірки автомобілів, єдиної в Україні фарбувальної лінії. На відкриття прибули від влади Президент В. Ющенко та голова наглядової ради НБУ П. Порошенко. Але запам'яталось лише... В. Ющенко на годину з чимось запізнився, хоча нагороди вручив і, здається, ключі від авто...

Однак, П. Порошенко, В. Кононенко в усі часи незалежності в неопублічному просторі працювали у Києві з транспортним сегментом, а це: і бюджет, і закупки, і модернізація, і ремонт міського пасажирського транспорту, і земля... І саме П. Порошенко та його команда забезпечили свого часу заміну московських «Газелей» на вищий клас — «Богдани». КМДА, і я до цього причетний, фактично замовили виготовлення автобусів завдов-

жки 15 метрів, без «гармошки», замість угорських «Ікарусів» та чеських тролейбусів. А згодом вони зайнялись і трамваями. У цій галузі була 100% імпортна залежність, і вони її здолали.

Збагнув, коли затверджував завдання на реконструкцію чи будівництво розв'язок і шляхопроводів, на зразок Шулявського, що «втомився», осінило: кожен шляхопровід, а я уже ознайомився чи не з десятком проектів, вирішує локальну заторову ситуацію і створює її далі. Затор лише переміщається.

Ще раз «іскра пробила» — об'єднати в один проект: вийшло. Ключова для центру Києва, стратегічна автострада в обхід «Схід–Захід», від Броварів і Борисполя на «міст Кірпи», тунелем під ботанічним садом на Залізничне шосе, під привокзальною площею Центрального залізничного вокзалу — автострада в чотири полоси, зсунувши річку-канал Либідь та залізничні колії, і аж до Жулян, до Кільцевої.

Відомо, що Хрещатик — ключова автомагістраль, а Бесарабський вузол для автомобілістів системно-заторова ситуація, і ми їх минаємо. І після цього стане можливим мріяти

про пішохідність Хрещатика, а Сагайдачного — після мостів на Троєщину. Міністр економіки П. Порошенко підтримав, мав інвестиційні пропозиції чотириповерхового підземного паркінгу та на сусідній площадці колишнього заводу «Ленінська кузня» торгового центру, з китайцями вів перемовини...

Я переконав тоді багатьох і, насамперед, Володимира Воробйова, генерального проектувальника усіх автострад у Києві, і цей проєкт увійшов у проєкт Генерального плану м. Києва... Проте ні Генерального плану, ані проєкту немає. Навіть з'їзди-заїзди для авто на лівому березі покинуті незавершеними...

Отже, з ситуацією в Києві П. Порошенко обізнаний, адже навіть міст із Троєщини на Поділ проломлює гуртожиток уже основної площадки «Ленінської кузні» на Рибальському, і його потрібно відселяти за бюджет міста.

Тож мене дивує, чому ці два проєкти загальнонаціонального масштабу не стали президентськими. Як дивує перелік у 144 реформи, коли реформа — то зміна суспільного ладу і приватної власності на державну і, навпаки, по циклу. А «Роттердам плюс» — то захмарні комунальні тарифи чи банкрутство «Приватбанку» — «не шляхетно», але він тут до деталей у темі і розумінні схем. Вектор уваги не той.

Оцінювати результати президентства Петра Порошенка ще зарано. А ось задатись запитанням, як він обіграв багатьох і вищився до президента, варто.

Майдан Гідності... Творчість мас того періоду не досягнути, мабуть, і нобелівському лауреату. Усі підходи до майдану Незалежності та Європейської площі по периметру і контуру — в барикадах та «фортифікаційних» спорудах. Посередині — намети, а в центрі площі — ялинка-красуня, прикрашена лозунгами, національною символікою і (фактично до самого приїзду на майдан у інвалідному кріслі) портретом-символом Юлії Тимошенко. У наметах — буржуйки, поруч — металеві бочки з вогнищами для обігріву, шини. Усі адміністративні будинки, включаючи Київську мерію, Будинок профспілок та Український дім — то штаби, медицина, харчування і «готелі» на туристичних

підстилках на підлозі. В Українському домі були навіть двоярусні ліжка. І повсюдно — скриньки для збору пожертв.

Посеред площі — сцена, гучномовці, безперервно гучна музика і мітингові виступи-заклики аж до пізньої ночі. Море людей. Одержимі і непереможні. Курені і намети або з назвою регіонів, або назвами політичних сил та громадських активістів.

Коли б не жертви, не загибель Небесної сотні, чого, як на мене, можна було уникнути, усе було б революційно-романтично.

21 лютого В. Янукович обіцяє повернутись до Конституції періоду «пізнього» В. Ющенка — парламентської республіки та обіцяє наприкінці року дострокові президентські вибори.

О 16:30 В. Янукович і лідери опозиції, за сприяння міністрів закордонних справ ЄС та представника Росії, підписали угоду, фактично відречення.

16:50. Верховна Рада у 386 голосів «повернула» Конституцію, але потрібен підпис президента.

Тоді ж Верховна Рада звільнила міністра МВС В. Захарченка з посади, що мав давно зробити сам Янукович.

Тут же проголосували про амністію для Юлії Тимошенко, про що разів з тридцять від імені Європи і Польщі просив Олександр Квасневський, і що мав зробити сам Янукович.

Якщо першого разу його «посунули», бо формально вибори виграв Янукович, а не Ющенко, то тепер Юлія Володимирівна реально виграла вибори, а він її «посунув» до в'язниці... Де мудрість і набуття досвіду?

22 лютого 2014 р. — голова Верховної Ради від партії регіонів, абсолютно не регіонал за шляхетністю і чемністю, виконавець волі за примусом, Володимир Васильович Рибак подав у відставку, а Генерального прокурора В. П. Пшонку звільнила Верховна Рада.

Верховна Рада тоді, як і в 1991 році під час «ГКЧП», залишилася єдиним легітимним органом, який виконав історичну місію: 328 голосами, конституційною більшістю, призначила дострокові вибори, відсторонивши В. Януковича від обов'язків президента.

У Петра Порошенка, напевне, була мрія очолити Майдан Гідності. Він «засвітився» у світових ЗМІ на тракторі, як В. І. Ленін у 1917-му на броньовику, а Б. М. Єльцин — на танку у 1991 р.

1 грудня, після нічного розгрому і побиття студентів, на площі зібралась величезна кількість протестуючих. Вони «захопили» конструкцію недозібраної штучної новорічної ялинки і пішли до Адміністрації Президента вгору по Інститутській — на штурм.

І тут з'явився синьо-жовтий грейдер, уже на Банковій — так радикали йшли в атаку на солдатів внутрішніх військ. От тут на нього вибрався Петро Порошенко — енергійний і рішучий, лідер мас.

Все, телекартинка вдалася, промову спочатку слухали, а потім радикали уже кричали лайливі слова, бо реально штурм було зупинено.

На той момент на Майдані ще не було політичних лідерів. Тобто і тут П. Порошенко був першим, яскраво засвітився, але потім його роль була малопомітною... А Президентом України став!

Цю волонтерську роботу я пишу вранці, в неділю 3 вересня 2017 року і немає ані бажання, ані потреби аналізувати успіхи і провали в роботі нового Президента України П. Порошенка, тому позначаю фрагментарно.

Перше, що він зробив — картинно-урочисто, і знову на увесь світ, — підписав Угоду про асоціацію з Євросоюзом, підписати яку не вистачило розуму ані В. Януковичу, ані В. Путіну: ну підписали б і «волинили» б, тобто нічого б не робили, «розводили» б ЄС і жертв на Майдані та анексії Криму не було б, можливо...

Друга і головна його програмна установка — мир на Донбасі, але розпочав головнокомандувач з наступу. Зарясніли репортажі про встановлення на повернутих під контроль сільрадах державного прапора мало не самим новим міністром оборони України В. Гелетеєм.

Озброєні бойовики захопили Слов'янськ 12 квітня 2014 р. Спочатку було захоплено будівлю управління Міністерства внутрішніх справ, далі — інші адміністративні будівлі, а контроль над містом перейшов до «народного мера» В'ячеслава Пономарьова.

12 квітня під Слов'янськом група офіцерів СБУ, яка проводила рекогносцировку місцевості перед початком активних дій під прикриттям «Альфи», потрапила в засідку озброєних бойовиків. В результаті короткого вогневого зіткнення загинув офіцер «Альфи» і один з бойовиків. Вважається, що саме ця подія стала першим офіційним випадком збройного зіткнення між силами АТО і незаконними збройними формуваннями, з якого і почалася війна.

Служба безпеки України перехопила 13 квітня телефонні розмови терористів у Слов'янську з їхнім російським керівництвом і встановила особу керівника російської диверсійної терористичної групи у Слов'янську, яким виявився громадянин РФ, офіцер спецназу ГРУ генштабу збройних сил РФ, Ігор Стрелков.

15 квітня підрозділ 3-го полку спецпризначення ВСУ, а також підрозділи «Альфи» і «Омеги» після нетривалого штурму висадилися з гелікоптерів і зайняли краматорський аеродром.

У той же час кілька ротних тактичних груп ВСУ, а також підрозділи Нацгвардії вийшли на ближні підступи до Слов'янська і організували його блокування (встановлення блокпостів).

24 квітня розпочався перший штурм Слов'янська. Підрозділи НГУ, а також підрозділ спецпризначення МВС «Омега» провели розвідку боєм: українські воїни розгромили 2 блокпости «народного ополчення» Слов'янська і були змушені, за наказом керівництва АТО, відійти на висхідні позиції, припинивши своє просування в глиб міста.

З 2 по 5 травня навколо Слов'янська і в районі Краматорська, прилеглих територій розгорілися перші великі запеклі бої. А українські угруповання АТО вперше зазнали суттєвих втрат.

Під час цих трьох днів активних зіткнень сталося кілька подій, які показали, що на Донбасі почалася повномасштабна військова операція. Підрозділи українських військ зуміли відбити і зайняти стратегічно важливу в районі Слов'янська висоту — гору Карачун. В результаті застосування бойовиками ПЗРК українська армія втратила під час цих боїв 3 вертольоти.

3 липня 2014 року сили АТО заблокували місто Миколаївка, де знищили 6 опорних пунктів проросійських бойовиків, склади боєприпасів, а також вийшли до автотраси Харків–Довжанський. У боях загинув один і поранено 4 українських військових, а в той же час, за даними РНБО, втрати терористів досягли понад 150 чоловік. 4 липня 2014 року Миколаївку було повністю звільнено і взято під контроль силами АТО, яким здалися в полон понад 50 терористів.

Вже 5 липня бойовики Стрелкова-Гірка були змушені під натиском українських військ залишити укріпрайон у Слов'янську. Хоча більшості бойовиків вдалося вибратися із заблокованого міста, під час

прориву вони зазнали суттєвих втрат. Над міськрадою підняли прапор України...

* * *

У квітні 2014 року після кількох тижнів протистояння, в Маріуполі відбувся мітинг прихильників федералізації, в результаті якого учасники протесту зайняли будівлю міськадміністрації.

Українська поліція була змушена відступити, національні прапори були зняті з усіх адміністративних будівель, а їх місце зайняли прапори так званої «ДНР».

На будівлі міськради 13 квітня 2014 року з'явився плакат «Донецька Народна Республіка». Отже, мітингувальники самопроголосили місто територією «ДНР».

Через два місяці, 13 червня, українським військам вдалося відбити місто з лабет бойовиків.

Батальйон МВС України «Азов», за підтримки українських силовиків і бронетехніки, вибив бойовиків «ДНР» з усіх захоплених ними будівель.

І все відбувалося нібито переможно: призначено військовий парад на річницю незалежності, у Києві марширують роти і велелюддя на Хрещатику — свято... І лише міністр оборони і президент знають, що Донецьк взяти не вдається і що під Іловайськом, а потім і Дебальцево, — трагедія, неймовірні для мирного часу втрати, жертви, полон і навіть дезертирство...

11 серпня 2014 року керівництвом АТО видано наказ, на виконання якого командуванням сектору «Б» розроблено задум, одним із завдань якого було блокування силами ЗС України та зачистка від незаконних збройних формувань міста Іловайська. До бойової операції було залучено сили окремих добровольчих батальйонів.

Наймасштабніше вторгнення відбулось у ніч із 23 на 24 серпня 2014 року.

Згідно з отриманими слідством даними від Служби безпеки України, розвідувальних органів та Об'єднаного штабу АТО,

критичне співвідношення військових сил України у районі міста Іловайська з підрозділами ЗС РФ та представників терористичних організацій «ДНР», «ЛНР» становило: особовий склад — 1 до 18; танки — 1 до 11; бронетехніка — 1 до 16; артилерія — 1 до 15; «гради» — 1 до 24.

Зважаючи на суттєві успіхи наших військ, з метою уникнення поразки зазначених терористичних організацій у третій декаді серпня 2014 року керівництвом ЗС РФ організовано пряме вторгнення регулярних російських підрозділів на територію Донецької області з одночасними артилерійськими обстрілами позицій ЗС України з Росії.

Внаслідок раптового вторгнення 24–25 серпня 2014 року регулярних підрозділів ЗС РФ та їх маршу у напрямку міста Іловайська батальйони МВС України «Дніпро-1», «Миротворець», «Світязь», «Херсон», «Івано-Франківськ», Нацгвардії «Донбас» і сили сектору «Б» потрапили в оточення значно переважаючих за чисельністю сил ворога.

Слідством підтверджено, що упродовж 26–28.08.2014 року лише між керівником АТО В. Муженком і заступником начальника ГШ ЗС РФ М. Богдановським відбулося 12 телефонних розмов, за результатами яких російська сторона надала гарантії безпечного виходу українських військових з оточення у небойовому порядку за узгодженими маршрутами.

29 серпня 2014 року за безпосередньою вказівкою та наказом командування генерального штабу ЗС РФ російські військовослужбовці впритул розстріляли з важкого озброєння колони українських військових, разом із трьома полоненими російськими десантниками.

За таких обставин вчинено віроломне вбивство 366 українських воїнів, 429 — отримали поранення різного ступеню тяжкості, 300 — потрапили у полон, Збройні сили України понесли значні втрати озброєння і військової техніки на суму майже 300 млн грн.

Словом, сили нерівні й жертви військових та добровольців нарастають, вималювалася загроза розширення АТО на Харків,

Запоріжжя аж до Одеси та Ізмаїла, бо саме Олександр Суворов, як відомо, його відвоював у Туреччини...

І тоді президент, за українською «традицією» ще із запорізьких часів, часів І. Мазепи, М. Грушевського чи С. Петлюри, звертається до Європи, мовляв, ми — в Європу, а нас б'ють, ми — ваші, вас захищаємо, допоможіть...

І, мабуть, краще, ніж П. Порошенко вмонтувати у захист територіальної цілісності України Євросоюз і США навряд чи хтось в Україні здатен.

От тоді — зупинились, встановили лінію розмежування, а по факту — нові кордони України — як перший результат Мінських угод.

Мінськ став майданчиком для проведення переговорів між представниками України і керівниками самопроголошених «ДНР» і «ЛНР». У мінських зустрічах також беруть участь офіційні особи від Росії і ОБСЄ. Вперше представники України і сепаратистів зустрілися за столом переговорів 31 липня 2014 року. У вересні було підписано Мінські угоди, які передбачали припинення вогню, відведення важкої техніки від лінії розмежування, обмін полоненими і низку інших умов. Ці угоди були порушені терористичними угрупованнями одразу після підписання.

Лідери країн «Нормандської четвірки» (Україна, Німеччина, Франція і Росія) зібрались у Мінську ввечері 11 лютого 2015 року на неформальний саміт, аби розробити план урегулювання конфлікту на сході України. Зустріч тривала понад 17 годин, за її результатами був погоджений та підписаний Комплекс заходів щодо виконання Мінської угоди, яка передбачає перемир'я, відвід важких озброєнь, створення буферної зони та обмін полоненими.

* * *

Сьогодні всі обізнані у діях влади, як ніколи: телеканали аналізують кожну фразу і кожен жест, в основному критично-в'їдливо, на відміну від попередніх часів, коли панував суцільний «одобрямс».

Та від цього — феномен не зрозумілий — влада не стає ефективнішою, її природа нова — вона бореться з корупцією її очолюючи, вона бореться з рейдерством, а сама є головним рейдером, вона бореться за главенство закону, а сама є найпершим його порушником...

Та щодо реформаторства, зазначу кілька моментів.

Загальновідомо, що реформи — не героїзм влади, а вимушений її крок, щоб утриматись при владі.

У нас реформа пенсійна, щоби наповнити пенсійний фонд. Його можна наповнити, повернувши мільйони працездатних українців з Польщі та Росії. А у нас: багато їдять і мало працюють, і потроху починають мало думати...

Реформа медична — знову, щоб держава зменшила бюджетне фінансування, а не для того, щоб збільшити кількість довгожителів.

Реформа освітня, перехід на 12-річку, бо для молоді немає робочих місць. Франція, приміром, створює у себе 500 ПТУ для нових професій, а ми зменшуємо фінансування освіти і науки.

Реформа земельна — щоби могли продати... але війна і криза, значить, продати за копійки...

Реформа ЖКГ — тарифи захмарні, необґрунтовані, невмотивовані, але — не зменшення втрат та підвищення ефективності.

Приватна власність більш ефективна — Україна не підтвердила це. Державна власність менш ефективна, бо приватні структури її безсоромно і беззастережно грабують.

Дивує все це в часи знань, інформаційної доступності, свободи і незалежності, дивує і спонукає до сумних роздумів про долю людей, долю нашої держави.

Тим часом П. Порошенко, як і усі президенти України, «перекроює» Конституцію, до якої у Європі чи, скажімо, в Америці ніхто не торкається по 100 років... Відсутнє у наших гарантів розуміння того, що не Конституція для них, а вони для Конституції. І коли б так було, уже б навчилися жити за законом, а не по-новому.

Час минає, минули роки від початку творення нової незалежної держави, а все — те саме. Народу і мені це прикро усвідомлювати...

Текст мого звернення, як Голови ГО «Вибір» від 16.08.2005 року:

Президенту України Ющенку В. А.,
Прем'єр-міністру України Тимошенко Ю. В.,
Голові Верховної Ради України Литвину В.М.,
Голові СПУ Морозу О.О.,
Голові Ради національної безпеки і оборони України
Порошенку П.О.

Криза влади — влада кризи

І так — 15 років. І схоже — так буде ще років 5, а то і всі 10.

І це вже сором політичної еліти, української влади та принизливе відставання всього народу в державотворенні.

Тоді протистояли Президент України Леонід Кравчук і голова Верховної Ради Іван Плющ. Затято відстоювали кожен свою гілку влади та шмагали один одного.

Результат — прийшов Леонід Кучма і всі 10 років єдине, що було в державі стабільним — то був сам старий-новий Леонід Данилович. Калейдоскоп кадрових ротаций не

Код КМДН 2183085
Рр. 2008033232881
Київська міська філія АКБ
"Укробанк"
МФО 322812

04070, Україна, м. Київ,
вул. Савельєва, 12
тел.: 425-84-68
факс: 425-84-69

ВИБІР

ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ

«Вибір» зареєстровано 2007 р.

№ 111/04

Президенту України
Ющенку В. А.,
Прем'єр-міністру України
Тимошенко Ю. В.,
Голові Верховної Ради України
Литвину В.М.,
Голові СПУ
Морозу О.О.,
Голові Ради національної
безпеки і оборони України
Порошенку П.О.

Криза влади — влада кризи*

І так — 15 років. І схоже — так буде ще років 5, а то і всі 10.
І це вже сором політичної еліти, української влади та принизливе відставання всього народу в державотворенні.

Тоді протистояли Президент України Леонід Кравчук і Голова Верховної Ради Іван Плющ. Затято відстоювали кожен свою гілку влади та шмагали один одного.

Результат — прийшов Леонід Кучма і всі 10 років єдине, що було в державі стабільним — то був сам старий-новий Леонід Данилович. Калейдоскоп кадрових ротаций не сформовав в державі клуб державних мужів, а проріс клас олігархів-капіталістів, більше ніж попередній його був і по сімейній бізнесом, сайлами одуренням держави та народу за рахунок верт державного бюджету. Навіть не відставали хоча б від Польщі чи Молдови.

І навіщо не глобалізації, США, Росія та Європа — пропонували би хвилі і нахлещно писали б усі «профессор». Самим героями і інтелектуалом Михайлу мирно владити справу вважалося не по масштабу особистості. І це потрібно відібрати в підручному для 5-го класу.

Тепер теж саме, але особистість — боротьба уже ведеться у владному багатомисливці: Президент — В. Ющенко, Голова Верховної Ради — В. Литвини і — прем'єр-міністр України — Ю. Тимошенко, а також Петро Порошенко, який добувся до них.

Улюблю до Київ! Володимирівна знавчу, що уряд, в першу чергу, зобов'язаний господарювати, є аниматором глибокої влади, не має про себе

* С. Сабін, В. Іваницький — К. Фрэнк «Джордж», 1993. — 186с.

сформував в державі клуб державних мужів, а проріс клан олігархів-алігаторів, бізнес яких насправді довго був і не стільки бізнесом, скільки одуренням держави та народу за рахунок втрат Державного бюджету. Інакше не відставали хоча б від Польщі чи Молдови.

І якби не глобалізація, США, Росія та Європа — пролилась би кров і натхненно писали б усі «професор». Самим героям і антигероям Майдану мирно владнати справу виявилось не по масштабу особистості. І це потрібно відобразити в підручнику для 5-го класу.

Тепер те саме, але особливість — боротьба уже ведеться у владному багатокутнику: Президент — В. Ющенко, Голова Верховної Ради — В. Литвин і ... прем'єр-міністр України — Ю. Тимошенко, а також П. Порошенко, який долучився до них.

З любов'ю до Юлії Володимирівни зазначу, що уряд, насамперед, зобов'язаний господарювати, є виконавчою гілкою влади, не має про себе закону і мав би бути осторонь, не ініціювати протистояння, бо то відволікає від „безкоштовного“ цукру та інших наших цінових проблем.

Боже, усі, і Президент, і Голова Верховної Ради, і Голова Уряду, і Прем'єр, — всі йдуть на вибори, як на жнива. А хто буде управляти державними справами?! А. Кінах — так теж на вибори, В. Пинзеник — безперечно один з найбільш професійних та самовідданих, одержимих урядовців — теж на вибори. Всі міністри, губернатори — у списках.

Разом з тим я поділяю мужню, щиру чи не щиру, знає лише вона, але правильну, позицію Юлії Володимирівни відносно майбутньої після-реформеної структури влади в Україні: у президента скорочуються повноваження, Верховна Рада їх набуває і... змінює прем'єрів і міністрів, і будь-кого, хто став чиновником на хвилі помаранчевої люстрації, частіше, аніж Л. Кучма тасував прем'єрів та міністрів. Парламентська республіка зробить впливовими лідерів парламентських фракцій та блоків, але не стане ефективною владою. І якщо президент не хоче чи не може тупнути перед своїми друзями ногою сьогодні, то після виборів на нього самого будуть тупати, а лупцювати почали уже зараз, в'їдливо і безцеремонно. Воно то дозволяється, але руйнує ідеали, гасить пафос та енергію всієї держави, всього народу.

Я всі роки поважаю Олександра Мороза як морального і ідейного політика, був некоректним і тепер беру свої слова назад — А. Мороз

відділив би бізнес від влади, і він мав би бути в Уряді, але за Олександром Олександровичем — усі президенти, які були, є і будуть — не такі, тому владу по Морозу потрібно розпорозити, але ж можна і розтрошити.

Господи, а Верховна Рада наша яка? За майновим складом, за національними ознаками та представництвом регіонів? Та що там Верховна Рада, в Київській неможливо уточнити: із 90 депутатів мільйонерами стали 75 чи всі 85.

Юлія Володимирівна права — попереду владний хаос. Наприклад, в Болгарії обраний парламентом прем'єр протримався на посаді лише кілька годин. Тому не потрібно відволікати націю і політикум на сумнівні схеми адміністративно-територіальної реформи, особливо по Києву і Київській області.

Уся державна мудрість О. Омельченка викристалізувалась таки: з 14 районів утворити 10, а через 2–3 роки — з 10–7. Перманентно змінювати межі міських районів з обмеженням їхніх прав — то зла і коштовна видимість реформ.

А Євген Жовтяк додумався зліквідувати рідний район невідомого реформатора Романа Петровича і забути, що існує Київський регіон, а правильніше — столична агломерація, яка повинна мати ті чи інші форми єдиного управління.

Потрібно усвідомлено, а не в пакеті (пакет — українська форма батога і пряника в одному конверті) розібрати по зернинці конституційну реформу. І негайно внести зміни і корективи.

Парламентська республіка — то майбутнє, як колись був комунізм. Її потрібно будувати, наближатись поетапно, але не вводити миттєво.

Поки президент чекає, хто підтримає розумні його сумніви і щирі запитання Юлії Володимирівни, час плине і з'явиться ситуація, коли кожен крок буде дорівнювати поразці.

Потрібно призупинити політичні війни, взяти тайм-аут, розібратись за що б'ємося, відмовитись від окремих постулатів політичної реформи та визначити на 01.01.2006 р. поетапність її реалізації. Безумовно, ключовим у реформі є вибори по партійним спискам, і від цього відступати недопустимо. І цього досить: регіони і міста будуть контролюватись

різними політичними силами і, дай Бог, щоби Україну не розірвали на конфедерацію.

Коли стало очевидним, що з третім терміном і прем'єрством Леоніда Кучми або Віктора Медведчука нічого не вийде, бо йшлося уже від поразки до поразки, а загальний освітній рівень красеня-велетня Віктора Януковича не відповідає вимогам сучасних європейських прагнень України, я декому із прихильників за посадою названих трьох політиків намагався пояснити, що поразка неминуча і вона потрібна на благо України. Відповіддю було, що у «демона» В. Медведчука та Л. Кучми, безумовно, є план, про який нам просто не говорять і все буде добре.

Тепер, помаранчеві лідери, відчуваючи негаразди, знаходять відряду в заявах: «Ми сподіваємось на мудрість Віктора Андрійовича».

Ми теж сподіваємось на мудрість Віктора Андрійовича, Володимира Михайловича і Юлії Володимирівни та Олександра Мороза, а також Петра Порошенка.

Проблема не у Ваших рейтингах і в 2,0–14,0 млн дол. США за місце в списку і в майбутньому парламенті, проблема в дієздатності штучно проголосованої, під тиском та примусом майбутньої системи влади.

Проблема у моралі політиків та відділенні бізнесу від влади, від Державного бюджету і державно-комунальної власності.

Усе ще сподіваємось на Віктора Андрійовича.

Віктор Андрійович Ющенко — ТАК, Президент і діяти повинен Одноосібно та Державницьки, він виборов собі таке право, а інші — зобов'язані підтримати, можливо і самовідставкою.

Прошу вважати це звернення відкритим листом до В. Ющенка, В. Литвина, Ю. Тимошенко. А ще ж і до Олександра Мороза та Петра Порошенка. Але перш за все повинен діяти Президент та народ, його політичні і громадські сили. Без революцій після революції, діяти рішуче та без потрясінь.

Голова ТО «Вибір»

Іван Салій

Хочеться й про морально-етичні моменти дещо сказати:

1. Запрошення з нагоди 25-ої річниці, вчитатись, хто запрошує. Але важливо інше — на 26-у річницю народні депутати першого скликання, принаймні я особисто, запрошення не отримали. І на параді було головним — участь щонайбільше взводів військ країн НАТО.

2. МВФ припинило наполягати на відкритті ринку землі.

Газета «КП в Україні» від 05.07.2017 р.

«Хоч в Кабміні говорять, що не збираються відмовлятися від реформи. Інформація про переговори України з МВФ, як завжди, потрапляє в пресу у вигляді чуток і коментарів джерел. Днями стало відомо, що фонд погодився зняти питання про запуск ринку землі з порядку денного. З чуток, Петро Порошенко особисто домовився про це з Крістін Лагард, і та погодилася перенести це питання на більш пізній термін.

Мабуть, глава держави розуміє, що зараз цей законопроект не вдасться провести через парламент до канікул. Але в уряді кажуть, що не припиняють готувати країну до земельної реформи.

«Ми займалися і займаємося підготовкою закону про обіг земель, — заявив прем'єр-міністр України Володимир Гройсман в ефірі одного з телеканалів. — Насправді завжди в Україні говорили про те, буде чи не буде мораторій на землю. Я планував запропонувати модель обороту земель в інтересах українських громадян».

При цьому він підтвердив, що уряд буде пропонувати не продавати землю іноземцям, а також заборонить продаж земель великим холдингам.

Загальновідомо і очевидно, що введення ринку землі має передбачати ряд обмежень, які поки що не передбачені проектом В. Гройсмана. Обмеження — загальносвітова практика. Найуспішніші країни світу мають сільськогосподарські землі у державній власності (Канада 89%) і у власності дрібних фермерських господарств.

У Франції фермер може купити землю лише в разі, якщо він попередньо орендував її упродовж 7 років. А продати її після цього він зможе лише через 15 років. У Данії фермер не зможе купити землю, якщо живе від неї далі ніж за 30 км. У Швеції землю не продадуть людині без відповідної фермерської кваліфікації. Щоб стати власником землі в Румунії, потрібно володіти професійною кваліфікацією, дипломом, досвідом управління аграрним сектором. Крім того, не розроблені механізми кредитування і страхування ризиків, а без них ринок не стане основою для залучення інвестицій».

В останні місяці Вашингтон надав уряду України сильну підтримку. Недавнім її підтвердженням став візит міністра оборони Джеймса Меттіса до Києва.

Жест в особливий день. Колишній генерал вибрав для візиту саме День Незалежності України 24 серпня 2017 року, при цьому, він також відвідав урочистий військовий парад. Він сказав, що США ніколи не визнають анексію Криму.

Слова Дж. Меттіса викликали гнів у Росії, а також скептицизм в Західній Європі.

Це був перший візит глави Пентагона за десятиліття.

Переговори Дж. Меттіса з П. Порошенком і міністром оборони С. Полтораком відбулися у ключовий момент, на тлі інтенсивних дискусій про розширення військової допомоги Україні.

У липні 2017 року глава американської дипломатії прибув до Києва з двома цілями. По-перше, поінформувати П. Порошенка і український істеблшмент щодо підсумків вирішення долі Києва в Гамбурзі, на зустрічі Д. Трампа і В. Путіна.

Держсекретар Рекс Тіллерсон закликав українську владу більш активно просувати реформи і антикорупційну боротьбу.

Другою метою візиту стало представлення нового спецпредставника США по Україні — Курта Волкера: «Ми розчаровані відсутністю прогресу в рамках Мінських угод, тому ми призначили спеціального представника по Україні. Ми будемо координувати діяльність з “Нормандською четвіркою” і урядом РФ, щоб побачити, чи зможемо ми прискорити прогрес».

Одночасно з Р. Тіллерсоном у Києві з візитом перебував і генсек НАТО Йенс Столтенберг. Офіційно він прилетів до Києва для участі у засіданні комісії Україна–НАТО, а також для відкриття нової будівлі представництва Альянсу.

Обнадійливо, та не кардинально.

«Не отрекаются любя»

Юлия Мостовая, главный редактор

Газета «Зеркало недели», 20.08.2017 р.

«Я хочу уехать. Куда-нибудь туда, на Запад, вслед за миллионами хватких, трудолюбивых, предприимчивых, умных. За миллионами тех, кто надеялся и даже боролся, но устал. Кто предпочел свою мельничку донкихотству. Кто слал деньги сюда, а теперь забрал детей и отчалил, бросив стариков и фразу на прощание: “Жизнь одна, и идет она в одну сторону”.

Я хочу уехать от несостоявшейся Независимости. Ибо, оглядываясь назад, меня не покидает мысль, что политический класс использовал независимое Украинское государство только с одной целью — разворовать. Зато мы блистали в рейтингах “Форбса”. Но даже это время прошло, потому что мы потеряли территории, усохли в демографии, почти добились медицины, образование и промышленность, грохнули науку.

За двадцать шесть лет лишь немногие поняли, что “меншовартисты” — это не только по отношению к России, но и к Западу тоже. Власть так и не научилась говорить твердое “да” и твердое “нет”, когда речь идет о национальных интересах. Она готова обменивать эти интересы на любом рынке, лишь бы ей не мешали обогащаться.

Я хочу уехать от президента, рожденного под знаком “Жадные Весы”. От президента, не задающего трендов развития и не принимающего стратегических решений. Не принимающего, по причине взвешивания копеек от остановки на том или ином варианте.

Хочу уехать от олигархов, льющих крокодилы слезы по поводу низкой капитализации их бизнеса в нецивилизованной стране и неизменно во время выборов финансирующих победителей кастинга подлецов. Я просто хочу уехать от глупости.

Я боюсь избирателей, крадущих у меня пятилетки нормальной жизни и разменивающих свою на 200 гривен. Я хочу сбежать от жителей городов, готовых “доверить ключ от своей квартиры” матерому аферисту с десятком лет отсидки и неизменным трауром под ногтями. И от сельских избирателей, готовых отдать голоса за человека, на заре девяностых рэкетировавшего не вилами, а журналистским удостоверением, приторговывавших наркотой аптекарей.

Я увидела как часть волонтеров продана и нажилась. Но я хочу уехать, чтобы не видеть как окончательно сойдут с ума от чужих горя, крови, боли и слез оставшиеся честные.

Я не хочу видеть как рейдеры и рекетиры, обзаведясь идеологией, нашивками и сбиваясь в корпусы и охранные агентства, потрошат безнаказанно фирмы, банки и не понравившихся граждан. Не объяснили им властные кураторы, что патриотизм — это не забирать, а отдавать.

Я 45 лет смотрела в окно на Голосеевский лес и не хочу увидеть как его заслонят и убьют тринадцать 27-этажных блоков, выстроенных по наводке продажной гэбни, выпускающей из СИЗО бизнесмена-сепара за сотню квартир. Да если б только продажных... К тому, что меня “слушают”, за два десятка лет я привыкла. Но когда я вижу лежащие на стол президента резюме моих телефонных разговоров, где Красная Шапочка на ковре-самолете залетает в Винтерфел, я ужа-

саюсь уровню компетенции моих соглядатаев. Не за себя страшно. За страну. За президента, которого кормят продуктом интеллектуального несварения.

Хочу уехать от вездесущей и всеоправдывающей фразы: “Ну, вы же знаете в какой стране мы живем”. От лжи и подмен, путающих пиар с делами; политически активного бизнесмена — с президентом; количество обысков — с эффективностью власти; объявление подозрения — с приговором суда; приговор продажного суда — с истиной; истерику — с диктатурой; болтунов — с реформаторами...

Я устала клянчить деньги на газету. Перетаскав в редакционную бухгалтерию из дому все, что могла, еще в 2000-е, я устала быть лавирующей попрошайкой, не желающей попадать в плен отечественного бизнеса. Я устала не писать, потому что мне нужно искать деньги для выплаты нищенских зарплат и гонораров, для поддержания неведомо кому нужной площадки, где думающие люди публикуют умные, системные, общественно важные и государственно-прикладные тексты.

Я хочу сбежать. Но! Да, вы правы, — я останусь.

Потому что темнее всего перед рассветом. А я знаю, что он начнется еще в этом десятилетии. Не спрашивайте, — откуда. Просто знаю и все.

Не уеду, потому что мои родители должны, ссутулившись, сидеть на могилах своих матерей и отцов, когда захотят с ними поговорить.

Потому что моим детям нужна Родина, а они должны быть нужны ей. Даже если они не строители и продавцы, а бесполезные ныне биохимики, изучающие мозг человеческий. Тот самый орган, который не поспевает не то что за информпотоком и функционалом гаджетов, а даже за нумерацией айфонов.

Потому что, забыв о хабалках-перекупщицах, я не уеду от нечаянной радости печальных сморщенных старушек. Кто же тогда купит у них ненужный килограмм творога, мятую малину, неумытую картошку?

Потому что, побывав почти в полусотне стран, я не видела Харьков, Шацкие озера, черновицкий универ, Каменец-Подольскую крепость и только-только разобралась в нумерации станций Фонтана. Я, энтомолог Печерских холмов, еще не видела свою страну.

Я не уеду от Любомира Гузара, который приехал из благополучно-го мира, чтобы сделать нашу страну лучше; который вернулся, чтобы остаться. От Леси Литвиновой: я ей не нужна, но она нужна мне. От Виталия Шабунина: у него такой красивый хук! От стариков-конструкторов, помнящих, что ОПК — это не только откат. От чудом уцелевших нищих школьных учителей, ученики которых привозят медали со всемирных олимпиад. От нескольких тысяч умных студенческих глаз, пусть в стране и останется только половина из них.

Я не уеду от тех, кто не сдался. Кто мужает, умнеет, крепчает. Кто учится на своих ошибках. От тех, кто будет готов, а не думает, что уже готов, когда Украине выпадет очередной шанс стать другой. Я хочу за-стать этот день. Я хочу в этом участвовать. Я хочу наконец-то обрабо-даться тому, что получилось.

Я знаю, что все прекрасно справятся без меня. Но я не уеду. Мне некого там любить. Не в кого верить. Не за кого рвать сердце. Пусть оно порвется здесь».

А як хочеться усім президентам України сучасної, мабуть, щоб і про них складали такі гімни... та тепер нові часи, але ж пісня залишилася, хоча її й не співають.

Пісня про Сталіна

Музика Л. Ревуцького

Слова М. Рильського

Із-за гір, та з-за високих
Сизокрил орел летить...
Не зламати крил широких,
Того льоту не спинить!

Хай шумить земля піснями
В цей крилатий, горний час!..
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас!

На вершини всі ми линею,
Сонце променем в очах...
Льотом сонячним орлиним
Вождь показує нам шлях.

Нам скорились темні води,
В ноги нам лягли поля,
Розспівалися заводи,
Оновляється земля!

Уперед полком єдиним
Більшовицька сила йде,
Льотом сталінским, орлиним
Мудрий вождь усіх веде.

Пурпуровими вогнями
Нам новий сіяє час...
Слово Сталіна між нами,
Воля Сталіна між нас!

Зрозуміло, роль Президента України Порошенка виокремить історія з часом. Тільки відповідальність на вождях не лише за їхні дії, а й за бездіяльність, не лише за те, що сказав і що прочитав, чого не заперечив...

Час багато що змінює і розставляє по місцях...

От знову в політикумі постать С. Петлюри. У Вінниці йому відкрили пам'ятник у бронзі, бо певний період Вінниця вважалась столицею УНР.

За його керівництва були єврейські погроми. Захисники — він виступив, виголосив декларацію проти погромів. Дотошні — євреїв знищували, він виступив проти, але нікого не розстріляв, не притягнув до відповідальності.

У Бердичеві, де С. Петлюра зустрічався з Ю. Пілсудським, теж згадують про погроми і від червоних, і від петлюрівців, і за німців.

Тому П. Порошенко в посланні до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році» сам себе характеризує, без коментарів.

«Із-за перевалу над нами нависає хижа орда — це небезпечна і довготривала загроза.

— В першому півріччі 2017 року — весь експорт (до Євросоюзу) зріс на 23%. Частка ЄС у зовнішній торгівлі України досягла 40% ...а у 2009 році — ця частка склала 25%.

— Запровадження безвізових поїздок — на даний момент головний підсумок нашої спільної реформаторської роботи... воно стало можливим унаслідок виконання майже ста п'ятдесяти пунктів Плану із візової лібералізації.

— Факт залишається фактом: суспільство незадоволене життям і владою.

— Внаслідок війни три роки тому в Україні різко впав рівень життя.

— Недовіра до державних інститутів... переросла в глибоку зневіру, апатію і депресію.

— Наш сценарій — оптимістичний: "...успішна європейська Україна успішних українців".

— Дедалі частіше з'являються реваншистські ініціативи.

— Противники змін є повсюдно.

— Одним з найбільш небезпечних став виклик популізму.

— Нема поки що жодних ознак, аби Москва готова була відступити з Донбасу чи піти з Криму.

— Як тут не процитувати слова мого великого друга, великого друга України американського сенатора Джона Маккейна: "Росія є більшою загрозою, ніж терористичне угруповання «Ісламська держава»".

— Прошу не забувати, що влітку 2014 року більшу частину Донбасу вдалося повернути під суверенітет України.

— Російська агресія продемонструвала банкрутство міфу про позаблоковість.

— ...виповнюється два роки, як ми не купуємо газ у Росії.

— Найболючіше і найскладніше питання — це боротьба з корупцією.

— І курс гривні після карколомного падіння в 2014–2015 роках тримається відносно незмінним вже протягом майже двох років.

— Ми очікуємо прискорення зростання економіки до 4% у 2020 році.

— і було би концептуально неправильним вдаватись у Посланні до галузевих оглядів.

— ...частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті країни стрімко наближається до 50%...

— ...я ніколи не погоджуся з пропозиціями забрати у людей право обирати Президента і передати це право парламенту. Обсяг повно-

важень глави держави також має бути достатнім для ефективного виконання функцій Верховного Головнокомандувача.

— ...російська армія в 5 разів більша за нашу».

Мій читач здатен сам коментувати стратегію і курс П. Порошенка. Я ж присвятив так багато роздумів до цього моменту, щоби ствердити: в Україні влада повинна бути на американський зразок чи німецький, коли вона демократично обрана, але одноосібна. Або президент він же прем'єр, або прем'єр (канцлер) — перша особа. Парламент двопалатний і зменшений.

Тобто, парламентсько-президентська чи парламентська влада в Україні — безперспективна.

Не мажоритарні округи — головна проблема у виборчій системі. Втрата моральних цінностей і культурної глибини, відставання в економіці із-за втрати патріотизму влади-бізнесу, поєднання бізнесу і влади — головні проблеми України.

І до сьогодні — ілюзіями і утопіями приховується хижа і жорстка боротьба за корупційні гроші, а не за Україну чи щасливу долю «малого» українця.

Та Україна видиває, торує шлях у майбутнє. Одне погано, що усі країни розвиваються швидше і ефективніше, так що якщо вони і зупиняться, то ми їх навіть і тоді не наздоженемо. Поки що... Запрягаймо швидше!

Сьогодні 21 жовтня 2017 року. 50 років Дмитру Гордону. Маю його численні томи, кількість яких уже і він, мабуть, не знає... До дня народження, до запрошення додав із циклу «Беседи с великими и знаменитыми» том в 450 сторінок «Как перед Богом». Тут відповідають на запитання видатний поет Євген Євтушенко, модний у химерності та образності мислення Станіслав Белковський та інші видатні сучасники.

Другий том «Память сердца» на 700 сторінках. Тут М. Саакшвілі, С. Шустер, Р. Лижичко та інші.

І ви подумаєте, що на рік цього досить?! Ще є третій том на 900 сторінок! Тут В. Фокін, С. Алексієвич, Л. Кравчук та інші.

Так ось, у Дмитра Ілліча унікальний принцип і традиція — героїв своїх книг-бесід він роками запрошує на свій день народження та вручає подарунки — 2500 сторінок антології нашого життя, роздумів про сучасність та майбуття.

Звичайно, ювілей, і склад гостей був надзвичайно високий: В. Фокін, В. Горбулін, М. Саакашвілі,

генерали Кузьмук, Смешко...

Особливу інтригу склало вітання та «танці» від Н. Савченко, а також оперний спів, балакучість та тусовочність М. Максаквої, другого чоловіка якої вбили в Києві, і як заявила Генпрокуратура України, — за замовленням першого чоловіка.

Із Москви — кілька дисидентів від Путіна, масштабу М. Ганнапольського, артисти вже не приїздять...

Словом, прихилити, викликати довіру і сповідатись, як заявляли колишні розвідники, яких вчили зберігати таємницю, і їх «розкрити» може лише Дмитро Гордон.

Особливість цього ювілею: іменинник сам співав, надавав слово для привітання з характеристикою кожного свого героя. Наприклад, Г. Суркіс, який прийшов зі своїм енергійним батьком, якому уже за 90 років отримав комплімент від Гордона: «Він прославив Україну, бо привіз до нас «Євро-2012», і за це не отримав не те, що Героя України, але навіть подяки».

Звичайно, працювала і чарівна дружина Олеся Бацман — вона організатор, у неї тост, вона виводить донечку, і та добре-таки співає, вона ж і сама заспівала: «Ничто на земле не проходить бесследно». Талановита і красива в усьому.

Хтось із ветеранів побажав Дмитру Гордону більше не одружуватись. А Олеся пообіцяла цю пісню повторити йому й на 60 років.

Ще хтось помітив: знали, що буде М. Саакашвілі, а так, можливо, не всі б і прийшли на вітання.

Було багато видатних і не реалізованих сповна особистостей та успішних бізнесменів, наприклад, як, Ірена Кільчицька.

І під кінець публіку «порвав» Андрій Данилко, а потім і та-нець Н. Савченко з «мамою» Данилка.

П. Порошенко, Л. Кравчук, Л. Кучма вітали ювіляра по телефону.

А в Маріїнському парку та біля Верховної Ради України намети з претензією на прелюдію третього Майдану з вимогами самопозбавитись депутатської недоторканності, вдесьте змінити виборчий закон і створити черговий Антикорупційний суд з нечуваними зарплатами: «Купуємо чесність» — це у суддів тепер тренд.

3 грудня 2017 року. У Києві — хода від пам'ятника Т. Г. Шевченку по Хрещатику, мітинг на Європейській площі. Проголосили нову вимогу «імпічмент» і закликали до протесту через тиждень.

Ось така доба П. Порошенка. Далі буде ...

ЕКСПЕРТИ

Зрозуміло, як автор, наголошую, діяльність лідерів та вождів, вікопомних фактів їх боротьби, виклад та оцінки носять, намагався, суб'єктивно-неупереджений, але суб'єктивний наголос.

Тому для урівноваження і повноти пропоную бачення експертів.

Володимир Макеєнко — депутат Верховної Ради від першого до передостаннього скликання. Урівноважений, рівний і позитивний. Його праця при усіх режимах насправді — позитивна для України і критична для діючої влади, але без мітингової публічності.

В. Макеєнку випало колосальне за напругою управління Київською владою в дні загострення Майдану гідності.

Дмитро Олійник — давно практично очолює і представляє Федерацію роботодавців України за останніх урядів. Домагається більш ефективної діяльності будь-якого уряду і міністра. Сам підготовлений і чіпкий бачить весь спектр кризи економіки, але постійно концентрується на ключових проблемах.

Віктор Ткаченко — унікальної привабливості поза будь-якими політичними угрупованнями, але він з два десятки років очолює Чернігівське земляцтво і був в історії незалежної України період, коли усі загальнодержавні установи очолювали земляки-чернігівці: і президент, і прем'єр, і голова Верховної Ради, і генеральний прокурор, і голова Верховного Суду і Конституційного... Він, і тільки він, міг зібрати їх разом. Але Чернігівці — не донецькі, не дніпропетровські чи вінницькі — служили державі, не розставляли земляків на хлібні місця. Так склалось, що тільки В. Ткаченко глибоко відчував і знав неординарну постать Івана Плюща.

ДМИТРО ОЛІЙНИК

Олійник Дмитро Миколайович — голова Ради Федерації роботодавців України.

Народився 7 листопада 1964 року в с. Волиця-Польова (Теофіпольський район, Хмельницька область).

Моє знайомство з Дмитром Миколайовичем було «шикарним»: головою комісії з питань транспорту Київради обрано невідомого скляра (ВАТ «Ветропак Гостомельський склозавод»), і я пробурчав в Управлінні транспорту Київської адміністрації, мовляв, і в автобусі, і маршрутці, і вагоні метро є шибка, є скло, мовляв, ось така його обізнаність у питаннях транспорту.

Насправді ж виявилось, що це вельми прискіпливий та вдумливий керівник: усіх уже переконав, усі вже давно погодились, а він продовжує деталізувати, до атомів аналізуючи свої аргументи і переваги.

Його терплячість, витримка, виваженість, повага до співбесідника та вміння терпляче слухати і довго коментувати, позитивна налаштованість до колег, друзів та «ходоків» звідусіль — вражаючі і переконливі. Він для усіх друг і товариш, порадник і партнер.

Так сталося, що в дні Майдану саме голова комісії Київської міської ради з транспорту В. Макеєнко, один на один із безпорадністю і дезорганізованістю київської влади, взяв на себе лідерську місію. Це зразок — роль особистості в історії.

Іван Салій: Ми з В. Макеєнком були депутатами першого скликання Верховної Ради України. У розмові, що відбулася між нами, згадали наших вождів, лідерів, президентів, а від теми про зупинку метро він якось ухилився. Я ж вважав то помилкою...

Був тоді без посад, тому телефонував Вам, заявляв у засобах масової інформації, що то дурниця несусвітня...

Київський метрополітен — тоді це 1,5–1,6 млн пасажирів на добу. Отже, зупинка цього колосального пасажироперевізника у такому місті — це колапс, страшніший за той страйк, коли не працювали лише тролейбусні та трамвайні маршрути.

Дмитро Олійник: Лютий 2014 року. Володимир Макеєнко — голова КМДА. Він зупиняє метро, а начальник управління транспорту Водовозов Євгеній Наумович привозить до мене не завізований документ. Я дзвоню директору метрополітену, а він мені: «Не можу говорити зараз». І розумію, що там всі налякани.

Вирішив зібрати комісію Київради у приміщенні Федерації роботодавців України на вул. М. Коцюбинського, 1. 18 лютого я обдзвонив усіх персонально, один за кордоном був, напевно, Солошенко, всі решта обіцяють бути, крім Миколи Михайловича Ламбуцького, генерального директора комунального підприємства «Київпаstrans» (автобусні парки та депо тролейбусні, трамвайні).

19 лютого, 11:00 година, ми з Михайлом Шарпилом, який давно і професійно готує такі засідання, чекаємо — ніхто не прийшов... Кажу: «Пишемо документ». А я один, нікого немає... І я підписую документ, в якому написано: «Визнати сумнівність правового статусу окремого доручення голови КМДА від 18.02.2014 року щодо одночасної і повної зупинки Київського метрополітену на невизначений термін.

Визнати неправомірність використання територіальної власності м. Києва — комунальної техніки «Київавтодор» та інших комунальних одиниць щодо блокування транспортних входів у столицю.

Рекомендувати голові Київської міської державної адміністрації відмінити окреме доручення від 18 лютого щодо одночасної зупинки роботи Київського метрополітену на невизначений термін як таке, що не відповідає чинному законодавству, порушує конституційні права громадян, та відновити нормальне функціонування київського метрополітену. Рекомендувати

КИЇВСЬКА МІСЬКА РАДА

VI СКЛИКАННЯ

ПОСТІЙНА КОМІСІЯ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ З ПИТАНЬ ТРАНСПОРТУ ТА ЗВ'ЯЗКУ

01044, м. Київ, вул. Хрещатик, 36

тел. (044)254-12-26, 279-34-52, тел./факс: (044)279-34-52

№ _____

на № _____ від _____

Протокол №   9

виїзного засідання постійної комісії Київської міської ради
з питань транспорту та зв'язку від 19.02.2014.

Присутні: Олійник Д.М., Солошенко І.М., Кононенко І.В.,
Семиного В.І., Жуков В.А.

Відсутні: Ламбуцький М.М., Лойфенфельд О.Я.

Порядок денний:

1. Щодо нормалізації роботи транспортної інфраструктури та забезпечення безперервного транспортного обслуговування населення столиці.

Слухали:

1. Д. Олійника про звернення громадян міста Києва щодо невдоволення роботою транспортного комплексу, а саме щодо неправомірності окремого доручення голови КМДА відносно припинення, на невизначений термін, роботи Київського метрополітену, що фактично спровокувало транспортний колапс в столиці. А також щодо блокування комунальними службами основних магістралей міста Києва.

Виступили:

Солошенко І.М., Кононенко І.В., Семиного В.І., Олійник Д.М., Жуков В.А.

Вирішили:

1. Визнати сумнівність правового статусу окремого доручення голови КМДА від 18.02.2014, щодо одночасної повної зупинки роботи Київського метрополітену на невизначений термін.

2. Визнати неправомірність використання власності територіальної громади міста Києва (комунальної техніки КК «Київавтодор» та інших комунальних підприємств) щодо блокування транспортних шляхів столиці.
3. Рекомендувати голові Київської міської державної адміністрації відіняти окреме доручення від 18.02.2014, щодо одночасної зупинки роботи Київського метрополітену на невизначений термін, як таке, що не відповідає чинному законодавству і порушує конституційні права громадян та відновити нормальне функціонування Київського метрополітену.
4. Рекомендувати керівникам комунальних підприємств міста Києва (зокрема, КП «Київський метрополітен та КК «Київавтодор» та інших) діяти виключно в межах чинного законодавства та забезпечити нормальну життєдіяльність міста Києва.

Голова комісії

Д. Олійник

Семшук В.І. - за -

Соловйов І.О. - за -

Жуков А.А. - за -

Компаченко І.В. -

керівникам комунальних підприємств міста Києва, зокрема КП «Київський метрополітен», «Київавтодор» та іншим, винятково у межах чинного законодавства забезпечити нормальну життєдіяльність міста Києва». Підписи ставилися вже набагато пізніше, коли вже все вирішилося.

Було вже 11:30, дзвонить мені Володимир Макеєнко, голова КМДА:

— Мені сказали, що ти скликав комісію, приймаєш якийсь рішення... Не приймай.

— А я вже прийняв, більше нікого немає.

Далі почався дуже емоційний діалог. Я сказав, що метро жодного разу ще не зупиняли, і я, як киянин, прийняв відповідне рішення і вже його опублікував.

Потім дзвонить А. К. Голубченко, перший заступник голови КМДА за Л. Черновецького, О. Попова і при В. Макеєнку, та пропонує зустрітися наступного дня разом з В. Макеєнком. Я погоджуюся: зараз відвезу це рішення керівництву метрополітена під розпис, а завтра зустрінемося.

Іду на проспект Перемоги в офіс метрополітену, Федоренко Володимир Іванович, а з ним і Зель Володимир Іванович, зі зрозумілих причин, «змилися», а в керівництві метро вони ж усе життя... Прес-служба Федерації роботодавців України через інформаційний простір заявляє, що о 16:00 буду в метрополітені доводити рішення до керівництва та вимагати, щоб «пустили» метро. Приїжджаю, там вже телекамер з 20 стоїть, охорона не пропускає, пред'являю депутатське посвідчення, тоді всі камери і мене пропустили. Ми зібралися у великій залі, я виступив. Хтось із технарів повідомив, що на запуск потрібен деякий час, бо є технічний регламент з безпеки. На цьому і домовилися.

Одразу після цього дзвонить В. Федоренко, виправдовується, що не зміг бути присутнім. Я кажу, що все розумію, але я свою роботу виконую.

На другий день о 9-й зустрічаюся з А. Голубченком і В. Макеєнком у Голосіївській адміністрації! У тимчасовому кабінеті

В. Макеєнка також були Р. Крамаренко, М. Кучук, О. Пузанов та В. Столар...

Ми з А. Голубченком взяли карту Києва і почали узгоджувати умови запуску метро. Разом дійшли рішення, що станції «Майдан Незалежності» та «Хрещатик», «Золоті ворота» та «Поштова площа», «Площа Льва Толстого» та «Палац спорту» відкривати все-таки передчасно. І знову з прес-службою ФРУ вийшли у публічний простір, щоб запевнити населення, що метро сьогодні роботу відновить. Відчував, що кожна така новина — на вагу золота...

Розуміючи, що такі питання слід координувати зі штабом Майдану, я зателефонував Сергію Пашинському, на той час — народному депутату та одному з лідерів Майдану... Узгодили... Наступного дня отримую у розпорядження «Сотню Лева» для супроводження по станціях метро «Хрещатик» і «Майдан Незалежності», що на той час були забарикадовані... Підходить до мене представник «Сотні» і говорить, що готові виконувати всі мої завдання. Я перепитую, чи взагалі всі-всі завдання? Навіть команду стріляти виконаєте? Говорить, що так, готовий виконувати....

Тоді у мене пішов холодок по спині, я побачив, що хлопці були готові виконувати й такі доручення, хоча мене й не знають. ... Дерев'яні та залізні щити, одяг, що пройшов вогонь Майдану, обличчя в сажі і очі... В цих очах вся сила і воля ... Ніколи не забуду цей стрій...

Я побачив і переконався, що ті станції були дійсно забарикадовані, і їх не можна було відкривати. Погодили це все з А. Голубченком.

І. С.: Ви багато років працюєте з різними прем'єрами як керівник Федерації роботодавців України. Берете участь у засіданнях Уряду, урядових комітетів. Там, вибачте, однієї фрази достатньо, щоб «вилізли» непрофесіоналізм та дурість.

У Вас є висока прерогатива спілкуватися з міністрами, прем'єрами, доносити проблеми та запити роботодавців. Щоби

ставити питання, необхідно володіти темою, бути підготовленим ще більше, ніж самі урядовці.

Д. О.: Так, починаючи з Юлії Тимошенко. Ви розумієте, як бути там всередині. На жаль, більшість тих, хто там зараз знаходиться, часом не розуміють, яка це відповідальність. Не хочеться виглядати некваліфіковано, коли піднімаєш якесь питання. Тому я не завжди ризикую піднімати окремі питання, оскільки не завжди вони абсолютно зрозумілі, суперечливі, їх необхідно обдумати, опрацювати...

І. С.: Так, дійсно. Тим паче, що на засідання міністри, заступники міністрів приходять підготовлені зі стосом довідок і доповідей від апарату. А Ви приходите наспіх підготовлені, адже апарат Федерації, хоч і компетентний, проте замалий...

Д. О.: Так, у міністрів над проектами законів, постанов кваліфікована команда працює місяцями. І зазвичай найскладніші, «незручні» та термінові питання на засідання виносяться поза порядком денним, тож немає можливості підготуватися. Матеріали бачиш лише на засіданні, часу до його розгляду лишається хвилин 15–20...

Хочу зазначити ще: коли зустрічаюся з міністрами, політиками, повторюю часто, що з моменту, коли заарештували Ю. Тимошенко, Уряд став іншим. Бо всі розуміють, що карна справа базувалася на записях засідання Уряду. Всі уже знають, що, згідно з діючим законодавством, стенограма засідання Уряду — це документ державного значення, який зберігається вічно. Тепер усі присутні висловлюються обережно.

Наприклад, розглядали питання щодо квот на спирт для фармацевтичних підприємств. І до квоти потрапило всього одне чи два підприємства. Федерація роботодавців України зверталася неодноразово до Уряду щодо вітчизняної фармацевтичної компанії, мовляв, побудувала цех з виробництва настоянок на спиртовій основі, які в разі дешевші за імпортні аналоги, пройшли всі сертифікації, але квоти на спирт так і не збільшили під цю компанію. У відповідь на звернення створюється робоча група для вивчення питання, все узгоджується і питання вино-

ситься на засідання Уряду. Питання розглядається ... а в переліку цієї компанії знову немає.

Я ставлю запитання, чому немає у переліку даної компанії, яка пройшла вже всі інстанції, перевірки, отримала всі погодження? І прем'єр звичайно підтримує внесення її до переліку, зауваживши, що це питання підняте Федерацією справедливо, бо тут створюється штучна монополія та з'являються можливості для корупції.

Я сприймаю це так: дякую прем'єру В. Гройсману за професійну реакцію, і дякую экс-прем'єру Ю. Тимошенко за ті нові традиції в Уряді, що сформувалися після її тюремного строку.

І хто його знає, коли той чи інший урядовець сьогодні реагує на правильні слова щодо того, як побороти корупцію, чи то в ньому прагнення до захисту державних інтересів говорить, чи страх опинитися на місці Юлії Володимирівни.

Але ось такі маленькі деталі впливають на прийняття тих чи інших рішень.

Хоча слід пам'ятати і про себе, якщо скажеш щось некваліфіковано, то теж може бути юридична претензія, адже ведеться запис.

І. С.: Тобто, Ви маєте бути компетентнішими і ще відповідальнішими, ніж самі урядовці. І підтверджую, це — правда, Федерація має галузеві та регіональні структури, системно проводить засідання і ґрунтовно аналізує проблематику.

А з ким із прем'єрів найефективніше співпрацювалося?

Д. О.: На жаль, реальних реформаторів серед прем'єр-міністрів не було. Державниками були Юрій Іванович Єхануров та, можливо, здивую ... Микола Янович Азаров, особливо у перший рік, з точки зору ефективності. На першому засіданні уряду «молода команда» згуртувалася разом, а вже на другому засіданні були розставлені таблички, хто де сидить. Я розумію, що це особисте рішення прем'єра, і з точки зору управління, воно було абсолютно правильним. Він розумів ризики появи «молодої команди», і він їх розсадив, щоб вони «стайкою» не починали давити на нього.

Де були недержавні питання, то М. Азаров знімав їх на доопрацювання і доручав комусь із віце-прем'єрів за профілем. Тобто робив усе можливе, щоб не залишати нерозглянутою ситуацію.

І. С.: А на В. Януковича не зміг вплинути...

Д. О.: На нього ніхто не міг вплинути. Тому він так і закінчив.

Ще була цікава ситуація з вагонами. Напевно, 2012 рік. На засіданні уряду роздають матеріали, і бачу: 36 000 вантажних вагонів перездаються в оренду п'яти компаніям. Я розумію, що це прихована приватизація... А тоді теж була чергова хвиля щодо дефіциту вагонів, до слова штучно утворена. Піднімаю руку і прошу прем'єр-міністра це питання зняти з розгляду, бо тут великі корупційні ризики. Закінчилося засідання і генеральний директор «Укрзалізниці» В. Козак говорить мені: «Дарма ти так, ти що не знаєш, хто за цим стоїть?».

І. С.: Уже тоді ходили легенди про генія Саші-стоматолога, сина Президента, бізнесмена при Президенті.

Д. О.: Наступного дня Козак Володимир Васильович збирає в «Укрзалізниці» нараду, в робочу групу включено мене і генерального директора Федерації роботодавців України Іллічова Руслана Володимировича. Нам роздають повністю всі вихідні матеріали: переглядаю і бачу: усі п'ять новостворених компаній зареєстровані у місті Вінниця за адресами приватних квартир, і статuti у них ідентичні, ще й з однаковими помилками по тексту і прав у цих компаній немає жодних.

Тобто, М. Азаров прийняв рішення зняти це питання з розгляду, і дав доручення В. Козаку вивчити питання, тож, відповідно, Уряд це питання не ухвалив.

І. С.: Тепер приклад від мене, з мого звернення до Уряду:

«Укрзалізниця» в'їхала в тупик! 12.10.2017 р.

90% — зношеність рухомого складу.

Через рік — у 2 рази менше стане вантажних вагонів, у 5 разів локомотивів (із 1000 до 200 одиниць).

І що?

9 місяців тривають дебати в основному з металургами і хіміками:

На скільки підвищити тариф на перевезення:

– на 25,0 %

– на 22,5 %

– на 15,0 %

– на 8,4 % чи 11,3 % — це питання дебатується до сьогодні.

Уряд споглядає, Адміністрація Президента не втручається, міністра від відповідальності відсторонили.

І вкотре взялась сприяти Федерація роботодавців України (Д. Олійник та Р. Іллів). Патріотично, компетентно і процедурно делікатно».

У вас потужний тандем.

А зараз прем'єр-міністр В. Гройсман?

Д. О.: Я вірю в те, що він як державник реально хоче змінити ситуацію в країні. Вірю, що у нього, як у молодого політика, є стимул будувати майбутнє України та, звичайно, і своє. Але йому потрібно ризикувати... Для реальних реформ потрібен характер і сила волі. У нас немає часу на розкачку... На жаль, поки сміливих реформ не бачу...

В чому його ключова проблема, і це на сьогодні проблема в управлінні державою в цілому: немає на кого покластися — усі проти всіх. Більшість міністрів його, м'яко кажучи, не підтримують, не хочуть виконувати його доручення, бо їх керівники не з тієї партії або не в тих кабінетах сидять. У свою чергу заступники міністрів не хочуть виконувати доручення

міністрів з тих самих причин. Система державного управління деградувала та законсервувалася у цьому ганебному стані.

Тобто принаймні на рівні секретаріату, на рівні заступників прем'єр повинен, зобов'язаний те-

пер показувати характер, повернутися до хорошої бюрократії, контролювати виконання доручень та вводити покарання за невиконання доручень прем'єр-міністра, тобто не ігнорувати управлінські інструменти та хоч іноді підводити підсумки, дивитися на результати.

А так... на словах та у планах реформи нібито є, а от в реаліях...

І. С.: Дмитре Миколайовичу, спрогнозуйте, що буде з Україною, чи збережемо ми державу?

Д. О.: Якби я в це не вірив, то говорив би з Вами вже по скайпу десь із Німеччини чи Італії. Я вірю, що в Україні є не лише потенціал, а й реальні можливості. І це залежить у більшості від нас із вами, самої України, і набагато менше від МВФ та зовнішніх гравців.

І. С.: Тобто треба нам проявляти характер.

Д. О.: Сто відсотків. Ми знаємо, як ми уміємо, та, на жаль, ми як нація і як активна частина нації, бізнес-об'єднання, ще не відчули, що нас приперли до стінки, а значить є потреба діяти, і діяти злагоджено. Збираємося, обговорюємо, все правильно вирішуємо, але розійшлися — і забули. Лише одиниці залишаються і щось починають робити. У цьому наша проблема.

І. С.: А хто допомагає бізнесу у владі?

Д. О.: Я вважаю, що у К. Ляпіної є певні інструменти, і вона їх використовує.

* * *

Нині Дмитро Миколайович Олійник — комунікабельний, публічний, терплячий модератор за будь-яких конфліктів, адже ще у 1985 р. він був молодіжним лідером, працював заступни-

ком секретаря комітету комсомолу легендарного і чи не найбільшого у Києві заводу «Арсенал».

1991–1996 роки — генеральний директор Фонду підтримки малих підприємств і молодіжного підприємництва, виявив кмітливість і відчув зміни.

З 1997 року — директор з розвитку і до сьогодні Голова Наглядової ради «Ветропак Гостомельський склозавод».

Та енергію і динаміку комсомольського серця не утримати — і він одразу ж — президент асоціації «Скло України», далі — голова Ради Федерації роботодавців України.

І. С.: Чому створили асоціацію?

Д. О.: Бо потрібно було розробити нові стандарти, спільно виходити на зовнішні ринки, в Уряді домогтись розуміння. Разом — швидше і змістовніше виходить. Синергія.

І. С.: Я прийшов до вас, бо потрібно було масштабувати проблематику і занепад «Укрзалізниці», розморозити Геослужбу і доступ до кар'єрів. Вдячний, кілька років співпраці — і ми маємо позитивні рішення. Що зараз в економіці країни, якими є ваші стратегічні меседжі?

Д. О.: Світ конкурентний в усіх вимірах і країни конкурують між собою ще жорсткіше, ніж бізнес-корпорації. Конкурують за нові технології, за інвестиції, за сировину, за додану вартість, за розумних і талановитих людей. На жаль, у цій конкурентній боротьбі ми програємо на всіх напрямках... На всіх! А для того, щоб надолужити економічне відставання від розвинених країн, нам потрібно зростати на понад 7% на рік. Невидима рука ринку економіку України завела у глухий кут. Потрібна видима рука державного протекціонізму. Преференції вітчизняному виробництву в США — 11,2%, в Україні молоді і юні реформатори опираються зрозумілому: «Купуй українське». Державні закупівлі мають стимулювати виробництво товарів у країні, а, відповідно, — це стимулювання зайнятості.

Україна багата надрами та родючою землею, працьовитими й талановитими людьми. Але талановиті та працьовиті від'їжд-

жають у еміграцію ... Зневірилися ... Надзвичайно важливо, щоб віра людей в Україну повернулася.

Ми можемо і зобов'язані експортувати, наприклад, не білу глину до Іспанії й Туреччини, а виготовляти тут самі керамічні вироби та експортувати на весь світ готову вже продукцію... Не пшеницю продавати, а макарони, а ще краще — сир чи лізин.

Літакобудування, суднобудування, машинобудування — це ті наші компетенції, де ми ще досить конкурентні у світі. А ми навіть свою землю вже розпочали імпортною технікою обробляти... Соромно...

Нашу землю мають обробляти наші трактори, сіяти наші сіялки, збирати урожай наші комбайни. Дороги будувати — наша дорожня техніка...

Необхідні структурні реформи — економічні свободи, захист приватної власності та конкуренції. Реконструкція зношеної економічної інфраструктури країни має здійснюватися під розвиток нової структури промисловості та інвестиційний попит. Маємо зупинити відтік трудових ресурсів з країни, дати людям робочі місця та забезпечити гідну оплату праці.

До речі, як ви знаєте, ми у Федерації роботодавців України розробили свій план модернізації України, який досить інструментально та у розрахунках дає відповідь на ваше запитання! Як Україні вступити до клубу високорозвинених і конкурентних економік?

І. С.: Так, Дмитре Миколайовичу, Федерація роботодавців видала «План модернізації України» в 400 сторінок, далі — «Програму модернізації України» до 2035 року в 500 сторінок за авторства європейських вчених та практиків, «Сприятливе середовище для сталих підприємств в Україні» — 140 сторінок.

Тепер читаю в 32 сторінки «Стратегії розвитку промислового комплексу України» для схвалення розпорядженням Кабінету Міністрів України. Усюди — правильні оцінки кризи, розвалу і теоретичне бачення майбутніх реформ. І жодної реальної програми Мінекономіки з розумниками на грантах не пропонують.

Очевидно для кожного: кар'єр і поклади каолінів чи крейди, влада виокремлює достатню земельну ділянку, підводить залізницю (або уже є), дорогу, електро- й водопостачання і захоплення в податках... Світова практика, описана в усіх підручниках для «чайників»...

Натомість від урядовців — 32 сторінки самокритики з натхненням і розмовний жанр далі.

СХВАЛЕНО
Розпорядженням
Кабінету Міністрів України
Від ... березня 2018 р. № ... -р

Стратегія розвитку промислового комплексу України

* * *

Ціль «Сталий економічний розвиток»

З часу здобуття незалежності економіка України пережила значне падіння. Після 2000 р. почалося відновлювальне зростання, однак вітчизняний ВВП не досяг показників 1991 р. і станом на 2016 р. лишився приблизно на 20% нижче відповідного рівня. При цьому негативна динаміка промислового виробництва розвивалася швидше, ніж аналогічна динаміка ВВП.

Попри економічне відновлення 2000–2007 рр., домінування сировинно-орієнтованої та експортозалежної моделі розвитку зумовило жорстку реакцію української економіки на світову фінансово-економічну кризу 2008–2009 рр. Зростання економіки відновилося у 2010 р. під впливом активізації зовнішніх ринків (зростання обсягів експорту), проте не супроводжувалося позитивними змінами в структурі виробництва.

Частка промисловості в ВВП зменшилася з 50% у 1991 р. до 27% у 2016 р. Виробництво окремих видів продукції зазнало ще більш драматичного падіння: -92% виробництво тканин; -96% виробництво автомобілів; -63% прокат чорних металів; -54% видобуток нафти і газового конденсату; -41% виробництво бензину (у 2015 році в порівнянні з 1991 роком). Оскільки промисловість є основним драйвером економічного розвитку, така від'ємна динаміка стала важливим чинником загального стану вітчизняної економіки, зокрема її недостатньої стійкості та залежності від експорту сировинних ресурсів і напівфабрикатів.

Наприклад, у 2016 р. 19,9% вартісного обсягу українського товарного експорту припало на чорні метали, 16,7% — на зернові культури, 10,9% — на жири та олії, що сукупно дало 47,5% експортного обсягу.

* * *

Ціль «Зростання рівня життя та соціальна стабільність»

Деіндустріалізація країни стала однією з основних причин високого рівня бідності, значної втрати зайнятості, зовнішньої та внутрішньої міграції.

Згідно з даними Державної служби статистики України (далі — Держстат), в 2013 р. близько 25 % населення знаходилося за національною межею бідності. Починаючи з 2014 р. ситуація додатково погіршилася через агресію Росії, яка призвела до значного ускладнення економічної та соціальної ситуації. З урахуванням інфляції, девальвації, зростання комунальних тарифів реальні доходи громадян за паритетом купівельної спроможності у 2014–2016 рр. зменшилися більш ніж у 2 рази.

І. С.: Хто в Уряді цього не знає? Де бізнес-пропозиції, драйвери для України?

Д. О.: Потрібен жорсткий протекціонізм та структурні реформи. Реальний перехід від сировинного типу економіки до переробної. Стимулювання інвестицій та сприяння експорту. Слід кардинально змінити якість державного управління! До речі, в «Плані модернізації України» ми прорахували 200 товарів, найбільш цікавих для виробництва в країні, з огляду на наші компетенції, наявність сировини та попиту у світі.

І. С.: І остання ваша смілива позиція, яку також підтримує Всеукраїнська спілка виробників будматеріалів, щодо необхідності підтримки Урядом українського виробника, вжиття відповідних заходів.

14.12.2017р.

Прем'єр-міністру України
ГРОЙСМАНУ В. Б.

Вельмишановний Володимире Борисовичу!

Висловлюємо Вам свою повагу та звертаємось щодо наступного.

Федерація роботодавців України (ФРУ), Український союз промисловців і підприємців (УСПП), Торгово-промислова палата України (ТПП України), Рада підприємств при Кабінеті Міністрів України та Українська асоціація виробників (УАВ) представляють інтереси десятків тисяч українських підприємств – промисловців, виробників, інвесторів, роботодавців і платників податків, що в сукупності генерують 80% ВВП України, створюють мільйони робочих місць для українців, інвестують мільярди в економіку і стабільно забезпечують податкові надходження до бюджетів усіх рівнів.

Наші асоціації об'єднують промисловців усіх ключових секторів економіки України: машинобудування, вагонобудування, суднобудування, металургія, аерокосмічна і оборонна промисловість, автопром, АПК, хімпром, транспорт, енергетика, фармацевтика, будівництво, IT-індустрія, медіа-галузь, торгівля, харчова промисловість, туризм, комунальні послуги, сфера послуг тощо.

На сьогоднішній день триває діалог між бізнесом і владою щодо комплексних правових засад формування та реалізації державної політики, спрямованої на підтримку промисловості та вітчизняного виробника. Світова практика свідчить, що саме зростання промислового сектору економіки сприяло становленню розвинених держав.

Одним з елементів стимулювання економічного розвитку розвинених країн було застосування механізму державних закупівель, за допомогою якого ефективно вирішувались завдання створення нових робочих місць, промислового розвитку, залучення інвестицій та нових технологій, диверсифікації індустріальної бази країни, підвищення доходів громадян тощо.

Народними депутатами України з усіх парламентських фракцій та груп було зареєстровано законопроект **№7206 від 17.10.2017 року «Купуй українське, плати українцям»** (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва), який 7 грудня 2017 року було прийнято в першому читанні за основу Верховною Радою України.

Ми влячні за підтримку цієї стратегічно важливої для промисловості та національної економіки ініціативи 241 народному депутату України, які проголосували «ЗА», та особисто Вам, вельмишановний Володимире Борисовичу.

На нашу думку, даний законопроект надасть вагомий поштовх для розвитку вітчизняної промисловості, залучення прямих іноземних інвестицій та створення нових робочих місць, а, отже, збільшення податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів та підвищення рівня життя українців. До того ж, вдосконалення процедури оцінки тендерних пропозицій унеможливить випадки штучної переваги імпортним товарам та дискримінацію вітчизняних виробників, які, на жаль, є непоодинокими.

З урахуванням вищевикладеного, Федерація роботодавців України, Український союз промисловців і підприємців, Торгово-промислова палата України, Рада підприємців при Кабінеті Міністрів України та Українська асоціація виробників **висловлюють всебічну підтримку законопроекту №7206 від 17.10.2017 року «Купуй українське, плати українцям»** (про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння розвитку промислового виробництва та малого і середнього підприємництва), як стратегічно важливого для розвитку промисловості, нормалізації торговельного балансу та прискорення економічного зростання України.

У той же час розуміємо необхідність доопрацювання законопроекту та висловлюємо готовність до співпраці з парламентарями та представниками Уряду, зокрема, у частині збалансування адміністративних процедур, встановлення зваженої величини цінових переваг для локальних виробників та інших пропозицій при його підготовці до другого читання.

Просимо Вас, вельмишановний Володимире Борисовичу, **підтримати законопроект №7206 «Купуй українське, плати українцям»** з боку Уряду та сприяти його якнайшвидшому розгляду та прийняттю Верховною Радою України **у другому читанні та в цілому як Закон України.**

З повагою

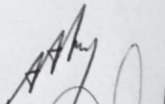
Президент Українського союзу
промисловців і підприємців

Голова Федерації роботодавців
України

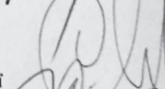
Президент Торговельно-промислової
палати України

Голова Ради підприємців
при Кабінеті Міністрів України

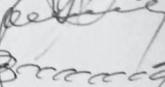
Президент Української асоціації
виробників

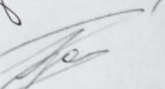
Анатолій КІНАХ

Дмитро ОЛІЙНИК

Геннадій ЧИЖИКОВ

Леонід КОЗАЧЕНКО

Олександр ГРОМНКО

ІВАН САЛІЙ ВІД УТОПІЇ ДО УТОПІЇ: ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ФРАНКЛІНУ РУЗВЕЛЬТУ

ВСЕУКРАЇНСЬКА СПІЛКА ВИРОБНИКІВ БУДМАТЕРІАЛІВ
UKRAINIAN UNION OF MANUFACTURERS OF BUILDING MATERIALS

info@avbmv.com.ua, avbmv@mail.ru, www.avbmv.com.ua, +38 044 245 48 39
м. Київ, вул. Освітл. 4, оф. 321,
поштова адреса: 03037, м. Київ, а/с 75

Прем'єр-міністру України
Гройсману В.Б.

Комітетам Верховної Ради України
Учасникам II Українського форуму бізнесу
Засобам масової інформації

ВІДКРИТЕ ЗВЕРНЕННЯ щодо II Українського форуму бізнесу за участі Прем'єр-міністра Володимира Гройсмана

Від Утопії до утопії

*Присвячується Франкліну Рузвельту
10 квітня 2017 року*

Франклін Рузвельт - видатний Президент США, союзник СРСР в Великій Вітчизняній війні.

Але мало усвідомлена його практика здолання депресії економіки та апатії населення США в 30-ті роки XX століття. Ситуація в Україні часто схожа, але немає у нас Рузвельта...

1932 рік – 12,0 млн. безробітних, банкрутство фермерів, підприємців, банків...

Театри спорожніли, жебраки грілися біля вогню в бочках, метро – нічліжка для бездомних, з воєнних вантажівок роздавали безкоштовний суп... страх і апатія...

Багато схожого для сучасної історії України.

Виборча кампанія Рузвельта: «Необхідні зміни», «Новий курс» - згадаймо «про забуту людину, яка знаходиться в основі соціальної піраміди». Випромінював бадьорість і оптимізм. І виграв вибори!!!

Але найбільш мені запали його кредо:

1. Турбота держави про громадян повинна бути не у формі милостині;
2. Виконання обов'язків «людям нужны не подачки, а работа!»
3. За федеральний рахунок було побудовано 122,0 тисячі громадських будівель, 77 тисяч! мостів, 285 аеродромів, 644 тисячі! миль доріг.

Він переміг ментальну депресію, загальну зневіру і апатію.

Що не зрозуміло і до сьогодні нинішнім керівникам: **потрібно будувати, будувати і будувати.** Але провідні представники будівельної галузі мовчки слухали в залі, ні в президії, а ні біля мікрофону...Промовчав і я. Каюсь...

В Українському Домі (Будинку Леніна) мені доводилось десятки разів приймати участь у різноманітних «партійно-господарських активах», але цей відрізнявся, бо усе теж саме, але навпаки.

Раніше була доповідь і завдання ЗВЕРХУ від високого керівника, а далі обговорення, критика, самокритика, «одобрямс»...

Тепер, Доповіді – Накази Прем'єр-міністру В.Б. Гройсману та Першому віце-прем'єр-міністру - Міністру економічного розвитку і торгівлі України С.І. Кувіву, і лише потім виступи-коментарі та виправдовування від вождів сучасності.

Схожість в тому, що як і на початку перебудови Михайла Горбачова, так і тепер біля мікрофонів була черга задати питання і багатьом отримати публічно відповідь не вдалось ...Масу проблем передавали Міністру економіки, оточивши його на сцені....

Засвідчую, в бізнесі і громадських організаціях є тверезі і чесні оцінки та абсолютно правильні пропозиції і вимоги до влади.

Анатолій Кінах: 1. Україна долає безпрецедентні виклики і загрози...

2. Як ніколи потрібно об'єднати зусилля.
3. Не допустити деіндустріалізації.
4. Відсутня кваліфікована робоча сила.

Дмитро Олійник: 1. Конкурувати за інвестиції та інновації.

2. Стимулювати експорт.
3. ПДВ – держава не повертає, податки здирає наперед..
4. Низька якість державного управління.
5. На владу діють блокади, шини, та перекриття вулиць, а не

виклики світової економіки.

Леонід Козаченко: 1. Не використовуються кошти:

- 2,0 млрд.дол.США світового банку;
  - 5,0 млрд.дол.США – Китай;
  - ЄБРР і сумарно до 10,0 млрд долл довгострокових коштів **не використовуємо, коли заводи стоять.**
2. Плюс гроші в Державній казначейській службі. Плюс 50-60 млрд.дол.США за кордоном, повернути потрібно за сплатою 5 % податку.
  3. 50% алкоголю - нелегальні... Кажуть, в АТО відправляємо. То вийшло по 25 пляшок вдень на одного учасника АТО.
  4. Ми бідна, а не розвинута країна. Відсутня програма довгострокового розвитку.
  5. 1% зменшення корупції дає 7% зростання ВВП, а у нас тіньова економіка – то 52%.

Сергій Тарута: 1. Модель «Україна 2030» - людиноцентрична програма.

2. Стимулювання внутрішнього ринку – головний потенціал держави.
3. Успіх це Людина – освічена, інтелігентна, вихована і професійна.

4. На науку витрачаємо 0,32% бюджету в 4-5 разів менше від сусідів.

5. Зростання ВВП потрібне мінімум 10% на рік.

- Прем'єр-міністр Володимир Гройсман:** 1. Подивіться до чого ми докотились...
 2. 2016 рік – стабілізували ситуацію.
 3. Україна - чемпіон світу по програмам зростання, а його нема.
 4. Інституційна слабкість.
 5. Децентралізація – успішна реформа.

Створюємо: - офіс супроводження інвестицій;

- електронне відшкодування ПДВ;
- комітет розвитку промисловості;
- 20% (500 млрд. грн.) сільським виробникам на компенсаційні закупки техніки;

Працюємо: - індустріальні парки є по всьому світу, окрім України...

- ПТУ і реальний сектор економіки – разом;
- 2017 рік – 5 реформ, а не 70!!!

І тут перелік реформ Уряду на 2017 рік:

1. Пенсійна
  2. Освіта
  3. Медицина
- } – щоби зменшити дефіцит державного бюджету.
4. Приватизація – 3500 державних підприємств, бо не здатні ефективно управляти. А олігархи теж не забезпечили успішність управління, а все з бюджетом бізнесують...
  5. Земля – легалізувати корупцію.

Тобто, реформи Уряду – зменшити навантаження на бюджет. Не той напрямок. **Потрібно бюджет наповнювати! Потрібно дати кваліфіковані робочі місця і пенсійний фонд наповниться, і інвестиції з'являться.** Тому і нагадуємо про видатного реформатора Ф.Рузвельта.

Та про робочі місця правляча та управляюча еліта стидливо промовчує.

Словом, поки що акценти і орієнтири не надихають.

1. Хімія – 70% простоє, 60 тис. не працюючих, 2,5 млн. тонн мінеральних добрив в 2016 році закупили в Росії – відповідь довга – без рішення... Обізнаність є – управлінського рішення немає.
2. В портах по 5-7 років простоюють активи, управління портами втрачено, мільярди втрачаються...Взагалі без управлінського – «Виправимо негайно!».
3. Зерновози на залізниці відсутні...і без коментарів: **вантажоперевезення падають, вантажні вагони знову подають приватні посередники, обіг вагонів ганебно звеликий...** Коментарів і дій Уряду не відчувається, там інша фракція керує. А залізниця, якій 140 років, гине: обіг вантажних вагонів замість 2,75 доби, як було, тепер 14 діб. Цілі поїзди покинуті, бо із 300 локомотивів – 100 під забором, а в Одесі – 80-т...
4. Енергетики «осатаніли».

Я тепер цитую лист компанії «Керамейя» із м.Суми:

«Це останній поклик від доведеного до відчаю суб'єкта господарювання, якому за рахунок надзусиль вдається поки що вижити у нашій **бюрократично вбитій державі...**

...постанові НКРЕКП № 2358 від 23.12.2016 р. **«Про встановлення на січень 2017 року роздрібних тарифів на електричну енергію при переході до ринкових роздрібних тарифів на електричну енергію, що відпускається для кожного класу споживачів, крім населення, на території України»**

Тариф один для всіх!», втратив чинність...

Тепер стали **нерівні умови для користувачів електричної енергії**. Наприклад, якщо б наше підприємство було розташоване в **Харківській області, то ми сплатили б в наступному році за спожити, виходячи з нашої потреби на 2017 рік, за електроенергію майже на 2 мільйони гривень** менше, ніж нам доведеться сплатити по тарифам, **“затвердженим” для Сумської області...**

Як це назвати? Із суто юридичної точки зору, дані дії можна кваліфікувати за ст. 15 ЗУ «Про захист економічної конкуренції», як **антиконкурентні дії органів влади**.

А як оплата **на розвиток** енергосистеми з розрахунку 1кВт додатково заявлених потужностей дорівнює від 3500 до 11000 гривень? При чому, як правило, отримувачем коштів є фірма «фантом»...

Тобто, в досить депресивних, без власної генерації в Херсонській чи Миколаївських областях електроенергія дорожча від Київської, столичної в ресторані...!!!

Враження таке, що Уряд про це і не чув, що у нас єдина енергетична система і тариф соціальний.

Якось по тихому Прем'єр звертаючись до Анатолія Кінаха, зауважив, що Прем'єр тоді і тепер, то дві великі різниці.

Нині Прем'єр вплив на міністрів має мінімальний. Прем'єр – то по-факту Спікер в Кабміні.

Зрозуміло що і Володимир Гройсман і Степан Кубів знають ще більше проблем, та не мають механізмів та кадрових можливостей їх вирішення.

Наш нинішній парламентаризм, коли Президент і Парламент, шпиняють Кабмін, а його формування без професійного відбору і притаманних виконавчій структурі вертикалі підпорядкованості, безперспективний.

Плутаємось у ліберальних лінощах, а потрібно Управляти, тим паче у війну, і у кризу.

Не ефективна влада не може надихати і народ.

Потрібно, як Франклін Рузвельт у свій час, здолати зневіру і апатію.

Учасникам II Українського форуму бізнесу роздали «План невідкладних заходів щодо подолання надзвичайної ситуації в економіці України» з I форуму від 18 березня 2016 року.

Також надані «Пропозиції бізнесу з прискорення темпів економічного розвитку та припіннення деіндустріалізації України» та «Заява учасників II Українського форуму бізнесу».

Професійно змістовні, аргументовані та патріотичні пріоритети та заходи видали «могуча кучка», клуб професіоналів, «мозковий центр», і дивує, чому Уряд і його Міністерства, Верховна Рада і Президент якщо і намагаються почути бізнес, то управлінського хисту і політичної волі бракує.

Але несподівано, але є і результати:

- на днях введені митні обмеження на демпінг російських добрив, це ще не відновлення і не конкурентоздатність вітчизняного виробника, але дія...
- Кабмін, чи не через рік взаємопереконань, але таки прийняв доповнення до Постанови №615 від 30.05.2011р. «Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами», що сприятиме вітчизняному виробнику будівельних матеріалів.

Борімося і працюймо в контактї, взаємопосилймо Україну.

Президент Всеукраїнської спілки
виробників будматеріалів

I.M. Салій

ВІКТОР ТКАЧЕНКО

Ткаченко Віктор Вікторович — український підприємець та громадський діяч, президент компанії «Міжнародний виставковий центр».

Народився 1 січня 1953 року в селі Ладинка Чернігівської області.

12 січня 2018 року. Річні збори Чернігівського земляцтва — понад 3000 присутніх. Звучить Гімн України, на екрані майорить державний стяг.

Фото і прізвища героїв АТО: усі молоді, переважно зі зброєю в руках, молодецькі і рядові, і сержанти... Загинули...

Години з півтори триває телезвіт по кожному районному осередку про зроблене та про життя в районі — воно таки усюди є, і повноцінне, на екрані — святкове.

Як визнання європейськості, урочисте віншування на екрані дат і міст Чернігівщини, яким надано магдебурзьке право — у різні роки і різні десятиліття. Наголос, напевне, що ми таки були в Європі, однак без посилення, що тоді Україна була під владою русько-литовської держави.

Поцікавився: в АТО загинуло 162 бійці, а скільки в Афганістані — ніхто не знає.

7 грудня 2017 року сесія Чернігівської обласної ради одногослосно присвоїла В. В. Ткаченку найвище для області звання: «Почесний громадянин Чернігівської області». Керівництво області урочисто провело вручення на річних зборах земляцтва.

Бо Віктор Вікторович — унікальний, опікується товариством «Чернігівське земляцтво» у м. Києві. Велелюдні, кожного року понад дві тисячі учасників, збори: всі райони області мають презентаційні стенди, і маса киян — вихідців з Чернігів-

ської області. Це — свято і звіт творчої інтелігенції області і виставки художників, автори роздають автографи на власних книжках. Повсюдно фотографування і братання...

І ці хлопці із далеких сіл на Чернігівщині, як колишній Президент України Л. Кучма — з с. Чайкіно Новгород-Сіверського району, я — з Іржавця Ічнянського району, досягли в Києві певних та найвищих вершин: Віталій Масол — прем'єр, Іван Плющ — спікер, Віталій Бойко — Верховний суд, Михайло Потебенько — генпрокурор, Юрій Мушкетик — письменник, Микола Селівон — голова Конституційного Суду, Микола Засульський — президент Київської торгово-промислової палати, Іван Данькевич — міністр транспорту України і т.д., і т.д.

Однак зібрати їх одночасно усіх разом і серед такої кількості людей міг лише спокійний і виважений, делікатний і уважний

Віктор Ткаченко, який по-особливому привітний до кожного, а не лише до вождів.

Українська історія завдячує багатьом чернігівцям.

Взагалі державні діячі України пов'язують всю історію з Чернігівщиною, а з моєю рідною Ічнянщиною і поготів:

Іван Мазепа, повірник ідеї незалежності України, гетьман Війська Запорозького, власник земель.

Богдан Хмельницький, засновник козацької держави на теренах Гетьманщини, його донька Марія вийшла заміж за сотника Г. Стороженка (с. Іржавець).

Яким Сомко, наказний гетьман Лівобережної України, проголошений гетьманом у Воскресенській церкві м. Ічні. Був страчений у м. Борзні, а церкву в м. Ічні — спалили.

Петро Рум'янцев-Задунайський, Генерал-Губернатор Лівобережної України. У 1770 році придбав Качанівку і розпочав будівництво славетного садово-паркового комплексу.

Віталій Шевченко, народний депутат України II, III, IV скликань, енциклопедист Ічнянщини.

Валерій Геєць, академік АН України, доктор економічних наук.

* * *

Віктор Ткаченко — інженер-будівельник, розпочинав свою кар'єру майстром та виконробом тресту «Київпідземшляхбуд-2», далі — начальник спеціалізованого управління, радник з будівництва у Афганістані, головний інженер, а потім упродовж 23 років директор київського Палацу спорту.

Він, першопроходець і лідер, започаткував проведення масштабних виставок у Києві, будівельних включно. І логічно, що це великої державної ваги справа — збудував для України Міжнародний виставковий центр у Києві. Тут він — президент. Тут і виставки, і з'їзди партій, і пісенний конкурс, і Євробачення, і ще багато знакових подій... Отже, Міжнародний виставковий центр — найбільша виставкова споруда України.

Його ніхто не зобов'язував, йому ніхто не допомагав. А все було логічним — освіта, будівництво, виживання Палацу спорту за рахунок виставок-продажів: від будівництва до виробів легкої промисловості, а також незвичних на ті часи виставок-продажів «Усе для городництва»...

Відомо, що сама ідея будівництва комплексу належала Вікторові Ткаченку — тоді директору київського Палацу спорту. Автор ескізного проекту комплексу — відомий український архітектор Януш Віг.

Генеральним директором МВЦ з початку його спорудження було призначено брата Віктора Вікторовича, Анатолія Ткаченка. Центр відкрито у жовтні 2002 року.

У жовтні 2005 року на 72-му Конгресі UFI (Всесвітня асоціація виставкової індустрії) МВЦ було прийнято до цієї організації у двох категоріях — «Експоцентр» і «Організатор виставок».

З 2004 року комплекс щорічно приймає понад 70 заходів: за останні три роки в центрі відбулося понад 200 міжнародних виставок, на яких було представлено близько 50 тис. експонентів і побувало майже 2 млн відвідувачів.

Нині Міжнародний виставковий центр — це архітектурний ансамбль у 58 тис. кв. м з трьома виставковими павільйонами, 15 в'їзних груп, конгрес-хол та 14 конференц-залів. Розпочато будівництво третьої черги: нові павільйони, 13-поверховий готель, амфітеатр. І все це — вони з братом Анатолієм.

Іван Салій: Шанований мій земляк Іван Степанович Плющ — видатна постать, однак, мене не зрозумів, не те, щоб підтримати. І, як стверджує мій друг і його добрий знайомий Валерій Нестеров, головним, хто остаточно переконав свого часу Л. Кравчука звільнити мене з посади голови Київської міської державної адміністрації, був саме Іван Степанович, бо у нього і раніше, і тоді на цю посаду була власна, близька по-земляцьки, кандидатура Івана Данькевича. Проте, як відомо, Л. Кравчук призначив на цю посаду Л. Косаківського, близьку до себе людину...

Ви Івана Степановича дуже поважали, це було видно на зібраннях, але було видно і те, що він іноді «бунтував» недоречно, створюючи подеколи і вам організаційно-етичні проблеми.

Віктор Ткаченко: Іван Степанович останні чотири роки, а особливо останні два роки дуже хворів і тут уже було не до етики, а дружня турбота та всіляке сприяння.

Взагалі Іван Степанович, як здається багатьом, — улюбленець долі. Насправді ж, у нього непросте життя. Коли він був головою Верховної Ради України, за загадкових і гучних обставин загинув син. Іван Степанович очолював тоді делегацію депутатів ВР до США. І про цю трагедію його два дні не інформували. Цю страшну звістку йому повідомили, коли літак був уже над Україною...

Він страшенно переживав, жив з цим до останніх днів.

І. С.: Відомо, що після трагедії він одружився вдруге. З дружиною Світланою різниця у віці — років з 29. Усі бачили, як пишався він донечкою Домінікою.

Його поховали у Києві, на Байковому кладовищі. А я їздив на 40 днів по Івану Степановичу на батьківщину до с. Борзна Чернігівської області. І видно було і організованість, і шану дружини до померлого чоловіка. Мені розповідали, що Світлана знову вийшла заміж і знову народила...

В. Т.: Іван Степанович, хворіючи казав: «Світланко, ти молода, знайди хорошого чоловіка, і виходь заміж». Вона й вийшла. Їй тепер 47 років.

І. С.: Іван Степанович при посаді, без посади, все-таки залишався знаковою і впливовою особистістю.

В. Т.: В. Ющенко прем'єром зробив І. Плющ. Він же багаторазово заходив до Президента України Л. Кучми і умовляв не звільняти Ющенко. Він у всіх президентів України користувався повагою, мав у Адміністрації Президента України обладнаний робочий кабінет і за Л. Кучми, і за В. Ющенко, і за В. Януковича.

І. С.: Іван Степанович «горнувся» до В. Ющенко — «горнувся», але «не кланчив».

В. Т.: Коли В. Ющенко став президентом, то попросив Івана Степановича зайнятись створенням політичної партії «Наша Україна».

І. С.: Я був на установчому з'їзді переможців у вашому Палаці спорту. П'ять-шість тисяч заворожено слухали романтичні виступи Віктора Ющенко та його сподвижників, Юрія Єханурова, Романа Безсмертного...

Панувала там атмосфера неймовірного піднесення. І у фойє роздавали бланки заяв про вступ до партії, повсюдно черги по 20–30 осіб, і так само в черзі здавали заяви на вступ до партії. Мені не вистачило часу достояти за бланком, бо занотовував меседжі нових вождів. Я теж вірив у їх успішність та місіонерство. Щоправда, відчував, що вже став для них нецікавим, вони ж не старорежимні, а нові...

В. Т.: Іван Степанович активно взявся за розбудову партії, та розійшлись у концепції: І. Плющ наполягав, що партія має бути мобільною, невеликою, дійсно ідеологічне об'єднання політиків. Та перемогла інша концепція — курс на створення

масової партії всього народу (як Компартія в останні роки). Виникла суперечка і з самим В. Ющенком, який був за масовість, бо він — месія.

Іван Степанович розпалився, кинув на стіл документи і пішов, маючи впевненість, що будуть розшукувати, покличуть.

Настільки був упевнений, що будуть просити, що рано-вранці розбудив мене телефоном, і каже: «Заїдь за мною годині о 8:00 в Пущу-Водицю, подумай, куди поїхати... без телефонів»... Так і зробили!..

А В. Ющенко забув про І. Плюща. Ніхто не кликав... Місяці... Рік...

І тоді у вересні 2006 року Івану Васюнику я нагадав, (а в цей час, якраз демарш: О. Зінченка, міжусобиця між П. Порошенком та Ю. Тимошенко) про грядущий день народження Ющенкового «хрещеного батька»...

Варто, мовляв, йому привітати Івана Степановича 11 вересня з днем народження. І тут долучити його вагу та мудрість до розв'язання ситуації...

Зазвичай, Іван Степанович день народження відзначав у Криму, як і Л. Кучма. І я там був — жив в одній з кімнат його просторого номера.

Гості давно привітали Івана Степановича, пообідали і, як заведено, — преферанс та більярд з найближчими друзями...

А о 16:00 В. Ющенко телефоном привітав Івана Степановича з днем народження і запропонував йому замість П. Порошенка очолити Раду національної безпеки і оборони (тепер очолює О. Турчинов). Та Іван Степанович не погодився одразу; лише через рік «відійшла» образа і він очолив секретаріат РНБО з 12 травня по 26 листопада 2007 року.

І. С.: Іван Степанович тут не затримався, а от Раїса Богатирьова пропрацювала на тій посаді понад чотири роки, змінив її потім Андрій Ключев...

Вікторе Вікторовичу, для мене важливо, аби ви уточнили відому мені від моїх друзів інформацію. Кажуть... Іван Степанович — визнаний і потужний державотворець, а от як побудувати собі замиський будинок правильно, уявлення не мав. Тобто закони приймав, але не для себе...

Нібито своїм друзям і довіреним особам говорив:

— Потрібно знести старий будинок в Пущі-Водиці і збудувати новий.

— Ти... будеш будувати!!!

— Буду, але потрібен проект, землевідвід.

— Ти що, морочиш голову? Сам знаєш, як будувати, ось і будуй.

— Так потрібен же акт на відведення земельної ділянки, дозвіл на будівництво...

— Будуї...

І такі пропозиції іншим друзям вносив, і якось хтось таки будував.

В. Т.: Уже в останні місяці його життя йому пояснили, що потрібно вирішити питання власності, адже будинок зведений без дозволу, та ще

й на приватизованій землі, а оформити усе потрібні. Порадили, що питання може вирішити В. Янукович, потрібно сходити до нього.

Та Іван Степанович до В. Януковича так і не пішов... Сказав «не піду» — як відрізав.

І. С.: Мені відомо, що ви найближчий друг Івана Степановича, чи не кожен тиждень зустрічались з ним, але підсумок — преферанс і більярд?

Причому Іван Степанович, як і О. Омельченко, добре грав, і не любив програвати. Грали на гроші і чесно розраховувались до копійок...

Та чому ж з нього не вийшов бізнесмен, олігарх...

В. Т.: Я у нього ніколи і нічого не просив, щоби не турбувати і не обтяжувати таку масштабну особистість. Але у нього було коло друзів-бізнесменів, які його, на превеликий жаль, часто підводили своїми проектами. Він їм довіряв, та вони не витримали конкуренції, хоча й спирались на авторитет Івана Степановича. Взагалі був, попри свою мудрість, надто довірливим.

Були друзі у Івана Степановича і в Америці, поважали його інтерес і знання як аграрія.

Іване Миколайовичу, вас цікавить постать Івана Степановича, якого я надзвичайно поважаю, ось випадок: зима, Закарпаття, ми з дружиною відпочиваємо і кожен день — екскурсії. Телефонує Іван Степанович — я до тебе приїду з друзями.

Прошу його: «Будете виїжджати, зателефонуйте, щоби вас зустріли, бо ми будемо у від'їзді».

Іван Степанович не попередив, а зателефонував, коли уже під'їжджав, а нам ще годину по снігу добиратись. Сталось так, що ми з дружиною під'їхали на 5 хвилин пізніше гостей. Це викликало бурхливу реакцію: «Я ж попередив!!!»

Словом, вечеря не вдалася, обстановка напружена, ображений. Іван Степанович відмовився у нас переночувати, і поїхав кудись поночі. Десь у дорозі, не у нас, щирих друзів, він з генералом-французом — Волинським губернатором переночували, і на ранок той поїхав на роботу, а Іван Степанович залишився досипати, без авто, без грошей...

Ось так емоційно він міг реагувати, був неправий, але уже за кілька днів відновлював спілкування.

І. С.: Дякую. Відносно концепції моєї книги: вожді такі самі люди, як і ми, але їх недоліки стають недоліками країни, це наша бесіда підтвердила.

Вікторе Вікторовичу, та ж ви так само для мене видатний земляк, який і в мене ніколи нічого не просив, а виявляв співчуття, увагу і щирість... За освітою і досвідом ви — будівельник; а як розпочинали?

В. Т.: Тоді ніхто не перескакував, не засакакував на «кришу» влади прямо з підвалу чи мітингу... «Підземшляхбуд»: майстер, начальник дільниці БМУ і раптово і поза звичною тоді логікою — начальник виробничого відділу тресту, у якого начальники БМУ в оперативній звітності.

Управляючий трестом звільняє з роботи головного інженера і мене подає на затвердження в «Головквіймиськбуд». Не затверджують. Виявляється — не був начальником БМУ... довелося попрацювати не головним інженером, а начальником: «Волга», водій, право першого підпису...

І. С.: І ще, як ви знайшли дорогу до Афганістану? 1981 рік?

В. Т.: Образився, я сам ініціював, та й був направлений до Афганістану радником з будівництва. Працював і з радянськими і з афганськими військовими будівельниками. Повернувся на батьківщину в 1983-му.

І. С.: Повернувся, живий і обстріляний... Тепер вам мали б дати високу посаду в «Головквіймиськбуді». А ви потрапляєте у Палац спорту головним інженером.

В. Т.: Розумієте... Я з сім'єю, сам за кермом, повертався на Київ із Луганської області, від батьків дружини. Ніч, доїжджаємо уже до Києва, десь під Яготином автокатастрофа, дружина загинула, я сім днів не приходив до тями і не знав, що дружину поховали... на доньці ані подряпини... їй 9 років, і тоді я почав напитувати роботу не в котлованах та штабах будівельників, а більш спокійну, стаціонарну. А Палацу спорту потрібен був головний інженер, потім, у 1988 році обрали директором — був такий недолугий закон — керівників обирати. А далі — ви усе знаєте.

І. С.: Ніхто, та й я, не уявляю, як вам, двом братам вдається вести спільний бізнес. Подібне лише у братів Кличків, але вони «братаються» епізодично, а ви разом усі дні і цілодобово.

В. Т.: Я, зазвичай, на робочому місці о 7:00, і Анатолій теж. Ми зустрічаємось удвох, хвилин 40 плануємо роботу, інколи сперечаємось, а потім знову зустрічаємось о 7:00.

І. С.: Я щиро вас вітаю. Обласна Рада Чернігівщини визнала вас видатним земляком. І це цілком справедливо.

ВОЛОДИМИР МАКЕЄНКО

Макеєнко Володимир Володимирович — український політик.

Народився 17 липня 1965 року в місті Умані Черкаської області.

Голова КМДА (з 25 січня 2014 року по 7 березня 2014 року). Народний депутат України I, III–VII скликань.

1987 року закінчив Ленінградську академію цивільної авіації, факультет авіадиспетчерів, «Експлуатація повітряного транспорту».

Іван Салій: Київ. Майдан і Володимир Макеєнко — голова КМДА, — взявся нізвідки. Метро перекрили. Як це сталось: зненацька прийшов, пішов через 40 діб... Як Ви оцінюєте цей доленосний період?

Адже міська влада Києва на той час розосередилась по районах, голову КМДА Олександра Попова відсторонили, лідерські, столичні кроки відсутні...

Київська муніципальна асамблея, як громадська організація киян, які вміють і знають, 23 грудня 2013 року о 15:00 в «захопленому» учасниками Майдану приміщенні Київради (Хрещатик, 36, 10-й поверх) проводить круглий стіл «Київська влада і вихід із політичної кризи», в. о. київського міського голови Гергега Г. Ф. і депутати Київради не приходять... А кілька воєнізованих представників Майдану вступають у дискусію...

Як на тодішнє моє переконання, евакуація київської влади з усіх поверхів на Хрещатику була провокативною. Ми: І. Салій, І. Плачков, Ю. Збітнев... демонстрували можливість роботи міського апарату на певних поверхах.

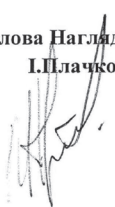
Рішення
Ради Київської Муніципальної Асамблеї
17 грудня 2013 року

1. В умовах довготривалого протистояння громадянського суспільства та центральної і Київської влади в листопаді-грудні 2013 року, Київ функціонує за інерцією.
2. Київська влада має сумнівну легітимність, в тому числі, і за рахунок втрати довіри киян.
3. Відсутність конструктивного діалогу між Київською владою і прихильниками Євромайдану заводить ситуацію в глухий кут, внаслідок чого можливі подальші ускладнення в життєдіяльності міста.

Вирішили:

1. Організувати 18 грудня 2013 року в УНІАН проведення прес-конференції: «Києву - столичну місію в умовах Євромайдану».
2. Запросити на прес-конференцію экс-керівників міста: О. Омельченка, Л. Косаківського, І. Данкевича, І. Салія, О. Мосіюка.
3. Ініціювати скликання загальноміського Круглого столу: «Київська влада і вихід з політичної кризи» 23 грудня 2013 року в приміщенні Київради (10 поверх).
4. Запросити до участі у Круглому столі:
  - Екс-керівників міста
  - Голів комісій Київради
  - Представників КМДА
  - Фахівців міського господарства, які мають досвід управління в кризових умовах
  - Представників ініціативних груп та громадських організацій.
5. Звернутись до Секретаря Київради Г. Гереги щодо участі та сприянні в організації Круглого столу.

Голова Наглядної Ради
І.Плечков

Голова Ради
І.Салій

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

18.12.2013 № 3

В.о. Київського міського голови
Герезі Галині Федорівні

Бондаренко В.Д. та
депутатам Верховної Ради
України від м. Києва

представникам громадських
організацій «Свромайдану»
засобам масових інформацій

Київська Муніципальна Асамблея, як громадська організація, за підтримки экс – керівників міста, прийняла рішення ініціювати проведення загальноміського Круглого столу:

«Київська влада і вихід з політичної кризи».

Перше засідання: 23 грудня 2013 року о 15.00 у приміщенні Київради, Хрещатик, 36 (10 поверх).

Просимо:

Герегу Г.Ф. - прийняти особисту участь та сприяти делегуванню депутатів, як варіант, членів президії Київради, голів комісій та фракцій. (контактні особи від КМА – І. Салій, Я. Федорін).

Громадським організаціям «Свромайдану», керівникам та штабу протестувальників у приміщенні Київради на Хрещатику, 36 – делегувати учасників на засідання Круглого столу та забезпечити пропускний режим. (контактні особи від КМА – Ю. Збітнев, В. Асадчев).

Екс – керівників, визнаних громадських керівників, фахівців міського господарства прийняти участь у засіданні круглого столу. (контактні особи від КМА – І. Плачков, О. Биструшкін).

Голова Ради
І. Салій

Поза хронологією, відзначення «Дня статуту Києва» 28 березня 2014 року ми організували в Колонній залі Київради, на Хрещатику, 36, 2-й поверх. Був гімн, доповіді і виступи та концерт. Стільців назбирали по кабінетах і було сприяння навіть від самопризначених комендантів. Кияни, ми в Колонній залі, а діюча влада «переховується» по районних та міських службах...

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

+380 44 425 61 73
e-mail: kyiv.assembly@ukr.net
www.kma.kiev.ua

Шановні кияни!

Євромайдан, місто в наметах, барикади, озброєні люди в пограбованих приміщеннях Київської влади – наша проблема і шанс.

Революція засвідчила велич духу і сили киян, і нікчемності влади. Тепер важливо згуртуватися заради майбутнього.

Україна і Київ отримали цивілізований шанс – вибори, пошук ідей і здатних людей до оновлення та змін.

Києву – вибори як революцію здорового глузду та професіоналізму.

«Гречка», пофарбовані лавочки та під'їзди – справа благодійників і влади, а не квиток у депутати для безконтрольного пограбування киян.

Київська муніципальна асамблея та Уповноважений Уряд територіальної громади м. Києва просять вашого сприяння та пропозицій у розв'язанні проблем міста:

1. Як здолати моральний колапс, корупцію у владі і у виборах.
2. Києву – високооплачувані робочі місця, професійну підготовку.
3. Як гущовання та застій змінити на бурхливий розвиток.
4. Києву – етику бізнесу, ексклюзивні, унікальні умови для інвестицій та інноваційного буму.
5. Будівництву – високу якість, довговічність та розумні ціни.
6. Пригальмувати надмірне ущільнення забудови та недоречну висотність.
7. Недобудови – то омертвіння коштів громадян та бездіяльність влади, своєрідні «еліта-центри». Здолаємо ці «піраміди» нашого часу.
8. Як оздоровити ситуацію
  - з кіосками, малими архітектурними формами
  - зовнішньою рекламою
  - паркуванням
  - автогаражами тощо.
9. Як оновити «хрущівки» та утеплити «ліриві» висотки 70-80-х років.
10. Просимо також сформувати, виділити головні проблеми будинку та району.

Ми маємо план дій щодо розвитку освіти, медицини, житлово-комунального господарства, транспорту, теплоенергетики, водопостачання та водовідведення тощо.

Проблем тисячі, але пріоритетні десять, і тоді з'явиться і бюджет розвитку гідний столиці, і комфорт проживання.

Ми об'являємо конкурс на виконавців і кандидатів на посади в міському господарстві. Хто здатен, а не лише мріє. Надсилайте резюме і програми на електронну адресу kyiv.assembly@ukr.net або на поштову адресу: 04070, м. Київ, вул. Спаська, 12.

Ми об'являємо конкурс на змістовність пропозицій. Ми узагальнимо і доповімо їх зміст та акценти.

Ми просимо записуватися волонтерами та підтримати наші високі наміри.

Голова Ради Київської муніципальної асамблеї
Голова уповноваженого
Уряду територіальної громади м. Києва

 М. Салій

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

Вих. № 11
від 22.01.2014 року

Президенту України
В.Ф. Януковичу
Копія: Прем'єр-міністру України
М.Я. Азарову
Голові Верховної Ради України
В.В. Рибаку
Засобам масової інформації
Партійним організаціям
Громадським організаціям
Мешканцям м. Києва

РІШЕННЯ

Всекиївських громадських слухань високого рівня:

**«Загрози життєдіяльності Києва в умовах
«гарячого» громадянського конфлікту»**

м. Київ

21 січня 2014 року

Зважаючи на загальновідомі події останніх двох місяців, правильно чи не правильно, про Україну дізнався весь світ. Україна виявилася самодостатньою країною з державницьким народом. Воїстину – довго запрягає, але швидко може поїхати.

Свромайдан – це, поза сумнівом, утвердження Сили і Духу нації, шанс очищення влади, опозиції та суспільства. Щоби не змарнувати шанс, політичній владі потрібно виявити перед світом політичну зрілість, зробити спільно доброзичливі кроки, вибачитись за нековирні дії, добровільно, по-європейськи піти у відставку.

Дії влади й опозиції видаються неконструктивними. У протистоянні політичних сил головним аргументом стає право сили, а не сила права.

Проблеми України та її столиці – міста Києва в основному внутрішні: знищення бізнесу, всепожираюча корупція, несправедливе правосуддя, суспільство протестує проти комерціалізації влади, насилля.

Стало очевидним, що Київ, як і Україна, у полоні всеохоплюючої кризи, неефективного управління, глибокого економічного спаду.

Ми, кияни, проти насилля, ми – за зміни. Адже неефективність, бездіяльність та корупція, неприйнятні своєчасно рішення – це насилля над народом. Київська влада остаточно втратила легітимність: вона є аморфною, в умовах соціальних збурень – бездіяльна й усамітнена.

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

Україна, 04070 м. Київ, вул. Спаська, 12, т. (044) 425-61-73, e-mail: kyiv.assembly@ukr.net

КИЇВСЬКА МУНІЦИПАЛЬНА АСАМБЛЕЯ

А. Голубченку та Г. Герезі не достатньо «кровавої» ялинки О. Попова, вони провокативно уникають працювати у власних кабінетах на Хрещатику, 36, хоча там самовіддано працюють і апарат, і технічний персонал. Погрожуючи Євромайдану, вони зухвало вкотре проігнорували запрошення щодо участі в Громадських слуханнях щодо фінансової кризи м. Києва.

Нелегітимність Київради, необрання мера столиці породжує недовіру громадян, ставить під сумнів прийняті Київською владою рішення. Нездатність влади професійно визначитися із ситуацією, що склалася у суспільстві, породжує відчуття безпорадності, перетворює Київ на зону культурного та соціально-економічного лиха.

Бюджет Києва 2013 року провалено.

Київ функціонує і управляється за інерцією. Існує пряма і безпосередня небезпека інфраструктурного колапсу.

УХВАЛИЛИ:

...

2. Вимагати від Київської влади негайно організувати публічне обговорення фінансового стану м. Києва за 2013 та на 2014 роки в територіальній громаді, районах та міських структурах, а також публічно інформувати киян про боргові зобов'язання Київського бюджету, комунальних підприємств та природних монополій із забезпечення життєдіяльності міста.

Термін: до 01 лютого 2014 року

3. Зважаючи на драматичну ситуацію, що склалася в Україні та її столиці - місті-герої Києві (на Водохреща - «коктейлі Молотова», на День Соборності - невинні жертви та барикадне протистояння), Київська Муніципальна Асамблея підтримала ініціативу киян щодо організації Всекиївських зборів мешканців міста: «Киянам - самовряду київську владу».

Термін: лютий 2014 року

...

Голова Ради

І. Салій

Секретар

Ю. Збітнев

Ми звертаємось: за кілька днів до Вашого призначення ми оприлюднили свої оцінки та пропозиції.

А на прес-конференцію 18 грудня 2013 року в УНІАН «Києву — столичну місію в умовах Євромайдану» приходять лише громадськість.

І перед цим.

«И там достали: сломанные двери и брызги шампанского»

Газета «Комсомольская правда» 25.12.2013, автор Дмитрий Дерий

«Первое в истории выездное заседание Киевсовета сорвали оппозиционеры, поставив под угрозу выплату зарплат и надбавок бюджетникам за декабрь.

ЗДАНИЕ ОХРАНЯЛИ ВСЕГО ДВЕ СОТНИ МИЛИЦИОНЕРОВ

Судя по повестке дня — обращение к киевлянам, средства на зарплаты и надбавки бюджетникам, в том числе долги транспортникам, и два технических вопроса — первое в истории выездное заседание Киевсовета в здании Соломенской райадминистрации должно было пройти мирно. Но оппозиционеры достали городских депутатов и на Севастопольской площади.

В 9:15 к Соломенской администрации под песню Виктора Цоя “Перемен требуют наши сердца!” подтянулись около полтора тысяч митингующих с Майдана. С десятка народных депутатов от оппозиции поднялись на 4-й этаж, к залу заседаний.

За пять секунд оппозиционеры сломали дверь, ведущую в зал для голосования.

Галина Герега заявила, что из-за оппозиционеров, сорвавших сессию, бюджетники не увидят зарплату до конца года.

Стьоба. Підписи от опозиции после сессии и завершения правительственной сессии с Борсом и Голубченко

— Двери выломали! И они в Европу хотят! — возмущались городские избранные от большинства в зале.

Ближе к вечеру и.о. главы горадминистрации Анатолий Голубченко дал надежду водителям и учителям, что до конца года им таки выплатят долги по зарплате. Также Анатолий Константинович

рассказал, что отстраненный на время расследования обстоятельств разгона Майдана глава горадминистрации Александр Попов хорошо себя чувствует».

«Власть думает, как выплатить деньги»

газета «Сегодня», 25 грудня 2013 року

«...Между словами и действиями оппозиции, — пропасть. С одной стороны, громкие слова о демократии, а с другой — срыв сессии Киев-рады, из-за чего 260 тысяч бюджетников теряют от 230 до 360 гривен в месяц, — сказал и.о. Главы КГГА Анатолий Голубченко».

І дипломатичний, врівноважений і не за віком мудрий Володя Макеєнко погодився «розрулити» Майдан у Києві. Та прийняти бюджет, розрахувати фінансові потоки міського господарства...

Володимир Макеєнко: Я маю прямий стосунок до створення цієї держави. Завдяки таким людям, як і Ви, Іване Миколайовичу.

Я пам'ятаю багатьох у першому скликанні Верховної Ради України, хто підійшов до мене і сказав: «Володю, ти мажоритарник від Борисполя і Бориспільського району, 16 липня 1990 року — це шанс історичний для держави». Я не просто під-

тримував голосування, а навіть був там одним із співавторів. І гордий тим, і дітям показую, і, сподіваюся, і онукам покажу, що в музеї лежить один зразок, де там п'ять чоловік підписалися — проект постанови Верховної Ради «Декларація про державний суверенітет України» — один із підписів мій. Чому я, бо я був наймолодший, і це було від Центральної України — Бориспіль і Бориспільський район — я був, як і всі, мажоритарник.

Різні були бачення цього проекту постанови, тому я прочитав, зробив свої правки і підписав. Виходячи з моєї професії, мого внутрішнього світу і виховання, а виховувала мене бабуся в Умані, вона казала: «Онучку, ніколи не чіпай людини, нічого не візьми у людини». Для мене життя людини завжди було на першому місці. І така в мене професія була — авіадиспетчер — рятування людей у небі. Часу немає, приймаєш єдине правильне рішення, інакше буде біда, у тебе є лише секунди... Це не машини на дорозі, це — назустріч два літаки зі швидкістю 1000 кілометрів на годину кожен. Я виграв конкурс авіадиспетчерів України, був першим в Україні і другим у Радянському Союзі. І політика для мене — це була така мирна спеціальність: задля того, щоб вирішувати питання для людей. Може це звучить надто пафосно, але за всі роки я ніколи не був замішаний у жодній корупції, бо я не брав участі у схемах і «сходняках».

І. С.: Тому я до Вас і прийшов. Я визначився з постаттю, яка надасть експертну оцінку...

В. М.: Я вважав, що люди нам дали владу, і грабувати людей неприпустимо.

І. С.: Усі роки у парламенті і у владі Ви ні з ким і не билися, і ніколи не гарячкували в суперечках...

В. М.: Ніколи. Тому коли у Києві сталося... то була не проста пора, це ж не той період, коли Ви керували, чи там інший... це була, на жаль, дуже гаряча точка, і я не розумів, чому вона політично не могла вирішуватись. Запросили мене всі політичні сили, всі західні, на той момент, спостерігачі, посольств було багато.

І. С.: Кудись офіційно запрошували, до якогось кабінету в адміністрації президента?

В. М.: Це було посольство однієї з європейських країн, Швейцарії.

І. С.: Теж мирна і успішна країна демократії.

В. М.: Так, мирна, нейтральна країна, і це, вибачте, 100 метрів звідси, від місця нашої зустрічі. Там проводилося багато нарад. Я розумів, що ведеться відеозапис, що це — територія іншої країни, і все ми візували письмово, усі домовленості. Я Вам можу сказати, що приміщення Київради мені передавали там, на баланс.

І. С.: Воно вже було захоплене чи ще ні?

В. М.: Воно не могло бути захоплене, це ж наші громадяни, вони прийшли у свою власність. Це структура, яка належить нашим громадянам, і мої заяви говорили про те, що ніяких матеріальних збитків немає. Я домовився з усіма спонсорами усе швиденько це відновити. І письмово передавалося так: одна з опозиційних сил, яка знаходилася там, передавала на баланс ОБСЄ, а ОБСЄ під телекамери світові і не лише українські, тому що це показували EuroNews, CNN, BBC, передавали на баланс вже мені як представнику Київської міської адміністрації. Це все є письмово з договорами-листами. З юридичної точки зору ми не будемо це обговорювати, бо це власність комунальна. А з моральної — це було саме так вирішено.

І. С.: Це був приклад, що цілком можливий діалог...

В. М.: Так. Потім була моя заява, що ніяких моральних і матеріальних претензій немає. Перед тим я провів переговори з усіма спонсорами, які готові там забезпечити діяльність приміщення. Це стосувалося і входу на стадіон «Динамо», і Київської міської адміністрації, і всього іншого. І під кожні кроки я робив документи на території того чи іншого посольства, письмові.

І. С.: А в кабінеті мера так і не були?

В. М.: Чому? Був, приміщення передали, я прийшов, до речі, воно було в ідеальному стані. Про перший, другий поверхи ми домовилися з громадськими представниками, я запропонував їм приміщення для праці, для напрацювання якихось пропозицій...

І. С.: Дійсно, історичні кабінети перших керівників столиці на другому поверсі були робочими для нових лідерів громадської думки, охоронялись і не руйнувались. Я інспектував там особисто.

Гаразд. Прийшли, прийняли і що далі?

В. М.: З людьми, з будь-якими людьми, треба говорити. Якщо не вмієш говорити — то не ходи ні на які посади. Тобі ніякі крісла не допоможуть, ніякі там регалії чи ордени... Можеш говорити з людьми — іди. Якщо ви пам'ятаєте, я домігся прийняття бюджету міста Києва і програми соціально-економічного розвитку. Це було на території Печерської райадміністрації, ми спокійно працювали. Прийшли близько 1000 мітингувальників. Були силовики, я їм сказав — це не ваш об'єкт, роз'їжджайтеся по своїх місцях. Я вийшов до людей, виступив, було хвилювання, ще й яке, серце билосся так, що аж-аж-аж...

Запросив активістів, ми відкрили сесію. Ніякого земельного «дерібану», тільки питання, що стосуються киян, — бюджет, програма соціально-економічного розвитку. Пропрацювали цілий день. По кожному рядку я особисто доповідав і пояснював, що це означає, бо я не один бюджет країни прийняв, адже був першим заступником голови бюджетного комітету Верховної Ради. Тож я знав бюджет Києва і до того. Прийняли одностайно. Я вийшов і доповів людям: 1000 чоловік чекали закінчення сесії — заспівали Гімн. І потім усі питання, які б не виникали (пам'ятаю, як на Оболоні без тепла залишилося 189 будинків, ви самі це знаєте, в якому стані труби, і як це все робилося, і холодно було), ніхто не помічав цих проблем — Київ жив і працював.

Спати, щоправда, не давали довго, але то вже інша справа. І я виводив ситуацію з того політичного тупика, як я бачив, як дозволяв мені досвід, як мене вчили всі серйозні люди, у тому числі всі депутати першого скликання. Мені дуже поталанило, тому що я потрапив у руки до першого скликання професіоналів, які пройшли життя. Жодна вища освіта не могла дати того розуміння. І кожен виступ такої людини, співпраця в комітетах

виносили мене вище, вище. Я набирався цього досвіду. Ми ж не прогулювали тоді, працювали вдень і вночі і будували державу.

І. С.: І у вихідні, і влітку у відпустки не ходили. В залі засідань близько 400 депутатів і вранці, і ввечері, і в п'ятницю.

В. М.: Все це було. І я просто зрозумів, що настав мій час віддати те, чого мене навчили. Так сталося, тому, що ніхто не може сказати, що я там був депутатом Київради, чи мав свої фракції, чи представників...

І. С.: Прийшов ні з ким не пов'язаний і чистий, і незалежний, і рівновіддалений.

В. М.: От я повертаюся до того. Коли працював авіадиспетчером, ніхто на мене не міг вплинути, тому що там забороняла інструкція, ні керівник твій, ні начальник аеропорту, там — несеш відповідальність, у тому числі й кримінальну, сам, особисто...

Так само й тут. Можна говорити там з якої я фракції прийшов, з якої партії, — не я ж змінював закони про вибори у Верховній Раді. Ми були стовідсотковими мажоритарниками, потім — змішана система, потім — сто відсотків партійна, потім — змішана. Це під себе завжди роблять олігархи.

І. С.: І до сьогодні змінюють закони, а не виконують.

В. М.: Але всередині я залишився тим, ким я був. Я знаю, що найперше, найголовніше — це життя людини, а друге — негайно приймати рішення. Щоб дзвінків мені, як керувати, не було — це неможливо.

І. С.: Що і Ключев не телефонував?

В. М.: Ви запитайте ще про С. Львовичкіна. А. Ключев, голова адміністрації президента про моє призначення дізнався вже по факту. А С. Львовичкін вже не був на тій посаді. Іване Миколайовичу, ви ж мене прекрасно знаєте. Я можу посміхатися, але, щоб мені хтось зателефонував, взагалі — це неможливо. Інакше я не був би двічі обраний головою регламентного комітету Верховної Ради, в тому числі і опозицією. За мене було понад 400 голосів.

І. С.: Указ про призначення був Януковича?

В. М.: Ну ясно, технічна сторона...

І. С.: Але ніхто не представляв. Оголосили по радіо і все.

В. М.: Де можна було представляти, хто це міг робити... нікого не було.

І. С.: Дайте дві-три позиції, які залишилися пам'ятними за той період, що ви керували.

В. М.: Та ні, кожний день в пам'яті, і ніколи це не мине. Не дай Боже, щоб такі події повернулись. Це вина політиків, які використали свою владу не для забезпечення стабільності. Не можеш — іди собі, не знаєш — збери всіх, поспілкуйся...

І. С.: Добре, дві-три позиції таких... для історії. Перше, я пам'ятаю, що метро потрібно було відкрити.

В. М.: Ну, то технічна справа. Багато таких було моментів: і люди, й барикади, і в Маріїнському парку, що тут відбувалося... І «швидкі» не їхали, і пожежники... дзвінків було мільйон.

І. С.: Ви звільнилися з посади, коли вже перемиг Майдан? Хто прийшов? Володимир Бондаренко?

В. М.: Так, В. Бондаренко був призначений указом виконуючого обов'язки президента.

І. С.: Турчинова? Вас Олександр Турчинов і звільнив?

В. М.: Не можна ж поєднувати, я залишився депутатом Верховної Ради, головою регламентного комітету.

І. С.: Тобто це унікал... І ваша жертвовність. Добровільно з комфорту і успіху під полум'я автомобільних шин і «коктейлів Молотова»...

В. М.: Так сталося, не було нікого, ні з ким було розмовляти. Всі захворіли керівники, я не знав, що такий є перелік хвороб... Нікого не знайдеш, не проста була ситуація. Та Київ працював. Я ходив по вулицях без усякої охорони, заходив у Верховну Раду, заходив до людей, зустрічався з послами, з міжнародними організаціями...

І. С.: Ніхто не мав претензій. Це було несподівано, бо за характером, за певною непублічністю, за досвідом — це було сміливе рішення, але справились ви добре.

В. М.: Міг я відмовитися? Міг, але я не зробив цього. До стабілізації ситуації я очолював Київську міську адміністрацію. Всі

дивилися, як я поведусь, чи буду слухати якісь дзвінки там, чи ні. Але не було кому навіть дзвонити. Я з усіма зустрівся. Якби я не був тією людиною, яка потрібна — мене б винесли звідти в перший же день, навіть у перші хвилини. Бо люди були так наелектризовані... та дозволили мені керувати.

І. С.: Ми з вами у 1990-му обиралися, як мажоритарники. І як життя показало — це був парламент гідний тих історичних викликів, державний парламент, але після цього весь час ми змінюємо системи і сьогодні знову змінюємо. Ваша оцінка, коли це скінчиться? Закон, певно, має бути стабільним.

В. М.: Це — жах! Коли ми обиралися з вами, це, як не крути, був Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки. Потім ми з вами проголосували за незалежну державу Україну і почалися зміни. Чому почалися зміни законодавства? Була відкрита приватизація, так звана. Вона не була приватизацією для людей, а була приватизацією, прикриваючись людьми. Там ваучери, підприємства — за безцінь... І у людей, таких... спритних, сформувалися шалені капітали. Десятки мільйонів, сотні мільйонів доларів. Потім вони захотіли не лише заволодіти цими підприємствами, а ще й мати «свій пиріг» у владі через Верховну Раду, якщо прямо — власну фракцію, власну партію. Вони почали вкладати в це гроші: якісь так звані інститути, формування думки, скуповуючи депутатів, під себе проводили всі законопроекти. Я в цьому впевнений, бо я — продукт цього часу. Назви партій були шикарні, а суть їх була — хто кому належить. На сьогоднішній день діє така сама система, бо коли демократичні сили прийшли до влади, їм не вистачило клепки домовитися. Не можу пригадати, скільки було тільки народних рухів...

І. С.: 350 партій. Це — жах і абсурд нашого часу!

В. М.: А треба було триматися купи.

І. С.: Скажіть, одні говорять: тільки партійні списки, інші — зберегти мажоритарну систему, у мене теж є своя думка, а як правильно? Відкриті списки...

В. М.: Президентська країна, президентська республіка, щоб не розповзлися. Губернатори призначаються, списки —

450 мажоритарників. Я розумію, що уже не можуть бути рівними вибори, так склалося. Але хоч виборець бачить свого депутата, і депутат відчуває, якщо він хоче переобратися, то він змушений бути в окрузі і працювати. І округ має бути нормальних розмірів. Нинішній, коли змішана система, неможливо об'їхати, тільки можна купити. Люди стають дедалі мудрішими, відкритими. От, наприклад, у Києві вже важко за хабарі мандат купити, як і у великих містах. Тож, попри все, проходитимуть справжні депутати.

І. С.: Тобто потрібна тільки мажоритарка...

В. М.: Депутатів 450. Це моє стовідсоткове переконання, щоб відбулася і була держава.

І. С.: Після свого дослідження я впевнений, що парламентська республіка для України не підходить. Різна мова, різна ментальність, в різні церкви ходимо. Парламент через багатofракційність, роздробленість не може ухвалити навіть кадрових рішень. Але президент повинен бути зразком морально-етичних підходів і т. д.

В. М.: Це має бути чітко прописано в Конституції.

І. С.: Нам довелося працювати (а вам дуже близько) при Президенті Кравчукові, та навіть коли він уже не був на посаді Президента і до сьогодні.

В. М.: Леоніда Макаровича, ясна річ, знаю. З посади секретаря ЦК з ідеології до посади Президента незалежної України...

І. С.: Як Л. Кравчук міг за ніч чи за два-три дні змінити погляди... Левко Лук'яненко, Чорновіл, Павличко, Драч, Яворівський... стали для нього політбюро, ще тоді, коли він залишався другим секретарем ЦК Компартії України з ідеології...

В. М.: Іване Миколайовичу, на той час я був молодий (25 років) і для мене багато речей здавалися дивними. Зараз для мене нічого немає дивного. Як кажуть, зри в корень, подивись, де людина народилася, яке молоко вона пила, хто були її сусіди, хто в неї був батько...

І. С.: Він наперед уже був заангажований на ідеях Західної України?

В. М.: Чому заангажований, він виріс у цій системі. Ми були в багатьох таких ситуаціях штучних: хочеш поїхати до табору — піонером повинен бути, хочеш до комсомольського табору — комсомольцем, посаду хочеш — вступай у партію, хочеш закінчити академію — повинен мати певний набір документів, не маєш — до побачення. Не було вибору.

І. С.: Як на мене, у нього внутрішньої боротьби перейти з партії в опозицію не було ... не було тяжких роздумів і хитань?

В. М.: Він був сформований там, де він сформований. І в тому був дуже шалений плюс для держави Україна.

І. С.: Він пішов на дострокові вибори. І комуністи не підтримали, і не підтримали рухівці. І він програв вибори.

В. М.: Пам'ятаю, листівки були такі: «Ми у п'ять разів більше, ніж потрібно, виробляємо цукру, сталі — в десять разів більше»... Усі чекали економічного дива. Чому на референдумі про незалежність проголосувало «за» чи не 90 %? Тому, що крім тих, хто був за це душею, життям; тих, хто розумів, що це шанс історичний, такі, як я; тих, хто був там любов'ю, серцем, були й такі, хто думав, що стане багатшим. Леоніда Кравчука обирали і ліві, і праві.

І. С.: А він прем'єрів міняв мало не щомісяця. Він в принципі був не готовий до проблем економіки, її реформування.

В. М.: А хто був готовий? Назвіть мені хоча б одне прізвисьце. Стільки часу у плановій економіці жили, а тут — ринкова. І почалось... купоно-карбованці...

І. С.: Кучма виявився більш підготовленим. Леонід Данилович Кучма керував, як керував. Потім почався рух «Україна без Кучми». Як ви тоді це сприймали?

В. М.: А я запитував хлопців: «Добре, Україна без Кучми, а хто тоді, Україна з ким?» І не було відповіді.

І. С.: Кучма хотів залишитись якщо не на третій термін, то хоча б прем'єром, все-таки він економіку відчував краще.

В. М.: І я пам'ятаю, як зал дружно проголосував за те, щоб він був прем'єром у Президента Л. Кравчука.

І. С.: Чому тоді Кравчук не спрацював з жодним прем'єром?

В. М.: Так вони в різних системах координат вирости.

І. С.: І працювали...

В. М.: Знову ж, знаєте, що нам шкодить і зараз, і вчора, і десять років, і сто років — невміння поступитися, невміння об'єднатися. Дивишся на нинішню коаліцію — її вже немає, розбіглися. Хлопці, ви ж чого! Ви взагалі прямо з Майдану, і відсутні в парламенті. Сидіть і, кланяючись цим людям, дякуючи, що вас посадили сюди в парламент, просто голосуйте, добудуйте економіку і державу...

І. С.: У Кучми, як і в багатьох політиків, є якісь доленосні моменти... От загибель Гонгадзе... Як ви вважаєте, його прив'язали до цього штучно?

В. М.: Та ні, я не вірю. Людина керувала величезним заводом «Південмаш»...

І. С.: Він і коли президентом був на 9:00 ранку приїздив на роботу.

В. М.: Не могло те покоління йти на якісь нелюдяні кроки. Це все технології для розхитування ситуації в Україні.

І. С.: До сьогодні окремі депутати першого скликання його шантажують...

В. М.: Бачив у парламенті, спілкувався. «Да нет, мужики, ну так не надо. Мужики, давайте вот этот так вопрос, этот вот так...»

І. С.: Оточення перестаралось?

В. М.: Та я не думаю, що це оточення. Це зовнішній фактор. Війна ж може бути не лише явною, вона може бути неявною. Я це відразу зрозумів і відчув. Тому що така велика держава в центрі Європи (тоді нас було 52 млн), і тут вона «крокує» такими семимильними кроками... нам таке не потрібно. Нам, вибачте, потрібні родовища в Чорному морі, острів Зміїний, іншим потрібна коса Тузла, а тим потрібні якісь території на Західній Україні... А як? Треба розхитати, треба знайти людей...

Знаходяться незадоволені, а вони завжди є... Не вірю я в ті події, от не вірю.

І. С.: Ви знали всіх глав Адміністрації Президента України?

В. М.: Усіх, ясна річ. Я пам'ятаю і Кушнарьова, і Білоблочького, і Литвина...

І. С.: Я з усіма спілкувався. Хто вам здавався найкращим?

В. М.: Білоблочький. Він, здається, був другим секретарем Черкаського обкому партії. Виважений, він же був і членом президії Верховної Ради. Був підготовлений, для них ці посади були закономірні, і вони не були тими інтриганамі...

І. С.: Їм інтриги були не притаманні.

В. М.: Ні грошей, ні інтриг, вони жили і робили справу. Наведу такий приклад. Масельський Олександр Степанович — голова Харківського облвиконкому.

І. С.: Я з ним особисто знайомий, видатна особистість.

В. М.: Я підійшов до нього у Верховній Раді з молодіжного питання, бо на той час працював у молодіжній комісії, щоб порадитись. Він каже: «Добре, приїжджай о 5:30, але я буду в Харкові». Тому що він тоді ще поєднував ці посади, він не знав, де він буде працювати. Я приїжджаю, заходжу в приймальню, а секретар каже: «Ні, його немає, він поїхав вже давно, він же по області кожен район об'їжджає — там дороги, там якийсь завод, там школа...» Я трохи образився, я — депутат Верховної Ради, приїхав у Харків, домовився про зустріч...

І. С.: Машиною?

В. М.: Літаком, тоді ще літаки літали. Підходжу до нього у ложі Уряду і кажу:

- Це неправильно, Ви неправильно зробили...
- Володя, я тобі на скільки призначив?
- На 5:30.

— А ти коли приїхав?

— О 17:30.

О 5:30 ці люди були на роботі. 5:30 ранку! Каже: «Я ось пошту підписую, розписую зустрічі, о 7-й нарада з заступниками, а о 8-й уже їду в область, об'їжджаю». Я уявити не міг, коли в селі люди встають, коли перше доїння, коли годують скотину, і з людьми зустрічаються зранку, розумієте? Я потім його зятю-олігарху розповідав, він навіть не вірив, що у нього був такий тесть, і що він так працював. Отак будували нашу державу. І потім, хто її прихватував і все ж, що вони зробили й збудували...

І. С.: Що ви можете сказати про Ющенка?

В. М.: Є правда така, я був одним із заступників начальника штабу Віктора Андрійовича Юценка. Головою штабу був Петро Олексійович Порошенко...

І. С.: А Порошенко їздив по Україні? Юля ж «моталась» по регіонах. Вона сказала, що записку отримала від Юценка...

В. М.: Це вже було за межами штабу. Штабом керував Петро Олексійович Порошенко, він мене запросив. У штабі працювали Юрій Єхануров, Роман Безсмертний, я, ще кілька прізвищ.

І. С.: А Тимошенко теж була в штабі?

В. М.: Ні. То окрема політична сила. І був віце-прем'єр Іван Васюник, ще Олег Рибачук, Віра Ульяновченко була, може ще кого забув. От ми працювали в штабі...

І. С.: А як же Юля стала прем'єром, а не Порошенко?

В. М.: Це їхні якісь письмові домовленості були. Якщо був підписаний лист (ніхто з нас про нього не знав), значить він був підписаний у присутності навіть не трьох, а двох людей...

Ющенко — загальнообраний, його обрав народ, підтримав весь світ від Канади й Америки. Він тоді багато подорожував, а тут почалося. А треба нікуди не їхати, навести порядок...

І. С.: Не встигли його обрати — Георгій Кірпа застрелився... Він же підтримав Януковича після першого туру...

В. М.: Те, що Кірпа зробив для економіки держави, важко переоцінити: і траса Київ–Одеса, і швидкісні поїзди, і залізниця

у Львові. Мені, як авіатору, було приємно, що він запустив внутрішні рейси, бо від них відмовлялися...

І. С.: Такого масштабу менеджера немає. Як ви думаєте, в чому його проблема, така сильна постать...

В. М.: Ви ж сказали: тому, що сильний. Історія завжди з'їдає сильних — Столипін, наприклад... Сильні люди формуються у своєму середовищі, і коли настає період інтриг, кляуз... Його ім'я звучало: Кірка — господарник і т. п. А завтра якісь допити, якісь виклики — не кожен може це пережити...

І. С.: Про Гетьмана можете згадати?

В. М.: Вадима Петровича? Національний банк, біржа валютна — тут могли бути питання фінансового плану. От валютна біржа, три курси України: курс Національного банку, курс біржі валютний і курс «чорний», плюс два банки комерційні... Могли заплутатися запросто в цих грошах. А беззаконня дуже багато...

І. С.: Видатна була людина, кращий банкір на той період. Тримати і валюту, і банки...

В. М.: Так. Держава, ми можемо сказати, це насамперед Конституція, Герб, Гімн, але основа — це фінанси.

І. С.: А як же Ющенко, такий демократ, закінчив тим, що Януковича призначив прем'єром?

В. М.: Він боявся розколу країни. Я думаю, що це було не прізвище, а він хотів, щоб оці лозунги «Схід і Захід разом» отримали втілення. Він любив і поважав державу Україна і відчував, що вона може розколотися. І це був його крок на об'єднання держави. І це відчувалося і з призначення голів комітетів Верховної Ради, і по інших кадрових призначеннях. Так, він хотів це робити іншими руками, тому що розумів, що держава величезна, і щоб якийсь шматок там не відколовся, — він розумів, що він не вічний, і коли він піде з цієї посади, щоб вона була якось «зшита». Я думаю, що мудрість його в цих питаннях, як і в Кравчука була...

І. С.: Ви — перший, хто сьогодні говорить про таку мудрість Віктора Ющенка, я не помилився в вас...

В. М.: Я відчував це у ньому... Він одягав вишиванку, носив не тому, що це модно було. Він у Сумській області її з дитинства носив. І мати його казала: «Ставай на коліна, молися Богу, синочку». Це наші пісні, це наші колядки, це наше життя. І він з цим прийшов у державу. Він був Духовним Президентом цієї держави...

І. С.: В. Янукович. Партія регіонів його оголошувала лідером, за статусом, напевно. Але видно було — університетів не закінчував.

В. М.: І школи... Іване Миколайовичу, не всі народились на Хрещатику і не всі закінчували елітну школу № 100, або ту, де директором була дружина Щербицького... А були школи і в Донецьку, і в Чернігові... От у мене в класі було 44 учні, а в школі 1200 — одна школа восьмирічна на 12-тисячний робочий район, і не вина моїх батьків, що вони були робітниками і працювали там, і жили. Я нікого не засуджую, ми вчилися і формувались у тих умовах. Ви запитайте Леоніда Макаровича, чому він призначив Януковича заступником губернатора Донецької області. А хтось же мав «тримати» і шахтарів, і робочих, і кримінал.

І. С.: І Л. Кучма ж потім його призначив губернатором...

В. М.: Сергій Васильович Поляков пішов, а губернатором Віктора Федоровича призначили. Тому що потрібна була сильна особистість, яка виросла в тому регіоні, а по-іншому вона не могла сформуватися. І міг тримати. А от питання — навіщо далі вели?! Якби залишився губернатором Донецької області...

І. С.: ...То Україна була б до сьогодні цілісна. Ще й Крим би приєднав до Донецька. Якби під час Майдану він звільнив Захарченка і Азарова, то все було б спокійніше. Хоча вважаю, що Азаров був професійним прем'єром.

В. М.: Більше того, я був його заступником у бюджетному комітеті, він 17 бюджетів держави прийняв. Я відверто кажу — я у нього вчився цього. І я знаю одне, він мені дзвонив (перший віце-прем'єр був, міністр фінансів):

— Володя, мене тут дають наши експортеры, надо курс отпускать, так что ты думаешь? (курс тоді був 5,05).

— А Вы скажите тем экспортерам, они из Дубая не вылезают, что там курс держится стабильный уже 25 лет, и это лицо страны.

— Ну спасибо тебе. Давай так, если буду звонить, что бы я тебе ни говорил в трубку, — держи 5–5,05, 5,25.

— Хватит 5,05, Николай Янович.

— Я с тобой полностью согласен. Мы должны показать людям, что они должны уважать свою национальную валюту, гривну, чтобы они могли планировать свою жизнь.

І ми тримали 5,00–5,05 і записували це на першій сторінці бюджету, знаєте для чого? Щоб жоден Національний банк, щоб жоден Уряд не зміг порушити закон. А потім приходили прем'єри — вони це не записували, щоб з цим гратися.

І. С.: А гратися з курсом не можна.

В. М.: А це — порушення закону. Ні Верховна Рада, ніхто не міг порушити. Як тільки ти записав це в бюджеті — все, це закон. Верховна Рада прийняла, президент підписав, змінити не можна. По процедурі: Мінфін — Уряд — бюджетний комітет — Верховна Рада — голосування — Президент. Це довго, це майже неможливо швидко зробити. А тепер відкрийте хоч один бюджет — нема цього. Курс у бюджеті не записаний.

І. С.: Кілька років і Ющенко, і Янукович вели нас у Європу. А потім за тиждень зворотний хід. Як Ви це оцінюєте?

В. М.: Іване Миколайовичу, один з президентів Сполучених Штатів при вас і при мені з трибуни сказав, що вони були незадоволені незалежністю України. У світі свої ігри. Якби нас Європа хотіла, ми, повірте, при Ющенку точно б там були.

І. С.: Я те ж саме їм казав, послам Америки, поприймали нічим не кращі Румунію, Болгарію, Польщу, а Україну не приголубили...

В. М.: І Будапештський саміт з прийняття Плану дій щодо членства в НАТО. І ніхто нас не чекає. Ви ж бачите, як цей «безвіз» давали, що зараз говорять — відберемо. Безвіз їм потрібний — робоча сила... Геополітична гра, геополітична війна. Ніхто не хоче мати сильного. Я ніколи не вірив, що нас там че-

кають. Ви пам'ятаєте, як після трагедії Чорнобиля нібито допомагали. А всі ці кредити йдуть під які умови? То ліс вивозьте, то відмініть мито на брухт металу, то землю продайте — умови такі, що просто... Треба державу будувати в державі.

І. С.: Коли постало питання обирати президента, я пропонував Порошенка: міністром економіки був, головою Наглядової ради Національного банку був, міністр зовнішніх зв'язків — МЗС очолював, сам реальний бізнесмен. І що, він оцього всього не бачить і те що зараз є?..

В. М.: Іване Миколайовичу, ви правильно сказали, Петро Олексійович Порошенко найбільш підготовлений з усіх, хто міг претендувати. Він не виріс в теплиці, його не пересаджували з посади на посаду якийсь олігарх чи ще хтось, він сам проходив цей шлях. Якби не він сьогодні був Президентом України повірте, було б гірше. Можна по-різному ставитися, але він найкраще стабілізував ту ситуацію, яку можна було стабілізувати. На жаль, ми під зовнішнім впливом знаходимося. Ми з вами створили цю державу, але ми її не створили незалежною в економічному і політичному плані.

І. С.: Що робити?

В. М.: Бути сильними, не здаватися. Любити своїх людей, землю, молитися Богу, готувати молодь. Це той шлях, який треба пройти. Просто дуже несподівано ми отримали цю державу.

І. С.: Ми самі не все розуміли до кінця...

Але іншого шляху не було, і треба було це робити. Якби я опинився зараз на 26 років тому у Верховній Раді, я б знову голосував за незалежну Україну. Це був єдиний безкровний правильний шлях, і він вірний!

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	4
<i>Від автора</i>	10
З витоків	34
Реформи і реформатори!	72
Що з нами не так?!	105
Голос волаючого у пустелі	135
Парламентаризм	169
Тоді — 1990–1991 роки	181
Зміни... повсюдно... перманентні	213
100 років Української Революції	229
Долі народів світу. Комуністичні «браття»:	
Сталін — Хрущов — Тіто — Мао Цзедун	240
Долі народів Радянського Союзу:	
Сталін — Хрущов — Брежнєв	257
Крах вождів	302
Лідери сучасної України	336
Леонід Кравчук — доба	340
Леонід Кучма	372
Віктор Ющенко. Втрачені надії і сподівання	391
Віктор Янукович	425
Петро Порошенко	448

Експерти	482
Дмитро Олійник	483
Віктор Ткаченко	506
Володимир Макеєнко	518

ПУБЛІЦИСТИЧНЕ ВИДАННЯ

ІВАН МИКОЛАЙОВИЧ САЛІЙ

ВІД УТОПІЇ ДО УТОПІЇ: 100 РОКІВ ЕКСПЕРИМЕНТІВ.
ДОСИТЬ ІЛЮЗІЙ

Редактори *Ю. Г. Гришко, Н. Ю. Гришко*
Коректор *І. М. Барвінок*
Верстка та макетування *Н. В. Коваль*

Здано на складання 03.02.2017. Підписано до друку 10.07.2018.
Формат 60x84 /16. Ум.-друк. арк. 31,62. Обл. вид. арк. 27,5.
Гарнітура Minion Pro. Друк офсетний. Тираж 1000 прим.
Зам. №

Видавничий дім «КИЙ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
Видавців, виготівників, розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 1168 від 24.12.2002 р.

Віддруковано у друкарні ТОВ «Новий друк»
(Свідоцтво Серія ДК № 1447 від 28 липня 2003 р.)
адреса: 02660, м. Київ, вул. Магнітогорська, 1
Тел.044 451 48 03, ел. пошта trach@ndruk.kiev.ua